SUVENIRE

CONTIMPURANE

DE

G. SION

Membru Academiei Române.

87406

BUCUREȘCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE

(LABORATORIĬ ROMÂNĬ)

42. STRADA COLȚEI. 42.

1888.

361 r8

EMANCIPAREA ȚIGANILOR.

Memoriei

NEUITATULUĬ MEŬ FIIŬ

DEMIR

CÂTEVA CUVINTE

In vara anuluĭ 1883 mĕ aflamŭ cu familia mea la Bîsca. Așa se numesce unŭ rîuleț furiosŭ care se cobóră furiosŭ din crierii Carpaților pe sub pólele faĭmosuluĭ munte Penteleŭ și, percurgêndŭ o vale lungă presărată de cătune și liveḑĭ, se varsă în rîulŭ Buzeuluĭ. Totŭ așa se numesce și locŭlŭ pe care unŭ proprietariŭ bine inspiratŭ, d-lŭ Stefan Borănescu, a făcutŭ unŭ stabilimentŭ balnearŭ, unde ceĭ obosiți de căldurile caniculare ale câmpieĭ sĕ pótă găsi locŭ de ospĕtare și de petrecere plăcută, la recórea și la aerulŭ profumatŭ al munțilorŭ. In adevĕrŭ nicĭ credŭ că se putea alege, în regiunea acésta, o localitate maĭ bine situată, cu o climă maĭ dulce și maĭ igienică. Aice în adevĕrŭ este uniculŭ stabilimentŭ balnearŭ, unde fără sĕ fie isvóre minerale și băĭ sistematice, ci numaĭ cu ajutorulŭ naturiĭ, anemiciĭ potŭ căpĕta sângele care le lipsesce, bĕtrâniĭ puterile cari 'ĭ-aŭ părăsitŭ, copiiĭ desvoltarea mușchilorŭ și a corpuluĭ, iar ceĭ sănătoșĭ buna dispositiune a sufletuluĭ necăjitŭ și amărîtŭ în luptele continue ale vieții. In adevĕrŭ, după cât cunoscŭ localitățile frumóse ale munțilorŭ noștri, nu sciŭ sĕ fie alt-undeva, unŭ locŭ maĭ cu fericire împodobitŭ de natură. In adevĕrŭ nu sciĭ de ce sĕ te

bucurĭ și ce sĕ admirĭ maĭ întâiŭ : recórea și aerulŭ profumatŭ alŭ brațilorŭ ? forma capricióssă a munțilorŭ ? frumusețea vegetațiuniĭ și a pădurilorŭ ? murmurulŭ asurditorŭ alŭ cascadelorŭ ? veselia ce pare că domnesce până și în petrele de pe malurile pîraelorŭ ?

Acólo, fără a se resimți de arșița sóreluĭ, — ale căruia rațe parŭ a-șĭ perde puterea, — fără a suferi nicĭ de recorile crepusculare, care în alte părțĭ sunt supĕrăcióse, — găsindŭ locuințe confortabile pentru tóte necesitățile viețuireĭ, — călcândŭ în tóte ḑilele cărărĭ noué și locurĭ carĭ de carĭ maĭ frumóse pentru preumblare, — avêndŭ pentru pofta gureĭ lapte, zĕrŭ, fructe diverse, bĕutură și mâncare bună, iar pentru pofta inimeĭ cântecele uneĭ bune bande de lăutarĭ, — călătorulŭ în adevĕrŭ nu are de doritŭ de cât dóră sorgințĭ de ape minerale cari lipsescŭ ; iar când stagiunea îlŭ silesce a pleca, se simte cuprinsŭ de o adevĕrată jale vĕḑêndŭ că se desparte de o localitate care ĭ-a încântatŭ sufletulŭ, saŭ ĭ-a întrematŭ sănătatea sdruncinată.

Ce bine arŭ fi daca asemine stabilimente balneare s'arŭ maĭ îmmulți pe la noĭ, pentru ca sĕ nu fimŭ nevoițĭ a ne duce verele în țerĭ străine, unde nicĭ munțiĭ nu sunt maĭ frumoșĭ, nicĭ aerulŭ maĭ bunŭ, nicĭ distracțiunile maĭ oneste, nicĭ apele maĭ dătătóre de viéță ! Dar ca sĕ se încurageze asemine întreprinderĭ, guvernulŭ ar trebui, înainte de tóte, sĕ se ocupe de îmbunătățirea drumurilorŭ ; și de aceea sĕ preferc a numi prefecțĭ moldovenĭ, fiindŭ-că (nu sciŭ cum se face, dar este constatatŭ că) eĭ aŭ predilecțiunĭ speciale pentru facerea șoselelorŭ. În adevĕrŭ Buzoeniĭ comemoréză cu adevĕrată veneratiune epoca prefecturelorŭ unorŭ moldovenĭ, cari singurĭ s'aŭ ocupatŭ cu mare interesŭ de șoselele dintre Buzeŭ și Bisca, șosele cari însă, după retragerea saŭ transferarea prefecțilorŭ ce le-aŭ făcutŭ, aŭ ajunsŭ nepracticabile, fiindŭ-că urmașiĭ lorŭ s'aŭ ocupatŭ maĭ multŭ cu politica de cât cu administrațiunea.

Dar nu numaĭ greutatea comunicațiunilorŭ contribue la nereușita aședămintelorŭ balneare la noĭ. O causă maĭ mare este

variabilitatea gusturilorŭ atâtŭ de capriţióse la Românĭ, carĭ se vede că sunt dispuşĭ ca fluturiĭ:

«Astădĭ icĭ, mâine colea,
Premenescŭ viéţa mea!»

Cu tóte acestea stagiunea anuluĭ 1883 a fostŭ maĭ extraordinară. Stabilimentulŭ era coprinsŭ: tóte apartamentele ocupate. Societatea maĭ tótă era română. De şi veniţĭ uniĭ de la rĕsăritŭ şi alţiĭ de la apusŭ, între óspeţĭ îndată s'a încinsŭ o familiaritate intimă: bĕtrânĭ, tinerĭ, dame, fete, copiĭ, adunaţĭ mereŭ în grupe, se jucaŭ, danţaŭ, se preumblaŭ, tótă ţiulica, pe tóte cărările, pe toţĭ munţiĭ, pe tóte văile, când pe josŭ, când călărĭ, cu rîsete, cu hohote, cu cântece interminabile.

Bĕtrâniĭ, în genere amatorĭ de linişte, se vedeaŭ maĭ adesea retraşĭ când sub pavilióne, când sub arborĭ umbroşĭ, ocupaţĭ saŭ cu lectura saŭ cu admiraţiunea munţilor saŭ cu inhalaţiunea aeruluĭ profumatŭ alŭ bradilorŭ din apropiere. Eŭ singurŭ nu mĕ puteamŭ bucura de asemenea mulţămire: îndată ce mĕ aşedamŭ unde-va, mĕ vedémŭ assediatŭ, maĭ alesŭ de tinerĭ şi de copiĭ, ca sĕ le spunŭ *lucrurĭ frumóce*, — aşa calificaŭ eĭ anecdotele, istoriórele şi aventurile ce le povestiamŭ, luate saŭ din cărţile ce cetisem saŭ din suvenirile vieţiĭ mele. Ast felŭ pre când cântecele bandeĭ luĭ Năstase (fiul vestituluĭ rĕposatŭ lăutariŭ, cunoscutŭ în Bucurescĭ sub numele de *O-hĭ-Albĭ*) îĭ provoca la danţurĭ, naraţiunile mele îĭ deprindea sĕ asculte pe bĕtrânĭ, cu gurele căscate.

Într'una din ţile stândŭ într'unŭ pavilionŭ de pe malulŭ gârleĭ, în care mişunaŭ o mulţime de copiĭ, maĭ marĭ şi maĭ micĭ, la vederea unuĭ grupŭ de ţiganĭ carĭ se coboraŭ de la munte şi se îndrumaŭ spre vale, unŭ copilŭ curiosŭ mĕ 'ntrĕbă: ce felŭ de ómenĭ sunt aceştia? creştinĭ saŭ păgânĭ? ómenĭ saŭ fiare?

Când mĕ gătiamŭ a rĕspunde, o mulţime din ceĭ maĭ mariceĭ s'aŭ adunatŭ ca sĕ asculte ce am se spunŭ, fiindŭ deprinşĭ a pune atenţiune la naraţiunile mele.

«Aceştia sunt vechiĭ robĭ, dragiĭ meĭ, carĭ póte aŭ purtatŭ

în brațe pe părinții voștri: sunt ómenĭ ca toți ómenii, creștinĭ ca și Românii, veniți cine scie de unde pe pământulŭ Dacieĭ nóstre, multe vécurĭ supușĭ la jugulŭ sclavieĭ, iar acuma liberĭ ca toți liberiĭ.

— Ne-aĭ promisŭ odată, că ne veĭ spune istoria emancipăriĭ lorŭ. Arŭ fi tocmaĭ bine timpulŭ sĕ ne o spuĭ, ḑise fiulŭ meŭ. Sé asculte și copilandriĭ aceștia, cărora le placŭ istoriile tale.

— Eĭ, haĭ sĕ vĕ facŭ plăcerea. Dar numaĭ sĕ aveți răbdare de ascultatŭ, căcĭ istoria e cam lungă.

— Avem, avem răbdare! strigară cu toții.

— Așa dar gătiți-vĕ urechile și ascultați.»

Cum se rĕspândi vorba că am sĕ spunŭ o istorie lungă, maĭ toți părinții și mumele copiilorŭ se grămădiră pe foișorŭ ca sĕ mĕ asculte.

Îmĭ aducŭ aminte cu fericire de plăcerea și atențiunea cu care am fostŭ ascultatŭ.

Fiiulŭ meŭ mĕ rugă cu mare stăruință sĕ scriŭ istoria-a césta, așa eum am narat'o. Eŭ, cuprinsŭ de nevoĭ și de ostenelele bĕtrâneților, l'am fostŭ însărcinatŭ pé elŭ ca s'o scrie. N'a avuta însă timpŭ s'o facă acésta! Peste unŭ anŭ, Dumneḑeŭ l'a chematŭ între îngerii sĕĭ!

Iată pentru ce amŭ scrisŭ acéstă istorie mică, petrecută alăturĭ cu istoria mare și veridică din timpulŭ meŭ.

I

Până înainte de Unire (1857), locuiamŭ în Iași, când ca funcționarŭ, când ca cetățénŭ privatŭ.

În una din podgoriile [1] ce înconjóră vechia capitală a Moldovei, numită Valea-Adâncă, situată despre apusŭ de Galata, avémŭ o viișóră moștenită de la părinți. Acolo mi-a fostŭ légănulŭ tinereților. Acolo mĕ ducémŭ, în dile de ferii saŭ de sĕrbători, sĕ mĕ retragŭ de sgomotulŭ Capitalei și, în reveriile plăcute ale singurătății, sĕ spicuescŭ primele inspirațiuni ale Museĭ, pe care rĕposatulŭ și regretatulŭ meŭ amicŭ C. Negrutzi le numia *pĕcatele tinereților*.

Dar orĭ cât voiamŭ sĕ mĕ sustragŭ de la lume și sĕ mĕ ascundŭ sub arborii ceĭ maĭ stufoșĭ, totușĭ, de cum începeaŭ a se cóce cireșele și până ce se culegeaŭ strugurii, mĕ visitaŭ pe neașteptate numeroșii meĭ amicĭ studenți, din clasele gimnasiale, cărora le concedasemŭ privilegiulŭ de a se bucura de fructele proprietății mele ca de ale lorŭ proprii. Adeseorĭ mĕ vedeamŭ silitŭ sĕ trimitŭ ca sĕ aducŭ chiar câte douĭ treĭ mieĭ, pentru ca sĕ improvisezŭ prânduri pe érbă verde, unde degetele ne serviaŭ dreptŭ furculițe și dinții dreptŭ cuțite; iar

[1]) Moldovenii numescŭ așa locurile cultivate cu vii, care în Muntenia se chiamă *déluri: délulŭ mare, délulŭ Drăgășanilorŭ* saŭ alŭ *Târgoviștei*, și cele-l-alte. Imprejurulŭ Iașilorŭ sunt maĭ multe podgorii: a *Socoleĭ*, a *Galateĭ*, a *Nebunii*, a *Răpedeĭ*, și altele.

daca niscaĭ lăutarĭ sĕ întâmpla a se rătăci pe acolo, *hora* saŭ *brîulŭ*. făceaŭ sĕ se bătătoréscă érba de sub copacĭ, și valea sĕ resuue de țipete de veselie.

Vĕ maĭ aducețĭ aminte, o vechiĭ meĭ amicĭ? saŭ că aniĭ, strecurațĭ pe sub periĭ voștri albiți, ca și aĭ meĭ, v'aŭ ștersŭ din memorie acele minute delicióse ale tinereții, trecute ca sclipirile stelelorŭ căḑĕtóre?

II

Personagiulŭ, celŭ maĭ importantŭ de la viia mea, carele cumula funcțiunile de intendentŭ, de majordomŭ și de feciorŭ, maĭ propriŭ vorbindŭ vieriulŭ meŭ Ion Buruénă, rĕmăsese vĕduvŭ. Nevasta luĭ Gafița, care mulțĭ anĭ îmĭ servise ca bucătăréșă la viiă, și era artistă în facerea borșuluĭ și a friturilorŭ, murise (Dumneḑeŭ s'o erte) și lăsase pe bărbatu-sĕŭ tocmaĭ când avea maĭ mare nevoe de ea, cu douĭ copiĭ în vatră. Multe lacrimĭ a vĕrsatŭ bietulŭ Ion, maĭ unŭ anŭ de ḑile; dar dupĕ acĕstă trecere de timpŭ, maĭ târḑiŭ póte de cât alțiĭ, a căutatŭ sĕ se console; căcĭ, de! așa e făcută lumea acésta mare și largă.

Decĭ dupĕ ce a iscoditŭ tóte vĕduvele de pe Valea-Adâncă și de la Galata, ca dóră îșĭ va găsi o părechiă potrivită cu care sĕ se însoțiască; dupĕ ce cercările luĭ în acele părțĭ aŭ rĕmasŭ multŭ timpŭ nefructuóse, în cele din urmă elŭ 'șĭ-a îndreptatŭ cercetările spre capitală; și într'o bună diminéță aducêndu-mĭ cirește și zarzăre de la viiă, îmĭ spune totŭ odată, scărpinându-se la urechiă, că a hotărîtŭ să se însóre, căcĭ — ḑicea elŭ — îĭ vine fórte greŭ fără femeie: n'are cine vedea cum se cade de copiĭ, ca sĕ-ĭ hrănéscă și sĕ-ĭ spele: căcĭ soră-sa, care 'lŭ ajutase până atuncea, voesce să se mărite.

— Bine arŭ fi, Ióne, — îĭ ḑiseiŭ — numaĭ de aĭ găsi o femeie potrivită cu tine. Ochit'aĭ vre una?

— Apoĭ... cam așa... am găsitŭ una și amŭ avutŭ vorbă s'o iaŭ pe cercare: sĕ trăimŭ o lună împreună; de ne-om împăca, ne-om cununa; de nu, cale bună!

— Înțeleptă tocmélă, Ióne! sĕ sciĭ că de va eși tréba bine, eŭ voiŭ fi naşulŭ tĕŭ. Dar cine e? De unde e?

— O cunoscĭ și D-ta, căcĭ în curtea D-tale am cunoscut'o. În momentulŭ acela venindu-mĭ spĕlătorésa cu albiturele, Ion, arătându-mi-o, ḑice: «Iaca! Asta este, cocóne... daca mĕ ertaţĭ sĕ vĕ spunŭ...

— Heĭ? Ce spune Ion, Mario?

— Ce? ți-a spusŭ și d-tale? Eĭ, bată-lŭ sănătatea! Daca-ĭ așa, te rogŭ sĕ-mĭ spuĭ și d-ta daca așĭ face bine sĕ-mĭ legŭ capulŭ cu dênsulŭ. Nu-ĭ vorbă, doresc sĕ am și eŭ casa mea, daca se póte, căcĭ mi s'a uritŭ cu vĕduvia.

— Aĭ dreptate, Mario, și cât despre omŭ, credŭ că nu-ĭ găsi altulŭ mai bunŭ: îlŭ cunoscŭ de optŭ anĭ; e harnicŭ, cinstitŭ, nu beţivŭ, deșteptŭ. Dar este ceva la mijlocŭ: nu sciĭ tu că corbulŭ cu porumbița nu se potŭ împărechia? Tu, din pĕcate, escĭ ţigancă, róbă. Ce-arŭ ḑice stăpâniĭ tĕĭ?

— Credŭ că n'are cine sĕ ḑică nimica. Eŭ, daca staŭ în curtea boerésca, staŭ fiind-că am odaea și tainulŭ meŭ; dar alt-felŭ nu mai sunt supusă la robie. Am carte de ertare de la rĕposatulŭ boerŭ, D-ḑeŭ sĕ-lŭ ierte!

— Multŭ imĭ pare bine de ceea-ce spuĭ, Mario. Daca e așa, sĕ sciĭ că eŭ sunt nunul tĕŭ. Dar pentru ca sĕ nu se facă vre-o gălăgie, saŭ sĕ se ḑică ca eŭ m'am apucatŭ sĕ însorŭ pe unŭ românŭ cu o ţigancă, ceea-ce fórte rarŭ se întêmplă la noĭ, sĕ-mĭ aducĭ sĕ vĕdŭ și eŭ cartea care ḑicĭ că o aĭ.

— Numaĭ de cât, căcĭ locuința mea e la douĭ paşĭ.»

Nu trecură ḑece minute, și Maria, întorcêndu-se, îmĭ puse dinainte unŭ plicŭ cam afumatŭ de vechime, în care găsiiŭ o hârtie strînsă în patru cu cuprinsulŭ următorŭ:

«Facŭ cunoscutŭ că pe ţiganca Maria, fiica luĭ Dumitru Cra-«căŭ, coboritorŭ din robiĭ moșteniţĭ de la părinţiĭ meĭ, vĕ-«duvă prin mórtea barbatuluĭ eĭ, fiind-că din copilărie cre-«scêndŭ în curtea mea a slujitŭ cu credinţă și vrednicie, cu «tragere de inimă și cu neadormire, așa în cât a atrasŭ tot-«deauna mulţămirea mea și a soţieĭ mele, prin acéstă carte, «ce-ĭ daŭ la mână, o ertŭ de robie și o lasŭ sĕ se ducă orĭ

«când și ori unde va vrea, iar cât va voi să stea în curtea «mea, se va bucura, nesupĕrată, de camera în care locuesce «și de tainul ce capĕtă ca toți ceĭ-l-alți robĭ ce locuescŭ în «curte. Acésta să fie spre pildă de îndemnare și pentru fiulŭ «eĭ Dincă, care de se va purta bine ca muma sa, va căpĕta «și el ertare la vreme.—1849, Iunie în 8 dile.»

«Dimitrie Canta Logofĕtŭ.»

Lectura acestuĭ frumosŭ documentŭ făcênd'o cu voce tare, provocă maĭ întâiŭ suspine și apoĭ lacrime în ochiĭ Marieĭ.

«Hârtia este bună, Mario, și nu credŭ că va putea cine-va să o tăgăduéscă. Ca unulŭ care am cunoscutŭ pe rĕposatulŭ, voiŭ putea mărturisi că este în adevĕrŭ scrisă de el. Dară spunemĭ: Cucóna scie de asta?

— Dĕŭ, nu sciŭ daca scie. Când 'mĭ-a dat'o boerulŭ, 'mĭ-a ḑisŭ să mĕ slujescŭ de ea numaĭ când o fi ca să esŭ din curte. Numaĭ băĕtulŭ meŭ, după ce a învĕțatŭ carte, a cetit'o. Cuconițeĭ nu 'ĭ-am spusŭ, fiind-că și dumniaeĭ a fostŭ bună pentru mine și așĭ ședea tótă viéța în curtea d-sale, daca nu 'mĭ-arŭ veni să mĕ ducŭ după omulŭ acesta. Dar orĭ cât de fericită așĭ fi în casa luĭ, nu credŭ că mi s'arŭ usca lacrimele de pe obrazŭ până nu voiŭ vedea pe copilașulŭ meŭ lângă mine... și cine scie când se va întórce de la Parisulŭ acela, arde-l'arŭ foculŭ!

— Eŭ credŭ că daca, înainte de a pleca la Paris, te-aĭ fi rugatŭ să-ĭ dea ertare, póte...

— Așa! feréscă Dumnedeŭ! Cucóna, după cât am vĕḑutŭ, s'a deprinsŭ cu el așa, în cât credŭ că nu l'ar slobodi pentru toțĭ sfințiĭ din cerŭ. Băĕtulŭ meŭ a avutŭ două noróce pe lumea acésta: maĭ întâiu pe mine, că l'am născutŭ, și apoĭ pe cocóna, care de micŭ l'a luatŭ în dragoste: de micŭ l'a îmbrăcatŭ cu strae potŭ să ḑicŭ boerescĭ... Când aĭ sci d-ta de câte orĭ 'mĭ-a datŭ ghionturĭ când nu-lŭ vedea destulŭ de curatŭ, destulŭ de peptĕnatŭ și destulŭ de îmbrăcatŭ...! Apoĭ de

la vêrsta de șése anĭ, l'a pusŭ sĕ învețe carte, maĭ de haĭ de cât unŭ cuconașŭ, cu dascălŭ care venia acasă de-lŭ învețam. Acuma, ce sĕ dicŭ? e bine băĕtuluĭ, bine de totŭ; maĭ bine nu-ĭ potŭ dori. Dar orĭ cât de bine e, nu sciŭ cum și de ce, când mĕ gândescŭ că portă numele de robŭ, mi se sfâșie inima, și mĕ blestemŭ pe mine însămĭ că n'am sciutŭ cum sĕ facŭ ca sĕ-ĭ fi scosŭ luĭ ertare în locŭ de a'mĭ scóte mie. Acuma, de! Cocóna îlĭ iubesce, și cât o trăi ea o sĕ-ĭ fie bine, și rogŭ pe D-deŭ séra și diminéța ca sĕ-ĭ lungéscă viéta; dar, Dómne feresce, móre, póte înainte de a apuca sĕ-ĭ dea carte. Cine scie atunci pe ce mână de stăpânŭ o s'ajungă bietulŭ băĕtŭ? Când mĕ gândescŭ la asta, mĕ cutremurŭ!

— Lasă grija asta de-o parte, Mario. S'avemŭ credința în Dumneḍeŭ. Cu ajutorulŭ luĭ multe minunĭ se facŭ. Trebue sĕ sciĭ că boieriĭ ceĭ tinerĭ lucréză din tóte puterile ca sĕ se prefacă lucrurile în țéra acésta; și m'așĭ prinde ca sĕ mĕ daŭ eŭ ție robŭ, daca până în douĭ treĭ anĭ vorŭ maĭ fi robĭ pe lume. Da, da, în curênd țigănimea tótă va juca hora ertăriĭ, de brâŭ cu toțĭ Româniĭ.

— Sĕ vĕ ajute Dumneḍeŭ!»

III

Maria avea pe atuncea treĭ-ḍecĭ și cincĭ de anĭ trecuțĭ. Cu tóte acestea purta încă trăsurile saŭ urmele uneĭ adevĕrate frumusețĭ țigănescĭ. Talia eĭ naltă și svelță, extremitățile mânelorŭ și ale picióreloru fine și delicate, regularitatea trăsurilorŭ feței care ĭ da aerulŭ de o statuă indiană, pelița eĭ fină în care părea că luptă albéța și rumenéla ca sĕ gonéscă vinețéla înăscută în rasa eĭ primitivă, ochiĭ eĭ marĭ albastri azuriĭ, umbriți de niște gene lungĭ și sprîncene negre și dese, ușorŭ arcuite, cătra vêrfŭ resfrânte spre tâmple iar spre mijlocŭlŭ frunțiĭ împreunându-se mereŭ ca cum voiaŭ sĕ arate grijele și întristările sufletuluĭ,.... iată pe scurtŭ tipulŭ, saŭ idealulŭ căruĭa Ion Buruénă închina bărbăția luĭ românéscă, cu tóte că numĕra cincĭ șése anĭ maĭ puținŭ de cât ea, cu

tóte că pe fața eĭ sbirciturile, acumŭ pronunțate, arătaŭ o stare de decadență. Elŭ însă nu căuta sĕ ĭ numere aniĭ, nicĭ dinții din gură, pe cari în adevĕrŭ ĭ-ar fi pututŭ invidia orĭ ce regină, ci căuta sĕ se convingă dacă ea are celelalte calități cari le aștéptă unŭ muncitorŭ de la tovarășa vieții -ale. Intru adevĕrŭ n'a trecutŭ o lună, și el a fostŭ în stare sĕ aprecieze comóra care o câpĕtase, și pe care a găsit'o maĭ prețiósă de cum o visa. Casa luĭ numaĭ de cât a schimbatŭ fața eĭ cea posomorită: curățenia domnia în tóte ungherile; copiiĭ, păsĕrile, vitele luĭ Ion Buruénă se uĭtaŭ la Maria ca la providența lorŭ, fiind-că nicĭ odată până la ea n'aŭ vĕdutŭ îngrijire și dragoste maĭ multă. Atâta armonie se desfășurase în noulŭ menajŭ, în cât și unulŭ și altulŭ mĕ rugaŭ ca sĕ mĕ grăbescŭ a-ĭ cununa; căcĭ eĭ credeaŭ că cununia va pecetlui maĭ bine dragostea lorŭ și legătura între eĭ se va face atâtŭ de tare, în cât sĕ nu se maĭ despartă. Ea vestise pe fiiulŭ sĕŭ la Paris, și elŭ primindŭ știrea cu entusiasmŭ, ĭ-a trimisŭ cincĭ-decĭ galbenĭ ca sĕ întâmpine cheltuéla nunțiĭ. Eŭ însă n'am lăsat'o sĕ cheltuéscă nimica; și fiind-că ajunsesemŭ la timpulŭ când culesulŭ vieĭ se terminase, într'o veselă diminéță de Octombre îĭ cununaiŭ și le stropiĭŭ nunta cu câte-va vedre dintr'o bute care a fertŭ cu vrana astupată, pentru ca sĕ le fie viéta maĭ veselă și fericirea maĭ durabilă.

Noua mea vieriță acuma era și pentru mine o sorginte de mulțămire. Camera reservată pentru locuința mea, sub îngrijirile acesteĭ femeĭ experimentate și inteligente, nu numaĭ că era maĭ curată, dar prin aședarea și arangiarea lucrurilorŭ, mi se părea maĭ confortabilă, maĭ veselă, maĭ plăcută. Prândulŭ saŭ dejunulŭ ce câte o dată trebuia sĕ iaŭ acolo, preparate de dênsa, mi se păreaŭ din ḑi în ḑi maĭ plăcute și maĭ suculente. Copiiĭ vieruluĭ, până atuncea murdarĭ și scârboșĭ, acuma curațĭ, peptĕnațĭ și binișorŭ îmbrăcațĭ, tot odată bine disciplinațĭ, îmĭ făceaŭ plăcere. Iar în lungile serĭ de tómnă, când necesitățile mĕ rețineaŭ la viĭe saŭ timpulŭ de afară mĕ ținea în casă, orele mele se strecuraŭ cu mulțămire: Maria cu limbuția eĭ naivă, îmĭ risipîa urîtulŭ. Ea avea într ade-

vĕrŭ unŭ talentŭ particularŭ pentru narațiune: poveștile populare, anecdotele câte le scia atâtŭ din copilărie de la rude și părinți cât și din curtea boerésca de la atâta lume cu care stăpânii sĕi se afla în relațiune, le spunea cu atâta gustŭ și spiritŭ, în cât simțiam cea mai mare plăcere s'o ascultŭ. Ea scia scandalurile din tóte familiile, amorurile tuturorŭ duducelorŭ, cucónelorŭ și cuconițelorŭ. Ea evita tot-deauna de a-mĭ vorbi despre sine, dar încetulŭ cu încetulŭ reușiiŭ a o îndupleca sĕ-mĭ spuie viéța sa, vĕdêndŭ că mĕ interesa așa de multŭ ca s'o aflu. Narațiunea acésta în fine 'mĭ-a făcut'o: ea a duratŭ mai multe dile, fiind-că a voitŭ, spre a mĕ satisface, sĕ-mĭ-o spuie în tóte amăruntele; apoĭ trebuia adesea sĕ se întrerumpă, căcĭ unele părți nu voia sĕ fie audite de Ion Buruénă, *pro pudorem*.

Mĕ voiŭ încerca, pre cât memoria mĕ ajută, să schițezŭ aicea biografia interesantă a acesteĭ femeĭ, care daca sórta n'ar fi voitŭ sĕ o nască róbă ci arŭ fi pus'o pe o tréptă socială mai râdicată, ar fi trecutŭ prin lumea acésta ca atâtea altele, care nicĭ prin frumusețe nicĭ prin aventurĭ n'aŭ lăsatŭ suvenire neperitóre. Biografia acesteĭ țigance însă va rĕmânea memorabilă prin aceea că din pântecele eĭ a eșitŭ robulŭ care a acceleratŭ emanciparea robieĭ.

IV

Mai înainte de a ajunge la bordeiulŭ umilitŭ care a legănatŭ copilăria Marieĭ și sórta miserabilă a părinților eĭ, este necesariŭ a face silhueta stăpânilorŭ eĭ, despre carĭ am vorbitŭ mai susŭ.

Este sciutŭ că familiile cele mai marĭ boĭerescĭ, marĭ dupĕ rolurile ce aŭ jucatŭ în țéră, și dupĕ averile ce aŭ avutŭ, aŭ venitŭ în decursulŭ secolelorŭ din Bizanțŭ saŭ din Italia. In România, cu capitalurile ce aŭ adusŭ, cu educațiunea și inteligența cu care aŭ fostŭ dotațĭ, 'șĭ-aŭ dobânditŭ proprietățĭ imense, s'aŭ încuscritŭ cu familiile române, și unĭ s'aŭ iden-

87406

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

tificatŭ cu țéra așa că aŭ ajunsŭ a o representa ca boieriĭ pămênteniĭ, ba și ca domnitoriĭ a o guverna.

Din acele vechiĭ familii se trăgea marele logofĕtŭ Dumitrachi Cantacuzin, stăpânulŭ róbeĭ despre care voim a vorbi. Elŭ se numia însĕ, și era cunoscutŭ maĭ multŭ și maĭ bine, cu calificativulŭ de Păşcanu; căcĭ trebue sĕ se scie că Cantacuzinesciĭ ajungêndŭ fórte numeroșĭ, spre a se distinge între eĭ, maĭ alesŭ când purtaŭ acelașĭ nume din botezŭ, uniĭ își luaŭ calificative dupĕ moșiile lorŭ, iar alțiĭ își prescurtaŭ numele de familie; ast-felŭ uniĭ își țiceaŭ *Delenĭ*, dupĕ moșia Deleniĭ, alțiĭ *Paşcanĭ*, dupĕ moșia cu acestŭ nume, alțiĭ *Canta*, *Rîfovénu*, s. c. l.

Boerulŭ despre care e vorba se distingea prin sentimentele luĭ frumóse, prin spiritulŭ luĭ dreptŭ și blândŭ, prin caracterulŭ sĕŭ onestŭ, prin patriotismulŭ seŭ neinteresatŭ. Poporulŭ de josŭ îlŭ numia *omulŭ luĭ Dumnedeŭ*, iar casa luĭ, *casa luĭ Avraam*. Celŭ întâiŭ epitetŭ și l'a dobânditŭ prin generositatea cu care ajuta pe săracĭ și contribuia la orĭ ce facere de bine; iar casa luĭ s'a poreclitŭ ast-felŭ pentru că nicăirĭ ca în ea nu se păstraseră maĭ intacte și maĭ nealterate obiceiurile patriarcale, virtuțile religióse și îmbelșugarea fără fanfaronadă. Elŭ vorbia cu milă, și considera ca bolnavĭ la minte, pe ambițioșiĭ carĭ se ruinaŭ vênătorind funcțiunĭ și posturĭ înalte; și departe de a merge pe povârnișulŭ uneĭ asemenea slăbiciunĭ se mulțămia cu strălucirea numeluĭ seŭ de familie, iar cu frumósa avere, ce moștenise de la părinți și cu aceea ce-ĭ venise ca zestre, se mulțămia sĕ trăéscă modestŭ dar boieresce, făcêndŭ bine orĭ când i se presenta ocasiune și lucrând, nu pentru ca să-și înmulțéscă moșiile și palaturile, ci pentru ca sĕ-și créscă veniturile prin muncă și mijlóce oneste și prin desvoltarea sorginților locale ale proprietăților sale.

Casa luĭ din Iașĭ, situată în ulița mare formândŭ colțul stradeĭ care în cele din urmă timpurĭ a luatŭ numele de strada Pogorŭ, avea aspectulŭ unuĭ adevĕratŭ palatŭ, și în adevĕrŭ era una din cele maĭ pompóse case din vechia capitală a Moldoveĭ. Acéstă casă în care se vedea, pre când trăia, un

personalŭ de domesticitate care póte se urca la cinci-ḑeci de suflete, astăḑi, proprietate a unuĭ israelitŭ (cu perciuniĭ modernisaţi), este mi se pare unŭ felŭ de *hotelŭ garni*, cu alte cuvinte o casă de speculă.

Cocóna Profiriţa, consórta sa, era de o viţă nu maĭ puţinŭ nobilă, coborîtóre şi ea din vechile familiĭ cunoscute în istoria ţĕreĭ. Acéstă damă, de şi maĭ înaintată în etate de cât bărbatulŭ sĕŭ, de şi nu prea frumósă, totuşĭ avea calităţĭ morale care o puteaŭ pune în rêndulŭ matrónelorŭ celorŭ maĭ venerabile: istrucţiune, înţelepciune, bunĕtate de inimă, nobleţă de sufletŭ, modestiă, nimica nu-ĭ lipsia pentru ca lumea sĕ-ĭ dea epitetulŭ meritatŭ de damă mare, saŭ cum se ḑicea pe atuncea *cocónă mare*. Pe lângă aceste calităţĭ sufletescĭ, ea maĭ adusese soţuluĭ eĭ, ca dotă, douĕ moşiĭ marĭ pe valea Jijieĭ şi vre-o douĕ sute salaşe (familiĭ) de ţiganĭ, din care se trăgea actuala mea vieriţă. Pentru aceste înalte merite, elŭ, chiar de nu era răpitŭ de farmeculŭ fisiculuĭ eĭ, totuşĭ o trata cu o delicateţă şi o consideraţiune extremă; aşa că părechia acésta era arătată ca modelŭ de conjugalitate fericită. La preumblărĭ, la visite, la biserică, la baluriĭ, în călĕtoriĭ, în tóte părţile, pretutindenĭ şi orĭ unde, coconulŭ Dumitrachi şi cocóna Profiriţa eraŭ nedespărţiţĭ şi tot-deauna împreună. Afară de acésta, în casa loruŭ domnia cea maĭ perfectă armonie: nicĭ o contraḑicere, nicĭ o controversă, nicĭ o divergînţă de opiniunĭ, nu venia sĕ le turbure liniscea; la totŭ ce spunea boerulŭ, se supunea cocóna; la totŭ ce doria cocóna, se supunea boerulŭ. Singura condescendenţă, ce nu-şĭ putea face unuluĭ altuia, — şi la care ar fi doritŭ amêndoĭ sĕ coroboreze — era progenitura de descendenţĭ; se vede că saŭ unul saŭ altul din soţĭ, eraŭ ursiţĭ sĕ fie sterpĭ; şi acésta îĭ făcea fórte nefericiţĭ.

V

Boerulŭ nostru, — care din causa sentimentelorŭ sale pure patriotice nu prea era bine nicĭ cu curtea domnéscă nicĭ cu cabinetulŭ politiceĭ ruseştĭ care cârmuïa pe atuncea ţéra, — se ferïa de a face politică cu totĭ ceilalţĭ boerĭ din ţéră. Elŭ

se ocupa în tăcere de administrarea moșiilorŭ sale, pe cari le căuta în regiă. Maĭ la tóte proprietățile luĭ se vedeaŭ crescêndŭ ergheliĭ de caĭ, cirediĭ de vite cornute și oĭ de cele maĭ bune rase, iar agricultura prosperândŭ prin experiențe și îmbunĕtățirĭ diverse. In paralelă cu activitatea luĭ, Cucóna Profirița, cu o energiă rară, se ocupa cu cultura grădinelorŭ, a stupilorŭ, a lăptăriilorŭ, a fabricațiunilorŭ de velințe, covóre și diverse țesĕturĭ și broderiĭ, pe cari le esecuta cu ajutorulŭ brațelorŭ numeróselorŭ sale sclave. Dar maĭ alesŭ despre sórta sclavilorŭ, Cocóna se ocupa cu predilecțiune, după bunĕtatea de inimă care ĭ-o dedese D-ḑeŭ.

Dar sĕ vorbimŭ ceva maĭ multŭ despre acésta.

Generațiunile de astădĭ nu-șĭ potŭ face idee despre sórta acestorŭ disgrațiate creature, numite Țiganĭ, cari până cu unŭ pătrarŭ de secolŭ în urmă se aflaŭ sub jugulŭ sclavieĭ. Acéstă seminție de ómenĭ, originară după tótă probabilitatea din Indiĭ, tirîtă în sclaviă de alte popóre cuceritóre — precum Turcĭ saŭ Tătarĭ — și vêndută în asemine condițiune prin țĕrile nóstre, era așa ḑicêndŭ apanagiulŭ claselorŭ domnitóre : maĭ toțĭ boeriĭ țĕriĭ aveaŭ robĭ ; orĭ ce țiganŭ trebuia să fie robŭ alŭ vre unuĭ boerŭ ; iar daca cumva se iveaŭ țiganĭ fără stăpânĭ, emigrațĭ din altă țĕră, aceia se declaraŭ robĭ aĭ Domnieĭ și eraŭ supușĭ, daca nu la o sclavie similară cu a celor-l-alțĭ, dar la prestațiunĭ și imposite atâtŭ de oneróse, în câtŭ nu puteaŭ duce o viéță maĭ facilă saŭ maĭ fericită.

Boerulŭ dispunea de robulŭ sĕŭ cu putere nemărginită : putea sĕ-lŭ supună la orĭ-ce muncă, și la orĭ-ce pedépsă ; sĕ-lŭ bată, sĕ-lŭ închidă, sĕ-lŭ pună în córne saŭ în lanțurĭ, sĕ-lŭ tortureze, sĕ-lŭ mutileze chiar ; sĕ-ĭ ia orĭ-ce va avea, chiar soția și copilulŭ ; sĕ-lŭ vîndă, sĕ-lŭ schimbe, sĕ-lŭ dăruéscă, sĕ-lŭ trimită chiar la ocnă ; dar numaĭ dreptŭ sĕ-lŭ spânzure saŭ sĕ-lŭ împusce nu avea. Era datoriŭ însă sĕ îngrijéscă de essistența luĭ : trebuia sĕ-ĭ dea locuință, haine, mâncare, căcĭ fără de acestea i-ar fi expusŭ viéța la pericolŭ, lucru de care trebuia sĕ se îngrijéscă, căcĭ orĭ cum perderea unuĭ robŭ era simțitóre, fiind-că elŭ representa o avere reală.

Puterea boerului adesea se calcula dupĕ numĕrulŭ ţiganilorŭ ce avea: cu cât avea robĭ maĭ mulţĭ, cu atâta se considera maĭ bogatŭ şi maĭ puternicŭ; cu cât avea braţe maĭ multe cu atâta avea lanurĭ maĭ marĭ de bucate, plugurĭ maĭ multe, gospodărie maĭ bogată şi curte maĭ îmbilşugată. Din ţiganĭ se recrutaŭ argaţĭ, văcarĭ, herghelegiĭ, bivolarĭ, porcarĭ, salahorĭ, prăşitorĭ saŭ săcerătorĭ, — apoĭ bucătarĭ, pitarĭ saŭ franzelarĭ, sofragiĭ, vizitiĭ, surugiĭ, grădinarĭ, croitorĭ, cismarĭ, ferarĭ, lăutarĭ. Din ţigance, apoĭ, cocónele îşĭ formaŭ servitóre, cusătorese, spălătorese, găinărese, bucătărese, şi altele. Lăutariĭ, prin excepţiune şi pentru consideraţiunea talentuluĭ lorŭ musicalŭ, se bucuraŭ în genere de óre-care scutirĭ: plătiaŭ o dare anuală către stăpânĭ şi trăiaŭ câştigându-şĭ pânea, tocmiţĭ sĕ cânte la cârciume. la nunţĭ, la hore, şi la diverse veseliĭ. Totuşĭ, când veniaŭ boeriĭ la moşie, lăutariĭ eraŭ datorĭ sĕ fie nelipsiţĭ la curte; căcĭ daca boeriĭ eraŭ chefliĭ, trebuia sĕ veseléscă casa cu cântecele lorŭ; cocóna, daca era tinĕră, trebuia s'o deştepte diminéţa unŭ cântecŭ de inimă albastră, executatŭ numaĭ pe o strună dupĕ placulŭ boeruluĭ; la unele case eraŭ câte douĕ tarafurĭ de lăutarĭ, unulŭ cânta în permanenţă la masă, iar altulŭ, când se căra bucatele de la cuhne, le acompania până la masa boerésca anunţându-le cu cântece combinate dupĕ felulŭ bucatelorŭ, maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ acre saŭ dulcĭ, piperate saŭ sărate. Fericite timpurĭ! V'aţĭ trecutŭ şi v'aţĭ uitatŭ ca cântecele cele bĕtrânescĭ ale luĭ Barbu Lăutarulŭ!

VI

Intr'una din verĭ, boerulŭ nostru venindŭ la moşia unde era aşedată familia tatăluĭ vieriţeĭ mele, a adunatŭ tótă numerósa sa ţigănime, bărbaţĭ şi femeĭ, de la pruncŭ până la moşneagŭ, ca sĕ o confrunteze cu catagrafia cea veche, sĕ constate numĕrulŭ morţilorŭ şi alŭ celorŭ adăogiţĭ prin nascerĭ.

Dupĕ ce a făcutŭ inspecţiunea minuţiósă a numeróseĭ sale turme, convingêndu-se că îmmulţirea sa nu merge destulŭ de răpede, a găsitŭ cu cale ca sĕ ia mĕsurĭ plausibile pentru acésta.

De aceea imediatŭ a și decretatŭ ca toți băeții de la 16 anĭ și fetele de la 13 în susŭ sĕ se căsătorească cât maĭ curêndŭ: fără a-ĭ întreba despre consimțimêntulŭ lorŭ mutualŭ, s'a și dresatŭ o listă prin care s'a determinat care pe cine sĕ iea, și în Dumineca viitóre preotulŭ de la biserică, dupĕ cidula boerescă, (cum era legea pe atuncea) a celebratŭ răpede peste 50 de nunți țigănescĭ. Nu tocmaĭ vesele eraŭ asemenea nunți; uniĭ din părinții tinerilorŭ aveaŭ póte alte dorințe; dar nu era ertatŭ nimĕruĭ a arăta nemulțumire la ordinulŭ boerescŭ, care trebuea numaĭ de cât sĕ se execute; căcĭ biciulŭ și falanga (1) aducea la supunere pe recalcitranții.

Nu trebue sĕ credemŭ, cu tóte aceste, că vre-unŭ sentimentŭ de rea voință saŭ de cupiditate îndemna pe boieriĭ noștri la asemenea fapte pe carĭ le considerăm ca violente. Eĭ amêndouĭ, și boerulŭ și cucóna, aveaŭ convicțiunea că făceaŭ o faptă umană prin acésta. Cocóna, bună óră, credea că cea maĭ frumósă și maĭ bine-cuvêntată de D-dĕŭ misiune a uneĭ femeĭ era aceea de a face copiĭ; așa dar credea că cu cât va contribui a se nasce maĭ mulțĭ copiĭ pe lume, cu atâta face o faptă bună. De aceea ea avea în mare stimă pe róbele carĭ făceaŭ copiĭ mulțĭ: pe acelea care făceaŭ șése copiĭ le gratifica cu ajutóre anuale; iar pe acele ce treceaŭ peste numĕrulŭ de șése, le da carte de ertare din robie. Apoĭ când i se raporta că o țigancă a născutŭ, punea de boteza copilulŭ cu cheltuiala eĭ și trimitea nouluĭ născutŭ pânză ca să-ĭ facă pelincĭ, iară mameĭ câte o haină saŭ o vițea.

Boerul, pe de altă parte, în sentimentele luĭ de umanitate, nu se gândia de cât la binele negreĭ sale turme. El avea convicțiune că emanciparea acesteĭ rase de ómenĭ, înainte de a o prepara spre a o face sĕ scie cum sĕ useze de libertate, n'ar fi de cât o

(1) Falanga era unŭ supliciŭ care se administra adesĕorĭ asupra țiganilorŭ maĭ cu sémă. Dupĕ ce se lega mînele pacientuluĭ, i se legaŭ picióre le de unŭ parŭ, ale căruia extremităț se ridicaŭ în susŭ de douĭ ómenĭ; apoĭ celŭ însărcinatŭ cu esecuțiunea bătea cu nuele talpele nefericituluĭ, dêndŭ atâtea lovițurĭ câte d creta stăpânulŭ. Bătaia acésta se prelungea uneorĭ pênĕ cădea carnea de pe tălpĭ, și pênĕ ce leșina bătutulŭ!

faptă pripită fără nicĭ un resultatŭ umanŭ. De aceea, pre când tinerimea entusiastă cerea ca emanciparea sĕ se facă cât maĭ curênd pentru ca sĕ dispară rușinea ce o purta Româniĭ cu mănținerea sclavieĭ în secolulŭ alŭ 19-lea, elŭ, ca un progresistŭ moderatŭ, propaga, printre rudele și amiciĭ sĕĭ, ideia de a da țiganilorŭ o educațiune preparatorie: a-ĭ pune adică sĕ învețe forțatŭ câte o meserie manuală, care ar fi folositóre atâtŭ lor ca sĕ trăéscă, cât și populațiunilorŭ rurale cărora țiganiĭ atunci le-arŭ fi folositorĭ.

Asemenea ideĭ ajunseseră a prinde rădăcină în țéră. Tatălŭ meŭ, cu tótă strîmtorarea de mijlóce în care se afla pentru ca sĕ pótă întâmpina necesitățile a douĭspredece copiĭ ce-ĭ dedese ursita, totușĭ întreținea tot-deauna câte patru cinci băețĭ din țigănimea ce o avea la Iașĭ pe lângă diferițĭ meșterĭ, pentru ca sĕ învețe câte o meserie óre-care. Grație acesteĭ inițiative, luată de bĕtrâniĭ noștri încă din timpulŭ sclavieĭ, s'aŭ perpetuatŭ în unele familiĭ de țigani unele meseriĭ, fără de care unanimitatea lorŭ póte ar fi și astădĭ vagabonzĭ, fără căpătâiŭ, făcĕtorĭ de rele și pernicioșĭ societățiĭ.

Ast-felŭ boerulŭ nostru maĭ în fie-care cinci anĭ recruta câte o serie de băețĭ, din aceĭ carĭ atingeaŭ etatea de 10—12 anĭ, pe earĭ iĭ trimitea la Iașĭ la învĕțătură, și cu încetulŭ ajunsese a face maĭ la tóte moșiile sale cismarĭ, croitorĭ, lăcătușĭ, curelarĭ, plapomarĭ, cu carĭ se înlesnia nu numaĭ curtea boerească dar și locuitoriĭ.

VII

Odată, — anume în care anŭ nu ținea minte Maria — boeriĭ noștri, venind la o moșie pe care de multŭ nu o visitase, a adunatŭ țigănimea pentru ca sĕ facă recrutațiunea de copiĭ, dupĕ datină la fie-care cinci anĭ, se alese decĭ o duzină și jumĕtate de băețĭ pentru meseriĭ și o duzină de fete pentru serviciulŭ interiorŭ alŭ curțiĭ din Iașĭ. Iĭ spălară. iĭ tunseră, iĭ peptănară, iĭ îmbrăcară, sub ordinele uneĭ jupânese din casă, și dupĕ vre-o treĭ ḑile iĭ porniră încărcațĭ în treĭ care

sub conducerea a doui fecioriĭ boerescĭ, însărcinațĭ sĕ-ĭ escorteze până la Iașĭ.

Nu'și póte cine-va închipui vaietele și bocetele sfâșiitóre ale părinților, care aŭ avutŭ voie a-ĭ petrece până la hotarulŭ moșieĭ, de cât dóră dacă aŭ asistatŭ la vre-unŭ recensimentŭ militarŭ pe timpulŭ domnieĭ luĭ Cuza. Orĭ cât s'ar fi silitŭ cine-va sĕ-ĭ convingă că acéstă mĕsură era pentru binele lorŭ, era la neputință ca sĕ consoleze maĭ alesŭ pe mame carĭ sunt atât de duióse pentru copiiĭ lorŭ.

Ajunșĭ la Iașĭ, băieții fură primițĭ de către vătafulŭ de curte carele, dupĕ ordinulŭ boieruluĭ, pe uniĭ îĭ aședă pe la diferițĭ maistri pentru că sĕ facă din eĭ ferarĭ, têmplarĭ, curelarĭ, pantofarĭ și altele; iar pe câțĭ-va îĭ opri pentru trebuințele curțiĭ, ca ajutóre la grajdiŭ, la cuhniă, la grădină, la bufetŭ și la altele. Fetele fură primite de jupînésa Anghelina cămărășița, personagiŭ fórte importantŭ în casa mareluĭ Logofĕtŭ, cu care iarășĭ trebue sĕ facemŭ cunoscință.

Jupânésa Anghelina era o viclénă servitóre, care crescuse de mică în casa Pășcănéscă; ea purtase pe boerŭ în brațe, și pentru aceea se bucura de întréga încredere chiar a cocóneĭ. Ea atuncea era ca de cincĭ-decĭ de anĭ, vĕduvă, nu prea trumósă, ciupită de vĕrsatŭ și chióră de ochiulŭ dreptŭ pe care-lŭ perduse într'o bătălie ce avusese cu reposatulŭ eĭ soțŭ. Singurulŭ defectŭ saŭ vițiŭ ce i-ar fi pututŭ cine-va imputa ar fi fostŭ, póte, beția: căcĭ în adevărŭ îĭ plăcea sĕ bea, însĕ numaĭ vinŭ, și numaĭ de celŭ maĭ vechiŭ, de Cotnarĭ saŭ de Odobescĭ. Acésta însĕ o făcea cu atâta tactŭ, în cât boeriĭ ar fi putut jura că ea nu abuséză de pimnița lorŭ: serile, dupĕ ce se culcaŭ toțĭ, venia în apartamentulŭ eĭ unŭ cobzarŭ din țiganiĭ pășcănescĭ, care îndulcea chefulŭ jupâneseĭ, întâiŭ fiind că și elŭ era chiorŭ de ochiulŭ stângŭ, și apoĭ fiind-că cânta fórte frumosŭ cântece de inimă albastră; cântece care o făcea sĕ ofteze multŭ și sĕ deșerte cu plăcere o ploscă care se aducea plină din pimniță în toate serile. Singura Maria, pe care vre-unŭ anŭ de dile o culca jupînésa în camera eĭ, vedea bacchanalele eĭ, dar de fricĕ se făcea că dórme, ghemuită într'un colțŭ dupĕ sobă, și asculta, fără a se mișca, cântecele frumóse ale cob-

zaruluĭ, cari-ĭ rĕmăsese așa de bine întipărite în guș̦a eĭ, în cât maĭ târdiŭ făcea admirați̦unea tuturorŭ.

Ast-fel, jupînésa Anghelina trecea ca modelŭ de virtute în ochiĭ boerilorŭ: căcĭ ḑiua ea nu da celŭ maĭ micŭ indice despre adorați̦unea ḑeuluĭ Bacchu. Ea se purta cu o corectitudine admirabilă. Provisiunile din pimni̦e și din cămară, ce-ĭ eraŭ încredințate, le conserva și le distribuia dupĕ cea maĭ bună rênduială, fără cea maĭ mică risipă. Curățenia în tóte părți̦le se esecuta cum nu se putea maĭ bine, sub vigilența uniculuĭ ochiŭ care-lŭ avea. Dulcețele, conservele, sosurile, șuncile, vutcele, halvalele, baclavalele, se făceaŭ tóte la timpŭ și de cea maĭ bună calitate.

Dar pre cât cocóna Profirița era blândă și bună, pre atâta jupînésa Anghelina era cumplită. De aceea ea se considera ca vérga luĭ Dumneḑeŭ pentru turma ce ĭ era încredința'tă spre administrare. Bietele ț̦igăncuș̦e ce eraŭ sub ordinele eĭ, tremuraŭ când o vedeaŭ; pentru cea maĭ mică greș̦élă ea le desmerda cu sfînta Ana; așa numia ea un șirég de mătăniĭ înș̦irat pe o strună de vióră grósă, care ĭ servia și ca ocupați̦une de petrecere și ca instrumentŭ de corecți̦une. In așa rolŭ, eraŭ teribile mătăniele jupîneseĭ Anghelineĭ: când le repeḑia peste corpul vre-uneĭ culpabile, lăsaŭ urme carĭ se cunosceaŭ și peste o lună, causândŭ durerĭ simți̦tóre, urmate de plânsete și vaĭete care cu greŭ se puteaŭ întrerupe saŭ stâmpĕra.

Dar orĭ cât de repeți̦ite și de răpeḑite eraŭ eserciți̦ile sfinteĭ Aneĭ. din nefericire nu putea ajunge la auḑul bunilor stăpânĭ aĭ bietelor róbe, care-și purtaŭ lanțurile sub teribila jupânésà; căcĭ acésta așa de bine sciuse a căpĕta confiența lor și a organisa încunjurul lor, în cât nu puteaŭ sĕ afle nimica de tóte acestea; ci din contra credeaŭ că jupînésa Anghelina le trata ca o mumă blândă și generósă. Când cocóna Profiri̦a auḑia că vre-o fată a peritŭ, îĭ spunea că a scos'o din minți vre-unŭ craiŭ de mahalale; când auḑia că vre-una s'a spânzuratŭ saŭ s'a aruncatŭ în puț̦ŭ, îĭ spunea că a mâncatŭ mătrăgună și a înebunitŭ. Și nu e nicĭ de o mirare daca credea biata cocónă Profira, care avea o inimă atât de duiósă și unŭ sufletŭ atât de creș̦tinescŭ: nu vedemŭ óre în tóte ḑilele petrecêndu-se grozăvi̦ile cele maĭ marĭ și făcêndu-se

abusurile cele mai revoltătóre din partea funcționariloră celoră mici, pre când superiorii lor îi credŭ ângerii luĭ Dumnedeŭ?

Sosirea caravaneĭ de fete umplu de bucurie pe jupînésa Anghelina, fiind-că poșidicul pus sub ordinele eĭ se cam împuținase din diferite împrejurărĭ, și din causa acésta nu se puteaŭ esecuta cu destulă punctualitate lucrările multiple ale curțiĭ. Decĭ îndată ce le primi, maĭ întâiŭ lepuse sĕ se spele și sĕ se primenéscă, și apoĭ sĕ le inițieze în ocupațiunile diverse ale serviciuluĭ; iar într'o cameră mare în care era unŭ patŭ lungŭ și latŭ așternutŭ cu rogojine, a destinatŭ culcușurile lor, aședêndu-se noaptea una lângă alta ca sardelele.

Intre aceste fete a fostŭ și Maria, viitórea mea vieriță. Părinții sĕĭ, când s'a despărțitŭ de ea, aŭ arătatŭ maĭ puțină durere de cât alții, fiind că din tinerețele lor aŭ fostŭ în serviciulŭ intimŭ al curții, tatălŭ ca potcovarŭ, iar muma ca spĕlătoreasă; și ast-felŭ cunosceaŭ caracterulŭ generosŭ al stăpânilorŭ, în cât prevedeaŭ bine iar nu rĕŭ pentru fata lor. Maria împlinise atuncĭ douĕ-spre-dece primă-verĭ și intrase în a treĭ-spre-decea; dar dupĕ prematura sa desvoltare, jupînésa Anghelina îĭ da cincĭ-spre-dece anĭ, și, îndată ce a vĕdut'o, a chibzuitŭ că ar fi cu deosebire bună și capabilă pentru serviciulŭ buduaruluĭ cocóneĭ. De aceea a și deosebit'o de cele-l-alte fete, punênd'o sĕ dórmă chiar în camera sa, și începêndŭ a o inița în amĕnuntele serviciuluĭ, așa ca sĕ fie perfectŭ instruită până la întórcerea cocóneĭ de la țéră. Alegerea acésta a făcut'o maĭ alesŭ în considerațiunea fisiculuĭ feteĭ, ca una ce scia că stăpână sa ținea fórte mult sĕ aibă o cameristă cât se póte maĭ frumósă. Maria în adevĕrŭ, maĭ multŭ de cât tóte cele lalte fete, rĕspundea la condițiunile cerute; căcĭ pe lângă o figură cu trăsurĭ de o frumusețe perfectă, avea și o deșteptăciune admirabilă: esecuta cu punctualitate orĭ ce i se ordona, nu aștepta ca să i se repete nicĭ odată datoriile eĭ, era laboriósă și neobosită, curată și veselă, așa că jupînésa Anghelina era desperată că nu găsesce motive ca măcar o dată s'o pună sub desmierdările sfinteĭ Aneĭ; și ca sĕ-șĭ potoléscă pofta ce avea pentru exercițiul acesta, poftă fórte legitimă maĭ ales când era

escitată de libaţiunĭ copióse, îșĭ revĕrsa avênturile pe spinările celor alte fete, vinovate saŭ nevinovate.

VIII

Pe timpulŭ acela maĭ tóte damele casnice, — saŭ gospodine bune, cum se ḑicea în Moldova, — aveaŭ în casele lor ateliere de lucrărĭ de mână, servite în genere de feţele de ţiganĭ, dintre carĭ adesea se distingeaŭ fórte îndemânatice uvriere. În acele ateliere se fabricaŭ nu numaĭ scórţe și covóre de tótă frumuseţea, dar se esecutaŭ și broderiĭ de tot felul; căcĭ pe atuncea era moda ca tótă rufăria în genere, precum cearșafurĭ, perdele, cămeșĭ, pantalonĭ, fuste, șervete, prosópe, feţe de perine saŭ de mese, sĕ fie pe marginĭ garnisite cu cusăturĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin fine. Asemenea lucrărĭ negăsindu-se gata ca acuma la prăvăliĭ, cocónele le făceaŭ în casă, cu mâinele lor propriĭ saŭ cu ale róbelorŭ lor; de aceea prepararea trusouluĭ uneĭ domnișóre cerea adesea muncă de douĭ și treĭ anĭ. Apoĭ moda cerênd ca maĭ tótă rufăria sĕ fie eșită din industria casnică, cocónele și fetele sĕ întreceaŭ care de care se ţésă prosópe, șervete, feţe de mese și altele, cât se póte maĭ fine, iar acele ce se serveaŭ cu pânzeturĭ de fabricĭ străine se consideraŭ ca leneșe și ignorante.

Cocóna Profirița avea o manie pentru desvoltarea și perfecţionarea industrieĭ casnice. Treĭ patru camere din casa sa eraŭ ocupate cu stative (resbóie) de ţesutŭ, și cu gherghefurĭ de tóte dimensiunile, la cari se aplicaŭ 15—20 fete sub conducerea uneĭ meștere jupînese saŭ cocóne de mâna a treia sau a patra. Ea nu făcea unŭ comerţŭ din produsele atelierelorŭ sale: singura eĭ plăcere era ca sĕ scie că ca la dênsa nu se maĭ lucrézĕ în altă casă; ĭar de lucrurile frumóse care le făcea se bucuraŭ maĭ mult nepótele și strănepótele eĭ, cari preferaŭ sĕ-și întrebuinţeze timpulŭ cu clavirulŭ și cu franţuzésca de câtŭ cu resboiulŭ și cu gherghefulŭ. Decĭ când se afla în lassĭ petrecerea eĭ de predilecţiune era atelierele sale: de diminéţă până séra sta împrejurulŭ fetelorŭ și al femeilorŭ ce lucraŭ, observândŭ progresulŭ

celorŭ începĕtóre, conducêndŭ pe cele maĭ deștepte, îndemnândŭ, sfătuindŭ, mustrândŭ pe cele stângace, lăudândŭ pe cele iscusite, maĭ multŭ ca o mamă de câtŭ ca stăpână ; iar când, în ḑile de lucru, îĭ veniaŭ dame la visită, ea le primĭa în mijlocŭlŭ stativelorŭ, și se mândria a le arăta ce póte produce stăruința și voința : își făcea ilusiunĭ, buna femee, că exemplulŭ eĭ va produce o emulațiune în clasa cocónelorŭ marĭ, convinsă că acésta e adevĕrata misiune a femeeĭ : sĕ lucreze, sĕ muncéscă sĕ producă, ĭar nu mereŭ sĕ consume și sĕ risipéscă.

In douĭ anĭ, fata potcovaruluĭ Cracăŭ, făcuse așa de marĭ progrese în lucrările atelierulŭĭ în cât ajunsese favorita cocóneĭ Profiriței : acésta nu numaĭ că o arăta cu mândrie către tóte cocónele ce o visitaŭ, dar o îmbuĭba cu darurĭ și cu generositățĭ și o tracta cu o adevĕrată afecțiune maternă. Maria ajunsese camerista eĭ predilectă și confidenta cea maĭ intimă ; eĭ îĭ încredința garderoba, sculele, și totŭ ce avea maĭ scumpŭ, fiind-că după maĭ multe încercărĭ s'a fostŭ asiguratŭ că era fată onestă și că merita încrederea eĭ. Și cum s'ar fi pututŭ ca cocóna Profirița sĕ nu aprecieze atâtea alte calitățĭ cari distingeaŭ pe fata potcovaruluĭ ? Maria avea talentele maĭ multorŭ artiste : cu o dexteritate surprindĕtóre, ea imita orĭ ce lucru vedea cu ochiĭ ; fără sĕ o fi învĕțatŭ nimenĭ, spĕla, călca și cârpĭa dantelele ca o dantelieră ; ajusta și cosĭa haĭnele, ca o cusătorésă ; făcea gătelele de capŭ după modelurĭ, ca o modistă ; făcea zulufiĭ și coifura cocóneĭ ca o artistă consomată (lucru fórte prețiosŭ pe atuncea, când friserĭ nu eraŭ în țéră, și când zulufiiĭ eraŭ la modă). Afară de aceste, Maria avea darulŭ musicalŭ fórte pronunțatŭ : avea nu numaĭ voce admirabilă, dar chĭar pasiune ; de o lovĭa jalea după părințĭ, cânta de jale de făcea pe toțĭ sĕ plângă ; de avea momente de mulțămire, cânta ariĭ de horĭ vesele, de rideaŭ toțĭ câțĭ o ascultaŭ ; apoĭ cu memoria eĭ prodigiósă, învĕța ușorŭ orĭ ce arie, orĭ ce versurĭ audĭa. Când fetele din ateliere se lăsa la certe și la gâlceve de nu le putea nime sĕ le facă a tăcea, Maria întona câte unŭ cântecŭ care le făcea pe tóte sĕ casce gura și sĕ-și uĭte necazurile. Accentele cântecelorŭ eĭ adeseorĭ ajungeaŭ și până la audulŭ cocóneĭ Profiriței ; acésta

însĕ, cu tótă seriositatea și gravitatea eĭ, se simțîa răpită, și, departe de a o mustra, îĭ arăta mulțămire și o lăuda. Nu numaĭ atâta, dar dupĕ acésta a începutŭ sĕ se laude către tóte rudele și cunoscințele că are o cântărĕță minunată. Maĭ tărdiŭ a începutŭ a o aduce în salonŭ serile când avea lume, și o punea sĕ cânte. Și cânta Maria, așa de frumosŭ, în cât părea că nu maĭ încape vocea eĭ în salonŭ; ĭar când întona ariĭ de jale, multe din auditóre, cari póte aveaŭ unŭ dorŭ la inimă, îșĭ aduceaŭ batistele la ochĭ ca sĕ-și ștérgă lacrimele ce nu le puteaŭ împedica de a curge. Maĭ tare de cât toțĭ însĕ se entusiasmaŭ duoĭ tinerĭ, nepoțĭ aĭ cocóneĭ Profiriței, cari păreaŭ că vor s'o sórbă cu lingura, dupe cum se dice. Aceștia contribuĭaŭ a face seratele de sintrofie maĭ dese, pentru ca sĕ pótă asculta cântările Marieĭ, cari din ce în ce păreaŭ a plăcea maĭ muitŭ, tot odată ca sĕ pó'ă admira frumusețile țiganceĭ, cari din ce în ce se arătaŭ maĭ încântătóre și maĭ amețitóre.

Aicĭ este locului și timpulŭ sĕ maĭ vorbescŭ despre unŭ curiosŭ tabietŭ ce avea cocóna Profiriția: și sĕ nu se pară nicĭ curiosŭ nicĭ exageratŭ ceea-ce voiŭ spune, fiindŭ că era adevĕratŭ. Boeriĭ și cocónele nóstre vechĭ aveaŭ nisce datine și deprinderĭ, carĭ astădĭ s'ar părea ridicole, dar pe atuncĭ eraŭ fórte comune. Astădĭ, de exemplu, scimŭ sĕ facemŭ ca în sofrageriă, saŭ în camera de culcare, sĕ nu ne supere muscele: saŭ punemŭ ochiurĭ de sîrmă la ferestre, saŭ tragemŭ transparentele. Pe atuncea nu-și bătea nimenĭ capulŭ cu asemine procedimente: ci se aducea patru cincĭ fete saŭ băețĭ de țiganĭ cu apĕrătorĭ, și muscele eraŭ puse în neputință de a ne supĕra. Intre asemine obiceiurĭ cari astădĭ prin orientŭ, și prin Russia, aŭ maĭ rĕmasŭ, era și frecatulŭ picióreloru: boerĭ, cocóne, chiar vlădicĭ și mitropoliți, nu puteaŭ adormi până nu le desmierda cineva epiderma de la picióre, cu ușóre frecăturĭ.

Nu se va părea, prin urmare, ca ceva escentricŭ daca voiŭ spune că și boeriĭ Păscănescĭ aveaŭ tabietulŭ acesta. Dupĕ maĭ muite încercărĭ, cocóna Profiriția găsi că și în servițulŭ acesta Maria escela: și în adevĕrŭ curățenia eĭ, mânele eĭ grăsulie și moĭ, adresa și delicatețа cu care sciea ea sĕ atingă vînișórele și

fibrele picióreloru, produceaŭ cocóneĭ nisce sensaţiuni de plăcere care o aduceaŭ într'o adevĕrată stare de beatitudine ; iar dupe ce în delirulŭ mulţămireĭ cocona adormĭa, frumósa fată se strecura uşurelŭ pe vêrfurile degetelorŭ şi se ducea în dormitoriulŭ eĭ.

IX

Boerulŭ Păşcanu, care şi elŭ avea acestŭ tabietŭ, audindŭ laudele esaltate care le prodiga soţia sa Marieĭ pentru arta massagiuluĭ, a avutŭ curiositate sĕ vĕdă şi elŭ daca lucrulŭ e adevĕratŭ. De aceea nu sciŭ cum se făcu, că Maria se deprinsese ca, dupe ce adormia pe cocóna, trecea în apartamentulŭ boeruluĭ. Acesta, dupe câteva şedinţe, se convinse că fata esercita massagiulŭ în adevĕrŭ cu mare meşteşugŭ ; cu diferinţa aceea că, în locŭ sĕ adórmă ca cocóna, se lăsa în visările cele maĭ fermecătóre : ochiĭ luĭ, în locŭ sĕ se închidă, se fixaŭ asupra sînuluĭ şi a formeloru frumóse ale corpuluĭ feteĭ ; gura luĭ, în locŭ sĕ-ĭ ordone a înceta cu gâdilitura, o îndemna mereŭ sĕ-ĭ spue la povestĭ ; buzele luĭ, în locŭ sĕ caute a se potoli cu unŭ paharŭ de apă la sete, năzuĭaŭ pănă la bujoriĭ ce străluciaŭ pe obrajiĭ Marieĭ. Era, ce e dreptulŭ, şi diabolică tentaţiune fata acésta : acumŭ nu maĭ era copilă, căcĭ trecuse patru cincĭ anĭ de cândŭ se făcuse curténcă ; şi era frumósă, ca ruptă din sóre ; şi boerulŭ Păşcanu, de şi era acuma omŭ de 40 de anĭ trecuţi, de şi era mândru ca unŭ adevĕratŭ aristocratŭ, de şi pentru nobila sa consórtă care împlinise cincĭ-decĭ de tómne, avea o perfectă stimă şi consideraţiune, totuşĭ nu putea sĕ stea nesimţitoriŭ lângă o creatură aşa de perfectă, care dupe legĭ era proprietatea sa, şi de care era în dreptŭ sĕ se bucure în orĭ ce modŭ, în orĭ ce timpŭ, în orĭ ce casŭ. Biéta Maria, pe lângă sentimentulŭ datorieĭ care sciea că-ĭ impunea condiţiunea sa de sclavă, simţi cu încetulŭ născêndu-se în inima eĭ şi unŭ altŭ sentimentŭ, care la începutŭ nu şi-lŭ putea esplica, dar pe care în cele din urmă l'a pututŭ numi amoriu, fiind-că acesta era primulŭ bărbatŭ care se apropiase de ea şi care îĭ spunea c'o iubesce. Aşa e natura umană!

X

Acumŭ de vre-o duoĭ anĭ romanțulŭ se resfira în modulŭ celŭ maĭ naturalŭ. Boerulŭ, în orele sale de distracțiune, sorbĭa din cupa plăcereĭ fără nicĭ o grijă saŭ turburare ; ĭar sclava sa, în esaltațiunea eĭ juvenilă, nu cugeta de cât cum sĕ-lŭ mulțăméscă maĭ bine și sĕ-ĭ arate dragostea sa, maĭ respectuósă și maĭ vie.

Cocóna Profiriția nu sciea, nu simția nimica. Dar în cele din urmă observândŭ că talia cameristeĭ sale din ce în ce lua proporțiunĭ de îngrășare, pre când figura eĭ, strălucitóre de fericire, o arăta în tóte ḑilele maĭ frumósă, înțelese că ea îșĭ perduse inocența. Nu voĭ însĕ sĕ o întrebe pe ea deadreptulŭ. In casurĭ de așa uatură, care deseorĭ se întâmpla în casa eĭ unde totdeauna mișunaŭ câte 10—15 fete și câte totŭ atâțĭa băețĭ, ea avea de regulă că pe amanțĭ îndată îĭ cununa și-ĭ trimitea la țéră. Decĭ voindŭ sĕ sciă pe complicele Marieĭ, chiemă pe jupînésa cămărășița.

«Bine, Anghelino, Maria s'a făcutŭ de măritatŭ, și tu nu-mĭ spuĭ ?

— Mĕ ertațĭ, coconiță, dar nu i-am băgatŭ de sémă.

— Dar cu cine trăesce ea ?

— Nu sciŭ ; n'am simțitŭ nicĭ n'am vĕḑutŭ pe nimenĭ rotindu se împrejurulŭ eĭ. O vĕḑŭ prea mândră și nu credŭ sĕ se fi datŭ în dragoste cu ceĭ de prin curte.

— Nu credĭ,.. ce va sĕ ḑică asta ? dór n'o fi venitŭ duhulŭ sfîntŭ și pe la ea. Pune-te numaĭ de cât sĕ-mĭ afli.

— Ea nu se duce pe nicăirĭ. Din curte nu ese. Din camera eĭ, nu vine de cătŭ la D-vóstră, ḑioa când vĕ péptănă, și serile când vĕ frécă pe picióre. Eŭ credŭ că D-vóstră maĭ bine ațĭ putea-o iscodi.

— Nu-mĭ vine mie sĕ staŭ de vorbă cu țigancele : nu mĕ cunoscĭ ? Asta e tréba ta.

— Daca voițĭ, eŭ v'așĭ spune, dar....

— Dar, ce ? Spune, daca sciĭ ceva.

— Daca 'mĭ cerețĭ cu atâta stăruință, vĕ mărturisescŭ că

sciŭ ceva. Eŭ maĭ demultŭ am simțitŭ pe Maria în stare de îngreunare, și am făcut'o sĕ mi se spovedŭéscă; și de! mĭ-a spusŭ unŭ nume care nu-mĭ vine... și nu sciŭ de trebuĭ sĕ vi lŭ spunŭ;... mĕ temŭ sĕ nu vĕ turburațĭ.

— Dupe vorbele astea, înțelegŭ ceva. Maria se vede că visitézĕ etaculŭ boeruluĭ... nu-ĭ așa?

— Cam așa spune ea... Acuma dumnĭavóstră putețĭ chibzui ce e de făcutŭ.

— Bine... dar ascultă: se remâe lucrulŭ sciutŭ numaĭ de noĭ. Așa póte sĕ fiă: o credŭ, fiind-că e și frumósă, bat'o dumnedeŭ! ce e dreptulŭ: a pututŭ sĕ cadă în ispită bietulŭ Dumitrachi. Dar nu mĕ supĕrŭ: toțĭ bărbațiĭ cadŭ în pĕcate de aceste; dar maĭ alesŭ boeriĭ, cărora noĭ cocónele, ca nisce próste, le aducemŭ pe sub nasŭ fete așa de frumóse.

— Aț̆ĭ face bine ca pe tóte astea maĭ frumușele sĕ le daț̆ĭ draculuĭ, afară din casă.

— Ba nu, Anghelino! nu! Astea nu strică casa. E pericolŭ atuncea când bărbatulŭ se încurcă pe afară: cu nemțóĭcele saŭ unguróĭcele cari le storcŭ pungele; cu cocóne de ale nóstre, care-ĭ silescŭ sĕ se despartă, ca sĕ le ĭea pe ele. Dar nisce biete róbe... eh! plăcerĭ trecĕtóre, ca nisce stele sclipitóre!

XI

Peste patru cincĭ ḑile, pre când boerulŭ Pășcanu se afla în valurile unuĭ procesŭ la Divanulŭ domnescŭ, cocóna Profiriț̆a, pretextândŭ că are afaceriĭ urgente la moșie, a plecatŭ la ț̆ĕră cu butca cu patru caĭ, cu Michaĭ vizitiulŭ eĭ celŭ bĕtrânŭ, luândŭ și pe Maria, care totŭ deauna o însoț̆ia de când o făcuse camerístă. Calea n'a fostŭ lungă, căcĭ moșia sa, pe valea Jijieĭ, nu era maĭ departe de doĕ poste.

Adoaḑi diminéț̆ă, fiindŭ Duminecă, cocóna, dupe ce-și făcù toaleta, plecă la biserică, ḑicêndŭ Marieĭ ca sĕ se îmbrace și ea cu rochia cea maĭ bună, ca în ḑi de serbătóre. Dupĕ ce ascultă sânta leturgie și se închină pe la icóne, când luă anaforă, depunêndŭ unŭ irmilicŭ de argintŭ pe disculŭ de lângă iconostasŭ,

ḑise şoptindŭ preotuluĭ ca sĕ fie gata a cununa o păreche de ţiganĭ după eşirea din biserică.

După ce se întórse acasă, însoţită de familia unuĭ boernaşŭ vecinŭ care venise sĕ-ĭ facă o visită respectuósă ; după ce se luà dulcéţa şi caféua ca de obiceiŭ, Cocóna chemà pe Vătafulŭ care îngrijia moşia şi-ĭ spuse ca sĕ-şĭ ĭea femeea şi sĕ mérgă elŭ însuşĭ sĕ cunune pe Maria. Apoĭ chemând'o şi pe acésta, dupĕ ce-ĭ essaminà toaleta, iĭ recomandà sĕ maĭ punà nisce florĭ la capŭ : se desbrăcà de scurteĭca sa de samurŭ ; ḑise ţiganceĭ s'o îmbrace ; îşĭ scóse mănuşile din mânĭ, ordonându-ĭ ca sĕ le punà ea ; apoĭ iĭ declarà că este mirésă, şi sĕ se ducă îndată la biserică ca sĕ se cunune. Uĭmirea bieteĭ fete nu ţinù de cât unŭ minutŭ : ar fi voitŭ, póte, sĕ vorbéscă saŭ sĕ întrebe : de ce ? cum ? cu cine ? dar limba i se prinse de ruşine în presenţa musafirilorŭ carĭ asistaŭ la o aseminea comedie, şi plecà, înnecându-şĭ lacrimele, urmată de vătafŭ, care ca un călăŭ o ducea de 'ndĕreptŭ. Coborându scările, cu fruntea aprinsă de ruşine şi cu mintea frĕmântată de gândurĭ, ea în acéstă situaţiune vedea începutulŭ torturelorŭ care, ca sclavă, trebuea sĕ le îndure pentru pĕcatulŭ în care căḑuse, de a se da în dragoste cu soţulŭ stăpâneĭ sale. In capulŭ de josŭ al scăriĭ, Maria simţì că picióre le n'o maĭ ţinŭ : se lăsà jos ; cerù sĕ-ĭ ḑea apă. Dupĕ ce dete cursŭ lacrimelorŭ sale, simţì puterile revenindu-ĭ : atuncĭ se sculà plină de resignaţiune ca o martiră, şi întorcêndu-se către Vătafŭ : «Sĕ mergemŭ ! ḑisse ea. Dar care 'mĭ este mirele ?»

— Eată-lŭ ! respunse Vătatulŭ, arătându-ĭ pe Michaiŭ Vizitiulŭ, care venĭa despre grajdŭ către dênsa.

— Moşŭ Mihaiŭ ?... mulţumescŭ luĭ Dumneḑeŭ ! ḑise ea făcêndu-şĭ cruce şi alergândŭ spre elŭ cu unŭ felŭ de bucurie prefăcută.

Până în momentulŭ acela, Maria se temea creḑêndŭ că va fi măritată cu vre-unŭ ţiganŭ de acolo şi va fi relegată a trăi departe de omulŭ pe care-lŭ iubia. Când vĕḑù însă că era

destinată sĕ fie soția vizitiuluĭ, care locuia la Iașĭ, se consolă puținŭ și primĭ cu resignațiune partea ce i se facea.

Michaiŭ Vizitiulŭ era în etate peste șése-decĭ anĭ. Elŭ maĭ fusese de douĕ orĭ însuratŭ; de vre-o dece anĭ era vĕduvŭ—căcĭ ambele luĭ soțiĭ muriseră—și nu-ĭ maĭ fulgera prin minte ca sĕ se maĭ însóre. Cucóna Profirița, înainte de a intra în biserică, trecêndŭ pe lângă grajdŭ, îl chemase și-ĭ spusese că a hotărâtŭ sĕ-lŭ însóre. Elŭ voĭ sĕ cârtéscă, sĕ se róge ca sĕ scape de aseminea rușine; dar Cucóna nicĭ nu-lŭ îngădui sĕ-și isprăvéscă ĭeremiadele, și-ĭ spuse cu tonŭ decisivŭ că trebuie sĕ facă ceea ce-ĭ poruncesce, și că lucrulŭ va fi pentru binele luĭ. De aceea, ca unulŭ care vĕduse multe căsătoriĭ făcute așa din capriținlŭ boerilorŭ, nu maĭ ripostă, ci resignatŭ în sórta sa, îșĭ făcuse toaleta de mire: se îmbrăcase cu hainele cele maĭ bune; îșĭ pusese chiar florĭ la pălărie, și cu surîsulŭ pe buze, merse înaintea mireseĭ care venia.

«Eac'așa, Mario! Nicĭ tu, nicĭ eŭ, erĭ când veniamŭ, nu gândiamŭ c'o sĕ ne luămŭ. Nu-ĭ așa? Ce maĭ nevestică o sĕ amŭ! or sĕ crape flăcăiĭ de ciudă!

In dreptulŭ porțiĭ, unŭ tarafŭ de lăutarĭ întona cânteculŭ de nuntă, care, ca o trâmbiță de chemare, adună într'unŭ momentŭ tótă țigănimea și maĭ totŭ satulŭ.

Cununia se făcù în biserică. Apoĭ nunta întorcêndu-se în Curte, se făcù o horă mare, înveselită cu câte-va vedre de vinŭ, scóse din pivnița boierésca. Iar a doua ḑi Cucóaa Profirița înturnându-se la Iașĭ, aduse pe Maria cu titlu de femeea luĭ Michaiŭ Vizitiulŭ, spuindu-ĭ pe drumŭ că, de óre-ce s'a măritatŭ, nu va maĭ putea fi cameristă, ci va fi însărcinată cu priveghierea spĕlătorieĭ și cu călcatulŭ broderiilorŭ și al dantelelorŭ.

XII

S'a cam supĕratŭ Coconulŭ Dumitraki Pașcanu pe procedura Cucóneĭ Profiriței; dar ca unulŭ care se scia cu musca pe căciulă, nu cutezà sĕ ḑică nimica; maĭ alesŭ că Cucóna se conformase cu o regulă de maĭ înainte stabilită cu nobi-

lulŭ eĭ soțŭ, adecă de a mărita imediat pe fetele care ar veni în posițiune interessantă, pentru ca sĕ nu se facă vorbă în tîrgŭ că în casa lorŭ se nascŭ copiĭ bastarḑĭ, fiă chiar țiganĭ.

Maria, dupĕ ordinulŭ Cucóneĭ, se mută în camera de lângă grajdŭ, destinată vizitiuluĭ. Bĕtrânulŭ eĭ bărbatŭ, pe care ea n'a voitŭ sĕ-lŭ sufere ca s'o atingă câtuși de puținŭ, fără a face nicĭ o pretențiune, nicĭ o reclamațiune, s'a retrasŭ în fundulŭ grajduluĭ, unde și-a improvizatŭ unŭ patŭ alăturĭ cu ieslele. Elŭ nu vedea pe Maria de cât atuncea când ea îlŭ chiema ca sĕ-ĭ aducă apă, lemne, și alte lucrurĭ de care avea nevoiă, saŭ la ora mâncăriĭ pe care o luaŭ la aceiași masă împreună. In apropierea erneĭ, bĕtrânulŭ Michaiŭ, lovitŭ de unŭ junghiŭ căpĕtatŭ din rĕcélă, într'o diminéță fu găsitŭ mortŭ în culcușulŭ seŭ. Dar pre când mórtea luĭ împuțina numĕrulŭ sclavilorŭ mareluĭ logofĕtŭ Pașcanu, Maria corobora la ecuilibrarea luĭ prin nascerea unuĭ altŭ sclavŭ, voĭnicŭ și frumosŭ, care, dupĕ ce s'a botezatŭ, s'a înregistratŭ în codica robilorŭ cu numele de Dincă al luĭ Michaiŭ.

Pre când Maria trecea prin fasele aceste, funcțiunile eĭ de onóre fură ocupate de alte fete, care maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ se deprinseseră a face serviciulŭ în etaculŭ Cucóneĭ; iar pentru piciórele boieruluĭ și ale Cucóneĭ se găsiră alte brațe de fete frumóse, care s'aŭ esercitatŭ spre a le satisface plăcerea după pofta inimeĭ. Coconulŭ Dumitraki maĭ că uitase pe frumósa sa favorită; iar Cucóna Profiriță, de și acum o cam degradase, făcênd'o din cameristă spĕlătorésă, totuși nu uitase serviciile ce-ĭ făcuse, și adese-orĭ iĭ trimitea tainŭ din resturile de la masa boierésc și chiar bacșișurĭ generóse.

Maria, care sciea din tradițiune că miseria, privațiunea și suferințele numaĭ pentru țiganĭ le-a făcutŭ Dumneḑeŭ, comparându-se pe sine cu alțiĭ, recunoscea că nu se afla pe cea din urmă trĕptă a ticăloșieĭ. Cu tóte greșelile ce simția ea că făcuse, totuși vedea că se bucură de mila stăpânilorŭ eĭ pentru care nu sciea cum sĕ mulțăméscă luĭ Dumneḑeŭ. Adese-orĭ simția că i se strânge inima de o durere, pe care n'o putea bine înțelege. Ea iubĭa încă, și ĭubia cu o speranță ne-

bună, pe primulŭ și uniculŭ bărbatŭ pe alŭ căruĭ umĕrŭ rezemase fruntea sa visătóre. Ea vedea bine că împrejurările îĭ ordona sĕ renunțe pentru tot-d'auna la unŭ omŭ care nu era nicĭ de clasa, nicĭ de rasa eĭ ; dar uitându-se în oglindă și vĕdêndŭ frumusețea eĭ necomparabilă, nu putea a nu-șĭ înnălța ilusiunile și a nu crede încă că Dumnedeŭ a făcut'o pentru o sórtă maĭ bună.

Dar când simțirile inimeĭ o frĕmêntaŭ maĭ tare, ea alerga la singurulŭ mijlocŭ care i-lŭ dăruise natura spre a-șĭ găsi o mângâere. Cânta, și cânta Maria cu așa focŭ, în cât nu putea sĕ fie omŭ care sĕ o audă și sĕ nu lăcrimeze. In mijloculŭ ocupațiunilorŭ sale de spĕlătorésă și călcătorésă, maĭ alesŭ când era singură, vocea puternică și melodiósă a Marieĭ părea că spărgea zidurile și bolțile Curțiĭ boerescĭ, de se audĭa până în cabinetele boerilorŭ; și era atâtŭ de dulce, atâtŭ de plăcută cântarea Marieĭ, în cât nimenea nu cuteza sĕ o cheme la tăcere ; ba chiar Cucóna Profirița ascultându-o, cădea în extasŭ.

Intr'o dĭ, marele Logofĕtŭ visitându-șĭ acaretele, după ce a eșitŭ din grajdŭ, a intratŭ și în camera Marieĭ, însoțitŭ de Vătafulŭ de Curte. Ea îșĭ alăpta copilulŭ. Era maĭ frnmósă de cât tot-d'auna. Se uită lungŭ la ea fără sĕ-ĭ vorbéscă nimica. Apoĭ eșĭ, aruncându-ĭ o pungă cu banĭ. După o oră Vătafulŭ veni la ea și-ĭ dete cartea de ertare, pe care i-o ceti. Maria plânse și se rugă de Vătafŭ sĕ nu spuiă nimăruĭ despre acésta : căcĭ ea nu va părăsi Curtea de cât atuncea când vorŭ gorĭ-o. Vătafulŭ, care era unŭ fórte bunŭ bĕtrânŭ, care se vede că avea cunoscință de aventura cea mare a Marieĭ, despre care credea că nu trebuea sĕ fie divulgată, îĭ promise a păstra secretulŭ.

Cucóna Profirița, după ce s'a încredințatŭ că boerulŭ n'a avutŭ o slăbiciune seriósă pentru Maria, că era totŭ atâtŭ de indiferentŭ pentru ea cât și pentru cele-l-alte róbe care-lŭ frecaŭ pe picióre, veni la alte sentimente pentru ea : o înălță iarășĭ la rangŭ, făcênd'o vătășiță peste fetele care lucraŭ la gherghefurĭ și la scórțe, fiind-că, după maĭ multe cercărĭ nu

putuse găsi altă femee mai mestеră pentru aseminea ocupațiune. Intâmplându-se apoi ca camerista ce-și formase dupĕ Maria sĕ se facă de mărităt̆u și sĕ o trimită la casa ei, mai dete Marieĭ și acéstă sarcină suplimentară, fiind-că la nicĭ una din fetele ce mai avea în casă nu găsise abilitatea în facerea zulufilorŭ, lucru fórte importantŭ pentru ea.

XIII

Slăbiciunea Cucóneĭ Profiriței pentru róba sa merse mai departe. Avêndŭ ocasiune de a vedea pe copilulŭ ei tot-d'auna când se ducea în atelierulŭ de lucru, simți mai întâiŭ unŭ felŭ de milă pentru elŭ : ĭi dedea mai tot-d'auna câte-ceva bunŭ de mâncare, preveghia îmbrăcămintea și curățenia luĭ ; apoi în tóte ḑilele recomanda inteligenteĭ sale mume cele mai bune principiĭ de crescere, principiĭ pe care ea le observa cu rigóre ; așa că Dincă nu sciea ce e furtișagulŭ, minciuna, saŭ alte apucăturĭ rele, comune în educațiunea și deprinderile vieții țigănescĭ. Afară de acestea, Cucóna 'sciŭ sĕ essalteze chiar în inima ei seutimentele nobile de mumă : așa că Maria nu mai cugeta la nicĭ o plăcere, la nicĭ o fericire, la nicĭ o afecțiune alta de cât la copilașulŭ ei.

Cu cât crescea Dincă mai ràpede, cu atâta se făcea mai durduliŭ, mai frumosŭ și mai drăgălașŭ ; cu atâtŭ și simpatiile Cucóneĭ Profiriței cresceaŭ pentru elŭ. Când se făcù de ḑece anĭ, Dincă sciea și carte. Paracliserulŭ de la biserica Sântuluĭ Nicolae celŭ sĕracŭ, plătitŭ de Cucóna, venia și-ĭ da lecțiunĭ : băiatulŭ cu minte și aplicativŭ, în curândŭ ajunse sĕ citéscă binișorŭ pe orĭ-ce carte, pe orĭ-ce scrisóre, ba chiar scriea destulŭ de bine, dupĕ vêrsta luĭ.

In paralelŭ cu cartea, Dincă învĕța și slugăria. De la etatea de 12 anĭ îmbrăcândŭ livreaua, era aplicatŭ, dupĕ ordinele Cucóneĭ, la diferite serviciurĭ domestice. Adesea chiar se mândrĭa Cucóna Profirița când se ducea la biserică, la visite saŭ la pleumblare : nicĭ o altă Cucónă în Iași nu avea unŭ groom mai fruniușelŭ, mai gingașŭ, mai deșteptŭ și mai dră-

gălașŭ. Când ajunse la etatea de șése-spre-dece anĭ, Dincă se făcuse unŭ sofragiŭ consomatŭ, capabilŭ sĕ concure chiar cu sofragiiĭ Nemțĭ saŭ Leșĭ, cari eraŭ prin Iașĭ, și sĕ dirigeze serviciulŭ chiar la o masă domnéscă. De aceea și Cucóna Profirița îlŭ culmina cu favorile : haĭne bune, léfă, bacșișurĭ, de tóte avea cu îndestulare. Iar când Dincă eșĭa singurŭ la preumblare, și maĭ alesŭ când se ducea și cu birja la Copoŭ, mulțĭ îlŭ luaŭ de unŭ cuconașŭ elegantŭ ; ba încă cucónele cele de mâna a doua și a treia se făceaŭ munte și punte ca sĕ-ĭ afle numele și sĕ-ĭ facă cunoscința, și cine scie câte cuceririĭ nobile nu a făcutŭ robulŭ fericitŭ al caseĭ Pășcănești !

XIV.

Minutele ca orele, dilele ca sĕptămânele, lunele ca aniĭ, trecŭ, trecŭ, trecŭ și sĕ strecóră, têrêndŭ după ele primăverĭ și erne, sculurândŭ mereŭ frundele arborilorŭ și ale plantelorŭ, resfirândŭ pe nesimțite viéța muritoruluĭ care se crede rege alŭ Creațiuniĭ. Omulŭ cât de bunŭ, cât de rĕŭ, cât de avutŭ, cât de săracŭ, cât de umanŭ, cât de cumplitŭ, nu póte scăpa de cósa neîndurată a Morțiĭ. De aceea și Logofĕtulŭ Dumiraki Pașcanu, care era bunătatea personificată, unulŭ din ceĭ maĭ fruntașĭ boerĭ aĭ țĕreĭ, unulŭ din ceĭ maĭ onești patrioți, de și trăia cu biserica maĭ bine decât unŭ hagiŭ [1]), de și era unŭ generosŭ împărțitorŭ de pomene la săracĭ, și prin urmare ar fi avutŭ dreptulŭ a spera de la Dumnedeulŭ îndurărilorŭ chiar viéța lungă a luĭ Matusalemŭ,— cu tóte acestea într'o diminéță după o scurtă zăcere, fără permisiunea medicilorŭ carĭ afirmaŭ că nu va muri nicĭ peste 40 de anĭ, a reposatŭ ca unŭ bunŭ creștinŭ, înainte de a ajunge nicĭ măcarŭ la șése-decĭ de anĭ de viéță !

Plânsu-l'a Cocóna Profirița, Dumnedeŭ sĕ-lŭ erte! plânsu-l'aŭ toțiĭ servitoriĭ și sclaviĭ, pentru carĭ fusese atâtŭ de bunŭ ; plânsu-l'aŭ calicĭĭ și cerșitoriĭ, pentru carĭ fusese atâtŭ de ge-

[1]) Hagiŭ se numesce în orientŭ celŭ ce se duce pentru devoțiune ca sĕ se închine la locurile sânte : la Ierusalim, Sinai, Athos, Meca și altele.

nerosŭ; dar biata Maria l'a plânsŭ maĭ multŭ decât toțĭ, vĕdêndŭ maĭ alesŭ că, cu stingerea omuluĭ căruia-ĭ închinase comorile inimeĭ sale, vedea că se stinge și speranța eĭ pentru liberarea fiiuluĭ eĭ, fără de care se simția legată ca cu unŭ lanțŭ de vechia eĭ sclaviă.

XV.

Sĕ lăsămŭ acuma pe Maria, pentru ca sĕ urmărimŭ viéța fiuluĭ eĭ, care, dupĕ cum vĕdurămŭ, se făcuse servitorulŭ predilectŭ alŭ Cocóneĭ Profiriței.

Dupĕ ce a îndeplinitŭ cu atențiune tóte grijele sufletuluĭ rĕposatuluĭ eĭ soțŭ, făcêndŭ cu prodigalitate parastasele, colivele și pomenele cerute de rânduéla popilorŭ; dupĕ ce i-a pusŭ și o lespede frumósă pe mormêntŭ, cu o inscripțiune daurită; dupĕ ce și-a împlinitŭ anulŭ de doliŭ, Cocóna Profiriția, de și se afla în dreptŭ ca sĕ lepede hainele de doliŭ, totușĭ, îngrijită ca nu cum-va sĕ dea cuvêntŭ lumiĭ sĕ dică că prea curêndŭ s'a consolatŭ, s'a decisŭ sĕ facă acésta afară din țéră. De aceea maĭ întâiŭ ea și-a datŭ moșiile în arendă, ca sĕ scape de tracasseriile esploatațiuniĭ, pentru care nu prea aŭ aptitudine femeile. Atuncea vĕdêndŭ că are unŭ venitŭ maĭ mare decât se aștepta, își făcù planulŭ ca sĕ se aședĕ pentru câțĭ-va anĭ la Paris. Acésta era unŭ visŭ pe care-lŭ avea din tinerețe, și pe care venerabilulŭ sĕŭ soțŭ nu voise sĕ i-lŭ satisfacă; fiind-că reposatulŭ, nesciindŭ nicĭ o limbă străină — decât dóră grecésca, care nu-ĭ putea servi în occidentŭ — nu voia sĕ călĕtoréscă pe la Viena saŭ Paris, de témă sĕ nu rîdă nemțiĭ saŭ francesiĭ de elŭ.

Curiósă și vanitóăsă cum era, Cocóna Profiriția voì sĕ facă călĕtoria acésta ca cocónă mare. Decĭ alegêndŭ pe celŭ maĭ voinicŭ din surugiĭ sĕĭ, unŭ țiganŭ tênĕrŭ și deșteptŭ, și acesta alegêndŭ șése postalionĭ din două-decĭ și patru cari-ĭ avea în grajdurile boerescĭ, cu carîta cea maĭ nouă și maĭ bună, și cu Dincă pe capră, într'o bună diminéță din luna luĭ Iulie 1851, Cocóna nóstră eși din Iașĭ și apucă calea spre frontiera

Michăilenilorŭ, iar de acolo înainte prin Bucovina, Galiția și Germania, în direcțiunea Parisuluĭ. Călĕtorindŭ numaĭ câte patru ore pe ḑi, oprindu-se la otelurile saŭ burgadele pe unde trebuea sĕ odihnéscă bine caiĭ saŭ sĕ petrécă nóptea, fără a-șĭ sminti orele pentru dejunŭ saŭ pentru prânḑŭ, fără a se priva saŭ a se incomoda de ceva, dupĕ patru-ḑecĭ și cincĭ de ḑile, originalulŭ ecuipagiŭ alŭ Cocóneĭ moldovence făcù intrarea sa triumfală în Paris. Pocnetele repetate și țipetele originale ale luĭ Ion Surugiu, stîrnirĕ toțĭ cânĭĭ din suburbiĭ; iar când aŭ intratŭ în stradele principale, o escortă numerósă de ștrengarĭ se făcuse împrejurulŭ trăsurĭĭ, imitândŭ ruladele surugiuluĭ și urândŭ buna sosire a Cocóneĭ, care saluta în drépta și în stânga, luândŭ acésta ca o manifestațiune de onóre ce i se făcea.

A doua ḑi maĭ multe ḑiare parisiane, în rubrica faptelorŭ diverse, amusară pe lectorĭ cu narațiunea intrărĭĭ Cocóneĭ moldovence la Paris; iar peste douĕ, treĭ ḑile, alte ḑiare, la pagina a 4-a, anunțară vêndarea originaluluĭ eĭ ecuipagiŭ. Unŭ gentlemen englesŭ, care vĕḑuse ecuipagiulŭ, se presentà ca amatoriŭ sĕ-lŭ cumpere. Tocméla nu fuse lungă, căcĭ Cocóna nu ceruse multŭ, și apoĭ englesulŭ era fórte avutŭ; dar Cocóna voia sĕ vêndă și pe țiganŭ, ca sĕ nu facă cheltuélă cu înapoierea luĭ în țéră; și pentru acesta, cerea unŭ prețŭ ecuivalentŭ cu alŭ unuĭ calŭ. Englesulŭ hesita de a cumpĕra omŭ, fiindŭ-că era antisclavagistŭ: voia sĕ dea prețulŭ ce i se cerea, dar nu voĭa sĕ iea pe robŭ; Cocóna însă ținea una și bună că nu vinde caiĭ fără surugiŭ. In fine englesulŭ primì: dar după ce ținù pe surugiŭ vre-o lună ca sĕ dea lecțiunĭ de ecuitațiune unuĭ vizitiŭ alŭ sĕŭ, îlŭ trămise cu cheltuéla sa prin Marsilia la Galațĭ, cu o lungă carte de ertare și cu câte-va lire sterlinge bacșișŭ.

XVI.

O parentesă. Amĕnuntele ce urméză le am culese și notate chiar din scrisorile ce adressa Dincă mumeĭ sale din Paris. In tóte sĕptămânele ea venia de la viiă, se ducea la curtea Păscanuluĭ, și când găsia o scrisóre de la fiulŭ eĭ, alerga răpede

la mine ca sĕ i-o cetescŭ. Simțiamŭ și eŭ o plăcere întru acésta. Stilulŭ epistolarŭ alŭ luĭ Dincă, la începutŭ simplu și prostălanŭ, dintr'o lună într'alta căpĕta o înflorire progresivă, amĕsuratŭ cu cunoscințele ce le culegea; și fără a afecta vre-o pretențiune de cultură, se făcea din ce în ce maĭ plăcutŭ. Scrisorile luĭ, de le-așĭ fi pututŭ păstra, sunt convinsŭ că așĭ fi publicatŭ o fórte interesantă colecțiune; dar mi-a fostŭ peste putință, căcĭ duiósa luĭ mumă, dupĕ ce i-le citiamŭ, le lua îndată, le săruta, le băga în sînŭ și nóptea le punea sub căpĕtâiulŭ eĭ, închipuindu-șĭ că adórme lângă sufletulŭ copiluluĭ eĭ iubitŭ.

Dupĕ ședere de câte-va ḑile în otelŭ, Cocóna Profirița s'a mutatŭ într'unŭ apartamentŭ somptuosŭ în *Rue de la Paix*. Acolo Dincă, care acuma făcea serviciulŭ de lacheŭ, avù o cameră comodă și bine luminată, alăturĭ cu camera de mâncare. Din primele ḑile, Cocóna i-a ordonatŭ sĕ se apuce sĕ învețe franțuzesce, pentru care sĕ-șĭ caute unŭ profesorŭ. Elŭ aflându că în cartierulŭ latinŭ sunt maĭ mulțĭ studențĭ românĭ, se duse și găsì pe unulŭ care se prinse a-ĭ da lecțiunĭ cu o bună plată din punga Cocóneĭ. Se maĭ ajuta la acésta și de colegietatea subreteloră, care maĭ ținea Cocóna pentru grija apartamentuluĭ și a buduaruluĭ eĭ.

Ocupațiunea luĭ nu era prea copiósă: făcea micĭ comisiunĭ câte odată, însoția pe Cucónă la preumblare saŭ la visite, îĭ căra bucate de la restaurantulŭ unde era abonată; iar cea maĭ mare parte de timpŭ ce-ĭ remânea disponibilă o întrebuința spre a face studiĭ și escursiunĭ instructive. Dascălulŭ sĕŭ de limba francesă, pe lângă lecțiunile de gramatică ce i le da, îlŭ punea totŭ odată în curentŭ și cu tóte focularele de lumină cari eraŭ în Paris: îlŭ purta în tóte părțile, arătându-ĭ museele, monumentele, grădinele, palaturile, bibliotecele, pinacotecele, scólele, teatrele, și făcêndŭ ca sĕ profite nu numaĭ ochiĭ dar și inteligența luĭ din vederea acelorŭ minunĭ cari le admiră și astă-ḑĭ lumea.

In timpulŭ când stăpâna sa dejuna saŭ prânḑia, elŭ adesea îĭ povestea cele ce vedea și impresiunile care le simția. Cu-

cóna, cu nespusă mulțămire atuncea, făcea din elŭ pe ciceronele eĭ, și-lŭ lua pentru ca s'o pórte și pe dînsa ; și de câte orĭ remânea mulțămită de cele ce-ĭ arĕta, ĭĭ dăruia câte 10 până la 15 francĭ ; în cât Dincă avea totŭ-d'auna o pungulițĕ umflată, în stare sĕ-ĭ satisfacă plăcerile și mulțămirile.

XVII

Orĭ cât de bune eraŭ bucatele restaurantuluĭ de la *Frères-Provençaux*, unde era abonată Cucóna Profiriția, totușĭ pe ea nu o mulțămiaŭ, ba încă credea că-ĭ atacă stomachulŭ. Decĭ se decise a găti acasă. Dincă cumpĕrà maĭ întâiŭ bateria necesară pentru bucătărie, apoĭ aduse unŭ bucătariŭ recomandatŭ de una din damele ce cunoscuse în Paris. Făcea bietulŭ bucătariŭ ce putea și ce sciea, dar gustulŭ Cucóneĭ nu-lŭ putea nemeri. Alerga Dincă pe la biurourile de informațiunĭ : găsia bucătarĭ nemțĭ, leșĭ, rușĭ, englesĭ ; ĭĭ aducea, ĭĭ punea la cercare ; dar nu trecea sĕptămâna și trebuea sĕ-ĭ congedieze, neputêndŭ nemeri gustulŭ Cucóneĭ.

Intr'una din dile, Dincă întâlni la unŭ biuroŭ o bucătăresă care de și era cam tînără—între opt-spre-dece și douĕ-decĭ de anĭ, — dar fiind că era fórte frumósă, părea că arŭ avea destule garanțiĭ de capacitate culinară. Elŭ o duse la Cucóna Profiriția, și acésta o primi cu condițiune de a o pune la cercare, sĕ vadă ce scie și ce póte. Dar fiind-că era maĭ multŭ de cât sigurŭ că trébă n'o sĕ facă Clementina, se decise ca sĕ pună și elŭ mâna la trébă. Cu spiritulŭ seŭ de observațiune, Dincă fără sĕ fi fostŭ vre-odată aplicatŭ la serviciulŭ bucătărieĭ, s'a pusŭ sĕ-șĭ aducă aminte de cele ce vĕduse făcêndu-se la cuhnia din Iașĭ, și s'a încercatŭ a face când sarmale, când ostropelŭ, când iahnie, când musaca, când capama, cari mergeaŭ la inima Cocóneĭ maĭ cu plăcere de cât totŭ ce gustase până atuncĭ în Paris.

Clementina era bucurósă de concursulŭ care vedea că i se da în bucătărie : căcĭ nu numaĭ că era scutită de a lucra, dar încă avea ocasiunea a-șĭ păstra tot-d'auna mânele în mă-

nuși, și a nu le scóte de cât când cerea Dincă ca sĕ i le sărute. Dar într'o ḑi fiindŭ chemată ca sĕ primĕscă o haină ce voia sĕ-ĭ dăruéscă Cucóna, ca primă de încuragiare pentru bunele bucate ce mâncase, Clementina n'a maĭ pututŭ suferi mistificarea și a spusŭ Cucóneĭ că bucatele acele lăudate nu eraŭ făcute de ea ci de Dincă.

Acéstă descoperire plăcută suggerà Cocóneĭ Profiriței o idee. Sunà și Dincă intrà.

«Bravo Dincă ! Imĭ aducĭ bucate atâtŭ de bune și nu-mĭ spuĭ cine le face ? Dar cum de-aĭ învĕțatŭ bucătăria ? te cunoscĭ că escĭ fiiulŭ mătiĭ : îți prinde mâna la tóte ; de asta te iubescŭ eŭ pe tine.

— Spre a vĕ dovedi devotamentulŭ meŭ...

— Bravo ! Află dară că pentru acésta m'am hotărât sĕ facŭ ceva bunŭ pentru tine. Amŭ sĕ te daŭ sĕ învețĭ bucătăria. Dar sĕ nu-mĭ spuĭ că póte nu-ți place. Voința mea este nestrămutată. Mergĭ de alege celŭ întâiŭ și maĭ bunŭ restaurantŭ din Paris : vorbesce cu patronulŭ, orĭ-care arŭ fi, și poftesce-lŭ până la mine ca sĕ mĕ învoescŭ cu dînsulŭ, gata fiind sĕ facŭ orĭ-ce sacrificiŭ pentru ca sĕ fiĭ celŭ întâiŭ *maitre d'hotel* în lașĭ, când ne vomŭ întórce. Mergĭ, și până în treĭ ḑile sĕ-mĭ viĭ cu dascălulŭ la care trebue sĕ învețĭ.»

Ar fi voitŭ sĕ cârtéscă ceva bietulŭ Dincă la aseminea propunere neașteptată pentru sórta sa ; căcĭ elŭ, deprinsŭ acuma a frecuenta maĭ cu plăcere museele, școlele și bulevardele, se simția prea puțin dispusŭ a se condamna la atmosfera uneĭ bucătăriĭ și a se învârti tótă ḑiua cu pestelca dinainte împrejurulŭ tingirilorŭ cu bucate. Cu tóte aceste, nu cuteză sĕ ḑică nimicŭ, pe cât timpŭ sciea că el era sclavŭ și că stăpâna sa, orĭ cât de providențială se arăta pentru elŭ, era de natura eĭ fórte încăpăținată și nu suferia cea maĭ mică contrad̦icere. Elŭ cerŭ de ocamdată avisulŭ Clementineĭ. Acésta, departe de a desaproba pe Cucóna, cu autoritatea adorațiuneĭ ce elŭ îĭ manifesta în tóte ḑilele, îĭ spuse că arŭ trebui sĕ bine cuvinteze ocasiunea că i se deschide o adevĕrată carieră ; că dacă ar ajunge a învĕța sciința culinară, ea va pu-

tea asculta propunerile luĭ matrimoniale, căcĭ atuncea l'ar urma în Moldova, unde ar deschide unŭ restaurantŭ, care condusŭ dupĕ gustulŭ și maniera francesă, le-ar aduce folóse bune și solide.

Planurile acestea le făcea biata fată fără a sci că acestŭ omŭ, căruia acuma se îndupleca a-ĭ consacra inima, se trăgea dintr'o seminție degradată prin legile barbare ale țĕreĭ în care s'a născutŭ ; ea ignora cu totulŭ că Dincă era țiganŭ și robŭ al Cucónei la care servĭa ; ea îșĭ închipuia că bogata moldovéncă avea afecțiunĭ pentru elŭ ca pentru unŭ copilŭ săracŭ, aĭ căruia părințĭ vorŭ fi avutŭ legăturĭ vechĭ cu casa sa. Remânea acuma ca Dincă sĕ-șĭ găséscă loculŭ unde sĕ intre la învĕțătură. Clementina îlŭ conduse la unŭ restaurantŭ în Rue de la Paix, unde funcționase odinióră vre-o treĭ lunĭ, când a căpĕtatŭ puținele eĭ cunoscințe bucătărescĭ. Acelŭ restaurantŭ era sub direcțiunea unuĭ fost bucătarŭ al detronatuluĭ rege Louis Phillipe, numitŭ Felix Durijot (1). Dincă fu presentatŭ acestuĭ restauratorŭ, și dupĕ ce se propuse ca elevŭ, îl duse la Cucóna Profirița, cu care se învoi cu o bună remunerațiune și cu condițiune ca elevulŭ sĕ aibă voĭe a-ĭ prepara și eĭ douĕ treĭ feluri de bucate pe ḑi.

XVIII

Resignatŭ pentru noua sa sórtă, Dincă se puse cu tótă assiduitatea sĕ învețe maĭ curêndŭ sciința culinară, care francesiĭ se laudă că aŭ înălțat'o până la rangŭ de artă. Cu spiritulŭ seŭ de observațiune naturală, în treĭ patru lunĭ, elŭ în adevĕrŭ ajunse a se familiarisa cu tóte secretele acesteĭ sciințe. Spre a-șĭ ajunge scopulŭ, pe lângă practica de tóte ḑilele, elŭ avea recursŭ chiar la studiulŭ sciințificŭ alŭ meserieĭ.

(1) Jurnalele francese din 1884, între «Faits divers» aŭ anunțatŭ mórtea acestuĭ bucătarŭ în etate de 75 anĭ, cu însemnarea că a lăsatŭ o avere însemnată, și a obligatŭ pe mostenitorĭ ca pe mormîntulŭ sĕŭ sĕ se pue în tóte ḑilele câte o recetă de bucate din acele inventate de elŭ, spre a se folosi publiculŭ de cunoscințile luĭ și dupĕ mórte.

Cunoscêndŭ acuma bine limba francesă, cu ajutorulŭ dicționaruluĭ viŭ care avea în Clementina, și procurându-șĭ totŭ feliulŭ de tractate culinare, le studia cu multă atențiune în orele de carĭ putea dispune ; și maĭ în tóte ḑilele făcea câte o nuoă esperiență, metodă prin care reușise a produce lucrurĭ ce treceaŭ de invențiunĭ propriĭ ale sale. Decĭ, cândŭ se simțĭ în stare de a declara stăpâneĭ sale că nu maĭ are ce învĕța, și cândŭ voi se-șĭ ĭea adio de la D. Durijot, căpĕtă de acolo unŭ certificatŭ plinŭ de laude și de recomandațiunĭ.

Cocóna Profirița reușindŭ a-și îmmulți cunoscințele, și vĕḑêndŭ necesitatea de a avea salóne de recepțiune maĭ marĭ și maĭ multe, își închiriă unŭ hotelŭ în suburbiul S-Germain, unde este lĕgănulŭ aristocrațieĭ vechĭ francese. Luĭ Dincă, fixându-ĭ o lĕfă galantoméscă, îĭ dete sarcina de a dirige totulŭ ; și pentru că grija luĭ principală era de a organisa prânzurile, îĭ dete epitetulŭ de majordomŭ, promițându-ĭ că după ce se va întórce în țĕră, îlŭ va numi Stolnicŭ. Clementina remase în funcțiunea de a doua bucătăreasă, subordinată luĭ Dincă.

In noua sa locuință, unde, de la pórtă, era lumea primită de unŭ portariŭ în uniformă și cu unŭ buzduganŭ de doĭ stînjenĭ de lungŭ, Cocóna noastră, care se intitulase *Princessa Cantacuzêne, née comptesse de Miroslava*, avea o domesticitate maĭ numeroasă de câtŭ îĭ trebuea ; lacheĭ, valețĭ, subrete, cameriste, spĕlătorese, cusătorese, mișunaŭ în tóte părțile. Echipagiulŭ închiriatŭ o dată cu otelulŭ, se compunea din patru caĭ minunațĭ, și din douĕ trăsurĭ, o caléscă și o caretă, pe care pusese inițialele și armele familieĭ rĕposatuluĭ Cuconuluĭ Dumitraki.

Salónele oteluluĭ, mobilate cu celŭ maĭ mare luxŭ, serele se iluminaŭ cu sute de luminĭ, — căcĭ îndată ce însera, ele eraŭ loculŭ de întâlnire a uneĭ societățĭ strălucite de ducĭ și ducese, principĭ și principese, conțĭ și contese, baronĭ, marchisĭ secretarĭ de legațiunĭ, ambasadorĭ, generalĭ, miniștri, artiștĭ de tóte némurile, din tóte țerilĕ, felŭ de felŭ de caractere, și felŭ de felŭ de categoriĭ.

Ca să dăm o idee mai clară despre viéța care o ducea principesa moldovénecă, vomŭ cita între însemnatele persóne cu care ea se pusese în relațiune și pe o comitesă spaniolă, care mai pe urmă a jucatŭ mare rolŭ în Franța: era Comitesa Montijo, care avea o fată blondă de o frumusețe uimitóre. Magnetulŭ acesteĭ frumusețe atrăsese și pe d. N. Bonaparte, care pe atuncea era Principe Președinte al Republicieĭ francese, iar mai târdiŭ făcêndu-se împĕratŭ, urcă pe tronŭ, alăturĭ cu elŭ, și pe frumósa Eugenia, fiica Comiteseĭ acesteia.

Ceea ce atrăgea mai cu sémă atâta lume ilustră în casa Cucónei Profiriței era prânzurile eĭ. Ea avea, într-u adevĕrŭ, unŭ felŭ de passiune nebună pentru aseminea onorĭ; și când vedea că atâtea persóne celebre lăudaŭ masa sa, simția o fericire și o mândriă care i se părea că o urcă pe trépta cea mai de susŭ a mărireĭ umane. De aceea ea nu cruța nicĭ o cheltuială și Dincă avea deplină putere să comandeze ca să-ĭ aducă vênaturĭ și pescării din tóte punctele cardinale ale globuluĭ, pentru ca să-și arate sciința și arta. Unĭ din óspeți — din aceia cărora francesiĭ le ḑicŭ *des gourmets* — așa de încântațĭ se arĕtaŭ de producțiunile domnuluĭ Dincă, în câtŭ, în mijlocŭlŭ meseĭ se sculaŭ (cu permisiunea societățiĭ) și alergaŭ la bucătărie pentru ca să complimenteze pe măĭestrulŭ maitre d'hotel; atuncea comesenĭ făceaŭ mare hazŭ, iar Cucóna Profirița, de bucuriă și de mulțumire, simția că-ĭ crește inima ca o jimblă de la lașĭ.

XIX

Asemine viață însă în Paris trebuea să facă mare spărtură în finanțele Cucóneĭ. În douĭ treĭ anĭ, ea observă că se află în fața unuĭ însemnatŭ deficitŭ, care o silia saŭ să vêndă vre o moșie, saŭ să se oprescă din cheltuelĭ. Cea din urmă mĕsură o găsi mai înțeleptă; căcĭ își aduse aminte de promisiunea ce dedese reposatuluĭ eĭ soțŭ, ca averea eĭ să o unéscă

cu a luĭ și sĕ o dedice Spitaluluĭ diu Tătărașĭ care-lŭ făcuse spre a le remânea numele nemuritorŭ. Decĭ s'a decisŭ a se întórce în țéră. De astă dată însă n'a scrisŭ sĕ ĭ vină trăsura cu poștalionĭ; ci, dupĕ ce și-a desfăcutŭ din lucrurile ce le avea de prisosŭ și a împachetatŭ pe acelea ce a voitŭ sĕ iea cu sine, a plecatŭ cu calea ferată, care pe atuncĭ ajunsese pânĕ la hotarele Galițieĭ. De acolo veni cu deligența pânĕ în capitala Bucovineĭ. Aci o aștepta trăsurile trimise de acasă, care o aduseră la vechia sa reședința din vechia capitală a Moldoveĭ, ca pe o adevĕrată cucónă mare.

Pe lângă majordomŭ, cucóna Profirița aduse și pe Clementina, în calitate de cameristă: făcŭ acésta maĭ întâiŭ pentru considerațiunea luĭ Dincă, înțelegêndŭ că se ĭubia fórte multŭ, apoĭ voĭ tot odată sĕ arate la Iașĭ luxulŭ, ne maĭ pomenitŭ pânĕ atuncea, de a avea o cameristă parisiană, pre când maĭ tóte cucónele asemine servitóre le recrutaŭ în genere în seminția róbă a luĭ Faraonŭ.

Vierița mea, care aștepta întórcerea fiuluĭ eĭ ca evreiĭ pe Messia, era la scară când a sosit Cucóna. Dincă, cum o vĕdŭ sărĭ de pe capră și se aruncă în brațele-ĭ deschise, cu tótă efusiunea amoruluĭ filial ce-ĭ păstra, fără a cugeta nicĭ la respectul ce era datoriŭ stăpâneĭ sale, nicĭ la efectulŭ ce acéstă efusiune putea produce asupra amanteĭ sale. Pre când muma săruta bocindu-se pe fiul eĭ și-lŭ ținea de gât cu duioșie, Clementina neînțelegênd ce va sĕ dică acéstă scenă, urcând scările alăturĭ cu stăpână-sa, o întrebă: cine este femeea acésta?

— E! o țigancă... mama luĭ.

— Cum! mama luĭ..? țigancă?

— Negreșit; Dincă este unul din sclaviĭ meĭ. Cum de nu sciĭ acésta?

Clementina ca lovită de trăsnetŭ, scăpă sacŭlŭ de voiagiŭ ce ținea în mână, și cădŭ leșinată, dreptŭ ușa salonuluĭ de susŭ. De acolo fu ridicată de fetele și servitórele caseĭ, și transportată în Camera ce-ĭ era destinată, alăturĭ cu budoarulŭ Cucóneĭ.

Tótă casa se grăbì a veni împrejurulŭ eĭ spre a-ĭ da ajutórele posibile ca sĕ o deștepte : o descheiară la rochie, îĭ frecară tâmplele, mâĭnele și piciórele ; îĭ deteră sĕ aspire spirturĭ și oțeturĭ tarĭ. In fine dupĕ câte-va minute, Clementina deschise ochiĭ și se ridică. Buimăcită încă de amețélă, se uità împrejurulŭ eĭ la figurele necunoscute ce avea sub ochĭ, întrebândŭ, în limba eĭ, unde se află? unde se găsesce ?

— Lângă amiculŭ tĕŭ, îĭ respunse cu vocea tremurândŭ Dincă, carele pânĕ în momentulŭ acela îĭ ținuse capulŭ pe mânele sale.

— Tu ! amiculŭ meŭ ! tu !... eŭ, amica ta !.. nu ! nicĭ o dată ! nicĭ odată !.. Fugĭ, sclavule, din ochiĭ meĭ ! Blestemată sĕ fie ora când te-amŭ cunoscutŭ !»

Apoĭ cădù iarășĭ cu capul pe perină, suspinândŭ și plângênd cu hohote de desperare.

XX

Credŭ că e inutilŭ pe a descrie sfișierile luĭ Dincă, și ale mumeĭ sale când elŭ i-a spusŭ legăturile ce-lŭ uniaŭ și causa ce produsese leșinulŭ și lamentațiunile Clementineĭ. Orĭ și cine-șĭ póte închipui scenele ce vinŭ în aseminea situațiunĭ.

Cucóna Profirița, care la începutŭ nu înțelegea motivele leșinu luĭ cameristeĭ sale, audindŭ că șĭ-a maĭ venitŭ în fire, s'a dusŭ s'o védă. Biata fată îĭ spuse amorulŭ ce avusese pentru Dincă, planurile ce făcuse cu dînsulŭ ca sĕ ducă o viață maĭ bună în Moldova, și în fine hororile ce a resimțitŭ aflând că elŭ este țiganŭ, și maĭ alesŭ sclavŭ. A doua di, ea îlŭ chĭemă și ĭ făcù aspre mustrărĭ pentru ce n'a spusŭ Clementineĭ adevĕrulŭ : peutru ce a mistificat'o, făcênd'o încă sĕ-șĭ părăséscă patria, în speranța uneĭ căsătoriĭ care elŭ trebuea sĕ scie că n'ar fi putut'o contracta.

— Mĕ ertațĭ, Cuconiță ! am socotitŭ de prisosŭ de a-ĭ vorbi despre robiea mea, pe cât sciamŭ că Măria Vóstră nicĭ odată nu m'aĭ tratatŭ așa din copilăria mea, și maĭ alesŭ...

— Maĭ alesŭ.... ce ?

— Că sunt fiulŭ uneĭ mume libere.

— Fiulŭ uneĭ mume libere ? de unde aĭ luat'o acésta ? Cine ți-a spus'o ?

— Maĭca mea, care astă-dĭ este măritată dupĕ un românŭ moldovénŭ.

Cucóna Profirița sări în susŭ ca lovită de o isbitură electrică. Alergà la clopoțelulŭ de pe masă, sunà ; o fată de țiganŭ intrà.

«Chiamă-mĭ pe Vătafulŭ de curte, și pe muma luĭ Dincă, daca este aicea !»

Apoĭ începù a se preumbla prin salonŭ frângêndu-șĭ degetele, turburată, schimbată la față, apucată de crispațiunĭ nervóse.

Peste câte-va minute, ea ḑisse luĭ Dincă, arătându-ĭ ușa : «eșĭ !» In acelașĭ timpŭ intrară Vătafulŭ de curte, unŭ omŭ vechiŭ al caseĭ, și Maria.

«Ce flécurĭ s'aŭ petrecutŭ, Vătașe, pe aicea în lipsa mea ? Mi se spune că asta (arătându-ĭ pe Maria) s'a măritatŭ dupĕ un moldoveanŭ, și maĭ știŭ eŭ... Cum se póte sĕ nu sciŭ eŭ nimica despre aseminea fapte ?

— Cuconiță, sĕ mĕ ertațĭ... de ! póte amŭ greșitŭ de nu v'amŭ scrisŭ. Dar nu s'a făcutŭ nicĭ o necuviință. Maria are carte de ertare. Reposatulŭ Cuconu Dumitraki, D-ḑeŭ sĕ-lŭ erte ! mĭ a datŭ cartea cu însașĭ mâna sa și mĭ-a poruncitŭ s'o daŭ Marieĭ, fără sĕ spunŭ niměnuĭ nimica. Așa amŭ și făcutŭ, căcĭ porunca și cartea boeruluĭ le-amŭ socotitŭ ca sfinte. Apoĭ nu m'amŭ îndoitŭ că și D-vóstră vĕ era cunoscută.

— Unde este cartea ? s'o vĕdŭ și eŭ ; căcĭ nu știŭ nimica.

— La mine este, cuconiță, sĕ trăițĭ ! ḑisse Maria. Eat'o ! și daca Măria vóstră nu vețĭ voi s'o cunóscețĭ, putețĭ s'o rupețĭ; eŭ sunt gata a veni înapoĭ la robie.

Cucóna Profirița luà cartea, o ceti de susŭ până josŭ cu un profundŭ sentimentŭ de veneratiune : o îndoi la locŭ, stergêndu-șĭ cu batista o lacrimă care-ĭ căḑù din ochĭ, apoĭ o întinse Marieĭ, ḑicêndu-ĭ :

»Bine ! Cartea e sfîntă, precum sfîntă este pentru mine și

pomenirea reposatuluĭ. Mĕ bucurŭ că te-aĭ măritatŭ : numaĭ sĕ-ți dea Dumnedeŭ traiŭ bunŭ, după cum și tu escĭ bună !

— Sĕ vĕ dea Dumnedeŭ sănătate, și anĭ îndelungațĭ, după inima bună care o avețĭ ! dișse Maria, plângêndŭ și ea.

— Ascultă acuma : înainte de a te duce la casa și la libertatea ta, sĕ-ți spunŭ câte-va vorbe, care credŭ că amŭ dreptŭ sĕ ți le spunŭ ca vechia ta stăpână. Tu îți aducĭ aminte cu ce bunătate te-amŭ crescutŭ și te-amŭ tratatŭ, atâtŭ pe tine cât și pe copilulŭ tĕŭ. Vedĭ că pe Dincă al tĕŭ l'amŭ făcutŭ omŭ. L'amŭ învĕțatŭ o meserie bună, pentru care chiar de astă-dĭ îĭ facŭ, pe câtŭ voĭ trăi eŭ, câte dece galbenĭ pe lună léfă. Elŭ nu va fi tratatŭ maĭ rĕŭ de cât până acuma. Va avea camera sa, și ajutórele sale la bucătărie ; prin urmare nu va simți nimica din greutățile robieĭ cu care némulŭ și sórta aŭ condamnatŭ seminția vóstră. Povĕțuesce-lŭ și sfătuesce-lŭ, ca mumă bună și cu minte, sĕ se pórte bine cu mine : sĕ-mĭ fie credinciosŭ și sĕ mĕ mulțuméscă, daca doresce sĕ capete libertatea care aĭ căpĕtat'o tu; sĕ nu se ĭea dupĕ gărgăuniĭ care vĕd că ĭ-aŭ băgatŭ în capŭ franțuzóĭca asta, care s'a ținutŭ de mine și pe care amŭ adus'o maĭ multŭ ca sĕ nu-ĭ facŭ luĭ supĕrare. Înțelegĭ tu ce-ți spunŭ ?

— Înțelegŭ, Cuconiță. Voiŭ face după cum porunciți și D-deŭ sĕ vĕ dea sănătate !

— Acum dute la casa ta ; și când veĭ putea, vino sĕ te maĭ vĕdŭ.

Maria sărută mâna Cucóneĭ Profiriței și eșĭ urmată de Vătafulŭ de Curte.

XXI.

Indată după acéstă scenă, Maria, înainte de a plecá la viiă venĭ și-mĭ spuse cele petrecute la casa vecheĭ sale stăpâne ; totŭ odată mĕ prevenĭ că fiĭulŭ seŭ are sĕ vie sĕ mĕ vĕdă, rugându-mĕ sĕ-lŭ primescŭ cu bună-voință.

A treĭa saŭ a patra dĭ — bine nu ținŭ minte — mi se presentă Dincă. Era unŭ băĕtŭ frumosŭ, înaltŭ, bine făcutŭ, o-

cheșŭ, cu trăsurĭ fine, cu mustățĭ micĭ negre, cu bărbuța încă neatinsă de briciŭ, cu costumŭ curatŭ și bine croitŭ, cu maniere nobile și respectuóse. Elŭ voĭ sĕ-mĭ sărute mâna; refusaiŭ a-ĭ o da, și cu mare greutate îl înduplecaiŭ sĕ séḑă.

Tênĕrulŭ, care acuma avea 23 de anĭ, se aflá încă sub farmeculŭ suvenirelorŭ sale din Paris. Elŭ nu cunoscea Parisul numaĭ ca simplu turistŭ, dar îșĭ da sémă de progresulŭ ce făcea civilisațiunea omenireĭ în acestŭ mare foculariŭ de inteligență și de cultură : căcĭ era în curentulŭ ḑiaristiceĭ și a mișcăriĭ intelectuale. Avusese cunoscință cu maĭ mulțĭ din româniĭ ce studiaŭ la Paris, și adesea se introducea în școle, unde ascultá cursurile de istoriă, de filosofiă, de economie politică, și altele. Veteranulŭ dintre elevĭ Vârnav, fundatoriulŭ bibliotecheĭ și Capeleĭ române din Paris, — pre care maĭ târḑiŭ Bucurescenii îlŭ cunoscură sub numele de Popa-Vârnav, — fusese, maĭ alesŭ, omulŭ pe care-lŭ aprețuia cu deosebire, pentru ideile luĭ sincerŭ liberale și patriotice, și pentru sufletulŭ luĭ devotatŭ la orĭ-ce faptă bună și frumósă. De aceea îmĭ și vorbia despre elŭ cu mare entusiasmŭ. Imĭ spunea că acesta îl îndemnă sĕ nu se maĭ întórcă în țéră, la robia boerésca, ci să rĕmână acolo, ca sĕ se bucure de viéța libertățiĭ, și sĕ-șĭ cultive mintea și spiritulŭ; și că, ca mijlocŭ de essistență, ĭ oferĭa unŭ postŭ modestŭ de custode la Bibliotecă și la Capelă.

«Găsescŭ că bine te consiliá. De rĕmânéĭ acolo. Cocóna nu te-arŭ fi pututŭ reclama, și rĕmâneaĭ liber. De ce n'aĭ ascultatŭ pe Vârnav ?

— Așĭ fi făcut'o, căcĭ simțŭ și sciŭ ce este dulcéța libertățiĭ. Dar maĭ întâiŭ nu m'amŭ înduratŭ sĕ lasŭ pe Cucóna asta, care a fostŭ atâtŭ de bună pentru mine, — care din copilăriă mi s'a arătatŭ ca o providență, dându-mĭ și principiĭ de educațiune și mijlocŭlŭ de a-mĭ face o profesiune: căcĭ, vĕ mărturisescŭ, acuma meseria de bucătariŭ îmĭ place In cele din urmă, dorulŭ de a vedea pe mama mea...

— Bravo ! bravo, băete ! asemenea sentimente te onoréză. Câtŭ despre libertatea, care acuma póte sĕ fie dorulŭ inimeĭ tale, sĕ nu contenescĭ de a spera că veĭ avea-o. Spiritulŭ se-

coluluĭ are sĕ o aducă. Apoĭ acuma, și la noĭ, ca și la Paris, este o generațiune întrégă care lucréză pentru dobândirea, nu numaĭ a libertățiĭ țiganilorŭ, dar și a tuturorŭ libertățilorŭ de care se bucură popórele civilisate.

— Sciŭ; dar cu atâta mĕ simțŭ maĭ nenorocitŭ, căcĭ, în condițiunea mea de robŭ, nu potŭ lua parte activă în pleĭada domnieĭ-vóstre de regenerare. Rogŭ pe Dumnedeŭ însă sĕ vĕ ajute ca sĕ isbutițĭ!

Apoĭ uĭtându-se la orologiulŭ sĕŭ :

«Mĕ ertațĭ.... e ora.... datoria meserieĭ mĕ chiamă. Daț-mĭ voiă, domnulŭ meŭ, sĕ maĭ viŭ; căcĭ voiŭ avea nevoe sĕ vĕ cerŭ și sfaturĭ, de care amŭ mare trebuință.»

XXII.

Pe timpulŭ acela Moldova erá frĕmântată de frigurile progresuluĭ. Domnia țĕreĭ, dată, după convențiunea de la Balta-Liman, pe șépte anĭ, bunuluĭ patriotŭ Grigori Ghica, se bucurá de o linisce aparentă. Ori-câtŭ de blândŭ era guvernulŭ acestŭ domnŭ, totușĭ era unŭ regimŭ oligarchicŭ care nu mulțămĭa tótă lumea : abusurile, escesele de putere, neorânduelele, nedreptățile, nu se putéŭ ușorŭ înfrêna; căcĭ ceĭ marĭ căutaŭ totŭ-d'auna sĕ trăiască în sarcina celorŭ micĭ, voindŭ sĕ-ĭ aĭbă totŭ-d'auna sub picióre. Câte-va familiĭ privilegiate, îngâmfate de prejudețele aristocratice, tindéŭ sĕ se ție tot-d'auna în capulŭ bucatelorŭ : sĕ ocupe tóte posturile și funcțiunile însemnate ale statuluĭ, nu în puterea capacităților saŭ a instrucțiuniĭ, ci în puterea nascereĭ. Sub domnia despotică de 14 anĭ a luĭ Mihaĭ Sturza primulŭ domnŭ regulamentariŭ, care în cele maĭ micĭ acte se conducea dupĕ dictatura Consulatuluĭ protectoralŭ alŭ Rusieĭ, asemenea ideĭ prinseseră rădăcinĭ adâncĭ în țĕră. Era o lume întrégă, majoritatea boerimeĭ, care credea că acesta este regimulŭ potrivitŭ pentru țĕra acésta barbară : că boerulŭ trebuia sĕ domnéscă preste totŭ, — că țĕranulŭ singurŭ trebue sĕ fie supusŭ tot-d'auna la imposite, la beilicurĭ și la clacă, — că țiganulŭ trebuia sĕ trăiască sub biciulŭ

boerului, — că, fără a fi boerŭ de viță mare, sĕ nu pótă fi nimenĭ ministru, judecătorŭ de Curte, prefectŭ, saŭ directorŭ de ministerŭ, — că numaĭ funcțiunile de totŭ subalterne sĕ se pótă da la boeriĭ micĭ saŭ la ómeniĭ carĭ se ridică din straturile inferióre. Câtŭ despre ideea de naționalitate, acésta erá o utopie de mințĭ stricate, condamnată ca și alienațiunea. De aceea pe aceĭ ce cutezaŭ a predică, saŭ măcar a enunța prin alegoriĭ, asemenea ideĭ, guvernulŭ iĭ esilá nejudecațĭ pe la mănăstirile cele maĭ depărtate și maĭ sĕlbatice, spre a le citi moliftele sântuluĭ Vasile.

Dar în mijlocul acesteĭ societățĭ ruginite, se formase o nouă generațiune care representa óre-cum reversul medalieĭ. Acésta se compunea maĭ întâiŭ de prima serie de tineriĭ eșițĭ din școlele naționale, carĭ de și nu avéŭ póte cunoscințe solide și studiĭ sistematice, dar prin lectura cărțilorŭ în limbele moderne, carĭ începuseră a se rĕspândi în țéră, căpĕtaseră cunoscințe enciclopedice destule spre â înțelege spiritulŭ secoluluĭ. Acéstă junime se maĭ adăpa de ideĭ liberale și progresiste din câte-va cursurĭ libere ce cu mare greŭ se permisese luĭ Ionŭ Ghica, M. Cogălnicénu, N. Docan și alțiĭ, ca sĕ țină în sala Academieĭ. Maĭ venia apoĭ junimea claselorŭ privilegiate, carĭ își făcuse studiele în Francia și în Germania, și carĭ ambiționá sĕ lucreze spre a spĕla țéra de rugina barbarieĭ și a introduce reformele civilisațiuneĭ occidentale. Spirite distinse, secundate și de posițiunea lorŭ socială, începură, cu pene măĭestrite, a scrie și a predică, chiar sub forfecele censureĭ de statŭ, ideĭ regenerătóre. Poesia înălța sufletele și inimele la aspirațiunĭ frumóse; satira biciuĭá prejudețele absurde și abusurile; istoria deșteptá sentimentele naționale; comedia rușiná partea ridicolă a societățiĭ; sciința rădica vĕlulŭ de pe mintea întunecată de ignoranță; literatura formá gustulŭ lectureĭ, precursoriŭ alŭ luminieĭ și alŭ regenerăriĭ naționale.

Spre asemenea direcțiune luptá, cugetá, lucrá în înțelegere tacită și simultanee, generațiunea născută și rădicată între aniĭ 1820 și 1840. Lupta eĭ a fostŭ lungă și grea până

sĕ ajungă a ponderá generaţiunea ruginită a trecutuluĭ; maĭ lungă şi maĭ grea, până sĕ ajungă a preponderá în ţéră. Incetulŭ cu încetulŭ, ea ajunse a atrage între proseliţiĭ seĭ pe bunulŭ Grigori Vodă Ghica. Acestŭ domnŭ, puţinŭ dispusŭ a considera consulatulŭ rusescŭ ca oracolŭ, începù a împărtăşi ideile tinerimeĭ şi chiar a le îmbrăţişa; începù a da funcţiunile dupĕ merite, iar nu dupĕ ranguriĭ saŭ legăturiĭ de familie. Elŭ, pentru prima óră, puse la posturiĭ înalte tineriĭ cariĭ nu avéŭ ranguriĭ, şi încă din aceia cariĭ treceaŭ de revoluţionariĭ. Elŭ erá pentru realisarea tuturorŭ dorinţelorŭ şi aspiraţiunilorŭ partideĭ progresiste, dar nu avea curagiulŭ a le decreta, fiindŭ-că era numitŭ domnŭ pe unŭ timpŭ determinatŭ de şépte aniĭ, şi nu se credea destulŭ de tare spre a înfruntá complicaţiunile esterióre ce s'ar fi provocatŭ prin ceva avénturiĭ pripite. Elŭ doriá din sufletŭ sĕ facă împroprietărirea ţĕranilorŭ şi emanciparea ţiganilorŭ, dar nu cutezá sĕ-şiĭ rădice foculŭ pe capŭ cu resistenţa numeróseloruŭ sale rude şi a numeróseĭ boerimiĭ care ţinea la prerogativele şi privilegiurile trecutuluĭ. De aceea, suspinândŭ tot-d'auna, ḑicea că asemenea reforme numaĭ unŭ domnŭ străinŭ putea sĕ le facă.

Sperămŭ că lectoruluĭ va ertá acéstă digresiune, căci în curândŭ va vedea că ea erá necesariă pentru conclusiunea subiectuluĭ.

XXIII.

Nu târḑiŭ junele bucătariŭ maĭ venì pe la mine. Tristŭ şi melancolicŭ, elŭ imĭ comunicá situaţiunea aventureĭ sale amoróse. Elŭ se aflá turmentatŭ până la disperare vĕḑendŭ resoluţiunea amanteĭ sale de a-lŭ respinge de la inima eĭ pentru tot-d'auna. Clementina era gravŭ bolnavă : avea atacuriĭ de nervĭ în tóte ḑilele, şi doctoriiĭ ceĭ maĭ bunĭ se îngrijiaŭ de o bólă de inimă. Acésta făcea, totŭ odată luĭ Dincă o situaţiune de cele maĭ teribile : ca omŭ cu inimă, elŭ acuma simţia o amară mustrare de cugetŭ pentru marea greşélă ce făcuse, de a nu spune amanteĭ sale adevĕruluĭ asupra originiĭ sale.

Elŭ venea sĕ implore consiliulŭ meŭ Nu aflaiŭ altă părere, de câtŭ sĕ cerce ca sĕ capete o carte de ertare de la stăpâna sa : atuncea, francesa vĕdêndu-se în față cu unŭ omŭ care nu maĭ pórtă lanțulŭ sclavieĭ, negreșitŭ și-arŭ schimba ideia cumplită care o sfâșiá. Așa dar îlŭ îndemnamŭ ca sĕ se ducă pe la rudele intime ale stăpâneĭ sale, sĕ le róge ca sĕ apuce pe Cucóna Profiriția sĕ-lŭ erte.

Acuma nu numai acele rude, dar tótă societatea înaltă din Iașĭ cunoscea aventura acésta. Cucóna Profiriția nu perduse mania de a da prânduriĭ și de a vedea multă lume la masă ; și când avea unŭ bucătarŭ atâtŭ de maĭestru, avea și mijlocululŭ a-șĭ satisface acéstă plăcere; căcĭ pentru masa bună totŭ deauna se găsescŭ doritorĭ mulțĭ. Apoĭ, când ascultá laudele commesenilorŭ, Cucóna Profiriția nu se putea opri de a spune cu ce sacrificiurĭ de cheltueliĭ a pututŭ formá unŭ asemenea bucătarŭ, capabilŭ de a servi chiar pe împĕrațĭ cu mulțămire. Ea spunea cum îlŭ chiamă : la finele meseĭ îl chemá și-lŭ arătá la lumea sa, și surîdea cu plăcere când audiá maĭ alesŭ pe dame dicêndŭ : «et quel joli garcon!» Insușĭ Domnitorulŭ, care erá nepotŭ Cucóneĭ Profiriției, și care era unŭ bunŭ mâncăŭ, veniá nepoftitŭ la mesele suculente ale mătușeĭ sale, și atâtŭ se simțiá de mulțămitŭ în câtŭ după masă cerea sĕ vină bucătarulŭ, pe care, după ce-lŭ vedea, îlŭ bătea pe umerĭ și-lŭ gratificá tot-d'auna cu galbenĭ și irmilicĭ de aurŭ (1).

Peste treĭ patru dile tênĕrulŭ venì sĕ-mĭ dea relațiunĭ despre demersurile ce făcuse. Maĭ multe din rudele cele maĭ intime, vere, nepóte, cumnațĭ, cumnate, după rugămintea ce eiŭ le adresase, se duseră sĕ solicite cu cea maĭ mare căldură liberarea luĭ. Tóte silințele însă rĕmaseră deșerte : Cucóna era neînduplecată. La ceĭ ce o rugaŭ, rĕspundea că ea nu vede necesitatea de a-ĭ da carte de ertare; căcĭ ea nu lŭ tratéză ca robŭ, — că-lŭ consideră ca copilŭ de sufletŭ, — că a făcutŭ sacrificiĭ neinteresate pentru dînsulŭ, — că ea are afecțiunĭ

(1) Până la bateres monedeĭ nóstre naționale, se maĭ vedéŭ monete turcescĭ de aurŭ și de argintŭ; Irmilicĭ, care în Muntenia se numeaŭ *i-coșarĭ*, avéŭ valóre de 5 leĭ : unĭĭ eraŭ de argintŭ alțiĭ de aurŭ.

de mumă pentru elŭ, — că s'a deprinsŭ a-lŭ avea pe lângă ea și a-lŭ vedea în tóte ḑilele, — în fine că se teme că, dacă l'arŭ libera, elŭ se va duce cu francesa cine scie unde; și că acésta nu-ĭ convine.

Cu tóte acestea tênĕrulŭ era desolatŭ. Scia că amanta luĭ sufere; și elŭ, elŭ, care o iubea atâtŭ de multŭ, nicĭ se putea apropiá de dênsa! Ea ĭĭ trimisese rĕspunsŭ că, pre câtŭ va fi scləvŭ, nu va suferi s'o véḑă, și că, de va cutezá sĕ-ĭ violeze voința, ea va muri.

«Atuncea, ĭĭ ḑiseiŭ eŭ, nu aĭ de câtŭ o singură cale. Vodă, după cum mi-aĭ spusŭ, te cunósce. Alérgă la elŭ. Caḑĭ la piciórele luĭ: rógă-lŭ. După câtŭ sciŭ, elŭ este bunŭ și milosŭ: se va îndura de sórta ta. Sunt sigurŭ că elŭ va stărui cu maĭ multŭ succesŭ pe lângă mătușă-sa. Voiŭ vorbi și eŭ cu dînsulŭ, póte.

— Vĕ mulțumescŭ de inspirațiune. In adevĕrŭ alta nu mi-a rĕmasĭ. Mĕ ducŭ.... Vĕ ascultŭ...

— Dumneḑeŭ sĕ-ți ajute!»

XXIV.

Incă din timpulŭ emigrațiuneĭ patriotice din 1848, în timpulŭ petrecereĭ de aprópe unŭ anŭ în Bucovina, învĕțasemŭ a juca cărțĭ. Intre planurile nóstre de a reforma țéra prin cărțĭ, (tipărite bine înțelesŭ) de o cam dată jucamŭ cărțĭ: cu rĕposatulŭ Negri, cu Cuza — care maĭ pe urmă s'a făcutŭ domnŭ —, cu frațiĭ Alexandri și alțiĭ de aĭ noștriĭ, ne adunamŭ adesea serile în casa patriarcală a bĕtrânuluĭ Eudoxiŭ Hurmuzaki și făcémŭ partite de vistŭ saŭ preferență; dar maĭ alesŭ când, de frica holereĭ, ne grămădisemŭ maĭ toțĭ la moșia Cernăuca, în casa îmbelșugată a neuĭtatuluĭ bĕtrânŭ Hurmuzaki, acolo nu numaĭ serile, dar și ḑiua, ne essercitamŭ cu aceste jocurĭ spre a ne petrece de urîtŭ.

La începutŭ jucamŭ numaĭ pentru ca sĕ ne perdem timpulŭ maĭ cu plăcere. Dar uniĭ din noĭ găsindŭ că joculŭ fără interesŭ este stupidŭ, aducêndŭ de esemplu chiar pe copiĭ carĭ,

când se jócă cu nucele, jócă pentru ca sĕ câștige nucĭ, am începutŭ a juca pe banĭ: maĭ întâĭ douĕ fise de o para, apoĭ cu o para fisa, apoĭ cu douĕ, apoĭ cu patru și chiar cu ḑece. Când perdeamŭ cincĭ-șése sfanțĭ ḑiceamŭ: «he! mi-amŭ făcutŭ gustulŭ... nu e nimica... cu atâta nu mĕ ruinezŭ..»; iar când câștigamŭ ceva, simțiamŭ o plăcere nespusă și mĕ îndemnamŭ sĕ jocŭ câtŭ de desŭ, și câtŭ de scumpŭ. Mi-aducŭ aminte că într'o ḑi, la Cernăuțĭ, Cuza, trecêndŭ pe la gazda mea, îmĭ bate în feréstră, mĕ chiamă și mĕ invită sĕ mergŭ sĕ facŭ partidă de preferență cu o cucónă ce venise din Basarabia. Imĭ făcuĭ toaleta și mĕ duseĭ cu dînsulŭ. Era Cucóna Smărăndița Balșŭ, pe care o vĕḑusemŭ de câte-va orĭ în Iașĭ la frate-sĕŭ, marele Logofĕtŭ Costaki Sturza: se ducea spre Paris, și se oprise pentru câte va ḑile în Cernăuțĭ. Ne primi cu o plăcere nespusă și, cu grăbire mare, ḑise sĕ pue masa de cărțĭ, invitându-ne a lua scaune. Orĭ-câtŭ de pasionată părea Cucóna Smărăndița pentru preferență, care ḑicea că o jócă de 40 de anĭ, cu tóte acestea, saŭ că nu avea norocŭ în ḑiua aceea, saŭ că voia înadinsŭ sĕ se lase a fi bătută, dar făcea erorĭ fórte dese și fórte marĭ. Eŭ aveamŭ o venă nespusă: nu făcémŭ unŭ jocŭ fără sĕ punŭ platcă pe Cocóna Smărăndița. Partenerulŭ nostru rîdea cu un chefŭ nespusŭ. Cocóna când făcea greșéla, făcea mină de supĕrare: eŭ, ca s'o consolezŭ, îĭ sărutamŭ mâna. Când din asemenea greșélă se vedea Cuza în câștigŭ, atuncea elŭ îĭ săruta mâna. Apoĭ blestemându-și mereŭ césulŭ când a plecatŭ din Basarabia, biata Cucónă sfârșia prin a rîde și a se lăuda că o sĕ-și ia revanșa. Făcusemŭ unŭ talonŭ, și paguba Cucóneĭ fiind vederată, Cuza propunea ca sĕ încetămŭ. Cucóna însă a stărnitŭ sĕ totŭ continue, până ce amŭ jucatŭ treĭ talóne. Și atuncea adunându-se cifrele s'a vĕḑutŭ datóre cu aprépe 2,000 de fise, din care 1500 eraŭ ale mele... Când ne-amŭ pusŭ la jocŭ, nu fusese cea maĭ mică vorbă despre valórea fiselorŭ: credeamŭ că va fi saŭ de géba, saŭ celŭ multŭ unŭ crăițarŭ (fiind-că ne aflamŭ în Austria) fisa. De aceea când m'amŭ sculatŭ de la masa de jocŭ, m'amŭ grăbitŭ a eși în balconŭ ca sĕ maĭ iaŭ puținŭ

aerŭ (fiind prea mare căldură) și sĕ-mĭ facŭ o ţigară. Peste puținŭ părtenerulŭ meŭ mĕ strigă, ḑicêndŭ : «vino, frate, de-ţĭ ia câștigurile.» Era o moviliță de galbenĭ pe masă. Trage Cuza a patra parte, iar restulŭ mi-ĭ împinge mie. Eramŭ uĭmitŭ : nu putémŭ sĕ-mĭ esplicŭ, și hesitamŭ de a pune mâna pe banĭ. Cocóna Smărăndița atuncĭ îmĭ ḑise : «Alecu a făcutŭ socotéla : veḑĭ dacă o fi greșitŭ, punga mea este pe masă». Cuza începu a rîde, căcĭ a înțelesŭ causa uĭmireĭ mele, ia galbeniĭ și mi-ĭ vîră în buzunarulŭ pantalonilorŭ. Amŭ sărutatŭ mâna Cucóneĭ și amŭ eșitŭ, promiţêndŭ ca sĕ mergemŭ și a doua ḑi.

Eșindŭ, Cuza îmĭ ḑice : «Nu-ĭ așa c'a fostŭ bună ḑiua de astă-ḑĭ ? Douĕ-ḑecĭ și șepte de galbenĭ sĕ capete în treĭ ceasurĭ unŭ emigratŭ săracŭ, e unŭ adevĕratŭ norocŭ.

— Dar bine, mĕ rogŭ, spunemĭ cum amŭ jucatŭ ? Cum s'a calculatŭ fisa ?

— Câte 10 creiţarĭ.

— Cum se póte ? Dar eŭ n'așĭ fi primitŭ sĕ jocŭ nicĭ cu unŭ creiţarŭ.

— Atuncea n'ar fi jucatŭ ea, dragulŭ meŭ. Cucóna este bogată și nu jócă maĭ eftinŭ.

— Cu tóte acestea te rogŭ găsesce pe mâine altŭ partenerŭ. Pe mine nu maĭ mĕ prindeţĭ.

A doua ḑi m'amŭ scusatŭ către Cucóna Smărăndița prin o scrisóre în care i-amŭ spusŭ că amŭ o migrenă cumplită, arătându-mĭ părerea de rĕŭ că nu potŭ s'o maĭ bagŭ platcă.

Dar orĭ-câtŭ mĕ silĭamŭ sĕ mĕ moderezŭ și sĕ evitŭ chiar tentaţiunile joculuĭ, în cele din urmă amŭ rĕmasŭ cu pasiunea acésta, puternicŭ întăritŭ în mine; așa că după ce m'amŭ întorsŭ din emigraţiune, în locŭ sĕ alergŭ la umbra arborilorŭ singurateĭ spre a mĕ întâlni cu șoptele Zefirilorŭ și ale Muselorŭ, în locŭ sĕ mĕ închidŭ ca maĭ înainte între ceĭ patru pereţĭ aĭ camereĭ mele cu capulŭ între cărţĭ, mĕ făcusemŭ unŭ adevĕratŭ omŭ desfrênatŭ. Indată ce însera, alergamŭ la partide, și jucamŭ până după mieḑulŭ nopţeĭ cu o adevĕrată beţie, de care nu m'amŭ pututŭ desbĕra de câtŭ fórte târḑiŭ.

Eraŭ pe atunciĭ în Iașĭ câte-va case în care se făcéŭ alternativŭ întâlnirĭ de petrecerĭ serile. Se adunaŭ bĕtrânĭ și tinerĭ, dame și fete. Se începea cu musică ; se învârtĭaŭ câte-va polcĭ, mazurcĭ și valsurĭ; apoĭ se organisa hartoforia. Treĭ felurĭ de jocurĭ eraŭ în usŭ : jocurĭ de norocŭ, precum stosŭ, lanskenet, macao, — jocurĭ speculative, precum vistu, preferență, picheţŭ, — și jocurĭ distractive ușóre, precum ghĭordum, calulŭ albŭ, ramțŭ și altele. Cele d'ântâĭ eraŭ potŭ dice jocurĭ infernale : se vedéŭ câte 2, 4, până la 10 miĭ galbenĭ pe masă; se punea câte o mie și douĕ miĭ pe o carte, și se întâmpla că unŭ partenerŭ sĕ pérdă patru și cincĭ miĭ de galbenĭ într'o séră. Eroiĭ cunoscuțĭ pe atuncea în jocurile acestea, eraŭ : Ionică Grecénu (dișŭ și Badașcu), Vasilică Ghica, Nicu Pavli, N. Negruți, Leonida Mavrodin. Maĭ toțĭ aceștia avéŭ câte 40-50 miĭ de galbenĭ, carĭ rulându mereŭ de la unulŭ la altulŭ, în cele din urmă s'aŭ risipitŭ că posderia pe care o spulberă vêntulŭ ; și maĭ toțĭ aŭ ajunsŭ sĕ pérdă totŭ, ajungêndŭ la miseria cea maĭ estremă. La jocurile distractive, luaŭ parte damele, fetele și tineriĭ carĭ le făcéŭ curte, saŭ carĭ nu sciaŭ cum sĕ-șĭ petrécă timpulŭ, pe atuncea neessistându cluburĭ saŭ cafenele de lume bună ca acuma.

Eŭ eramŭ unulŭ din parteneriĭ jocurilorŭ dișe speculative, la carĭ se dedéŭ ómeniĭ cumpĕtațĭ ce pretindéŭ că, fără sĕ se ruineze, petrecŭ în modŭ onestŭ și onorabilŭ; însĕ în realitate nu făcéŭ dę câtŭ a-șĭ perde timpulŭ, ba adese orĭ perdéŭ și parale, lăcomindŭ fără succesŭ a face jocurĭ în carĭ speraŭ sĕ câștige. Cunoscutŭ între preferențiariĭ ceĭ maĭ iscusițĭ, eramŭ căutatŭ și așteptatŭ maĭ totŭ d'auna de câțĭ-va amicĭ, carĭ pretindéŭ că amŭ eleganță și nobleță la jocŭ, așa că le plăceam chiar când le luam parale.

In séra dileĭ când mi-a venitŭ Dincă, m'amŭ decisŭ sĕ sacrificŭ partida, pentru ca sĕ încercŭ a face ceva în causa luĭ. Imĭ făcuĭ o toaletă maĭ îngrijită și mĕ duseĭ la vĕduva unuĭ Colonelŭ adĭutantŭ domnescŭ, cu care mĕ aflamŭ în intimitate încă de când trăia cu dênsulŭ, căcĭ și acesta fusese unulŭ din parteneriĭ carĭ mĕ iubiaŭ. Vĕduva la care m'amŭ

dusŭ era o fórte frumósă femee, și distinsă maĭ cu sémă prin spiritulŭ și graciile eĭ fermecătóre. Ea atrăsese atențiunea luĭ Vodă Ghica, care n'aŭ avutŭ (paremi-se vede) mare dificultate de a o posede : era în adevĕrŭ și greŭ pentru femeea cea maĭ virtuósă de a resistá unuĭ omŭ ca acesta; căcĭ după ce că era unulŭ din ceĭ maĭ frumoșĭ bărbațĭ pe atuncea, apoĭ era și Domnŭ alŭ Moldoveĭ, și maĭ alesŭ cunoscutŭ pentru frumusețea sufletuluĭ și sentimentelorŭ sale nobile. Adĭutantulŭ, care și elŭ iubĭa pe Domnitorĭŭ cu devotamentŭ, se retrăsese din casă cu resignațiune, de și avea doĭ băețĭ, și detese locŭ luĭ Vodă îndată ce simțì că inima femeeĭ bătea în struna domnéscă: maĭ alesŭ că divorțulŭ se făcea cu maĭ mare înlesnire pe atuncea de cătŭ acuma. Intru adevĕrŭ Vodă atâtŭ de multŭ se răpise de graciile acesteĭ femeĭ, în cătŭ se decisese a se și căsători cu ea, peutru ca sĕ legitimeze tot-odată nascerea unuĭ băiatŭ ce făcuse cu dênsa.

De și servitórea îmĭ spuse că cucóna este bolnavă. iĭ trimiseiŭ carta mea. Mĕ poftì înăuntru și mĕ primì în camera de culcare spuindu-mĭ că e fórte bolnavă, că doctoriĭ i-aŭ spusŭ că are schiros (cancerŭ) la sînŭ, și că trebue sĕ mérgă la Paris sĕ se-opereze. Iĭ spuseĭ istoria luĭ Dincă și o rugaĭ sĕ intervie la Vodă, daca se póte. Ea mi-a promisŭ, dar eată că se anunță visita luĭ Vodă. Voiĭ sĕ plecŭ, ea mĕ opri. Vodă cum intrà, merse de-ĭ sărutà mâna întrebând'o cum se maĭ simte ; apoĭ întorcêndu-se la mine, îmĭ mulțumì că viŭ sĕ ținŭ tovărășie *acestuĭ îngerŭ nenorocitŭ*, după cum o numĭa elŭ. După trecere de câte-va minute, ea mĕ invità ca sĕ povestescŭ istoria mea relativŭ la Dincă. Vodă o ascultà cu multŭ interesŭ și mĕ bine cuvêntà de zelulŭ ce arătamŭ ca sĕ viŭ în ajutorulŭ bietuluĭ robŭ. Dar eată că bolnaveĭ iĭ venì unŭ accesŭ de durerĭ teribile. Vodă o apucà de o mână, chemându-mĕ ca s'o ținŭ eŭ de cea laltă. Țipa femeia scrâșnindŭ din dințĭ în crispațiunĭ teribile, în cătŭ mi se părea că-mĭ strânge mâna cu unŭ clește. Vodă atâtŭ era de pătrunsŭ, în cătŭ îmĭ dete și cea-alaltă mână ca sĕ o ținŭ spre a da avêntŭ durerilorŭ sale, gemêndŭ, frângêndu-șĭ mânele și tăvă-

lîndu se pe canapea ca unŭ copilŭ. După o jumĕtate oră, trecù accesulŭ. Bolnava rĕmase ca leșinată, în mare slĕbiciune, cu ochiĭ întorșĭ spre nobilulŭ eĭ consorte, făcêndu-mĭ semnŭ ca sĕ mĕ ocupŭ de elŭ. Atuncea intrà și mediculŭ. Eŭ mĕ strecuraĭ pe ușă și plecaĭ, pătrunsŭ până la lacrimĭ de scena de durerĭ la care asistasem.

XXV.

A doua ḑi, séra, pe când se gătĭa Cucóna Profiriṭa sĕ se cobóre la masă, se anunṭà venirea luĭ Vodă. Vre-o ḑece persóne carĭ fusese invitate la prânḑŭ îĭ eșirà înainte în capulŭ scăriĭ. Domnitorulŭ salutà pe mătușa sa și-ĭ spuse că vine sĕ mănânce la ea. Cocóna de gasdă, fericită de asemenea surprisă, îlŭ așeḑà la masă în fașă cu ea, între douĕ cocóne frumóse, o verișóră și o nepótă. Acestea găsirà momente favorabile ca sĕ-ĭ spună, pe întrerupte și ferite de auḑulŭ Cocóneĭ Profiriṭeĭ, scena ce avusese cu mătușa lorŭ pentru liberarea robuluĭ bucătariŭ, ca unele ce doriaŭ ca romanṭulŭ luĭ cu Clementina sĕ se închee cu bine. Vodă le spuse că cunósce istoria, și le recomandà tăcere și răbdare, asigurându-le că pentru acésta a și venitŭ.

In adevĕrŭ, după ce s'aŭ sculatŭ de la masă și societatea s'a rĕspânditŭ prin salóne și prin grădină ca sĕ-și ia caféua, Vodă, rĕmânêndŭ singurŭ cu Cocóna Profiriṭa într'o cameră, unde-și sorbĭa cĭubucululŭ și caféua, după alte convorvirĭ banale, cugetândŭ póte multŭ cum sĕ încépă vorba într'o cestiune așa de delicată, în fine îĭ ḑise :

«Sciĭ, mătușică, că daca am venitŭ astăḑĭ sĕ mănâncŭ la d-ta, m'am decisŭ totŭ-odată sĕ-ṭĭ cerŭ, ca pe timpulŭ de urgie turcéscă, o plată pentru ostenéla dinṭilorŭ.

— Bucurosŭ, Mărite nepóte ! numaĭ sĕ mĕ asiguraṭĭ că în adevĕrŭ vi s'aŭ ostenitŭ dinṭiĭ.

— Ba șaga de o parte : am o rugăminte la d-ta.

— Unŭ nepotŭ care domnesce are dreptulŭ sĕ ordone.

— Cu tóte acestea elŭ te rógă sĕ facĭ unŭ schimbŭ : pentru una elŭ îți ofere o sută.

— Mare generositate, care nu sciŭ dacă o meritŭ; dar despre ce e vorba ? Nu cum-va escĭ plătitŭ de frumósele verișóre ca sĕ-mĭ repețĭ scena ce mi-aŭ făcut'o ele erĭ ?

— Ce perspicacitate răpede ! Dar dacă aĭ ghicit'o, potŭ sperá că nu mĕ veĭ refusa ?

— Nu suguițĭ...? Seriosŭ...?

— Pentru unŭ robŭ, îțĭ daŭ o sută.

— Nu se póte.

— Doue sute !

— Măria ta aĭ bucătarĭ destulŭ de bunĭ.

— Ți-lŭ lasŭ totŭ d-tale; numaĭ fă-lŭ liberŭ.

— Nu se póte.

— Dragă mătușică, dă-mĭ voe sĕ-țĭ spunŭ că în acĕstă opunere vĕdŭ o rĕutate, la care așĭ putea rĕspunde ca unŭ Domnŭ.

— Ce felŭ ?

— Potŭ sĕ facŭ pe bucătarulŭ d-tale, în momentulŭ acesta, Șetrariŭ saŭ Slugeriŭ, și atuncea elŭ nu va maĭ fi robŭ.

— Frumosŭ și comicŭ, dĕŭ, arŭ fi ! Cu tóte acestea nu credŭ că-țĭ veĭ mânji domnia ridicândŭ la boerie pe țiganĭ.

— Dar și țiganulŭ e omŭ, dragă mătușică. Și apoĭ când un robŭ a suptŭ din laptele civilisațiuniĭ.....

— Adu-țĭ aminte, Măria ta, că escĭ domnŭ și trebue sĕ fiĭ dreptŭ. Acelŭ lapte ale civilisațiuniĭ, de care vorbescĭ, sciĭ că i l'am datŭ eŭ. Nu mĕ pune în posițiune sĕ mĕ căĭescŭ de ce am făcutŭ.

— Orĭ câtă dreptate sĕ aibĭ, cu tóte acestea n'aĭ cuvîntŭ sĕ țiĭ în robie pe unŭ omŭ, pe care tótă societatea d'imprejurulŭ d-tale îlŭ reclamă și-lŭ găsesce demnŭ de libertate.

— Măria ta, dă-mĭ voe sĕ-țĭ mărturisescŭ aicĭ, între patru ochĭ, secretulŭ care mĕ face atâtŭ de îndĕrătnică în ochiĭ lumeĭ. Nu ținŭ nicĭ la robia luĭ Dincă, nicĭ la robia nimĕruĭ Sciŭ că robia este unŭ lucru urîciosŭ, și când voiŭ închide

ochiĭ, toțĭ robiĭ meĭ vorŭ fi ertațĭ. Asta sĕ o sciĭ Măria ta ; sunt gata sĕ o jurŭ acuma și pe sfânta cruce.

— Apoĭ mĕ iartă... nu te înțelegŭ...

— Ițĭ voiŭ spune, ca sĕ mĕ înțelegĭ. In nascerea acestuĭ băiatŭ, căruia nicĭ-odată nu 'ĭ-amŭ datŭ epitetulŭ de robŭ saŭ de țiganŭ, eŭ amŭ avutŭ și amŭ prepusurĭ că s'a amestecatŭ sângele nobilŭ alŭ reposatuluĭ bărbatuluĭ meŭ. Amŭ fostŭ ndignată póte în sufletulŭ meŭ, atuncea când amŭ simțitŭ lucrulŭ. Dar sciĭ câtŭ amŭ veneratŭ eŭ pe soțulŭ meŭ : trebuia sĕ-ĭ ertŭ unŭ micŭ pĕcatŭ. Nu 'ĭ-amŭ imputatŭ luĭ nimica, nicĭ amŭ spusŭ cuĭ-va ceva. Dar când s'a născutŭ acelŭ copilŭ în care amŭ vĕdutŭ imaginea aceluĭ omŭ pe care 'l-amŭ iubitŭ ; m'amŭ simțitŭ coprinsă de nisce sentimente neînțelese, de unŭ amorŭ nebunŭ pentru copilulŭ acesta, pe care sterpulŭ meŭ pântece nu 'l-a pututŭ concepe. De aceea l-amŭ crescutŭ cu o dragoste secretă și cu decisiunea ca sĕ-lŭ facŭ omŭ, iar după mórte sĕ-lŭ facŭ și moscenitoriŭ peste o parte din avere. Eŭ, acestea, luĭ nu i lĕ-amŭ pututŭ și nicĭ nu i le potŭ spune : nu potŭ, și nu-mĭ vine a afișa în lume o slăbiciune care la mulțĭ póte sĕ pară ridicolă. Acuma mĕ vĕdŭ într'o situațiune penibilă : nu mĕ potŭ despărți de elŭ ; amŭ contractatŭ așa afecțiune pentru elŭ, că n'așĭ putea trăi o di fără sĕ-l vĕdŭ. Din nefericire póte, a eșitŭ băiatulŭ acesta maĭ bunŭ de câtŭ mĕ așteptamŭ : bunŭ, blândŭ, ascultătorŭ, cu minte, deșteptŭ, frumosŭ... (de ! uĭtă-te la elŭ.. par-că veḑĭ pe Dumitrachi, Dumneḑeŭ sĕ-lŭ ierte !) Acuma ce sĕ mĕ facŭ ? sĕ-lŭ iertŭ ? dar elŭ a doua di se duce cu franceza luĭ la dracu, și eŭ nu-lŭ maĭ vĕdŭ ; și nevĕḑêndu-lŭ, ce mĕ facŭ eŭ ? Sĕ morŭ ? Apoĭ, mi se pare, că amŭ dreptulŭ sĕ previŭ consecuențele carĭ potŭ sĕ mĕ omóre.

— Curiosŭ ! Curiosŭ de totŭ ! dise Vodă.

XXVI.

Óspețiĭ Cocóneĭ Profiriței vĕḑêndŭ pe Vodă vorbindŭ atâtŭ de multŭ cu dênsa, sĕ strecurară cu încetulŭ fără a-și lua

adio, fiind-că nóptea era acum înaintată, nevoindŭ óre-cum sĕ le turbure conversaţiunea.

Domnitoriulŭ ascultândŭ confidenţele mătuşeĭ sale, care până la unŭ gradŭ îlŭ înduioşaŭ, rĕmase multŭ timpŭ pe cugetĕ : apoĭ sărutându-ĭ mâna, după cum fusese obicĭnuitŭ din copilărie, — şi ea, la rândulŭ eĭ, sărutândŭ pe a luĭ, ca pe a unuĭ domnŭ, — ĭĭ ḑise nópte bună şi eşi.

Dincă aflândŭ că Vodă rĕmăsese singurŭ cu stăpâna sa şi sciindŭ că convorbirea lorŭ era despre sórta luĭ, aştepta pe o tréptă de josŭ a scăreĭ, în frământăturĭ de cugetărĭ carĭ făceaŭ sĕ-ĭ bată şi tâmplele şi inima. Când vĕḑù pe Domnitoriŭ coborându-se, se sculă maşinalicesce, şi, când se apropià, ĭĭ sărută mâna.

«N'amŭ făcutŭ nimica cu stăpână-ta, ĭĭ ḑise elŭ cu voce blândă şi întristată. Dar tu nu-ţĭ perde speranţa. Maĭ aĭbĭ răbdare câte-va ḑile...»

Vodă plecà, iar elŭ. sfîşiatŭ de durere, începù a plânge. In acelŭ momentŭ se auḑì unŭ sunetŭ de clopoţelŭ. O copilă dintre servitóre se vĕḑù răpede scoborândŭ scara. Acésta, îndată ce vĕḑù pe Dincă, ḑise :

«Alergamŭ sĕ te cautŭ. . bine că te găsescŭ... Cuconiţa te chiamă, sĕ te ducĭ îndată la domnia-eĭ».

Dincă urcà scările, şi în maĭ puţinŭ de douĕ minute era în camera Cocónei Profiriţeĭ.

«Până când aĭ sĕ mĕ necăjescĭ, domnişorule? Pentru asta te-amŭ crescutŭ, te-amŭ alintatŭ, te-amŭ învĕţatŭ, te-amŭ îndopatŭ cu de tóte? Mi se cuvinŭ mie supĕrările carĭ necontenitŭ le suferŭ de la tine de cândŭ amŭ venitŭ în ţéră? Meritamŭ eŭ sĕ fiŭ tratată cu atâta nerecunoscinţă de unŭ robŭ, pentru care amŭ avutŭ inimă maĭ multŭ de cătŭ de mamă? Te-amŭ chematŭ ca sĕ-ţĭ spunŭ cea din urmă a mea hotărire pentru tine. Inghite-ţĭ lacrimile ce vĕḑù că le verşĭ, şi ascultă-mĕ. Cătŭ voiŭ trăi eŭ, nu veĭ avea ertarea care-ţĭ sbârnâe prin capŭ. Nu veĭ avea-o fiindŭ-că, precum tu după legĭ escĭ robulŭ meŭ, şi eŭ după inima mea, sunt róba slăbiciuniĭ mele : voiŭ sĕ te amŭ lângă mine, sĕ te sciŭ sub co-

perementulŭ caseĭ mele, sĕ te vĕdŭ în tóte ḑilele, în tóte orele ; asta-ĭ plăcerea mea. Înțelesu-m'aĭ ? Nimenĭ nu te va smulge de lângă mine, afară de veĭ avea infamia sĕ fugĭ ca unŭ miserabilŭ țiganŭ. Atuncea voiŭ ḑice că ți-aĭ arĕtatŭ a rama. Eșĭ !»

Dincă, care în cursulŭ acestuĭ discursŭ plângea cu hohote, voi sĕ ḑică încă ceva. Lacrimele însĕ îlŭ înecaŭ ; totuși, bolborosindŭ, se auḑì cuvêntulŭ : Cle....men.... Cucóna Profiriția, plină de furiă, sĕ repeḑì asupra luĭ, și, trăgêndu-ĭ o palmă : «Na, o Clementină, țiganŭ fără obrazŭ !» Apoĭ deschiḑêndŭ ușa, îlŭ îmbrâncì afară.

Dincă, vĕḑêndu-se pălmuitŭ și tratatŭ de țiganŭ, lucru ce pentru prima óră i s'a întâmplatŭ în viĕța luĭ, venì la desperarea cea maĭ estremă. Elŭ acuma îșĭ vedea tóte ilusiunile sdrobite, tóte speranțele perdute. Unŭ momentŭ subitŭ de nebunie îlŭ cuprinse. Alergă îndată în camera sa, puse mâna pe unŭ pistolŭ frumosŭ cu douĕ țevĭ ce-lŭ cumpĕrase de la Paris ; apoĭ eșindŭ, urcă cu pașĭ răpeḑĭ scara, intră în camera Clementineĭ, care-și făcuse bagagele, gata pe a doua ḑi sĕ plece.

Douĕ detunăturĭ succesive resunară în casa Cocóneĭ Profiriției. Când alergară sĕ vaḑă ce este, aflară douĕ cadavre : unulŭ alŭ Clementineĭ, străpunsŭ de glonțŭ sub țiță în inimă ; cel-alaltŭ, alŭ luĭ Dincă, cu creĭeriĭ săriți în lavanŭ !

XXVII.

Acestea se petreceaŭ în séra de 27 Noembre 1855.

Vodă, după plecarea sa de la Cocóna Profiriția, se grăbise a se coborî la Curtea domnéscă, unde-lŭ așteptа consiliulŭ de miniștri. Maĭ totŭ-d'auna avea elŭ obiceiŭ a convoca consiliulŭ în orele de séră.

Era în urma evacuăriĭ țĕreĭ de ocupațiunea russéscă. Rĕsboiulŭ orientalŭ era concentratŭ în Crimea, și Principatele nóstre, ocupate de oștiriĭ turcescĭ și austriace, se guvernaŭ iarășĭ de Domnitoriĭ carĭ părăsiseră țĕrile sub Muscalĭ. Gri-

gore Ghica de astă dată se emancipă de influențele protectoratului moscovitu : urmă o politică cu totulu națională, iar către marile puteri europene pleda abolițiunea protectoratului, Unirea Principatelorŭ și numirea unuĭ Domnŭ străinŭ de viță regală, luatŭ dintre familiile domnitore în Europa occidentală. Elŭ numise unŭ ministerŭ din elementele progresiste ale țĕreĭ, din bărbațĭ cunoscuțĭ prin virtuțile lorŭ civice, prin patriotismulŭ și liberalismulŭ lorŭ. Eraŭ : Costache Negri, celŭ cu inima de aurŭ, la Lucrările publice ; P. Maurogheni, cel esperimentat și cu minte, la Finanțe; Dimitrie Ralet, stoiculŭ, la Culte; Anastasie Panu, celŭ cu sufletulŭ mare, la Justiție; Milicescu, vechiŭ Colonelŭ, la Resbelŭ; Costache Ghica, fiiulŭ celŭ maĭ mare alŭ Domnitoruluĭ, la Esterne ; Ștefan Catargiu, bĕtrânulŭ, la interne. Acestŭ din urmă, singurŭ, era luatŭ din elementulŭ ruginitŭ alŭ aristocrațieĭ, numaĭ în considerațiunea capacităților și integrității sale cunoscute.

Eată cum îmĭ povestì rĕposatulŭ Anastasie Panu, a doua ḑi, cele petrecute la palatŭ în séra aceea :

«Venindŭ Vodă și punêndu-se în capulŭ meseĭ, ne invità se ședemŭ. Până a nu veni la ordinea ḑileĭ, se resolviră câte-va recomandațiunĭ de numirĭ de prefecțĭ și alțĭ funcționarĭ maĭ inferiorĭ. Dupĕ acestea, eŭ, luândŭ cuvîntulŭ, ḑiseiŭ că sub președința domnéscă s'ar cădea se ne ocupămŭ de cestiunile cele marĭ, a cărora deslegare le astéptă opiniunea publică cu nerăbdare. Raletŭ ḑicea că ar fi timpulŭ favorabilŭ se se iea averile monastirilorŭ acaparate de Grecĭ și se se dea pe egumenĭĭ grecĭ peste hotarŭ. Negri stăruia ca maĭ întâiŭ se se desființeze censura, și dupĕ ce organele de publicitate vorŭ demonstra maĭ clarŭ drepturile poporuluĭ și aspirațiunile țĕreĭ pentru diverse îmbunătățirĭ, apoĭ guvernulŭ se se facă esecutorulŭ cererilorŭ sale legitime. In fine, după ce maĭ toțĭ miniștriĭ, uniți altŭ-felŭ în principiĭ, cereaŭ fie-care prioritatea tractărĭĭ subiectelorŭ de care se interesa maĭ multŭ, Domnitorulŭ ne spune că părerea sa este a se tractà maĭ întâiŭ cestiunea emancipărĭĭ țiganilorŭ, care i se pare maĭ uṣóră, fiindŭ-că orĭ-cum am resolva-o, nu e de natură a pro-

voca complicațiuni esterióre. Eŭ, cu Raletŭ, opinamŭ că pentru acésta sĕ se emită unŭ simplu decretŭ care sĕ declare că sclavagiulŭ se desființézĕ fără nicĭ o desdăunare. Catargiu a începutŭ a striga că acésta arŭ fi o spoliațiune. Eŭ susțineamŭ că țiganiĭ, prin îndelunga lorŭ robie, și-aŭ plătitŭ prețulŭ; și apoĭ adăogamŭ că arŭ fi crimă a taxa valórea sufletelor omenescĭ, fixându unŭ preț ór-care. Cuvintele mele aŭ provocatŭ o discuțiune fórte violentă, când un adiutantŭ domnescŭ venì și anunță că a venitŭ Aga de orașŭ. Vodă dise sĕ intre, și ilŭ întrebă de are ceva noŭ a-ĭ spune.

— O curiósă tragediă, Măria Ta! dise Aga. Bucătariulŭ Cucóneĭ Profirița Pașcanu, nu sciŭ pentru ce, dar se dice că pentru o intrigă amorósă, a ucisŭ pe o francesă, cameristă a Cucóneĭ, apoĭ s'a sinucisŭ și elŭ.

— Și a muritŭ? întrebă Vodă.

— Amânduoĭ.

Vodă se sculă în susŭ, palidŭ, și începù a se învârti răpede prin casă frecându-și tâmplele și bătându-se pe frunte.

Ministrulŭ de interne începe a ordonă Prefectuluĭ poliției ca sĕ mérgă numaĭ de cătŭ sĕ constate causele ce a provocatŭ asemenea crime.

— Ce sĕ constate? dise Vodă. Noĭ suntemŭ rĕspundĕtorĭ înnaintea luĭ Dumnedeŭ pentru asemenea crime... noĭ, carĭ tolerămŭ încă nisce legĭ carĭ ele însĕșĭ sunt nisce crime... Ce cercetare se maĭ încape? Causa o cunoscŭ eŭ... Nu e o oră de când am vorbitŭ eŭ cu acelŭ nenorocitŭ tênĕrŭ. Nu sciŭ ce lŭ va fi silitŭ a-și da mórtea... dar sciŭ că, dacă avémŭ maĭ multă tăriă de inimă, cu unŭ cuvêntŭ l'așĭ fi declaratŭ liberŭ, și acuma, în locŭ de douĕ cadavre, arŭ fi vĕdutŭ lumea douĕ suflete fericite. Pĕcatulŭ este alŭ meŭ... Oh! Dumnedeule! cum ilŭ voiŭ plăti óre? Vĕ conjurŭ, domnilorŭ miniștri, sĕ nu părăsiță Palatulŭ înainte de a resolvi cestiunea emancipăriĭ țiganilorŭ; căcĭ considerŭ ca crimă de a maĭ suferi sclavia acésta barbară.

Vodă ne părăsi și trecù în apartamentulŭ seŭ de culcare, plinŭ de emoțiuni și de supĕrare.

După maĭ multe discussiunĭ, convenirămŭ sĕ facemŭ emanciparea cu despăgubire, acordându câte ḑece galbenĭ de fie-care sufletŭ. Se presenta însă o mare dificultate : de unde vomŭ găsi banĭ? Finanțele țĕreĭ sunt sleite : țéra este stórsă și scursă de atâtea ocupațiunĭ. Capitaluri și capitaliștĭ nu avemŭ. Fisculŭ creditŭ nu are, pentru ca sĕ facă apelŭ la unŭ împrumutŭ națională. Ministrulŭ Maurogheni însĕ ne-a arĕtatŭ singurulŭ mijlocŭ practicŭ. Legea s'a și făcutŭ pe basa ca posesorilorŭ de țiganĭ sĕ li se dea bonurĭ fiscale, plătibile din impositele ce se vorŭ aruncá asupra emancipațilorŭ.»

XXIX.

Renunțŭ de a descrie consternațiunea tuturorŭ locuitorilorŭ din casa Cucóneĭ Profiriței. Voiŭ spune totuși, pe scurtŭ, că acéstă nobilă damă, care purtá unŭ adevĕratŭ interesŭ de inimă pentru Dincă, care însĕ altŭ-felŭ înțelegea ideile de libertate, de dreptate și fericire, s'a simțitŭ sguduită până la inimă. Ea a luatŭ unŭ adevĕratŭ doliŭ : și-a închisŭ casa pentru totŭ-d'auna; prânzurĭ n'a maĭ datŭ; visite n'a maĭ făcutŭ, nicĭ n'a maĭ primitŭ. Vĕḑendŭ că puterile fisice din ḑi în ḑi îĭ slăbescŭ, s'a grăbitŭ a-și face testamentulŭ. Auḑindŭ de legea emancipăriĭ țiganilorŭ, a trămisŭ Domnitoruluĭ o declarațiune prin care făcea cunoscutŭ că nu primesce nicĭ o despăgubire pentru robiĭ seĭ, cu condițiune că ḑece anĭ sĕ fie scutițĭ de orĭ-ce dare personală. Completându testamentulŭ rĕposatuluĭ seŭ soțŭ, inaugurà fundațiunea Spitaluluĭ din Tătărași, dedicându-ĭ tótă averea și punêndu-lŭ sub tutela Epitropieĭ Sântuluĭ Spiridon. Apoĭ nu întârḑià a se stinge ca o candelă, rugându-se Creatoruluĭ a-ĭ primi sufletulŭ întru împĕrăția sa și a o ĭerta de rĕul ce a făcut luĭ Dincă.

XXX.

Mama luĭ Dincă, ne putêndŭ multŭ timpŭ a suferi durerea de perderea fiĭuluĭ seŭ, fŭ lovită de phtisiă. Tóte îngrijirile mele

de a-ĭ prelungi viéța fură deșerte. Ea până într'unŭ anŭ muri, lăsându soțuluĭ seŭ economiile ce-ĭ păstrase ubitulŭ eĭ fiĭŭ în ḑilele luĭ de prosperitate și o bunicică sumă de banĭ ce-ĭ donase vechea sa stăpână.

XXXI.

Emanciparea țiganilorŭ fu primită cu bucurie nespusă și aclamată de tóte elementele progressiste din Moldova. Maĭ întâiŭ junimea din tóte părțile s'a grăbitŭ a trimite declarațiunĭ că nu primesce despăgubirea acordată de lege (1). După acestŭ esemplu, urmară asemenea declarațiunĭ din partea maĭ multorŭ boerĭ, chiar din ceĭ maĭ marĭ și maĭ bětrânĭ, precum : Ghiculescĭ, Rosetescĭ, Cantulescĭ, Sturzescĭ, și alțiĭ, carĭ, în fața acesteĭ legĭ atâtŭ de populare, se grăbĭaŭ a se arăta generoșĭ și a proba că nu sunt rebelĭ spiritului de civilisațiune alŭ secoluluĭ.

După emanciparea țiganilorŭ, venì și emanciparea cugetăriĭ: se suprimà censura. Cu aceste douĕ marĭ acte, Moldovenĭĭ prin faptŭ aŭ rumptŭ protectoratulŭ russescŭ : căcĭ după Regulamentŭ, și chiar după Conveńțiunea de la Balta Liman, guvernele Principatelorŭ nu puteaŭ face cea maĭ mica lege fără autorisarea celorŭ douĕ puterĭ protectóre, și maĭ alesŭ a cabinetuluĭ de la Petersburg.

Inceputulŭ făcutŭ de Moldovenĭ părŭ a încuraja și pe frațiĭ Muntenĭ. La Bucurescĭ domnindŭ unŭ guvernŭ eșitŭ maĭ multŭ din oficina cabinetuluĭ russescŭ, Domnitorulŭ nu cutezá a luá nicĭ o mĕsură care arŭ fi avutŭ reminiscențe cu revoluțiunea de la 1848. De astă dată însă s'a vĕḑutŭ târâtŭ de Moldovenĭ. Consiliulŭ de miniștri, în ḑiua de 14 Decembre 1855, a propusŭ și elŭ emanciparea țiganilorŭ din România pe aceleașĭ

(1) Eŭ însumĭ, care moștenisemŭ de la părinți 46 suflete, și pe care le emancipasemŭ de faptŭ, lăsându-le de demultŭ se trăiască în libertate, amŭ renunțatŭ la despăgubire.

base (1). O populațiune de peste două sute mii suflete a înălțatŭ rugele sale către Dumnedeŭ, mulțămindu-i că potŭ trăi sub radele libertății; și tótă lumea civilisată a aplaudatŭ mișcarea progresuluĭ națiuneĭ române, care până într'unŭ pătrariŭ de secolŭ dupĕ aceea, a cuceritŭ tóte libertățile, Independența, Regatulŭ și numele seŭ în hora popórelorŭ cu drepturĭ la viéța națională 1884.

(1) Acelŭ consiliŭ era compusŭ de Manolaki Bălénu, Iónŭ Câmpinénu (bĕtrânulŭ), Nicolaki Bălénu, Iancu Otetelesanu, Alexandru Plajino, Iónŭ A. Filipescu și G. B. Știrbeiŭ, fiiul Domnitoruluĭ.

IN ARCHIVELE KISINEULUI

IN ARCHIVELE KIȘINEULUI.

In tómna trecută (1887) întorcêndu-mĕ de la Odessa, m'amŭ opritŭ la Kișinĕŭ, vechiŭ orașŭ moldovenescŭ, acum reședință a guvernatoruluĭ Bassarabieĭ. Aveamŭ recomandațiunĭ pentru ca sĕ potŭ rĕsbate în archivele guberniale, pentru ca sĕ urmărescŭ documentele menționate într'unŭ studiŭ din Memoriele Societățeĭ Archeologice russescĭ, -- studiŭ ce atrăsese atențiunea Academieĭ nóstre în sessiunea anuluĭ trecutŭ. Ajunsŭ în acestŭ orașŭ, mĕ puseiŭ sĕ cautŭ, și nu fără greutate aflaĭ pe d. Alexeĭ Nacu, autorulŭ studiuluĭ menționatŭ. Acestŭ domnŭ, care păstrézĕ puținŭ mândria de a se numi românŭ, ceea ce a ajunsŭ cam rarŭ lucru în Bassarabia, m'a invitatŭ sĕ-lŭ cautŭ la sediulŭ Upravlenieĭ (1), unde ocupă funcțiunea de Secretarŭ. Acolo m'a presentatŭ la Vice-Guvernorulŭ rusŭ, care nu scie nicĭ o limbă străină, căruĭa ĭ-a arătatŭ dorința mea de a face ceva urmăririĭ în archiva numită «a Senatorilorŭ». Acesta, departe de a arăta vre-o difficultate, recomandà d-luĭ Nacu ca sĕ-mĭ satisfacă dorința. M'amŭ coboritŭ decĭ la Archivă, unde mi s'a pusŭ sub ochĭ «Opisulŭ», saŭ registrulŭ generalŭ alŭ dosarelorŭ aceĭ archive, scrisŭ (bine înțelesŭ) în limba russéscă. Fiindŭ-că eŭ nu cunoscŭ acéstă limbă, d. Nacu mĭ-a tradusŭ titlurile maĭ multorŭ dosare care i s'aŭ fostŭ părutŭ maĭ demne de atențiune, notândŭ numerele și titlurile ce purtaŭ; apoĭ a recomandatŭ Archibariuluĭ a mi le pune la dispositiune, spunêndu-ĭ că amŭ voie sĕ tragŭ și copiĭ de pe actele ce mĭ-ar fi necesariĭ. Nicĭ nu-mĭ închipuiamŭ sĕ găsescŭ atâta delicateță în biurocrația russéscă. Archivariulŭ îmĭ spuse că, pentru

(1) Guvernămêntulŭ provincialŭ.

decopiare din limba francesă saŭ russă, póte pune la dispositiunea mea pe o fiică a sa care a făcutŭ classele gimnasiale, care vorbesce și românesce, mumă-sa fiindŭ româncă; ĭar cât pentru decopierĭ din limba română, mĭ-a spusŭ că nu-mĭ va putea recomanda pe nimenĭ, fiindŭ-că nicĭ chiar popiĭ nu sciŭ scrie românesce, ca uniĭ carĭ în Seminariĭ nu învață de cât numaĭ lectura cărțilorŭ bisericescĭ, cu litere vechĭ cirilice. După acésta, urmaiŭ pe Archivarŭ către localulŭ depositelorŭ Archiveĭ. Intrebândŭ de ce se numesce «Archiva senatorilorŭ», mi s'a rĕspunsŭ că titlulŭ acesta îl portă, fiindŭ-că ea s'a compusŭ pe timpulŭ când Senatorĭ de aĭ imperiuluĭ guvernaŭ Principatele cu titlulŭ de Președinți. Acéstă archivă s'a transportatŭ în Kișinĕŭ după încheĭerea păcĭĭ la 1812, când s'a luatŭ și Bassarabia. Salele unde se păstréză acéstă Archivă sunt întunecóse din causa îngrămădirĭĭ stelagiurilorŭ. După aerulŭ ce respiramŭ, mi se părea că mĕ aflu în niscaĭ catacombe mormêntale; în adevĕrŭ mi se părea că vedeamŭ acolo mormêntulŭ tristeĭ istorĭĭ a Românieĭ în anĭĭ de durere de la 1806 până la 1812.

Timpulŭ fiindŭ înaintatŭ și peste jumĕtate oră trebuindŭ a se închide cancelaria, lăsaiŭ pe Archivariŭ sĕ caute și sĕ alégă dosarele ce însemnasemŭ și plecaiŭ cu promisiune ca a doua ḑi, la 10 ore, sĕ le potŭ avea sub ochĭ în cancelaria sa.

Nu cerusemŭ maĭ multŭ de cât vre-o douĕ-ḑecĭ de dosare fiindŭ-că în cele douĕ ḑile, cât împrejurările îmĭ permiteaŭ sĕ staŭ în Kișinĕŭ, calculasemŭ că abia pe acestea le voiŭ putea frunzări.

Cu mintea próspĕtŭ impressionată de citirea Memoriilorŭ Comitetuluĭ Langeron, adunate de Al. Odobescu și publicate sub auspiciele Academieĭ (supl. I, vol. III, Fasc. I), mi se părea acuma că amŭ sub ochĭ istoria desolatelorŭ nóstre ţĕrĭ de la 1806 până la 1812. Ḑicŭ «desolate» fiindŭ-că, daca vre-unŭ cronicarŭ contimpuranŭ s'ar fi pusŭ sĕ noteze suferințele ce aŭ îndurată populațiunile amăritelorŭ nóstre ţĕrĭ în acea epocă, ar fi făcutŭ unŭ adevĕratŭ martirologiŭ. Mi se desfășuraŭ înain-

tea vederilorŭ tablourĭ carĭ de carĭ maĭ triste și maĭ sfâșiitóre : Teritoriulŭ păstratŭ de strămoșiĭ noștri prin lupte de secolĭ, invadatŭ fără de veste, fără nicĭ o considerațiune de dreptulŭ ginților, de o numerósa armată russéscă, care ocupase cetățile despre Nistru și pășia înainte, ₫icêndŭ că voesce sĕ trécă spre Boemia ; — domnulŭ Calimach de la Iașĭ și Șuțu de la Bucurescĭ, căutândŭ asilŭ în cetățile și în taberele turcescĭ ; — alțĭ domnĭ venindŭ în furgónele russescĭ spre a le ocupa locurile ; — Divanurile, transformate în nisce biurourĭ essecutive automate, lucrândŭ sub ordinile generalilorŭ ruși, carĭ din când în când se premeniaŭ în dictaturele lorŭ ; — Boĭeriĭ țĕrĭĭ, nedumeriți în ale politicei, fără consciință națională, fără aspirațiunĭ certe, orbecândŭ când spre Muscalĭ când spre Turcĭ, mișcați de singurulŭ dorŭ ca sĕ se mănțină în privilegiurile lorŭ și sĕ apuce funcțiunĭ aducătóre de venitурĭ și folóse bune ; — cetățile despre Nistru apucate prin surprindere ĭar cele despre Dunăre assediate și mereŭ hărțuite ; — locuitoriĭ din orașe totŭ d'auna amenințați de sabie și de focŭ, și tot-d'a-una cu carele de bagage gata spre a emigra ; — locuitoriĭ din sate siliți a da fie-care ospitalitate la câte 5—6 soldați, și a-ĭ nutri fără nicĭ o plată orĭ cât ar fi voitŭ sĕ stea în miserabilele lorŭ locuințe, storșĭ până la cea din urmă pasĕre saŭ vită, până la cea din urmă bucată de mămăligă saŭ picătură de vinŭ ; — satele din raĭalele cetățilorŭ, frumóse, bogate și prospere sub auspiciile garnisónelorŭ turcescĭ, atuncĭ călcate, prădate, arse și distruse, sub motivŭ că locuitoriĭ lorŭ sunt spionĭ turcescĭ ; — țĕraniĭ mereŭ recuisiționați, mereŭ esecutați pentru transporturĭ, pușĭ la fumŭ și pârliți la focŭ de împlinitoriĭ dărilorŭ, ajunși la miseria cea maĭ estremă, părăsindu-și în cele din urmă căminele spre a emigra în alte țĕrĭ ; — eată puține tablourĭ, carĭ totuși potŭ da o idee despre starea de ticăloșie a nefericitelorŭ țĕrĭ române.

Dar sĕ luămŭ lucrurile cu puținŭ maĭ nainte de venirea acesteĭ ocupațiunĭ.

După tractatulŭ de pace încheĭatŭ la Iași între Turcĭ și Ruși

la anulŭ 1802, stipulându-se ca domniile țĕrilorŭ române sĕ se dea pe câte șepte anĭ (și a nu se putea schimba Domniĭ fără vină vădită), în Moldova se numise Alexandru Vodă Moruzi ĭar în Muntenia Constantin Ipsilante. Amândoŭ aceștĭ Domnĭ părĕŭ predestinațĭ sĕ inaugureze o eră de pace și de prosperitate putêndŭ sĕ maĭ resufle de bântuirile incursiunilorŭ cetelorŭ rebele ale Cârjaliilorŭ și Pasvantliilorŭ. Locuitoriĭ, scutindu-se pe timpŭ de doŭ anĭ de orĭ-ce imposite după unŭ hatișerifŭ al Sultanuluĭ (ca recunoscință pentru suferințele ce îndurasĕră și buna credință cu care se purtasĕră către Turcĭ în rĕsbo'ele anterióre), satele începusĕră a se întemeia și îmbilșugarea a pĕtrunde până și în bordeĭe. Numiții Domnĭ însĕ nu apucasĕră sĕ împlinéscă patru anĭ de domnie și de o dată se simțiră amenințațĭ nu numaĭ a fi destituițĭ, dar și omorîțĭ, bănuițĭ că ar vênduțĭ Muscalilorŭ. In realitate bănuelile Turcilorŭ nu prea eraŭ neintemeiate; căcĭ defecțiunea lorŭ s'a datŭ pe față în dată ce vĕdură că aceștia s'aŭ decisŭ sĕ ocupe Principatele. Pórta atuncea ĭ-a înlocuitŭ, numindŭ în Moldova pe Scarlatŭ Calimachŭ iar în Muntenia pe Alexandru Șuțu. Aceștia însĕ, după abĭa dece dile de domnie, se vĕdură nevoițĭ a-șĭ părăsi tronurile, fiindŭ-că Rușiĭ înaintaŭ cu pașĭ răpedĭ spre a ocupa Principatele. De aceea atât Domniĭ maziliță, cât și ceĭ destinațĭ a-ĭ înlocui, până sĕ vadă ce se va alege cu rĕsboiulŭ, se iuvârtĭaŭ de colo până colo prin taberele beligerante, uniĭ în cele russescĭ, iar ceĭ-l'alțĭ în cele turcescĭ, jucândŭ maĭ multŭ roluri de spionĭ în serviciulŭ unora saŭ altora.

Turciĭ, carĭ se țineaŭ în defensivă în cetățile de pe malurile Dunărĭĭ, audindŭ de înaintarea Rușilorŭ, aŭ cugetatŭ sĕ ocupe capitala Romănieĭ. Decĭ vre-o dece miĭ, sub comanda luĭ Aidin Pașa de la Giurgiŭ și a luĭ Chiose-Chehaĭa de la Rusciuc, cuprinseră împrejurimile Bucurescilorŭ. Aicĭ, după plecarea luĭ Ipsilante și a celorŭ maĭ mulțĭ boĭerĭ grecĭ ce se ținĕŭ de curtea luĭ, boĭeriĭ pământenĭ, după recomandațiunea chiar a luĭ Ipsilante, constituiseră unŭ guvernŭ provisoriŭ. Cu tóte acestea venirea Turcilorŭ și audirea despre înaintarea Musca-

lilorŭ rĕspândise o adevĕrată panică, fiindŭ-că se credea că rĕsboiulŭ se va face chiar pe stradele capitaleĭ. De aceea maĭ toțĭ boĭeriĭ și negustoriĭ maĭ cu dare de mână, staŭ cu bagagele încărcate în care, spre a se putea trage la munțĭ saŭ a trece frontiera în interiorulŭ orașuluĭ. Cu tóte aceste liniștea era neturburată. Autoritățile constituite, ajutate de puțina putere armată înființată de Ipsilante în puținele ḑlle ale domnieĭ sale, compusă din vre-o treĭ sute de Harvațĭ, aventurarĭ aduși din provinciile creștine de peste Dunăre, ținea buna ordine pe cât se putea. Turciĭ voiră sĕ desarmeze acéstă mică armată, vĕḑênd'o compusă din ómenĭ ce le inspira bănuele. Harvațiĭ însĕ simțindŭ de acésta, se închiserĕ în Monastirea Radu Vodă, decișĭ a se ținea în defensivă până la venirea Rușilorŭ, după cum le ordonase Ipsilante, pe care eĭ totŭ de Domnŭ legitimŭ îl consideraŭ. Aflândŭ că Rușĭ aŭ ajunsŭ la Urziceni, o delegațiune de boĭerĭ, în frunte cu Banulŭ Costaki Filipescu, a fostŭ trimisă înaintea lorŭ. Acolo s'aŭ presentatŭ înaintea Generaluluĭ Miloradovicĭ, care comanda corpulŭ de avant-gardă al Rușilorŭ, rugându-se ca sĕ grăbéscă a veni la Bucurescĭ, unde sunt așteptațĭ ca liberatorĭ. Miloradovicĭ trimite înainte pe Vodă Ipsilante cu câte-va sotniĭ de Cazacĭ ca avant-gardă. Turciĭ când aŭ zăritŭ ceĭ întâĭ Cazacĭ ivindu-se despre Olănita (1), aŭ datŭ alarma de retragere. Harvațiĭ, eșindŭ din Monastirea în care se baricadase, se năpustiră asupra invaliḑilorŭ și bolnavilorŭ din post-garda turcéscă, și măcelăriră vre-o mie de ómenĭ ; apoĭ tăindu-le capetele, aŭ făcutŭ cu ele, după datina din țéra lorŭ, piramide la intrările palatuluĭ domnescŭ, preparatŭ pentru primirea Generaluluĭ ; în fie-care capŭ înfipsese câte o lumînare aprinsă, care, după cum credeaŭ eĭ, pe întunereculŭ de séră când avea sĕ intre Generalulŭ în orașŭ, trebuea sĕ-ĭ facă mare plăcere. Generalulŭ însĕ, departe de a se fi mulțămitŭ de asemine ovațiune, s'a supĕratŭ fórte multŭ, s'a înfioratŭ, și a refuzatŭ de a intra pe pórta palatuluĭ. Banulŭ Filipescu, care însoția pe Miloradovicĭ în trăsură și, ca

(1) O cârciumă coperită cu olane, ce era la jumĕtatea poștelĭ dintre Bucurescĭ și Șindrilița.

cunoscĕtorŭ de limba francesă, îĭ ținuse tovărășie și plăcută și utilă, profită de ocasiune pentru ca sĕ-lŭ atragă în gasdă la dênsulŭ. Acésta îĭ conveniă pentru multe calcule : întâiŭ pentru ca sĕ pótă scăpa de ponosulŭ ce apĕsa pe capulŭ sĕŭ (după indicațiunile consululuĭ russescŭ) că era partisanŭ al Turcilorŭ ; și apoĭ pentru ca sĕ se însinue în favorile acestuĭ mare personagiŭ, ce veniă ca dictatorŭ în țĕră. Miloradovicĭ, care până atuncea nu avusese timpulŭ a cugeta la denunțărĭ și intrigĭ, primì invitațiunea și se coborà în somptuósa casă a Filipesculuĭ. Acolo îĭ eșì înainte și-lŭ primì una din fiĭcele Banuluĭ, care (după cum dice cronica) nu era prea frumósă, dar prin educațiunea ce căpĕtase, prin spiritŭ și prin grațiĭ, era cea maĭ distinsă persónă din Bucurescĭ. Miloradovicĭ nu numaĭ că a gustatŭ mulțămirile ospitalitățiĭ ceĭ maĭ cordiale, dar în curêndŭ s'a fermecatŭ de grațiile tinereĭ fete. Elŭ îĭ făcù curte cu assiduitate, promițêndu-ĭ chiar a o lua în căsătorie, fiind-că elŭ nu era însuratŭ. Nu se scie daca fata a cerutŭ consiliulŭ și permisiunea tatăluĭ eĭ de a primì propunerile luĭ Miloradovicĭ ; dar este de credutŭ că Filipescu, pentru interesulŭ ce avea de a captiva pe Miloradovicĭ în favórea sa, a primitŭ situațiunea. In curêndŭ orașulŭ întregŭ a sciutŭ că fata luĭ Filipescu este amanta luĭ Miloradovicĭ, iar pe Filipescu l'a vĕdutŭ învestitŭ cu demnitatea de președinte de Divanŭ și cu puterĭ nemărginite în administrațiunea țĕreĭ.

Miloradovicĭ, care se vede că nu era nicĭ prea frumosŭ nicĭ prea june, spre a îndulci pe Dulcineea sa, lăsà ocupațiunile rĕsboiuluĭ în grija altora și în planulŭ al douilea, spre a se ocupa maĭ multŭ de distracțiunile sale galante.

Casa luĭ Filipescu se făcù lĕgănulŭ veselieĭ și al desfătăreĭ : prânzurile somptuóse, balurile, sĕ succedaŭ fără întrerupere ; iar ilustrulŭ și fericitulŭ curtezanŭ sĕ distingea între toțĭ cavalerĭĭ și ofițerĭĭ prin adresa sa pentru danțurĭ și prin saltu-rile sale extravagante. Preocupațiunea sa pentru petrecerĭ a mersŭ până acolo că, pre când armata de sub comanda sa se decima de irupțiunile Turcilorŭ din Giurgiŭ, elŭ cerea de la Petersburg maĭstri de danțŭ, carĭ sĕ învețe pe cocône a danța

Cadrilulŭ englezescŭ, Mazurca și Căzăcésca, fiindŭ-că până atuncea nu era în usŭ de cât danțurile naționale : Hora, Chindia, Brâulŭ, Bătuta, ș. c. l. Trebuea dar sĕ se aducă maistri de danțŭ pentru ca sĕ organiseze balurile după moda russéscă, reservându-șĭ Generalissimulŭ sarcina de a da lecțiunĭ amanteĭ sale. Daca scieamŭ russesce, aș fi avutŭ plăceraa a da lectorilorŭ maĭ multe detailurĭ despre dossarulŭ maistrilorŭ de danțŭ.

Pe timpulŭ acela se vede că capitalele țĕrilorŭ române, și maĭ alesŭ Bucurescĭĭ, possedaŭ tipurĭ de frumusețe marĭ și fermecătóre. Generalĭĭ și nenumĕrata mulțime de ofițerĭ rușĭ, adoratorĭ ca totŭ-d'a-una aĭ sexuluĭ frumosŭ, de și nu scieaŭ pe atuncea limba francesă, dar avură talentulŭ a scóte tóte frumusețele de prin ginecee și a le aduce la balurĭ; și în cele din urmă toțĭ ișĭ găsiră amante și țiitorĭ. Insușĭ bĕtrânulŭ Cutuzov, la etatea de 75 anĭ, după spusa contimpuranuluĭ sĕŭ, Comiteluĭ Langeron, a căduțŭ în vĕltórea amețitóre a valurilorŭ Afroditeĭ (1).

Impĕratulŭ, informându-se de miseriile ce se petreceaŭ în lagărele armateĭ sale, a trimisŭ pe Mareșalulŭ Prozorobski pentru ca sĕ îndrepteze lucrurile. Acesta, ca bunŭ administratorŭ, a despărțitŭ administrațiunea militară de cea civilă : pe militarĭ ĭ-a lăsatŭ sub comandele lorŭ respective, iar peste cărmuîrea civilă a ambelorŭ țĕrĭ a numitŭ unŭ președinte, pe generalulŭ-maĭorŭ Cușnicov, alesŭ dintre Senatoriĭ Imperiuluĭ.

Acéstă numire pare că a datu óre-care speranțe de îndreptare pentru afacerile țĕreĭ, fiindŭ-că primulŭ dosarŭ ce amŭ deschisŭ l'amŭ vĕdutŭ cuprindêndŭ adrese de felicitare și demonstrațiunĭ de supunere și fidelitate din partea cleruluĭ și boĭerilorŭ din ambele țĕrĭ. Cușnicov a numitŭ președinte al Divanuluĭ Moldoveĭ pe bĕtrânulŭ Iordaki Balșŭ care nu târdiŭ

(1) La unŭ balŭ datŭ în onórea luĭ, vĕdêndŭ o persónă tênără și frumósă, a întrebatŭ pe C. Varlam, care era vice-președinte alŭ Divanuluĭ și Vistierŭ, cine este și daca póte face cunoscința eĭ. Varlam ĭ-a presentat'o ca nepótă a sa. A doua di soțulŭ tinereĭ femeĭ, unŭ anume Guliani, a dus'o insușĭ și a lăsat'o în iataculŭ luĭ Cutuzov.

murindŭ fu înlocuitŭ de Iordaki Roseti Rosnovanu. In Muntenia, după stăruinţele luĭ Miloradovicĭ, s'a numitŭ Banulŭ Filipescu, carele, la rândulŭ sĕŭ, a compusŭ Divanulŭ din rudele, amicĭĭ şi creaturile sale ; iar tóte funcţiunile, (carĭ după datina de pe atuncea se da pe câte unŭ anŭ), aŭ fostŭ date la ceĭ ce oferĭaŭ maĭ bunŭ preţŭ, la ómenĭĭ ceĭ maĭ rapacĭ, maĭ aviḑĭ şi maĭ imoralĭ, carĭ aŭ adusŭ ţéra la sapă de lemnŭ. Langeron, despre ale căruia Memorĭĭ amŭ vorbitŭ, în vederea lucrurilorŭ şi a societăţeĭ de atuncea, ḑice : «Nicĭ o descrip-«ţiune nu póte sĕ se apropie de adevĕrŭ, voindŭ a spune ce «sunt împiegaţiĭ Valachieĭ. Escesulŭ imoralităţiĭ lorŭ, şi maĭ «bine ḑisŭ al sceleraţeţeĭ lorŭ, este şi întristătorŭ şi revoltă-«torŭ pentru umanitate. Numirile de ordine, de justiţie, de «probitate, de onóre, sunt adese-orĭ uĭtate. In Valachia se cum-«pĕră tóte funcţiunile, adică se plătesce dreptulŭ de a comite «cu impunitate tóte crimele. Orĭ-ce funcţiune îmbogăţesce ră-«pede pe celŭ ce o capĕtă, şi peste unŭ anŭ trebue s'o pă-«răséscă şi s'o cedeze altuia, — căcĭ şi acésta este unŭ abusŭ «al acestuĭ guvernŭ monstruo-ŭ, că orĭ-ce împiegatŭ nu stă «maĭ multŭ de unŭ anŭ într'o funcţiune óre care ; atuncĭ elŭ «vine la Bucurescĭ spre a trăi într'unŭ luxŭ nu numaĭ desfrâ-«natŭ dar şi de rĕŭ gustŭ, risipesce răpede fructulŭ răpirilorŭ «sale, şi după douĭ anĭ de inacţiune, cumpĕră iarăşĭ o func-«ţiune şi se îmbogăţesce din noŭ spre a revenì în capitală ca «sĕ se tolănéscă în acelaşĭ luxŭ... Jafurile, furturile, cruḑimile «împiegaţilorŭ valachĭ, nu sunt nicĭ secrete nicĭ colorate de «vre-unŭ pretextŭ óre-care : influenţa banilorŭ în procese, aca-«pararea grânelorŭ, nu sunt de cât micĭ mijlóce totŭ-d'auna «întrebuinţate, dar fórte secundare. Sunt altele maĭ productive «carĭ nu sunt scăpate din vedere. Ţéra este împărţită în di-«stricte, şi fie-ce districtŭ e guvernatŭ de unŭ administratorŭ «numitŭ, ca în Russia, Ispravnicŭ. Aceste funcţiunĭ aŭ o taxă «maĭ mare saŭ maĭ mică, după ceea ce potŭ sĕ raporteze «boĭerilorŭ carĭ le cumpĕră de la membriĭ Divanuluĭ. Isprav-«nicĭĭ sunt despoţĭ în iurisdictiunea lorŭ. Eĭ iaŭ fără ruşine «saŭ interesŭ, de la orĭ-care ţĕranŭ, scule, vite, banĭ, orĭ-ce

«ar avea. Fie-care familie e datóre a plăti la Divanŭ o capi-«tațiune óre-care : Ispravniculŭ o dublézĕ, o împătresce, o în-«decesce, fără sĕ fie autorisatŭ prin vre-o lege saŭ ordinŭ, și «împarte suma acésta cu membriĭ Divanuluĭ. Daca țĕranulŭ «cutézĕ a se opune la aceste essacțiunĭ, saŭ a se plânge, este «întemnițatŭ, despoiatŭ, bătutŭ și torturatŭ cu casne alese, «în care adese-orĭ móre, saŭ prin o rafinare de cruțime a «sbirilorŭ lorŭ, vede torturându înainte-ĭ pe soția și pe copiiĭ «sĕĭ... Postulŭ unuĭ Ispravnicŭ aduce până la 8000 galbenĭ «venitŭ pe anŭ.

«Capulŭ poliției din Bucurescĭ se numesce Agă. Elŭ este «câte o-dată protectorulŭ hoțilorŭ, găsduitorulŭ furturilorŭ, și «aceste oneste fucțiunĭ ĭĭ aducŭ câte 15—20 miĭ galbenĭ «pe anŭ.

«Spatarulŭ întreține o miliție de Arnăuți spre a urmări și a «prinde pe tâlharĭĭ ce batŭ drumurile și pădurile : Arnăuțiĭ «înșĕ sunt ceĭ carĭ fură și ucidŭ, și împartŭ adese-orĭ veni-«turile lorŭ cu Spatarulŭ. In aniĭ bunĭ, folósele sale se socotescŭ «la 15 miĭ galbenĭ.

«In fine Divanulŭ, compusŭ dintr'unŭ mare Vistierŭ — te-«saurariŭ — care este primulŭ membru, și de treĭ saŭ patru con-«silieriĭ, primesce fățișŭ o retribuțiune de la fie-care împiegatŭ, «și ast-felŭ își face unŭ venitŭ de la 30 la 40 miĭ de galbenĭ. «Se înțelege că acéstă funcțiune este fórte căutată...»

Va fi exageratŭ póte Comitele Langeron aceste lucrurĭ și fapte, fiindŭ-că în adevĕrŭ elŭ vedea fórte rĕŭ societatea bucurescénă. Elŭ în toțiĭ boieriĭ vedea trădătorĭ și ómenĭ vînduțĭ Turcilorŭ. Dar până la o desmințire seriósă a acusațiunilorŭ luĭ, multe trebue sĕ le și credemŭ, fiindŭ fórte probabile maĭ alesŭ pe timpulŭ acela, când moravurile eraŭ lăsate în voia instinctelorŭ, neînfrênate nicĭ de legĭ nicĭ de educațiune. Acésta amŭ constatatŭ prin unŭ documentŭ olografŭ și autenticŭ ce amŭ vĕdutŭ într'unulŭ din dossarele ce amŭ avutŭ sub ochĭ. Către capĕtulŭ anuluĭ 1808. o cétă de boĭerĭ rădică o doleanță teribilă denunțându, în 22 de punturĭ, o serie de abu-

surĭ ne maĭ pomenite, comise de Banulŭ Filipescu cu coteria sa, cât a administratŭ ţéra, cerêndŭ ca sĕ se tragă la respundere aceștĭ ómenĭ carĭ aŭ abusatŭ de puterea ce li s'a fostŭ datŭ pe mână. Subscrisă de Banulŭ Manolaki Kreţulescu, Banulŭ Cost. Ghica, Vorniculŭ Grig. Ghica (care la 1822 a ajunsŭ domnŭ), Vorniculŭ Constantin Bălăcénu, Vistierulŭ Const. Varlamŭ, Logofĕtulŭ C. Samurcaș, Logofĕtulŭ Ioan Comănénu și Vorniculŭ Manolaki, acea doleanță trebue sĕ fi făcutŭ efectulŭ sĕŭ ; căcĭ după aceea Banulŭ Filipescu a fostŭ, nu numaĭ înlăturatŭ de la putere, dar chiar essilatŭ împreună cu familia sa la Ecaterinoslav în Russia, 180 verste dincolo de Odessa. Essilulŭ sĕŭ însĕ se vede că n'a fostŭ essecutatŭ cu urgie căzăcéscă, fiindŭ-că a fostŭ toleratŭ sĕ-șĭ facă preparativele maĭ multe ḑile, iar avuţiile luĭ mișcătóre sĕ și-le iea cu sine încărcându le în 40 care marĭ. După doleanța maĭ susŭ citată, se vede că abusurile aŭ fostŭ enorme : provisionarea armateĭ cu grâne, vite, transporturĭ, fênurĭ, cherestele, lemne, recuisiţionate în ţĕră cu modulŭ celŭ maĭ brutalŭ, a datŭ prilejŭ de unŭ traficŭ scandalosŭ între generalĭ rușĭ și funcţionarĭ guvernuluĭ inauguratŭ de Filipescu, aleșĭ toţĭ în genere dintre ómenĭ fără valóre, fără cunoscinţe, fără patriotismŭ, fără onóre, fără merite. De la ceĭ maĭ sĕracĭ se recuisiţiona totŭ ce se găsĭa, iar ceĭ maĭ cu dare de mână cumpĕraŭ scutirea prin mită. Banĭ carĭ veniaŭ de la împĕrăţie, în locŭ sĕ ajungă la ţĕranĭ spre plata furniturilorŭ ce dedeseră, se duceaŭ de umpleaŭ pungile luĭ Filipescu și acoliţilorŭ sĕĭ ; ţĕranulŭ când era chematŭ sĕ-șĭ priméscă plata, dacă primĭa o rublă, adeverĭa că a primitŭ ḑece, mulţămitŭ că a pututŭ pune mâna pe una. Greutăţile îndurate de populaţiune aŭ fostŭ atât de apĕsătóre, essacţiunile atât de strivitóre, în cât la finele anuluĭ 1809 s'a constatatŭ că în cursŭ de douĭ anĭ precedenţĭ populaţiunea s'a împuţinatŭ cu ḑece miĭ de familiĭ ! Cine scie câţĭ aŭ muritŭ de fóme și de epidemiĭ ! Cine scie câţĭ și-aŭ luatŭ lumea 'n capŭ și s'aŭ espatriatŭ pentru ca sĕ împopuleze pustiiurile de peste Nistru saŭ văile Serbieĭ și Bulgarieĭ !

In dosarele ce le-amŭ avutŭ înainte-mĭ, n'amŭ vĕdutŭ lucrările relative la condamnațiunea luĭ Filipescu: probabilŭ că aceste se vor fi aflândŭ în alte dosare pe carĭ nu le amŭ nimeritŭ saŭ că nu le amŭ pututŭ citi fiindŭ scrise russesce. Nu e însĕ maĭ puținŭ adevĕratŭ că, cu tótă protecțiunea ocultă ce o căpĕta Banulŭ Filipescu prin influențele luĭ Miloradovicĭ, o anchetă mare s'a deschisŭ, și greutatea acusațiunilorŭ apĕsa asupra colegilorŭ și afidațilorŭ sĕĭ. Generalulŭ Cușnicov, numitŭ ca Președinte al guvernuluĭ ambelorŭ țĕrĭ după recomandațiunea luĭ Prozorovski, póte că ar fi datŭ essemplu de severitate, daca boĭeriĭ acusațĭ n'ar fi alergatŭ la mijlocŭlŭ corupțiunĭĭ. De aceea ancheta a tărăgăitŭ multŭ, și stăruințe aŭ fostŭ se vede fórte puternice pentru ca sĕ se facă lucrurile mușama, ca sĕ nu ajungă de rușine atâțĭ boĭerĭ marĭ aĭ țĕreĭ, supuindu-se la respunderĭ saŭ pedepse pentru nevrednicele lor fapte. Chiar Divanulŭ, primenitŭ în urma luĭ Filipescu, intervine către Cușnicov (1) arătândŭ că ceĭ pușĭ sub anchetă propunŭ a da de bună voia lorŭ 120 miĭ talerĭ, numaĭ să înceteze urmărirea ce este asupra lorŭ, de și se sciŭ inocenți. Divanulŭ opinézĕ a se primi oferta acésta, sub motivŭ că ar fi și de mare înlesnire pentru Visterie, care atuncea se afla sleită de resurse. Comissarulŭ russescŭ multŭ timpŭ hesită: calcula póte că era prea mică suma pentru nisce boĭerĭ așa de marĭ, ca sĕ se plătéscă cu atâta de mișelĭ așa de marĭ. Acésta s'a și vederatŭ, eăcĭ peste cât-va timpŭ primindŭ o suplică subscrisă de ceĭ inculpațĭ, (Paharnicul Scarlatŭ Mihălescu, Mihalaki Filipescu, Costaki Grădișténu, Costaki Ștefănescu, Grigori Grădișténu, Ión Cocorăscu, Velcea Pitarulŭ, Constantinŭ Brăiloiu, Pană Costescu, și alțĭ douĭ ale cărora semnăturĭ sunt nediscifrabile), prin care propunŭ a rĕspunde 150 miĭ de talerĭ, Comissarulŭ russescŭ pare că a concesŭ, fiindŭ-că de desubtulŭ semnăturilorŭ din petițiune se vede declarațiunea

(1) Dosarulŭ 1536, pag. 418 și 487 din 1810.

luĭ Constantin Varlam (1), care era Vistierŭ și Vice-președinte al Divanuluĭ, că garantésă elŭ pentru rĕspunderea banilorŭ.

In Moldova maĭ aceleașĭ essacțiunĭ, maĭ aceleașĭ miseriĭ. Intr'unŭ dossarŭ amŭ găsitŭ o scrisóre adresată Ministruluĭ afacerilorŭ străine din Petersburgŭ de către Consululŭ russescŭ din Francfortŭ numitŭ Betman, din 23 Iulie 1808, care probabilŭ a fostŭ trimisŭ în missiune la Iașĭ. Acesta pare a denunța prósta purtare a Comissaruluĭ General-maiorŭ Cușnicov ; pe acesta îl acusa că a datŭ țéra pe mâna a douĭ boierĭ prea puținŭ onești și prea puținĭ populariĭ în țéră. Despre Iordaki Balșŭ, dice că «ne songe qu'à grossir ses finances et à faire seatir aux autres le poids de son autorité. Son systeme fixe est guidé par des impulsions fortuites ; il se determine tantot pour, tantot contre une chose ; il prive de leurs emplois tous ceux qui ne se montrent assez dociles à sos voeux.» Iar despre Rosnovanu, că : *este unŭ omŭ fără nică o influență morală, fără patriotismŭ, fără energie*, «objet du mepris et de la haine de ses compatriotes, et n'est accessible qu'à l'interet. M r de Balsche parait ne s'être choisi ce collégue que pour mieux humilier les Boyards, qui connaissant sa nulité s'indignent de se voir maitrisés par lui. Pour se mieux assurer de la faveur du Général et empêcher leurs compatriotes de faire parvenir leurs plaintes jusqu'à lui, Messieurs de Balsche et Rosnovano ont eu la précaution de placer auprés du Général un certain Matei Crupenski, jeune homme sans talent, sans connaissances, sans autre merite que celui de dénigrer avec art les Boyards les plus respectables.» Intre vexațiunile comise de acești boierĭ, se aduce ca esemplu unŭ traficŭ meșteșugitŭ cu apreciarea monetelorŭ russescĭ. La intrarea trupelorŭ russescĭ în Moldova, cursulŭ rublelorŭ se fixase la 105 parale. D. Balșŭ și demnulŭ

(1) Acestŭ C. Varlam, grecŭ de origine, după ce a servitŭ maĭ multŭ timpŭ în armata russéscă încă sub Ecaterina, în timpulŭ rĕsboiuluĭ din 1790 a rĕmasŭ în Bucurescĭ, unde s'a și însuratŭ. In epoca de care ne ocupămŭ, elŭ se bucura de o mare considerațiune în față cu Rușiĭ, căcĭ era privitŭ ca Rusŭ.

sĕŭ colegŭ găsescŭ ocasiune sĕ se îmbogăţéscă : reuşescŭ a face ca acéstă monetă sĕ nu iasă peste hotarele Moldoveĭ. In curêndŭ apoĭ rublele disparŭ, şi pe când tótă lumea se perde în conjecture pentru răritulŭ numerariuluĭ, Balşŭ şi Rosnovanul adună în secretŭ pe tóte cele ce sunt în circulaţiune. Apoĭ se plângŭ chiar eĭ de dispariţiunea numerariuluĭ, arată necesĭtatea de a urca preţulŭ rublelorŭ şi determică pe Generalŭ a le fixa la 120 parale una. Sume enorme, prin acésta, s'aŭ vĕrsatŭ în lăḑile lor private, dar blăstemulŭ publiculuĭ apasă asupra lorŭ... «telles sont les deux personnes actuellement placées au timon des affaires de la Moldavie, et que M-r Couschnicov préfére à tant d'autres Boyards d'une probité reconnue ..»

Destrăbălarea administraţiuniĭ, era naturalŭ ca sĕ aducă după sine, ca tot-d'auna, şi ca orĭ-unde, şi destrăbălarea moravurilorŭ. Sentimentele cele frumóse, de virtute saŭ de morală, nu încălḑiaŭ inimele societăţiĭ. Par ecă şi sentimentele pietăţiĭ religióse dispăruseră. In adevĕrŭ nicĭ biserica nu maĭ inspira respectŭ. In Muntenia, clerulŭ pare că se afla într'o decadenţă lamentabilă. Mitropolitulŭ din Bucurescĭ, care presida câte o dată Divanulŭ, venĭa adese-orĭ într'o stare de beţie greţósă. Spre a-şĭ satisface poftele cele desfrênate, elŭ preoţĭa pe orĭ ce ţĕranŭ ignorantŭ pentru o plată de treĭ saŭ patru galbenĭ. Într'unŭ anŭ elŭ a preoţitŭ (după afirmaţiunea luĭ Langeron) peste patru miĭ de ţĕranĭ proştĭ, carĭ alergaŭ ca sĕ-şĭ pue potcapnlŭ pentru ca, sub elŭ, sĕ scape de dărĭ şi de recuisitiunĭ. In Moldova, unde Mitropolitulŭ Veniaminŭ se retrăsese la o monastire, ĭar mitropolia era cârmuită de unŭ Erarhŭ adusŭ de Ruşĭ, clerulŭ nu maĭ avea nicĭ unŭ prestigiŭ, nicĭ o influenţă morală. Boieriĭ bĕtrânĭ, maĭ alesŭ ceĭ de starea întéia, considerаŭ instrucţiunea ca lucru de prisosŭ pentru fiiĭ lorŭ (1). Puţinĭ din bĕtrânĭ cugeta ca sĕ îndrumeze pe fiiĭ lorŭ

(1) Tatălŭ meŭ îmĭ spunea că într'o Duminecă, pe la 1814, ducêndu-se, după obiceiŭ, la Mitropolitulŭ ca sĕ-ĭ sărute mâna, a vĕḑutŭ pe bĕtrânulŭ Iordaki Rosnovanu, care ĭ-a presentatŭ pe unulŭ din fiiĭ sĕĭ, de curêndŭ întorsŭ de la Paris, unde a fostŭ şeḑutŭ şése anĭ. Mitropolitulŭ l'a în-

spre ocupațiunĭ serióse; pînă atuncea îĭ învĕțase grecesce, spre a fi bine vĕduțĭ de Domniĭ grecĭ; acuma, îĭ puneaŭ sĕ învețe russesce spre a se înțelege cu Rușiĭ. Cât despre cultura inimeĭ, nicĭ o preocupațiune: tinerimea se lua după essemplele ce vedea la bĕtrânĭ saŭ după instinctele naturale. A ajunge la funcțiunĭ, a face avere cu orĭ-ce mijlocŭ, a-șĭ satisface poftele și vanitatea: étă idealulŭ care se urmăria pe atuncea!

O asemenea stare psichologică nu putea de cât sĕ stimuleze instintele cele rele. Ceĭ ce nu puteaŭ ajunge la funcțiunĭ, nepossedêndŭ sentimente de datoriĭ morale nicĭ aplecărĭ spre muncă onestă, alergaŭ la mijlócele cele violente: la înșelăciune, la răpire, în fine chĭar la crime. Făcĕtoriĭ de rele, organisațĭ în bande, aŭ începutŭ a rădica capetele în maĭ multe părțĭ, oprindŭ călĕtoriĭ pe drumurile marĭ, călcândŭ case, prădândŭ și omorândŭ pe ceĭ ce li se opuneaŭ (1). Asemenea bande cutrieraŭ maĭ cu sémă Moldova; căcĭ Muntenia fiindŭ ocupată de corpurĭ de ostirĭ maĭ compacte și aflându-se îndestulŭ prădată și de Turcĭ, și de Rușĭ și de boĭerĭ, hoțiĭ nu maĭ găsiaŭ prade. Generalulŭ Cușnicov, Președintele guvernuluĭ ambelorŭ Principate, cerea cu stăruință, și chiar cu amenințărĭ, Divanuluĭ ca sĕ ĭea mĕsurĭ pentru prinderea hoțilorŭ, fiind-că și convoiurile militare se vedeaŭ adese orĭ amenințate. Nu era însĕ ușorŭ a essecuta unŭ asemenea ordinŭ. Bandele eraŭ organisate de capĭ temerarĭ și inteligențĭ; ele aveaŭ ramificațiunĭ chiar prin orașe, și încă printre classele de susŭ ale societățiĭ. Apoĭ impunitatea lorŭ era assigurată și de împrejurărĭ diferite:

trebatŭ ce-a învĕțatŭ pe acolo? dar pe când junele nu scia cum s'o încurce, tatălŭ sĕŭ îl scóse din perplexitate rĕspundêndŭ în locŭlŭ luĭ: A învĕțatŭ a vorbi franțuzesce. — Numaĭ a vorbi? — Ce trebue maĭ multŭ? Rosnovanu n'are nevoe d'a învĕța carte: avemŭ logofețĭ carĭ sĕ ne citéscă și sĕ ne scrie ce ne trebuĭ. — Sĕ vĕ trăéscă! dise suspinândŭ Mitropolitulŭ. — Peste o lună, iarăș într'o altă Duminecă, a venitŭ Rosnovanu cu fĭĭulŭ sĕŭ, denunțându-lŭ că s'a păgânitŭ, că nu va sĕ scie nicĭ de biserică, nicĭ de posturĭ, nicĭ de sfințĭ, și rugându-se ca sĕ-ĭ citéscă molitvele Sânlului Vasile! *O tompora!*

(1) Dos. No. 1306 din 1809 și No. 1627 din 1810.

întâiŭ că guvernele locale eraŭ slabe și nu dispuneaŭ de o poliție bine organisată saŭ de o putere armată care sĕ urmărĕscă asemenea banditĭ; puținele forțe de carĭ dispuneaŭ abia ajungeaŭ că sĕ essecute împlinirea dărilorŭ și recuisiționarea provisiunilorŭ pentru armata russéscă; — al douilea, pentru că hoțiĭ n'aveaŭ dificultate de a găsĭ adăpóste și gasde; țĕranĭĭ, săracĭ și sărăciți de essacțiunile celorŭ de susŭ, le ofĕrĭaŭ ospitalitate bucuroșĭ, fiindŭ-că le făcea și lorŭ parte din prădile ce dobêndĭaŭ. Din câte-va dosare ce mĭ aŭ venitŭ sub ochĭ, amŭ pututŭ vedea că capiĭ de banditĭ carĭ s'aŭ făcutŭ maĭ îngrozitorĭ eraŭ: unŭ Ilie Catargiu, fiiŭ de boĭerŭ vechiŭ din Moldova, — unŭ Constantin Cantacuzino, fiiulŭ Serdaruluĭ Ilie Canta (1), cunoscutŭ maĭ bine sub numele de feciorulŭ Românceĭ, — unŭ Stefan Bujor, originarŭ de pe lângă Nistru din sudulŭ Bassarabieĭ, ajunsŭ legendarŭ prin cântecele populare, — unŭ Bănucu, care pare a fi originariŭ din Transilvania, — unŭ Copuzu, originariŭ din Albania, și alțiĭ. Boĭeriĭ carĭ îmbrățișaseră meseria de tâlharĭ, pe la moșiile lorŭ aveaŭ lucrurile organisate anume pentru întreprinderĭ criminale. Oameniĭ lorŭ atrăgeaŭ pe negustĭtoriĭ trecĕtorĭ spuindu-le că la curte sunt primiți și bine ospĕtați orĭ-carĭ călĕtorĭ; acolo, daca se vedea că aŭ banĭ, eraŭ omorâți și mistuiți prin pimnițe și prin tufișurile de prin grădinĭ. Femeĭ și fete violate sub ochiĭ soțilorŭ și aĭ părinților lorŭ, legați maĭ întâĭ și apoĭ ucișĭ, și alte de asemenea crime înfiorătóre, se făceaŭ cu celŭ maĭ mare sânge rece, fără a causa autorilorŭ lorŭ nicĭ măcar insomnie. Lucru maĭ curiosŭ: că în asemenea crime se amestecaŭ și muierile. Mama luĭ Cantacuzino, prenumită *Românca* (după moșia *Românii*), cocónă mare, care de la moșia eĭ se ducea la Roman, la visite, însoțită tot-d'a-una de unŭ tarafŭ de lăutarĭ și de douĭ-spre dece Arnăuți călărĭ, lua parte activă la crimele fiiuluĭ seŭ.

In cele din urmă, cu ajutorulŭ Cazacilorŭ, organisându-se

(1) Despre acesta, Comitele Langeron dice că ceea ce l'a făcutŭ ca sĕ se aventureze la aseminea fapte a fost desperarea în care l'a adus soția sa dându-se în relațiunĭ de desfrênare cu generaliĭ ruși.

*

potere serióse, se prinseră cea maĭ mare parte din hoțĭ. Președintele Cușnicov voĭa ca prin essecuțiunĭ sumarie sĕ scape țéra de făcĕtorĭ de rele, și cerea informațiunĭ despre serviciile gelaților, saŭ carnificilorŭ. Divanulŭ Moldoveĭ rĕspundea (1) că «asemenea serviciu nu esista, nicĭ a esistatŭ vre-o dată în țéră, fiindŭ-că nimenĭ nu sufere sĕ aibă asemenea *epanghelmă* (profesiune) și că pedépsa cu mórte, când este trebuință, se esecută de către tâlhariĭ ce sunt în temniță.»

Tâlhariĭ, pentru însemnătatea numeluĭ ce purtaŭ capiĭ lorŭ și a crimelorŭ ce făptuiseră, n'aŭ fostŭ essecutațĭ în modŭ sumariŭ, ci aŭ fostŭ judecațĭ după legile țĕreĭ. Amŭ vĕdutŭ sentințele lorŭ, figurândŭ în dosare separate ; mĭ-a părutŭ rĕŭ că nu le-amŭ pututŭ citi în tótă întinderea lorŭ, timpulŭ neertându-mĕ ca sĕ staŭ maĭ multŭ în Kișinĕŭ ; îmĭ facŭ datoria însĕ a ruga pe ceĭ ce ar voi sĕ-și dea ostenéla ca sĕ mérgă pe urmele mele, ca sĕ tragă chiar copiĭ de pe ele, fiindŭ-că din coprinsulŭ lorŭ s'ar putea căpĕta materiale însemnate pentru istoria aceĭ epocĭ (2). Departamentulŭ trebilor criminale în majoritate a osânditŭ pe toțĭ tâlhariĭ la mórte. A fostŭ însĕ, se vede, și o minoritate cu opiniunĭ maĭ clemente pentru Catargiu și Canta. Părerea minorității nu s'a trecutŭ în textulŭ sentinței, ci într'unŭ raportŭ separatŭ, adressatŭ Președinteluĭ Cușnicov, în care parŭ a voi sĕ justifice indulgența lorŭ pe maĭ multe considerante și maĭ alesŭ pe sburdălnicia tinerețelorŭ celorŭ douĭ fiĭ de boierĭ. Comissarulŭ russescŭ însĕ a confirmatŭ opiniunea majorității. La 28 Iunie 1810 s'a decapitatŭ Canta, ĭar la 20 Septembre Ilie Catargiu, pe dealulŭ Copouluĭ. Topuzu (3), Bujorŭ și ceĭ-l'alțĭ tovarășĭ aĭ lorŭ, aŭ fostŭ spânduraț : singurŭ *Bănuculŭ*, în ajunulŭ essecuțiuniĭ a muritŭ în temniță. Essecuțiunile s'aŭ urmatŭ în assistența comandantuluĭ russescŭ, Pod-Polcovniculŭ Tihanofski, a Polițmaistruluĭ Cava-

(1) La 1809, Maiŭ 20.
(2) Dos. No. 1231 din 1809 și 2072 din 1710.
(3) Dos. No. 2742 din 1811.

lerŭ Dicescu, a Agăĭ de orașŭ (1), a Hatmanuluĭ țĕreĭ (2), a Vorniculuĭ de Aproḑĭ (3) și a Armașuluĭ celuĭ mare. Modulŭ essecuțiunilorŭ s'a făcutŭ conformŭ cu prescripțiunile sentinței Divanuluĭ, care spune că Boierilorŭ, după vechiulŭ obiceiŭ, sĕ li sĕ tae capetele (4), iar proștilorŭ sĕ li se curme viéța prin stréngŭ. O-dată cu sentința dată pentru Canta, s'a condamnatŭ și Serdărésa Ilinca, muma luĭ, la încarcerare perpetuă (5) în Monastirea Agapia. Averile lorŭ s'aŭ decisŭ sĕ se vîndă ca sĕ se pótă despăgubi ceĭ ce aŭ fostŭ jefuițĭ, iar ce va rĕmânea sĕ se dea la moștenitoriĭ legitimĭ aĭ familieĭ.

Amŭ maĭ frunzăritŭ unŭ dosarŭ cu corespondențe relative la jefuirile făcute de incursiunile bandelorŭ luĭ Pasvantoglu, înainte de venirea Rușilorŭ. Unŭ comerciantŭ din Craiova numitŭ Atanasievicĭ, — probabilŭ Sĕrbŭ saŭ Bulgar, favorisatŭ de Guvernulŭ russescŭ, — cerea nisce despăgubirĭ enorme de la Episcopulŭ de Argeșŭ Ioil, de la Banulŭ Radu Golescu și de la Vorniculŭ Stefan Văcărescu. N'amŭ pututŭ însĕ înțelege soluțiunea ce se va fi datŭ în causa acésta: amŭ vĕḑutŭ numaĭ plângerile acestora că nu sunt culpabilĭ (6).

Aceste sunt notițele ce mĭ-amŭ pututŭ însemna în cele douĕ ḑile cât împrejurările mĭ-aŭ permisŭ ca sĕ staŭ în Kișinĕŭ. Le-amŭ spicuitŭ numaĭ din lectura testurilorŭ române și francese ce le amŭ găsitŭ în dossare. De testulŭ actelorŭ scrise în

(1) Iordaki Balșŭ.

(2) Scarlat Ghica.

(3) Alecu Mavrocordatŭ.

(4) Tatălŭ meŭ, care a vĕḑutŭ cu ochiĭ aceste esecuțiunĭ, la care a asistatŭ maĭ tótă populațiunea Ieșénă, îmĭ spunea că călĕulŭ care a fostŭ pusŭ ca sĕ taĭe capulŭ luĭ Canta a trebuitŭ sĕ-l lovéscă de treĭ orĭ până sĕ-lŭ desfacă de corpŭ, ceea ce a produsŭ mare înfiorare spectatorilorŭ.

(5) Incarcerarea s'a esecutatŭ la 18 Maiŭ 1810. După plecarea Rușilorŭ și venirea luĭ Vodă Calimach, se vede că a fostŭ grațiată și s'a bucuratŭ de moșia sa Romănĭ, care pe urmă ajungêndŭ prin succesiune la o fiică a sa, acésta a donat'o Spitaluluĭ Sântuluĭ Spiridon.

(6) No. 1536, din an. 1810.

russesce nu m'amŭ pututŭ folosi, fiindŭ-că nu cunoscŭ acéstă limbă. Archiva acésta, începe de la anulŭ 1808, fiindŭ că numaĭ atuncea Cabinetulŭ russescŭ a găsitŭ cu cale a organisa unŭ guvernŭ sub auspiciile sale în Principate. In ceĭ întâĭ douĭ anĭ, 1806 și 1807, țĕrile s'aŭ guvernatŭ în modŭ anormalŭ prin Caimacamiĭ Domnilorŭ grecĭ pe carĭ avea de gândŭ Russia sé-ĭ pue pe tronurĭ, saŭ maĭ bine ḑisŭ prin comandanțiĭ armatelorŭ sale. Dossarele acestea, (care póte ar fi trebuitŭ sĕ rĕmână acolo unde s'aŭ formatŭ, pentru cuvêntulŭ că cancelariele în care ele s'aŭ lucratŭ aŭ fostŭ remunerate cu spesele țĕreĭ), se urcă, pare-mi-se, la numĕrulŭ de treĭ miĭ (1). Nu sciŭ daca guvernuluĭ russescŭ, saŭ învĕțaților ruși, le maĭ póte servi la ceva acéstă archivă; căcĭ, daca este de domeniulŭ istorieĭ, apoĭ nu istorieĭ russescĭ ci istorieĭ Românieĭ ĭĭ póte face ceva serviciĭ. In acéstă arhivă nu se potŭ găsi urme despre faptele militare ale armateĭ russescĭ, pe când noĭ amŭ putea urmări multe detailurĭ asupra ómenilorŭ și faptelorŭ administrațiuniĭ în cursulŭ acelorŭ șése anĭ; lucrurĭ ce ne-ar fi de însemnată utilitate, fiindŭ-că noĭ, neavêndŭ dossare și archive formate pe atuncea, o mulțime de fapte rĕmânŭ nesciute pentru posteritate și pentru generațiunea de astă-ḑĭ. Ar merita decĭ, ca guvernulŭ nostru sĕ intervie pe cale diplomatică a revendica acea archivă, — saŭ, daca nu va putea reuși la acésta, sĕ facă sacrificiulŭ a trimite o missiune care sĕ o studieze și sĕ scótă copiĭ de pe actele de valóre istorică; și acésta s'o facă cât maĭ curândŭ, pre cât încă maĭ trăescŭ bĕtrânĭ carĭ sciŭ sĕ citéscă și sĕ decopieze scriptele cu litere cirilice, cu carĭ sunt scrise dossarele menționate.

1887 Noembre.

(1) Amŭ avutŭ sub ochĭ unulŭ cu No. 2742.

FRATII CUCIUC

FRAȚII CUCIUC

I.

O VECHE ISTORIE.

Incă din secolulŭ trecutŭ, până aprópe de al nostru, comerțulŭ de cherestele în Moldova se făcea prin Turcĭ. Aceștia nu așteptaŭ ca lemnăria de bradŭ sĕ se cobóre la Dunăre pentru ca de acolo sĕ o ducă maĭ departe, ci se urcaŭ până în crieriĭ munțilorŭ pentru acéstă întreprindere. Prin satele cele maĭ înfundate se vedeaŭ Turciĭ mișunândŭ și târguindu-se, aci cu proprietariĭ pentru ca sĕ cumpere bradĭ, aci cu țĕraniĭ pentru ca sĕ facă catarturĭ, grindĭ și scândurĭ, aci cu plutașiĭ pentru ca sĕ le ducă până la gurele Dunăriĭ, și maĭ departe. Uniĭ din Turcĭ atâtŭ de multŭ petreceaŭ prin Moldova, că în unele localităț̆ĭ eraŭ cunoscuțĭ și de copiĭ : vorbeaŭ românesce fórte bine și se însinuaŭ atâtŭ de bine printre creștinĭ, în câtŭ adesea se încumĕtriaŭ cu eĭ, botezândŭ și cununândŭ pe băeț̆ĭ și fetele clenților lorŭ. Aceste relațiunĭ de intimitate adeseorĭ serviaŭ spre bine; căcĭ daca se întâmpla vre-o turburare care aducea invasiunea turcilorŭ, negu țitoriĭ turcĭ se făceaŭ protectoriĭ clienților lorŭ, și în multe ocasiunĭ și casurĭ iĭ scăpaŭ de asupririĭ și nevoĭ.

In partea de susŭ a Moldoveĭ, până a nu se răpi Bucovina de către Austria, era pe Valea Câmpulungului maĭ mulțĭ anĭ cunoscutŭ unŭ negu țătorŭ numit Ali Efendi, care se credea că este representantŭ alŭ uneĭ bogate tovărășiĭ de capitaliștĭ, fiindŭ-că avea banĭ mulțĭ și făcea unŭ comerțŭ fórte însemnatŭ. Acestŭ Turcŭ era unŭ omŭ fórte bunŭ : punga luĭ era totŭ-d'auna deschisă pentru ca sĕ ajute pe ceĭ nevoiești, pen-

tru ca să facă ori-ce bine; de aceea elŭ se bucura de o mare consideraţiune între toţi locuitoriĭ de pe acolo. Afară de bunătăţile ce le făcea, Ali mai avea şi darulŭ înţelepciuniĭ: tóta lumea alerga şi se consulta cu dênsulŭ; tóte certele şi gâlcevele elŭ le împăca ca unŭ dreptŭ judecătoriŭ; toţi ascultaŭ şi se supuneaŭ sfaturilorŭ luĭ, pe carĭ le consideraŭ ca eşite din gura unuĭ sfântŭ.

De doue orĭ pe anŭ, Ali Efendi se ducea la Stambul pentru afacerile luĭ; şi totŭ-d'auna când se întorcea, aducea unŭ carŭ încărcatŭ cu lucruriĭ mărunte: cerceĭ, mărgele, săpunuriĭ, testemele, fesuriĭ, papucĭ, miróse, şi altele, pentru ca să dăruiască la copiiĭ şi nevestele numeroşilorŭ luĭ clienţi, carĭ când îlŭ vedeaŭ că se apropie de casa lorŭ, nu sciaŭ cum să-l priméscă şi să-lŭ ospéteze mai cu căldură.

De mai bine de doue-deci de anĭ, Ali petrecea la Câmpulungŭ, veneratŭ şi iubitŭ de toţi ceĭ ce-lŭ cunosceaŭ, atâtŭ de locuitoriĭ din partea Moldoveĭ câtŭ şi de ceĭ din Ardeal, până pe la cetatea Bistriţeĭ. Elŭ vorbia atâtŭ de bine românesce, în câtŭ daca cealmaoa de pe capŭ, pistólele de la brâŭ şi şalvariĭ ceĭ largĭ, nu-lŭ arătaŭ turcŭ, lumea l'arŭ fi luatŭ drept moldovénŭ neaoşŭ; l'arŭ fi luatŭ chiar dreptŭ creştinŭ, fiindŭcă de şi nu ţinea posturile şi nu se închina la sfinţi, se purta însă fórte crescinesce, şi vorbia totŭ-d'auna cu sentinţe religióse carĭ maĭ curândŭ păréŭ a fi luate din Evanghelie de câtŭ din Coran; pe lângă acestea, despre Christosŭ vorbia cu mare respectŭ, ţicêndŭ că a fostŭ unŭ mare proorocŭ şi că Mahometŭ a fostŭ uceniculŭ sĕŭ.

Intorcêndu-se odată de la Stambulŭ, Ali se oprì la Tulcea şi de acolo se pogorâ la Babadagh, pentru ca să vadă pe unŭ vechiŭ capi-ţoldaşŭ alŭ seŭ, (camaradŭ) Iusuf-Halil, cu care se cunoscea din copilărie şi cu care mulţi anĭ a fostŭ trăitŭ ca cu unŭ frate în Asia mică. Cu douĕ-deci de anĭ în urmă, când se despărţise de acestŭ amicŭ spre a veni şi a se aşeda în Moldova, fiindŭ-că nu putea lua pe sine nicĭ una din cele douĕ cadâne ce le avea, pe una o vîndù în târgulŭ Robilorŭ după cum era datina pe atuncĭ, iar pe a doua, care era maĭ

favorită, o dăruì amiculuì seŭ Iusuf-Hâlil, ca suvenire de neuitare. Când ajunse la casa acestuia în Babadagh, Ali se vede întâmpinatŭ de o femee care-ì spune că Iusuf de ḑece ḑile a muritŭ, și în care recunósce pe vechea luì cadênă, numită Ghiusel, acum bĕtrână și sbârcită. Acésta ìì spune plângându că a rĕmasŭ în mare miserie, cu patru copiì de gâtŭ, fără nicì o protecțiune, fără nicì o avere; căcì băiatulŭ celŭ maì mare, de și avea acuma optŭ-spre-ḑece anì, totuși cu meseria luì puținŭ productivă nu putea sĕ o susție si pe ea și pe celeì treì fete maì micì ce le avea. Atuncea ea ìì spuse confidențialŭ că copilulŭ celŭ mare nu este alŭ luì Iusuf, fiindŭ-că ea fusése însărcinată când Ali a dăruit'o amiculuì seŭ. Dreptŭ probă de convingere, ea ìì recomanda sĕ observe la băĕtŭ o alunică mare pe țița stîngă, întocmaì ca a luì Ali.

Ali plânse despre perderea bunuluì seŭ amicŭ, dar confidențele Ghiuzeleì ìì causară nisce emoțiunì neînțelese, pe care abia le putù stăpâni. Dupĕ câte-va minute de cugetare, elŭ o. întrebà: «Spus'aì luì Iusuf acésta? Credu'u-te-aŭ elŭ? Ce țì-a spusŭ?

— Eramŭ datóre sĕ-ì spunŭ. ¡Nu putea sĕ nu mĕ crédă, daca tu i-aì spusŭ că nu cunoscusemŭ altŭ bărbatŭ de câtŭ pe tine. Băĕtulŭ nu scie nimica, fiindŭ-că Iusuf așa a ordonatŭ

— Unde sunt copiiì?

— Băĕtulŭ este dusŭ în tîrgŭ. Fetele le veì vedea. Mĕ ducŭ sĕ le aducŭ.

Câte trele fetele, una de 14, a doua de 13 și a treia de doì-spre-ḑece anì, furĕ aduse înaintea luì Ali, care le sărută și le bine-cuvîntà. Nu târḑiŭ venì și Osman, căruia Ali ìì spuse că maica sa, cu fetele, trebue sĕ se tragă la Stambulŭ pe lângă rudele luì, iar că elŭ are sĕ-lŭ însoțéscă la Moldova, unde de va fi cuminte, va ajunge bine.

A doua ḑi casa luì Iusuf fu vîndută. Cadâna cu fetele eì se urcară spre Tulcea: de acolo se coborâră la Ismail, ĭar peste douĕ ḑile, urcându-se pe o corabie ce pleca, se duse la Stambulŭ, recomandată rudelorŭ luì Ali.

Ali plecà spre Câmpulungŭ cu tênĕrulŭ Osman, care părea plinŭ de fericire că și-a găsitŭ unŭ alŭ doilea părinte.

Osman avea o figură cu trăsurĭ regulare de acelea carĭ numaĭ în Orient se potŭ întâlni : obrazulŭ ovalŭ, peliția albă, sprâncenele negre aprópe îmbinate, ochiĭ marĭ negri și scânteioșĭ, nasulŭ prelungŭ și frumosŭ determinatŭ, mustățile luĭ puținŭ maĭ gróse de câtŭ sprâncenele abia coperĭaŭ cea maĭ frumósă gură ce se póte închipui. Înaltŭ de talie și bine făcutŭ, s'arŭ fi pututŭ dice că e creatura cea maĭ perfectă, dacă n'arŭ fi avutŭ o nenorocită infirmitate : avea sĕrmanulŭ unŭ piciorŭ maĭ scurtŭ de câtŭ celŭ-alaltŭ, când umbla mergea șchiopătândŭ, și de aceea îlŭ supranumiră, după obiceiulŭ ce aŭ Turciĭ, *Cuciuc*, care însemnéză *schiop;* acestŭ epitetŭ, devenitŭ prenume, îlŭ purtă nu numaĭ el câtŭ trăi, dar și după mórte familia luĭ. Din când în când, îlŭ vomŭ numi și noĭ așa.

Cuciuc, pe lângă calitățile fisice arătate maĭ susŭ, avea și calițățĭ intelectuale : era fórte deșteptŭ, dulce și simpaticŭ ; avea o memorie extraordinară, cu ajutorulŭ căreia în fórte scurtŭ timpŭ a învĕțatŭ a vorbi românesce perfectŭ, a cunósce numele și familiele tuturorŭ clienților patronuluĭ seŭ, precum și numirile localităților pe unde avea afacerĭ și relațiunĭ comerciale.

Ali, care apropia etatea de șese-decĭ de anĭ, începuse a simți acuma necessitate de unŭ ajutoriŭ; și în curândŭ vĕdŭ cu plăcere că Cuciuc era celŭ maĭ bunŭ ce putea găsi. De aceea îlŭ recomanda în tóte părțile nu numaĭ ca omulŭ seŭ de încredere dar chiar ca fiiŭ de sufletŭ ; apoĭ nu cruța nicĭ o cheltuélă spre a-lŭ îmbrăca tot-d'auna cu hainele cele maĭ frumóse, de a-lŭ căpătui cu armele cele maĭ luxóse și de a-lŭ face sĕ călărescă pe caĭ de Missir de ceĭ maĭ bunĭ, și pe șele îmbrăcate cu postavŭ stacojiŭ, cusute cu firŭ de argintŭ saŭ de aurŭ.

Dotatŭ cu asemenea calităților, Cuciuc ajunsese la o reputațiune periculósă. Tóte fetele și nevestele tinere de prin prejurŭ căutaŭ care de care sĕ-lŭ atragă în undițele lorŭ. Printre cele

mai frumóse elŭ făcea neîndurate cuceriri, și în urma luĭ, în tóte părțile, lăsa lacrime și suspine de dorŭ. Câte odată se vedéŭ chiar scene scandalóse : câte treĭ patru neveste, dintre favoritele luĭ amante, se certaŭ și se luaŭ la bătaie cu așa înverșunare, în câtŭ bărbațiĭ lorŭ le consideraŭ ca nebune, le legaŭ și le ducéŭ la biserică la popa ca să le citéscă molitvele sântuluĭ Vasile. Cu bărbațiĭ an[illegible]orŭ luĭ însă, Cuciuc era așa de bine împrietenitŭ, în câtŭ eĭ juraŭ că elŭ este celŭ mai de trébă băétŭ, celŭ mai cum se cade neguțitorŭ.

Dar aceste micĭ păcate n'arŭ fi fostŭ nimica și arŭ fi trecutŭ nebăgate în sémă, dacă Cuciuc nu s'arŭ fi întinsŭ mai departe cu cuceririle luĭ sentimentale. Intr'o sĕrbătóre ducêndu-se împreună cu Ali Efendi ca să privéscă la horă, și punêndu-se a vorbi cu preotulŭ satuluĭ care venise acolo cu familia, a fostŭ vĕdutŭ de preotésa, care îndată s'a simțitŭ săgetată la inimă de dragostea luĭ, pe când elŭ se uita mai cu dragŭ la fata preoteseĭ, care era lângă dênsa; și-apoĭ când draculŭ își bagă códa în casa popiĭ, posnele se facŭ cu mare ușurință. O babă fără dinți a doua di venì la Cuciuc și-lŭ poftì la preotŭ, cu cuvêntŭ că are să-ì spue ceva. Cuciuc se duce. Preotésa îĭ spune că preotulŭ e dusŭ la satulŭ vecinŭ, dar că ea scie pentru ce l'a chematŭ. Pe când însă aștepta ca să-ĭ spue causa, tênĕrulŭ Cuciuc fu luatŭ cu assaltŭ de brațele preotesiĭ ceĭ frumóse, care nicĭ nu calcula imensitatea păcatuluĭ ce comitea cu unŭ nebotezatŭ, păgânŭ fără de lege. Junele turcŭ însă, departe de a cugeta la păcatulŭ ce a făcutŭ cu o ghiaură, de care, chiar creștinŭ de era, nu trebuea să se atingă, dar clocia în mintea luĭ unŭ cugetŭ și maĭ nelegiuitŭ : cum să facă ca să possedeze pe fata preoteseĭ, care, fiindŭ-că nu avea de câtŭ cincĭ-spre dece anĭ și era multŭ maĭ bălaie de câtŭ mumă-sa, credea elŭ că trebue să fie multŭ maĭ drăgăstósă și maĭ bună de iubitŭ. Decĭ chibzuindu-se amânduoĭ cum să facă, ea, pentru ca să pótă aduce pe Cuciuc maĭ desŭ prin casă, iar elŭ, pentru ca să se pótă apropia de fată, aŭ venitŭ la ideea ca Turculŭ să se arate către Popa că voesce să se boteze, și prin urmare că doresce a învĕța carte româ-

néscă și a se catechisi. Găsindŭ acéstă nemerită idee, se felicitară unulŭ pe altulŭ plinĭ de fericire, iar preotésa, dupĕ ce-lŭ ospĕtà cu ce avea maĭ bunŭ de mâncare și de bĕutură, dupĕ ce-lŭ maĭ gratificà cu câte-va îmbrățișerĭ călduróse, îĭ permise a-șĭ încinge brâulŭ (pe care-lŭ scosese spre a se face maĭ comodŭ) și a-șĭ pune în seleafŭ pistólele și iataganulŭ, după care îĭ ḑise unŭ duĭosŭ *drumŭ bunŭ*, cu promissiune ca a doua ḑi sĕ vie spre a se presenta la Popă.

Stratagema reușì. Sub motivŭ de catechisire, junele turcŭ se ducea maĭ în tóte ḑilele în casa Popeĭ. Când era Popa acasă, elŭ lua lecțiunĭ de religiunea creștină ; când era numaĭ preotésa, lua lecțiunĭ de dragoste. Iar vechile luĭ amante, vĕḑêndŭ că elŭ nu le maĭ visitézà, aŭ începutŭ a trage bănuelĭ grele asupra visitelorŭ de la Popa, și chiar a murmura de necazŭ. Nu sciaŭ însă anume pe cine sĕ-șĭ descarce veninulŭ ; și făcéŭ felurite conjecture. — Sĕ fie óre cu muma ? Se póte : ea are aprópe treĭ-ḑecĭ și doĭ de ani ; apoĭ e ținută bine ca orĭ ce preutésă, și traiulŭ bunŭ o arată totŭ tînĕră, rumenă și frumósă. Dar orĭ-cum, la draculŭ ! e preotésă, femee de omŭ sfințitŭ ; cum s'arŭ spurca cu unŭ nelegiuitŭ ? — Sĕ fie cu fata ? Se póte : ea este de măritatŭ, nu maĭ e copilă ; apoĭ e și frumósă. Dar óre părinții cum arŭ închide ochiĭ la asemenea posnă ? elŭ nu este creștinŭ pentru ca sĕ pótă, la adecă, sĕ o ĭea în căsătorie. — Din causa unorŭ zăpăcele ca acestea, rivalele nu cutezaŭ sĕ vorbéscă tare, maĭ alesŭ că era vorba despre casa Popeĭ ; și Popa pe atuncea avea mare putere : pe clevetitorĭ, pe bârfitorĭ, maĭ alesŭ pe ceĭ ce se atingéŭ de cele sfinte, îĭ punea la greŭ canonŭ : la mătăniĭ lungĭ și multe, la postŭ și chiar la jugŭ, în față cu pridvorulŭ bisericeĭ, în sĕrbătorile cele maĭ marĭ.

Ilenuța, fata Popeĭ, era o blondă de o frumusețe ideală. Nu avea maĭ multŭ de cincĭ-spre-ḑece anĭ, dar era așa de naltă, voinică și desvoltată, în câtŭ arŭ fi pututŭ orĭ-cine sĕ-ĭ dea optŭ-spre-ḑece și chiar douĕ-ḑecĭ de anĭ. Cu tótă inocența eĭ, ea la începutŭ avea o ușóră îndoélă despre slăbiciunea mă-seĭ pentru Osman. Dar când i s'a spusŭ că elŭ are de gândŭ

sĕ se crestinéscă, că învaţă de la Părintele carte, şi că se pregătesce pentru botezŭ, i s'a rădicatŭ de pe inimă orĭ-ce bănuélă; i se părea că în acestŭ tênĕrŭ vede unŭ ângerŭ care se gătesce sĕ sbóre către împĕrăţia cerurilorŭ, ca păzitorŭ alŭ tronuluĭ luĭ Dumneḑeŭ. De aceea din când în când se uĭta la elŭ cu o inimă încântată şi plină de adoraţiune. Osman fixând'o adese-orĭ cu ochiĭ, părea că i se înfige în inimă; de aceea elŭ, când pleca de la casa Popeĭ, găsĭa pe unŭ rĕslogŭ de lângă portiţă o floricică pe care ea o purtase la tâmplă, şi luând'o, pleca cu ea, şi o totŭ mirosĭa până se usca. Osman, oferindŭ adese-orĭ preoteseĭ mărunţişurĭ şi cosmeticurĭ de Ţarigrad, acésta împărtăşĭa şi pe Ilenuţa, care le savura cu o plăcere nespusă sciindŭ că eraŭ de la elŭ.

Atâtŭ este de adevĕratŭ că draculŭ când se bagă în casa Popeĭ face posnele cele maĭ bócăne, în câtŭ Ilenuţa perḑêndu-şĭ mintea dupĕ Osman, a găsitŭ mijlocŭlŭ sĕ-lŭ aducă nóptea în camera eĭ pe feréstră, pentru ca sĕ-ĭ pótă spune că-lŭ iubesce, că-lŭ adoréză şi că nu póte trăi de câtŭ pentru elŭ. E de prisosŭ a maĭ spune că Osman, din partea sa, nu s'a arătatŭ maĭ puţinŭ simţitorŭ, şi în curândŭ s'a încredinţatŭ că fata Popeĭ e cea maĭ plăcută bucăţică ce a gustatŭ în viaţa luĭ.

Intr'o ḑi, Osman vine la Popa, fórte turburatŭ şi supĕratŭ. Intrebatŭ de causa acesteĭ supĕrărĭ, elŭ spune că Ali-Efendi a primitŭ tescherea de la Stambul, chiar de la Vizirul, ca până în treĭ lunĭ sĕ se tragă în cetăţile turcescĭ despre Nistru saŭ Dunăre, fiindŭ-că împĕrăţia este amenințată de rĕsboiŭ din partea Nemţilorŭ, şi că nu voesce ca supuşiĭ turcĭ sĕ cadă sub robia lorŭ. Acéstă scire a făcutŭ mare turburare în casa Popeĭ. Preotésa a eşitŭ din cameră cu ochiĭ lăcrimaţĭ; fiică-sa, când i-a spusŭ maĭcă-sa de ce plânge, a leşinatŭ; iar Popa nu scia ce sĕ facă ca sĕ le împace. Osman, vĕḑêndŭ scenele acestea, a tulit'o; iar desolatele, provocate de Popă ca sĕ se esplice, spuseră că le-a venitŭ rĕŭ gândindu-se că o sĕ vie rĕsboiulŭ cu focŭ şi cu sabie în ţĕră, asserţiune care părea admissibilă.

După mieḑulŭ nopteĭ, Osman a venitŭ la feréstra Ilenuțiĭ : a intratŭ în cuĭbulŭ plăcutŭ și profumatŭ alŭ eĭ, și până în ḑiuă, pentru ca sĕ o console, s'a juratŭ pe crucea luĭ Christos și pe pantaloniĭ luĭ Mahomet că, fie orĭ ce-o fi, elŭ va trăi numaĭ pentru ea, și că, chiar de va fi rĕsboiŭ, după ce se va încheia pacea, elŭ va veni iarășĭ la dragostele eĭ. Elŭ a doua ḑi veni iarășĭ la Popa, pentru ca sĕ-lŭ încredințeze și pe elŭ că planulŭ de a se creștina nu-lŭ va schimba; că de o camdată are sĕ mérgă cu Ali Efendi la Acherman, pentru ca sĕ-șĭ închee socotelele și sĕ-șĭ pótă lua partea luĭ de câștigŭ din comerțŭ; dar că după acésta, îndată ce se va face pace, are sĕ se întórcă pentru ca sĕ-șĭ împlinéscă hotărârea și făgăduința dată către biserica luĭ Christos.

Orĭ cât s'a silitŭ Ilenuța sĕ-șĭ ascundă întristarea, orĭ câtŭ a încredințatŭ pe maică-sa că leșinulŭ eĭ a fostŭ provocatŭ de lacrimele eĭ, totușĭ preotésa cea șirétă a bănuitŭ că inima feteĭ bate a dragoste pentru Osman. Un raționamentŭ fórte naturalŭ făcea în mintea eĭ : daca ea, preotésă și măritată, a fostŭ răpită de frumusețea luĭ Osman, de ce n'ar avea și fiică-sa asemine înclinare? aŭ dóră nu era ea acuma destulŭ de fată mare, pentru ca sĕ simță de dragoste de bărbatŭ? aŭ dóră ea însașĭ, cândŭ avea totŭ etatea de cincĭ-spre-ḑece-anĭ, n'a simțitŭ dragorte pentru Sfinția sa?

Dar orĭ cât se cerca sĕ scuse simțirile probabile ale feteĭ, totușĭ nu ĭ-ar fi toleratŭ ca amorulŭ eĭ sĕ trécă peste marginele platonismuluĭ; fiindŭ-că pe Osman ea îl considera ca proprietate a eĭ, și n'ar fi voitŭ pentru tóte comorile din lume sĕ-lŭ schimbe saŭ sĕ-lŭ împartă cu alta, atâta maĭ puținŭ cu fiĭca-sa. Ea a comunicatŭ Ilenuțiĭ bănuelele eĭ, și a cercatŭ s'o facă a i se mărturisi; Ilenuța însĕ a negatŭ, și n'a voitŭ sĕ-ĭ spue nimica, fiindŭ-că promisese luĭ Osmanŭ sĕ păstreze secretulŭ dragostelorŭ sale.

Preotésa, scormolită mereŭ în inima eĭ de viermele gelosieĭ, dacă vĕḑŭ că cu binișorulŭ și cu vorbe dulcĭ nu póte descóse inima feteĭ, se hotărî ca s'o ție câtŭ maĭ tare de aprópe. Bănuelele eĭ din ḑi în ḑi i se păreaŭ maĭ justificate, fiindŭ-că pe

fața Ilenuțiĭ observa adesse semne de acele carĭ se manifestă la femeĭ în urma insomniilorŭ prelungite, saŭ în urma emoțiunilorŭ ce producŭ plăcerile sensuale precipitate și escessive.

Ea se decise sĕ se pue seriosŭ pe pândă. Pentru ca sĕ pótă descoperi adevĕrulŭ maĭ bine, într'o ḑi trimise pe fată în satŭ dupĕ o afacere. In lipsa eĭ, chemà pe unŭ vecinŭ cu unŭ sfredelŭ, și-lŭ puse sĕ dea o gaură micà prin părete chiar în dreptulŭ poliţeĭ, unde nu se putea observa. Iar séra culcându-se a spusŭ Popeĭ cà, daca peste nópte îlŭ va trage de barbă, elŭ sĕ se scóle și sĕ vie încetișorŭ dupĕ ea, pentru ca sĕ pue mâna pe unŭ mișelŭ care bănuesce cà vine la fiică-sa. Popa se învoì : el se culcà și adormì, iar preotésa se puse cu urechea la gaură. Decĭ cândŭ la mieḑulŭ nopțiĭ amantulŭ veni preotésa nu numaĭ cà auḑì semnalulŭ, dar îlŭ și vĕḑù în zare intrândŭ în camera feteĭ ; atuncĭ trase pe Popă de barbă cu atâta necazŭ, în câtŭ acesta era cât pe ce sĕ țipe. Cu tóte aceste Popa tăcu și, condusŭ de preotésă, eșiră amânduoĭ afară, fără sĕ facă cât de puținŭ sgomotŭ, fiindŭ-cà ușele fusese ăssate deschise și balamalele bine unse, ca sĕ nu scârție. O dată eșițĭ afară, preotésa puse pe Popă sĕ stea la feréstră, spuindu-ĭ sĕ pue mâna pe elŭ în casŭ de a voi sĕ fugă pe acolo ; iar ea s'a dusŭ la ușă, strigândŭ ca sĕ deschidă numaĭ de câtŭ. Osman atuncea se îmbrăcà răpede ca fulgerulŭ, și deschidêndŭ feréstra, spune feteĭ ca sĕ deschidă ușa ; dar când vĕḑù la feréstră pe Popă și cà acuma nu era de glumit, scóse unŭ pistolŭ și strigà la Popă sĕ se dea în lăturĭ. Popa care nu avea poftă sĕ se certe cu pistólele, îșĭ făcù cruce și fugì, maĭ alesŭ cà cu Osmanŭ, care-ĭ făcuse atâtea îndatoririĭ și căruța îĭ era datorŭ și însemnate sume de banĭ, nu voĭa nicĭ de cumŭ sĕ se strice. Dupĕ aceea deschiḑêndu-se ușa, și preotésa găsindŭ în camera feteĭ iataganulŭ luĭ Osman, care nu avusese timpŭ sĕ-lŭ ĭea, o înhățà numaĭ de câtŭ de códă, o scóse afară și începù sĕ țipe cât o lua gura, bătênd'o și călcând'o în picióre. Acésta petrecêndu-se în revĕrsatulŭ zorilorŭ, și ómeniĭ din satŭ începêndŭ a se deștepta, aŭ alergatŭ sĕ vadă ce este ; dar unde lumea credea cà s'a făcutŭ o călcare

de hoți, aŭ vĕḑutŭ pe preotésa bătêndu-și fata ca o turbată, și pe Popă încremenitŭ și făcêndu-și cruce sub strașina de la colțulŭ caseĭ. Femeile maĭ întêĭ aŭ alergatŭ de aŭ scosŭ pe fată din mâĭnele eĭ, ĭar ea, căḑêndŭ la pămêntŭ, începe a se boci și a se plânge că ticălósa de fiică-sa a făcut'o de rușine, dându-se în precurvie cu păgânulŭ de Osman. Atuncea resună un hohotŭ înfricoșatŭ din gurele a câtor-va ḑecimĭ de neveste, vechĭ amante, iar acum rivale ale feteĭ Popeĭ.

* * *

In aceiașĭ ḑi, în deséră, Osman, călare pe armăsarulŭ luĭ celŭ frumosŭ, ducêndŭ unŭ altŭ calŭ cu șéoa pe elŭ în pohodŭ, traversa în fuga mare satulŭ Câmpulungŭ; iar când se apropie de casa Popeĭ, Ilenuța, care de vre o douĕ ore sta cu ochiĭ la feréstră, se răpede în fuga mare la portiță, o deschide, și când Osman se apropie de pórta Popeĭ, ea se aruncă pe calulŭ destinatŭ pentru dênsa; iar când mumă-sa a eșitŭ ca sĕ vadă unde se duce, ea se întórse și-ĭ ḑisse «Rĕmâĭ sănătósă, mamă, că eŭ mĕ ducŭ cu Osman!»

Peste douĕ ore, eĭ aŭ ajunsŭ la satulŭ numitŭ Cornulŭ-Lunceĭ. Acolo Osmanŭ trase întinsŭ la unŭ hangiŭ, vechiŭ clientŭ alŭ seŭ, care curêndŭ înhămă douĭ caĭ la o căruță; și puindŭ pe Ilenuța în ea, în douĕ ore și jumătate ajunse la Monastirea Văratecului. La cornulŭ-Lunceĭ, elŭ lăssase costumulŭ turcescŭ și se îmbrăcase în haine neguțitorescĭ. La Varatecŭ, elŭ trase la o rudă a hangiuluĭ din Cornulŭ-Lunceĭ, maĭca Fevronia, căreia s'a recomandatŭ ca neguțitorŭ grecŭ, cu rugăminte ca sĕ găsduéscă pe Ilenuța (fără să-ĭ spue de unde și cine este) vre-o lună, douĕ, până se va întórce. Elŭ puse în mâna călugărițeĭ vre-o ḑece rubiele drept plată de găsduire, dete și Ilenuțeĭ vre-o cincĭ-ḑecĭ de rubiele însoțite de o sută de îmbrăcișerĭ, și apoĭ se întórse de unde a venitŭ.

Ali Efendi care de douĕ-treĭ ḑile îșĭ făcuse preparativele de plecare, și care nu pleca numaĭ fiindŭ-că Osman mereŭ se codia sub diferite pretexte, de astă-dată nu maĭ prelungì, ci a doua

ḍi încălecându amêndouĭ pe caiĭ lorŭ ceĭ bunĭ, pe șelele cărora aŭ pusŭ și desasgiĭ lorŭ încărcațĭ de rubiele și mahmudiele, aŭ apucatŭ drumulŭ celŭ mare care, prin Iașĭ și Țuțora, trebuea sĕ-ĭ scótă spre câmpiele Buceaguluĭ ce se întindéŭ până la Acherman și până la Marea Négră, locuite de Tătarĭ.

Ali Efendi cunoscea drumurile, fiindŭ-că elŭ de maĭ multe orĭ colindase locurile acestea ; și călĕtoria pe câmpiile acele nemărginite i se părea plină de plăcere fermecătóre, fiindŭ-că îșĭ aduccă aminte de ḍilele din tinerețe, când cu ostașiĭ venĭa în garnisonă la Hotin. Nu totŭ acele simțiminte însă avea Cuciuc. Elŭ, de ce maĭ multŭ înainta în câmpie, de ce maĭ multŭ se simția cuprinsŭ de melancolie și de cugete negre. Apoĭ ceea ce-ĭ frământa inima maĭ tare, era dorulŭ Ilenuțiĭ. Ochiĭ mințiĭ luĭ n'o vedeaŭ de câtŭ pe ea. Simțimintele luĭ, nu dupĕ multŭ timpŭ, unŭ lăutariŭ de pe atuncea le-a descrisŭ prin cânteculŭ următorŭ :

«Daca se culca
Dorulŭ îlŭ sălta
Și mereŭ ofta.
Dacă adormĭa
Visulŭ îlŭ trudia :
Pe ea o zărĭa !
În orĭ-care stea
Susŭ pe cerŭ vedea
Ea, și numaĭ ea !
Iar când se scula,
Pe când se spĕla,
In apă căta
Și 'n apă vedea,
Of, of, totŭ pe ea !
Cuciuc turc era,
Dar inima sa
Se încreștina ;
Căcĭ în gândulŭ seŭ
Alŭ eĭ Dumnedeŭ
Ilĭ ḍicea mereŭ :
«Fugĭ de la păgânĭ,
Dute la Românĭ,
De nu aḍĭ, dar mânĭ !
Vino 'n alŭ meŭ sînŭ,
Fă-mi-te creștinŭ
Sĕ scapĭ de suspinŭ».

Cuciuc, aiuritŭ și frĕmântatŭ de gândurĭ, de ḍece orĭ pe ḍi întreba pe Ali dacă maĭ e multŭ până la Acherman, spuindu-ĭ că i s'a urîtŭ cu drumulŭ. — «E, heĭ ! rĕspunde Ali, trebue sĕ te cam deprinḍĭ cu urîtulŭ, fiindŭ-că și dacă vomŭ ajunge, la Acherman n'o sĕ ședemŭ tocmaĭ pe móle. De se va face rĕsboiŭ, Alah scie ce viéță vom duce.

— Și cam pe când avem sĕ ne întórcemŭ ?

— La asta nicĭ sĕ te gândescĭ, dragulŭ meŭ. Rĕsboiulŭ cu

ghiaurii ține une orĭ douĭ, treĭ și patru anĭ. Numaĭ Alah scie de vom scăpa măcar cu ḑile ; căcĭ daca vom intra în luptă, póte și viéța sĕ ne perdemŭ.

— Ce felŭ ? avemŭ ne sĕ batemŭ și noĭ ?

— Dar cum credĭ tu că vom sta eu mânele în sînŭ când fraţiĭ noștri vorŭ fi în focŭ ?

— N'arŭ fi óre maĭ bine, Efendi, sĕ ne întórcemŭ de unde am venitŭ ? In munţiĭ Moldoveĭ am putea sĕ ne adăpostimŭ fórte bine printre nenumĕrațiĭ prietenĭ ce-ĭ avemŭ, până va trece focului rĕsboiuluĭ.

— Acésta nu se póte. A călca porunca Padișahuluĭ, arŭ fi a călca porunca luĭ Alah. Eŭ, cu bĕtrâneţele mele, mĕ prindŭ a ucide ḑece ghiaurĭ. Tu, cu tinereţele tale, trebue sĕ uciḑĭ douĕ-ḑecĭ.

— Dar dacă mĕ va ucide celŭ d'întâiŭ asupra căruia m'așĭ arunca ?

— Atuncea vomŭ crede că așa a voitŭ Alah, și sufletulŭ nostru va merge fericitŭ la Eden.

— Dar la Eden ce este ?

— Prea frumosŭ : tutunŭ fórte bunŭ, rîurĭ de cafea, munţĭ de pilafŭ și nenumĕrate Huriĭ.

— Ce va sĕ ḑică Huriĭ ?

— Fecióre fórte tinere, frumóse, și multe. Are sĕ-ţĭ trécă dorulŭ de fata Popeĭ.

— Nu se póte, Efendi. Nu credŭ că póte fi vre o Hurie pe lume care sĕ se apropie de frumusețea Ilenuţeĭ. Rĕŭ aĭ făcutŭ că mĭ-aĭ adusŭ aminte, Efendi ; căcĭ iată simţŭ că mi se sfâșie inima de dorulŭ eĭ, și-mĭ svâcnescŭ têmplele.

— Copilŭ nebunŭ !... dar sĕ descălecămŭ, căcĭ e ora popasuluĭ.

* * *

Descălecară lângă unŭ puţŭ ce era în marginea drumuluĭ. Cuciuc luà șelele și dessagiĭ de pe caĭ ; priponì vitele pe o pajiște cu iérbă désă și plină de florĭ. După acésta, cu unŭ cérșafŭ mare ce luaseră cu dênșiĭ, formândŭ unŭ micŭ cortŭ, se

puseră de mâncară din merindele ce aveaŭ. In timpulŭ mâncăriĭ, Cuciuc ruga pe Ali ca sĕ-ĭ dea drumulŭ sĕ se întórcă căcĭ simția că nu póte trăi departe de Ilenuța și fără de ea; se ruga sĕ-ĭ dea măcar o mițe de rubiele dreptŭ plata ostenelelorŭ ce a făcutŭ în cincĭ anĭ câtŭ l'a servitŭ, jurându-se că, daca se va întórce, va reveni la dînsulŭ sĕ lŭ servéscă ca unŭ robŭ. Ali clătină din capŭ în modŭ negativŭ, și-ĭ spuse sĕ tacă din gură, căcĭ are sĕ dórmă. In adevĕrŭ peste douĕ treĭ minute, Ali sforăĭa, cufundatŭ în somnulŭ celŭ maĭ greŭ.

Ce fericitŭ arŭ fi fostŭ și bietulŭ Osman, dacă ar fi pututŭ dormi! Dar somnulŭ fugia de elŭ, împreună cu gândurile carĭ îlŭ răpiaŭ și-lŭ tîraŭ până la chilia maicei Fevronieĭ. Acolo vedea pe Ilenuța, strălucitóre de frumusețĭ ca sórele din ceriŭ, dar tristă ca o flóre nestropită de rouă, care nu scie până cândŭ va trăi și până cândŭ îșĭ va putea conserva mirosulŭ! Dupĕ ce stete cât-va timpŭ cu capulŭ între pumnĭ, se sculă în picióre, maĭ aruncă o privire asupra cailorŭ ca sĕ vadă de nu s'aŭ deslegatŭ din priponŭ, se maĭ uĭtă la armele ce le purta la brâŭ și, daca vĕdŭ că tóte sunt în regulă, maĭ essamină și hangiarulŭ scoțêndu-lŭ din técă, și cu mâna pe elŭ, ca cum se temea de ataculŭ vre-unuĭ inamicŭ, se culcă alăturĭ cu Ali, și închise ochiĭ silindu-se sĕ dórmă.

Somnulŭ în adevĕrŭ se coborî peste genele luĭ, dar venì însoțitŭ de unŭ visŭ înspăimêntătorŭ: vedea, — așa i se părea, — pe Ilenuța lungită la pâmêntŭ, duoĭ ómenĭ carĭ o ținéŭ de capŭ și de picióre, iar pe maica eĭ venindŭ cu unŭ vătrariŭ înroșitŭ la focŭ pentru ca sĕ-ĭ ardă cărnurile. Atuncĭ elŭ se sculà dreptŭ în picióre cu hangiarulŭ rădicatŭ, se uità împrejurŭ, și când vĕdŭ că a fostŭ prada unuĭ visŭ, a rînjitŭ cu amărăciune, și iar s'a trântitŭ lângă Ali, cu mâna pe hangiarŭ. Somnulŭ iarășĭ îlŭ cuprinse, de astă dată însoțitŭ de unŭ visŭ de altă natură. Părea că din pieptulŭ seŭ eșise și inima și sufletulŭ, și, fâlfăindŭ d'asupra capuluĭ seŭ, părĕŭ că voiaŭ sĕ sbóre către ceriŭ.

Atuncea s'aŭ arătatŭ douĭ ângerĭ: unulŭ negru și altulŭ albŭ. Celŭ negru i-a apucatŭ inima, iar celŭ albŭ sufletulŭ. Atuncĭ

auḍulŭ seŭ părea că ascultă următórele vorbe, care ceĭ douĭ îngerĭ îĭ adressaŭ :

Angerulŭ Negru. De nu veĭ grăbi a merge la ea, eŭ îțĭ voiŭ strivi acéstă bucată de carne, care se numesce *inimă.*

Angerul Albŭ. Ea este sigură de iubirea ta; te va aștepta până veĭ putea merge la ea. Nu e nevoie sĕ te grăbescĭ.

Angerulŭ Negru. Eŭ viŭ de la dênsa. Ea plânge, geme și te chiamă. Miĭ de pericole o amenință.

Angerul Albŭ. Datoria ta este de a urma pe stăpânulŭ tĕŭ. Sufletulŭ tĕŭ va fi cumplitŭ pedepsitŭ de nu-lŭ veĭ asculta.

Angerulŭ Negru. De veĭ merge dupĕ elŭ, veĭ peri și corbiĭ vor mânca cărnurile tale ; iar ea va cădea lă zăcere, saŭ cu altulŭ se va mângâea. Omulŭ pe pământŭ trebue sĕ se bucure de averea ce o are la îndemână. Dessagiĭ cu banĭ sunt în mâna ta. N'aĭ de cătŭ a'ĭ lua și a te întórce la ea. Viéța cea maĭ fericită te aștéptă.

Angerulŭ Albŭ. De-lŭ veĭ asculta pe elŭ, sufletulŭ tĕŭ se va perde. Nerecunoscința, este pentru sufletele negre și înjosite. Consiliulŭ ce ți se dă, este funestŭ : fugĭ de elŭ; saŭ de nu, nu maĭ rĕspundŭ de sufletulŭ tĕŭ; ilŭ voiŭ arunca în prada infernuluĭ.

Angerulŭ Negru. Minciunĭ și basme sunt tóte aceste. Infernŭ nu essistă de cătŭ în mințele slabe și rătăcite. Nu essistă de cătŭ Raiŭ, și Raiulŭ este viéța în plăcerĭ și în banĭ. Dessagiĭ !... eată-ĭ colo ! acolo, în eĭ, este fericirea și Raiulŭ. Ca sĕ-ĭ capețĭ, nu aĭ de cât o lovitură sĕ daĭ.

Angerulŭ Albŭ. O lovitură în bine-făcĕtorulŭ tĕŭ, va fi o mustrare de cugetŭ eternă. Feresce-te.

Angerulŭ Negru. Mustrare de cugetŭ veĭ avea când o veĭ perde pe ea, căcĭ alta ca dênsa nu veĭ maĭ afla, frumósă, drăgăstósă și credinciósă. Iată eŭ mĕ ducŭ cu inima ta la dênsa. De nu veĭ veni dupĕ mine, veĭ peri și tu și ea.

Angerulŭ Albŭ. Datoria mi-amŭ făcutŭ. De nu mĕ veĭ asculta, ține ! iea sufletulŭ tĕŭ și mergĭ cu dênsul în infernŭ.»

Dupĕ aceste vorbe, Angerulŭ cel albŭ a dispărutŭ, iar celŭ negru îi sfâșia inima cu ghiarele ce le avea la mâinĭ, în cât

simția durerĭ înfricoșate. Corpulŭ seŭ căḍù în nisce convulsiunĭ: întórse mâinele rugându-se Angeruluĭ negru sĕ-ĭ redea inima; o luà, o puse iarășĭ în sînulŭ seŭ. Atuncea, fără a sci de e deșteptŭ saŭ de viséză âncă, scóse hangerulŭ din técă și cu pumnulŭ seŭ puternicŭ îl înfige răpeḍitŭ chiar în inima luĭ Ali, care dormia pe partea dréptă. Dupĕ lovitură, pare că se deștéptă, se scólă în picióre și, rădicândŭ hangerulŭ în susŭ, îl privesce cu înfiorare plinŭ de sânge. Ali, lovitŭ de mórte, îndreptându-șĭ în acelŭ minutŭ vederile asupra luĭ, cu unŭ gemetŭ durerosŭ ḍisse: «Tu, Osman! tu, fiulŭ meŭ!... Ucigătorĭŭ de părințĭ fie némŭ de némulŭ tĕŭ!»

Cu acestŭ blăstemŭ pe buze, Ali a espiratŭ. Nu scimŭ de ce sentimentŭ se va fi simțitŭ pĕtrunsŭ Osman atuncea; nu scimŭ daca în minutulŭ acela s'a căitŭ de ce-a făcutŭ; dar înaintândŭ asupra puțuluĭ și asvêrlindŭ în el arma sa însângerată, dupĕ o puternică sguduitură ce a simțitŭ în tótă ființa sa, ḍisse: «Alah a voitŭ! Așa a fostŭ scrisŭ! Alah fie binecuvêntatŭ!»

* * *

Dupĕ patru ḍile de călĕtorie, Cuciuc se întorcea la Iașĭ, trăgêndŭ la unŭ neguțitorŭ arménŭ, în mahalaua Tătărașilorŭ, unde maĭ găsduise când a trecutŭ cu patronulŭ seŭ spre a merge la Acherman. Elŭ a spusŭ gasdeĭ sale că în apropiere de Bender aŭ fostŭ loviți de o cétă de hoțĭ, cu care s'a bătutŭ câtŭ le-aŭ ajutatŭ puterile; că stăpânulŭ seŭ, dupĕ ce a ucisŭ pe treĭ din hoțĭ, a căḍutŭ sub loviturile celorŭ-alalțĭ; că elŭ, dupĕ ce a maĭ ucisŭ patru hoțĭ, pe ceĭ-lalțĭ i-a risipitŭ; iar dupĕ aceea, fiindŭ-că nu cunoscea nicĭ locurile, nicĭ ómeniĭ pe la Bender saŭ Acherman, s'a hotărâtŭ sĕ se întórcă.

Cuciuc se învoì cu Arménulŭ ca sĕ-ĭ dea găsduire și mâncare, luĭ și vitelorŭ luĭ, o lună de ḍile, până sĕ-șĭ facă rostŭ în trebile ce pretindea că are. In camera ce i-a dat'o Arménulŭ, elŭ șĭ-a pusŭ dessagiĭ ce avea pe amênduoĭ caiĭ. Séra, dupĕ ce a închisŭ ușa și a vĕḍutŭ că s'aŭ culcatŭ toțĭ aĭ

caseĭ, elŭ a deschisŭ dessagiĭ ca sĕ vadă ce coprindŭ. In douĭ din eĭ, elŭ a găsitŭ haĭnele și primenelele luĭ Ali, iar în ceĭ-lalțĭ duoĭ, unŭ catastichŭ de socotele saŭ daraverĭ comerciale și douĕ-spre-ḑece săculețe cu banĭ sunătorĭ. A numĕratŭ săculețele de douĕ treĭ oriĭ, cumpĕnindŭ pe fie-care în mână ca sĕ vaḑă câtŭ e de greŭ; le-a deschisŭ pe tóte ca sĕ se încredințeze ce coprindŭ; a vĕḑutŭ că unele eraŭ cu rubiele, unele cu irmilicĭ de aurŭ, unele cu mahmudiele, douĕ cu galbenĭ olandezĭ, dar tóte, tóte, cu aurŭ de celŭ maĭ curatŭ! Dupĕ acésta a pusŭ pungele iarășĭ în dessagĭ, pe carĭ i-a încuiatŭ bine ca maĭ înainte, și s'a culcatŭ pe eĭ ca pe o perină de pufŭ, adormindŭ și șoptindŭ de maĭ multe orĭ: «Tóte acesțe pentru Ilenuța!»

* * *

Cuciuc, dupĕ planurile ce-șĭ făcŭ peste nópte în mintea sa cea ageră, a doua ḑi se duse la Curtea Domnéscă, care atuncea era unde este acuma Monastirea numită Frumósa.

Acésta era pe la anulŭ 1710. Pe tronulŭ Moldoveĭ era Neculaĭ Vodă Maurocordatŭ, primulŭ Domnŭ Fanariotŭ, care fusese mare dragomanŭ alŭ Impĕrățieĭ Otomane, moștenindŭ în acéstă funcțiune pe tatălŭ seŭ Alexandru Maurocordat.

Cuciuc maĭ întâiŭ se presentă la Portar basa care avea funcțiunea de a primi și a introduce la Domnitoriŭ pe Turcĭĭ carĭ cereaŭ audiențe, saŭ aveaŭ afacerĭ la domnie. Acestuia îĭ dărui o frumósă pungă de tutunŭ cusută cu firŭ și cu mărgăritare, care o găsise în dessagiĭ luĭ Ali; cu acestŭ dar elŭ se alipì de dênsulŭ și, prin elŭ, căpĕtà audiență la Vodă.

Dupĕ ce făcŭ temenelele (1) obișnuite, elŭ sărutà póla Domnitoruluĭ, care s'a vĕḑutŭ surprinsŭ de a vedea pe unŭ turcŭ umilindu-se așa de multŭ înaintea luĭ.

— Ce escĭ? Musulmanŭ? îlŭ întrebà Domnitorulŭ.

— Până astă-ḑĭ credinciosŭ alŭ luĭ Mahometŭ, de care voiŭ sĕ mĕ lepĕdŭ.

(1) Salutațiunile ce consistaŭ în îngenuncherĭ și sărutărĭ de mâinĭ.

— Pentru ce?

— Pentru că toți ai noștri au primitu poruncă ca să se tragă în Bugeacu, în prevederea unui resboiu cu Muscalii; pentru că eu nu voiu să mă batu; pentru că eu voiu se remânu în Moldova ca moldovanu; pentru că sunt legatu cu inima de o femee fără de care nu potu trăi; pentru că inima și mintea mă tragu spre legea creștină; și pentru acésta dorință viu să mă punu sub scutulu Măriei Tale.

— Cum te chiamă?

— Cuciuc Osman.

— Voesci dară să te botezi?

— Așa, Măria Ta, și cât mai curênd.

— Dar sciĭ că, pentru ca să faci acésta, trebue să te pregătesci?

— Este jumětate de anu de când unu preotu din Câmpulungu, unde amu statu pentru negoțu, m'a luminatu, pentru ca să primescu sânta vóstră lege. Vě rogu acuma să primiți tributulu ce unu supusu datorește Domnuluĭ seu.

Atuncea elu, scoțêndu din brâu o pungă de mătasă, o întinse Domnitoruluĭ. Acesta, surprinsu și mulțămitu mai alesu de sunetulu auriu alu pungeĭ, întrebà: «Ce este aicea?

— Cinci sute de rubiele.

— Bine! Dorința ți se va împlini. Veĭ primi îndată cidula nóstră către Mitropolitulu, și chiaru fiulu meu te va boteza.

— Să trăescĭ, Măria ta!

— Ce mai vreĭ de la noĭ? cere. Nu voiu să mă întrecĭ în dărnicie.

— Fiindu-că cu negoțulu în țéra acésta amu făcutu puțină avere, și, daca mě voiu creștina, voiu fi în stare să-mĭ cumpěru și o moșie, m'așu ruga Măriei Tale, să mě cinstescĭ cu caftanulu uneĭ boeriĭ care să mĭ dea drepturĭ și privilegiurĭ în țéra acésta.

— Bine, Cuciuc! Te voiu face și boeriu: de boierĭ ca tine are nevoie domnia nóstră.

— Să trăiescĭ Măria ta!

Până într'o oră, marele Muhurdariu (1) dete luĭ Cuciuc cidula domnéscă, cu care elŭ se duse întinsŭ la Mitropolie. Ce putere aŭ baniĭ!

Mitropoltiulŭ, după ce citì cidula domnéscă, începù sĕ-lŭ cerceteze dacă este convinsŭ de preceptele religieĭ creștine. Osman depuse maĭ întâiŭ pe masa Mitropolituluĭ o pungă cu o sută de rubiele, apoĭ îĭ spuse că elŭ este catehisitŭ de unŭ preotŭ din Câmpulungŭ. Mitropolitulŭ, după ce vĕdù că în pungulița era aurŭ frumosŭ, i se arătà bine-voitorŭ și-lŭ întrebà când voesce sĕ fie creștinatŭ. Cuciuc rĕspunse că acésta voesce s'o facă cât maĭ curêndŭ, dar se rógă ca sĕ se aducă chiar preotulŭ care l'a catechisatŭ pentru ca sĕ-lŭ boteze, fiindŭ-că așa 'ĭ-a fostŭ făgăduitŭ.

Mitropolitulŭ chemà pe Archidiaconulŭ seŭ și-ĭ spuse ca sĕ facă o poruncă cătră preotulŭ Vasile din Câmpulungŭ, sĕ vie în graba cea maĭ mare la Iașĭ. Cuciuc, pentru acésta, reușì a face ca sĕ se ducă, pe cheltuiala sa, unŭ Poslușnicŭ de la Mitropolie, ordonatŭ ca sĕ nu spue nimica luĭ Popa Vasile despre botezulŭ ce are a celebra.

După treĭ ḑile Popa Vasile venì, și primì ordinŭ prin Archidiaconulŭ Mitropolieĭ ca a doua-ḑi, Duminecă, sĕ se afle în biserica sântuluĭ Nicolae celŭ mare, care era biserică Domnéscă, pentru ca sĕ boteze pe cine-va. Pe la amĕḑă-ḑi o cadă mare cu apă fu pusă în mijlocŭlŭ bisericeĭ, ĭar Popa Vasile, împreună cu alțĭ duoĭ preoțĭ aĭ bisericeĭ așteptaŭ îmbrăcațĭ în altariŭ. Atuncĭ se auḑì Meterhaneaoa (2) cântându, și o trăsură cu alaiŭ domnescŭ oprindu-se la intrarea bisericeĭ. Intrà fiulŭ Domnitoruluĭ, unŭ copilŭ de cincĭ șése anĭ, și după dênsulŭ Osman neofitulŭ, care trăgêndu-se răpede într'unŭ colțŭ se desbrăcà lăsându-se într'o cămașă albă și lungă. De astă-dată Cuciuc nu era îmbrăcatŭ în haĭnele luĭ turcești: îșĭ răsese barba și se îmbrăcase în costumŭ boerescŭ, din care causă Popa Vasile nu-lŭ putù cunósce. După citirea rugăciunilorŭ și cântărilorŭ tradiționale, Osmanŭ se băgà în cadă: preoțiĭ, cu mâĭnele pe

(1) Păstrătorulŭ sigiliuluĭ Domnescŭ, saŭ secretarulŭ Curțiĭ.
(2) Musica care cântă la paradele domnescĭ.

capulŭ seŭ, ilŭ cufundară de treĭ orĭ în apa sfințită, din care apoĭ eșĭ afară, creștinŭ ca toțĭ creștiniĭ, și cu numele de Constantin, dupĕ numele Beĭzadeleĭ. Indată ce se terminà ceremonia, Beĭzadeaua plecà, ĭar Cuciuc dupĕ ce se îmbrăcà, fu condusŭ sĕ sărute icónele și sĕ se închine la ele, dupĕ cum îĭ șoptia că trebue sĕ facă unŭ dascălŭ de la biserică care-ĭ servia ca călăuză. Popa Vasile, eșindŭ din altariŭ desbrăcatŭ de odăjdiĭ, se puse sĕmaĭ privéscă pe noulŭ creștinatŭ : observêndu-lŭ maĭ bine la față, vĕḑêndŭ maĭ alesŭ că mergea șoldiŭ ca vechiulŭ seŭ cunoscutŭ Osman, l'a recunoscutŭ, și de odată se aruncà asupra luĭ răcnindŭ : «Hoțute, tu escĭ! Ce mĭ-aĭ făcutŭ fata? Spune-mĭ, că te strângŭ de gâtŭ, chiar aicĭ în biserică. — Tacă-țĭ gura, Popo! Nu veḑĭ că te-amŭ făcutŭ sĕ mĕ botezĭ, pentru ca sĕ te facŭ socru?»

N'avù timpŭ bietulŭ Popă sĕ maĭ spue ceva, căcĭ se vĕḑù întreruptŭ de intrarea subită a luĭ Portar-bașa care'ĭ spuse că este așteptatŭ la Curte. Cuciuc, când eșì, se vĕḑu invitatŭ a încăleca pe unŭ calŭ de paradă, îmbrăcatŭ cu o harșa cusută cu firŭ și cu armele domnescĭ ; dupĕ care, însoțitŭ de vre-o douĕ-ḑecĭ de Slujitorĭ călărĭ, uniĭ înainte ĭar alțiĭ dupĕ elŭ, apucà drumulŭ spre pórta care da în curtea Palatuluĭ domnescŭ. Atuncea Popa Vasile, care eșise la ușa bisericeĭ, făcêndu-șĭ cruce, ḑisse : «Marĭ suntŭ minunile tale, Dómne!»

La Curte, Cuciuc se urcà pe scara cea mare, care de astă dată o găsi așternută cu postavŭ roșu în onórea sa. Trecêndŭ pe lângă Meterhaneaoa care cânta josŭ pe scară și printre o dróĭe de Edicliĭ (1) carĭ nu încetaŭ de a-ĭ ura sănătate și berechetŭ, arunca în drépta și în stânga rubiele și irmilicĭ de aurŭ. Vodă cu Dómna, și cu nașulŭ seŭ, ilŭ așteptaŭ în sala domnéscă, unde, ca în tóte ḑilele de sĕrbătóre, se aflaŭ maĭ mulțĭ visitatorĭ și câțĭ-va boĭerĭ de Divanŭ. Cuciuc, dupĕ ce sărutà mâna luĭ Vodă, a Dómneĭ și a Beizadeleĭ, ținù unŭ micŭ discursŭ mulțămindŭ luĭ Vodă pentru protecțiunea ce-ĭ dă jurându-se a fi supusŭ și credinciosŭ până la jertfirea vieței, atâtŭ

(1) Servitoriĭ Palatuluĭ domnescŭ.

luĭ câtŭ și urmașilorŭ seĭ. Dómneĭ, ĭĭ oferì unŭ tasŭ de aurŭ în care se vedea strălucindŭ o mână bună de pietre scumpe : diamante, rubinurĭ, smaragdurĭ și mărgăritare, găsite într'o dessagă a luĭ Ali ; ĭar nașuluĭ seŭ ĭĭ spuse că la scară îlŭ aștéptă unŭ calŭ de Anadolŭ, albŭ ca laptele, ĭute ca șoĭmulŭ, voĭnicŭ ca leulŭ și blândŭ ca mielulŭ.

«Sĕ-lŭ vedemŭ !» strigà Beizadeaoa, bătêndŭ în palme și alergândŭ spre ușă în fuga mare.

Atuncea, dupĕ unŭ semnŭ alŭ luĭ Vodă, Postelniculŭ celŭ mare îlŭ îmbrăcà cu caftanŭ și-lŭ felicità ḑicêndu'ĭ : «Sĕ trăescĭ, Serdarŭ Cuciuc !»

Dómna, încântată de vederea frumóselor scule ce primise, adressându-ĭ și ea cuvêntulŭ, ĭĭ ḑisse : «Acuma aĭ face bine sĕ te însorĭ.

— Voiŭ urma porunca Mărieĭ Vóstre, ḑise elŭ.

— Potĭ sĕ-ți ạlegĭ o fată din haremulŭ nostru : avemŭ vreo douĕ-ḑecĭ fete de boerĭ din Țarigradŭ. Poți sĕ-ți alegĭ pe cea maĭ frumósă.

— Alegerea mea este făcută ; sunt logoditŭ cu una care nu sémĕnă cu alte frumusețĭ de pe pământŭ.

— Creștină ?

— Da, creștină, și fată de preotŭ ; cea maĭ frumósă flóre de pe valea Câmpulunguluĭ.

— Bravo ! sĕ viĭ cu ea, sĕ te cununămŭ.

— Sĕ trăiți, Măria Vóstră ! ḑise elŭ fără a promite.

* * *

Eșindŭ de acolo cu paradă domnéscă, dupĕ obiceiulŭ celorŭ ce se onoraŭ cu caftane, fu condusŭ la gasda sa, unde Meterhaneaoa ĭĭ cântà vre o douĕ ore. Atuncea vĕḑêndŭ pe Popa Vasile, care luându-se dupĕ paradă venise până la pórta gasdeĭ luĭ Cuciuc fără a cuteza sĕ intre, elŭ îlŭ chemà înăuntru. Dupĕ acésta, în urma unuĭ prânḑŭ bunŭ și veselŭ, stropitŭ cu vinŭ vechiŭ, dete drumulŭ paradeĭ și Meterhaneleĭ, aruncându-ĭ bacșișurile obișnuite, ḑisse sĕ-ĭ pue caiĭ la noua trăsură ce'și

făcuse, și, cu Popa Vasile alăturĭ, merse la Mitropolie. Acolo îndată ce se anunță, ușele i se deschiseră. Cerêndŭ bine-cuvêntarea Mitropolituluĭ, acesta i-o dete cu amêndouĕ mânele, și-lŭ întrebà daca are sĕ stea în Iașĭ saŭ la țéră.

«De o cam dată trebuĭ sĕ mĕ însorŭ, Prea sânțite, ḑise elŭ; și iată că viŭ sĕ vĕ cerŭ bine-cuvêntarea ca sĕ iaŭ pe fata acestuĭ preotŭ, care m'a pregătitŭ și m'a luminatŭ în credințele legeĭ creștine.

— Acésta nu se póte. Fetele de preoțĭ trebue sĕ se mărite cu tinerĭ meniți a se face preoțĭ. Nu sciĭ acésta, preote? Cum de viĭ la mine cu asemenea cereriĭ? Nu vĕ e rușine?

— Sĕ ertațĭ, Inaltŭ-Preasânțite! unŭ pĕcatŭ mare s'a întâmplatŭ în casa mea. Fata mea acuma nu se póte mărita de câtŭ cu dumnĭaluĭ.

— Ce felŭ? de ce?

— Nu sciŭ: sĕ spunŭ? sĕ nu spunŭ?... Dar trebue sĕ spunŭ.

— Spune odată.

— Apoĭ pe Ilenuța mea a spurcat'o boerulŭ acesta încă pân' a nu se boteza.

— Daca e așa, sĕ te ducĭ sĕ-ĭ cununĭ; și sĕ spuĭ preoteseĭ tale sĕ-și păzéscă maĭ bine fetele, daca maĭ are. Acuma s'o puĭ numaĭ de câtŭ la canonŭ: jumĕtate de anŭ sĕ nu te atingĭ de ea, sĕ mănânce numaĭ pâne și apă, și câte treĭ sute de mătăniĭ pe ḑi sĕ facă la pragulŭ biserieeĭ! Haide, pléeă!

— Porunca Prea Sânțieĭ Vóstre se va împlini, ḑise preotulŭ îngenunchindŭ și sărutându-ĭ mâna.

A doua ḑi de diminéță, fără a perde timpulŭ, Cuciuc, cu Popa Vasile alăturĭ, într'unŭ rădvanŭ noŭ și frumosŭ, dupĕ cum era moda pe atuncea, cu patru caĭ ca smeiĭ, cumpĕrațĭ anume pentru mirésă, și cu unŭ sipetŭ mare legatŭ cu ferŭ, în care, pe lângă desagiĭ cu banĭ maĭ băgase o mulțime de târguele pentru nunta Ilenuțiĭ, dupĕ o călĕtorie plină de nerăbdare, pe aprópe de apusulŭ sóreluĭ, intrândŭ în Monastirea Văratecului, traseră la chilia Maiceĭ Fevronieĭ. Ilenuța vĕḑêndŭ maĭ întâiŭ pe tatălŭ seŭ, a fugitŭ iute pe o scară de

'n dosŭ ca sĕ se ascundă în podŭ : numaĭ după ce auḑi și recunoscù vocea amantuluĭ eĭ care o chema strigând'o din tóte puterile, sărì din podŭ dreptŭ în brațele luĭ deschise.

Vom lăssa pe lectorĭ sĕ-și închipuéscă espansiunile lorŭ de bucurie și de fericire, și ne vom grăbi a spune că nu maĭ departe de cătŭ în aceeașĭ séră Popa Vasile le citi cununia n biserica Monastireĭ, după porunca ce luase de la Mitropolitulŭ; și ne-am grăbitŭ de a spune acésta, fiindŭ-că și tênĕra perechiă se grăbĭa ca c'o oră maĭ nainte sĕ intre în viéța iniștită și legiuită a căsnicieĭ.

* * *

A rĕsunatŭ valea Câmpulunguluĭ de mirare și de mulțămire când a auḑitŭ despre întórcerea luĭ Osman cu fata Popeĭ, despre creștinarea luĭ și despre căsătoria luĭ cu Ilenuța. Numaĭ mama Preotésa turba de necazŭ; și când a vĕḑutŭ pe Popa apropiindu-se de casă a începutŭ sĕ-lŭ ocărască, sĕ-lŭ facă prostŭ, dobitocŭ și bunŭ de legatŭ la ĭesle. Când însă a auḑitŭ că șése lunĭ are sĕ dórmă cu rogojina, că are sĕ mănânce numaĭ pâne și apă, ba încă sĕ facă și mĕtăniĭ la biserică, după canonulŭ rânduitŭ de Mitropolitulŭ care trebuia sĕ se essecute,— atuncea abĭa i s'a maĭ muĭatŭ limbulița ; iar dupĕ împlinirea canonuluĭ s'a dusŭ împreună cu părintele Vasile sĕ visiteze pe fiică-sa, pentru ca sĕ se împace cu ea.

Cuciuc, așeḑatŭ totŭ în casa închiriată pe maĭ mulțĭ anĭ de vechiulŭ seŭ patronŭ, nu maĭ putù continua comerțulŭ de cherestele în care avea destulă experiență. Acestŭ comerțŭ, ca și altele care le essercitaŭ Turcĭ, încetase cu totulŭ din causa evenimentelorŭ marĭ carĭ se precipitaŭ. Vodă Maurocordat nu împlinise încă anulŭ de domnie, și se vĕḑù înlocuitŭ de Dumitrașcu Cantemirŭ, protegiatŭ de Ghereĭ Hanul Crimeeĭ. Atuncea Rușiĭ declarând resbelŭ Turcieĭ, și Vodă Cantemirŭ făcênd alianța cu Petru cel mare, toțĭ negustoriĭ turcĭ câțĭ aŭ maĭ rĕmas în țĕră aŭ fostŭ măcelărițĭ. Acésta a contribuitŭ multŭ la înăbușirea omoruluĭ și dispariținiĭ luĭ Ali, fiindŭ-că

nicĭ unuĭ din foștiĭ luĭ clienți musulmanĭ nu maĭ trăĭa. Prin urmare minciuna inventată de Cuciuc despre lupta cu hoțiĭ n'a avutŭ cine s'o desminți saŭ sĕ céră a se verifica.

Cuciuc nu târdiŭ a cumpĕratŭ o moșie mare și frumósŭ în apropiere de Valea Homoruluĭ, de la fiulŭ unuĭ boeriŭ mare care se muncĭa sĕ-și risipéscă moștenirea. Acolo găsindŭ o bună aședare și unŭ satŭ destulŭ de populatŭ, s'a stabilitŭ cu familia, care în curêndŭ s'a făcutŭ numerósă, fiind-că Ilenuța pe cât era de frumósă și de drăguță, pe atâta era și bună de sĕmânță: pe tot anulŭ făcea câte unŭ copilŭ, iar la treĭ anĭ iĭ făcea gemenĭ, toțĭ frumoșĭ, toțĭ durduliĭ și voinicĭ.

Viața luĭ Cuciuc se strecura într'unŭ modŭ cum nu se póte dorì maĭ bine. Neinvidiatŭ de nimenĭ, elŭ vedea întreprinderile luĭ prosperândŭ și averea luĭ sporindŭ. De tótă lumea onoratŭ și iubitŭ, la tótă lumea făcêndŭ bine și îndatoririĭ, tótă lumea părea că se bucură când cumpĕra câte o nouă moșie, sciindŭ că sporirea avereĭ luĭ sporĭa dărniciile către ceĭ săracĭ și ajutorul către ceĭ neputincioșĭ. Cu tóte aceste, cu cât înainta în vêrstă cu atâta se vedea o melancolie pronunțată pe fața sa; și nimenĭ nu scia daca séra cândŭ se culca saŭ diminéța cândŭ se scula, nu-și aducea aminte de scena din câmpia Benderuluĭ și de ultimele cuvinte ale luĭ Ali! Orĭ cât se silia elŭ sĕ-și înădușe suvenirele în dragostele conjugale saŭ în cele paterne, orĭ cât se nevoia sĕ-și ocupe mintea cu faceri de bine și cu grijĭ de tot felulŭ, în creeriĭ luĭ totușĭ simțĭa că rîcăe unŭ verme nevĕdutŭ de cât de consciința luĭ, care nu-ĭ lăssa inima în liniște și în pace.

De și nu avea mintea luminată prin niscaĭ învĕțăturĭ șerióse pentru ca sĕ îndrepteze creșterea copiilor seĭ, totușĭ o avea destulŭ de deștéptă din natură pentru ca sĕ vadă că, numaĭ prin o crescere îngrijită și solidă, copiiĭ seĭ putea sĕ-și facă cariera în viéță. De aceea pentru singurulŭ băiatŭ ce avea (căcĭ fete avea vre-o nouĕ) n'a cruțatŭ nicĭ o cheltuélă pentru ca sĕ-ĭ dea o bună învĕțătură. Băiatuluĭ seŭ iĭ pusese numele de Nicolae, în memoria luĭ Vodă Maurocordat, care se arătase atât de bunŭ pentru elŭ. Până la etatea de cincĭ-spre-

ḑece anĭ, ĭ-a datŭ învĕțătura în casă prin dascălĭ grecĭ, dupĕ cum era moda timpuluĭ de atuncea. Ultimulŭ dascălŭ grecŭ ce avusese, întêmplându-se sĕ móră și negăsindŭ unŭ altulŭ, luà hotărîrea sĕ-și ducă băĕtulŭ la Liovŭ (Lemberg), unde începuse deja boieriĭ din țéra de susŭ sĕ-și trimită copiiĭ la învĕțătură. Acolo Nicolae făcù studiĭ serióse în limba latină și polonă, pe carĭ le vorbĭa și le scriea în perfecțiune. La etatea de 22 anĭ, junele Nicolae terminându-și studiile, se întórse la casa părintéscă.

Atuncea auḑindŭ că a venitŭ la scaunulŭ Domnieĭ naşul seŭ Constantin Maurocordatŭ, fiiul luĭ Nicolae Maurocodatŭ, s'a decisŭ ca sĕ mérgă la Iașĭ spre a i se închina și a-ĭ presenta pe fiiulŭ seŭ. Dar pentru ca sĕ nu mérgă cu mâna góla la celŭ care-lŭ botezase, se decise sĕ-ĭ ducă douĭ cerbĭ pe carĭ-ĭ crescuse în grajdiŭ douĭ anĭ și-ĭ învĕțase a trage la trăsură înhămațĭ. Pentru ca sĕ nu-ĭ ostenéscă pe drum, puse de făcù câte o cușcă pentru fie-care cerbŭ, și ast-felŭ îĭ duse fórte bine la Iașĭ. Acolo le poleì córnele și, înhămându-ĭ la o trăsură de luxŭ, ḑise ca sĕ-ĭ aducă la Curte, unde elŭ s'a dusŭ înainte cu fiiulŭ seŭ. Assemine lucru ne maĭ pomenitŭ și ne maĭ vĕḑutŭ, a fostŭ pentru Ieșenĭ unŭ adevĕratŭ spectacolŭ; ast-felŭ că, pânĕ sĕ ajungă ecuipagiulŭ la Curtea Domnéscă, jumĕtate orașul mergea pe lângă elŭ.

Constantin Vodă primì cu plăcere pe finul seŭ, fiind-că încă ținea minte impressiunile de mulțămire ce-ĭ făcuse cu calulŭ celŭ bălanŭ,— și simți și maĭ mare plăcere vĕḑêndŭ că are unŭ finŭ ajunsŭ, nu numaĭ cavalerŭ frumosŭ și elegantŭ, dar chiar bine crescutŭ și instruitŭ în limbele classice, elena și latina. Auḑindŭ unŭ huetŭ neobișnuitŭ despre partea curțiĭ, îșĭ aruncă ochiĭ pe feréstră și vĕḑêndŭ atât de multă lume, întrebà ce sĕ fie ?

«Lume cĭudată, Măria ta !... însoțesce nisce vite pe care le-am adusŭ ca peșcheșŭ pentru naşulŭ meŭ.

— Ce felŭ de vite ?

— Nisce cerbĭ prinșĭ din munțiĭ meĭ de micĭ și îmblânḑițĭ, ca sĕ fie de petrecere coconilor Mărieĭ tale.

Minunatŭ lucru! Nicĭ n'am maĭ vĕdutŭ așa ceva .. cerbĭ înhămațĭ... cu córnele poleite!... Mulțămescŭ... fórte multŭ iți mulțămescŭ. Aĭ vre-o trébă în Iașĭ? Aĭ vre-o nevoie? Aĭ sĕ-mĭ ceĭ ceva? Spune.

— Nimica, Măria Ta. Laudă luĭ Dumneḑeŭ tóte 'mĭ mergŭ bine: nu potŭ sĕ mulțămescŭ îndestulŭ celuĭ de susŭ. Am avutŭ numaĭ dorința de a vedea pe acelŭ ce m'a creștinatŭ, și a-ĭ ura ca sĕ trăéscă mulțĭ anĭ.

— Ce nume pórtă fiĭulŭ D-tale?

— Numele tatăluĭ Mărieĭ Tale.

— Sĕ trăéscă! Ce așĭ putea face pentru el?

— Ce va bine-voi Măria Vostră; l'amŭ adusŭ ca sĕ-lŭ închinŭ prea puternicieĭ Vóstre, ca sĕ faceți din elŭ ce veți pofti.

— Dupĕ învĕțăturile care le are, șĭ-ar face sórta maĭ bună la Stambulŭ. Sĕ-lŭ trimitŭ la Kapu-Kehaĭaoa nóstră, ca să-ĭ pregătéscă calea înaintăriĭ. Scie turcesce?

— Scie numaĭ a vorbi, cât l'am învĕțatŭ eŭ din practică.

— Acolo va învĕța carte.

— Sĕ trăiți Măria Vóstră! Dóră sĕ-ĭ dațĭ ragazŭ de vre-o lună ca sĕ se gătéscă.

— Am sĕ viŭ și eŭ în țéra de susŭ. Voiŭ sĕ vĕdŭ cetatea Sucéveĭ, Monastirile cele vechĭ: Putna, Sucevița, Dragomirna și cele-l'alte. Pe aprópe e moșia D-tale?

— Fórte aprópe.

— Voiŭ veni sĕ vĕdŭ casa și familia finuluĭ meŭ.

— Voiŭ așterne sufletul și inima mea în calea Mărieĭ Vóstre. Sĕ veniți cu berechetŭ!

— Sĕ ne vedemŭ cu bine! Acolo vom regula plecarea luĭ Nicolae.»

* * *

Imprejurările și trebile Domnieĭ n'aŭ datŭ răgazŭ luĭ Vodă ca sĕ vie în călĕtoria ce proiectase de cât tómna, târḑiŭ, pe când se scutura frunḑa de pe arborĭ. Atuncea luândŭ cu sine pe Vistierul și pe Postelniculŭ celŭ mare, vre-o douĕ-deci de tră-

surĭ înărccate cu Ediclĭ (1) și bagage; precum și vre-o două-sute de Slujitorĭ călărĭ, a visitatŭ Botoșanĭ, Herța, Cernăuțĭ, Rădăuțĭ, Sucéva și Monastirile. In tóte părțile, pe unde umbla, lua note, asculta plângerĭ, și însemna cu de-amĕruntulŭ neajunsurile, lipsurile, defectuositățile instituțiunilor ce erau în vigóre, ca sĕ aĭbă materialulŭ necesariŭ pentru reforma cea mare care o proiecta în mintea sa; și în adevĕrŭ dupĕ câțĭ-va anĭ, în domniile luĭ successive în ambele principate, elŭ a introdusŭ multe și marĭ reforme carĭ l'aŭ însemnatŭ între ceĭ maĭ capabilĭ organisatorĭ, și pentru care istoria i-aŭ consacratŭ pagine de mare laudă.

Serdarul Cuciuc a eșitŭ înaintea Domnitoruluĭ la Sucéva pentru ca sĕ-ĭ aducă aminte de promisiunea ce ĭ-a datŭ de a-ĭ onora casa, invitându-lŭ tot o-dată de a lua parte la o vênĕtóre ce a organisatŭ în munțiĭ de pe moșia sa; căcĭ — dupĕ cum ḑicea elŭ — cerbiĭ și căpriórile sunt doritóre ca sĕ facă cunoscință cu fața luĭ Vodă. Maurocordatŭ primì cu plăcere. La marginea moșieĭ maĭ multe sute de muntenĭ, cu femeĭ și fete, eșirĕ întru întîmpinarea Domnuluĭ cu pâne și sare, cu faguri de mĭere și cu tave încărcate de fragĭ (2) și alte fructe de munte; urându-ĭ bună venire și sănĕtate.

In pragul caseĭ, soția luĭ Cuciuc, jupânésa Ilenuța fata Popeĭ (care de și avea aprópe patru ḑecĭ de anĭ era încă fórte frumósă), a primitŭ pe Domnitoriŭ cu buchete de florĭ, înconjurată de ceĭ ḑece copiĭ ce'ĭ avea, unulŭ maĭ frumosŭ și maĭ drăgălașŭ de cât altulŭ; așa că Domnitorulŭ nu scia în cotro sĕ și îndrepteze privirile fermecate de mulțămire: la mamă saŭ la copiĭ?

Caseĭ luĭ de la țĕră, Cuciuc iĭ detese numele de Conacŭ, dupĕ tradițiunile ce le avea din orașele turcescĭ ce le vĕḑuse, unde locuințele persónelor maĭ însemnate se numescŭ *conace*.

(1) Așa se numĭaŭ ómenĭ ce făceaŭ serviciul privatŭ al Domnuluĭ, precum Ibrictarulŭ, Peschirgiul, Ciubucciul, Cafegiul, Cupariul și alțiĭ.

(2) In munțiĭ Bucovineĭ fragiĭ se producŭ până în érnă. La Crasna, în 1848, am culesŭ eŭ îusumĭ fragĭ în Decembre, căutându-ĭ pe sub zăpadă.

Ar fi putut însĕ sĕ se numéscă chiar *seraiŭ*, fiindŭ-că putea sĕ găsduéscă chiar unŭ împĕratŭ: o construise cu meșterĭ anume aduș̆ĭ din Stambul și fără a cruța cheltuele; maĭ ales că pétra, varul, lemnăria și brațele avêndu-le pe moșia sa proprie, avea tótă înlesnirea ca s'o facă cât maĭ mare, maĭ solidă și maĭ frumósă. În cele patru-dec̆ĭ de camere ce cuprindea, s'a găsit destulŭ locŭ spre a se găsdui Vodă cu tótă curtea sa, afară de ceĭ 300 de Slujitorĭ carĭ s'aŭ găsduit pe la casele din satŭ. În imensa sală de mâncare a caseĭ, Domnitorul, cu tótă curtea luĭ, cu ministrĭĭ, cu ispravnicĭĭ ținuturilor vecine, cu Episcopul de la Râdăuț̆ĭ, cu maĭ mulț̆ĭ boierĭ vecinĭ veniț̆ĭ cu jupânesele lor, și în mijlocul familieĭ de gasdă, prânz̆ĭ și cină cu mulțămirea și veselia cea maĭ mare, în desfătarea ce o adăogea armonia uneĭ bande de musicanț̆ĭ aduș̆ĭ întradinsŭ de la cetatea Bistriț̆eĭ de peste munț̆ĭ din Ardealŭ. În curte cânta o altă bandă de lăutarĭ; împrejurul acestora dănț̆uiaŭ cu veselie flĕcăĭ și fete, nu numaĭ z̆iua, dar și nóptea la lumina masalalelor și a focurilor mereŭ aț̆ĭțate cu ramure verz̆ĭ de brad̆ĭ carĭ scânteéză la cea maĭ mică apropiere a cărbunilor; iar în sala de susŭ hora se învârtia de boierĭ și de jupînese cu fetele lor, toț̆ĭ încuragiaț̆ĭ de popularitatea luĭ Vodă, care și însuș̆ĭ țupăĭa în horă cu mare entusiasmŭ și plăcere.

Treĭ z̆ile și treĭ nopț̆ĭ a durat veselia și cheful în curț̆ile Serdaruluĭ Cuciuc. Vodă Maurocordat spunea că aceste aŭ fost z̆ilele cele maĭ plăcute ce a gustatŭ în viéța sa. În intervalul acesta s'a organisat vênătórea domnéscă, care trebuea sĕ ție treĭ z̆ile, pentru ca sĕ bată toț̆ĭ munț̆ĭĭ cunoscuț̆ĭ că conținŭ fiare marĭ. Patru sute de Plăeș̆ĭ cu sineț̆e ghintuite, adunaț̆ĭ din satele vecine și peste o miĭe de *hăitaș̆ĭ*, saŭ bătăiaș̆ĭ, dispuș̆ĭ ca ceĭ cu armele sĕ țină piscurile, iar ceĭ-l'alț̆ĭ sĕ măie vênatul din vale spre délŭ, aŭ fostŭ împărț̆iț̆ĭ în cete de câte cinc̆ĭ-dec̆ĭ, fie-care cétă sub comanda unuĭ Aprodŭ, și toț̆ĭ sub comanda supremă a luĭ Cuciuc. Vodă trebuea sĕ mérgă însoț̆it de tînĕrul Cuciuc, și înconjurat de câț̆ĭ-va arnăuț̆ĭ carĭ eraŭ în cortegiul seŭ. Timpul era frumosŭ: pe văĭ érba

se arăta încă verde și înflorită; numaĭ florile carĭ eraŭ maĭ nalte eraŭ cam opărite de brumă; pe culmile munților însĕ uș́óre straturĭ de ninsóre albĭaŭ vêrfurile stâncelor și muschiul ce le învelia.

Curiósă sensațiune a adusŭ luĭ Vodă prima pornire a bătăiĭ: când la semnalul datŭ de buciume, dupĕ înșirarea ómenilor, aŭ început a se repercuta răcnetele și țipetele bătăiașilor din vale, fiorĭ a simțitŭ furnicându-ĭ tot corpul de la talpe până în creștetŭ. Elŭ, care nu avusese ocasiunea sĕ asiste la așa ceva, simția că i se sburlia pĕrul sub calpacul de samurŭ care 'lŭ purta; iar când auḑia câte o pușcă trosnindŭ în linia în care se afla așeḑat, simția în têmple și în peptŭ o svêcnitură care 'lŭ făcea sĕ se îngălbinéscă la față: așa că la semnul ce-ĭ făcea tênĕrul Cuciuc ca sĕ dea în caprióra care venia spre el, Vodă, în locŭ sĕ puie arma la ochĭ, 'ĭ-o întindea luĭ spre a o descărca; iar când cerbul saŭ căprióra căḑeaŭ pe aprópe de el, se arăta fórte simțitor de milă la omorîrea lor. Cu tóte aceste, de și n'a dat nicĭ odată cu pușca, lingușitoriĭ l'aŭ fost făcut sĕ crédă că el a ucisŭ unŭ cerbŭ, o capră și un porcŭ, încredințându-l că de glónțele luĭ aŭ căḑut. La locurĭ și restimpurĭ anumite, se făcea repausele: atuncea bucătariĭ îndată împrovisaŭ prânḑurile chiar din vênaturile dobândite, frigându-le saŭ gătindu-le la focurile ce eraŭ prea ușor de a se aprinde; iar Domnul și toțĭ óspețiĭ, mâncaŭ cu o plăcere nespusă șeḑênd pe stâncĭ, saŭ pe rămurĭ moĭ de bradŭ. Serile, neputêndu-se, din causa depărtăriĭ, întórce acasă, trebuea ca vênătoriĭ sĕ se culce în munțĭ. Pentru Vodă se improvisase o colibă din rămurĭ de brad, iar pentru ceĭ-l'alțĭ se asternea rămurĭ, pe care se culcaŭ coperiți de bolta înstelată a ceriuluĭ, și adormiaŭ încălḑiți de jeratecul focurilor mereŭ alimentate cu lemne.

Peste o sută de cerbĭ, douĕ sute de caprióre, opt-ḑecĭ de mistreți și cincĭ-ḑecĭ de urșĭ, afară de unŭ numĕrŭ maĭ mare de lupĭ și vulpĭ, aŭ fostŭ trofeele primelor douĕ ḑile ale vênătoriĭ démnescĭ. Vodă, mulțumitŭ de acestŭ resultatŭ, voia ca a treia ḑi sĕ se întórcă la satŭ. Cuciuc însĕ l'a

rugatŭ ca sĕ maĭ asiste măcar la o bătaie, pe unul din munţiĭ unde se credea că s'a refugiat tot vênatul speriatŭ în bătăile precedente. Se făcŭ, decĭ, a treia ḑi ultima vênătóre. Se maĭ omorîră câte-va ḑecimĭ de fiare marĭ, cu ale cărora ecatombe trebuea sĕ se închiee petrecerea domnéscă. O întêmplare năprasnică însĕ venì ca sĕ întristeze tótă veselia acesteĭ petreceriĭ.

Când se deteră semnalele de retragere, Cuciuc tatăl, lăsând pe fiiul sĕŭ pe lângă Domnitoriŭ, plecà cu vre-o sută de paşĭ înainte, mergênd maĭ răpede pentru ca sĕ cerceteze despre o potecă pe care sĕ pótă apuca spre a eşi maĭ curênd la luminişŭ. Câţĭ-va plăeşĭ îl precedaŭ, pre când strigătele unor bătăiaşĭ maĭ întârḑiaţĭ încă resunaŭ, făcênd sĕ salte fiarele care se pitulaŭ în desişurĭ saŭ în culcuşurile lor. Iată că un ursŭ fórte mare, eşind din dosul unuĭ jnépănŭ (1) se întâlni peptŭ în peptŭ cu Cuciuc. Acesta, avênd puşca descărcată—fiindŭ-că nu se maĭ aştepta a da peste acemine surprinderĭ—când vĕḑù că ursul se aruncă asupra sa, scóse un pistolŭ ce avea la brâŭ şi i lŭ sloboḑi drept în cap. Glonţul însĕ, sfărtecând numaĭ o ureche a animaluluĭ, nu-ĭ făcuse de cât o rană uşóră, dar destul de forte pentru ca ursul, care de douĕ ḑile suferia de o altă rană ce suferise de la un plăieşŭ, sĕ se arunce asupra agresoruluĭ seŭ, sĕ-l apuce în braţe, şi sĕ-l strângă astfeliŭ în cât sĕ nu pótă scóte cuţitul ce avea la brâŭ. Cuciuc, strigând şi cerênd ajutorŭ, se lupta acuma în desperare; apucând şi el pe ursŭ brăţişŭ, cu vânjósele şi puternicele sale mâinĭ, îl ţinea în stare de a nu se putea servi nicĭ cu ghiarele spre a-l sfâşiea, nicĭ cu gura spre a l omorî. Lupta se mărginia într'o luptă dréptă ca între douĭ flecăĭ carĭ, când n'aŭ ce face, se iéŭ la trântă: se vedea când ursul de asupra luĭ Cuciucŭ, când acesta de-asupra luĭ. Domnul, cu toţĭ arnăuţiĭ seĭ şi cu o mulţime de Plăeşĭ se apropiase; dar nicĭ strigarea poruncitóre a luĭ Vodă, nicĭ compătimirea generală a spectatorilor, nu folosiaŭ: nimenĭ nu cuteza sĕ se apropie;

(1) Specie de bradŭ piticŭ care se găsesce numaĭ pe vêrfurile munţilor.

iar ursul, fără a ținea sémă de strigătele ómenilor și de pocnetele puscelor carĭ se sloboḑiaŭ împrejurul seŭ, urma lupta cu înverșunare și cu intențiune ca sĕ sfâșie pe adversarul seŭ. Nicolae, băĕtul luĭ Cuciuc, nu maĭ putù suferi spectacolul acesta: se decise a scăpa pe tatăl seŭ cu orĭ-ce preț. Așa dar făcêndu-șĭ cruce, îngenunchiându și puindu-șĭ pușca la ochĭ, întinse cocoșul, trase de piedecă și, când arma pocni, se vĕḑură douĕ cadavre căḑênd îmbrățișate! același glonț trecênd prin inima ursuluĭ, trecuse și prin inima tatăluĭ seŭ!

Fatalitatea a făcutŭ ca blăstemul luĭ Ali sĕ se execute prin mâna fiiuluĭ ucigașulŭ seŭ!

* * *

Constantin Vodă Maurocordatŭ fórte pătrunsŭ de tragica mórte a fiuluĭ sĕŭ, se grăbi a se coborî din munțĭ cu toțĭ curteniĭ seĭ și, dupĕ ce adressà călduróse cuvinte de mângâiere mult întristateĭ familiĭ, în sînul căreia petrecuse atât de multămit, a plecăt spre reședința sa, lăsând pe Postelnicul cel mare spre a-l representa la îmmormêntarea Serdaruluĭ Cuciuc, și îmbrăcând pe tênĕrul Nicolae cu caftanŭ de Serdariŭ spre a-l consola de perderea tatăluĭ seŭ.

Jupânésa Ileana cătră primă-vara viitóre a fostŭ poftită de Dómna luĭ Maurocordat cu familia sa ca s'o vadă. Ea a plecat cu douĕ rădvane, luând cu sine patru din fetele eĭ cele maĭ marĭ și pe fiiul seŭ ca conducătoriŭ, lăsând acasă pe cele maĭ micĭ sub îngrijirea mameĭ sale. La Iașĭ ea a fost poftită sĕ găsduéscă la Curtea domnéscă, unde Dómna ĭĭ făcù tóte onorile și-ĭ arĕtà multă afecțiune; dupĕ o ședere de douĕ săptĕmânĭ, ea se întórse acasă lăsând în haremul Dómneĭ pe fetele eĭ, carĭ eraŭ de o frumuseță ideală. În tómna viitóre, când s'a împlinit anul de doliŭ, ea se întórse ca sĕ-șĭ iea fetele. Atuncea însĕ ea le găsi logodite de Dómna cu tinerĭ fiĭ de boierĭ de starea întâiŭ și le mărită pe tóte într'o ḑi în biserica unde cu 26 anĭ în urmă se botezase soțul eĭ. Totŭ atuncea se logodi și fiiul seŭ cu o fată grécă din haremul Dómneĭ,

căreia i se făcù mare și frumósă nuntă domnéscă, cununându-se chiar de Dómna cu unul din Beizadele, și dându-ĭ drept dotă Portăria de Sucéva, postŭ ce ecuivala cu Prefectura.

Dupĕ domnia din 1733—35, Constantin Vodă Maurocordat maĭ revenind la tronul Moldoveĭ în 1742 1748 și 1769, a fostŭ protector familieĭ Cuciuc, botezându-ĭ și cununându-ĭ copiiĭ, băețiĭ saŭ fete, și reversând asupra tuturora binefacerile sale generóse.

Aice voiŭ lăsa romanțierilor sarcina de a urmări istoria acesteĭ familiĭ, mărginindu ne de o camdată a spune pe scurtŭ că toțiĭ urmașiĭ de sexŭ bărbătescŭ aŭ fostŭ împinșiĭ de fatalitate la paricidŭ, uciḑênd fiiĭ pe tatăl lorŭ, pênĕ la a șéptea generațiune ce a apucat'o acelŭ ce scrie acestŭ episodŭ.

II.

Intre aniĭ 1840—2 eramŭ copistŭ în cancelaria Logofețieĭ Dreptățiĭ, care în timpiĭ modernĭ s'a numitŭ *Ministerul Justiției*. Acolo cunoscuiŭ, printre alțiĭ colegĭ, pe unulŭ care se numia Dumitraki Cuciuc. El era cu treĭ patru anĭ, póte, maĭ în vêrstă de cât mine și funcționa maĭ de mult; de aceea el ajunsese copistŭ activŭ, adică cu léfă, pre când eŭ eram numaĭ *practicantŭ*, primindŭ numaĭ cincĭ ḑecĭ leĭ pe lună din léfa ministruluĭ; căcĭ, trebue s'o spunŭ, pe atuncĭ miniștriiĭ eraŭ maĭ mucheleſi, maĭ mândri; pretindeaŭ că servescŭ pentru patrie și pentru onóre iar nu pentru léfă; de aceea léfa lor o distribuiaŭ pe la funcționariĭ lor inferiorĭ lipsițĭ de mijlóce dupe o listă dressată de Directorulŭ Logofețieĭ.

Cuciuc, camaradulŭ meŭ, îmĭ arĕta multă dragoste și afecțiune. Avém și eŭ óre-care simpatiĭ pentru elŭ, și-mĭ plăcea spiritulŭ luĭ celŭ agerŭ, în care prevedémŭ o capacitate remarcabilă. Elŭ făcuse clasele gimnasiale la Academia Michăiléná, și asculta, ca externŭ, cursurile de dreptŭ ce le făcea rĕposatulŭ Iurisconsultŭ Bojinca și Neculaĭ Docan, care venise doctorŭ în dreptŭ de la Paris; și adesse orĭ ascultamŭ cu plăcere

cum relata el lecțiunile ce le asculta și cum definîa diferitele cestiunî de dreptŭ carî veniaŭ la ordinea ḑilei în judecățile Tribunalelorŭ și ale Divanurilor apelative, carî se resumaŭ în chrisóve Domnescî ce se lucraŭ în Logofeție. Avea însĕ unŭ *tic* curiosŭ amiculŭ meŭ Cuciuc: adesse orî se întrerupea din naraținnile ce începea, părea că e distractŭ, sĕ uĭta în tavanŭ saŭ pe feréstră, mișca buzele ca cum ar vorbi în sine, saŭ se primbla prin casă bălăbănindu-și mânele într'unŭ modŭ bizarŭ, care nicî seriosŭ nicî comicŭ nu se putea califica. Acésta i se întêmpla une-orî și chiar când scria: de o-dată asvêrlia condeiulŭ cu unŭ aerŭ spasmoticŭ, se rădica în picióre, umbla cu pașî răpeḑî și largî fără de nicî unŭ scopŭ, gesticula, bodogănia saŭ mormăĭa fără a putea cine-va înțelege ce spunea, și apoî frecându-și mânele și scuturându-și capulŭ cu pletele luî lungî (căcî atuncî eraŭ de modă) se așeḑa iarăși pe scaunŭ la scrisŭ.

«Are gărgăunî în capŭ, ḑicea unii din colegiî luî.

— L'a apucatŭ pandaliile, ḑicea unŭ altulŭ.

— E apucatŭ de lele, sărmanul!

— Haĭ sĕ-î citimŭ moliftele sântuluî Augustin! ḑicea altulŭ.

In realitate însĕ fondulŭ caracteruluî luî Caciuc era minunatŭ: elŭ nu se supĕra de glumele și sarcasmele nóstre; din contra părea că-î place sĕ ne véḑă rîḑêndŭ de elŭ, surîdea și chiar îmbrățișa pe celŭ ce spunea glume maî muscătóre. Eŭ singurŭ îlŭ cruțamŭ: departe de a-î adressa vre-o ironie, mĕ uĭtamŭ la elŭ cu unŭ aerŭ de milă; pare că presimțiamŭ că în sufletulŭ seŭ se petrecŭ ceva straniî sentimente. In fața superiorilorŭ, Cuciuc era fórte bine vĕḑutŭ și apreciatŭ. Intru adevĕrŭ elŭ era unŭ funcționarŭ modelŭ; nicî o dată n'a datŭ motivŭ cuĭva ca sĕ-lŭ mustre saŭ sĕ-î observe vre-o abatere de la cuviință saŭ datoriî. Intre copiștî, elŭ era de frunte: scriea frumosŭ, iute, corectŭ și fără omissiunî saŭ greșelî: adesse orî arĕta și probe de talentŭ în stilistică; Stolonacealniculŭ de atuncea (care astă-ḑî se traduce prin terminulŭ de *șefŭ de masă*) îl punea sĕ lucreze la concepte, fiind-că le brodĭa maî bine de cât elŭ, și-î recunoscea superioritatea.

Eŭ atuncea începusemŭ a rima. In întreprinderea acésta mĕ aflamŭ în stadiulŭ unuĭ pruncŭ care începe a vorbi, saŭ al unuĭ copilŭ care se încércă a scrie : nu sciamŭ daca ceea ce facŭ este bine ; nu eram sigurŭ pe puterile mele. Adesse orĭ trăgeamŭ pe Cuciuc la o parte, și-ĭ arĕtamŭ producerile schiopătândeĭ mele Muse. Ceream părerea luĭ, fiindŭ-că elŭ avea óre-care autoritate înaintea mea : mi se părea și eram convinsŭ că avea și cunoscințe, și spiritŭ, maĭ multŭ de cât mine. Cuciuc, cu tóte că-mĭ mărturisia necompentința în materie de versurĭ, îmĭ da avisulŭ seŭ cu francheță : îmĭ spunea, de essemplu, că cutare versŭ se părea slabŭ, cutare fără cadență, — cutare prostŭ rimatŭ, — cutare frasă încălcită, saŭ obscură, saŭ de prisosŭ,—cutare expresiune fericită saŭ lipsită de ideĭ,— și tóte observațiunile luĭ mi se păreaŭ drepte, bune, raționale, capabile de a mĕ corige.

Pentru consultațiunĭ de assemine natură venindŭ și acasă la mine, Cuciuc făcuse cunoscința și cu tatălŭ meŭ ; părea fórte înduioșatŭ când vedea blândețea, fericirea, dragostea și amorulŭ care-mĭ arĕta tatălŭ meŭ. De aceea, când eram singurŭ, îmĭ ḍicea : «Ce fericitŭ trebuĭ sĕ fiĭ tu, că escĭ așa de iubitŭ de tatălŭ tĕŭ ! Cum de nu mĭ-a datŭ și mie Dumneḍeŭ unŭ tată așa de bunŭ !»

Dupĕ acéstă exclamațiune, am ghicitŭ că amiculŭ muŭ avea o lespede grea pe inimă din causa tatăluĭ sĕŭ. Cu tóte aceste nu cutezamŭ sĕ-ĭ cerŭ a mi se mărturisi. Apoĭ, sciindŭ că tatălŭ seŭ ședea la țéră în districtulŭ Dorohoiuluĭ, pe când el sta în Iașĭ, îmĭ închipuiamŭ că, chiar de va fi suferindŭ ceva neplăceriĭ, acésta trebue sĕ se întâmple prea rarŭ. Altă dată, dupĕ mórtea mameĭ mele (care s'a întâmplatŭ la anulŭ 1842), venindŭ ca sĕ mĕ console în sfâșierile cumplite ale doliuluĭ meŭ, mĕ întreba despre multe amĕrunte familiare și maĭ cu sémă despre afecțiunile tatăluĭ meŭ pentru soția sa. Nu putea el sĕ asculte de cât adevĕrulŭ : ĭĭ spuneam că nu mi s'a întêmplatŭ sĕ audŭ între părințiĭ meĭ nicĭ o dată vre-o cértă, vre o neînțelegere, cu atâta maĭ puținŭ scene de violență, ci tot-d'auna dragoste liniștită și armonie, carĭ singură ĭĭ făceaŭ

sĕ pórte fără greutate simțită sarcina celor 13 copiĭ ce eram în casă. Intr'o ḑi întrebându-mĕ din ce causă s'a stinsŭ maică mea, și spuindu-ĭ că acésta ĭ-a venitŭ din facere, nu s'a putut opri de a se rădica dreptŭ în susŭ și a ḑice frângându-șĭ pumniĭ: «Sĕrmana maĭca mea!

— Cum? din ce causă a muritŭ maĭca ta?

— Oh! nu sciŭ de trebuĭ sĕ-țĭ spunŭ, scumpulŭ meŭ amicŭ! e grozavŭ de duresosŭ!

— Bine, frățióre, daca acésta îți face rĕŭ, lasă, nu maĭ spune. Eŭ nu sunt așa de curiosŭ. Póte că altă dată îmĭ veĭ spune..., când veĭ fi maĭ liniștitŭ, maĭ puținŭ emoționatŭ. Liniștesce-te.

— Dar nicĭ o dată, nicĭ o dată — măcar de-așĭ trai o mie de anĭ, — nicĭ o dată n'așĭ putea fi maĭ puținŭ emoționatŭ; fiindŭ-că până voiŭ intra în mormêntŭ nu voiŭ putea uîta scena ce am vĕḑutŭ la mórtea mameĭ mele!

— Dar cum? ce a fostŭ? a avutŭ vre o bólă cumplită? durerósă?

— Cumplită și durerósă atât pentru ea, cât și pentru mine și pentru fratele meŭ, carĭ asistamŭ la scena oribilă a morțiĭ sale.

— Dar ce Dumneḑeŭ? Fost'aŭ assasinată póte?

— Aĭ spusŭ cuvêntulŭ, dragă Iorgule. Assasinată subt ochiĭ noștriĭ, și veḑĭ tu? înțelegĭ că asemenea scene nu sĕ uită.

— Dar cine a fost ucigașiĭ? hoțiĭ?

— Ah, ce cumplită întrebare! și ce cumplit rĕspunsŭ trebue sĕ ascultĭ!

— Dar cine?... cine?

La acéstă întrebare l'am vĕḑutŭ îngălbenindŭ, sculându-se în picióre cu așa mină în cât părea că e unŭ 'uriașŭ, și cu ochiĭ holbațĭ și speriațĭ, cu pĕrulŭ de pe capŭ sbârlitŭ în susŭ ca spinarea unuĭ viezure (1), ḑisse: «Dar cine? cine altulŭ putea sĕ fie de cât tatălŭ meŭ?»

Cu aceste vorbe, și cu unŭ plânsŭ înfundatŭ, a eșitŭ din

(1) In Moldova: *Bursucŭ*.

camera mea, lăsându-mĕ sub nisce impresiunĭ de durere, care nicĭ astă-dĭ, dupĕ jumĕtate de secolŭ, nu le potŭ uita!

Dupĕ acéstă destăinuire, care nu putea de cât secretă sĕ rĕmână între mine și simpaticulŭ meŭ amicŭ, și care nu putea de cât milă și compătimire sĕ mĭ inspire, — dupĕ acésta, dicŭ, de câte orĭ îl întâlniamŭ la cancelarie, în locŭ de a-ĭ da bună diminéță saŭ a-ĭ da mâna, îl sărutamŭ, creḑêndŭ că cu acésta voiŭ consola amărîtulŭ seŭ sufletŭ. Dar dupĕ tóte încercările ce am făcutŭ dupĕ acésta, n'am maĭ pututŭ aduce surîsulŭ pe buzele sale!

Intr'o Sâmbătă eșindŭ de la cancelarie, Cuciuc îmĭ spune că nu va putea veni séra la mine, dupĕ cum îmĭ promisese, fiindŭ că teribilul seŭ tată se afla în Iașĭ. A doua ḑi diminéță îl vĕd intrându în camera mea, pre când mĕ aflamŭ aplecatŭ pe masă și scriindŭ.

— A, ha! ḑisseĭ, a plecatŭ teribilulŭ tĕŭ tată, se vede.

— A plecatŭ, dar uită-te ce suvenire mĭ-a lăsatŭ.

In adevĕrŭ avea ochiulŭ dreptŭ umflatŭ cât pumnulŭ, iar obrazulŭ stângŭ brăsdatŭ de vinețele.

«Dar ce este asta, pentru Dumneḑeŭ?

— Când se gătea sĕ plece, îĭ spusseiŭ că trebue sĕ-mĭ dea ceva parale, căcĭ rĕmăsesemŭ că n'aveam cu ce-mĭ scóte cămășile de la spĕlătoriță; frate meŭ aseminea îĭ cerea ceva haine și încălțăminte, și mijlóce ca sĕ-șĭ cumpere cărțĭ pentru scólă. Elŭ însĕ în locŭ de parale, saŭ măcar vre-o vorbă dulce, a tăbărît maĭ întîiŭ pe frate-meŭ: l'a lovitŭ cu pumnul în cât a căḑutŭ josŭ, apoĭ a începutŭ a'l călca în picióre. Apoĭ când m'am dusŭ sĕ'lŭ rogŭ sĕ înceteze cu aseminea sĕlbătăciĭ, s'a întorsŭ cu tóte furiele asupra mea, și... iată-mĕ! Dupĕ aseminea maltratărĭ cu carĭ ne-a gratificatŭ, încă sub ochiĭ slugilor, s'a suitŭ în trăsură și a plecatŭ.

«Sĕrmanĭ copiĭ! ḑisseiŭ eŭ.»

Adoua ḑi fiind o serbătóre, și avênd prin urmare douĕ ḑile de ferie, propuseiŭ nefericituluĭ meŭ colegŭ sĕ mĕ însoțéscă la viiă. Decĭ luând o birjă, și apoĭ trecênd și pe la frateseŭ— care zăcea sdrobitŭ de maltratările tatăluĭ seŭ — merserăm

împreună la Valea-Adâncă, undemŭ era viia, și acolo, cu ajutorul compreselor cu apă rece, aplicate pe umflăturĭ, amândoĭ frațiĭ adoua ḑi simțiră durerile lor maĭ potolite.

Dupĕ trecere de vre o douĕ lunĭ fiind timpul vacanțelor de vară, când frațiĭ Cuciuc trebuea sĕ se ducă în districtul Dorohoiuluĭ iar eŭ în districtul Vasluiuluĭ, colegul meŭ veni sĕ 'mĭ ḑică adio.

«De ce nu viĭ sĕ petrecĭ vacanța la mine? ĭĭ ḑiseiŭ eŭ. Dupĕ cum îmĭ spuĭ că este tatăl tĕŭ, póte iarășĭ veĭ avea scene desplăcute.

— Nicĭ asta nu pot s'o facŭ, din nenorocire. A trimis trăsura, cu ordinŭ ca sĕ mergem amĕnduoĭ, și nu cutezŭ sĕ-ĭ calcŭ ordinul; atunci furiile luĭ m'ar urmări pĕn la marginele țĕreĭ. Avem óre-care mângăere acolo de la consórta actuală a tateĭ. Ea este o femee cu inimă bună; și cu tóte că are și ea douĭ copiĭ făcuțĭ în căsătorie cu tatăl meŭ, totușĭ ne arată și noĕ adevĕrate sentimente materne. Cei nenorociți, sciĭ, compătimescŭ între dênșiĭ.

— Cum? Și ea este nenorocită?

— Nu maĭ puțin de cât noĭ. Sufere, sărmana, supliciurile luĭ Tantal: înjurăturĭ, pălmuirĭ, pumnuele, maĭ în tóte ḑilele, de față cu slugele, de față cu orĭ cine. Ca sĕ-țĭ facĭ idee cât de nenorocită este și ea, este destulŭ sĕ-țĭ spun că de patruspre-ḑece anĭ îndură viéța acésta! Maltratările ĭaŭ zăpăcit, mi se pare, chiar mintea; ea nu maĭ are voință a sa proprie; când îl vede tremură, căcĭ îĭ scie de frică ca o sclavă care trăesce sub biciul unuĭ stăpân tiran.

— Dar mare, escĭ, Dómne! Cum a putut sĕ se producă în lume assemine ómenĭ cu natură de tigri?

— Suntem o familie blăstămată, amicul meŭ! blăstămată, înțelegĭ tu vorba ecésta?

— Înțelegŭ, dar nu pot sĕ credŭ. Tu escĭ amărîtŭ, și veḑĭ tóte în negru.

— Înțelege-veĭ însĕ când îțĭ voiŭ spune că de douĕ sute de anĭ, de când cunóscem că essistă familia nóstră, nicĭ un

Cuciuc n'a murit de mórte bună? Înțelege-veĭ când veĭ afla că în familia nóstră numĕrăm șépte generațiunĭ de paricidĭ?

— A!... tacĭ, pentru Dumnedeŭ, că mĕ înfiorezĭ!

— Înfiorătoriŭ este ceea ce-ți spun, dar din nenorocire adevĕratŭ. Și mĕ simțŭ cu atâta maĭ nenorocitŭ că parecă simțŭ în tóte dilele o fatalitate planându asupra caseĭ nóstre.

Cu acéstă ocasiune, amiculŭ meŭ Dumitraki îmĭ spuse istoria lugubră a străbunuluĭ seŭ Osman, care am narat'o în capitolul de maĭ sus.

ATIUNEA UNIVERSITARA CAROL I. BUCUREȘCI

III

După vacanțe, Cuciuc nu se maĭ întórse. Postul seŭ de copistŭ rĕmâind vacantŭ, mi s'a încredințat mie. N'am putut sĕ-ĭ scriŭ pentru ca sĕ-ĭ arătŭ regretele mele, fiind-că pe atuncea nu era servițiŭ postal organisat pentru corespondența privată; și omul daca nu găsia o ocasiune, saŭ dacă nu trimitea înadins pe cineva cu o scrisóre, n'avea mijlocu de comunicațiune.

În vara anuluĭ viitoriŭ, tatăl meŭ hotărându-se a face un pelerinagiŭ pe la Monastirĭ, puse patru caĭ la o Brașovéncă (1) mare ce avea, grămădì în ea cincĭ din copiiĭ seĭ ceĭ maĭ marĭ — între cari eram și eŭ — și, de la Iașĭ, ne îndrumarăm spre Monastirea Neamțuluĭ. Pe atuncea se făcea mare cas de minunele uneĭ icóne a Maĭceĭ Domnuluĭ, la care alergaŭ toțĭ ceĭ ce suferiaŭ de bóle, de necazurĭ și de sărăcie. Pentru dioa de Înălțare, când este hramul Monastireĭ, venise multă lume, maĭ din tóte părțile din țéră, în cât n'am fi avutŭ locŭ de găsduire, de n'am fi luat cu assalt chilia unuĭ călugĕrŭ cu care tatăl meŭ dicea că ne rudimŭ. Ne dusserămŭ, ca tótă lumea curiósă, sĕ vedemŭ asilul alienaților. Când colo, ce-mĭ vĕdură ochiĭ! Amicul meŭ Dumitraki, îmbrăcat în cos-

(1) Un fel de trăsură coperită dar fără arcurĭ, ca acele ce se dicŭ în Bucurescĭ *de Herasca*.

tumul ordinar al internilor, cu picióre le și cu capul góle. ducea un ciubĕrŭ (hârdăŭ) purtat pe umerĭ împreună cu un alt internŭ, ca și dênsul. Era atât de schimbatŭ, în cât nu l'aș fi putut recunósce, daca nu se uita el la mine și nu mĕ striga pe nume!

Dupĕ ce puse ciubĕrul unde trebuia, venì la mine și mĕ apucà de gâtŭ, plângênd.

«Dar ce este asta, Dumitraki dragă? Ce va sĕ ḑică? Escĭ nebun?

— Sunt tot acela ce mĕ sciĭ, scumpe Iorgule! dar, cum veḑĭ, sunt victima urgieĭ tatăluĭ meŭ.

— Cum? ce feliŭ?... nu înțelegŭ.

— Eată ce este. Dupĕ obiceiul pământuluĭ, părinții sciĭ că aŭ dreptul sĕ-și pedepséscă copiiĭ cu închisórea în monastire. Tatăl meŭ a voitŭ sĕ mĕ pedepséscă, și eată-mĕ aice!

— Cum? fără judecată? fără nicĭ o înculpare?... Dupĕ un simplu capriciŭ?

— A dat o denunțare la Mitropolie că eŭ aș fi voit a atenta la viața luĭ, și a căpĕtat ordin ca sĕ mĕ ție aice încarceratŭ pe timpŭ de un anŭ.

— Dar cum a putut face acésta? Făcut'aĭ tu ceva, pentru ca sĕ atragĭ asupră-țĭ o asemine oribilă bănuélă?

— A fostŭ un adevĕratŭ evenimentŭ al fatalității. Anul trecut, când, dupĕ cum sciĭ, am venit împreună cu frate meŭ la țéră ca sĕ petrecemŭ vacanțele, am plecat într'o ḑi, împreună cu frate-meŭ la vênătóre. Dupĕ ce am umblat pe sub pólele pădureĭ dupĕ turturele, de care am ucisŭ câte-va, în spre amĕḑă ne întorceam spre casă. Drumul fiindu-ne prin fundul livedeĭ, ne-am luat dupĕ nisce cârdurĭ de graurĭ carĭ săriaŭ dintr'un copaciŭ în altul, tupilindu-ne și silindu-ne ca sĕ ne apropiem de eĭ. În urmărirea acésta observând că graurii se lăsase pe un loc semănat cu linte, care despărția livedea de vie, când mi s'a părut că m'am apropiat îndestulŭ, am trasŭ. Căḑuse vre-o patru. Când m'am răpeḑit ca sĕ-ĭ ieŭ, de odată mĕ pomenescŭ cu tatălŭ meŭ că ese din marginea vieĭ, plinŭ de sânge pe obrazŭ. Atuncea aruncându-se asupra mea, îmĭ

ĭea pușca din mână strigându: «A! hoțule, tu tragĭ asupra tatăluĭ tĕŭ? Aștéptă, tâlharule, că ți-oiŭ arăta eŭ ție.» Frate-meŭ voesce sĕ intervie; dar ĭĭ ĭea și luĭ pușca din mână, și aceea fiindŭ încărcată, o îndreptéză asupra nóstră ordonându-ne ca sĕ mergem înainte spre casă. L'am ascultatŭ: am mersŭ bocindu-ne, plângêndŭ și jurându-ne că nu ne-a trecutŭ prin gândŭ assemine crimă; și că, daca în adevĕrŭ, l'a atinsŭ vre-un haliciŭ când am trasŭ în graurĭ, acésta n'a pututŭ sĕ fie de cât unŭ jocŭ alŭ întâmplăreĭ. Elŭ însĕ, îndată ce ne-a dusŭ acasă, ne-a închisŭ într'unŭ hambarŭ, ne-a legatŭ cu mânele îndĕrĕptŭ pironiți de nisce stâlpĭ, și ne-a bătutŭ într'unŭ modŭ teribilŭ; nopțile ne ținea închișĭ acolo, toț legați, așa că nu puteam nicĭ macar sĕ ne culcăm, iar ḑilele ne punea la torture până ne vedea că leșinăm. A treia ḑi surprinḑêndŭ pe soția sa că ne adusese vinŭ de bĕuțŭ și apă ca sĕ ne aplice pe vênătăĭ, a luat'o și pe ea la bătae așa de cumplitŭ în cât ne rugamŭ s'o ĭerte și sĕ grăbéscă a veni spre a ne omorî. Dupĕ treĭ ḑile de torture, în fine vĕḑurămŭ că a trimisŭ pe unŭ țiganŭ bĕtrânŭ sĕ ne deslege și sĕ ne aducă o sarcină de paie pentru ce sĕ ne așternemŭ.

Țiganulŭ, care compătimĭa de suferințele nóstre, ne aduse apoĭ câte ceva de mâncare și ne îngriji o sĕptămână cât am statŭ încarcerați, cu unŭ devotamentŭ pentru care-ĭ vom păstra recunoscință cât vom trăi. Peste o sĕptămână, pe mine mĕ puse, legatŭ ca pe unŭ criminalŭ, într'o căruță și mĕ trimise la Isprăvnicie cu adressă ca sĕ mĕ încarcereze la monastirea Neamțuluĭ pe unŭ anŭ de ḑile; pe frate-meŭ, acusându-lŭ că mĭ-a fost complice, spre a lŭ pedepsi, l'a îmbrăcatŭ în haine de argatŭ și, fără a-lŭ maĭ trimite la scólă la Iașĭ, l'a destinatŭ sĕ muncĭască cu argațiĭ la plugŭ și la tóte lucruriie câmpuluĭ, sĕ trăiască și sĕ mănânce cu argațiĭ și sĕ nu aibă voie a veni pe susŭ prin casă; iar soțieĭ sale și copiilorŭ eĭ, le-a datŭ aspre ordine ca sĕ nu ne maĭ cunóscă ca fiĭ aĭ sĕĭ, nicĭ sĕ vorbĭască cu noĭ. Maĭ sunt vre-o treĭ lunĭ până sĕ-mĭ încheiŭ termenulŭ pedepseĭ: ce va maĭ fi dupĕ acésta, nu sciŭ. Plânge-mĕ, amiculŭ meŭ, căcĭ nu sciŭ desperarea unde mĕ va putea duce. Țĭ-am

mai spusŭ, mi se pare, că mĕ tragŭ dintr'o familie blestemată.

— Nu perde speranța, amiculŭ meŭ. Dupĕ viscole și vejelii vinŭ ḑilele cele senine și plăcute.

— Ḑile senine?... pentru mine?... nu sciŭ, ḑeŭ!

* * *

IV.

Trecuseră aprópe trei ani și nu mai auḑisemŭ nimica despre familia Cuciuc. Dar într'o bună diminéță, când mĕ gătiamŭ sĕ esŭ din casă, mĕ pomenescŭ cu amênduoi frații strêngêndu-mĕ în brațe și îmbrățișându-mĕ.

«O Dómne, cum mĕ bucură că vĕ vĕḑŭ sănătoși și veseli! Dar ce vĕ faceți voi? Venit'aŭ ḑilele senine, cari vĕ îndoiați de a le revedea?

— A datŭ Dumneḑeŭ!... da!... Tatăl nostru, dupĕ ce și-a potolitŭ pofta de a ne tortura, în fine și-a luatŭ séma ca sĕ ne ierte și sĕ-și facă vêntŭ spre calea infernului.

— Taci, draga amice, sciĭ că nu-mi place sĕ audŭ pe un fiiŭ vorbind ast-feliŭ pentru tatăl seŭ.

— A! uitasem că escĭ poetŭ. Spre a mĕ îndrepta, ca sĕ-ți placŭ, voiŭ ḑice dar că el s'a dus sĕ se desfăteze în Câmpii Elisseĭ. Fie-i țĕrîna ușóră!

— Și ce sunteți hotărîți sĕ faceți voi acuma?

— Pe frate-meŭ Alexandru l'am băgat în armată ca iuncărŭ. Mâine ai sĕ-l veḑi în uniformă. Frate-meŭ cel micŭ va urma frecuentând școla de la Dorohoiŭ, unde avem casă. Soția tatăluĭ nostru s'a însărcinat cu administrarea moșieĭ, din venitul căreia are a ne da noĕ, celor marĭ, câte trei sute de galbenĭ pe anŭ.

— Dar tu, ce ai de gând sĕ facĭ?

— Sciĭ că m'am cam ocupat cu dreptul. Cât am fostŭ închis în casa de nebunĭ, căpĕtând un exemplar din Codica Ci-

vilă, atât de mult am cetit'o, în cât am învețat'o pe de rost: pot să dau concursu cu Bojinca iurisconsultul. Așa dar sunt preparat ca să mă facu șórece de tribunale: judecător sau *cîlenu*, daca nu cumva și Președinte.

— O!... dar ca s'ajungi la asemine trepte trebue să ai protectori: pe cine ai?

— Am punga mea, dragul meu. Am risipit vre-o două sute de galbeni pe la Logofeție, sciĭ pintre ceĭ mari, și mâine sau poimâne, am să capetu decretulu de judecător. Dar tu, ce faci? Te-am căutat pe la Sf. Nicolae, și am găsit pe alții ședênd în casa vóstră.

— Da, am închiriat'o.

— Am întrebat pe la Logofeție, și am aflat că nu mai escĭ funcționaru al Statului, adevĕru e?

— Prea adevĕru, amice. M'au dat afară din causă că am tipărit în Gazeta Transilvanieĭ o biată poesie, care n'a plăcut Consululuĭ rusescu.

— Se vede că respira prea mult patriotism și puția prea tare a naționalism; nu-i așa?

— In direcțiunea acésta voiu lucra cât voiu trăi, căci sperŭ că se va emancipa odată țéra nóstră de epitropia sub care lângedesce.

— Asemine speranță trebue s'avem toți, noi ceĭ tineri. Dar până una alta, cu ce mijlóce trăescĭ? ce faci?

— Acuma mĕ aflu, potu ḑice, mai bine. Am o ocupațiune privată: sunt secretar la Cancelaria Vămilor, care sciĭ că le ținu nisce Jidani; am léfă de treĭ-sute leĭ pe lună, locuință și alte avantagie.

— Mĕ bucuru... adio! la revedere!

— La revedere, iĭ ḑisseiu. Însă cu o condițiune: să nu-mĭ mai vorbescĭ despre tatăl tĕu. Acésta îmĭ face rĕu.

— Ți-o promitu, daca-mĭ pretinḑi, spre a păstra intactă plăcuta ta amiciție. Noi ședemu în uliția Têrgului de sus, la No.... avem un apartament cu treĭ camere în etajul de susu. Când veĭ voi să ne veḑi, să sciĭ unde să ne cauți.»

Cu tóte manifestațiunile aceste de amiciție, de astădată nisce

sentimente extraordinare simțiiŭ că se nascŭ în mine; unde maĭ înainte eramŭ afectatŭ de trista sórtă care o îndura, acuma pare că mĕ supĕra fericirea de care vedeam că se bucură. De aceea, figura cea inteligentă a vechiuluĭ meŭ amicŭ, în locŭ de a mĭ fi tot simpatică ca maĭ nainte, mi se părea sinistră și repulsivă de astă-dată. Pare că citiam pe fruntea luĭ misterul uneĭ crime. De aceea evitam pre cât puteam cordialitatea luĭ; refusam partidele de plăcere la carĭ adeseorĭ mĕ invita; nu mĕ prea duceam prin locurile care scieam că el le frecuentéză și mĕ feriam pre cât puteam de a veni în contactŭ cu el.

Cu tótă decisiunea acésta ce o luasem în interiorul meŭ, împrejurărĭ sociale aduceaŭ lucrul acolo că tot trebuea din când în cânŭ sĕ-mĭ daŭ cótele cu el.

* * *

Permită-mi-se sĕ facŭ aice o digressiune spre a vorbi despre nisce persóne carĭ aŭ óre-care legătură cu episodul acesta.

Era pe atuncea în Iașĭ un individŭ Iordaki Harnavŭ, fostŭ capŭ de masă la Ministerul Justițieĭ, sub care odinióră servisem atât eŭ cât și D. Cuciuc, când fusesem funcționarĭ acolo. Acestŭ Harnavŭ părăsise cariera funcțiunilor și îmbrățișase pe aceea de avocatŭ, carieră care abia pe atuncea începuse a se forma în țéră. In acéstă meserie lucrurile mergeaŭ bine pentru el: câștiga mult, ținea masă bună, iar casa luĭ era fórte frecuentată de lume cum se cade. Ceea-ce atrăgea lumea în casa luĭ, maĭ alesŭ pe tinerĭ, era femeea luĭ, nu prea frumósă, dar plăcută și fórte spirituală. Între alțiĭ carĭ frecuentaŭ casa luĭ Harnavŭ am fostŭ și eŭ, atrasŭ nu numaĭ de graciele și spiritul cocóneĭ, dar și de prânzurile eĭ suculente, la care fórte desŭ eram invitatŭ, și de societatea plăcută ce adesseorĭ întâlniam acolo. Pânĕ la óre-care gradŭ acolo se făcea câte odată și politică antiguvernamentală: câțĭ-va liberalĭ sincerĭ se adunaŭ și-șĭ comunicaŭ părerile și credințele, făcênd uneorĭ

și planurĭ de propagande liberale și naționale. Maĭ târdiŭ am aflat că Harnavŭ, despre tot ce se vorbia la el, raporta la Consulatul russescŭ, unde se ținea condicĭ și registre pentru asemine relațiunĭ.

Professiunea luĭ Harnavŭ era fórte lucrativă. Toțĭ împricinațiĭ cu documente și dreptățĭ îndoióse alergaŭ la servițiile luĭ. El câștiga adesseorĭ procese fórte marĭ, învingênd avocațĭ învețațĭ și cu diplome. El producea adessea înaintea tribunalelor acte și documente carĭ surprindeaŭ pe cliențiĭ seĭ propriĭ, fiind-că nu se pricepeaŭ de unde le-a scosŭ și de unde le-a găsit. Cu șépte opt anĭ în urmă s'a doveditŭ că el era unŭ faimosŭ escrocŭ, care făuria acte și documente spre a proba asserțiunĭ de fapte carĭ nu eraŭ adevĕrate. El în adevĕrŭ organisase o adevĕrată fabrică de falsificațiunĭ: găsise vre o douĭ treĭ scriitorĭ, carĭ aveaŭ talentul de a imita scripturele cele maĭ vechĭ și maĭ dificile, și dupĕ ce el făcea concepte, de polițe, de contracte, de testamente, de sineturĭ, de chrisóve vechĭ, îĭ punea de le copia imitând cu essactitate scriptura și caracterele persónelor carĭ trebuea sĕ figureze în cause. Cu acestŭ modŭ a ruinatŭ o mulțime de ómenĭ făcêndu-ĭ sĕ pérdă procese pentru averĭ colossale. În timpul luĭ Grigori Vodă Ghica, între aniĭ 1852—3, s'a descoperitŭ banda de escrocĭ, al cărora capŭ era Harnavŭ, și în care eraŭ compromise și unele persóne marcante din societate. Se vorbia că aŭ fost implicate și chiar persóne din familia domnéscă, lucru ce atât de mult afectase pe bunul și dreptul Vodă Ghica, în cât a avut chiar câte-va ḑile de alienațiune. Harnavŭ a fostŭ datŭ judecățiĭ, a fost condamnatŭ, și averea luĭ s'a vêndutŭ pentru despăgubirea victimelor escrocheriilor sale. Femeea luĭ atuncea s'a sinucisŭ luând arsenicŭ; iar el, maĭ târḑiŭ, dupĕ ce și-a făcut pedépsa, a muritŭ în miseria cea maĭ mare, sub stréșina unuĭ gardŭ.

Ca sĕ reieŭ firul narațiunĭĭ mele, mĕ voiŭ întórce la relațiunile mele cu Harnavŭ, pre când nu era nicĭ bănuitŭ, și pre când casa luĭ era bine vĕḑută.

În ḑiua de sânta Ecaterina (a anuluuĭ 1846, daca nu mĕ

înșelŭ) ducêndu-mĕ sĕ felicitŭ pe Dómna Harnavŭ de onomastica eĭ, ea, care tot deauna când mĕ vedea îmĭ făcea ochĭ dulcĭ, m'a poftitŭ la masă, la prânḑŭ. Ducêndu-mĕ la ora reglementară, găsiiŭ lucrurile întocmite pentru o seriósă veselie. Un tarafŭ de bunĭ lăutarĭ întona cântece de acele carĭ facŭ sĕ salte și inimele celor bĕtrânĭ, cu cât maĭ ales a celor tinerĭ, carĭ atuncea se maĭ vedeaŭ electrisațĭ de graciele altor treĭ patru dame tinere, invitate și ele pentru prânḑŭ. Între ceĭ ḑece saŭ douĭ-spre-ḑece invitațĭ, eraŭ și frațiĭ Cuciuc. Încă înainte de a ne pune la masă, fiind-că lăutariĭ ne cântaŭ dupĕ pofta inimeĭ ce scieaŭ a citi pe fețele nóstre, învêrtirăm vre o douĕ hore vesele, ba mi se pare și câte-va valsurĭ. Prânḑul a fost de cele maĭ succulente ; și cu atât maĭ bine savuramŭ mâncările, cu cât aveam înainte vinurĭ generóse, vechĭ și profumate, gata a ne essalta imaginațiunile până la delirŭ. Nu ținŭ minte bine, de cât mi se pare că am rădicat și un toastŭ în versurĭ, improvisate pentru ochiĭ galeșĭ aĭ cocóneĭ de gasdă. Ținŭ însĕ minte bine că, dupĕ mâncare dănțuirăm până dupĕ mieḑul nopțiĭ, iar uniĭ din noĭ veniserĕ la așa gradŭ de veselie în cât abia îĭ țineaŭ piciórele. În cele din urmă ne deciserăm sĕ ne ducem spre casele nóstre.

Cu tóte că de cu sĕră timpulŭ fusese fórte frumosŭ, peste nópte însĕ s'a schimbatŭ fără de veste. Când am eșitŭ, ploua, de părea că tórnă cu găléta. Harnavŭ mĕ împrumută cu o umbrelă, sub care luaiŭ pe Cuciuc cel maĭ mare ca sĕ-lŭ conducŭ până la elŭ acasă. Frate-seŭ Alecu, avênd mantaoa sa de ofițeriŭ, era destul de bine adăpostit. Gasda luĭ Cuciuc fiindu-mĭ în drumŭ, lăsaiŭ pe amênduoĭ frațiĭ în dreptul portițeĭ lor, pe deasupra căreia era un fel de strĕșină ca un cozorocŭ (1), și mĕ dusseiŭ spre locuința mea, căitŭ de nebunia ce făcusem, fiindŭ-că pentru prima óră cu mare rușine mĕ simțiam beatŭ.

Iată ce am aflat apoĭ că aŭ făcut frațiĭ Cuciuc.

După ce i-am lăssatŭ eŭ, eĭ aŭ trasŭ clopotul ca sĕ vie

(1) Partea de la șapcă saŭ caschetă, care vine denaintea ochilor.

țiganul lor să le deschidă. Bietulŭ țiganŭ, amețitŭ de somnŭ se vede, n'a putut merge destulŭ de răpede la portiță ; dar în fine a venitŭ. Atuncea Dumitraki, trăsnitŭ cum era de beție, după câte-va înjurăturĭ mânióse, îĭ trage două palme. Țiganul, după ce intrară stăpâniĭ luĭ, pe când se urca după eĭ pe scară, plângênd începe a le observa că el n'a bĕut ca dênșiĭ pentru ca să merite bătaie. Ofițeriul, după ce a intratŭ în casă, îl chiamă și apucându-l de capŭ începe a-l bate nebunesce. În mijlocul gemetelor și vaietelor luĭ, bietul țiganŭ pomenì despre omorul tatăluĭ lor ; după acésta îmbrăncitŭ, fu datŭ afară din camera stăpânuluĭ seŭ și se duse în cămăruța sa ca să-șĭ maĭ plângă sórta.

Adoua ḑi aducêndu-șĭ aminte de maniera brutală cu care se purtaseră către robul lor, amênduoĭ frațiĭ îl chemară, îĭ cerură iertare și-lŭ îmbunară dându-ĭ parale și haine. Dar orĭ cât s'a arătat țiganul de împăcatŭ, vorbele ce resuflase în timpul când îl bătea ofițerul, vorbe care le auḑise și Dumitraki, le intrase ca nisce cuțite în inimă ; și amênduoĭ într'un gând și-aŭ ḑisŭ : «Noĭ, pe cât va trăi țiganul acesta, nu putem fi siguri pe viéță.» Decĭ, într'una din ḑile, Dumitraki ḑise fratelui seŭ : «Ce creḑĭ că trebue să facem cu Ion țiganul ?

— Să-l perdemŭ, ḑise Alexandru. Alta nu e de făcutŭ. El cunósce crima nóstră, și nicĭ sciĭ când și cum póte să o dea pe față o dată.

— Totŭ într'unŭ gândŭ suntem. Să lăsămŭ însă să maĭ trécă vre-o lună pentru ca să-ĭ trécă orĭ-ce prepusŭ de ostilitate din partea nóstră, și apoĭ vom vedea.»

După trecere de o lună, Alexandru ḑisse fratelui seŭ : «A trecut luna. Cum creḑĭ că trebue să facemŭ : te-aĭ gândit ?

— Da ; aștéptă să veḑĭ.

Trase clopotulŭ. Ion intră.

Ioane dragă, avemŭ să-țĭ spunemŭ o vorbă de taĭnă, care numaĭ tu trebue s'o sciĭ, fiindŭ-că trebue să ne ajuțĭ ca să facemŭ o trébă bună.

— Spune, coconașule. Aibĭ tótă credința și nădejdea în mine.

— Iată ce este. Pe cósta Gălățiĭ, din susŭ de rohatcă (1) am descoperitŭ o comóră. Locŭlŭ unde am vĕdutŭ pălpăindŭ flacăra l'am însemnatŭ. Trebue sĕ mergemŭ ca s'o desgropămŭ. Pe altulŭ nu putemŭ lua de tovarășŭ la tréba acésta de cât pe tine. Dacă vomŭ găsi-o, va fi ferice și de noĭ și de tine.

— Da óre banĭ or fi?

— Banĭ, Ioane, banĭ, și încă aurŭ; căcĭ numaĭ unde este aurŭ, flacăra se arată verde-roșie... galbenĭ, galbenĭ, și galbenĭ mulțĭ trebuĭ sĕ fie! Póte că abia vom putea rădica ce vom găsi. Trebuĭ sĕ luămŭ și o pereche de dessagĭ ca sĕ punemŭ galbeniĭ.

— Și când sĕ mergemŭ?

— Sĕ așteptămŭ o nópte întunecósă, pentru ca sĕ ne strecurămŭ nevĕdițĭ printre rohatce, ca sĕ mergemŭ acolo.

— Bine, coconașule, sĕ mergemŭ când vețĭ socoti. Eŭ voiŭ lua unŭ hărlețŭ (1) și o lopată, și sĕ ne îngrijimŭ de dessagĭ, ca sĕ fie gata.

— Da, Ioane! eacă o liră: dute și ĭea ce trebue. Dar maĭ întâiŭ sĕ te ducĭ tu singurŭ, ḑiua, ca sĕ veḑĭ pe unde am putea trece bine printre rohatce.

* * *

Nu maĭ departe de cât a doua ḑi devotatulŭ bĕtrânŭ, care părea că doria sĕ-și grăbĭască mórtea, vine și spune stăpânilorŭ seĭ că s'a dusŭ de a căutatŭ și a găsitŭ o potecă prin care sĕ trécă șanțulŭ orașuluĭ între bariera Galateĭ și aceea de pe Podulŭ Lungŭ. Decĭ fiindŭ-că ploua și cerulŭ era coperitŭ cu norĭ, frațiĭ Cuciuc se îmbrăcară ca de plóie, se încălțară cu botforțĭ: Mihalaki puse seléful cu pistólele tatăluĭ-sĕŭ la brâŭ, Alexandru se încinse cu sabia bine ascuțită, Ion se

(1) Așa se numea pe atuncĭ bariera.

(2) Casma saŭ lopată de ferŭ cu care se sapă pămêntulŭ.

înarmă cu casmaua și cu lopata luându-le de a umĕrul, și pe la nouĕ ore se strecurară nebăgațĭ în sĕmă, pe de la vale de strada Beiliculuĭ, pe Podulŭ-Lungŭ. De la unŭ locŭ, lăsară strada acésta și apucară pe o ulicióră la drépta. Apoĭ din acea ulicióră trecură un micŭ șanțŭ care înconjura unŭ locŭ numitŭ grădina doctoruluĭ Pereț̦ŭ. Dupĕ ce traversară acea grădină care era pustie, ajunseră în șanțulŭ celŭ mare alŭ oraș̦uluĭ de sub délul Gălăț̦eĭ. Pe cărarea descoperită de bĕtrânulŭ țiganŭ, trecură dincolo, și, dându în drumŭ, apucară spre nordŭ până trecură de barieră o bună bucată de locŭ; apoĭ se opriră, apucară la stânga pe cóstă, și, dupĕ ce aŭ făcutŭ vre-o sută de pașĭ, Dumitraki, care mergea înainte, oprindu-se și, arătându cu bastonulŭ unŭ moș̦oroiŭ vechiŭ de cârțiță, ț̦isse: «Aicĭ e! sapă, bade Ioane!»

Ion înfipse casmaoa în locŭlŭ indicatŭ, risipì câte-va brazde de pămêntŭ, dar de o dată se simț̦ì lovifŭ pe din derĕptŭ în capŭ cu sabia luĭ Alexandru; până a nu avea timpŭ sĕ ț̦ipe, căd̦ù josŭ; apoĭ maĭ simț̦ì unŭ glonț̦ŭ că-ĭ pĕtrunde umĕrulŭ stângŭ, și apoĭ unŭ altŭ glonț̦ŭ intrându-ĭ în cósta dréptă; apoĭ nu maĭ aud̦ì, fiindŭ-că stăpâniĭ seĭ dispăruseră, de cât lătrăturile unor cânĭ carĭ se apropiaŭ de dênsulŭ, și nu vedea de cât douĕ stele printre noriĭ ce se risipĭaŭ și carĭ sclipiaŭ ca o speranț̦ă de rĕsbunare pentru inima luĭ.

Rare orĭ rĕmâne o crimă nedescoperită. Maĭ tot-d'a-una degetulŭ luĭ Dumneț̦eŭ vine de arată pe ceĭ ce aŭ comis'o. Ast-felŭ degetulŭ luĭ Dumneț̦eŭ atuncea deșteptà din somnŭ pe nisce ciobanĭ carĭ dormiaŭ într'o colibă, între oile lor, cu o sută de pașĭ maĭ din susŭ de locŭlŭ crimeĭ. Eșindŭ afară un băeț̦anŭ maĭ tênĕrŭ și, aud̦indŭ cânĭĭ lătrându în direcț̦iunea barieriĭ, dete alarma că se apropie lupiĭ. Ceĭ douĭ ciobanĭ din colibă îșĭ luară armele și apucară spre locŭlŭ unde lătraŭ cânĭĭ. Acolo vĕd̦ură cadavrulŭ unuĭ omŭ care gemea încă. Alergară de spuseră căp'tanuluĭ de barieră; acesta, fără a perde timpŭ, merse la fața loculuĭ și, dupĕ ce vĕd̦ù cadavrulŭ, alergà în marginea satuluĭ Galata, la unŭ țiganŭ căruțașŭ pe care îlŭ cunoscea; îlŭ puse sĕ înhame calulŭ, puse în căruță

unŭ braț de paie, și mai curêndŭ de cât într'o oră muribundulŭ țiganŭ fu dusŭ în curtea Agieĭ și aședatŭ binișorŭ pe unŭ patŭ într'o cameră de josŭ.

In mai puținŭ de unŭ pătrarŭ de oră, agerulŭ comisarŭ Urzică fu lângă victimă. Imediatŭ trimise unŭ călărețŭ la Aga de orașŭ, care era P. Mavrogeni, și unŭ altulŭ la Președintele Divanuluĭ Criminal, pentru ca sĕ le anunțe crima. Elŭ, din puținele vorbe ale muribunduluĭ, aflândŭ cine sunt criminaliĭ, încălecà uumaĭ de cât, se duse la Dejurstva militară, și de acolo luà pe unŭ ofițerŭ cu patru soldațĭ pentru ca sĕ pótà aresta pe militarŭ. Mergêndŭ la locuința fraților Cuciuc și găsindŭ portița încuiată, puse de o săltà până o scóse din țiține și se urcà fără sgomotŭ pe scara ce ducea la apartamentulŭ lorŭ.

Amênduoĭ frațiĭ, fie-care în camera sa, se găsiră dormindŭ atât de liniștițĭ în cât aŭ trebuitŭ sĕ-ĭ misce pentru ca sĕ-ĭ deștepte. Ĭ arestară fără a ĭ lăssa sĕ se întâlnéscă unulŭ cu altulŭ. Găsiră hainele lorŭ ude de plóia de peste nópte, botforțiĭ plinĭ de noroiŭ, sabia luĭ Alexandru cu sânge pe ea, și pe hainele luĭ Dumitraki câte-va stropiturĭ de sânge. Pe Alexandru îl porniră între puscĭ, iar pe frate-seŭ îl însoți Coconu Dumitraki Urzică, ținêndu-lŭ cu mâna de o sfóră cu care'ĭ legase mânele îndĕrĕptŭ.

Se făcuse ḑiuă. Pe când sórele arunca primele sale rade pe crucile și clopotnițele bisericelor, în curtea Agieĭ intra Aga de orașŭ, unŭ membru delegatŭ al Curțiĭ Criminale pentru ca sĕ facă instrucțiunea, mediculŭ respectivŭ, și Urzică cu ceĭ douĭ fraților criminalĭ. După cererea instrucțiuniĭ, se constată maĭ întêiŭ starea pacientuluĭ, pe care mediculŭ a declarat'o alarmantă, apoĭ se confruntà victima cu fratele celŭ maĭ micŭ. Țiganulŭ, cum ilŭ vĕḑù, ḑisse: «Iată celŭ ce m'a lovitŭ cu sabia! M'aŭ ucisŭ, de fricà cà, prin mine nu cumva sĕ se descopere cà eĭ aŭ ucisŭ pe tatălŭ lorŭ... Ucigă-ĭ acuma Dumneḑeŭ și pe eĭ!...» Cu aceste vorbe în gură, Ion a espiratŭ; iar tênĕrulŭ Cuciuc, lovitŭ póte de remușcare, a început a plânge cumplitŭ și a cere iertare aruncându-se în genunchĭ lângă patulŭ pe

care zăcea victima sa. Introducêndu-se dupĕ acésta și fratele celŭ mare, la audirea mărturisirilor luĭ Alexandru, a creḑutŭ de prisosŭ a maĭ nega.

Din depositiunile detailate asupra ambelor crime, vĕḑêndu-se că la prima crimă a participatŭ și soția tatăluĭ lorŭ, s'aŭ trimisŭ Comissarulŭ Urzică de aŭ arestat'o aducênd'o și pe ea de la Dorohoiŭ. Acésta, aflândŭ că băeții aŭ mărturisitŭ totulŭ, și-a perdutŭ mintea. Cu tóte acestea în locŭ de a o închide într'o casă de alienați, ea fù închisă în temniță.

* * *

Intr'una din ḑile mĕ dusseiŭ la Curtea Criminală și ceruiŭ voie sĕ vĕḑŭ pe frații Cuciuc. Sentința de mórte se pronunțase pentru dênșiĭ, dar nu se determinase ḑiua când urma sĕ se essecute. Armașulŭ al douilea saŭ supraveghetorulŭ temnițeĭ, dându-mĭ permisiunea ce cerusem, frații Cuciuc fură scoșĭ și aduși în fața mea într'unŭ coridorŭ, în care era unŭ grilagiŭ ce mĕ despărția de dênșiĭ. Cel maĭ mare, cum m'a vĕḑutŭ, s'a arĕtatŭ fórte veselŭ :

«Dómne, sciĭ ? parcă avém o presimțire c'oiŭ sĕ te vĕḑŭ înainte de a face cunoscință cu Buzatulŭ (1). Iți mulțumescŭ din sufletŭ, Iorgule dragă.

— Cu mare frângere de inimă însĕ am venitŭ ca sĕ te vĕḑŭ. Nu mĕ a-teptamŭ nicĭ o dată sĕ aflu ḑele ce s'a petrecutŭ.

— He, sciŭ bine. Poeții credŭ că toți ómeniĭ trebue sĕ fie ca îngeriĭ. Dar veḑĭ că nu e așa. Ți-amŭ spusŭ, mi se pare, că mĕ tragŭ dintr'o familie blăstemată. Ți-am povestitŭ o dată istoria străbunuluĭ meŭ Osmanŭ. Nu veḑĭ tu că blăstemulŭ luĭ Ali s'a perpetuatŭ asupra generațiuniĭ luĭ Osman ?

— Nu credeam însĕ nicĭ o dată ca voĭ, tineriĭ instruiți

(1) Calăulŭ, care spânzura la Moldova, se numia Gavril Buzatul, unŭ țiganŭ condamnatŭ la mórte pentru crime și grațiatŭ pentru ca sĕ facă meseria de carnefice.

inteligenți, civilisați, să vă coborîți până la assassinate ordinare.

— Dar nu vreĭ tu să crezĭ că Fatalitatea nu-și alege brațele cu care lovesce în victimele ce voesce a face? Am sciută fórte bine ce oribilă lucru este paricidulă: dar putém óre să mă reținu de a-lă comite? Era impossibilă, dragă Iorgule. Tatălă meŭ, care ajunsese o fiară turbată, trebuia să fie ucisă de cine-va: daca nu de mine, de frate-meŭ; dacă nu de frate-meŭ, de soția sa. Eram treĭ nenorociți carĭ vecinicŭ și cumplitŭ suferĭamŭ; și maĭ curêndŭ saŭ maĭ târdiŭ natura însăși ne împingea spre a ne coalisa și a complota spre a-lă face să dispară, convinși că facemŭ unŭ bine pentru familie și pentru lume. Dar ce să maĭ vorbescŭ! ce a fost fatalŭ s'a făcutŭ: o să ne luămŭ pedépsa dupĕ dreptate. Măcar de s'ar fi pututŭ stinge familia Cuciuc o dată cu noĭ! Dar maĭ rĕmâne, din nenorocire unŭ frate maĭ micŭ, de 12 anĭ; cine scie ce sórtă i se reservă și luĭ!

— Dar spuneți-mĭ: este adevĕratŭ ce se vorbesce prin lume că tu, Dumitraki, aĭ fost în relațiunĭ amoróse cu femeea tatăluĭ tĕŭ?

— Ne-a maĭ spusŭ cine-va despre acésta; dar este unŭ neadevĕrŭ și o curată infamie, inventată de ceĭ ce le place să bârféscă. Și daca cum-va îți va veni ideia să scriĭ trista nóstră istorie, te conjurŭ să spuĭ că de assemenea infamie n'a fost capabilă biata femee. Ea a avutŭ pentru noĭ numaĭ sentimente de comiserațiune, și altă legătură n'a fostŭ între noĭ de câtă compătimirea mutuală dintre ceĭ ce sufĕrŭ și complicitatea la crima ce am comis. Ferice de ea că, acuma nu maĭ simte nimica!

— Și cu ce modŭ ați curmatŭ ḑilele tatăluĭ vostru?

— Vreĭ șĕ sciĭ? îți voiŭ spune totŭ, fiindŭ-că n'am negatŭ nicĭ înaintea judecătorilorŭ noștri. Maĭ întâiŭ am încercatŭ mijlocŭlŭ asfixieĭ. Intr'o séră de iérnă, elŭ se întorsese de la Dorohoiŭ rĕcitŭ, și ceruse sĕ-ĭ facă mereŭ focŭ în sobă, ceea ce s'a și făcutŭ. A mâncatŭ, a bĕutŭ bine și s'a culcatŭ. Atuncea ţiganulŭ Ion chiemându-ne, ne spune că ar fi bine să punem capacele la sobă până nu se potolesce jeratecul; ca

unulŭ care era coalisatŭ cu noĭ ca sĕ-lŭ perdemŭ, elŭ a cu getatŭ la asfixie. Am aprobatŭ părerea, capacele s'aŭ pusŭ.

Asfixia era pe aprópe de a-șĭ produce efectulŭ atuncea, dacă unŭ jocŭ al întâmplăriĭ nu-ĭ venĭa în ajutorŭ. Patulŭ fiindŭ în dreptulŭ uneĭ fereste, el, în agonia asfixieĭ, se vede că a datŭ cu pumnulŭ în geamŭ; geamulŭ spărgêndu-se și aerulŭ pĕtrunḑêndŭ dreptŭ capulŭ seŭ, el șĭ-a venitŭ în fire; a înțelesŭ ceva și, dupĕ ce a statŭ cu capulŭ maĭ multŭ la feréstră spre a se rĕcori, a deschisŭ ușa, a intratŭ în camera unde se culcase soția sa și a tăbărîtŭ pe ea, ca unŭ sĕlbaticŭ, ca s'o omóre. Auḑindŭ sbierătele eĭ, am eșitŭ din camera ce ocupamŭ în rândŭ cu camerele argaților, unde ne condamnase se ședemŭ, și amŭ alergatŭ sĕ vedemŭ ce putemŭ face. Fără a intra înăuntru, ne puserămŭ sĕ ascultămŭ la ușa tindeĭ. Atuncea încetase de a o bate, dar striga: «A, ticălósă! te-aĭ unitŭ cu tâlhariĭ ceĭ de josŭ, ca sĕ mĕ omorĭ? Lasă că te învĕțŭ eŭ!

— Dar nu Cocóna, ci eŭ sunt vinovatulŭ, pĕcatele mele! ḑice bietulŭ Ion țiganulŭ. Eŭ am socotitŭ că facŭ bine; ca sĕ facă caldŭ în casă, am pusŭ capacele; mi se păruse foculŭ potolitŭ.

— A, tu? Aștéptă... și ḑicêndŭ aceste vorbe, luà drugulŭ de la ușa tindeĭ și dându-ĭ câte-va lovituri, îl culcà la pământŭ; apoĭ călcândŭ peste elŭ, reintrà în camera sa și se puse a-șĭ turua apă pe capŭ. Noĭ, carĭ purtamŭ sarcina de argațĭ, până a nu se face ḑiuă, am înjugatŭ boiĭ la săniĭ și am plecatŭ la pădure, ca sĕ tăiem și sĕ aducemŭ lemne. Séra când ne-am întorsŭ, am simțitŭ că lucrurile se potolise în casă. Țiganulŭ Ion, care avea capulŭ spartŭ, îșĭ venise în fire. Tatălŭ meŭ însușĭ am aflatŭ că s'a dusŭ sĕ-lŭ vadă și a ḑisŭ sĕ-ĭ pue prosópe muiate în apă rece. Numaĭ nenorocita de femee a tateĭ zăcea, strivită de bătăĭ, și numaĭ peste douĕ sĕptămânĭ se putŭ scula spre a se ocupa de afacerile caseĭ. Dupĕ tótă liniștirea ce se restabilise în casă, noĭ persistam în camplotul ce făcusem spre a ne scăpa de el, și orĭ-când găsiam timpŭ spre a ne intruni ne consultamŭ cum sĕ executămŭ lucrulŭ.

Nu târdiŭ ni se presentă ocasiunea. Tata căduse bolnavŭ de friguri, și dupĕ vre-o două accesse ce avusese, observasem că, dupŏ ce-l lăsa scuturăturile, cădea într'un fel de ferbințélă care-lŭ slăbesce tare și-l face sĕ vorbĭască într'aiurea. Când fù în al treilea accesŭ, pare că instinctivŭ ne lovì și pe noĭ un feliŭ de accesŭ de nebunie: de odată tăbărîrăm pe el, atât soția sa, cât și noĭ doui, ba încă și țiganul Ion. Nu maĭ ținŭ minte ce făcurăm, dar credŭ că-l omorîrăm prin sufocațiune; mi se pare că și țiganul, care era fórte pornitŭ asupra luĭ, l'a apucat de testicule și i le-a strivit spre a-ĭ accelera mórtea. A doua ḑi tata a fost îngropatŭ, ca mortŭ de mórte naturală.»

* * *

În prima septămână din postul mare, se face mare iarmarocŭ la Iași pe lunca unde este monastirea numită Frumósa. În ḑiua de sântul Teodorŭ a anuluĭ 1847, un convoiŭ lugubru eșia din curtea Criminaluluĭ. Înainte venia Armașul cel mare, Dupĕ dênsul urmaŭ maĭ întâiŭ 12 soldațĭ carĭ băteaŭ tobele, apoĭ ca o sută de soldațĭ cu puscele la umĕrŭ formând două garduri mișcătóre, iar între aceștia ambiĭ frați Cuciucŭ, unul lângă altul, mergênd în urma unuĭ preotŭ cu crucea în mână și urmatŭ de Gavril Buzatul îmbrăcat în uniformă de postavŭ roșu și ținênd peste umerĭ două strénguri. Era tină, fiindŭ-că nópțea precedentă ploase; acésta însĕ nu împedicase pe publicul curiosŭ de a eși din tóte părțile spre a vedea și a acompania cortegiul până la locul execuțiuniĭ. Frații Cuciuc, îmbrăcațĭ în haine negre, purtând pe capŭ nisce caschete de plissă négră, cu pantaloniĭ sumeșĭ ca sĕ nu-ĭ umple de noroiŭ, ținêndu-se de brațŭ unul pe altul, mergeaŭ veselĭ ca la o paradă, salutând în drépta și în stânga pe ceĭ ce cunosceaŭ. Urmaiŭ și eŭ cortegiul, urcat într'o birjă alăturĭ cu amicul meŭ Lascar Roseti. Când cortegiul a ajunsŭ la iarmarocŭ, el s'a despărțit în două: frații și-aŭ ḑisŭ adio îmbrățișându-se, apoĭ a apucat: unul spre o spânzurătóre altul spre alta. Am-

bele spânzurătorĭ eraŭ așeḑate pe douĕ moviliṭe, carĭ se vĕḑŭ și astăḑĭ. Dupĕ cererea lorŭ, cel maĭ micŭ a suferit maĭ întâiŭ supliciul. Din trăsură am privit pe Dumitraki urcându-se pe un scaunŭ, iar pe Gavril Buzatul punêndu-ĭ stréngul de gâtŭ și apoĭ dându ĭ un pumnŭ dupĕ capŭ în momentul când i se lua scaunnl de sub picióre. Când am vĕḑut că corpul se lăsà în josŭ. și am auḑit maĭ multe ṭipete de la femeile ce priviaŭ, un fel de ameṭélă am simṭitŭ că mĕ cuprinde și apoĭ n'am maĭ putut vedea nimica, fiindŭ-că leșinasemŭ.

Amicul meŭ Roseti atuncea strigà la birjariŭ sĕ plece, ne maĭ putênd asista la a doua execuṭiune. Când treceam pe Podul Lungŭ, mè deșteptaiŭ în vĕrsăturĭ, cu capul sprijinit de mânele amiculuĭ meŭ.

Soṭia luĭ Cuciuc, condamnată la aceeașĭ pedépsă, de și tot in stare de alienaṭiune, a fost dusă și executată conformŭ cu sentința la Dorohoiŭ, acolo unde s'a comisŭ crima. Băĕtul eĭ, am auḑit că dupĕ execuṭiunea maiceĭ sale, ar fi căḑut într'o stare de prostraṭiune, din care n'a putut eși de cât peste 3—4 anĭ

* * *

În cursŭ de patru ḑecimĭ de anĭ, mereŭ imĭ făceam întrebarea : «Oare sĕ scriŭ saŭ nu istoria fraṭilor Cuciuc ?

În cele din urmă mi-am ḑisŭ : «Și de ce nu ?»

1888 Ianuariŭ.

PE BARAGAN

PE BARAGAN

I.

Pe podișul din drépta Ialomițeĭ, unde se încep câmpiile întinse ale Bărăganelor, am moșióra mea dotală, lipsită de satŭ saŭ de locuitorĭ. Pe tótă suprafața plană a acesteĭ moșiĭ (căreia i s'a dat numele de Elisa, de către socrul meŭ Meltiade Mărculescu, în dragostea fiiceĭ sale, care maĭ târdiŭ a devenitŭ soția mea), nu se aflaŭ de cât duoĭ perĭ sĕlbatecĭ, carĭ singurĭ înfruntaŭ vijeliile iernelor și căldurele cele maĭ marĭ ale verelor.

Pământul acesteĭ proprietățĭ, de și de calitate excelentă, îmĭ aduceaŭ un venit neînsemnat, din causă că era prea rĕŭ cultivat, potŭ ḍice chiar părăginitŭ, căutatŭ abia de ceĭ maĭ pĕcătoșĭ dintre plugariĭ satelor vecine, saŭ păscut de ciobanĭ ce nu se putéŭ învoi în alte părțĭ. Eram, prin urmare, abia classificatŭ printre proprietariĭ ceĭ micĭ, pre când am intratŭ în posesiunea eĭ, pe la anul 1858.

Greutatea crescêndă a familieĭ mĕ îmboldia sĕ facŭ ca acestŭ patrimoniŭ sĕ ajungă a-mĭ aduce un venitŭ maĭ bunicelŭ, maĭ alesŭ că comptam pe fer'ilitatea soluluĭ. Trebuia dar sĕ mĕ apucŭ de agricultură, cu passiunea poetică, ce aveam pentru natură și puterea sa productivă, și cu experiența ce o aveamŭ

în cultura pământuluĭ, dobândită din copilărie în casa părintéscă. Câte dificultăţĭ însĕ n'am avutŭ de întâmpinatŭ până sĕ-mĭ organisez o mică fermă în mijlocul câmpieĭ inculte, care 'mĭ a căḑutŭ la sorţĭ! Cât capitalŭ, câtă muncă, câtă luptă, până sĕ ajung la acésta! Trebuia sĕ aduc pe róte, din depărtare, şi lemnŭ, şi nisipŭ, şi cărămidă. şi cel din urmă cuiŭ, cu care sĕ-mĭ facŭ casă, împrejmuirĭ, grajdurĭ, magazĭi, şi atâtea îndemănărĭ cerute unuĭ aşeḑământ agricol. Trebuia sĕ creezŭ totul, ca Dumneḑeŭ când a făcut lumea: puţurĭ, grădină, arborĭ roditorĭ, fêneţe artificiale şi chiar o pădure, pe care o vedeam necesară în viitor.

Acéstă întreprindere nu era pentru curagiurile comune. Dar eŭ, care citisem multe despre viaţa colonilorŭ din America şi Australia, care aveam convingerea, că înaintea stăruinţeĭ nimica nu e cu neputinţă, îmĭ urmăriam idealul, voind maĭ cu sémă a proba, prin fapte şi exemple, că, prin munca assiduă şi prin inteligenţă, pământul Ialomiţeĭ, maĭ bine cultivatŭ, póte deveni sorginte de producţiunĭ mult maĭ mănose şi de o înavuţire maĭ sigură. Am reuşit până la óre-care grad, mi se pare; căcĭ pe când maĭ înainte era o idee acreditată că prin regiunea acésta grâul nu prosperă, că numaĭ secara abia se face, şi că pământulŭ tot atâta produce, măcar orĭ-cum l'ar cultiva, orĭ-cum l'ar lucra cine-va, acum, dupĕ exemplele date de mine, pământul Ialomiţeĭ pare a fi patria celuĭ maĭ frumosŭ grâŭ, cultivându-se însĕ prin duble şi profunde arăturĭ, ceeace nu se cunoscea cu 20 anĭ în urmă. În adevĕrŭ am avutŭ fericirea a vedea prosperitatea loculuĭ ajunsă la aşa sbor, în cât paupertatea potŭ sĕ ḑicŭ a dispărutŭ, remânênd dóră pintre ţĕranĭĭ leneşĭ saŭ degrădaţĭ de viţiul beţieĭ; agricultura mică a luat aşa extensiune, că arendaşiĭ saŭ proprietariĭ, ne maĭ putênd face agricultură mare ca maĭ înainte, sunt nevoiţĭ a-şĭ închiria locurile la ţĕranĭ, saŭ a le cultiva prin argaţĭ recrutaţĭ de pe la munte saŭ de peste frontieră.

Stăruinţele mele n'aŭ ajunsŭ a aduce avuţia luĭ Cresus în casa mea, dar aŭ ajunsŭ a împătri valórea miceĭ mele pro-

prietăți și a mĕ ajuta de a pluti pe valurile grele ale vieței materiale.

De la un timpŭ, abandonând agricultura pe séma cultivatorilorŭ micĭ, închiriându-le pămînturile în banĭ, m'am mărginitŭ a privi ferma mea ca un simplu leagănŭ de delectare, unde. când mĕ simtŭ obositŭ de viéța sgomotósă a capitaleĭ, mergŭ de respirŭ aerul de linisce și de sănĕtate în mijlocŭlŭ frumóseĭ păduriĭ de salcâmĭ ce mĭ-am făcutŭ, a arborilorŭ fructiferĭ ce am săditŭ eŭ însu-mĭ cu mâna mea, și a câte-va vacĭ, a căror desmierdare îmĭ face mare plăcere. Locașul meŭ servă iérna adesea de adăpostŭ bine-făcĕtorŭ călĕtorilor, carĭ sunt surprinșĭ de vijeliĭ de acelea carĭ omóră, iar vara ca casă de pietate, unde muncitorulŭ sĕracŭ capĕtă gratisŭ mămăligă, brânză saŭ lapte la nevoie, iar cel lovitŭ de frigurĭ saŭ alte bóle ușóre, câte un medicamentŭ reparatoriŭ, cum prafurĭ de chininĕ, picăturĭ de inimă, untŭ de sunătóre și altele. Asculte cel de sus urările câte se facŭ la pragulŭ caseĭ mele de ceĭ lipsițĭ și nevoiașĭ, carĭ esse ḑicêndŭ: Dumneḑeŭ sĕ vĕ ajute și sĕ vĕ ferésckă de dureriĭ și de neajunsurĭ!

Ajutorŭ și tovarășŭ la viéța din Bărăgan aveam pe un vĕrŭ alŭ meŭ Nicolae Schina. E cunoscută Românilorŭ familia acésta ; căcĭ de și originară din Constantinopole, totușĭ mulțĭ din membriĭ seĭ astăḑĭ se bucură de cetățenia română și figuréză între numele notabile ale țereĭ. Bunul meŭ, adică tatălŭ maiceĭ mele, Gheorge Schina, compromisŭ în mișcarea renascereĭ elene, cunoscută sub numele de Eteria grecéscă, fu decapitatŭ la Constantinopole în anul 1816. Dupĕ aceea, numerósa sa familie se respândi în tóte părțile lumeĭ: din fiicele sale, una, Eufrosina, a venitŭ cu haremulŭ luĭ Vodă Șuțu la Moldova, unde a devenitŭ soția tatăluĭ meŭ; alta s'a măritat în Constantinopole și din ea se trage familia Pitzipio; iar din fiiĭ seĭ unul numitŭ Constantin s'a făcutŭ supusŭ britanicŭ și a muritŭ ca medicŭ la Malta; altul Michail, omŭ fórte cunoscutŭ în istoria Renascereĭ elene, alesŭ chiar Ministru și consul general în Bucurescĭ, a muritŭ la Atena; alțĭ doĭ, Alexandru și Eustațiŭ, încetățeniți Românĭ, aŭ fostŭ părinții actualilor frați

și verĭ Schina, carĭ se distingŭ în armată și magistratura română; altul, Cupariul Iancu Schina, s'a aședatŭ și a trăitŭ în Basarabia. Din acesta, se trăgea vĕrulŭ meŭ despre care voiŭ sĕ vorbescŭ, fiindŭ-că viéța luĭ a fost atât de intimŭ legată de a mea.

II.

Nicolae, saŭ Nicolaki, dupĕ cum îlŭ numiamŭ în familie, era puțin maĭ în vêrstă de cât mine, născutŭ la 1821. Elŭ fusese atrasŭ de unchiulŭ Michail la Atena pentru ca sĕ-și facă cariera în armata de acolo. Nu 'ĭ-a plăcutŭ însĕ Grecia cu munțiĭ seĭ pleșuvĭ, ci a preferitŭ sĕ se întórcă în România, a căreia limbă o iubĭa maĭ multŭ. Era omŭ bunŭ la inimă, onestŭ, afabilŭ cu tótă lumea, afectuosŭ către rude și amicĭ, gata a alerga pentru facerĭ de bine și a se sacrifica pentru orĭ-ce idee nobilă, modestŭ, filosofŭ, în fine omulŭ luĭ Dumnedeŭ. Toțĭ din familie și toțĭ ceĭ ce-lŭ cunosceaŭ îlŭ iubiaŭ pentru distinsele calitățĭ sufletescĭ ce'l caracterisaŭ. Elŭ fusese în maĭ multe rênđurĭ împiegatŭ la vămĭ, la regia tutunurilorŭ, în carĭ s'a distinsŭ prin zelŭ și onestitate, precum și probéză numerósele atestate ce aŭ rĕmasŭ pe urma luĭ. In cele din urmă, desgustatŭ de tracaseriele funcționarismuluĭ, elŭ se puse la dispositiunea mea și se oferĭ a dirige menagiulŭ caseĭ mele din Bărăganŭ. Ce achisițiune pentru mine, care schimbasem mereŭ la Logofețĭ și îngrijitorĭ, carĭ de carĭ maĭ pretențiosĭ, maĭ pĕcătoșĭ și maĭ de rea credință! Acum avém unŭ adevĕratŭ amicŭ al intereselorŭ mele, unŭ frate neinteresatŭ și devotatŭ până la viață! Câțĭ alțiĭ nu-ĭ oferiaŭ salariĭ îndouite și întreite de ce avea la mine, și elŭ tot-d'a-una respundea: nu, nu mĕ depărtez de casa vĕruluĭ!

Și pentru unŭ omŭ deprinsŭ cu societatea și cu viața din orașe nu e tocmaĭ plăcutŭ a trăi și iérna și vara în Bărăgan. Trebue ca cine-va sĕ aibă saŭ marĭ interese, saŭ mare amorŭ pentru viața câmpenéscă, saŭ devotamentulŭ uneĭ consciințe

ferme pentru ca sĕ se împace cu singurătatea şi cu urîtulŭ, maĭ alesŭ în lunele de iérnă, căndŭ nopţile sunt atât de lungĭ şi vijeliile atât de înfiorătóre.

Când veniamŭ la reşedinţa mea solitară, eram întêmpinatŭ de îmbrăţişărĭ fraterne, tot-d'a-una atât de călduróse ca în ceĭ maĭ tinerĭ anĭ aĭ vieţiĭ nóstre; eram informat despre mersulŭ afacerilorŭ moşieĭ cu punctualitatea cea maĭ severă şi cu minuţiositatea cea maĭ largă. Găsiamŭ arboriĭ din grădină curăţiţĭ şi îngrijiţĭ de însăşĭ mâna sa, vitele blânde venindŭ la desmierdările sale, servitoriĭ supuşĭ şi ascultătorĭ că la părintele lor, păsĕrile furnicândŭ cu sutele la vederea luĭ, şi tóte ustensilele caseĭ în bună regulă, bine păstrate şi bine întrebuinţate. Il întrebamŭ adesea cum se împacă cu urîtulŭ; elŭ îmĭ rĕspundea că supĕrarea acésta nu o simte, pe cât timpŭ are cărţĭ ca sĕ citéscă şi afacerĭ cu carĭ sĕ se ocupe. «Singura îngrijire, ḑicea elŭ, care îmĭ trece câte o dată prin minte, este ca sĕ nu vie niscaĭ hoţĭ sĕ mĕ calce, de şi sciŭ că asemenea rĕĭ vinŭ numaĭ acolo unde sunt parale. Nu mĕ temŭ însĕ de cât sĕ nu fiŭ surprinsŭ; alt-felŭ, în locŭ de banĭ le-aşĭ da glónţe ca sĕ-ĭ împacŭ.» In adevĕrŭ, vĕrulŭ meŭ era bunŭ puşcaşŭ: nu trecea sĕptĕmână fără ca unŭ erete saŭ douĭ sĕ nu cadă sub loviturile pusceĭ sale; apoĭ eŭ aicĭ ţineam tóte armele mele şi peste 30 focurĭ eraŭ la dispositiunea luĭ, tot-d'a-una gata pentru eventualitate agressivă.

In vara anuluĭ acestuia, maĭ mult de cât tot-d'a-una elŭ îmĭ povestĭa anecdote despre brigandagiurile din Grecia. Pe timpulŭ cât fusese în serviulŭ armateĭ grecescĭ, permutatŭ cu garnisona în maĭ tóte punctele însemnate ale Elladeĭ, avusese ocasiunea a se familiarisa cu crimele barbare ale Clefţilorŭ tradiţionalĭ, căcĭ adese-orĭ făcuse expediţiunĭ în urmărirea făcĕtorilorŭ de rele care mişunaŭ odinióră în patria luĭ Homer, şi despre a căror faimă atâtea pene ilustre s'aŭ ocupatŭ. Brigandagiurile de pe la noĭ, despre carĭ une-orĭ citia în gazete, luĭ i se păreaŭ nimicurĭ, comparativ cu cele ce se petreceaŭ în Grecia: cu tóte acestea, părea preocupatŭ şi spunea adeseorĭ că se temę a nu fi surprinsŭ.

Fatalitatea, vaĭ! a demonstratŭ că presimţirile luĭ nu eraŭ chimerice.

Ialomiţa, în adevĕrŭ, anulŭ acesta maĭ mult ca tot-d'a-una, era bântuită de făcĕtorĭ de rele. Nu trecea sĕptĕmână sĕ nu se audă despre furturĭ de vite, spargerĭ şi alte borfăşiĭ comise prin satele vecine. Administraţiunea însaşĭ era pusă în mişcare pentru urmărirea făcĕtorilorŭ de rele; dar neputinciósă de a nemeri mijlócele eficace, ea avea recursŭ la mĕsurĭ ridicole care numaĭ inepţia le putea concepe. Intr'una din ţilele luĭ Septembre, moşia mea a fost visitată de unulŭ din acele potere care se vĕd în operele bufe. Vre-o câte-va sute de ómenĭ, conduşĭ de unŭ ofiţerŭ de Dorobanţĭ şi de douĭ primarĭ comunalĭ, aŭ făcutŭ o adevĕrată hăituială de vênĕtóre, care n'a pututŭ da alte resultate de cât mĭ-aŭ sdrobitŭ porumburile, mĭ-aŭ jefuit fructele din grădină, mĭ-aŭ scotocitŭ tóte ungherele parculuĭ de pădure de lângă casă, mĭ-aŭ persecutatŭ chiar curcaniĭ, în ilusiune că eraŭ niscaĭ hoţĭ deguisaţĭ! Cu asemenea chipŭ credea onorabila administraţiune a pune mâna pe rĕiĭ periculoşĭ societăţiĭ, neţiindŭ măcarŭ comptŭ de înţelepciunea proverbuluĭ popularŭ că «mâţa cu clopoţeĭ nu prinde şoriceĭ.»

Simultaneŭ, districtulŭ Ilfovuluĭ nu era maĭ puţinŭ bântuitŭ de făcĕtorĭ de rele. Maĭ cu sémă o bandă de treĭ briganţĭ scăpaţĭ din Ocne, rĕspândiaŭ teróre prin faptele lorŭ cutezătóre. La 3 spre 4 Octombre (1882) aŭ călcatŭ casa unuĭ mare proprietarŭ, numitŭ Hagi Velciŭ, situată în marginea uneĭ pădurĭ de pe moşia sa numită Dona. Venindŭ maĭ întâiŭ pe la amiază-ţi cu pretextulŭ de a se băga argaţĭ, dar cu scopulŭ de a observa localitatea, şi vĕţêndu-se primiţĭ cu rĕcélă de către proprietarŭ, carele le cerea răvaşe de drumŭ saŭ garanţiĭ, de o cam dată s'aŭ retrasŭ fără a ţice nimicŭ, vĕţêndŭ maĭ alesŭ că pe timpulŭ acela eraŭ prea mulţĭ ómenĭ în curte. Dar în de séră, pe la 6 ore, pe când sórele scăpĕta către apus, aŭ revenitŭ cu tóte preparaţiunile spre a-şĭ realisa planulŭ. Din fericire, bĭetul Hagi Velciu a pututŭ sĕ se strecóre pe o uşă de din dosŭ şi sĕ se arunce într'o grópă de bucate, scăpândŭ

ast-felŭ de ochiĭ lor. Eĭ, dupĕ acésta, rĕspândindŭ terórea prin ţipete şi împuşcăturĭ repetate spre a înspăimênta pe servitorĭ — carĭ în adevĕrŭ s'aŭ şi făcutŭ nevĕḑuţĭ — aŭ pusŭ mâna pe o soră a luĭ şi pe o servitóre a sa, pe care le-aŭ torturatŭ spre a putea descoperi baniĭ ce aşteptaŭ sĕ găséscă. Cu tóte acestea n'aŭ pututŭ descoperi de cât ce eraŭ în casă, abia vre-o douĕ miĭ de leĭ. Turbăciunea lor atuncĭa nu maĭ avù marginĭ; 'şĭ-aŭ vĕrsatŭ necazulŭ pe totŭ ce le-a venitŭ sub mână: mobile, lampe, farfurĭĭ, sticlărĭĭ, ferestre, uşĭ, lăḑĭ, tóte aŭ fost sparte şi sdrobite într'unŭ modŭ adevĕratŭ selbaticŭ. Numaĭ dupĕ ce aŭ nimicitŭ tóte şi s'aŭ îmbuibatŭ cu mâncărĭ şi bĕuturĭ, carĭ le-aŭ găsitŭ în casă, şĭ-aŭ luatŭ drumulŭ spre cartierele lor misterióse.

III.

In pădurea uneĭ moşiĭ vecine numită Vispésca, era bordeiulŭ unuĭ pădurarŭ, cu care eĭ aveaŭ înţelegere de maĭ nainte spre a se adăposti şi a găsi cele trebuincióse pentru mâncare şi repaosŭ. Dupĕ călcarea de la Hagi Velciu, care sĕ vede că tot ĭ-a fost făcutŭ sĕ le palpite pepturile, peste treĭ ḑile, şi anume în 8 Octombre, pădurarulŭ care îĭ găsduia 'ĭ-a îndemnatŭ sĕ trécă în Ialomiţa la moşia mea, unde dupĕ cunoscinţele ce avea (căcĭ de loculŭ luĭ acelŭ pădurarŭ era din comuna Vlăĭculescĭĭ, vecină alăturată cu moşia mea, şi prin urmare cunoscea ómeniĭ şi casa mea) spera sĕ găséscă banĭ mulţĭ. Venindŭ de-a-dreptulŭ peste holde, în apropiere de fruntariele mele, deteră peste douĭ ţĕranĭ carĭ culegeaŭ porumbŭ. Ingrijiţĭ ca nu cum-va aceştia sĕ bănuéscă ceva şi sĕ dea alarma, aŭ apucatŭ pe ţĕranĭ şi ĭ-aŭ legatŭ burdufŭ, ast-felŭ ca sĕ nu se pótă mişca din locŭ; apoĭ înaintândŭ fără obstacolŭ saŭ sfiélă, pe la 5 ore şi jumĕtate, aŭ intratŭ cu paşĭ de lupŭ în curtea caseĭ mele. Maĭ întâiŭ aŭ năvălitŭ în camera servitorilorŭ, pe carĭ ĭ-aŭ găsitŭ grămadă, stândŭ la mâncare. Acolo aŭ întrebatŭ:

unde este boerulŭ? căcĭ hoţiĭ speraŭ ca pe mine sĕ pună mâna, cu ilusiune ca la mine sĕ găséscă tesaurele luĭ Cresus. Apoĭ îngrozindŭ pe argaţĭ că vor fi ucişĭ de vor face sgomotŭ, s'aŭ aruncatŭ ca fulgerulŭ în camera de susŭ, arĕtată de argaţĭ. Acolo găsiră pe vĕrulŭ meŭ rezematŭ într'unŭ colţŭ pe patŭ, şi pe o servitóre, pe care o aveam de maĭ mulţĭ anĭ purtându sarcina menagiuluĭ caseĭ. Vĕrulŭ meŭ, cum a vĕdutŭ aceste figurĭ sinistre, s'a ridicatŭ de a pusŭ mâna pe unŭ revolverŭ ce era în cuiŭ d'asupra capuluĭ seŭ în perete; se vede că atât îşĭ pierduse mintea nefericitulŭ, în cât uitase că era surprinsŭ, şi că era prea târdiŭ spre a se putea apĕra. Unulŭ din hoţĭ însă, totŭ atâtŭ de răpede ca dênsulŭ, l'a apucatŭ de pumnŭ şi ĭ-a smulsŭ arma înainte de a se putea servi cu ea. Căpitanulŭ lorŭ, Enaki Marcu, a ḑisŭ atuncia: dă-ĭ, mă! Atuncea unulŭ dintr'ênşiĭ, dupĕ ordinulŭ acesta, ĭ-a trasŭ unŭ glonţŭ în pieptŭ, causându-ĭ mórtea la momentŭ, fiindŭ-că-ĭ pĕtrunsese inima şi cósta. Dupĕ acésta Căpitanulŭ însuşĭ începŭ perchisiţiunea lucrurilorŭ din casă, iar ceĭ-l'alţĭ douĭ, unulŭ din faţa caseĭ şi altulŭ din dosŭ, sloboḑiaŭ mereŭ la focurĭ de puscĭ şi pistóle, cu scopŭ de a terifica pe trecĕtorĭ şi pe orĭ-carĭ ar fi cercatŭ sĕ vie în ajutorulŭ caseĭ. Tóte lăḑile şi dulapurile, tóte rufele şi hainele, aŭ fost scotocite cu de-amĕnuntulŭ. Biata servitóre a fostŭ bătută şi stâlcită cu paturile puşcelorŭ şi cu pumniĭ, ca sĕ scótă baniĭ ce sciaŭ eĭ din auḑite că are. Servitórea în adevĕrŭ a arătatŭ şi a datŭ totŭ ce a avutŭ ea, şi tóte ce a sciutŭ că putea fi în casă; şi n'aŭ fostŭ maĭ multŭ de câtŭ vre-o mie de leĭ nouĭ aĭ caseĭ, adică aĭ meĭ şi aĭ vĕruluĭ meŭ, şi vre-o mie douĕ sute aĭ bieteĭ servitóre, tóte economiele ce-şĭ adunase de vre-o ḑece anĭ de când servia în casa mea.

IV.

Primiiŭ scirea prin telegramă la comuna Dimăcheniĭ din disţrictulŭ Dorohoiŭ, moşia bunuluĭ meŭ amicŭ Ión Docan, unde mĕ dusesemŭ sĕ petrecŭ câte-va ḑile, atrasŭ şi delectatŭ

de amabila societate a familiei sale. Mĕ repediiŭ imediatŭ la Bucurescĭ, şi de aci la locului catastrofeĭ, unde 'mĭ găsiiŭ casa turburată de tragicului evenimentŭ, iar pe regretatului meŭ vĕr încă neîngropatŭ, fiindŭ-că aŭ trebuitŭ sĕ-lŭ ţină cincĭ dile până la venirea Procuroruluĭ şi a unuĭ Medicŭ, pentru ca sĕ-ĭ acă autopsia legală.

Dupĕ ce aŭ comisŭ acéstă crimă, hoţiĭ s'aŭ retrasŭ spre locului de repaosŭ, la bordeiului din pădurea Vispésca, împreună cu pădurarului care-ĭ adusese la mine. Eĭ nu sciaŭ însă că încă dupĕ călcare, de la Hagi Velciŭ se organisase potera pentru prinderea lorŭ. Intr'adevĕrŭ, unŭ Procurorŭ şi unŭ Judecător de instrucţiune de la parchetului de Ilfovŭ, veniseră cu douĕ dile maĭ înainte la locului unde se comisese călcarea. Aceştia avuseseră inteligenţa de a descoperi şi afla vizuina făcătorilorŭ de rele : cerură sĕ le vie 20 de călăraşĭ înarmaţĭ de la subprefectura plăşeĭ Colintina, care are staţiune militară la Panteleimon ; dar dupĕ erórea telegrafuluĭ se trimiseră nu maĭ 10 călăraşĭ, şi aceştia rĕŭ armaţĭ, cu puscele stricate şi fără cartuşe. De şi s'a judecatŭ că n'ar fi îndestulătorĭ, totuşĭ nu se putea întârdia ; căcĭ dacă înopta, hoţiĭ ar fi părăsitŭ póte bordeiulŭ. Aşa dar se assedià ascunzĕtórea brigandilorŭ, pe care avuseseră prevederea a o înconjura cu maĭ multe rênduriĭ de odgóne şi funiĭ, legate de la unŭ arbore la altulŭ, cu scopŭ de a încurca pe assediatorĭ. Cu tóte acestea, se dete assaltulŭ : hoţiĭ eşirà la apĕrare. Dupĕ o micà luptă însă, în care unŭ caporalŭ a fostŭ lovitŭ de unŭ glonţŭ în piciorŭ, se puse mâna pe Enaki Marcu, iar ceĭ-l'alţĭ scăpară în desişulŭ pădureĭ.

Potera aduse în triumfŭ pe Căpitanulŭ hoţilorŭ şi pe pădurarul care ospĕtase pe musafiriĭ seĭ cu plăcinte şi cu fripturĭ suculente. Ceĭ l'alţĭ hoţĭ, graţie energieĭ şi inteligenţeĭ parchetuluĭ de Ilfov, aŭ fostŭ mereŭ urmăriţĭ, şi în cele din urmă prinşĭ şi trădaţĭ justiţieĭ.

Iar eŭ în ziua de 13 Octombre înmormêntaiŭ pe neferici tulŭ meŭ vĕrŭ la comuna Stoenescĭi-Elisa, plânsŭ şi regretatŭ

de toți aceĭ ce 'l-aŭ cunoscutŭ; fiindŭ-că bunŭ și dreptŭ era, și merita lacrimele vĕrsate pe mormêntulŭ seŭ!

Administrațiunea n'a întârdiatŭ de a pune mâna pe assassinĭ. Toți aŭ fost prinșĭ, dațĭ în judecata Curțiĭ cu juraț și condamnațĭ la muncă silnică pe viață. Eŭ am rĕmasŭ însĕ neconsolatŭ de perderea iubituluĭ meŭ vĕrŭ, care m'a făcutŭ ca sĕ-mĭ daŭ moșia în arendă, sĕ desfacŭ vitele și instrumentele agricole, și sĕ mĕ ducŭ fórte rarŭ pe la casa unde, în singurătatea Bărăganuluĭ, odinióră mĕ delectamŭ cu atâta plăcere

1882 Decembre.

DIN ANUL 1848

DIN ANUL 1848

DIN ANUL 1848

CÂTEVA CUVINTE

In anulŭ 1860 am întreprinsŭ publicaţiunea uneĭ Reviste literare, apărêndŭ în fascicole, de douĕ orĭ pe lună, sub titlulŭ de *Revista Carpaţilorŭ*. Ca unica publicaţiune literară pe atuncea în capitala Românieĭ, întreprinderea mea a avutŭ óre care succesŭ. Portŭ şi astă-dĭ recunoscinţă celor 800 de abonaţĭ carĭ s'aŭ grăbitŭ a mĕ susţine, precum şi junelorŭ talente carĭ aŭ colaboratŭ la opera mea. Revista acésta, dupĕ douĭ anĭ de viéţă, s'a vĕdutŭ nevoită a înceta: maĭ mult de jumĕtate din abonaţiĭ ce avea aŭ părăsit'o spre a trece la *Revista Română*, fundată de o societate de maĭ mulţĭ tinerĭ carĭ promiteaŭ o fundaţiune maĭ solidă şi maĭ interessantă şi cu o existenţă maĭ bine assigurată, fiindŭ-că mulţĭ din colaboratorĭ dispuneaŭ, pe lângă marĭ talente, şi de averĭ personale respectabile, cu carĭ ar fi putut'o susţine chĭar fără abonaţĭ. Aceĭ tinerĭ înşĕ s'aŭ simţitŭ prea curênd obosiţĭ, şi *Revista Română* n'a pututŭ trăi nicĭ cât a mea, părăsită şi de colaboratorĭ şi de contribuitorĭ.

De astă-dată, decisŭ a-mĭ publica *Suvenirile*, atât nouĕ cât şi vechĭ, sper că voiŭ face plăcere lectorilorŭ generaţiuniĭ actuale reeditându, îndreptate şi adaose, pe acele publicate în *Revista Carpaţilorŭ*, ca sĕ îndestulezŭ totŭ o-dată şi pe mulţĭ din cititoriĭ vechĭ ce mĭ-aŭ manifestatŭ dorinţa de a le maĭ ceti o-dată dupĕ 28 de anĭ. Rogŭ însĕ pe lectorĭ ca, înaintea acestora, sĕ citéscă pe acele cu titlurile: «**din copilărie şi Tinereţe.**»

I.

Tótă lumea scie că la 1848 a fostŭ şi în Moldova o mişcare politică, ca în tótă Europa.

Acea mişcare uniĭ aŭ calificat'o de intrigă rússéscă, alţiĭ de revoluţiune, alţiĭ de copilărie, alţiĭ de mişcare naţională. Dar adevĕrulŭ zace încă învĕlitŭ de mistere, ca tóte evenimentele politice din lume.

Puţine s'aŭ scrisŭ până acuma asupra evenimentuluĭ aceluia, şi mulţĭ póte nu sciŭ detailurile sale. Dar merită óre sĕ ne maĭ aducemŭ aminte de ḑilele acelea? Eŭ credŭ că da, fiindŭ-că ele aŭ făcutŭ o pagine durerósă în istoria românilorŭ; fiindŭ-că aŭ lăsatŭ suvenirĭ încă viĭ în tóte clasele şi în tótă ţéra.

Pân'a nu veni la fapte, sĕ aruncămŭ o căutătură de ochiŭ răpede asupra stăreĭ Moldoveĭ pe la începutulŭ anuluĭ 1848. Nu s'a scrisŭ de ajunsŭ, nu s'a caracterisatŭ îndestulŭ domnia de cincĭ-spre-ḑece anĭ a fostuluĭ Domnŭ Michaĭ Sturza. Ar trebui în adevĕrŭ unŭ studiŭ adâncŭ şi unŭ talentŭ eminentŭ pentru unŭ scriitorŭ, ca sĕ urmărească şi sĕ scrie acéstă lungă istorie, acelŭ tristŭ martirologiŭ de suferinţe. de decepţiunĭ şi de decrepitudine, a uneĭ ţĕrĭ întregĭ.

Căpĕtând tronul, nu prin alegerea ţĕreĭ, ci prin Convenţiunea de la St. Petersburg, Michaĭ Sturza era instrumentul docilŭ al politiceĭ muscălescĭ. Dotat de natură cu o iubire de

argintŭ nesăţiósă şi o capacitate speculativă, elŭ domnia cu o tactică imperturbabilă. Spre a avea unŭ sprijinŭ sigurŭ pe lângă treptele Porţeĭ Otomane, el luà de soţie pe fiica bĕtrânuluĭ Vogoride, omŭ vĕrsatŭ în diplomaţia orientală, cu mare şi sigură influenţă pe lângă Turcĭ. Spre a fi bine vĕdutŭ şi de Puterea Protectóre, elŭ se îngrijia de a cultiva tot-d'a-una pârghia solidă a usuluĭ moscovitŭ: corupţiunea.

Ast-felŭ susţinutŭ din afară, în lăuntru îşĭ bătea jocŭ de aşeḑĕmintele ce-ĭ fuseseră încredinţate. Prin simulacrulŭ de constituţiune ce sĕ dădese Moldoveĭ sub titlulŭ de Regulamentulŭ Organicŭ, cum eraŭ în realitate lucrurile? Representaţiunea naţională ajunsese o adevĕrată păpuşerie: adunarea se compunea dupĕ voia Domnuluĭ, din sateliţiĭ seĭ; alegerile se făceaŭ prin corupţiune, ameninţărĭ, exilurĭ, arestărĭ, promiterĭ de favorurĭ. Administraţiunea, unŭ mijlocŭ de apĕsare şi de stórcere a bunurilorŭ private şi publice. Justiţia, o formalitate de sprijinire şi de răpire, unŭ traficŭ du cupiditate şi de licenţă. Finanţele, o sorginte de întreţinutŭ sbirĭĭ şi hoţia organisată spre a mări comorile domnitoruluĭ. Poliţia, unŭ instrumentŭ de spionagiŭ şi de tiranie. Boeria, unŭ altŭ instrumentŭ de demoralisare a tuturorŭ treptelorŭ societăţeĭ. Servilismulŭ, intriga, spionagiulŭ, trădarea, laşitatea, infamia, eraŭ titlurĭ de a se recomanda cine-va către guvernŭ spre a-şĭ face cariera. Demnitatea, capacitatea, integritatea, talentulŭ, eraŭ facultăţĭ ce atrăgeaŭ persecuţiunea din partea guvernuluĭ. Dacă cine-va se tânguia pentru vre-o judecată nedréptă, era datŭ în judecată. Daca reclama în contra mituireĭ, era lipsitŭ de drepturile politice. Daca cuteza a se arĕta contrariŭ voinţelor guvernuluĭ, era arestatŭ şi exilatŭ. Ast-felŭ Domnulŭ acesta, căutândŭ sĕ-şĭ mărească comorile, prin care se susţinea politicesce, ucidea orĭ-ce instinctŭ nobilŭ, orĭ-ce inimă patriotică, orĭ-ce spiritŭ liberalŭ, orĭ-ce virtute civică.

II.

Dar póte sĕ vie o posteritate, care sĕ întrebe: cum s'aŭ pututŭ comite asemenea lucrurĭ în secolulŭ XIX? Cum putea Domnulŭ acesta sĕ se pórte ast felŭ sub protecţiunea cu ochĭ de Argus a representanţilorŭ Russieĭ, carĭ dupĕ tratatulŭ de la Andrianopole eraŭ permanenţĭ în aceste Principate? In adevĕrŭ, posteritatea ar ḑice că aceste lucrurĭ sunt scrise din patimă saŭ din exagerare tinerésca. Dar acea posteritate cată sĕ scie că interesulŭ Russieĭ era de a sugruma orĭ-ce spiritŭ de liberalismŭ în ţerile acestea. Ea se temea ca ideile saŭ tendinţele liberale saŭ constituţionale sĕ nu fie ca modelŭ în vecinătatea staturilorŭ sale, pe care voia sĕ le ţie pururea sub jugulŭ eĭ de ferŭ. Pe lângă acésta, cată sĕ scie că orĭ-ce agenţĭ, orĭ ce comissarĭ, orĭ-ce consulĭ trimitea Russia, până în cele din urmă ajungeaŭ a fi fascinaţĭ (fermecaţĭ) de Michaĭ Vodă Sturza, în cât închideaŭ ochiĭ la orĭ-ce descoperirĭ şi încă coperĭaŭ orĭ-ce nelegiurĭ.

Ţéra, în ast-felŭ de posiţiune, nu avea nicĭ unŭ recursŭ.

De se găsĭaŭ ómenĭ cu curagiŭ ca sĕ protesteze, nu aveaŭ unde. De se adresaŭ la puterea protectóre, nu căpĕtaŭ nicĭ o îndestulare. De se adresaŭ la puterea suzerană, suplicele veniaŭ îndată în mâna Domnuluĭ, şi era vaĭ de ceĭ ce le subscriaŭ. Căcĭ, precum s'a ḑisŭ, la Constantinopole Domnulŭ avea agentŭ pe socrulŭ seŭ, carele scia a se pune în intimitate cu ómeniĭ influenţĭ de acolo. De se adresa cine-va la representanţiĭ celor l'alte puterĭ europene, eĭ rĕspundeaŭ că nu aŭ nicĭ o competinţă alta de cât a protege pe supuşiĭ lor.

Ast-felŭ, Moldova representa douĕ tabere marĭ distincte: una guvernamentală, compusă din sateliţiĭ Domnuluĭ; alta ḑissă naţională, compusă din diverse elemente. In acéstă de pe urmă partidă, intraŭ ómenĭ de tóte clasele şi de diferite nuanţe:

funcționarĭ paraponisiță de pierderea posturilorŭ, aspiranță de posturĭ, liberalĭ convinșĭ, patrioță sinceriĭ saŭ de calculŭ, nemulțămiță pentru diverse cause, ambițioșĭ; în fine ómenĭ de felurite culorĭ.

III.

Pe când în Franța clocotia vulcanulŭ revoluțiuneĭ, tóte popórele și naționalitățile apĕsate pândiaŭ momentulŭ isbucnireĭ sale. De la acelŭ focolariŭ de viéță, tóte popórele așteptaŭ sĕ aprindă lăclia libertățeĭ și a drepturilorŭ lor usurpate, spre a putea intra într'o viéță nouă și maĭ bună.

Românii pe atunciĭ eraŭ încă prea puținŭ cunoscuțĭ Europeĭ civilisate. Eĭ nu dăduseră încă vre-unŭ semnŭ de viéță politică, spre a atrage atențiunea ómenilorŭ însemnațĭ aĭ secoluluĭ. Pressa europénă fórte rarŭ se ocupa de chestiunea lorŭ. Diplomația încă nu cunoscea nicĭ drepturile lorŭ politice, nicĭ istoria lorŭ, nicĭ importanța geografică a țĕreĭ lorŭ, nicĭ suferințele ce îndurаŭ, nicĭ aspirațiunile de renascere națională carĭ le nutria spiritele.

Dar sórta acestuĭ poporŭ bravŭ și demnŭ de viéță nu putea sĕ rĕmâe pentru de-apururea staționară. Europa în curêndŭ saŭ maĭ tărdiŭ trebuia sĕ-lŭ cunóscă și sĕ se ocupe de dênsulŭ. Studenții Românĭ din Paris și de prin alte părțĭ se puseseră în relațiunĭ cu publiciștiĭ și cu bărbațiĭ politicĭ, carĭ începură a le da cele maĭ frumóse speranțe.

In ḑilele cele furtunóse ale Franțeĭ, Românii din Paris, atât studenți cât și alțĭ bărbațĭ maturĭ de vêrstă din ambele Principate, începură a se întruni și a se ocupa de sórta patrieĭ lor. Eĭ se deciseră în cele din urmă ca o dată cu scularea celor l'alte naționalități, sĕ facă a se manifesta și în țĕrile lorŭ o revoluțiune de renascere. Unirea Principatelorŭ, emanciparea lor de protecțiunea russéscă, o constituțiune liberală, eraŭ basele programeĭ politice care rumegaŭ.

Cu assemenea proiecte, îndată dupĕ revoluțiunea din Fe-

bruariŭ, toţĭ Românii din Paris plecară ca sĕ reintre în patria lorŭ şi sĕ se apuce de lucru. Lăsândŭ a vorbi maĭ departe despre participarea acesteĭ junimĭ în evenimentele carĭ s'aŭ preurmatŭ, sĕ ne întórcemŭ puţinŭ la Iaşĭ spre a vedea ce se petrecea acolo.

Incă înainte de isbucnirea revoluţiuneĭ în Paris, a fost venitŭ în Principate unŭ personagiŭ însemnatŭ cu titlulŭ de comissarŭ împĕrătescŭ extra-ordinarŭ al Curţeĭ Protectóre. Acesta era faimosulŭ generalŭ Duhamelŭ.

Acestŭ diplomatŭ venise cu o missiune misteriósă. Când venì în Iaşĭ, el fu datŭ în cuartirĕ la casa splendidă a Logofĕtuluĭ Costaki Sturza (bĕtrânulŭ); şi mulţĭ se mirau de acésta cu dreptŭ cuvêntŭ. Acestŭ boerŭ era din partidulŭ paraponisiţilorŭ, fiindŭ-că i se luase portofoliulŭ ministerialŭ pe care-lŭ avusese în maĭ multe rênduriĭ şi care credea că i se cuvine ca apanagiŭ.

Uniĭ ţiceaŭ că guvernulŭ înadinsŭ 'ĭ-a datŭ pe acestŭ mare omŭ în cuartirĕ, pentru ca sĕ-ĭ astupe gura, dându-ĭ prin acésta o garanţie că în curêndŭ va recăpĕta ministeriulŭ pierdutŭ. Uniĭ credeaŭ că comissarulŭ russescŭ însuşĭ ceruse acéstă cuartirĕ. Dar era timpulŭ ipoteselorŭ, şi nimenĭ nicĭ astă-ţĭ nu scie adevĕrulŭ, de cât dóră Vodă Sturza şi Duhamel.

Se respândise vorba că marele diplomatŭ Russescŭ avea missiunea a face pe Vodă sĕ intre în calea legalităţeĭ şi că ĭ-ar fi făcut aspre mustrărĭ pentru abusurile guvernuluĭ seŭ. De aceea maĭ mulţĭ din nemulţumiţĭ se hazardară a se duce la el şi a-ĭ arăta pĕsurile ţĕreĭ. Diplomatulŭ avea dicţionarulŭ ómenilor din ţĕră; sciea împrejurările şi caracterul fie-căruia din ceĭ ce veniaŭ sĕ i se înfăţişeze. De acea pe uniĭ ĭĭ primia cu cordialitate, pe alţiĭ cu aroganţă; unora le da consilie părintescĭ; altora amenințărĭ russescĭ; unora le promitea decoraţiunĭ şi cariere, altora perspectiva pedepselor şi essilulŭ chiar până în Siberia.

După câte-va ţile de petrecere în Iaşĭ, Comissariul russescŭ

plécà la Bucurescĭ, lăsând în urmă-ĭ desolaţiunea şi desperarea.

Era posiţiunea cea maĭ durerósă, în adevĕrŭ. Oamenii inteligenţĭ nu vedeaŭ nicĭ o perspectivă de mântuire, nicĭ un chip de vindecare atâtor rele de care ţéra suferia. A resturna guvernul prin o rescólă, nimenĭ nu cugeta; întâiŭ că era un pas prea hazardos; al duoilea că vecinătatea Puterei Protectóre era prea aprópe şi tot-déuna ameninţătóre.

IV.

In mijlocul acestor ferberĭ şi fremĕnturĭ, iată vine ca o bombă scirea despre revoluţiunea din Paris.

Proclamarea Republicei, fuga regeluĭ Louis Philippe, manifestulŭ luĭ Lamartine, rescularea tuturor naţionalităţilor, electrisară inimele Moldovenilor. Toţĭ ómeniĭ bine cugetătorĭ vĕdură o rază de speranţă pentru schimbarea lucrurilor. In lipsă de foĭ românescĭ, care nu puteaŭ fi tolerate sub regimul absolutŭ al luĭ Michaĭ Sturza, gazetele francese, cari veniaŭ în plicurĭ prin posta austriacă, se traduceaŭ şi, prin miĭ de copiĭ respândite, se făcea propaganda ideilor şi faptelorŭ revoluţionare din Franţa.

Domnulŭ, vĕdêndŭ acéstă mişcare mare în spirite, prevĕdêndŭ vre-unŭ feliŭ de rescularе, şi neavênd se vede destulă siguranţă în credinţa oştireĭ pământescĭ, se puse îndată a-şĭ organisa o gardă pretoriană: înrolă vre-o doue sute şi maĭ bine de Arnăuţĭ şi aventurarĭ străinĭ, însemnându-le şi lefe bune prin care credŭ a-şĭ asigura credinţa lor. Pe aceştĭ mercenarĭ spera elŭ, saŭ sĕ-ĭ pue înainte la foc în casŭ de revoluţiune, saŭ, în casŭ de a fi învinsŭ, sĕ se pótă strecura, însoţit de dênşiĭ, peste hotarŭ.

Locuitoriĭ de tóte clasele din capitală se înspăimântară de desvoltarea uneĭ asemenĭ măsurĭ. Cuvêntulŭ era prea naturalŭ. Acésta semăna întocmaĭ cu adunătura volintirilorŭ luĭ Pendedeca, locotenentulŭ din Iaşĭ al luĭ Ipsilante de la 1821.

În tóte ḑilele și în tóte casele nu se vorbia de cât de escesele acestorŭ vagabonḑĭ. Lumea se ascepta din ḑi în ḑi la vre-unŭ incendiŭ, urmatŭ de deprădare generală. Supușiĭ străinĭ, prin consuliĭ lorŭ, cerură garanția vieței și averilorŭ lorŭ. Consuliĭ intrară în corespondință formală cu guvernulŭ pentru acésta. Dar Domnulŭ ajunse la cinismulŭ celŭ maĭ impudentŭ; se mărginì a respunde Consulilorŭ cu banalităț̆ĭ, și bandele de volintirĭ se mănținură.

V.

In ast-felŭ de stare eraŭ lucrurile în Iașĭ pe la începutulŭ uneĭ luĭ Martie.

Acuma îmĭ voiŭ permite sĕ vorbescŭ ceva despre mine. Pe cetitoriŭ sperŭ că-lŭ va interesa, căcĭ din viéța unuĭ individŭ une-orĭ se póte judeca caracterulŭ uneĭ epocĭ.

În primă-vara anuluĭ 1848, după împrejurările vieței mele private (despre care voiŭ vorbi în altŭ capitolŭ maĭ departe) mĕ aflamŭ la țéră. Mĕ făcusemŭ arendașŭ alŭ tatăluĭ meŭ, care ajunsese prea bĕtrânŭ pentru ca sĕ maĭ pótă a se ocupa cu agricultura. Luasemŭ de la el în arendă moșia sa Hârșova din districtul Vasluiuluĭ, moșie moștenită de la strămoșĭ, locŭ în care-mĭ legĕnasemŭ copilăria și primiĭ anĭ aĭ tinereț̆elor mele. Acolo este un locŭ istoricŭ nu numaĭ pentru mine dar și pentru țéra întrégă. Aice în apropiere se făcuse faimósa bătălie de la Racova, pe timpul luĭ Stefan-cel-Mare. Crescut de micŭ pe valea Racoveĭ, mergeamŭ cu bucurie sĕ maĭ vĕdŭ movilele acele, asupra cărora tradițiunea a lăsatŭ atâtŭ de frumóse anecdote. Chiar pe moșia tatăluĭ meŭ, este o movilă care se numesce movila luĭ Sion. Documentele și tradițiunile familieĭ spunŭ că aci un Demir Ghereĭ fiiŭ al Hanuluĭ Tătărescŭ fiindŭ în serviciulŭ mareluĭ Domnŭ, desvoltase cea maĭ mare vitejie asupra Turcilor; aci Demir înmormêntà victimele sale; aci elŭ îmbrățișà legea creștină; aci Ștefan îlŭ botezà cu numele de

Sion și-l cunună cu o nepótă a sa; aci Ștefan îĭ dăruì c întinsă moșie.

Dar strămoșiĭ marĭ și tarĭ, s'aŭ perdutŭ întru întunereculŭ timpuluĭ și al uităreĭ! Generațiunĭ numeróse aŭ urmatŭ și s'aŭ strecurat. Timpulŭ de durere și de decadență a venitŭ peste poporulŭ Român. Geniul miserieĭ planézĕ peste ómeniĭ și locurile cu suvenire memorabile!

VI.

Nu potŭ arăta sensațiunile ce m'aŭ cuprinsŭ când, dupĕ o absență de optŭ anĭ, mĕ întorceam la Hîrsova. Până a nu ajunge la aședarea părintéscă, trebuea sĕ trecŭ pe lângă clopotnița de lemnŭ a unuĭ Schitŭ, fundatŭ de unŭ strămoșŭ alŭ meŭ și închinat Mitropolieĭ. Acolo cu optŭ anĭ în urmă depusesemŭ, rece și abandonatŭ de viéță, corpulŭ aceleia ce mĕ adusese pe lume! Un simțimêntŭ de pietate mĕ făcù sĕ mĕ oprescŭ la pórtă, sĕ mergŭ spre biserică făcêndu-mĭ cruce, și apoĭ sĕ cadŭ în genuchĭ pe pétra rece ce coperia mormêntulŭ maiceĭ mele. Leșinaiŭ plângêndŭ. Preotulŭ bisericeĭ venì, cu una din fiicele sale, ca sĕ mĕ stropéscă cu apă pentru ca sĕ mĕ deștepte. Dupĕ ce intraiŭ în biserică și mĕ închinaiŭ, dupĕ ce mĕ maĭ rugaiŭ pentru sufletulŭ maiceĭ mele, apucaiŭ calea spre casă.

Aședarea părințéscă era situată pe un locŭ de cele maĭ pitorescĭ: pe peptulŭ ridicatŭ alŭ unuĭ deal. De aice spre sudŭ se vede întinḑêndu-se o vale lungă ca de jumĕtate postă, prin care șerpuiescŭ treĭ rîulețe viĭ. Despre apusŭ și despre rĕsăritŭ, douĕ sătulețe pe douĕ văĭ, iar dincolo de sate, alte douĕ dealurĭ, coperite cu crângurĭ și cu semănăturĭ, care se perdŭ nu departe în valea prelungă ce se întinde spre miéḑă-ḑi.

Când intraiŭ în curtea caseĭ părintescĭ, o sudóre rece de pe frunte se unì cu lacrimele mele. Acestŭ locașŭ, pre care eramŭ deprinsŭ a-lŭ vedea plinŭ de viéță și de mișcare, acuma

vaĭ! respira un aer de desertŭ, tristŭ şi durerosŭ! Nu maĭ vedeamŭ pe maica mea eşindu-mĭ în scară cu braţele deschise ca maĭ nainte! Nu maĭ vedeamŭ pe ceĭ duoispreḑece fraţĭ şi surorĭ împrejurulŭ meŭ! Nu maĭ vedeamŭ acea mulţime de servitorĭ cu care am fostŭ crescutŭ în copilăria mea!

Mĕ primì unŭ bĕtrânŭ bucătariŭ, sclavŭ alŭ părinţilor meĭ, cu lacrimĭ de bucurie. Intraiŭ prin camere, şi noue dureriĭ mĕ sfâşiară, vĕḑêndu-le deserte şi delabrate.

Peste câte-va momente fuiŭ distrasŭ din durerile mele cu venirea unuĭ mare numĕr de locuitorĭ din satŭ. Unŭ aerŭ de fericire strălucĭa pe feţele acelor ómenĭ. Toţĭ mĕ cunosceaŭ din pruncie şi mĕ adoraŭ: bĕtrâniĭ mĕ purtaseră în braţe; tineriĭ crescuseră cu mine, luând parte la tóte jocurile copilărieĭ mele; casele tuturorŭ îmĭ eraŭ cunoscute; inima mea tuturora le era sciută; fie-care purta câte o speranţă sigură în bunătatea şi în protecţiunea mea.

VII.

În câte-va ḑile îmĭ regulaiŭ economia caseĭ. Chemaiŭ pe una din multele mele surorĭ carĭ se trăseseră la monastire, ca sĕ vie sĕ-mĭ ţină companie. Îmĭ înfiinţaiŭ şése pluguri, cu boiĭ şi cu tóte cele necesariĭ. Îmĭ regulaiŭ camera şi biblioteca de studiŭ. Îmĭ închipuiiŭ, în fine, tóte comodităţile vieţuireĭ câmpenescĭ.

Speramŭ sĕ pociŭ în curêndŭ restabili vechea ordine a caseĭ părintêscĭ, se readunŭ împrejurulŭ meŭ pe surorile de la Monastire, şi sĕ redaŭ viéţa familieĭ şi caseĭ părintescĭ care acum o vedeam struncinată

Deprinsŭ cu ilusiunile şi cu sublimul, îmĭ făceamŭ proiectele cele maĭ poetice şi maĭ frumóse. Uitându-mĕ la brasda resturnată de ferulŭ pluguluĭ, mĕ simţiamŭ maĭ fericitŭ de cât toţĭ muritoriĭ de pe pământŭ. Acea brasdă la anul viitorŭ proiectamŭ sĕ o exploatezŭ cu unŭ modŭ maĭ raţionalŭ. Cu

chipul acesta, aveamŭ speranță sĕ scotŭ din pămêntŭ înțecitŭ folosŭ de cât alțiĭ, în curêndŭ sĕ potŭ cumpĕra moșia de la tatălŭ meŭ, sĕ maĭ cumpĕrŭ o altă moșie maĭ mare în vecinătate, sĕ facŭ fericite pe surorile mele. sĕ fundezŭ școlĭ și institute de faceri de bine și, peste jumĕtate secolŭ, sĕ mĕ vĕțŭ într'o Românie mare și fericită, în mijlocŭlŭ uneĭ familiĭ demne de sufletulŭ meŭ și a uneĭ posterităților demne de viéță.

O, dulce poesie! Nu voiŭ uita nicĭ odată acele puține țile, pe care Dumnețeŭ n'a voitŭ sĕ mi le maĭ lungéscă. Nu voiŭ uita roibulŭ meŭ de călărie, cu care goniamŭ iepuriĭ de pe câmpiĭ. Nu voiŭ uita visurile poetice ce mĕ rĕsfățaŭ, aflându-mĕ între plugarĭ și între pluguri, șețêndŭ pe iarba verde dintre colnice, ascultând cântările pasĕrilorŭ de primă-vară, și admirându natura cea plină de viéță.

Cu durere îmĭ voiŭ aduce aminte de miculŭ albumŭ în care pusesem atâte bucățĭ din inima mea, atâtea jucăriĭ ale spirituluĭ meŭ, albumŭ care în curêndŭ a trebuitŭ sĕ-lŭ perdŭ împreună cu tótă averea mea!

VIII.

Într'o diminéță aflându-mĕ pe câmpŭ cu semănătoriĭ, vĕdŭ că sosesce omul ce făcea pe curierul meŭ, de-mĭ aducea în tótă sĕptămâna corespondența și gazetele de la Iași. Îmĭ dă pachetul; rumpŭ sigiliul, și între gazete, găsescŭ o scrisóre cu următóre cuprindere:

«Amice,

«Mĕ grăbescŭ a te însciința ca aicĭ lucrurile iaŭ o față se-«riósă și gravă. Este o mare mișcare. De la patriotismulŭ Ro-«mânilorŭ sperămŭ a vedea ceva. De prin tóte districtele «aŭ sositŭ maĭ mulțĭ ómenĭ cugetătorĭ la binele țereĭ, ca sĕ

«se consulte de ceea-ce s'ar cădea să facă în împrejurările «actuale. Sciĭ că Europa tótă este în foc. Până și în Viena «este revoluțiune mare... Țarulŭ Muscălescŭ, a datŭ unŭ ma- «nifestŭ, prin care promite a privi ca neutru la tóte mișcările «popórelor. Prin urmare, nu ne putem teme de invasiune... «Nu-ți potŭ scrie maĭ multe. Scólă și vino la Iașĭ. Perderea «de timpŭ este o crimă în împrejurărĭ grave. Te asceptŭ. Lu- «crurile sunt serióse... Adio!»

Acéstă scrisóre era de la o damă, care juca óre-care rolŭ politicŭ pe atunce. Dotată cu multŭ spiritŭ naturalŭ, acéstă damă, de și din clasa a doua a boĭerilor, avea intimități și în societatea înaltă. Casa eĭ era ca un fel de club unde se adunaŭ nemulțămiții în contra guvernuluĭ, și elocuența eĭ era adese orĭ răpitóre.

La primirea acesteĭ scrisorĭ, mi se suì pĕrulŭ în vêrfulŭ capuluĭ, și mĕ cuprinse un tremurŭ.

— Aflat'aĭ tu ce este pe la Iașĭ? întrebaiŭ pe curierulŭ meŭ.

— Nu sciŭ de-a fi bine saŭ rĕŭ. Sciŭ că s'aŭ adunatŭ o mulțime din tóte părțile și se vorbesce de zaveră.

— Dar cine este în capŭ?

— Asta n'am înțelesŭ. Sciŭ atâta că este mare fierbere. În drumulŭ meŭ, cât am venitŭ, am întâlnitŭ o mulțime de boĭerĭ Vasluienĭ și Bêrlădenĭ înarmați cu puscĭ și cu pistóle, ca cum s'ar duce la bătălie. Câți-va m'aŭ întrebatŭ de unde sunt, și apoĭ mĭ-aŭ spusŭ sĕ-ți arătŭ că numaĭ de cât sĕ mergĭ și D-ta la Iașĭ.

— Cumpĕratu-mĭ-aĭ prafŭ de pușcă?

— Nu se găsesce nicĭ unŭ dramŭ. Poliția l'a adunatŭ de prin tóte părțile și l'a datŭ la Arnăuțĭ, care slobodŭ tótă nóp- tea la pistóle prin cârciume, ca prin pădure.

Omulŭ acesta era unŭ bĕtrânŭ sătênŭ, carele mĕ purtase în brațe în copilărie. Pentru acésta îĭ purtamŭ o afecțiune par- ticulară, care mĭ o plătia cu unŭ devotamentŭ nemărginitŭ.

— Ce maĭ staĭ, Costane? dute acasă și spune vizitiuluĭ sĕ 'mĭ gătéscă trăsura și caiĭ pe deséră.

— Eŭ, cuconașule, (ast-feliŭ eraŭ deprinșĭ ómeniĭ a mĕ trata

așĭ ḑice sĕ m'asculțĭ pe mine și sĕ nu te ducĭ. Dreptŭ sĕ-țĭ spunŭ, mie nu-mĭ miróse a bine lucrurile de la Iașĭ. Cine scie ce póte sĕ ți se întâmple ?

— Întâmple-se orĭ-ce ; trebue sĕ mĕ ducŭ. E vorba de binele țereĭ.

— Sĕ ajute D-ḑeŭ ! Dar celu puținŭ sĕ te rogŭ și eŭ de ce-va.

— Spune, Costane.

— Sĕ mĕ ieĭ și pe mine. Cine scie ? Póte ți se va întêmpla ceva, și țĭ-oĭ putea fi de ajutorŭ.

— Bine, dar tu abia abia aĭ sositŭ de pe cale ; și apoĭ aĭ femee, copiĭ...

— Nicĭ ostenélă, nicĭ femee, nicĭ copiĭ nu mĕ împiedecă la acésta. De țĭ-o fi D-tale bine, o fi și de casa mea bine.

— Bine, Costane. Vomŭ merge dar împreună.

Bietulŭ omŭ plecà, cu fața plină de bucurie ; iar eŭ rĕmâseiŭ lăcrimându, și cu inima strânsă de o mie de cugetărĭ.

IX.

Dupĕ ce mĭ puseiŭ lucrurile la cale pentru o absență de câte-va ḑile, plecaiŭ séra pe lună. Era o nópte de cele maĭ splendide. Stelele se întreceaŭ cu luna în revĕrsarea scânteilorŭ lorŭ lumînătóre. Cea maĭ mică umbră de norŭ nu venia a păta seninulŭ ceruluĭ.

Echipagiulŭ meŭ era compusŭ din o căruță mică de țéră și din douĭ caĭ micĭ, carĭ sburaŭ uneorĭ cu aripele fantasieĭ.

Din când în când mĕ distrăgeamŭ fumându câte o țigară, saŭ dându focŭ unuĭ micŭ pistolŭ de buzunariŭ, singura armă ce luasemŭ cu mine. Din când în când, răpitŭ de cugetărĭ la vederea natureĭ desfătătóre, căḑeamŭ în estasurĭ delicióse. Din când în când compuneamŭ fragmente de versurĭ, pe care, dupĕ ce le recitamŭ cu buze tremurătóre, le perdeamŭ îndată din memorie, până ce le împrospĕtamŭ cu altele. Din

când în când Costanŭ mê întrerupea cu convorbirea sa naivă și interesantă.

Despre ḑiuă, mĕ opriiŭ pe vêrfulŭ unuĭ délŭ pentru ca sĕ resufle caiĭ. Mĕ abătuiŭ puținŭ din drumŭ pe o pajiște. Vizitiulŭ scóse căpețelele din capulŭ cailorŭ, îĭ lăsà sĕ rumege ceva din iérba ce începea a cresce; apoĭ se culcà și adormì înaintea cailor. Costan, vĕḑêndŭ că nu prea aveamŭ poftă de vorbă, se culcà și elŭ josŭ alăturĭ cu căruța.

Grieriĭ câmpuluĭ, strigătele unorŭ rațe selbatece de pe unŭ iazŭ ce era în vale, sbierătele unorŭ oĭ din depărtare, lătrăturile unorŭ câinĭ de stână, strănutările cailorŭ meĭ ce păsceaŭ, aceste singure turburaŭ adânca tăcere a natureĭ adormite. Dar orĭ cu câtă poesie se resfăța sufletulŭ meŭ la vederea auroreĭ ce părea a se lupta cu nóptea spre a-ĭ sparge întunereculŭ și a-ĭ lua loculŭ, somnulŭ puse degetele sale pe pleópele mele. Atunce unŭ visŭ dulce începù a mĕ legăna. Vedeamŭ România mare și unită, de la Tissa până la Nistru și până la Mare; pămêntulŭ eĭ coperitŭ cu florĭ; locuitoriĭ seĭ fericițĭ, desvoltândŭ sciințele, industria, artele, comerțul, agricultura. Lăcrimamŭ de entusiasmŭ. Unŭ suspinŭ simțiamŭ că mĕ îneca; și când voì sĕ isbucnéscă, deschiseiŭ ochiĭ și vĕḑuĭ.... o tristă realitate! sórele rêspândindŭ miliónele sale de raḑe peste aceașĭ țéră ticălósă, peste aceeașĭ miserie!

Pe la ameaḑă-ḑi intraiŭ în Iașĭ. Căpitanulŭ de barieră mĕ întrebà de arme. Mĕ coborâiŭ din trăsură, și elŭ căutà cu luare aminte prin paĭele pe care ședeamŭ până la scândurĭ. După acésta, încredințându-se că nu sunt omŭ periculosŭ, îmĭ poftì cale bună.

— Ce e causa de atâta strășnicie? îl întrebaiŭ eŭ.

— Porunca stăpânireĭ, domnule.

— Se vede că stăpânirea are nevoie de arme. Iată un tunŭ, dă-i-l ca sĕ se apere.

Deteiŭ pistolașulŭ meŭ, pe care bietulŭ căpitanŭ îlŭ luà rîḑêndŭ.

După acésta, intraiŭ în orașŭ. Ajungêndŭ pe la curtea ad-

ministrativă, câți-va amicĭ îmĭ făcură semnŭ sĕ mĕ oprescŭ ca sĕ-mĭ vorbéscă.

Mĕ opriiŭ, și ḑiseiŭ vizitiuluĭ sĕ mérgă cu trăsura la viea de la Valea Adâncă. Iar Costănŭ pretinse a nu se despărți de mine.

X.

Amicĭĭ, după ce mĕ felicitară de bună venire și mĕ îmbrățișară, îmĭ spuseră cum staŭ lucrurile.

În séra de 28 Martie, în ajunulŭ venireĭ mele, se făcuse o mare întrunire în sala spațiósă a otelului de Petersburg. Adunarea a fostŭ compusă din o mulțime de cetățenĭ, boĭerĭ și fiĭ de boĭerĭ de tóte clasele și de tóte vêrstele, negustorĭ și comerțanțĭ, atât pământenĭ cât și străinĭ. Ministrulŭ din lăuntru, Logofĕtulŭ Stefan Catargiu, venĭ în numele Domnuluĭ sĕ întrebe care e scopulŭ convocăreĭ sale. Presidentulŭ întruniriĭ (ce era unŭ boĭerŭ bĕtrânŭ notabilŭ) ĭĭ spuse că ţéra era nemulţămită și doresce óre-care reforme și îmbunătățirĭ. Atuncĭ ministrulŭ ḑise că sĕ-ĭ dea în scrisŭ acele dorințe, căcĭ și Măria Sa, ca părinte bunŭ, e în plăcere a le lua în băgare de sémă; dar că, sub nicĭ unŭ cuvêntŭ, nu va maĭ îngădui convocarea de doua óră a uneĭ asemenĭ adunărĭ, care turbură liniscea publică. Ministrulŭ fu apostrofatŭ pentru înrolarea bandelorŭ de arnăuțĭ, de care s'aŭ spăimântatŭ orașulŭ. La acésta rĕspunse că, dacă adunarea pretinde, elŭ va stărui la Măria Sa ca sĕ desființeze acele bande. Atunce adunarea proclamă unŭ comitetŭ carele sĕ moduleze dorințele eĭ, care apoĭ, subscrise de publicŭ, sĕ se supue Domnuluĭ. Adunarea apoĭ se risipì. Comitetulŭ peste nópte a făcut lucrarea cerută, și acuma tótă lumea merge de le subscrie.

Aceste relațiunĭ mi le daseră amicĭ ce întâlnisemŭ pe strade, plinĭ de ilusiunĭ și de speranțe.

«Și ce coprindŭ ḑorințele acele? întrebaiŭ eŭ.

— Haide și le veĭ vedea; căcĭ și noĭ mergemŭ sĕ le subscriemŭ.

— Unde?

In casele Logofătuluĭ Costaki Sturza. S unt 35 de articole.

— Cine aŭ fostŭ în comitetulŭ care le-a scrisŭ?

— Aŭ fostŭ vre-o cincĭ-spre-ḑece inșĭ; fraṭiĭ Roseti, Rola, Alexandri, V. Ghica, A. Cuza, Muruzestiĭ și maĭ nu sciŭ cine.

— Dar Cogălniceanu și Panu?

— Nu. Eĭ sunt la ṭĕră.

XI.

Ne duserămŭ la casele Logofĕtuluĭ C. Sturza.

Curtea era plină de echipagiurĭ ca la o nuntă. Pe scărĭ se suia și se cobora o mulṭime de ómenĭ de tóte condiṭiunile, întocmaĭ cum se întêmplă la o solemnitate funebră.

Salónele eraŭ asemenea pline de lume. Bĕtrânulŭ Sturza, cum mĕ vĕḑu, mĕ apucà și mĕ sărutà cu unŭ aerŭ părintescŭ ḑicêndu-mĭ cu ochĭ lăcrămătorĭ că acuma întrevede unŭ viitorŭ de reală fericire pentru patrie.

Intr'o cameră laterală era maĭ multe mese, ocupate de maĭ mulṭĭ inșĭ, carĭ decopiaŭ dorinṭele naṭionale; în lipsă de tiparŭ, acéstă lucrare se reproducea prin copiĭ manuscrise spre a se rĕspândi în publicŭ.

Mĕ puseiŭ și eŭ sĕ scotŭ o copie. Eram la o masă unde maĭ scriaŭ încă vre o treĭ inșĭ, din treĭ judeṭe deosebite. Pe când scriamŭ, convorbiamŭ tot-o-dată. Iĭ întrebaiŭ cum le venì în cugetŭ sĕ vie de prin districte într'o ḑi așa anume fixată.

Imĭ rĕspunseră că ḑiua de 28 Martie le-a fostŭ notificată de la Iașĭ, dupĕ care s'aŭ grăbitŭ a veni.

Persónele ce-mĭ numiră ca iniṭiatóre acesteĭ menifestărĭ, nu

'mĭ însuflară mare încredere. Eraŭ ómenĭ a cărora sinceritate nu prea inspira confienţă.

«Dar cum se face, întrebaiŭ eŭ, că acéstă adunare se face în casa unde a fostŭ Diuhamelŭ în gazdă, şi încă în casa unuĭ boĭerŭ, al căruia fiiŭ este Postelnicŭ?»

Acéstă întrebare puse la gândurĭ pe interlocutoriĭ meĭ.

«Dreptŭ sĕ-ţĭ spunŭ, ḑice unulŭ, şi mie îmĭ pare curiosŭ acésta. Apoĭ chiar în hârtia acésta sunt lucrurĭ care nu-mĭ prea miróse a bine. Ce va sĕ ḑică: «Sfânta păḑire a Regulamentuluĭ?» şi apoĭ: cum se potrivesce asta cu garda naţională, cu desfiinţarea censureĭ şi cu libertatea presseĭ? Mĕ mirŭ cum de s'a subscrisŭ hârtia acésta de publicŭ înainte de a se fi consultatŭ?

— Dar în fine ce o sĕ facă cu hârtia acésta?

— O sĕ fie trimisă la Domnŭ cu o deputaţiune care sĕ-ceară a încuviinţa dorinţele aceste.

— Şi dacă nu va voi?

— Atuncea sĕ-lŭ silimŭ.

— Ce felŭ?

— Negreşitŭ... cu puşca în mână şi la palatŭ.

— Dar oştirea?

— Nu va cuteza, nicĭ va avea cine-ĭ ordona.

— Dar Arnăuţiĭ?

— Li s'a promisŭ banĭ, ca sĕ facă causă comună.»

Intre aceste auḑimŭ vorbe declamatoriĭ în sala cea mare, şi vedemŭ mulţimea ducêndu-se sĕ asculte.

Logofĕtulŭ C. Sturza ruga pe mulţime cu lacrimĭ ca sĕ-ĭ deşerte casa, ḑicêndŭ că póte Vodă sĕ trimită oştire sĕ o risipiască; şi nu voesce ca casa sa sĕ ajungă teatrulŭ uneĭ dragonade.

Păstrătoriĭ actuluĭ cu dorinţele naţionale anunţară că actulŭ s'a încredinţatŭ d-luĭ Al. Mavrocordat, unde va putea sĕ mérgă orĭ-cine spre a subscrie, şi că acolo va veni şi deputaţiunea de la Domnŭ cu resultatulŭ.

Mulţimea atuncea deşertă casele Logofĕtuluĭ C. Sturza şi se risipì.

Eŭ, coborându-mĕ, găsiiŭ pe Costanŭ alŭ meŭ în scară; îl luaiŭ cu mine și, citindŭ dorințele naționale, mĕ îndreptaiŭ către casa unchiuluĭ meŭ Antochi, căcĭ era ora prânzuluĭ și-mĭ era fóme.

XII.

Casa luĭ A. Mavrocordat era situată la o extremitate a capitaleĭ, aprópe la bariera Copouluĭ. Era o casă mică, cu unŭ singurŭ etagiŭ și cu fața la uliță.

Persónele, ce-șĭ luase missiunea de a merge la Domnŭ ca deputațĭ aĭ partiduluĭ naționalŭ, eraŭ: C. Rola, unulŭ din frațiĭ Moruzi și Visilică Ghica. Aceștia, dupĕ ce făcură o anticameră cam lungă, fură primițĭ de Domnŭ.

Dupĕ ce ascultă citirea documentuluĭ cu dorințele naționale, Vodă rĕspunse că maĭ tóte punturile arĕtate le primesce, afară de treĭ, și anume: desființarea Adunăreĭ, garda națională și desființarea censureĭ. Acestea nu le putea încuviința pentru considerațiune că treceaŭ peste competința sa.

In locŭ de a eși cu assemenea rĕspunsŭ de la Domnŭ, în locŭ de a aduce publiculuĭ acestŭ resultatŭ, unulŭ din deputațĭ, neautorisatŭ de nimenĭ, declară Domnuluĭ că Națiunea voesce orĭ totulŭ orĭ nimicŭ; și că, dacă Măria Sa se opune, Națiunea va cuceri drepturile sale cu puterea.

Inspăimântatŭ de unŭ asemenea limbagiŭ, Domnulŭ se suì în trăsură cu Dómna și cu unŭ copilŭ micŭ ce avea, și, escortatŭ de garda palatuluĭ, plecà la casarmă. Iar deputațiĭ plecară către casa luĭ Mavrocordat ca sĕ aducă relațiune despre resultatulŭ însărcinăriĭ lor.

Pe la 7 ore plecaiŭ și eŭ către loculuĭ de întâlnire.

Eram pe aprópe sĕ ajungŭ, și eată că vĕdŭ pe Costan al meŭ, viindŭ de la vale cu pașĭ iuțĭ și găfaindŭ:

«Laudă Domnuluĭ că te găsescŭ! Nu e glumă. Viŭ de la casarmă: sciĭ că am unŭ nepotŭ. Mĕ dusesemŭ sĕ-lŭ vĕdŭ.

Era cam beatŭ, și numaĭ pe feréstră am pututŭ vorbi cu el. Soldaţiĭ de erĭ încă staŭ închișĭ în casarmă. Astă-ḑĭ pe la amează-ḑi le-aŭ datŭ vinŭ și rachiŭ de aŭ bĕutŭ câtŭ aŭ pututŭ. Maĭ dinéorĭ a venitŭ Vodă: ĭ-a scosŭ pe toţĭ afară și ĭ-a întrebată dacă póte sĕ fie sigurŭ pe credința lorŭ. Jurară toţĭ. Apoĭ a poruncitŭ ca sĕ mérgă sĕ risipĭască și sĕ omóre chiar pe rĕsculaţĭ.

— Bine, ḑicŭ, vom vedea.

— Ce sĕ maĭ veḑĭ, coconașule? Haideţĭ la vie, sĕ ne suimŭ în căruță și sĕ ne ducemŭ acasă.

— Nu se póte, Costane. Ce vor suferi toţĭ, cată sĕ suferŭ și eŭ. Nu se póte sĕ se omóre ómenĭ așa fără de judecată. Nu veḑĭ tu? aicĭ e tótă flórea ţereĭ.

— Flórea ţereĭ! Dar Românulŭ celŭ îndrăcitŭ dă cu cósa prin florĭ ca și prin pălămidă. Sĕ veḑĭ... acușĭ vinŭ soldaţiĭ; și cum sunt eĭ, ameţiţĭ de rachiŭ, or sĕ dea de focŭ.»

Cu ast-felŭ de convorbire, mĕ apropiaĭu de casa luĭ Mavrocordat. Mica curte din fața caseĭ, și uliţa, eraŭ pline de pororŭ. Rĕsbătuiŭ prin mulţime și intraiŭ în casă.

Deputaţiunea trimisă la Domnŭ spunea scena ce avusese. Ceĭ ce eraŭ de faţă sĕ consultaŭ ce sĕ facă. Unĭĭ eraŭ de părere ca sĕ mérgă o altă deputaţiune ca sĕ arĕte că sĕ mulţumescŭ cu cele 32 de punturĭ. Unĭĭ făcură imputărĭ luĭ V. Ghica despre limbagiulŭ semeţŭ ce l'a ţinutŭ Domnuluĭ.

Ce era de făcutŭ?

Maĭ multe ideĭ se deteră. In cele de pe urmă predomnì părerea de a merge cu toţiĭ a doua-ḑi la Mitropolie, a pune în frunte pe Mitropolitulŭ, și trăgêndu-se clopotele, a merge la palatŭ și a cere dorinţele naţionale.

Acéstă socotinţă se găsì cu cale a o face cunoscută mulţimeĭ ce inunda casa, curtea și uliţa, spre a se risipi.

Vasilică Ghica eșì în pragulŭ scăreĭ, și cu totulŭ din contra de cum se vorbise în casă, ţinù o harangă în limbagiulŭ următorŭ:

«Fraţilorŭ! tiranulŭ, care șede pe scaunulŭ Domnieĭ, nu vrea

«sĕ asculte de glasulŭ poporuluĭ. Dorinţele naţionale, rostite cu «atâta duh de pace, iscălite de Mitropolitulŭ şi de tótă flórea «ţĕreĭ, el le respinge şi încă ne ameninţă. Dar voĭ sciţĭ, fra- «ţilorŭ, că glasulŭ norodului este glasulŭ luĭ Dumneḑeŭ. Prin «urmare, ceia ce voesce ţéra şi D-ḑeŭ o încuviinţézĕ. Nu e «dară de făcutŭ, de cât sĕ ne dăm mâna cu toţiĭ şi sĕ sfă- «rămămŭ idra cu şépte capete care ne chinuesce de patru- «spre-ḑece anĭ. Noĭ cu toţiĭ am hotărîtŭ şi am găsitŭ cu cale «ca mâine de diminéţă sĕ mergemŭ cu micŭ cu mare, cu tê- «nĕrŭ, cu bĕtrânŭ, cu orĭ-ce arme vom avea prin casele nóstre, «la Mitropolie ; sĕ luămŭ pe Mitropolitulŭ înaintea nóstră cu «icónele şi cu prapurele, şi sĕ mergemŭ la palatŭ. Soldaţiĭ nu «vor cuteza sĕ dea cu armele lorŭ în icóna Maiceĭ Domnuluĭ, «în capulŭ bisericeĭ, în flórea boĭerimeĭ, şi în fruntea norodu- «luĭ. Aşa dar mergeţĭ fie-care pe a-casă şi vĕ pregătiţĭ în li- «nişte. La arme fraţilor, la arme !»

XII.

Închipuiască-şĭ orĭ-cine înţelepciunea unuĭ asemeneu cuvêntŭ şi impressiunea ce a pututŭ sĕ producă.

Dar ce caracterŭ înfăţişa mulţimea aceea de publicŭ ce se vedea în acéstă adunătură de ómenĭ ? Era óre unŭ publicŭ raţionabilŭ, înţelegĕtorŭ de lucrurĭ politice, simţitorŭ la causa naţională ? Nicĭ de cum. Aci nu eraŭ de cât servitorĭ de prin casele boĭerescĭ, câte-va calfe de pe la băcăniĭ, câţĭ-va cârciumarĭ de prin mahalale, câţĭ-va scriitoraşĭ de prin cancelariĭ, şi în cea maĭ mare parte Evreĭ, toţĭ aduşĭ saŭ veniţĭ de curiositate. Nu se putea aştepta nicĭ unŭ sprijinŭ realŭ, nicĭ o probă de devotamentŭ patrioticŭ, nicĭ unŭ semnŭ de curagiŭ pentru o causă politică.

Provincialiĭ, ce veniseră ca şi mine, nu eraŭ póte nicĭ o sută cu toţiĭ.

Cu ce scopŭ dară și către cine se făcea acea provocare la arme, acel scandal ce compromitea și causa și țéra?

Dupĕ cât mĭ-aduc aminte, la scenele acestea din casa luĭ Mavrocordat lipsiaŭ cea maĭ mare parte din persónele ce aŭ fost luatŭ parte la redacțiunea celor 35 de punturĭ. Fraților Roseti, Rola, Alexandri și alțiĭ nu eraŭ aicĭ.

Sunt încă prepusurĭ saŭ bănuele, care până astă-ḑĭ rĕmân în stare de enigmă. Conduita problematică a unor ómenĭ, stă încă învĕlită de mistere și de ipotese.

Se scie că Rusia a voitŭ a revoluționa țéra spre a justifica o invasiune în Principate, pentru ca sĕ se pótă apropia de fruntariele Austrieĭ, care era amenințată în existența sa politică de popórele revoltate.

S'a ḑisŭ și se ḑice încă că instrumentele Russieĭ în planulŭ acesta ar fi fost Muruzesciĭ și Cantacuzinesciĭ, cunoscuțĭ pentru relațiunile lor intime cu curtea protectóre și pentru simpatiele lor de russolatrie tradițională; maĭ alesŭ că Cantacuzinesciĭ eraŭ chiar rude intime cu consululŭ Rusieĭ D. Ghiers.

Este sciutŭ însĕ că capiĭ mișcăreĭ din Moldova eraŭ D. D. Rola, Alexandri, V. Ghica, frațiĭ Roseti, Cuzesciĭ și alțiĭ carĭ aveaŭ influență și creditŭ în țéră. Dar aceștĭ ómenĭ fost'aŭ óre atât de mărginițĭ în judecata lor, în cât sĕ nu înțeleagă planulŭ ocultŭ al Rusieĭ, și sĕ se facă complicĭ inconsciĭ aĭ conspiratorilorŭ?

Cată sĕ afirmămŭ acéstă ipotesă. Imprejurărĭ ulterióre aŭ demonstratŭ că aceștĭ ómenĭ aŭ fost de bună credință în mișcarea aceea, dominați de amorulŭ către patrie și de ilusiunile frumóse ce respira chiar în aerulŭ anuluĭ 1848.

Dar sĕ mĕ întorcŭ la istoria mea.

După Arnăutu se vede Beizadea Grigorie, ce era adiutantu și Colonelu, cu sabia scósă.

«Domnilor, ḑise el, în numele legeĭ vĕ provocu ca sĕ depuneţĭ armele.

— Cine are, sĕ le depue ; dar noĭ, câţĭ suntem aicĭ, nu avem nicĭ o săbiuţă.

— Ce felu ? D-vóstră sunteţĭ în revoluţiune. Voiţĭ sĕ oboriţĭ pe Măria Sa Vodă din tronu ; și credeţĭ că nu va fi cine sĕ-l apere ?

— Noĭ am voitu sĕ facemu o revoluţiune pacifică. Am supusu dorinţele naţionale cu pace. Dacă Măria sa nu le acordă, lumea și D-ḑeu va judeca. Iar noĭ, precum vedeţĭ, suntem cu ţigările în mână.

— Inţelegu dară, Domnilorŭ, că este o neînţelegere. Poftiţĭ dară de mĕ întovărășiţĭ de vale la palatu. Acolo veţĭ vedea și pe Măria Sa ; după acésta vom deșerta câte-va butilce de șampanie.

— Fórte mulţumimu de șampanie. Dacă e cât pentru asta, sĕ o bemu aicĭ și sĕ ne laș în pace.

— Nu se póte. Măria Sa mĭ-a poruncitu că pe câţĭ voiu găsi aicĭ sĕ-ĭ ducu de vale la casarmă, unde-ĭ aștéptă.

— In fața puterei, n'avem ce face. Dar de vom fi maltrataţĭ, vom trata de infamĭ și laș pe ceĭ ce ne ducu.

— Eu vĕ garantezu că nu veţĭ suferi nimicu.»

Ne scularămu cu toţiĭ, și după ce eșirămu, ne vĕḑurămu înconjuraţĭ de soldaţĭ și urmaţĭ de Beizadea Grigorie, precedatu, ca și maĭ înainte, de Arnăutulu cu tromblonulu. Acesta era faĭmosulu Ingé Robert, de origine din Avganistan.

XV.

D. A. Mavrcordat, după cât îmĭ aducu aminte, rĕmase acasă. Acésta nu ne puse în mirare, sciindu că el era nepotulu luĭ Vodă ; și apoĭ chiar acéstă de pe urmă considerațiune nu ne făcea nicĭ o dată a ne îndoi de lealitatea și sinceritatea sa în favórea causeĭ patriotice care ne agita.

Coborîrămŭ scările, ajunserămŭ în curte; dar abia ne aflamŭ la pórtă, și de o-dată auḑimŭ comandândŭ: foc! Toțĭ soldațiĭ ce ne înconjuraŭ întinseră baionetele asupra pepturilorŭ nóstre. O teróre de mórte ne coprinse inimele... așteptamŭ sĕ vedemŭ cocóșele rădicându-se. Incă o dată auḑimŭ: focŭ! dar o altă voce, maĭ puternică, strigă: în susŭ! Atuncea soldațiĭ, ridicând puscele în susŭ, le slobodŭ în aerŭ.

Mulțĭ aŭ creḑuțŭ și credŭ încă că primulŭ ordinŭ de a da focŭ, a fost datŭ de Beizadea Grigori. Dar adevĕrulŭ numaĭ însușĭ póte sĕ-l scie. Sĕ fi avutŭ óre în adevĕrŭ ordinŭ de a vĕrsa sânge inocentŭ? Sĕ fi avutŭ cruda plăcere a vedea ómenĭ murindŭ? Sĕ fi avutŭ óre ideea ca sĕ ne sperie numaĭ? Ar fi fost o crudă glumă, dacă soldațiĭ, precum eraŭ bețĭ, ar fi datŭ focŭ la cel întâiŭ comandamentŭ!

Se întêmplà că unŭ soldatŭ ce era tocmaĭ în aripa din din urmă, căḑù lovitŭ (de bună sémă) de unŭ glonte al unuĭ soldatŭ. Rănitulŭ, espirândŭ, țipà cu turbare. Soldațiĭ ce eraŭ în frunte creḑură că ceĭ din urmă aŭ venitŭ în riscŭ cu poporulŭ. Atuncĭ se auḑì unŭ altŭ comandamentŭ: «Dațĭ de totŭ, nu-ĭ lăsațĭ cu ḑile!»

Ne pomenirămŭ de o dată atacațĭ și lovițĭ cu paturile puscelorŭ, trântițĭ la pămêntŭ și stâlcițĭ de loviturile furióse ale soldațilorŭ, turbațĭ de rachiŭ și de mânie.

Cea întâiŭ lovitură ce căpĕtaiŭ fu unŭ stratŭ de pușcă dreptŭ ntre umere. Căḑuĭu în brâncĭ, rĕsturnândŭ pe unŭ soldatŭ ce era înaintea mea. Peste mine căḑù soldatulŭ ce mĕ lovise. Vĕḑênd amețitura soldațilorŭ, îmĭ reprinseiŭ puterile, puseiŭ mâna pe o pușcă și începuiŭ a rĕsturna și eŭ câțĭ-va dintr'ânșiĭ. Impedicându-mĕ, iarășĭ căḑuiŭ, și peste mine căḑură iarășĭ alțĭ soldațĭ, rĕsturnațĭ de camaraḑiĭ meĭ.

De o-dată simțiĭŭ că unŭ brațŭ tare mĕ apucă de o mână și unŭ altulŭ de altă mână, târându-mĕ până afară din rândurile soldațilorŭ. Era Costan al meŭ, carele, împreună cu nepotulŭ seŭ, soldatulŭ, îmĭ căuta scăparea.

Amețitŭ încă de cele ce mi se întêmplase, turbatŭ încă de

mănie, nu vedeamŭ înaintea ochilorŭ nimica ; voiamŭ sĕ mĕ vîrŭ iarăşĭ în mulţime, ca sé mĕ apucŭ la luptă.

Costan însĕ mĕ ţinea cu braţulŭ seŭ cel vînosŭ, şi în fine mĕ târî către o uliţă laterală.

XVI.

Eram sângeratŭ la nasŭ, la o sprincénă şi la amêndouĕ mânele. Peptulŭ mi se bătea cumplitŭ, în cât rĕsuflarea mi se împedica.

Cu tóte acestea, ajutatŭ de credinciosulŭ meŭ bĕtrânŭ, ajunseiŭ la unchiulŭ meŭ, unde căduiŭ leşinatŭ de durere şi de sfâşierile sufletuluĭ.

Nu trecŭ însĕ o oră, şi iată unŭ sub comisarŭ de poliţie, amicŭ al unchiuluĭ meŭ, care vine şi ne spune că aŭ sĕ ne calce îndată casa, ca sĕ mĕ caute pe mine şi pe alţiĭ.

Trebuia sĕ părăsescŭ casa unchiuluĭ meŭ. Eşiiŭ îndată pe pórtă, împreună cu omulŭ meŭ, carele se ţinea ca şi umbra de mine. Dar unde sĕ mĕ ducŭ? Cercŭ sĕ intru pe la alte rude şi amicĭ ; în deşertŭ ! tóte porţile eraŭ închise!

Pe orĭ-care uliţă apucamŭ, trebuia sĕ întâlnescŭ patrule de soldaţĭ şi sĕ mĕ întorcŭ cu fuga ca sĕ nu fiŭ apucatŭ.

In fine rătăcindŭ ast-felŭ pe uliţe, trecuĭu prin curtea uneĭ bisericĭ. Din norocire iată unŭ peristilŭ şi de-asupra o clopotniţă.

«Iată otelulŭ nostru, Costane!»

Fără a perde timpŭ, ne suirămŭ în clopotniţă. Omulŭ meŭ se desbrăcă de haina sa cea grósă, ce purta pe de-asupra, şi mĭ-o aşternŭ în locŭ de saltea. Mĕ culcaiŭ ; şi, o minune ! adormiiŭ, ca în légănulŭ cel maĭ desfătătorŭ, fără a mĕ gândi nicĭ la strigoĭ, nicĭ la vêrcolacĭ, nicĭ la Vodă, nicĭ la draculŭ.

XVII.

A doua ḑi de diminéță mĕ deșteptaiŭ de pașiĭ unuĭ omŭ ce se suia în locașulŭ meŭ provisoriŭ.

Era unŭ cântărețŭ de biserică ce venia sĕ tóce și sĕ tragă clopotulŭ. Bietulŭ omŭ de o-dată se sperià; dar pe urmă mĕ întrebà cu uimire: cum se póte sĕ mĕ găséscă aci?

— Așa a venitŭ vremea, dragă băete, îĭ ḑiseĭŭ. Dar sciĭ tu cine sunt eŭ?

— Te cunoscŭ prea bine. Cine nu te cunósce pe D-ta? Câte versurĭ de ale D-tale n'am învĕțatŭ eŭ de rost!

— Dacă-ĭ așa, dragă, nu mĕ maĭ întreba și cată-ți de trébă. Iată îți daŭ loculŭ, că eŭ mĕ ducŭ.

— Da bine, cum? așa, plinŭ de sânge? ce-aĭ pățitŭ?

— Se vede că aŭ eșitŭ vĕrcolaciĭ și m'aŭ suptŭ. Dar tu, dacă escĭ băiatŭ bunŭ, dute și-mĭ adă niște apă ca sĕ mĕ spĕlŭ.

— Dar sĕ tocŭ întâiŭ și sĕ tragŭ clopotulŭ.

— Lasă tréba asta pe socotéla nóstră. Tu du-te la apă.

Costan se puse a toca; și, ḑeŭ, scia toca de minune.

Pe când trăgea clopotulŭ, venĭ și băiatulŭ cu apa și cu unŭ ștergarŭ curatŭ.

Mĕ spĕlaiŭ și mĕ coborîiŭ.

«Eĭ, coconașule, ce facem noĭ acuma?

— Sciŭ eŭ ce sĕ facemŭ, Costane?

— Nu-ți spuneam eŭ că ceea ce vedeam nu'ĭ a bine? Iaca, veḑĭ? Prinsŭ, stâlcitŭ, batjocorîtŭ, dormitŭ prin clopotnițe... Ca când aĭ fi unŭ fugarŭ din ocnă.

— Astea nu sunt nimica, Costane, pe lângă cele ce-or fi suferitŭ ceĭ-l-alțĭ; și eŭ la dênșiĭ maĭ multŭ mĕ gândescŭ.

— Eĭ, așa! sĕrmaniĭ boĭerĭ, și ce maĭ ómenĭ de trébă! Dar D-ḑeŭ e bunŭ; aistŭ lucru nu póte sĕ rĕmâe nepedepsitŭ.

— Dar veḑĭ tu, Costane? până la D-ḑeŭ s'ar cădea ca ómeniĭ sĕ dea din mâinĭ. Acestŭ lucru dacă sĕ întêmpla în altă parte de lume, tótă ţéra s'ar fi sculatŭ în picióre.

— Ţéra! Ce-ĭ tot daĭ cu ţéra! Dar de unḑe scie ţéra că o mână de ómenĭ s'aŭ adunatŭ în Iaşĭ ca sĕ-ĭ facă binele? Eaca, de pildă, D ta te-aĭ sculatŭ şi aĭ venitŭ, ş'aĭ pătimitŭ, şi la noĭ la satŭ nu se scie nimica. Ar fi pututŭ sci oraşulŭ, care e destulŭ de mare; dar ce-or sĕ facă niştе jidanĭ nemernicĭ şi fricoşĭ? Eŭ mĕ mirŭ de boĭerĭ: dacă avea sĕ facă unŭ lucru ca aista, de ce n'aŭ datŭ de scire satelorŭ; că, crede-mĕ, ar fi venitŭ cincĭ-sute de miĭ de ómenĭ; şi atuncĭ...»

Eram uimitŭ de inteligenţa omuluĭ meŭ, şi ḑiceamŭ: eată că ţĕraniĭ se pricepŭ la revoluţiunĭ maĭ bine cât noĭ ăştia, ómenĭ luminaţĭ şi civilisaţĭ.

XVII.

Pe când convorbirea cu Costan îmĭ întreţinea mintea, eŭ mĕ apropiamŭ de casa Logofĕtuluĭ C. Sturza. Intraiŭ pe pórta de din dosŭ, şi vĕḑêndŭ pe bĕtrânulŭ în balconŭ, mĕ apropiaĭu şi-l întrebaĭu de potŭ sĕ mĕ suiŭ ca sĕ-ĭ vorbescŭ ceva.

Îmĭ făcù semnŭ cu mâna ca sé mĕ suiŭ.

Costanŭ rĕmase la scară.

Bĕtrânulŭ (D-ḑeŭ sĕ-l erte!) îmĭ arătà mare afecţiune. Mĕ întrebà ce am de gândŭ sĕ facŭ.

Iĭ spuseiŭ cum am dormitŭ. Rîse şi lăcrămà.

«Ce ḑicea lumea, mĕ întrebà el, de mine, erĭ când v'am ḑisŭ sĕ-mĭ deşertaţĭ casa?

— Eraŭ felŭ de felŭ de ideĭ.

— Veḑĭ. dregulŭ meŭ, eŭ simţisemŭ de ce vi se pregătesce. Vasilică Ghica a stricatŭ tótă tréba. Noĭ, dacă ne mulţumiamŭ cu cele 32 punturĭ, am fi făcut fórte bine, şi nu se întêmpla batjocura asta.

— Dar bine, cine-l autorizase pe D-luĭ ca sĕ spue luĭ Vodă că ţéra cere totulŭ, saŭ nimica?

— D-ḑeŭ sĕ-l judece! Dar sciĭ că aséră mĭ-aŭ călcatŭ şi mie casa?

— Ce felŭ? de ce?.

— Aséră, după ce s'a întorsŭ oştirea de la Mavrocordat, vĕḑŭ că se opresce în dreptulŭ porţeĭ mele. Vre-o câţĭ-va soldaţĭ se despartŭ şi intră în curtea mea. Se suie pe scărĭ. Esŭ în capulŭ scăreĭ şi întrebŭ: ce caută?

Auḑŭ glasulŭ luĭ Beizadea Grigori că-mĭ rĕspunde:

«Nu-ĭ nimica, avemŭ sĕ căutămŭ pe cine-va.» A intratŭ cu soldaţiĭ seĭ prin tóte odăile şi apoĭ, negăsindŭ pe cine căuta, a eşit şi s'a dusŭ.

— Negreşitŭ, ḑiseiŭ, se vor fi călcatŭ maĭ multe case.

— Tóte casele suspecte, şi s'aŭ făcutŭ o mulţime de arestărĭ Dar apropo de acésta: eştĭ în lista celor 17.

— Care 17?

— In lista de proscripţie; între ceĭ pentru carĭ a datŭ Vodă poruncă ca sĕ-ĭ prinḑă cu tóte mijlócele.

— Adevĕrŭ?

— Am vĕḑutŭ eŭ lista: mĭ-a adus'o unŭ omŭ al guvernuluĭ.

— Dar bine; eŭ ce am făcut?

— Ce maĭ întrebĭ? escĭ revoluţionarŭ.

— Eŭ?

— Negreşitŭ, tu şi toţĭ aceĭ ce facŭ versurĭ.

— Imĭ făcuiŭ cruce.

— Ce maĭ staĭ pe gândurĭ? du-te, fă-te nevĕḑutŭ, dacă nu vreĭ sĕ înfunḑĭ vre-o mănăstire. Te rogŭ eşĭ pe pórtă de din dosŭ; sĕ nu vaḑă cine-va că aĭ eşitŭ de la mine.

Eşiiŭ, şi găsiiŭ pe credinciosulŭ meŭ în scară.

«S'a trecutŭ de giumă, Costane, pentru mine. N'am sĕ mĕ maĭ potŭ întórce la moşie. Orĭ şi unde în ţĕră, oĭ sĕ fiŭ prinsŭ şi trimisŭ la Ocnă. Trebue sĕ părăsescŭ ţĕra.

Bietulŭ omŭ începù a mĕ văita.

XVIII.

Apucaiŭ tot pe uliţe laterale, cu hotărîre ca sĕ esŭ la casele fraţilorŭ Roseti, cu carĭ eram în intimitate.

Când ajungŭ în uliţa Golieĭ, ce face rĕspântiĭ cu uliţa Politieĭ, vĕdŭ o adunătură mare de jidovĭ şi soldaţĭ. Mĕ feriiŭ de a mĕ apropia. Dupĕ ce adunătura aceea de ómenĭ trecŭ la vale, intraiŭ răpede în casa Roseţilor.

Amŭ găsitŭ pe venerabila lorŭ mumă în scară. Cum mĕ vĕdŭ, mĕ apucă de gâtŭ şi începù a plânge cu suspine spasmotice, dicênd grecesce : Ta garsonia-mu, ta caimena, ta garsoniamu.

Nu puteamŭ înţelege ce vra sĕ dică şi ce s'a întêmplatŭ.

Întristata mumă mĕ introduse în camera luĭ Răducanu (1); şi cădù pe o sofa fără putere de a maĭ vorbi.

De o dată se descbise uşa iataculuĭ şi sĕ arătà Panu.

Acesta după ce mĕ'mbrăţişă, îmĭ spuse că în zorĭ de diuă a venitŭ o bandă de soldaţĭ, a spartŭ porţile ce eraŭ închise, şi aŭ ridicatŭ din asternutŭ pe Răducanu, pe Mitică şi pe Lascar, scoţîndu-ĭ pe pórtă numaĭ în cămeşĭ şi cu capetele góle, rădicândŭ tóte armele precióse ce le aveaŭ, şi comitênd şi alte prădăciunĭ în casă.

Panu, cu tóte că venise abia atunce séra din provincie, cu tóte că nu credea la posibilitatea de a figura între proscrişĭ; totuşĭ găsi maĭ prudent a se da de o parte. Elŭ se dosì în buduarulŭ mumeĭ, unde soldaţiĭ nu cutezară a resbate.

Cu tótă durerea ce sfâşiea inima acesteĭ bĕtrâne femeĭ, nu puteamŭ îndestulŭ admira curagiulŭ sufletuluĭ seŭ. Ea nu plângea, nu blasfema, nu vocifera; ci se exalta în contra apèsătorilorŭ şi chiema resbunarea cerescă. Ea privia martiriulŭ fiilorŭ seĭ ca un prognostic pentru binele patrieĭ în viitorŭ.

Şedùiŭ tótă diua în casa acésta, convorbindŭ cu amiculŭ

(1) Fĭiulŭ eĭ celŭ maĭ mare

meŭ asupra întêmplăreĭ de ḑi. Din oră în oră și din momentŭ în momentŭ, ne veniaŭ sciriĭ care de care maĭ fioróse.

Peste nópte se călcaseră tóte otelurile și cele maĭ multe case. Se făcuseră o mulțime de arestăriĭ, se confiscaseră armele oriĭ de pe unde se găsiră. În essecutarea unorŭ asemine ordine, pe la locurile cele maĭ suspecte se ducea maĭ cu sémă curagiosulŭ Ingé, Arnăutulŭ luĭ Beizadea Grigori. Acesta călcà și casa bĕtrânuluĭ Grigori Cuza, căruia îĭ luà o mulțime de arme; dar nu cutezà a-lŭ aresta, căcĭ bĕtrânulŭ îlŭ amenințà cu un pistolŭ ce-lŭ ținea gata de focŭ.

Cu tineriĭ prinșĭ la casa luĭ Mavrocordat, cu alțiĭ ce culeseră de prin oteluriĭ și de prin alte case, se umpluse casarma și închisorile de la Criminalŭ. Cea maĭ mare parte din aceștĭ nenorocițĭ fură bătuțĭ și schingiuițĭ în închisorile unde-ĭ puseseră. Iar treĭ-spre-ḑece inșĭ, fură legațĭ cotŭ la cotŭ cu frânghiĭ, pușĭ în căruțe jidovescĭ, și espediațĭ cu escortă de soldațĭ spre Galațĭ, unde trebuĭa sĕ fie dațĭ peste Dunăre în séma autorităților turcescĭ.

Aceștia eraŭ: Manolaki Epureanu, Alecu Cuza, Alecu Romalo, Ion Cuza, treĭ frațĭ Roseti, Zaharia Moldovanu, N. Catargiu, D. Filipescu și Alecu Muruzi (pictorulŭ).

Scirile aceste nu puteaŭ de cât sĕ mĕ infioreze. Ce aveamŭ de făcut? Dacă mĕ duceamŭ la moșie, urma sĕ mĕ asteptŭ a fi prinsŭ, batjocoritŭ, aruncatŭ în închisóre, și D-ḑeŭ maĭ scie ce.

Amiculŭ meŭ mĕ consultà că voiŭ face maĭ bine sĕ staŭ încă în Iașĭ, unde pintre amicĭ maĭ ușorŭ m'așĭ putea ținea ascunsŭ.

Aveamŭ un frate în colegiŭ. Trimitŭ pe omulŭ meŭ de'lŭ căutà și mi-l aduse.

Îĭ ḑicŭ sĕ lase scóla, sĕ mérgă la vie, sĕ se suie în căruță și se mérgă la țéră, sĕ-mĭ grijĭască de semănăturĭ, dupĕ instructiunile ce'ĭ am datŭ; și până în cincĭ ḑile sĕ mĕ înșciințeze dacă m'a căutatŭ cine-va pe la moșie.

Costan se despărți, plângènd, de mine și se duse cu frate-meŭ.

XIX.

În casa unde mĕ aflamŭ, de şi eramŭ primitŭ cu cea maĭ mare afecţiune, nu voiiŭ a sta de cât până în sĕră. Ca unulŭ ce mĕ scieamŭ în numĕrulŭ proscrişilorŭ, mĕ temeamŭ a nu fi descoperitŭ; şi nu-mĭ era atâta de sórta mea, cât de supĕrarea ce aşĭ fi causatŭ caseĭ ospitaliere în care mĕ aflamŭ.

Amiculŭ Panu încă se hotărì a eşi de acolo îndată ce va inopta, şi a se retrage unde-va la moşia vre-uneĭ rude. Imĭ luaĭ adio de la Dómna Roseti, şi mĕ duseiŭ la Iordaki Voinescu, Consulului Grecescŭ, cu care mĕ aflamŭ în intimitate. Ne găsindu-l acasă, iĭ lăsaiŭ un biletŭ în următórea cuprindere :

«Dacă va veni de unde-va vre-o scrisóre pe numele meŭ, «te rogŭ sĕ nu se pearză. Eŭ voiŭ trimite sĕ întrebe de ea.»

Dar unde sĕ mĕ adăpostescŭ? Mĕ duseiŭ la câţĭ-va amicĭ, carĭ cu mare părere de rĕŭ imĭ refusară ospitalitatea. Terorismulŭ era în culme. Spionagiul era organisatŭ într'un chipŭ infernalŭ: ómeniĭ se temeaŭ chiar de părepiĭ caselorŭ lorŭ; servitoriĭ maĭ din tóte casele eraŭ plătiţĭ de poliţie ca sĕ spioneze şi sĕ trădea.

Umblândŭ ast-felŭ rătăcindŭ din casă în casă, într'o uliţă strâmtă cât pe ce eramŭ sĕ daŭ peste o patrulă. Căta sĕ evitŭ întâlnirea eĭ. Dar cum sĕ facŭ? Dacă o rupeamŭ de fugă, putea sĕ mĕ goniască şi sĕ mĕ ajungă. Din norocire, vĕdŭ la o casă pe lângă care treceamŭ nisce perdele roşiĭ, semnŭ distinctivŭ al caselor de prostituţiune.

Intru.

Era o Poloneză, tênĕră şi frumósă, dar topită de escesele pĕcătóseĭ sale profesiunĭ.

O întrebaiŭ de potŭ dormi acolo. Mĕ primì cu bucurie.

Iĭ puseiŭ condiţiunea că nu voiŭ sĕ maĭ deschidă uşa nimĕruĭ altuia. Ea primì.

O D-ḑeule ! ce posițiune cumplită ! cu inima plină de suferințe morale, cu imaginațiunea aprinsă de atâtea cugetărĭ înalte și generóse, în nisce momente atât de solemne, sĕ ajungŭ la casa uneĭ prostituate, ca sĕ cerŭ ospitalitatea. și póte chiar mântuirea mea !

XX.

Căta a mĕ supune sórteĭ. Căta a mĕ mulțumi și de acéstă favóre a întâmplăreĭ.

Cele sacre nu se spurcă. ḑiceamŭ în sinemĭ.

Inima mea, sufletulŭ meŭ, sunt departe de a se assimila cu degradarea prostituateĭ. Dar... o D-ḑeule ! niște fiorĭ mĕ cuprinseră ; o cugetare amară trecŭ prin inima mea.

— Olimpio, spune-mĭ, te rogŭ, vine poliția pe la tine ?

— Poliția ? nu te înțelegŭ. Ce trébă are poliția cu mine ?

— Nicĭ te cunoscĭ tu cu nimenĭ din poliție ?

— Nu sciŭ ce vreĭ sĕ ḑicĭ D-ta.

— Voiŭ sĕ ḑicŭ, Olimpio, că eŭ n'aș voi sĕ fiŭ sciutŭ de poliție ; și veḑĭ tu ? dacă sciĭ ce vra sĕ ḑică pĕcatu, apoĭ îțĭ spunŭ în credință că n'ar fi maĭ mare pĕcatŭ, de cât....

— Destul... înțelegŭ ce vreĭ sĕ ḑicĭ... Ah, Domnule ! dar D-ta nu sciĭ în ce casă te-a adusŭ D-ḑeŭ. Daca am ajunsŭ la meseria asta infamă, în care mĕ veḑĭ, crede, Domnule, că am o inimă nobilă, și că am avutŭ părințĭ multŭ maĭ nobilĭ de cât îțĭ poțĭ închipui. Eŭ am înțelesŭ îndată posițiunea D-tale, și iată 'țĭ jurŭ pe crucea asta, singura suvenire ce am de la tatălŭ meŭ, că nu veĭ găsi inimă maĭ compătimitóre și maĭ devotată pentru persóna D-tale.

— Dar tu nicĭ mĕ scii cine sunt, Olimpio !

— Nu e trebuință sĕ-țĭ sciŭ numele. Sciŭ că trebue sĕ fiĭ unŭ omŭ persecutatŭ de guvernŭ, unulŭ din numĕrulŭ acelorŭ tineri nobilĭ și bravĭ, din carĭ s'aŭ făcutŭ atâte victime de ieri încóce.

Olimpio, tu escĭ o fată fină, precum vĕdŭ eŭ.

— Protestezŭ contra acestuĭ cuvênt. Nu sunt fină, nicĭ prefăcută; sunt sinceră, cu inima curată și deschisă. Dar veḑĭ D-ta, când e vorba de victime patriotice, se revoltă inima în mine, căcĭ în vinele mele circulă sângele uneĭ familiĭ care a suferitŭ martiriulŭ pentru patriotismŭ.

Un asemine limbagiŭ, nisce asemine sentimente și expresiunĭ, eșite din gura uneĭ prostituate, mĕ uimiră. Tóte prepusurile mi se risipiră. Tótă încrederea îmĭ puseiŭ în acéstă ființă necunoscută până atunce.

— Olimpio, ĭĭ adăogaiŭ, nu crede că, eșindŭ din casa ta, te voiŭ lăsa maĭ bogată de cât eștĭ.

— Asta nicĭ mĭ-a trecutŭ prin minte. Dar ascultă-mĕ: escĭ fórte poeticŭ si animatŭ; te rogŭ linistesce-te. Spunemĭ: vreĭ sĕ mănâncĭ ceva? vreĭ unŭ ceaiŭ?

— Nimicŭ de cât sinceritatea sufletuluĭ tĕŭ.

— Eĭ bine, de asta fiĭ sigurŭ, și poțĭ dormi ca în casa surореĭ D-tale.

Olimpia mĕ întrebà numaĭ de sunt provincialŭ saŭ iașanŭ. Despre numele meŭ nu mĕ întrebà; asta mĕ încredințà și maĭ multŭ despre lealitatea și delicatețа inimeĭ sale.

Mĕ rugà sĕ priimescŭ așternutulŭ eĭ; și ea se culcà pe o canapea, într'unŭ colțŭ alŭ camereĭ, despărțitŭ de unŭ paravanŭ.

XXI.

Făcêndu-mĭ cruce, îmĭ recitaiŭ **rugăciunea de culcare** ce mĭ-o recomandase maică-mea încă din pruncie. După acésta mĕ culcaiŭ, și adormiiŭ maĭ iute de cât îmĭ puteamŭ închipui, ca unŭ omŭ ce făcuse o cale lungă și ostenitóre.

O zornăitură de arme, și unŭ tropotŭ de picióre mi se părŭ că auḑŭ. Ușa se deschise, și vĕḑuiŭ pe Ingé intrândŭ cu sabia în gură și cu tromblonulŭ întinsŭ, urmatŭ de vre o cincĭ Arnăuțĭ, maĭ fioroșĭ de cât elŭ. Îmĭ făcù semnŭ cu capulŭ; și ca când înțelegeamŭ ce-mĭ spune, mĕ sculaiŭ, luaiŭ haina pe

mine și plecaiŭ cu elŭ. Piciórele îmĭ tremuraŭ, și nu puteamŭ merge. Sbiriĭ ce mĕ duceaŭ mĕ loviaŭ cu mânerele iataganelorŭ lorŭ, ca sâ umblu maĭ iute. Fuseiŭ dusŭ la casarma de cavalerie și dat pe mâna uneĭ sentinele. Apoĭ fuiŭ introdusŭ într'o sală spațiósă, și abia luminată ce douĕ lumânărĭ de seŭ. Sala era plină de ómenĭ.

Uitându-mĕ la aceĭ ómenĭ, mĕ încredințaiŭ că nu eraŭ soldațĭ. Toțĭ eraŭ culcațĭ în neorândueală, și în posițiunile cele maĭ capricióse. Auḑindŭ pe unulŭ că geme, mĕ duseiŭ la elŭ și-l întrebaiŭ ce are. El ridică capulŭ și gemù ḑicêndŭ: «Lasă-mĕ, lasă-mĕ!» Cunoscuiŭ vocea: era a amiculuĭ meŭ P. Casimir. Îlŭ strigaiŭ pe nume, și elŭ atunce repetà pe alŭ meŭ.

— Ce, și tu escĭ aice, nenorocitule? mĕ întrebà elŭ.

— Vaĭ! dar.

— De când?

— Nu mĕ maĭ întreba. Spune-mĭ: ce aĭ?

— Ce sĕ am? întrébà pe ceĭ-l-alțĭ toțĭ. Îĭ veḑĭ? Apropiete de eĭ și veḑĭ: trăesce vre-unulŭ? Veḑĭ, frate-meŭ aice e?

— Dar ce este? ce aĭ?

— Of! am fostŭ torturațĭ, stâlcițĭ... Oh!... D-ḑeule! nu te uițĭ tu pe pământŭ?

Căutaiŭ sĕ-lŭ rădicŭ, și începù a țipa de dureriĭ. Dupĕ acésta luaiŭ una din lumânărĭ, și începuiŭ a mĕ uita de aprópe la figurele celor-l-alțĭ camaraḑĭ de arestŭ.

Eraŭ nenorociții tinerĭ ce fuseseră prinșĭ la casa luĭ Mavrocordat (1). Uniĭ dormiaŭ, uniĭ gemeaŭ.

Maĭ toțĭ sângerațĭ și cu fețele desfigurate. Găsiiŭ pe fratele luĭ Petraki; și, cunoscêndu-l, îl întrebaiŭ cum îĭ este. Îmĭ rĕspunse că-l dóre tare peptulŭ, și mĕ rugà sĕ-l lasŭ în pace. Visitaiŭ pe toțĭ ceĭ-l-alțĭ, și mĕ încredințaiŭ că nicĭ unulŭ nu e mortŭ; dar toțĭ în suferințe cumplite de torturile ce le aplicaserà.

Casimir îmĭ ḑise sĕ mĕ culcŭ, căcĭ le dedese ordinŭ ca sĕ

(1) Între aceștia maĭ eraŭ și alțiĭ, prinșĭ peste nópte în deosebite locurĭ și case.

dórmă, sub amenințare de a fi iarăși torturați. Mi se stășiea inima, vĕdêndŭ atâte victime, și închipuindu-mĭ suferințele lorŭ. Mĕ culcaiŭ pe unŭ patŭ soldățescŭ pe care era așternutŭ o rogojină.

Dar de odată vĕduiŭ că ușa se deschide și intră vre-o douĕdecĭ de soldați.

Unulŭ din eĭ strigă se ne sculămŭ toți în picióre.

Strigarea sa cea furiósă făcuse sĕ răsune părețiĭ.

Ne supuserămŭ ordinuluĭ maĭ toțĭ, afară de câțĭ-va inșĭ, carĭ nu avură putere a se rădica.

— Cine este noulŭ venitŭ între voĭ ? întrebà unŭ caporalŭ ce seměna a gîde.

— Eŭ sunt, ḑiseiŭ, înaintândŭ spre elŭ.

— Îmĭ pare bine că facem cunoscință, ḑise elŭ cu unŭ aerŭ sarcasticŭ. Dar pân'a nu răsări zorile, cată sĕ te tratămŭ cu unŭ feliŭ de bucate revoluționare, de care și camarații D-tale aŭ gustatŭ.

Dupĕ acésta, luândŭ o frânghie de la unulŭ din soldați, îmĭ legà pumniĭ mânelor și, trecênd frânghia peste grinda tavanuluĭ, mĕ rădicà în susŭ, cât nu maĭ ajungeamŭ cu picíorele de podele.

Apoĭ veniră douĭ soldați cu câte unŭ brațŭ de nuele, din care luară fie-care câte două. Iar caporalulŭ, dându-se de o parte, comandà : una, două, treĭ !

Atuncĭ țipaiŭ ca unŭ tigru, rănitŭ de mórte....

XXII.

De o dată simțiiŭ că mĕ apucă cine-va de mână, întrebându-mĕ ce am.

Era Olimpia, care se deșteptase de țipĕtulŭ meŭ din visŭ.

Cu tóte aceste nu credeamŭ încă în realitate. Eramŭ încă atâtŭ de agitatŭ, inima mea se bătea atât de tare, în cât se confunda cu bătăile regulate ale ceasorniculuĭ ce era pe masă.

— Dormĭ ? ce aĭ ? mĕ maĭ întrebà ospĕtătórea mea.

— Apă! apă! ḍiseiŭ.

Bĕuiŭ apă, și mi se alină ceva bătaea de inimă.

După acésta spuseiŭ Olimpieĭ visulŭ teribilŭ ce mĕ muncise, durerile ce sbuciumaŭ inima mea și neastâmpĕrulŭ în care mĕ aflamŭ. Stătuiŭ de vorbă cu ea până ce raḍele dimineței îmĭ anunțară venirea ḍileĭ.

XXIII.

— Olimpio, fiind sigurŭ că tu nu-mĭ refuzĭ ospitalitatea nicĭ astăzĭ....

— Nicĭ mâine, nicĭ poimâine, nicĭ rĕspoimâine.

— Voiŭ dară sĕ-ți spunŭ că eŭ nu voiŭ sĕ-ți cadŭ greŭ. Cheltuiala menagiuluĭ voiŭ să mĕ privéscă pe mine.

— Asta nu se póte. O poloneză se insultă cu ast-felŭ de propunerĭ. Laudă luĭ Dumnezeŭ, din miserabila și infama mea meserie amŭ atâtea economiĭ în cât sĕ trăiescŭ independentă în ast-felŭ de împrejurărĭ, și sĕ potŭ da ospitalitate cuĭ-va câte-va ḍile.

Din asemenea limbagiŭ și maniere, înțeleseiŭ că am a face cu unŭ sufletŭ nobilŭ.

După acestea, Olimpia începù a se îngriji de persóna mea cu unŭ interesŭ adevĕrat fraternŭ.

Ea se ocupà până și de toaleta mea; îmĭ procurà până și primenele; în cea d'ântâiŭ ḍi puse a-mĭ spăla vestmintele de vară ce purtamŭ, și carĭ eraŭ pline de sânge și de praf. Iar cât pentru mâncare, preparà ea singură bucatele, ca sĕ fie maĭ gustóse și maĭ curate.

Arătându-ĭ nerăbdarea ce avémŭ de a sci ce se maĭ petrece, ea se oferì a-mĭ duce o scrisóre către unchiulŭ meŭ. Imĭ aduse rĕspuns că l'a găsitŭ și că, luându-ĭ adresa, a promis că va veni la nópte ca să mĕ vaḍă.

Unchiulŭ meŭ venì. Imĭ spuse cum i se călcà casa în nóptea din 29 Martie. Cea întâiŭ persónă de care întrebară, fusesem eŭ. Negăsindu-mĕ pe mine, luară pe unŭ fiiŭ alŭ seŭ;

îlŭ duseră la închisórea Curţeĭ criminale, îĭ administrară 25 de loviturĭ, şi apoĭ a doua ḑi îl liberară pe garanţie.

Unchiulŭ meŭ se numia Antohi, şi avea atuncea vêrsta ca de 60 anĭ. Era unŭ omŭ cu minte, cu învĕţătură şi studios; dar cu tóte meritele şi vêrsta sa, elŭ nu ocupa de cât unŭ postŭ modestŭ de şefŭ de secţie în Visterie. Fiĭulŭ seŭ Costaki, despre care vorbiiŭ, era în statulŭ biurouluĭ seŭ. Elŭ fusese acusat de poliţie că în ḑiua de 29 Martie a mersŭ împreună cu mine la casa luĭ Mavrocordat; pentru acésta suferì tratamentulŭ barbarŭ de bătae, şi totŭ odată depărtarea din serviciŭ.

— Ce ḑicĭ, moşule, D-ta la aceste tóte?

— Ḑicŭ, fĕtulŭ meŭ, că ḑilele acestea sémănă cu ḑilele cele maĭ nefaste ale istorieĭ nóstre. Numaĭ în timpulŭ Domnilorŭ fanarioţĭ se persecutaŭ, se băteaŭ, şi se sugrumaŭ ómeniĭ în chipulŭ acesta. Ba, ce ḑicŭ? şi atuncea încă, boĭeriĭ şi fiiĭ de boĭerĭ, chiarŭ în crime de căḑeaŭ, totuşĭ eraŭ judecaţĭ în Divanŭ. Pe boĭerĭ, pentru crime de statŭ, Domnulŭ îĭ bătea singurŭ cu buzduganul in pieptŭ, dar nu-ĭ da pe mâna sbirilorŭ ca sĕ-şĭ bată jocŭ de eĭ prin temniţe ca de hoţiĭ ceĭ maĭ infamĭ. Cu tóte aceste, fĕtuiŭ meŭ, orĭ-ce eccesŭ are resultatele sale. Astă stare de lucrurĭ nu póte sĕ prelungéscă. Chiarŭ Rusia o sĕ descuviinţeze purtarea Domnuluĭ. Şi maĭ la urmă, cumŭ o sĕ domnéscă elŭ? Tótă ţéra este în contra sa. După cruḑimele acestea, tótă buirocraţia s'a debandatŭ. Astăḑĭ peste şése-ḑecĭ de funcţionarĭ şi-aŭ datŭ demisiunile. Eŭ mâine plecŭ la ţară, la moşióra mea. Ce maĭ amŭ de aşteptatŭ, cândŭ îmĭ vĕḑŭ familia tratată în asemenea chipŭ?

Bietulŭ bĕtrânŭ plângea, şi eŭ cu lacrimĭ îlŭ privĭamŭ.

— Dar eŭ óre ce sĕ fac, moşule?

— De tine e prea uşorŭ. N'aĭ nicĭ femee, nicĭ copiĭ; n'aĭ de cătŭ a trece peste hotar.

— Dar interesele moşióreĭ mele? dar tatăl meŭ, bĕtrânŭ şi fără sprijin? dar fraţiĭ? dar surorile?

— Eĭ bine, ce vreĭ? ce poţĭ face? cum te-ĭ arăta, or să te prindă; şi precumŭ te are Vodă la stomacŭ, de sigurŭ că după schingiuirĭ te va trimite şi în vre o monăstire în fundulŭ

munților. Sciŭ de sigurŭ că s'aŭ datŭ ordine la tóte isprăvniciile ca unde vĕ vor găsi, sĕ vĕ prindă și sĕ vĕ aducă legați la Iași. Eŭ așa te consult : fă tóte chipurile, și te strecóră peste hotar ; și bunŭ e Dumneḑeŭ ! în curândŭ or se se prefacă lucrurile.

Unchiulŭ meŭ, după acésta, îmĭ dete o mică sumă de banĭ ; mĕ îmbrățișà, mĕ mângâià, mĕ 'ncuragià și mĕ lăsà cu lacrimele în ochĭ.

Dar acea îmbrățișare a fost, vaĭ ! cea de pe urmă ce amŭ primitŭ de la acéstă rudă iubită !

XXVIV.

— Cine eștĭ tu, Olimpio ? și care este istoria ta ?

— Este unŭ sacrificiŭ pentru mine ca sĕ respundŭ la ceea ce mĕ întrebĭ. Istoria mea este durerósă ca și aceea a patrieĭ mele. De multe orĭ m'am juratŭ ca sĕ o uitŭ, sĕ nu-mĭ maĭ aducŭ aminte de ea, și sĕ n'o maĭ spunŭ niměruĭ. Dar unuĭ óspete ca d-ta nimica nu potŭ refusa. Ascultă.

Și Olimpia, după ce se asigurà de ușĭ și ferestre, ca sĕ fie închise după ce luà óre-care dispositiunĭ în trebile miculuĭ seŭ menagiŭ, începù sĕ-mĭ spue istoria sa. Iat'o cum am fostŭ scris'o atuncĭ, în cele treĭ ḑile câtŭ am ședutŭ în casa eĭ. O reproducŭ întocmaĭ cum o aflu în manuscrisele mele.

OLIMPIA.

Sunt născută în Lituania. Tatălŭ meŭ, comitele August Ilofski, era unŭ avutŭ proprietarŭ, posesorŭ a cinci moșiĭ întinse în provincia aceea, pe care numĕra peste treĭ miĭ de servĭ. Mumă-mea era româncă din Bassarabia, și doica ce mĕ crescuse asemenea; de aceea am crescutŭ de mică vorbindŭ românesce, totŭ așa de bine ca și leșesce.

In timpulŭ rĕsboiuluĭ independințeĭ de la 1830, eŭ eram de duoĭ anĭ. Aveam unŭ frate și treĭ surorĭ maĭ marĭ.

Tatălŭ meŭ, prevĕdêndŭ evenimentele, înainte de a isbucni revoluţiunea, trimise tótă familia la moşia unuĭ vĕrŭ alŭ sĕŭ, aprópe de Cracovia; oprì însă cu sine pe frate-meŭ ce avea atuncĭ abia 14 anĭ. După acésta elŭ luà parte în rĕsboiulŭ independinţiĭ ca colonelŭ de regimentŭ, avêndŭ pe frate-meŭ ca adiutantŭ alŭ seŭ. Campania se făcù cu tóte sacrificiurile şi nenorocirile care sunt cunoscute de istorie. Resultatulŭ fù, precum sciĭ, póte, căderea şi îngenunchiarea Polonieĭ! Tatălŭ meŭ scăpându cu viaţa, şi cu câte-va rane, se strecurà împreună cu fratele meŭ peste frontieră; şi, după ce umblà vre-o treĭ anĭ proscrisŭ în lume, venì la moşia unchiuluĭ meŭ unde se găsia familia sa. Averea sa din Lituania confiscându-se ca a tuturorŭ celorŭ ce luaseră parte în rĕsboiŭ, elŭ se apucà de speculaţiunĭ agricole pe moşia destulŭ de întinsă a vĕruluĭ seŭ.

Fratele meŭ, trimisŭ pentru studiĭ la Viena, se amestecà în societăţile secrete revoluţionare. La 1837 fu arestatŭ, judecatŭ şi osânditŭ pe şése anĭ la Spilberg, la muncile publice.

In deşertŭ se încercà bietulŭ tatălŭ meŭ ca sĕ-lŭ scape.

Dreptatea împĕrăţieĭ era nemilostivă pentru criminaliĭ politicĭ. După împlinirea termenuluĭ pedepseĭ, elŭ fu liberatŭ pe garanţia tatăluĭ meŭ şi venì acasă.

Surorile mele cele maĭ marĭ se măritară, înzestrate cu liberalitatea unchiuluĭ meŭ; douĕ se duseră cu bărbaţiĭ lorŭ în provincia Posen, şi a treia în Galiţia de josŭ.

Unchiulŭ meŭ avea duoĭ fiĭ. Celŭ maĭ mare Enric, absolvindŭ cursulŭ dreptuluĭ, venise acasă cu hotărîre ca sĕ se ocupe de agricultură. Celŭ maĭ micŭ, Eduardŭ, era în Institutulŭ Teresian la Viena. Enric răpì sufletulŭ meŭ. Eŭ încă intraiŭ în inima sa. Era unŭ amorŭ platonicŭ şi romanticŭ, de care, când îmĭ aducŭ aminte, îmĭ vine sĕ leşinŭ. Părinţiĭ noştriĭ simţiră, şi ne bine-cuvêntară. Dar pe când inima luĭ Enric se desfăta cu amorulŭ meŭ, sufletulŭ seŭ se ocupa cu amorulŭ patrieĭ. De aceea căsătoria nóstră se tot amâna neîncetat.

Enric, împreună cu tatălŭ meŭ şi cu fratele meŭ, făcĕŭ escursiunĭ neîncetate prin Posen, prin Galiţia şi chiar prin Lituania. Omenĭ necunoscuţĭ veniaŭ adesea pe la moşia nóstră, şi avĕŭ înţelegerĭ şi întâlnirĭ misterióse cu aceştĭ treĭ ómenĭ. Unchiulŭ meŭ, de bună sémă, sciea şi era iniţiatŭ în planurile lorŭ, de aceea căuta tot-d'auna sĕ risipiască bănuelile şi temerile ce-ĭ arăta maică-mea.

In tómna anuluĭ 1845 audìmŭ de revoluţiunea din Posen. Scirea ne-a venitŭ chiar de la generalulŭ Mieroslavski, carele era în capulŭ revoluţiuneĭ, şi era de demultŭ în intimitate cu tatălŭ meŭ şi cu frate-meŭ.

După câtŭ amŭ înţelesŭ, planulŭ era ca revoluţiunea sĕ încépă din tóte părţile, şi Polonia sĕ se ridice de odată în picióre, ca unŭ singurŭ omŭ.

Enric, carele adesea îmĭ încredinţa secretele sale, îşĭ făcea cele maĭ frumóse ilusiunĭ şi avea cele maĭ sigure speranţe în reuşire.

In conspirațiunea acésta eraŭ toți nobilii și proprietarii Poloni. Intre basele constituțiunei ce-și proponeaŭ a proclama, celŭ d'întâiŭ punct era emanciparea și împroprietărirea țĕranilorŭ, ca astŭ-felŭ sĕ-i pótă rădica și atrage sub stindardulŭ libertățeĭ.

Guvernulŭ austriacŭ, simțindŭ de tóte acestea, organisà o contra revoluțiune : găsi mijlocŭ a sugruma pe revoluționarĭ chiar prin mâinele de care eĭ voiaŭ a se servi. El maĭ întâiŭ popularisà printre țĕranĭ ideea că împĕratulŭ voesce sĕ-i facă proprietarĭ și liberĭ, și că aceștia se opunŭ. Apoĭ puse la cale a-i rescula contra nobililorŭ într'o ḑi și într'o dată fixă. Acéstă mĕsură se organisà cu atâta măestrie, în cât nicĭ unulŭ din nobilĭ nu avea cea maĭ mică idee saŭ bănuială despre unŭ ast-felŭ de planŭ.

Abia intrasemŭ în anulŭ 1846. Era o iérnă mare și gerósă, precum sunt în genere iernele Galițieĭ.

Făceam partide de vênătóre cu ogariĭ, la care luam și eŭ parte cu frate-meŭ și cu Enric. Ne preumblamŭ la fie-care douĕ ḑile până la Cracovia, unde aveam o mulțime de amicĭ. Luamŭ parte la balurile splendide ale nobleței și la picnicurile ce se făceaŭ, și adese-orĭ pe dupĕ mieḑulŭ nopței ne întorceamŭ la moșie, care nu era maĭ departe de cât o oră de Cracovia. Dar aceste plăcerĭ, aceste petrecerĭ, aveaŭ unŭ îndoit carmen pentru mine, fiind-că pretutindenĭ lua parte și prea iubitulŭ meŭ Enric, de care eram maĭ nebună.

Ah! D-ḑeule, mult îl iubĭamŭ! Creḑŭ că nicĭ o-dată o femee în lume nu póte sĕ iubĭască cu inima de Polonezĕ.

(Olimpia aicĭ își puse mâinele la ochĭ și capulŭ pe genuchĭ, isbucnind în plânsete sfâșiitóre. Dupĕ ce-și revĕrsă durerile prin lacrimĭ, se liniști și urmà istoria sa).

Intr'o Duminecă séra, pe la capĕtulŭ luneĭ Ianuariŭ, vine unŭ servitorŭ în casă și ne spune că, viindŭ din satŭ, a vĕḑutŭ maĭ toți locuitoriĭ din satŭ adunați în piața din dreptulŭ cârciumeĭ, și înarmați cu topóre, cu furcĭ și cóse. Unchiulŭ meŭ, tatălŭ meŭ, frate-meŭ și Enric, se scularĕ îndata și alergarĕ la locŭlŭ arătatŭ.

Unchiulŭ meŭ îĭ întrebà pentru ce s'aŭ adunatŭ și ce aŭ gândŭ sĕ facă? Eĭ rĕspundŭ că sunt poftiți de satulŭ vecinŭ ca sĕ mérgă sĕ-și rĕsbune pe proprietarŭ, carele s'ar fi purtândŭ tiranicesce cu locuitoriĭ.

— Oamenĭ bunĭ, ḑise Enric, gândiți-vĕ bine la cele ce voițĭ sĕ faceți. Ce pasŭ este acesta? Nu vĕ temeți de guvernŭ?

— Ce guvernŭ? rĕspunse unulŭ din țĕranĭ. Impĕratulŭ voesce binele nostru, și proprietariĭ sunt împilătoriĭ noștri. A venitŭ timpulŭ sĕ ne curățimŭ de eĭ; altă mîntuire nu e. Voĭ vĕ purtați bine cu noĭ, și de aceea rĕmâne a ne înțelege cu binele. Pădiți-vĕ dar de trébă, și lăsați-ne în pace.

Țĕranii plecară vociferândŭ și eșiră din satŭ. Enric ĭ-a urmatŭ până în

marginea satuluĭ, cercându în deşertŭ ca sĕ-ĭ abată de la pornirea lor desperată. El se întórse acasă şi găsi pe tatălŭ seŭ şi pe al meŭ în îngrijirile cele maĭ serióse.

— Ce sĕ fie asta? ḑicea tatălŭ meŭ. Noĭ de atâţia anĭ ne sbuciumăm pentru ca sĕ consolidămŭ o naţionalitate. Noĭ proiectamŭ o revoluţiune, şi acésta se face fără de noĭ, şi chiar în contra nóstră! D-ḑeŭ óre orbesce pe poporulŭ nostru? Pus'a D-ḑeŭ sigiliulŭ pe carta ce a împărţitŭ Polonia?

— Aicĭ, ḑise Enric, e vederatŭ că este o mână infernală. Guvernulŭ de bună sémă va sĕ ne ucidă prin noĭ înşine. O, patrie! O D-ḑeule! ast-fel de sórtă merită ilustra naţionalitate Polonă?

Dar pe când se urma consiliambululŭ patrioticŭ în salonulŭ nostru, de o-dată intră unŭ vênătorŭ al luĭ Enric, ḑicêndŭ:

— Blestemŭ! focŭ şi peire! sculaţĭ, nu e glumă.

— Ce e? ce e? întrebarămŭ cu toţiĭ.

— Vre-o sută de ómenĭ armaţĭ, ce vinŭ dintr'unŭ satŭ vecinŭ, ne calcă.

Ne duserâmŭ la feréstră, şi la lumina luneĭ, vĕḑurămŭ în adevĕrŭ că curtea se umpluse de ómenĭ.

Unchiulŭ meŭ şi tatălŭ meŭ alergară întru întêmpinarea lor. După dênşiĭ alergaiŭ şi eŭ cu maica mea. Iar Enric, frate-meŭ şi cu vênătorulŭ lor, îşĭ luară puscele şi veniră după noĭ.

Ne aflam toţĭ în mijloculŭ curţiĭ. Unchiulŭ meŭ perora într'o parte tatălŭ meŭ într'alta, voindŭ a le esplica intenţiunile revoluţiuneĭ pentru binele lor.

Ţĕraniĭ murmuraŭ. Toţĭ eraŭ ómenĭ necunoscuţĭ; nicĭ unulŭ nu era din satul nostru.

Venirea luĭ Enric şi a fratelui meŭ cu puscele în mânĭ, revoltară pe sĕlbaticiĭ ţĕranĭ. De o dată îĭ împresurară şi într'o clipă îĭ desarmară. Apoĭ vĕḑuiŭ o amestecătură unită cu sbierăte şi cu ţipete. Neputêndŭ vedea ce sĕ petrece, voiiŭ a-mĭ face locŭ printre ţĕranĭ.... Dar... o D-ḑeule.. vĕḑuiŭ douĕ cadavre, pe care încă ţĕraniĭ furioşĭ le călcaŭ în picióre! Eraŭ... vaĭ! corpurile luĭ Enric şi al fratelui meŭ... Leşinaiŭ...

Nu sciŭ cât timpŭ voiŭ fi şeḑutŭ leşinată, dar sciŭ că... oh! mĕ înfiorezŭ a spune!... când am deschisŭ ochiĭ, am vĕḑutŭ salonnlŭ iluminatŭ cu tóte candelabrele şi policandrele... Douĭ sĕlbaticĭ ţĕranĭ mĕ duceaŭ de mână... Maica mea, unchiulŭ meŭ, Enric, frate-meŭ, tatălŭ meŭ, o grozăvie!... eraŭ lungiţĭ pe parchetŭ, morţĭ, şi din membrele lor încă gâlgâia sângele...!

Am începutŭ a ţipa, a mĕ boci, şi a cere ca sĕ mĕ omóre şi pe mine cât maĭ curêndŭ. — Ba nu, nu, drăguţă, tu nu se póte sĕ morĭ; e pĕcatŭ; escĭ frumuşică; poţĭ servi de plăcere pe lumea asta... Acuma sĕ ne

cânți ca să jucămu. . Clavirulu ăsta de sigurŭ că e al tĕu... cântă-ne ce sciĭ mai frumosu.

— Nu! asta nu se póte, ḑiseiu. Creștinĭ sunteți voĭ? să mĕ puneți voĭ să cântu între cadavrele părinților meĭ?... călăĭ crudĭ ce sunteți!... Uciḑeți-mĕ și nu mĕ maĭ chinuiți.

— Să ne cânți, drăguță! saŭ de nu, noĭ nu te omorâmŭ; dar te vom desbrăca și de cămașă și te vom târî în danțulŭ nostru.

Ideea acésta infernală mĕ înfiorà. Căutamŭ vre-o armă, vre-unŭ cuțitŭ, ca să mĕ omorŭ, și nu putém găsi. Dar de o dată o inspirațiune subită îmĭ venì.

Imĭ restrânseiu tot curagiulŭ, și mĕ puseiu la piano. Cântaiu Marselieza Poloneză... Crudiĭ dănțuiaŭ împrejurulŭ cadavrelorŭ... Dupĕ acéstă le propuseiu să le daŭ de bĕutŭ. Veniră dupĕ mine într'o cămară unde era depositulŭ de vinurĭ și spirturĭ; luară tot. Eŭ încă le cântamŭ, și eĭ jucaŭ. Dupĕ acésta le maĭ propuseiu de bĕutŭ. Îĭ duseiu în pimniță. Umplură câte-va ciubere; le duseră susŭ... bĕură... cântară... dănțuiră... dar în fine beția atât îĭ ameți̦se, în cât începură unulŭ câte unulŭ a adormi saŭ a cădea din picióre. Incredințându-mĕ că niciĭ unulŭ nu maĭ e deșteptŭ, mĕ coborâiu răpede în pivnița de sub casă, unde eraŭ vre-o cinciĭ buțiĭ de rachiŭ; tragŭ cepulŭ de la una și-ĭ daŭ focŭ cu lumînarea. Esŭ îndată afară; închiḑŭ ușele, atât pe cele de din dosŭ cât și pe cele de din față, și apoĭ plecŭ pe pórtă... Abia eram în marginea satuluĭ... și de o-dată simțŭ o explosiune înfricoșată... Mĕ uitŭ înderĕptŭ. Casa unchiuluĭ meŭ era asvârlită în norĭ, și foculuĭ mistuia temeliele sale!

Unŭ rîsŭ teribilŭ venì pe buzele mele; și cu capulŭ golŭ, cu niște botine subțirĭ în picióre, într'o roche de mătase, apucaiŭ calea spre Cracovia, fără a cugeta că puteamŭ să morŭ de gerŭ, saŭ să fiŭ sfâșiată de lupĭ.

D-ḑeŭ însă voi să prelungĭască miserabila mea existență. Făcusemŭ în adevĕrŭ maĭ jumĕtate calea; dar când puterile mĕ abandonaseră, când gerulŭ amorți̦se membrele mele, mĕ opriiŭ, mĕ puseiŭ josŭ... simțiiŭ o sudóre rece că-mĭ coprinde totŭ corpulŭ... și apoĭ unŭ somnŭ dulce lăsându-se pe genele mele. Era somnulŭ morțiĭ pe care îl doriam!

Din întêmplare trecŭ o trăsură cu niște jidovĭ. Găsindu-mĕ ast-fel, maĭ gólă și fără de simțire, mĕ luară îndată și mĕ duseră răpede la Cracovia. Acolo îmĭ deteră tótŭ îngrijirile putincióse, în cât mĕ aduseră la viață; mĕ făcură să trăescŭ, pe când maĭ bucurósă așĭ fi doritŭ mórtea!

Pentru căutarea mea, jidoviĭ aduseră unŭ medicŭ carele mĕ cunoscea. Cu tóte că mĕ aflam într'o miserabilă cârciumă, mediculŭ mĕ îndatoră să șeḑŭ în așternutŭ maĭ multe ḑile, până mĕ vĕḑŭ pe deplinŭ vindecată. Acestuia îĭ spuseiŭ nenorocirea familieĭ nóstre, și el pe urmă îmĭ spuse că în tótă Galiția s'aŭ repetatŭ scenele acestea. Il rugaiŭ să se ducă la

câte-va cunoscinţe de ale mele, ca să le spuie să vie a mă vedea. Imĭ aduse răspunsŭ că nicĭ unulŭ nu se află în oraşŭ.

Ce aveam de făcut dupe tóte acestea? In totŭ timpulŭ convalescenţeĭ, acésta mă preocupa.

Aducêndu-mĭ aminte de fericirea care m'a fost legĕnatŭ din copilărie, până la catastrofa înfiorătóre care venise de o-dată să sfărâme totulŭ, îmĭ venĭa să înebunescŭ. De o mie de orĭ îmĭ venĭ ideea de sinucidere; şi cugetam cum să o punŭ în lucrare. Dar când îmĭ aduseiŭ iarăşĭ aminte că în nóptea aceea cumplita, eŭ nu am pututŭ muri, calculaiŭ că Dumneḑeŭ voesce să prelungéscă miserabila mea existenţă; şi prin urmare nu voiŭ a mă opune decretuluĭ creatoruluĭ lumeĭ.

Cu mare mirare vĕḑuiŭ că la urechile mele spânḑuraŭ încă cerceiĭ meĭ de briliantŭ ce mi-ĭ dedese unchiulŭ meŭ de anulŭ noŭ. Asemenea la mâna stângă unŭ inelŭ de rubinŭ, pe care îl purtamŭ alăturĭ cu inelulŭ de logodnă. Scumpe-mĭ eraŭ aceste obiecte; acuma aşĭ da jumĕtate din viaţa mea ca să le recapĕtŭ; — dar atuncĭ, cu o indeferenţă rece, le scoseiŭ şi ḑiseiŭ să-mĭ aducă unŭ giuvaergiŭ ca să le vêndŭ.

Numaĭ pe inelŭ prinseiŭ 150 florinĭ, peste aşteptarea mea. Cerceiĭ îĭ puseiŭ bine pentru altă ocasiune. Rochia mea de mătase încă o schimbaiŭ pe o roche de lână grósă. Imĭ cumpĕraiŭ câte-va rufărĭ albe şi o manta grósă de iérnă.

Deteiŭ jidovuluĭ ce mĕ culesese de pe drumŭ cincĭ-ḑecĭ de fiorinĭ, de care rĕmase prea mulţumitŭ. Dupĕ rugămințile mele, el îmĭ găsi unŭ arabagiŭ spre a mĕ duce la Stanislau. Ajungêndŭ aicĭ, cercetaiŭ despre moşia luĭ Gustav Guretzki, carele ţinea pe soră-mea Cati. Aflândŭ despre acésta, mĕ duseiŭ acolo. A trebuitŭ însă să aflu că cumnatulŭ meŭ şi soră mea, cu tótă casa lor, avură aceiaşĭ sórtă ca şi familia nóstră. Ţĕraniĭ făcuseră asemenea excesurĭ şi măcelării în tótă întinderea Galiţieĭ. Rĕmasă singură pe lume, fără părinţĭ, fără fraţĭ, fără surorĭ, fără amicĭ, sdrobită în tóte afecţiunile inimeĭ mele, mĕ determinaiŭ a mĕ duce orĭ în cotro, spre a mĕ perde pentru tot-d'a-una.

Intorcêndu-mĕ la Stanislau, cu puţinele parale ce maĭ aveam, veniiŭ în Bucovina la Cernăuţĭ. Aci vênduiŭ şi cerceiĭ. Apoĭ veniiŭ la Iaşĭ.

D'aci înainte nu mĕ întreba: istoria mea s'a scrisŭ pe o pagină négră, pe care numaĭ mânele profane o potŭ atinge.»

XXV.

— Tristă, şi în adevĕrŭ durerósă, este istoria ta, Olimpio. Dar dupĕ tóte lovirile ce aĭ primitŭ, dupĕ tóte durerile ce te-aŭ sfâşiatŭ, tu meritaĭ o sórtă maĭ bună.

— Imĭ place a crede că vorba asta mĭ-o ḍicĭ din inimă. Dar dacă Dumneḍeŭ a voitŭ ast-felŭ cu mine!

— Nu blestema, Olimpio! Multe lucrurĭ pe pământŭ se facŭ fără de scirea şi fără de voia luĭ Dumneḍeŭ. Cruḍimile din Galiţia s'aŭ făcutŭ cu amesteculŭ infernuluĭ, cu voia luĭ Satan. Cu durere cată sĕ-ţĭ spuiŭ că numaĭ Satan ţĭ-a insuflatŭ hotărîrea desperată de a...

Nu apucasemŭ a încheia frasa, şi Olimpia isbucnì în plânsete nemângăiate.

— Sciŭ... sciŭ ce vreĭ sĕ ḍicĭ, îmĭ rĕspunse ea; sciŭ, căcĭ am avutŭ o mumă modelŭ de virtute; sciŭ, căcĭ am fost crescută în principiĭ de onóre şi de virtute. Dar acuma, spune mĭ, spune uneĭ nenorocite ceea ce încă nimenĭ nu ĭ-a spusŭ; spune-mĭ: o femee care a căḍutŭ o-dată, póte a se maĭ scula óre din tina care a copleşitŭ essistenţa eĭ? spune-mĭ: póte-se găsi unŭ burete care sĕ şteargă o pată aşa de négră, o viéţă devergondată, unŭ corpŭ stigmatisatŭ de infamie?

— Recunoscĭ tu, Olimpio, orórea vieţeĭ ce ducĭ?

— O Dumneḍeule! póte-se sĕ nu o recunoscŭ? Dintru începutŭ, mĕ crede, aveam óre-care ilusiunĭ pentru acéstă ticălósă meserie. Sensualismulŭ mĕ adusese într'unŭ felŭ de beţie; mĕ făcuse a uita şi onóre şi virtute, şi tóte simţimintele nobile care inima mea fusese deprinsă a cultiva. Dar apoĭ vĕḍêndu-mĕ condamnată a deschide braţele celuĭ întêiŭ venitŭ, a mĕ lipi de orĭ-ce corpŭ diformŭ saŭ putredŭ de desfrĕnare, a mĕ deştepta adesea din somnŭ spre a lua parte la orgiĭ şi la pofte infame, în curêndŭ m'amŭ încredinţatŭ că este sórta cea maĭ ticălósă a uneĭ existenţe pe pământŭ. Vĕḍŭ prea bine viitorulŭ meŭ. Peste puţinĭ anĭ frumuseţea mea o sĕ se vestejĭască; atuncĭ o sĕ fiŭ abandonată de ceĭ carĭ acuma frecuentézĕ casa mea; maĭ curênd póte sĕ morŭ într'unŭ spitalŭ, ca cea de pe urmă cerşitóre. Infamia o sĕ lucĭască purerea pe fruntea mea: n'o sĕ fiŭ primită nicĭ într'o casă onestă; n'o sĕ-mĭ potŭ scóte pânea de tóte ḍilele nicĭ cu unŭ felŭ de muncă onestă; o sĕ cautŭ saŭ sĕ comitŭ crime,

saŭ sĕ mĕ sinuciḑŭ ; și astă de pe urmă hotărîre este încă o idee fixă pentru mine.

— Escĭ fórte rătăcită, Olimpio ; și, dupĕ a mea părere, este încă timpŭ ca sĕ te rădicĭ din căderea ta ; este mijlocŭ ca sĕ eșĭ din tina în care te-aĭ târîtŭ, spre a intra într'o viéță nouă și onorabilă.

— Spune-mĭ, spune-mĭ, Domnulŭ meŭ, și-ți voiŭ fi cu viéța recunoscătóre.

— Dacă este adevĕrŭ că viéța asta îți-aduce desgustŭ și oróre ; dacă este adevĕrŭ că voescĭ a te pocăi, sĕ-ți arĕtŭ calea care cată sĕ apucĭ.

— Care ?

— Tu 'mĭ ḑiseșĭ că aĭ douĕ surorĭ în Posen, mi se pare ?

— Da.

— Trăescŭ ele ? Sciĭ ceva de ele ?

— Vaĭ ! nu sciŭ nimica. Din ḑiua când m'am decisŭ a mĕ perde, m'am decisŭ tot o-dată a uita și suvenirea lor.

— Cu tóte acestea, Olimpio, tu cată sĕ te întorcĭ la ele : sĕ te informezĭ despre starea în care se află, sĕ le scriĭ că dupĕ catastrofa familieĭ, vênturile te-aŭ dusŭ în țĕrĭ străine, că escĭ nenorocită, și că aĭ nevoie de sprijinulŭ lor. Ca surorĭ, ele nu vor putea refusa de a-ți da asilŭ în casa lor. Pe urmă tu te veĭ duce la vre-una din ele. Veĭ putea trece ca vĕduvă ; și în fine, veĭ putea saŭ sĕ te mărițĭ, saŭ sĕ trăescĭ ca o orfană pe lângă surorile tale, într'o viéță onorabilă și respectabilă.

XXVI.

Olimpia îmbrățișà consiliulŭ acesta ca o inspirațiune salutarie. Ea scrise îndată ambelorŭ sale surorĭ, cerêndu-le asilŭ și protecțiune. Vĕḑênd'o decisă a intra pe calea acésta, îĭ propuseiŭ sĕ se retragă de îndată la viĭa mea, unde sĕ trăiască nesupĕrată de ochiĭ coruptorĭ aĭ desfrênăreĭ. Ea primì cu re-

cunoscință. Puse îndată să-ĭ vêndă mobilele, sculele și obiectele de toaletă, oprindŭ numaĭ cele neapĕrate pentru o călătorie.

Olimpia cercà treĭ ḑile de-a rêndulŭ la locŭlŭ unde recomandasemŭ ca sĕ-mĭ trimiță frate-meŭ scrisorile. A patra ḑi îmĭ aduse scrisórea următóre:

«Badiță,

«A doua ḑi după venirea mea aice, m'am pomenitŭ assediatŭ «de o trupă ca de douĕ-ḑecĭ de Slujitorĭ (1) înarmațĭ, avênd «în frunte pe Privighitorulŭ de ocolŭ (2). Spuindu-le că nu «escĭ acasă, eĭ nu mĕ creḑură. Apoĭ se puseră a te căuta «prin podŭ, prin cămărĭ, prin pivnițe, prin grajdiŭ; în fine «prin tóte părțile. După acésta aŭ spartŭ ușa de la odaea «D-tale, sub cuvêntŭ că póte sĕ fiĭ acolo; aŭ spartŭ și garde«roba de te-aŭ căutatŭ.

«Vĕḑêndŭ armele în cuĭeriŭ, le luară pe tóte, în numĕrŭ «de 8 puscĭ, treĭ perechĭ de pistóle și o sabie. După acésta «îțĭ sparseră scrinulŭ, din care ți-aŭ luatŭ tóte hârtiile, până «și albumul D-tale cu versurĭ; luară și o pungă cu banĭ de «argintŭ, ce aveaĭ D-ta acolo. Eŭ țipaiŭ, sbieraiŭ, dar în de«șertŭ. M'am dus după acésta la moșu Antohi carele a venitŭ «alaltă-ierĭ de la Iașĭ. D luĭ m'a sfătuitŭ sĕ-țĭ trimitŭ trăsura, «căcĭ póte sĕ-țĭ fie trebuitóre; veĭ găsi-o la viă, unde amŭ «ḑisŭ visitiuluĭ sĕ tragă. D-ḑeŭ sĕ te ție cu bine!

N. S.

«*Postscriptum*. Uitamŭ sĕ-țĭ spunŭ că, după ce nu-te-aŭ «găsitŭ prin casă, Slujitoriĭ aŭ intratŭ călărĭ prin vie și prin «livadă, de te căutară. După acésta am auḑitŭ că s'aŭ pusŭ «pază la tóte drumurile pe unde aĭ putea veni la moșie. Pe «bietulŭ Costanŭ, auḑindŭ că a fostŭ cu D-ta la Iașĭ, după ce

(1) Slujitoriĭ în anulŭ 1850 se organisară în gendarmĭ.

(2) Sub-prefectulŭ de plasă.

«l'aŭ bătutŭ în treĭ rĕspinteni prin satŭ, l'aŭ dusŭ jumĕtate «mortŭ și legatŭ într'unŭ carŭ la Vasluiŭ la Isprăvniciă. Dar «cu tóte schingiurile ce a suferitŭ sĕrmanulŭ omŭ, n'a voitŭ «sĕ spue nimica despre D-ta; elŭ n'a arătatŭ de cât că de la «Iașĭ l'aĭ trimis îndĕrĕt cu mine.»

Impreună cu acéstă scrisóre, viindŭ-mĭ și vizitiulŭ, ĭĭ ḑiseiŭ ca sĕ aștepte la viiă.

După acésta începuiŭ a mĕ gândi maĭ întâiŭ cum sĕ esŭ din Capitală, și apoĭ cum sĕ mĕ strecorŭ peste hotarŭ.

Terorismulŭ, perchisițiunile, persecutările, arestările încă domniaŭ în Iașĭ. Atât ḑiua cât și nóptea, ulițele eraŭ neîncetatŭ frequentate de Slujitorĭ, de soldațĭ, și de Arnăuțĭ. Barierele eraŭ păḑite cu o mare severitate: pe lângă căpitanĭ, maĭ eraŭ câte cincĭ soldațĭ și câte duoĭ Arnăuțĭ. Vizitiulŭ ce-mĭ aduse scrisórea îmĭ spuse că a fostŭ căutatŭ și prin cisme; dar elŭ avuse inspirațiunea a ascunde scrisórea în fundulŭ îndoitŭ alŭ căciuleĭ, unde nu venise în gândŭ niměruĭ ca sĕ caute.

Dar este sciutŭ că omulŭ când vrea póte. Pe lângă aceste, este o vorbă vechie: Românulŭ nu piere; din orĭ-ce nevoie elŭ scapă. Așa dară cugetaiŭ, cugetaiŭ, și iar cugetaiŭ, și în fine îmĭ făcuiŭ planulŭ.

XXVII.

Planulŭ D-tale e de minune, ḑise Olimpia. Acuma Arnăuțiĭ sunt singurĭ ómenĭ carĭ nu maĭ sunt suspecțĭ. Transformatŭ în Arnăutŭ, poțĭ eși ḑiua mare pe uliță și pe barieră, fără sĕ-țĭ ḑică măcar cine-va că nu-țĭ șede bine.

— Bine. Dar unde dracu sĕ găsescŭ fustanelă, fesŭ și celel'alte?

— Asta e tréba mea, ḑise Olimpia. O poloneză se pricepe în ast-feliŭ de lucrurĭ. D-ta șeḑĭ acasă, și-țĭ fă toaleta.

— Ce feliŭ de toaletă?

— Cum? nu înțelegĭ că unŭ Arnăutŭ cu barbă nu póte sĕ fie?

— Sĕ-mĭ taiŭ barba ?

— Negreșitŭ. Sciŭ că ți-ĭ la ea ; dar s'o sacrificĭ.

— Dar n'am brice.

— Nu e nevoiă. Eată fórfecele mele.

Olimpia după acésta îșĭ puse pălăria, îșĭ luà umbrela și eșì.

Eŭ mĕ apucaiŭ de operațiunea barbeĭ. Mĕ costa în adevĕrŭ sĕ mĕ desfacŭ de ea, maĭ alesŭ că până atunce fusese vergură ; ea nu făcuse cunoscință nicĭ cu briciulŭ nicĭ cu fórfeca ; și apoĭ era o barbă frumósă de culóre castanie închisă care contrasta cu pĕrulŭ meŭ celŭ albŭ. Aice cată sĕ vĕ spuiŭ că și la 1848 eramŭ șurŭ, de și nu aveamŭ de cât douĕ-ₒecĭ și cincĭ de anĭ. Acestŭ sacrificiŭ mĕ puse într'unŭ felŭ de furie nervósă ; îmĭ venia sĕ esŭ în uliță, sĕ puiŭ mâna pe cel întâiŭ Arnăutŭ ce așĭ întâlni și sĕ-lŭ strângŭ de gâtŭ ; nu aveam astêmpĕrŭ ; cântam, plângeam, rîdeam, mĕ trântĭam pe patŭ, pe scaune, pe parchetŭ.

Din fericire intrà Olimpia cu o mare boccea în mână. Vederea eĭ mĕ liniștì.

— Lucru s'a pusŭ la cale. Fustanela, fesulŭ și tóte cele trebuincióse s'aŭ găsitŭ. Peste o oră, cum va apune sórele, vom putea eși.

— Cum aĭ făcutŭ, Olimpio, de aĭ găsitŭ vestmintele aceste ?

— E heĭ ! precum se vede și D-ta eștĭ cu noroc, și eŭ sunt făcută pentru trebĭ de aceste.

— Ce felŭ ?

— M'am dusŭ întinsŭ la Consululŭ grecescŭ, fiindŭ-că vĕ-ₒusemŭ la el în serviciŭ Arnăuțĭ. Iĭ ceruiŭ unŭ rêndŭ de haine, spuindu-ĭ anume că sunt pentru d-ta. Chiemà îndată pe Arnăutulŭ seŭ și-ĭ ₒise sĕ mi le dea. Dar pe când acesta îndeplinĭa ordinulŭ domnuluĭ seŭ, îmĭ venì o idee. Mĕ înturnaiŭ către el și-ĭ ceruiŭ duoĕ costume.

— Pentru ce ?

— Pentru ca sĕ mergŭ și eŭ cu d-ta.

— Ce felŭ ?

— Prea bine : îmbrăcată ca unŭ arnăuțelŭ.

— Până unde ?

— Până la viĭe. Nu mĭ-aĭ promisŭ acolo ospitalitate ?

— Olimpio ! asta e copilărie. Rĕmâĭ acasă ; nu te expune.

— Nu e nicĭ o grijă de expunere. Suntem maĭ mult de cât siguriĭ de reușire. Voiŭ sĕ facŭ cea de pe urmă partidă de plăcere. Nu m'am îmbrăcatŭ așa nicĭ în carnavalŭ la bal-mascat. Voiŭ sĕ vĕḑŭ cum o sĕ-mĭ mérgă.

— Renunță, te rogŭ, Olimpio, de la acésta. Póte sĕ ne compromitem amândouĭ.

— Nu se póte. Ceea ce mĭ-a intratŭ în capŭ, cată sĕ o facŭ. Voiŭ sĕ te însoțescŭ până te voiŭ vedea plecatŭ de la viĭă în siguranță. Voiŭ sĕ-ți ḑicŭ adio când veĭ pleca ; căcĭ cine scie dacă ne vom maĭ vedea.

Și Olimpia începù a plânge cu suspine.

XXVIII.

Abia sórele cu razele sale scăpĕtase după munți, și o lună splendidă și plină ĭĭ luà loculŭ în firmamentŭ. Timpulŭ era așa de seninŭ, natura așa de frumósă, în cât muritoriĭ preferĭaŭ splendórea acesteĭ nopți maiestățiĭ ḑileĭ ce trecuse.

Într'o birjă mică de unŭ calŭ și descoperită, de care numaĭ în Iași póte vedea cine-va, duoĭ Arnăuți treceaŭ răpede prin bariera poduluĭ Lung despre Mŏnăstirea-Frumósa. Căpitanulŭ de barieră, cu soldații și cu Arnăuțiĭ de pază cercetaŭ răvașele de drumŭ și bagajele unor trecătoriĭ. Arnăuțiĭ din birja mică trecură răpede pe podulŭ de la barieră, făcêndŭ o salutare orientală către ceĭ ce semĕnaŭ a fi confrațiĭ lorŭ de arme.

După ce eșiră din barieră, ceĭ duoĭ Arnăuțĭ din birja mică, se uitară unulŭ la altulŭ și rîseră până nu maĭ putură. Eĭ trecură pe lângă cerdaculŭ luĭ Ferenț, și apoĭ ḑiseră birjaruluĭ sĕ apuce la drépta.

Birjarulŭ, vĕḑêndŭ că Arnăuțiĭ vor a se depărta, începù a-ĭ

întreba unde mergŭ, spuindu-le că elŭ nu póte merge maĭ departe, căcĭ calulŭ este obositŭ.

— Colo la cârciuma de la Galata, ḑise unulŭ din Arnăuțĭ. Birjarulŭ, împăcându-se cu vorba acésta, dete biciŭ caluluĭ.

— Departe ți-e viea ? mĕ întrebà șoptindŭ Olimpia.

— Am trecutŭ jumĕtate cale, îĭ respunseiŭ.

— Eĭ, dacă-ĭ așa, e maĭ bine sĕ ne ducemŭ pe josŭ până acolo. Cu chipulŭ acesta, și birjarulŭ nu va putea avea celŭ maĭ micŭ prepusŭ.

Până a nu ajunge la cârciuma de la Galata: — Apropos, îmĭ ḑice Olimpia, pentru ce se chiamă aice Cerdaculu luĭ Ferenț ?

— Îțĭ voiŭ spune îndată când vom rĕmânea singurĭ. Dar étă-ne ajunșĭ ; sĕ dăm drumulŭ birjeĭ ! Ne coborîrămŭ din trăsură, și deterămŭ birjaruluĭ plata cuvenită. Dupĕ acésta, în locŭ sĕ intrămŭ în cârciumă, apucarămŭ pe o cărare la stânga printre ogóre, care sciamŭ că duce dreptŭ la viĭa mea. Fiind-că cărarea era îngustă, Olimpia mergea înainte. Eŭ, care o urmamŭ, admiramŭ aerulŭ eĭ cel marțialŭ, talia eĭ cea mlădiósă ; iar când cugetamŭ la ideea sa de a face acéstă copilărie și maĭ alesŭ la curagiulŭ de a o essecuta, eramŭ răpitŭ de entusiasmŭ.

— Dreptŭ sĕ-țĭ spunŭ, Olimpio, dacă nu ar fi timpurile așa cum sunt ; dacă n'așĭ fi în posițiunea de proscrisŭ, și dacă așĭ fi atâta de avutŭ în cât sĕ pot rĕspândi fericirea cu amândouĕ mâinele....

— Ce vreĭ sĕ ḑicĭ ?

— Voiŭ sĕ ḑicŭ că așĭ face celŭ maĭ frumosŭ romanțŭ cu tine : m'așĭ sili sĕ te iubescŭ, te-așĭ face sĕ mĕ iubescĭ ; și din asta cine scie ce póte sĕ resulte.

— Sciŭ că aĭ inspirațiunĭ câte odată. Închipuesce-țĭ că eramŭ maĭ totŭ într'unŭ cugetŭ.

— Ce feliŭ, Olimpio ?

— Eŭ tocmaĭ acuma ḑiceamŭ în mintea mea : cum de nu sunt o milionară ?

— Eĭ ș'apoĭ ?

— Cetit'aĭ pe secretarulŭ intimŭ de Georges Sand ?

— Da.

— Eĭ bine. te-așĭ face unŭ secretariŭ intimŭ, și atuncea, împreună, amŭ face celŭ maĭ poeticŭ romanțŭ din lume. Dar nu. De când amŭ venitŭ la hotărîrea de a nu maĭ face romanțurĭ, nu voiŭ sĕ maĭ amŭ ast-feliŭ de cugetărĭ. Te rogŭ, spune-mĭ maĭ bine istoria ce mĭ-aĭ promisŭ despre cerdaculŭ luĭ Ferenț.

O luaiŭ la brațŭ și începuiŭ sĕ-ĭ spuĭ istoria cerdaculuĭ.

XXIX.

Cu 130 de anĭ în urmă, Moldova era într'o stare de ticăloșie, aprópe comparabilă cu cea de astădĭ. Ea căduse de totŭ din puterea și din gloria sa de maĭ înainte. Turculŭ pusese genunchiulŭ pe peptulŭ eĭ, și cârmuirea sa o încredințase Domnilor Fanarioțĭ.

Cetățile atâtŭ despre Nistru cât și despre Dunăre căduserĕ în puterea Turcilorŭ; iar pe cele din lăuntru le arseserĕ și le desființaserĕ. Oscirea pământénă se desorganizase, și Domniĭ nu eraŭ de cât nisce satrapĭ, alŭ cărora tronŭ și viéță depindeaŭ de satrapiĭ din Stambul.

Boĭerimea țĕreĭ desprețuită, căḑută și înlocuită de Greciĭ din Fanariŭ, nu avea unde-șĭ pleca capulŭ și nu maĭ sciea ce sĕ facă pentru ca sĕ rădice țéra din ticăloșia în care se afla.

În Moldova pe la anulŭ 1716 domnia Michaĭ Vodă Racoviță. De duoĕ orĭ maĭ fusese elŭ Domnŭ, (în anulŭ 1704 și 1708) dar domnise numaĭ câte unŭ anŭ după intrigele Fanariuluĭ. În cele întâiŭ duoĕ domniĭ elŭ se arătase bunŭ, blândŭ, dreptŭ, și cu dragoste către țéră.

Dar în domnia a treia, dupĕ legăturile de rudire ce contractase cu Greciĭ din Fanariŭ, se arătà cu totulŭ alt-feliŭ din ceea-ce fusese maĭ dinainte.

Elŭ aduse cu sine o mulțime de Grecĭ, carĭ ca nisce corbĭ flămânḑĭ puseră mâna pe tóte posturile publice și încărcară țéra cu diverse dărĭ și angăriĭ. Pe lângă acésta, chiar ele-

mentele păreaŭ ordonate de D-ḑeŭ a biciui ţéra acésta nenorocită. În anulŭ acesta (1716) de ploĭ şi de rĕvărsărĭ de ape se făcuse o mare fómete: «Nu s'aŭ făcutŭ (ḑicŭ Cronicariĭ) de cât fânŭ, orzŭ şi puţintele mere.»

Pe atuncea Pórta otomană se afla în rĕsboiŭ cu Austria. Câmpulŭ rĕsboiuluĭ era pe Dunărea din susŭ, şi Austriacĭĭ câstigaseră câte-va bătălĭĭ.

Boĭerĭĭ ţĕreĭ, despreţuiţĭ şi batjocoriţĭ de Michaĭ Vodă şi de rudele sale, creḑură în posibilitatea de a se mântui de elŭ şi de Turcĭ prin Nemţĭ. Eĭ complotară a pune mâna pe Michaĭ Vodă şi a-lŭ da pe mâna Nemţilorŭ. Stolniculŭ Vasile Ceauru (ce se trăḑea din familia luĭ Stefan cel Mare,) Slugeriul George Velicu, Căpitanulŭ Conţescu, Serdarulŭ Miron Aslan, şi alţĭ boĭerĭ, trecură în Ardealŭ şi comunicară planulŭ lorŭ guvernatoruluĭ de la Sibiiŭ ce se numia Stainvile. Acesta priimì pe conjuraţĭ cu mare bucurie şi onorà cu titlulŭ de grafŭ pe Vasile Ceauru, pe care boĭerĭĭ îlŭ destinaŭ pentru domniă, în privirea sufletuluĭ bunŭ şi a capacităţeĭ ce avea.

După acésta, cerêndŭ de la împĕratulŭ seŭ, ordonà unuĭ căpitanŭ numitŭ Franţ (saŭ Ferenţ, după cum îlŭ numiaŭ Moldovenĭĭ) de la Lorena, ca sĕ trécă cu ostirea ce elŭ comanda în Moldova şi sĕ susţină revoluţiunea.

Boĭerĭĭ intraseră în ţĕră înainte de Ferenţ, şi, sub comanda luĭ Velicu, recrutândŭ o ostire destulŭ de numerósă din Seimenĭĭ şi Aproḑiĭ licenţiaţĭ, rădicară stindardulŭ rebeliuneĭ. Eĭ se ţinură în monastirile fortificate dintre Siretŭ şi Carpaţĭ, puindŭ mâna pe tóte orașele, şi arestândŭ pe puţinĭĭ partisanĭ aĭ luĭ Michaĭ Vodă.

Domnulŭ auḑindŭ de acésta, chiemà pe Cuza Spătarulŭ şi-lŭ trimise, cu Seimenĭĭ şi cu Lefegiiĭ ce avea pentru serviciulŭ ţĕreĭ, în contra rebelilorŭ; şi, spre a fi maĭ sigurŭ despre credinţa acestuia, puse la închisóre pe unŭ fiiŭ alŭ seŭ, după sistema turcéscă. Maniera acésta însă amărì pe Cuza, şi-lŭ făcù a se arunca în partidulŭ rebelilorŭ. De aceea când se întâlnia cu eĭ, făcea numaĭ loviriĭ prefăcute, şi apoĭ se retrăgea ca învinsŭ raportând la Domnie despre înfrângerile sale.

Michaĭ Vodă, vĕdêndu-se amenințatŭ de unŭ pericolŭ imminentŭ, care putea sĕ-ĭ coste chiar viéța, se grăbì a trimite la Constantinopole spre a cere ajutorŭ. Sultanulŭ ordonà îndată Hanuluĭ de la Crîmŭ și comandanțilorŭ de la Ismail și Chilia ca sĕ trimiță óste tătarască și turcéscă.

Cu tóte acestea Domnulŭ era spăimântatŭ dintr'o ḑi în alta de progresele rebelilorŭ. Teama sa era ca sĕ nu lŭ surprindă. De aceea, cum însera, eșia din orașŭ și dormìa saŭ în pădurile despre Prutŭ, saŭ în monastirea Cetățuia (1). Între acestea, conjuraților înaintaŭ cu pașĭ răpeḑĭ. Ceauru după ce coprinse tótă țéra de josŭ până în Siretŭ, călcà Galațiĭ, robì mai mulțĭ turcĭ și chiar pe o soră a luĭ Michaĭ Vodă. După acéstă sumétă lovire, de și se vĕḑù amenințatŭ de Turciĭ din Brăila, însă, după cuvêntulŭ ce-șĭ dedese cu Velicu, înaintà ràpede spre Iașĭ, ca sĕ taiă drumulŭ luĭ Michaĭ Vodă în casŭ când ar fi voitŭ sĕ fugă spre Dunăre.

Pe de altă parte Velicu, carele se ținuse multŭ timpŭ în cetatea Neamțuluĭ, eșì cu ómeniĭ seĭ și se coborì la Roman. Acolo se întâlnì cu căpitanulŭ Ferenț și cu ceĭ-l-alțĭ conjurați și plecară cu toțiĭ asupra Capitaleĭ. Domnulŭ auḑia despre aceste mișcărĭ, dar nu avea sciințe positive. Vedetele ce eraŭ puse în direcțiunea Romanuluĭ, fraternisândŭ cu rebeliĭ, nu veniaŭ sĕ aducă scirĭ despre mișcările lorŭ. Dar sosindŭ unŭ curierŭ de peste Prutŭ cu scirea că Tătariĭ și Turciĭ se apropie, Domnulŭ maĭ prinse ceva la inimă.

În ḑiua de 9 Ianuariŭ pe la ameaḑă-ḑi, Domnulŭ șeḑù la masă împreună cu maĭ mulțĭ boĭerĭ și Turcĭ negustițorĭ, și apoĭ se culcà după datina sa, ordonând ca calulŭ de călărie sĕ stea gata la scară. Ostașiĭ domnescĭ încă se dusese pe la casele

(1) Acéstă monastire este în partea meridională a Iașilorŭ, pe unŭ piciorŭ de munte înaltŭ, de unde se póte domina totŭ orașulŭ. Este probabilŭ că aice a festŭ o cetățuie vechiă, și de aceea când Duca Vodă și-a făcutŭ unŭ palatŭ de plăcere și o biserică, a lăsat'o cu numele de Cetățuia. Zidurile și acuma sunt în bună stare, dar palatulŭ luĭ Duca Vodă s'a prefăcutŭ în ruine la 1821. Elŭ este cu duoĕ rênḑurĭ și chiar rêndulŭ de susŭ este construitŭ în bolte colosale de cărămidă.

lorŭ ca sĕ se restaureze fiindŭ-că de diminéță stătuseră împreună cu Domnulŭ maĭ multe ore pe délulŭ Copouluĭ într'unŭ gerŭ înfricoșatŭ. O negură négră domnĭa pe valea Bahluiuluĭ, în cât nu se vedea în depărtare și nicĭ se auḑia despre venirea inemicilorŭ.

Aga Conaki, unulŭ din partisaniĭ Domnuluĭ, după ce mâncà la curte, voì a se duce acasă la familia sa. Dar pe când se apropia de casa sa ce era în extremitatea orașuluĭ, de odată aude strigările poporuluĭ ḑicêndŭ: Catanele, Catanele! Elŭ alergà îndată la curte călare.

Domnulŭ, desteptându se din somnŭ cu ceĭ-l'alțĭ boĭerĭ, se scoborì și încălecà pe calŭ, strigàndŭ sĕ se adune Călărașiĭ și Copiiĭ din Casă. Eșì împreună cu boĭeriĭ seĭ și cu câțĭ-va ostașĭ, apucând spre ulița Pĕcurarilorŭ. Acolo se vĕḑù în față cu ante-guarda luĭ Ferenț, ce se compunea din vre-o 50 Hussarĭ călărĭ. Aceștia, fără a perde timpŭ, se aruncară asupra grupeĭ de ómenĭ ce încunjuraŭ pe Domnu, și omorîră vre-o patru Copiĭ din casă. Michaĭ-Vodă, nefiindŭ omŭ de arme, nu maĭ avù curagiulŭ de a-șĭ face altŭ planŭ de cât a fugi. Elŭ se întórse răpede cu toțĭ aĭ seĭ, și traversândŭ orașulŭ, trecù pe la Frumósa și se urcà în Cetățuia.

Ante-guarda luĭ Ferenț, lovì dreptŭ la curtea Domnéscă, creḑêndŭ a pune mâna pe Domnŭ. Acolo Cuza Spătarulŭ deschise porțile fără nicĭ o resistință și priimì céta de Unguri, ca pe nisce óspeți bine voitorĭ. Aventurariĭ ce o compuneaŭ, beți de dorulŭ prăḑeĭ, comiseră o mulțime de excese: liberară pe toțĭ vinovațiĭ și criminaliĭ din închisorĭ, omorîră maĭ mulțĭ turcĭ ce le căḑură în mână pe strade, și jefuiră maĭ multe case boĭerescĭ. Velicu cu căpitanulŭ Ferenț, nu întârḑiară a veni cu tóte ostile lorŭ. Cum se încredințară că Mihaĭ Vodă s'a închisŭ în Cetățuia, nu perdură timpŭ și se luară după elŭ. Ajungêndŭ sub póla dealuluĭ Cetățueĭ, lăsară caiĭ de vale, și se urcară pe josŭ sĕ ia cetatea cu asaltŭ. Ideea era realisabilă, fiindŭ-că cetatea nu avea ca întărire de cât nisce ziduri șubrede; în lăuntru nu era de cât unŭ tunŭ și vre-o

600 ostași pe a cărora fidelitate Domnulŭ nu putea sĕ comp-teze vre-unŭ devotamentŭ mare.

Michaĭ Vodă era în desperare. Dar din norocire vĕdù pe dealulŭ Ciriculuĭ călărimea tătărască care înainta asupra oraș-uluĭ. Elŭ atuncĭ așeḑà la pórta cetățeĭ spre pază câțĭ-va Arnăuțĭ ce avea maĭ de credință; totŭ odată puse sĕ tragă clopotele și sĕ slobózĕ mereŭ din tunŭ, spre a da a înțelege Tătarilor sĕ viă maĭ curêndŭ.

Tătariĭ, carĭ se vedeaŭ, eraŭ în numĕrŭ de 2,000 și maĭ bine, sub comanda luĭ Cantemir-Mârza. La auḑirea clopotelorŭ și a puștăturilor din Cetățuia, eĭ aŭ înțelesŭ că încăierarea s'a începutŭ. Atunce s'aŭ grăbitŭ a trece podulŭ Bahluiuluĭ și a înainta către loculŭ de luptă. Fără greutate mare, eĭ puseră mâna pe caiĭ Ungurilorŭ.

Acéstă surprindere însĕ nu desinimă pe Unguriĭ. Eĭ lăsară îndată assediulŭ cetățeĭ, se realiară, și se puseră în bătae regulată cu Tătariĭ. Atunce eșĭ și Michaĭ Vodă cu ceĭ 600 de ómenĭ din cetate și începù a-ĭ lovi pe din dĕrĕtŭ.

Cu tóte că înoptase, bătălia se prelungì, la lumina luneĭ, maĭ multŭ de cincĭ ore. Victoria se disputa când de o parte când de alta. Dar lipsa de munițiunĭ, în care se aflaŭ conjurațiĭ Moldovenĭ, determină situațiunea. Velicu cu aĭ seĭ, ne maĭ avêndŭ cu ce-șĭ încărca puscele, căutară a fugi care în cotro. Unguriĭ, rĕmâindŭ singurĭ între duoĕ focurĭ și în față cu puterĭ de patru orĭ maĭ numeróse, în fine nu maĭ putură resista: începură a fugi și eĭ, risipindu-se prin pădurea Hlinceĭ, care era în apropiere. Căpitanulŭ Ferenț însușĭ căḑù în mâna unuĭ Tătarŭ. Până a doua ḑi diminéța, Tătariĭ și cu ostașiĭ luĭ Michaĭ Vodă goniră pe Unguriĭ prin pădurĭ și prin rîpĭ, și maĭ pe toțĭ îĭ prinseră și-ĭ uciseră.

A doua ḑi în pórta Curțeĭ domnescĭ poporu'ŭ se uita cu infiorare la corpulŭ Spătaruluĭ Cuza. Michaĭ Vodă, încredințându-se de înțelegerea ce avusese cu conjurațiĭ, îlŭ pedepsí cu spânḑurătórea. Maĭ mulțĭ afidațĭ de aĭ seĭ avură aceeașĭ sórtă. Căpitanulŭ Ferenț fu cumpĕratŭ de la Tătarulŭ ce-lŭ prinsese pentru 200 leĭ. Domnulŭ îlŭ aduse înaintea sa și-lŭ puse sĕ

îngenucheze: după ce-lŭ mustrà cu vorba, se răpeḑì asupră-ĭ și-lŭ bătù cu însășĭ mâna sa; apoĭ îlŭ dete pe mâna unuĭ turcŭ, carele-lŭ scóse la scara Curțeĭ și-ĭ tăià capulŭ.

Michaĭ Vodă ordonà ca sĕ se adune cadavrele tuturorŭ ungurilorŭ căḑuțĭ în bătăliă. Cadavrele acele se făcură grămadă și se coperiră cu pămêntŭ în cât se făcu movila care se vede, iar deasupra movileĭ s'a pusŭ o cruce pe care se vede scrisă tótă istoria acésta. Acolo s'a făcutŭ și unŭ cerdacŭ (pavilionŭ) carele s'a numitŭ cerdaculŭ luĭ Ferenț (1), după numele acestuĭ căpitanŭ, alŭ căruia cadavru zace aci împreună cu alŭ soldațilorŭ seĭ.

XXX.

Narațiunea istorieĭ Ceardaculuĭ luĭ Ferenț, cam prea seriósă pentru înțelegerea uneĭ femeĭ, fu ascultată de Olimpia cu o tăcere solemnă. Sufletulŭ eĭ părea transportatŭ, împreună cu al meŭ, în regiunĭ maĭ înalte și nicĭ o cugetare profană nu trecea prin imaginațiunea sa.

Eșindŭ din cărarea lăturașă prin care veniamŭ, intrarămŭ într'unŭ drumŭ îngustŭ care trecea printre nisce gardurĭ împĕnate de arborĭ roditorĭ. Locurile mĭ-eraŭ bine cunoscute, fiind-că pe acolo îmĭ petrecusemŭ copilăria. Luna se apropia măreață de orizonte, pre cât noĭ înaintamŭ pe cale. Ne coboramŭ în Valea-adâncă, — așa se numesce valea podgorieĭ unde se afla via mea. Privighetorile, care-șĭ spărgeaŭ gușa în cântece, grieriĭ câmpuluĭ, și bróștele carĭ orăcăiaŭ cu mare sgomotŭ în vale, făceaŭ o solemnitate misteriósă în natură. Apropriindu ne de casa viĭeruluĭ meŭ, treĭ cânĭ cu gura mare începură a lătra, și, sărindŭ peste pórtă, a veni la noĭ. Dar

(1) In copilăria mea amŭ apucatŭ cerdaculŭ acesta. Elŭ a fostŭ întreținutŭ cu îngrijire maĭ bine de unŭ secolŭ de către guvernele care s'aŭ succedatŭ ca unŭ monumentŭ comemorativŭ. Astăḑĭ însĕ s'a desființatŭ cu totulŭ. Există însĕ crucea, coperită cu nisce scândurĭ prin îngrijirea rĕposatuluĭ (în anulŭ 1857) Mihalacki Pășcanu (Cantacuzen).

abia începuiŭ a-ĭ striga pe nume, și eĭ veniră a-mĭ linge hainele și a se gudura pe lângă picĭórele mele și ale Olimpieĭ. Oamenĭĭ meĭ se deșteptară și se sculară cu toțiĭ spre a mĕ întêmpina.

Era mieḑulŭ nopțeĭ. Cu tóte acestea nu eram determinatŭ sĕ mĕ culcŭ. Ḑiseiŭ îndată vizitiuluĭ sĕ gătĭască trăsura și sĕ înhame caiĭ. Pe când eŭ mĕ ocupamŭ de lucrurile acestea, Olimpia intrase în casă și, aprinḑêndŭ lumînarea, observa mica cămăruță ce era destinată pentru ospitalitatea sa. Dar peste puținŭ eși afară și venĭ acolo unde mĕ auḑia vorbindŭ. Vĕḑêndŭ preparativele carĭ arĕtaŭ curênda mea plecare, ea apucă mâna mea și o strânse cu mâinele eĭ ce tremuraŭ; și apoĭ simțiiŭ, cu bătaie de inimă, lacrimele eĭ curgêndŭ șiróe peste mâna mea. Pentru ca sĕ risipescŭ tristele eĭ cugetărĭ, strigaiŭ pe Carol, ajutorulŭ viĭeruluĭ meŭ, și-ĭ ordonaiŭ ca sĕ fie la ordinele Olimpieĭ. Acesta era unŭ bĕtrânŭ Galițianŭ, care, dupĕ massacrurile de la 1846, acompaniase pe unŭ nobilŭ emigratŭ politicŭ. Stăpânulŭ sĕŭ, dupĕ evenimentele acelea, venise în Moldova și cea întâiŭ cunoscință ce făcuse fuseiŭ eŭ. Dupĕ ce șeḑuse maĭ multŭ timpŭ ascunsŭ la viĭa mea, unde spioniĭ austriacĭ nu putuseră rĕsbate, nobilulŭ fugarŭ primise ospitalitate în cursŭ de unŭ anŭ și maĭ bine la moșia unuĭ amicŭ al meŭ unde-l recomandasemŭ. Dar acolo auḑindŭ despre revoluțiunea din Paris și despre speranța entusiasmată a naționalităților, fu lovitŭ de unŭ felŭ de nebunie, care peste câte-va ḑile îl puse în mormêntŭ. Servitorulŭ seŭ rĕmase la mine încă din începutŭ, și, dupĕ mórtea stăpânuluĭ seŭ, nu voĭ a mĕ maĭ părăsi. Eŭ îl întrebuințamŭ la micele lucrărĭ de la viĭă, unde se ocupa maĭ cu sémă de curățitulŭ și altoitulŭ arborilorŭ, trébă la care se aplica cu passiune și pricepere.

Olimpia, fericită de a putea vorbi limba părinților seĭ cu omulŭ ce-ĭ recomandamŭ, uitase pentru unŭ momentŭ simțimintele dureróse ce avea pentru apropierea oreĭ plecăreĭ mele. Dupĕ acésta, când caiĭ eraŭ înhămațĭ, și trăsura gata de plecare, intraiŭ cu Olimpia în casă, pentru ca sĕ-ĭ ḑicŭ adio.

— Așa dar plecĭ? ĭmĭ ḑise ea.

— Plecŭ, Olimpio, și sĕ ajute D-ḑeŭ ca sĕ ne vedemŭ în nisce ḑile maĭ bune.

— Sĕ ne vedemŭ? dar dacă nu ne vom maĭ vedea?

— Cel puținŭ sĕ ne auḑimŭ de bine! dupĕ ce veĭ priimi rĕspunsŭ de la soră-ta, nu uita consiliulŭ meŭ, Olimpio. Du-te acolo și trăesce ca o fată onestă. Când veĭ auḑi că lucrurile în țĕrile nóstre s'aŭ așeḑatŭ, ĭmĭ veĭ scrie și mie. Alt-felŭ, nu, căcĭ până atuncĭ nu creḑŭ sĕ maĭ vĕḑŭ Iașiĭ și viișóra asta, care cu mulțumire o puĭ la dispositiunea ta.

Mĕ desbrăcamŭ de costumulŭ meŭ arnăuțescŭ și-mĭ făceam toaleta mea ordinară.

— Așa dar nu simțĭ nimica? omŭ de ghiață ce escĭ!

— Olimpio, nu fiĭ copilă; simțŭ, dar simțŭ nisce datoriĭ sacre către patria mea; simțŭ o durere sfâșietóre, că mĕ depărtezŭ de ea. Și dacă așĭ sci că inima ta pórtă alt-felŭ de simțirĭ, te-așĭ desprețui.

Olimpia astă-dată plângea cu hohotŭ. Eŭ nu-mĭ aḑucŭ aminte ce simțĭam; sciŭ numaĭ atâta că simțiiŭ trebuință a-mĭ lua inima în dințĭ, a-ĭ ḑice încă o-dată adio și a eși din casă.

XXXI.

Mĕ suiiŭ în trăsură și ḑiseiŭ vizitiuluĭ sĕ misce maĭ răpede. Nu putuiŭ însă a mĕ domina, și a nu întórce capulŭ spre a mĕ uita către căsuța vieĭ mele, unde se concentraŭ atâtea suvenire scumpe inimeĭ mele.

Cel întâiŭ obiectŭ ce făcea durerósă plecarea mea, era depărtarea de loculŭ acesta în care petrecusemŭ atâtea ḑile frumóse și unde cunosceam cea maĭ mică ramură de arbore. Din causa nopțeĭ ce domnĭa, a luneĭ ce dispăruse, și a Olimpieĭ care începuse a se face unŭ obiectŭ de simțimêntŭ pentru mine, nu avuseiŭ măcarŭ timpulŭ ca sĕ daŭ unŭ ocolŭ prin ea, sĕ mĕ bucurŭ de vederea plantelorŭ și a arborilorŭ ce

plantasemŭ cu însăşĭ mâna mea! Al duoilea subiectŭ care-mĭ strângea inima, era posiţiunea aceĭ nenorocite fiinţe ce lăsamŭ în urma mea. Sărmana fată! nu era destulŭ istoria şi pătimirile sale dureróse din trecutŭ; nu era destulŭ mustrarea de cugetŭ care o rodea pentru nevrednica meserie la care s'a fostŭ dedatŭ; trebuia sĕ vie împrejurarea relaţiunilor eĭ cu mine, care sĕ-ĭ maĭ ameţĭască încă capulŭ şi sĕ-ĭ maĭ strivĭască inima!

Cine scie? Olimpia póte mĕ iubĭa; póte sperá sĕ fie iubită de mine; póte că eŭ meritamŭ sĕ fiŭ iubitŭ; póte că ea merita sĕ fie iubită. Alt-felŭ, nu-mĭ potŭ explica devotamentulŭ acela ce-mĭ arĕtase de la cea întâiŭ vedere, nicĭ lacrimele ce curgeaŭ din ochiĭ sĕĭ pe mâinele mele, nicĭ plângerile acelea sfâşietóre la despărţirea nóstră.

Dar, o, inimă omenéscă! Misterŭ aĭ fost tot d'auna şi misterŭ aĭ sĕ rĕmâĭ pentru lumea asta deşértă!

Eŭ însumĭ, care mĕ mândrĭam a fi solidarŭ cu inima mea, de câte orĭ nu am roşitŭ de neconsecinţele eĭ! De câte orĭ am venitŭ în posiţiunea a o vedea şovăindŭ în împrejurările cele maĭ solemne, şi renegându-şĭ simţimintele cele maĭ tinere! Cu ce nepĕsare, cu ce cruḑime lăsamŭ pe Olimpia! Dupĕ ce vĕḑusemŭ atâtea lacrimĭ, dupĕ ce ascultasemŭ atâtea cuvinte dureróse, o lăsamŭ leşinată şi fără simţire!

— Dar nu, nu! asta nu se póte, pentru toţĭ Dumneḑeiĭ! Vizitiŭ, întorce la viĭe!

Vizitiulŭ se uită la mine; nu putea crede ce auḑia.

— Dar ce? aĭ uitatŭ ceva?

— Da, întórce iute.

Mĕ întorseiŭ, dupĕ ce făcusemŭ cale maĭ de unŭ pătrarŭ de oră. Olimpia era încă în posiţiunea care o lăsasemŭ. Dupĕ îngrijirile femeeĭ viĭeruluĭ meŭ, îşĭ revenise ceva în fire: deschise ochiĭ, dar iĭ ţinea ţintiţĭ spre tavanulŭ caseĭ; gura eĭ nu profera nicĭ o vorbă. Femeea ce era lângă ea, era desperată; auḑindŭ de vocea mea, eşi şi-mĭ spuse despre starea eĭ alarmantă. Intraiŭ în lăuntru; mĕ duseiŭ lângă patulŭ eĭ; o apucaiŭ de mână; nicĭ o simţire! — începuiŭ a-ĭ vorbi. Dupĕ

cât-va timpŭ ea întórce asupra mea ochiĭ seĭ stinşĭ şi de o-dată dete unŭ ţipĕtŭ înfricoşatŭ. O luaiŭ în braţe şi o rădicaiŭ în susŭ. Ea mĕ apucà cu mâinele de dupĕ gâtŭ, strângându-mĕ în convulsiunĭ, şi ḑicêndu-mĭ : *merci* ! — Dupĕ acésta începuiŭ ĭarăşĭ a-ĭ vorbi, a cerca sĕ o liniştescŭ, sĕ o consolezŭ. Ea însă plângea cu hohote. Aflându-mĕ cu maĭ mult sânge rece de cât ea, înţeleseiŭ că plânsul acesta avea sĕ-ĭ facă bine In adevĕrŭ a plânsŭ ca jumătate oră în braţele mele : apoĭ de o-dată a tăcutŭ. Îĭ deteiŭ apă rece sĕ bea. Dupĕ acésta liniştindu-se cu totulŭ, ḑise cu unŭ surîsŭ sarcasticŭ :

— Ce nebună am fost ! nu sciŭ eŭ singură ce am avutŭ. Ce facĭ, dragulŭ meŭ ? n'aĭ plecatŭ încă ?

— Plecasem, dar m'am întorsŭ, fiind-că inima-mĭ ḑicea că póte nu-ţĭ e bine...

— Cu tóte acestea trebue sĕ plecĭ. Dute. Acuma nu maĭ am nimicŭ. Merci !

— Adio, Olimpio.

— Adio ! şi Dumneḑeŭ cu tine !

Ne îmbrăţişarămŭ ca fraţiĭ şi, ne despărţirăm cu linisce.

XXXII.

Plecaiŭ de a doua óră, fericitŭ că am terminatŭ accidentulŭ acesta cu pace, mulţămitŭ că evenimentulŭ n'a luatŭ unŭ des nodămêntŭ maĭ dramaticŭ.

Cerulŭ cel mohorâtŭ al nopţeĭ începea a-şĭ schimba culórea. Stelele se făceaŭ din ce în ce maĭ palide. Negurele se lăsaŭ pe văĭ ca nisce aburĭ apĕsaţĭ de aerŭ, saŭ ca nisce pânze marĭ de păiajenĭ. Aurora, numită în limba poporuluĭ zorile, se desfăşuraŭ despre resărit în culorĭ purpurieĭ ; dupĕ ḑisa poeţilorŭ, ea părea că desmeardă cerulŭ şi pămêntulŭ cu degetele sale de crinĭ şi cu buzele sale de rosă. Splendida lumină a ḑileĭ se manifesta cu o măreţie dumneḑeéscă. Iar eŭ eşiamŭ dintre viile Văeĭ-Adâncĭ şi intramŭ în dru-

mulŭ celŭ vechiŭ al posteĭ, coborându-mĕ la Valea Iezăreniloru.

Acolo, oprindu-mĕ puținŭ la unŭ puțŭ ca sĕ beaŭ apă, vĕdțuiŭ venindŭ în urma mea, despre Iașĭ, duoĕ trăsurĭ cu câte patru caĭ. De o-dată îmĭ venì în gândŭ ca sĕ mĕ daŭ în lăturĭ, sĕ nu fiŭ vĕdutŭ, închipuindu-mĭ că póte sĕ fie ceva ómenĭ oficialĭ ; căcĭ auḑisemŭ că guvernulŭ trimisese în tóte părțile spionĭ, pentru ca sĕ urmărĭască și sĕ pue mâna pe ómeniĭ trecuțĭ în registrulŭ seŭ ca periculoșĭ, și maĭ alesŭ pe aceĭ carĭ luaseră parte în mișcarea de la 29 Martie. Dar pe urmă îmĭ închipuiiŭ că, cercarea de a dosi, ar fi fost nefolositóre, fiind-că era ḑiua mare și eĭ aveaŭ caĭ maĭ mulțĭ de cât mine. Apropiându-se trăsurile, recunoscuiŭ familia unuĭ scumpŭ amicŭ al meŭ, Nicolae Negruți. Cum mĕ vĕḑură, se opriră, și-mĭ arătară mare fericire încredințându-se că am scăpatŭ neprinsŭ.

Amiculŭ Negruți mergea la moșia sa, ce era în depărtare ca patru poste de Iașĭ, hotărîtŭ a petrece acolo vara, și maĭ alesŭ a fi departe de intrigele și miseriile ce se petrecuseră în capitală.

Fusese și el bănuitŭ, și n'a scăpatŭ de arestŭ și maltratărĭ de cât dupĕ mijlocirea unor rude ce eraŭ bine cu Curtea. Spuindu-ĭ decisiunea mea de a mĕ expatria, el mĕ aprobà cu totulŭ ; dar îmĭ observà că facŭ mare imprudență de a pleca astfelŭ cu trăsura mea, cu care mĕ espuneamŭ a fi recunoscutŭ. El mĕ consultà sĕ daŭ drumulŭ trăsureĭ, sĕ o trimitŭ acasă, și sĕ mĕ ducŭ cu el la moșia sa, de unde promise a-mĭ închipui mijlóce spre a trece peste hotarŭ.

Consiliulŭ amiculuĭ meŭ îmĭ părù prea înțeleptŭ. Primiiŭ cu recunoscință ideea și propunerea sa, și ḑiseiŭ vizitiuluĭ meŭ sĕ mérgă cu trăsura acasă la moșie, și sĕ spue fratéluĭ meŭ ca sĕ nu se îngrijĭască de mine, căcĭ de unde voiŭ ajunge ĭĭ voiŭ scrie. Dupĕ acésta mĕ puseiŭ în trăsura amiculuĭ meŭ, sigurŭ și fără nicĭ o grijă.

Trecusemŭ dealurĭ și văĭ, ornate de dumbrăvĭ și locurĭ de-

licióse, narându amiculuĭ meŭ aventurele mele serióse și romantice, și el spuindu-mĭ despre scenele la carĭ assistase în parte dupĕ evenimentele cunoscute.

XXXIII.

La o mică și miseră cârciumă, ce era pe la jumătatea drumuluĭ nostru, ne oprirămŭ spre a rĕsufla caiĭ. Se scóseră merindele de mâncare din trăsurĭ, pentru ca sĕ ne restaurămŭ fómea; căcĭ la cârciumă, atât era de mare miseria, în cât nu puturăm afla nicĭ măcar ouĕ de fiertŭ. Profitarămŭ cu tóte acestea de o căměruță ce avea maĭ curată, fiind-că afară nu era nicĭ măcar unŭ arbore de umbră, și era o căldură apĕsătóre.

Abia începusem a mânca, și unŭ feciorŭ vine de ne spune că o trăsură se vede viindŭ din urma nóstră. Ne uitarăm pe ferestrue și vĕdurăm și noĭ în adevĕrŭ trăsura, care, dupĕ ce sosì, se oprì la pórta cârciumeĭ.

Era o căruță mică la care era înhămatŭ unŭ calŭ la hlube, și unŭ altulŭ la praștie. Unulŭ din companionіĭ meĭ, apucându-mĕ de mână, ìmĭ dise că bine ar fi sĕ mĕ coborŭ în pimniță, saŭ sĕ mĕ suiŭ în podŭ.

Omulŭ din căruță era voinicesce înțorțonatŭ cu tóte tacâmurile de vânătóre, cu deosebire că, pe lângă o puștcă cu duoĕ țevĭ, avea și duoĕ pistóle la brâŭ, o sabie atârnată și unŭ hangerŭ de cele persiene. Maĭ întâiŭ el se coborì la pórtă, și vorbi cu vizitiĭ și ómenіĭ noștri, și apoĭ intră în curte, înaintându-se către noĭ. Mărturisescŭ că atuncĭ mĕ coprinsese spaima; credeam de sigurŭ că e vre-unŭ sbirŭ, saŭ vre-unŭ sub-cârmuitorŭ. De aceea eșiiŭ răpede în tindă și, din douĕ sărituri ce făcuĭ pe o scară ce era aședată în tindă, mĕ urcaiŭ în podŭ, unde mĕ vĕduiŭ în societate cu o turmă de șórecĭ ce căutaŭ, fără s'o pótă ajunge, o bucată de cóstă de porcŭ afumată, spânzurată într'unŭ cuiŭ.

Noulŭ venitŭ intrându în tindă, până a nu intra în cameră

îșĭ scóse pălăria și, oprindu-se, întrebà cu unŭ aerŭ cavalerescŭ dacă onorabila companie îĭ permite a se recomanda cine este și a-ĭ face complimentele sale.

Eŭ atuncĭ, întinḑêndu-mĭ gâtulŭ și plecându-mĭ capulŭ, zăriĭu figura voiniculuĭ cavalerŭ ; și îndată recunoscuiŭ că este unulŭ din aceĭ grozavĭ revoluționarĭ, carele în seara de 29 Martie striga maĭ tare : la arme, la arme ! De aceia, pe când el intra în camera de óspețĭ, eŭ, coborându-mĕ, intraiŭ dupĕ dênsulŭ.

— Nu mĕ cunóscețĭ, ḑise el, nu-ĭ așa ?

Iar eŭ, pentru ca sĕ scotŭ pe toțĭ din confusiune, ḑiseiŭ cu unŭ aerŭ cam teatralŭ.

— D-luĭ este fiĭulŭ Logofĕtuluĭ Lupu Balș !

Tênĕrulŭ se uĭtà la mine, și mĕ întreba de unde-l cunoscŭ. Dupĕ ce-ĭ spuseiŭ, mĕ maĭ rugà sĕ-l fac cunoscutŭ cu compania în care se afla, lucru ce-mĭ fu prea ușorŭ de făcutŭ.

— Dar dă-mĭ voe, domnulŭ meŭ, sĕ te întrebŭ ceva, ḑiseiŭ eŭ. La vênatŭ. saŭ la bătălie te ducĭ ?

— Nicĭ la una, nicĭ la alta, respunse cavalerulŭ rîḑêndŭ. Gândescŭ sĕ trecŭ peste Siret. Nu mĕ îngrijescŭ de a vĕ mărturisi că, dupĕ evenimentele de la Iașĭ, sunt presecutatŭ și urmăritŭ de sbiriĭ guvernuluĭ. Așa dară gândescŭ sĕ cautŭ chipŭ sê trecŭ peste hotarŭ.

— Dă mâna încóce, ḑiseiŭ eŭ ; suntem tot pe o cale.

— Cum se póte ? Dar d-ta, cine escĭ ?

Junele aristocratŭ nu-mĭ fusese cunoscutŭ de cât din vedere. De și cu răposatulŭ tată-sĕŭ avusesem maĭ veche cunoscință, cu tóte aeestea când îĭ spuseiŭ de numele meŭ, el nu avea nicĭ o idee despre mine. El fusese din copilărie trimisŭ în țĕrĭ străine la studiĭ ; îșĭ făcuse debitulŭ în diplomoție pe lângă ambassada turcéscă din Viena, și de curênd venise de acolo, ca sĕ ia parte în trebile publice ale patrieĭ. Dupĕ evenimentele de la 29 Martie, el sĕ strecurase cu multă greutate afară de barieră, și trecuse la Codăescĭ moșie a unchiuluĭ sĕŭ dupe mamă, Vasilică Ghica. Acolo venise și unchiulŭ seŭ, carele scăpase pe bariera Socoleĭ ḑiua mare într'o caretă îmbrăcatŭ femeesce ca o damă bĕtrână. Dar dupĕ ce ajunse la moșie,

află că s'aŭ datŭ ordine în satŭ ca sĕ-l aresteze. Ţĕraniĭ însă, carĭ în Moldova aŭ maĭ mult respectŭ către proprietarĭ de cât către ocârmuire, se mărginiseră a-ĭ spune. El atuncĭ îşĭ luà vre-o douĭ ómenĭ credincioşĭ, cu carĭ se retrase prin pădurĭ; iar nepotulŭ seŭ, decisându-se a emigra, apucà drumulŭ Romanuluĭ, cu scopŭ ca sĕ trécă la moşia sa Bozieniĭ.

Camaradulŭ meŭ de fugă aprobà planulŭ ce-mĭ dedese amiculŭ Negruţi. Arĕtând însă că vitele sale sunt fórte obosite şi că nu póte merge maĭ departe, amiculŭ meŭ ĭĭ oferì şi luĭ locŭ în trăsură. Atuncĭ junele Balş liberà trăsura sa.

Ast-fel plecarăm cu toţiĭ, şi séra de timpuriŭ ajunserămŭ la Buciumĭ, moşia bunuluĭ nostru amicŭ.

PARTEA A DOUA

I

Ajunserăm la moşia Buciumiĭ pe la cincĭ ore dupĕ ameaḑă ḑi. Cea întâiŭ îngrijire a nóstră fu sĕ găsimŭ o căruţă de satŭ care sĕ ne ducă de aci. Făcuserăm planŭ ca sĕ trecemŭ în Ardél pe la Plaiulŭ Grozescilor prin munţĭ. Dificultăţile eraŭ însă marĭ. Pasporturĭ nu aveamŭ; dar cât pentru acésta, speramŭ în ajutorulŭ unuĭ amicŭ ce aveamŭ la Grozescĭ, îngrijitorulŭ moşieĭ acesteia. Dar ca sĕ ajungemŭ până acolo, era de făcutŭ cale ca de şése poste, şi de traversatŭ sate şi oraşe; apoĭ drumurĭ eraŭ maĭ multe, şi urma sĕ cugetămŭ a alege pe cel maĭ lăturaşŭ, pentru ca sĕ fim maĭ siguri.

Noulŭ meŭ amicŭ voia a mĕ îndupleca sĕ mergemŭ întinsŭ la moşia sa Bozieniĭ, trecêndŭ prin oraşulŭ Romanuluĭ, de unde

mai era cale ca de o oră. De acolo urma să găsimŭ trăsură cu cai mai bunĭ, şi unŭ călăuzŭ de confienţă, carele să ne ducă peste frânturĭ, până să ne scóţă la Grozescĭ.

Tocmirămŭ dară o trăsură ţărănéscă cu douĭ caĭ şi ne deciserămŭ a pleca îndată ce va răsări luna, adică pe la 10 ore de nópte. Pentru ca să evităm bănuelele ce am fi pututŭ atrage, în casŭ de a ne întâlni cu cine-va, ne căpuirămŭ cu nisce haine ordinare ca să ne diguisămŭ. Camaradulŭ meŭ luà o manta de panură négră cu glugă; iar eŭ unŭ contăşelŭ blănitŭ cam vechiŭ, ce mi-l dete arendaşulŭ de la Buciumĭ. Ast-felŭ, am fi pututŭ trece dreptŭ óre-carĭ Mazilĭ ce mergŭ să-şĭ caute procesele pe la tribunale.

Luna începuse a lumina orizontele. Ţĕranulŭ nostru trăsese la scară. Preparativele nóstre eraŭ gata. Începusemŭ a ne lua adio de la familia ospĕtătóre. Dar pe când ne coboramŭ ca să ne suimŭ în trăsură, eată că pe lângă gardurile curţeĭ audimŭ duruitura uneĭ trăsurĭ ce trecea. După trépădulŭ sgomotosŭ al cailorŭ, şi după sunetulŭ clopotuluĭ ce se audia de la oiştea trăsureĭ, înţeleserămŭ că nu era unŭ trecĕtorŭ ordinarŭ. Toţĭ intrară în diverse bănuele; iar noĭ ne oprirămŭ puţinŭ ca să ascultămŭ în cotro apucă trăsura. Acésta apucà dreptŭ la vale. Portarulŭ venì şi ne spuse că s'a opritŭ la hanŭ. Elŭ fu trimisŭ îndată să cerceteze cine este; ne aduse în curêndŭ răspunsulŭ că este Sub-cârmuitorulŭ ocoluluĭ.

II.

Amiculŭ nostru Negruţi ne dise ca să maĭ stămŭ puţinŭ, până se va duce el însuşĭ să vorbĭască cu dênsulŭ ceva. Acésta o şi făcù. Peste o jumătate oră, se întórse şi ne spuse că Sub-cârmuitorulŭ se află în urmărirea persecutaţilorŭ politicĭ.

Pe la trecĕtorile Siretuluĭ se aşedaseră vedete cu ordine ca să aresteze pe orĭ-ce trecĕtorĭ fără răvaşŭ de drumŭ, saŭ sus-

pecți. Prin sate se aședaseră aseminea străjĭ cu poruncĭ strașnice ca sĕ nu scape, saŭ sĕ se doséscă *buntușniciĭ* ce se sculaseră în contra Domnieĭ. Terorismulŭ se organisa din ce în ce maĭ vigurosŭ.

In assemenea posițiune, ce era de făcutŭ? Dacă plecamŭ, eram expușĭ a fi prinșĭ la trecătórea Siretuluĭ. Dacă maĭ stam, espuneamŭ casa amiculuĭ nostru la persecuțiunile guvernuluĭ, și noĭ totŭ nu scăpamŭ.

— Cum o vrea Dumneḑeŭ, ḑise ospĕtătorulŭ nostru, rĕmâneți aicĭ. Maĭ stați până mâine séră în casa mea. Sperŭ că nu veți fi descoperiți. Sub-cârmuitorulŭ este unŭ bravŭ băiatŭ, căruia ĭ-am făcutŭ bine o dată; și nu creḑŭ că va avea inimă sĕ-mĭ calce casa.

Vĕḑêndŭ neputința de a face alt-felŭ, ne deciserămŭ a rĕmânea. Ne culcarămŭ, dar cugetările nu ne lăsară sê dormim până aprópe de ḑiuă.

A doua-ḑi, Sub-cârmuitorulŭ venì la casa amiculuĭ meŭ, poftitŭ la dejunŭ. Eŭ și cu camaradulŭ meŭ de nenorocire, șeḑurămŭ închișĭ într'o cameră, de unde puteam auḑì convorbirile agentuluĭ autorității.

— Grele timpurĭ am ajunsŭ, Domnule, ḑicea el. Vaĭ de acela care are pĕcatele a fi funcționarŭ astă-ḑĭ. Este silitŭ adesea sĕ facă și lucrurĭ în contra inimeĭ sale.

Cuvintele acestea ne căḑură ca unŭ plumbŭ pe inimă. Credeamŭ, de bună sémă, că ele sunt introducerea unuĭ pasŭ agressivŭ din partea sa. Ne închipuiamŭ că va fi simțitŭ ceva despre noĭ, și că era decisŭ a face o percuisițiune.

— Și cine sunt aceĭ pe carĭ-ĭ maĭ caută guvernulŭ? Eŭ nu sciŭ sĕ maĭ fi rĕmasŭ vre unulŭ din aceĭ ce aŭ luatŭ parte la 29 Martie. Sciŭ că ĭ-a prinsŭ maĭ pe toțĭ; ĭ-a prinsŭ, ĭ-a legatŭ, ĭ-a bătutŭ, ĭ-a surgunitŭ... Ce dracu? vrea sĕ-și bată jocŭ de tótă țéra?

Sub-cârmuitorulŭ scóse din buzunarŭ o listă, și citì numele a vre-o treĭ-ḑecĭ de persóne, între carĭ eraŭ și ale nóstre. Dupĕ acésta amiculŭ nostru ĭĭ spuse și luĭ numele acelorŭ prinșĭ la Iașĭ, și-ĭ descrise pe scurtŭ cele petrecute.

— Mulțămescŭ luĭ Dumneḑeŭ că nu m'am întêmplatŭ și eŭ în Iașĭ, ḑise Sub-cârmuitorulŭ. Póte m'amestecamŭ și eŭ în trebile acestea. Maĭ alesŭ că asta, precum vĕḑŭ, era o manifestare spontanee și pacifică, fără arme și fără sumeție. Găsescŭ că Măria Sa Vodă a făcutŭ o barbarie de cele maĭ urîcióse, chiar o nelegiuire.

— Lucru cu atâta maĭ crudŭ, ḑise ospĕtătorulŭ nostru, că găsesce instrumente în țéră cu carĭ sĕ facă asemenea neomeniĭ. De! acuma D-ta, de esemplu, cu ce inimă aĭ prinde pe ceĭ din listă și ĭ-aĭ trimete la loculŭ torturelorŭ?

— Cât despre mine, ar putea sĕ dórmă în pace. Numaĭ sĕ simțŭ eŭ unde-va asemenea suflete generóse, și m'așĭ duce singurŭ sĕ le înlesnescŭ călătorie bună.

— Greŭ îmĭ vine a crede, adăogă amiculŭ nostru.

— Ce? Sĕ n'am parte de copiĭ meĭ și de ce am maĭ scumpŭ în lume, dacă nu-țĭ vorbescŭ în curățenia inimeĭ.

— Cum! Dacă de esemplu, aĭ simți că sunt nisce ast-felŭ de ómenĭ la mine, nu mĭ-aĭ călca casa?

— Asta este curată insultă ce-mĭ facĭ. Dar eŭ în așa casŭ te-așĭ ruga sĕ mĕ presinți la eĭ, și m'așĭ crede muritorulŭ celŭ maĭ fericitŭ ca sĕ-ĭ potŭ servi cu ceva.

— Eŭ însă, dreptŭ sĕ-țĭ spunŭ, n'așĭ avea curagiulŭ ca sĕ te compromitŭ.

— Mulțămescŭ de neîncredere, și rogŭ pe D-ḑeŭ sĕ-mĭ dea ocasiune sĕ-țĭ dovedescŭ sinceritatea mea.

Convorbirea acésta o ascultarămŭ cu mare atențiune; dar inimele ne bătea de témă ca nu cum-va amiculŭ nostru sĕ vie la bizara idee de a-ĭ spune adevĕrul, fiind-că, cu tótă francheța ce arăta Sub-cârmuitorulŭ nostru, tot nu ne-am fi pututŭ încrede într'ênsulŭ.

Dupĕ dejunŭ, el plecà, asigurândŭ pe toțĭ despre lealele sale intențiunĭ.

III.

Pe valea Siretuluĭ, la o postă și jumĕtate maĭ în josŭ de Bacăŭ, este moșia Răcăciuniĭ a regretatuluĭ Vasile Sturza (1).

Acestŭ bărbatŭ, cu tóte că era dintr'o ramură cam depărtată de familia Domnuluĭ, era reputatŭ însă pentru patriotismulŭ și caracterulŭ seŭ liberalŭ. De aceea el și era maĭ tot dea-una disgrațiatŭ de Curtea Domnuluĭ și trăia isolatŭ cu familia sa la moșie, departe de sgomotulŭ capitaleĭ și de amestecăturile politice.

Dupĕ maĭ multă chibzuire, ne hotărîrămŭ a merge acolo. Douĕ motive ne îndemnaŭ la acésta : întêiŭ că camaradulŭ meŭ Balș era cumnatŭ cu el și voia sĕ-l întâlnĭască ; al douilea că daca ne coboramŭ pe lângă malulŭ stângŭ al Siretuluĭ până în dreptulŭ Racaciunilorŭ, fiindŭ drumulŭ maĭ isolatŭ de drumulŭ mare, am fi datŭ de o trecĕtóre fără străjĭ. Apoĭ maĭ sciamŭ că de la Răcăciunĭ până la Grozescĭ, nu am fi avutŭ de făcutŭ de cât ca douĕ poste, iar de acolo avêndŭ a trece totŭ locurĭ lăturașe, nu eramŭ expușĭ a fi prinșĭ.

— Frate, ḑiseiŭ amiculuĭ meŭ, fiind-că plecarea nóstră a rĕmasŭ pe deséră, voiŭ sĕ profitŭ de ḑiua acésta. Dă-mĭ unŭ calŭ ca sĕ mĕ răpeḑŭ la Giurgenĭ, sĕ-mĭ vĕḑŭ surorile.

Calulŭ de călărie se aduse ; săriiu pe elŭ, și sburaiŭ ca vêntulŭ.

IV.

Fuseiŭ nevoitŭ în curêndn sĕ maĭ oprescŭ góna caluluĭ, pentru că, îndată ce am eșitŭ de pe moșia amiculuĭ meŭ, avuiŭ

(1) Fostulŭ membru al guvernuluĭ interimarŭ de la Moldova, care împreună cu Anastasie Panu preparară triumfulŭ de la 5—24 Iauuarie 1858, maĭ apoĭ Prim-Președinte la Cassațiune.

a coborî o vale răpede, pe care este așeḑatŭ unŭ satŭ numitŭ Valea-Ursuluĭ. Dar cum ajunseiŭ de vale, mĕ urcaiŭ ca fulgerulŭ pe délulŭ Giurgenilor. Dupĕ ce mĕ suiiŭ pe cóma munteluĭ, mĕ coborîiŭ pe cósta cea-l'altă și intraiŭ în Mŏnăstire.

V.

Sub cuvêntulŭ de Mŏnăstire în genere se înțelege locașulŭ acela care coprinde o comunitate de călugărĭ saŭ călugărițe maĭ numerósă; iar acela care are numaĭ servitorĭ bisericeștĭ, saŭ unŭ numĕrŭ de monachĭ fórte restrânsŭ, se numesce Skitŭ saŭ Metocŭ.

Giurgeniĭ pórtă numele de Mŏnăstire, fiind-că are o comunitate de treĭ sute și maĭ bine de Maicĭ (1).

Apropiându-mĕ de chiliile surorilorŭ mele, ele îmĭ eșiră înainte cu brațele deschise și cu ochiĭ plinĭ de lacrămĭ de bucurie. O! dulce amorŭ de frăție! O dulcĭ suvenirĭ de copilărie! pentru de-apurarea voĭ vețĭ rĕmânea întipărite în inima mea, și mĕ vețĭ însoți până la mormêntŭ!

Surorile mele auḑiseră, din gurile trecĕtorilorŭ, despre evenimentele de la Iașĭ; și cât despre mine, aveaŭ scirile cele maĭ confuse. Ipotesele, temerile, îngrijirile lor eraŭ alarmante. Una din ele îșĭ făcuse pregătirile ca sĕ plece la Iașĭ spre a se încredința despre sórta mea. Póte dar orĭ-cine sĕ-și închipuiască ce impressiune și ce surprindere le-a causatŭ neașteptata mea venire. Ele rîḑeaŭ, plângeaŭ, mĕ îmbrățișaŭ, și mĕ întrebaŭ mereŭ, dacă în adevĕrŭ eramŭ eŭ, saŭ vre-o fantasmă care se juca cu ele. Le spuseiŭ tóte aventurile mele, și ele îngenuchiară la icóna îmbrăcată în argintŭ a Maiceĭ Domnuluĭ, moștenire rĕmasă lorĭ de la mama nóstră, mulțămindŭ că aŭ ascultatŭ rugăciunile ce făcuseră pentru mine.

(1) Actualmente este unŭ simplu Schitŭ toleratŭ, iar numĕrul Maicilorŭ abia se urcă la 40.

Mĕ delectaiŭ în petrecerea cea maĭ duiósă cu surorile mele până în deséră. Mĕ feriiŭ însă a le spune despre intenţiunea mea de a emigra, voindŭ a evita nouĕ sfâşieriĭ în inimele lor; căcĭ aceste biete surorĭ, în mine vedeaŭ nu numaĭ unŭ frate de inimă, dar chiar unŭ părinte protectorŭ, — şi afară de mine în nimenĭ altulŭ nu speraŭ! Le spuseiŭ, cu tóte acestea, că nu am curagiulŭ a merge şi a şedea la moşie, că sunt decisŭ a trăi retrasŭ cât-va timpŭ şi că, de orĭ unde voiŭ fi, le voiŭ scrie şi voiŭ face ce voiŭ putea pentru ele.

După ce am prânzitŭ, am încălecatŭ şi am plecatŭ lăsândŭ pe amărîtele surióre cu lacrimele în ochĭ.

VI.

Intorcêndu-mĕ la Buciumĭ, nu avuiŭ a întârdia multŭ, căcĭ făcêndu-se séră, trebuia sĕ plecămŭ dupĕ planulŭ ce făcusem de diminéţă. Căruţa sosì. Bagajele nóstre nu cereaŭ multă bătae de capŭ: al meŭ se mărginĭa într'o geantă de vênătóre, în care aveam douĕ rênduriĭ de primenele albe ce-mĭ dedese amiculŭ meŭ Negruţi, (fiind-că eŭ nu putusemŭ lua nimica din ale mele); ĭar al camaraduluĭ meŭ ce era ceva maĭ bogatŭ, se mărginĭa într'unŭ micŭ sacŭ de voiagiŭ.

Când eram sĕ ne suimŭ în trăsură, întrebaiŭ pe amiculŭ meŭ dacă era scumpŭ tocmitŭ omulŭ ce avea sĕ ne ducă. Intrebarea era fórte înţeléptă, pentru cuvinte raţionabile, care nu puteaŭ trece din vederea bunuluĭ meŭ amicŭ. Acesta mĕ întrebà în ce stare se află finanţele mele. Ĭi arătaiŭ punga, în care din întêmplare nu se aflară de cât bieţĭ douĭ galbenĭ austriacĭ, şi aceia încă fórte roşĭ de pila zarafilorŭ ovrei din Iaşĭ. Când vĕdŭiŭ acésta, întrebaiŭ pe camaradulŭ meŭ de nu cum-va este el maĭ bogatŭ. El ìmĭ rĕspunse afirmativŭ, arătându-mĭ treĭ jumĕtăţĭ de irmilicĭ (icosarĭ) turceştĭ de aurŭ, de care rîserămŭ cu toţiĭ. Negruţi atuncĭ ìmĭ cerù sĕ facŭ schimbŭ cu punga sa, lucru la care mĕ supusseiŭ cu ama-

bilitate; maĭ alesŭ că, puindumĭ-o el singurŭ în buzunarŭ, o simțiĭu maĭ țeapănă în greutate de cât a mea.

Ne luarăm adio, și, suindu-ne în cărucióră, plecarămŭ cu inimele pline de încredere în stéua sub care ne-am fostŭ născutŭ.

VII.

Apucarămŭ pe sub pólele munțilorŭ rîpoșĭ ce sunt despre malulŭ stângŭ al Siretuluĭ. Avurămŭ a trece maĭ multe sate și pădurĭ. Călătoria nóstră de și, ce e dreptulŭ, era destulŭ de romantică, dar somnulŭ nu ne prea lăsa sĕ admirămŭ locurile pitorescĭ pe unde treceamŭ. Camaradulŭ meŭ dormĭa dusŭ, cum ḑicŭ Moldovenĭĭ, fără a gândi nicĭ la pericolulŭ de a fi prinșĭ, nicĭ la frumusețile ceruluĭ de nópte, nicĭ la scuturătura căruțeĭ. Eŭ, ceva maĭ poeticŭ de natura mea, eram transportatŭ de fantasie prin océnulŭ azuriŭ al firmamentuluĭ, și mĕ ocupamŭ a împleti ghirlande din stelele ce culegeamŭ de pe bolta cerésca. Cu tóte acestea despre ḑiuă, moțăiamŭ ca toțiĭ prosaiciĭ, tocmaĭ când natura era maĭ încântătóre, când lumina ḑileĭ se lupta sĕ spargă întunereculŭ, și când cerulŭ despre rĕsăritŭ arăta Aurora, căreia nemuritorulŭ Omer îĭ da degete de crinŭ, și căreia Românĭĭ îĭ ḑicŭ *zorile*.

Nu vĕ supĕrațĭ, scumpĭ lectorĭ, despre lungimea ce facŭ, prin descripțiunile acestea, opereĭ mele. Sciŭ că avețĭ nerăbdarea de a mĕ vedea ajungêndŭ maĭ iute la capĕtulŭ suveniriloru mele. Eŭ însumĭ aș dori sé vĕ îndestulezŭ dorința; dar de! ca muritorŭ, nu potŭ merge de cât pe fața pămêntuluĭ, nu potŭ sbura nicĭ ca îngerĭĭ, nicĭ ca șoimiĭ. Inchipuiți-vĕ, pe lângă acestea, cât timpŭ coprinde o nópte întrégă, petrecută în căruță, câtă distanțŭ de locŭ am avutŭ a trece până în ḑiuă, și judecațĭ dacă timpulŭ acesta și distanța acésta nu sunt maĭ lungĭ de cât frasele ce le vedețĭ aicĭ.

VIII.

A doua ḑi, pe la nouă ore de diminéță, trecurămŭ Siretulŭ pe podulŭ de pe moșia Răcăciuniĭ. Până aicĭ nu furăm supĕrațĭ, ba nicĭ măcar întrebațĭ de nimenĭ. Eram ca în timpiĭ de pace: póte din negligența sub-prefecțilorŭ, prin sate nu eraŭ puse nicĭ unŭ felŭ de străjĭ.

Ajunserăm cu fericire la așeḑarea cumnatuluĭ camaraduluĭ meŭ, onorabilulŭ D. Vasile Sturza.

Acesta ne întêmpină cu tótă mulțămirea unuĭ sufletŭ generosŭ. Ne oprì acolo la dejunŭ și la prânzŭ, ĭar dupĕ acésta puse la dispositiunea nóstră o trăsurică cu treĭ caĭ, mititeĭ dar agerĭ, spre a urma călătoria nóstră. Aicĭ camaradulŭ meŭ se căpuì cu o sumușóră de banĭ; care îl făcea de ḑece orĭ maĭ bogatŭ de cât mine; după care-mĭ propuse sĕ facemŭ o casă comună, lucru ce primiĭu fără nicĭ o opunere.

Ast-felŭ plecarăm de la Răcăciunĭ pe la patru ore dupĕ prânzŭ. De aicĭ, până sĕ ajungemŭ în valea Trotușuluĭ, avurămŭ a trece maĭ multe șiruri de dealurĭ, pe nisce drumurĭ nu destulŭ de practicabile.

Din norocire vizitiulŭ nostru cunoscea calea; alt-fel eramŭ expușĭ a ne rătăci prin mulțimea văilor variate și a drumurilorŭ încălcite prin care am trecutŭ.

Ajunserăm, cu ḑiuă încă în valea Trotușuluĭ, în dreptulŭ satuluĭ Slobozia, unde rîulŭ Taslăuluĭ se împreună cu rîulŭ Trotușuluĭ. Trecurăm amêndouĕ rîurile acestea, unulŭ prin vadŭ, altulŭ pe podŭ, și pe la ḑece ore de nópte sosirămŭ la moșia Grozescĭ ce este sub pólele Carpaților.

Trecêndŭ pe lângă unŭ hanŭ ce nu era departe de curtea boĭerésca, vĕḑurăm o mare mișcare și auḑirăm vocĭ sgomotóse. Nu înțelegeamŭ ce putea sĕ fie, și nicĭ voirăm a sta ca sĕ întrebămŭ, judecândŭ a fi maĭ înțeleptŭ ca sĕ trecemŭ în tăcere, pentru ca sĕ nu însuflămŭ prepusurĭ.

Pórta curțeĭ boĭerescĭ se deschise, și intrarămŭ în casă. Ingrijitorulŭ moșieĭ, cu carele aveamŭ veche cunoscință, se afla la masă împreună cu vre-o alte patru persóne necunoscute. El, cum mĕ vĕḑù, se sculà și ne salutà franțuzesce, spuindu-mĭ a ne arăta că nu scimŭ românesce. Ca omŭ inteligent, el înțelesese că în ast-felŭ de timpĭ și împrejurărĭ, eŭ nu aveam ce căuta pe aicĭ fără unŭ motivŭ extra-ordinarŭ. Așa dară îndată și furăm presentațĭ către assistențiĭ necunoscuțĭ, ca maestri la fabrica de sticlărie, ce se afla pe moșia acésta. Ne poftì după acésta la masă, unde mâncarămŭ cu tóte că nu prea aveam poftă.

Ospĕtătorulŭ nostru cu tóte acestea părea fórte îngrijitŭ. Noĭ nu eram maĭ liniștițĭ, ne putêndŭ înțelege nicĭ causa pentru care el ne recomandase ca străinĭ, nicĭ caracterulŭ ómenilor ce eraŭ cu noĭ la masă.

IX.

Cum ne scularămŭ de la cină, ospĕtătorulŭ nostru cerù permisiunea de la ceĭ-l'alțĭ óspețĭ ca sĕ mérgă sĕ ne indice camera de culcare.

Indată ce ne băgà într'o cameră laterară, ne întrebà ce împrejurărĭ ne aduceaŭ. Iĭ spuserămŭ pe scurtŭ că voimŭ sĕ ne înlesnĭască mijlócele de trecere în Ardeal.

— Pentru numele luĭ Dumneḑeŭ, ḑise el, trebue sĕ vĕ facețĭ nevĕḑuțĭ îndată de aicĭ.

— Cum, ce felŭ ? de ce ?

— Vĕḑut'ațĭ ómeniĭ cu carĭ ațĭ șeḑutŭ la masă ?

— Ș'apoĭ ?

— Aceștia sunt douĭ Sub-cârmuitorĭ cu ajutórele lor. Totŭ satulŭ e în picióre. Toțĭ Slujitoriĭ de la douĕ sub-cârmuirĭ și o mulțime de Plăĭeșĭ și Mazilĭ armațĭ sunt aicĭ în satŭ.

— Pentru ce ?

— Pentru că s'a întêmplatŭ o mare posnă.

— Ce întêmplare?

— Patru tinerĭ de la Paris, Mălinescu, Leca, Cozadin şi Chinezu, viindŭ din Ardeal, dupĕ ce aŭ trecutŭ frontiera, aŭ venitŭ astă-dĭ diminéţă aicĭ la hanŭ. Sub-ofiţerulŭ de graniţă, carele staţiona în satŭ, viindŭ la eĭ şi cerêndu-le paspórtele, îndată ce vĕdŭ că sunt veniţĭ de la Paris, dupĕ ordinele ce avea, îĭ invită sĕ trécă graniţa îndĕrĕptŭ. Eĭ se opuseră. Sub-ofiţerulŭ atuncĭ le declară că sunt arestaţĭ, şi că dupĕ ordinele ce are trebuia sĕ-ĭ trimiţă la Laşĭ. El şi eşì din camera în care tinerĭĭ se aflaŭ, închidêndŭ uşa pe din afară. Dupĕ acésta venì în curênd cu patru Slujitorĭ ce avea la dispositiunea sa, şi cu câţĭ-va sătenĭ. Dar îndată ce aceştia se arătară la pórta hanuluĭ, douĕ glónţe şuerară pe una din ferestrele camereĭ arestaţilorŭ; unŭ glonte lovì pe unŭ Slujitorŭ în peptŭ şi-l culcà mortŭ pe clipă; cel-l'altŭ lovì pe sub-ofiţerŭ în falcă, şi-l culcà şi pe acesta la pămêntŭ. Slujitorĭĭ şi sătenĭĭ se făcură îndată nevĕdŭţĭ, împreună cu toţĭ ómenĭĭ din hanŭ. Tinerĭĭ atuncĭ sparseră uşa, şi lăsându-şĭ bagagele în cameră, plecară prin mijloculŭ satuluĭ cu puscele (douĭ din eĭ aveaŭ puscĭ) pe umere, şi intrară în munţĭ. Amêndouĭ Sub-cârmuitorĭĭ ceĭ maĭ apropiaţĭ aŭ venitŭ cu tóte puterile lor îndată. S'aŭ împĕnatŭ tóte drumurile, tóte potecele, pentru ca sĕ-ĭ pótă prinde. Sub-ofiţerulŭ trăesce încà, cu tóte că glonţulŭ ĭ-a sfărămatŭ falca stângă şi a trecutŭ prin vinele gâtuluĭ pe sub ureche. Póte cu ajutorulŭ doctoruluĭ de la Têrgulŭ Ocneĭ, care-l caută, sĕ scape. Judecaţĭ dară în ce posiţiune ne aflămŭ şi ce putemŭ sĕ facem.

— Aşa dară ce este de făcutŭ? întrebaiŭ eŭ.

— D-vóstră, sĕ vĕ odihniţĭ până diminéţă. Sub numele de Nemţĭ, precum v'aŭ vĕdutŭ Sub-cârmuitorĭĭ, de o cam dată nu însuflaţĭ nicĭ unŭ prepusŭ; sunteţĭ în tótă siguranţa. Dacă voiţĭ sĕ şedeţĭ câte-va ţile la fabrica de sticle, potŭ sĕ vĕ aşedŭ fără nicĭ o temere. Nu vĕ potŭ însă garanta de va putea

trece peste hotarŭ. De voiţĭ a face acésta maĭ curêndŭ, altŭ chipŭ nu sciŭ de cât sĕ vĕ duceţĭ pe drumurĭ lăturaşe, până la Focşanĭ; şi de acolo sĕ treceţĭ în ţéra Muntenéscă.

X.

Ne culcarămŭ în camera ce ni se destinase.

Ospĕtătorulŭ nostru se numĭa Costake Bălăşescu; D-ḑeŭ sĕ-ĭ facă ţĕrêna uşóră! căcĭ nu târḑiŭ a murităŭ sĕrmanulŭ de epidemia holereĭ!

— Până aci ne-am strecuratŭ bine, ḑiseiŭ amiculuĭ meŭ. Dacă noroculŭ ne va fi tot aşa de favoritorŭ până în capĕtulŭ odisseeĭ nóstre, vom putea ḑice că suntem născuţĭ într'o zodie fericită.

— Sĕ nu ne felicităm ŭ aşa de curêndŭ. Cine scie capriţiurile hazarduluĭ. Până nu ne vom vedea trecuţĭ peste Milcov, de pericolŭ nu suntem scăpaţĭ.

— Eŭ sperŭ că vom scăpa prea bine. Avemŭ sĕ trecemŭ prin locurĭ totŭ nebăgate în sémă. Dar pe mine mĕ înîncurcă numaĭ unŭ lucru: nu cunoscŭ drumulŭ până la Panciŭ.

— Până acolo îl cunoscŭ eŭ, ḑise amiculŭ meŭ Balş. M'am dusŭ de multe orĭ la Panciŭ, căcĭ tatălŭ meŭ avea vie acolo, şi mergeamŭ maĭ în tot anulŭ.

— Dacă e aşa, mergemŭ bine; căcĭ de la Panciŭ la Focşanĭ cunoscŭ eŭ drumulŭ.

Convorbirea căta s'o scurtezŭ. Căcĭ auḑindŭ sgomotŭ în odaia de alăturĭ, cunoscurămŭ vocile iubiţilorŭ noştrĭ Subcârmuitorĭ.

— Eĭ, aĭ draculuĭ pehlivanĭ! ḑicea unulŭ din eĭ. Auḑit'aĭ curagiŭ la dênşiĭ? sĕ tragă eĭ cu puşca chiar în mijloculŭ satuluĭ!

— Şi astea tóte, pentru ca sĕ ne dea de lucru. Dar, adecă, între noĭ fie vorba! cam avea şi dreptate bieţiĭ băeţĭ. Subofiţerulŭ s'a purtatŭ cam rĕŭ. Intâiŭ că el, dacă avea ordine

ca să nu lase pe tinerii de la Paris să vie în țără, trebuia să-i fi opritu chiar la graniță, și să fi statu să-i oprească chiar de acolo. Al douilea că, dacă a vădutu că se opunu de a se întórce, trebuia să cumpănească posiția unor caractere hotărîte; mai alesu că pentru nisce asseminea ómeni, cari nu puteau fi considerați ca făcători de rele, trebuiau luate alt-felu de măsuri.

— Dar să lăsămu asta de-o parte. Haide să facemu catagrafia lucrurilor lor. Eată două geamantane și trei săcușori de voiagiu. Nevoe mare nu avem ca să vedemu ce coprindu; cheițele lor sunt aici. Bieții băeți, n'au avutu timpu să-și ia nici cheile!

— Să vizitămu întâiu saciî... A! eată nisce hârtii. Bunu!... Eacă chiar paspórtele lor; despre numele lor suntem asigurați acuma. Putem ḑice că-i avemu ca prinși. Fără pasportu, Nemții, cum i-ar prinde, i-ar pune la dubă..... O! fórte sigurŭ. Mâine dimineață să dămu de scire la vama Nemțéscă.

— Adecă, ḑèu! n'ar fi óre mai bine să-i lăsămu cu D-ḑeu? Cine scie! Póte că sunt băeți buni. Adecă de ce să punemu atâta dușmănie și stăruință ca numai de cât să-i prindemu?

— Escî nebunu. Dar creḑi tu că dacă i-am prinde, n'am căpěta mulțămită de la guvernu?

— Ce mulțămită? O să ne facă Pitarî, cel multu Medelniceri. Ce mai lucru!

— Măcar atâta; atunci avem dreptu să intrămu între alegětorii de deputați.

— Dă-o la dracu de cinste. Eu dreptu să-ți spunu, nu puiu nici unu temeiu pe ranguri. Pe lângă asta, sunt sigurŭ că peste ḑece ani cu decretele de boierie avemu să ne lipimu fenestrele.

— Asta e vorbă... dar ian să mai vedemu ce mai aŭ domnișorii în borfele lor.

Incepură dupě acésta a numěra veste, pantaloni, cămăși, și alte mărunțișuri ce puteau să aibă nisce studenți. Apoi o-

norabilii Sub-cârmuitorĭ găsiră cu cale a le împărți între eĭ, pentru ca sĕ nu maĭ ostenĭască curieriĭ a le duce pe la Iașĭ; lucru ce li s'a părutŭ fórte legitimŭ.

XI.

Abia se crĕpase de ḑiuă, și auḑiiŭ bătêndŭ în feréstră. Eŭ, celŭ întâiŭ, mĕ deșteptaiŭ, și vĕḑuiŭ că era ospĕtătorulŭ nostru, carele ne îndemna sĕ plecămŭ.

Sculaiŭ pe camaradulŭ meŭ, carele avea poftă sĕ se maĭ legene în visurĭ. In maĭ puținŭ de ḑece minute furămŭ gata. Luarămŭ dulcéță și cafea négră dupĕ tabietulŭ boĭerescŭ, eșirămŭ afară, ḑiserămŭ adio d-luĭ Bălășescu, și ne urcarămŭ în echipagiulŭ nostru.

Era o ḑi fórte frumósă. Dacă nu ne-am fi aflatŭ în condițiunea de proscrișĭ, am fi ḑisŭ că facemŭ o călătorie sentimentală, o partidă de plăcere. Afară de frumusețea cea veselă a ḑileĭ, apoĭ ne bucuram și de o cale desfătătóre: treceam nisce delurele și nisce vălcele adornate cu păduriĭ saŭ cu dumbrăvĭ, care înfățișaŭ nisce adevĕrate grădinĭ naturale. Eŭ adesea căḑeam în estasea încântămêntuluĭ; și une-orĭ așa eram de cufundatŭ în meditațiunile mele poetice, în cât uitamŭ că mĕ aflu lângă unŭ amicŭ prosaicŭ, și de o natură cu totulŭ diferită de mea.

Pe aprópe de apusulŭ sóreluĭ, am ajunsŭ în Panciŭ.

Acesta este unŭ orășelŭ, ca și Odobesciĭ, situatŭ între déluriĭ coperite cu viĭ. Locuitoriĭ seĭ sunt în genere proprietarĭ aĭ viiloruĭ carĭ le cultivă. Orașulŭ acesta este prea veselŭ, nu numaĭ pentru posițiunea luĭ cea pitorescă, dar și prin locuitoriĭ seĭ. In adevĕrŭ vinulŭ care sĕ varsă pe acolo cu atâta îmbilșugare, care se găsesce atât de eftinŭ, a comunicatŭ locuitoriloruĭ o umóre de-a pururea veselă. Oriĭ în cotro de întorcĭ, auḑĭ lăutarĭ cântândŭ și ómenĭ jucândŭ; melancolia saŭ întristarea n'aŭ locŭ de ospĕtare pe aicĭ. — chiar de se arată câte o-dată, trecŭ ca călătóre, — trecŭ precum tre-

ceamŭ noĭ atuncĭ. Cu dreptŭ cuvêntŭ s'ar crede cine-va într'unŭ orașŭ mitologicŭ, între Satirĭ, Faunĭ și fiĭ aĭ ḑeuluĭ Bacchu.

* Am trasŭ la o cârciumă, care avea o odae comună pentru trecĕtorĭ, cu tóte că în ironie se numĭa *Otelulŭ Veselieĭ*.

Cârciumarulŭ ca omŭ de omenie, ne oferì o cămăruță care o păstra pentru persóne de considerațiune. O mesuță albă, douĕ scaune de teiŭ, douĕ paturĭ rustice asternute cu scórțe, forma totŭ mobilămêntuluĭ camereĭ nóstre.

Dupĕ cât ne informarămŭ de la unŭ băiatŭ inteligentŭ al oteluluĭ nostru, în Panciŭ locuescŭ și câțĭ-va boerĭ bogațĭ. Cunosceamŭ câte-va nume de ale persónelorŭ ce-mĭ numise, și voiamŭ sĕ mĕ ducŭ sĕ le daŭ visită; dar amiculŭ meŭ, cu o prea dreaptă înțelepciune, mĕ oprì, pentru ca sĕ nu dămŭ bănuelĭ.

Ne închiserămŭ în camera nóstră. Găsindŭ cu cale a ne face toaleta pentru a doua-ḑi, așa precum hotărîsemŭ sĕ plecămŭ prea de diminéță, — ne puseserămŭ ca sĕ ne rademŭ. Camaradulŭ meŭ, pentru ca sĕ se facă necunoscutŭ, își rase mustățile; și, ce e dreptulŭ D-ḑeŭ, se făcuse fórte urîtŭ. Băiatulŭ care ne aduse apă caldă rîdea de nu maĭ putea; rîdeamŭ și eŭ ca sĕ-ĭ facŭ plăcere.

FUNDAȚIUNEA UNIVERSITARĂ CAROL I. BUCUREȘCI

XII.

Dar, eŭ, din când în când iscodĭamŭ pe băiatŭ.

— Cine este Polițaiŭ aicĭ? îl întrebaiŭ.

— Polițaiŭ? dar ce mâncare e asta?

Și diavolulŭ de băiatŭ începe a rîde, țindu-se cu mâna de inimă. El nu scia ce va sĕ ḑică polițaiŭ, și nicĭ auḑise asemenea cuvêntŭ. Dupĕ ce-ĭ explicaiŭ, îmĭ spuse curatŭ că de asemenea slujbașĭ primeȷdioșĭ ĭ-a feritŭ Dumneḑeŭ.

— Dar măcar Privighetorŭ (sub-cârmuitorŭ) nu avețĭ?

— Ba, Privighetorŭ avemŭ. El șede chiar peste drumŭ. Dar acuma nu este acasă. E dusŭ ca sĕ ridice Plăĭeșiĭ.

— Ce să facă cu Plăieșii ?

— Ca să păzească țéra de buntușnicĭ.

Și iarăși începe a rîde, scărpinându-se la céfă.

— Ce buntușnicĭ, măĭ băete ?

— Sciŭ eŭ ce mâncare or fi ? Póte că sunt boĭerĭ de ceĭ care-și radŭ mustățile.

Și ĭar rîdea diavolulŭ de băiatŭ.

— Și sunt pe aicĭ buntușnicĭ de aceia ?

— Ba ne-o feritŭ Dumnedeŭ ! Eĭ sunt numaĭ la orașe marĭ... Aicĭ n'aŭ ce căuta.

— Și ce-or să facă Plăieșiĭ aicĭ ?

— Așa... o să-ĭ ducă la Focșanĭ, póte că să vie pe acolo buntușniciĭ.

In mijlocŭlŭ glumelorŭ acestora noĭ ne raserămŭ. După acésta ḑiseiŭ băiatuluĭ că : până ce-or veni Plăieșiĭ, să ne păzească de buntușnicĭ, pentru ca să-ĭ dămŭ unŭ bacșișŭ bunŭ a doua ḑi.

Iar diavolulŭ de băiétŭ eși hohotindŭ.

Cu chipulŭ acesta, aflarămŭ că suntem în față cu reședința sub-cârmuireĭ, și că se concentraŭ Plăieșiĭ la Focșanĭ.

Avurămŭ subiectŭ destulŭ de importantŭ, pentru ca să conversămŭ o bună parte din nópte. Ingrijirĭ și temerĭ destul de naturale ne cuprinseseră. Cu tóte acestea, încreḑuțĭ în zodia nóstră cea fericită, adormirămŭ în fine cu cea maĭ mare linisce sufletéscă.

Pe la medulŭ nopțeĭ, mĕ deșteptaiŭ într'unŭ răcnetŭ. Deschiseiŭ ochiĭ, și vĕḑuiŭ pe camaradulŭ meŭ în picióre, în mijlocŭlŭ camereĭ.

— Ce este, frate ?

— O secătură... am visatŭ că mĕ băteamŭ cu Plăieșiĭ ; și am săritŭ, fără sé sciŭ cum, în mijocŭlŭ caseĭ.

— Pĕcatŭ că nu e băiatulŭ aicĭ, ca să aibă de ce rîde.

— Nu-ĭ nimica : ĭ-om spune mâine diminéța și l'om face să rîḑă.

Ne culcarămŭ ĭarăși și ne legănamŭ după acésta în visurĭ delicióse.

Când a rĕsăritŭ stéoa dimineţeĭ, băiétulŭ oteluluĭ dupĕ ordinulŭ ce-ĭ dădusemŭ, venì de ne deşteptà. Ne spălarămŭ, ne gătirămŭ, băurămŭ câte unŭ paharŭ de apă cu zahărŭ în locŭ de dulcéţă, şi plecarămŭ puindŭ unŭ sorocovĕţŭ (sfanţŭ) în mâna băiatuluĭ nostru. El sărutà moneda, şi rîse cu o poftă nespusă.

XIII

Trecurămŭ încă câte va délurĭ şi vâlcele, până sĕ eşimŭ din podgoria Panciuluĭ. La cea de pe urmă vale ce aveam a trece, ne coborîrămŭ, fiind-că era prea răpede. De acolo se desvălia înaintea ochilorŭ o panoramă de cele maĭ grandióse.

Şesulŭ Siretuluĭ, împreunatŭ cu şesulŭ Putneĭ, înfăţişaiŭ o câmpie nemărginită, prin care se vedeaŭ licărindŭ rîurile acestea ca nisce şerpĭ de argintŭ.

Satele, presărate pe icĭ pe colea; turmele de vite, risipite în tóte părţile; plugurile date pe brazdă prin locurile cele maĭ mănóse; splendórea în care tóte păreaŭ a străluci sub raḑele aurite ale sóreluĭ de primă-vară; tóte acestea înălţaŭ sufletulŭ măreţŭ al poetuluĭ şi al omuluĭ de inimă. Iar departe spre miaḑă-ḑi, departe ca la douĕ poste, se zăria unŭ punctŭ distinctivŭ, unŭ globŭ scânteietorŭ ce eşia dintr'o negură subţire ce ploua peste orizontŭ; acesta părea a fi unŭ ce cu totulŭ fenomenalŭ. Intrebândŭ pe unŭ ţĕranŭ trecĕtorŭ, aflarămŭ că ceea ce se vedea era turnulŭ uneĭ bisericĭ din Focşanì. Prin urmare de aci vedeamŭ distanţa ce aveamŭ de făcut.

Dupĕ ce ne coborîrămŭ de vale, apucarămŭ calea Focşanilor peste şesulŭ întinsŭ şi nemărginitŭ, pe care-lŭ admirasem de pe dealŭ.

Caiĭ noştriĭ mititeĭ şi iuţĭ, ne duceaŭ în trépădulŭ cel mare, ca când aveaŭ nerăbdare de a ajunge maĭ curênd la locŭlŭ destinatŭ, pentru ca sĕ scăpe de noĭ. Nicĭ căldura, nicĭ prafulŭ, nu ne supĕra: admirarea natureĭ, rîsetele şi glumele

acompaniaŭ sufletele nóstre. Ne credeamŭ într'o adevĕrată călĕtorie poetică, într'o adevĕrată preumblare de petrecere; uitarămŭ că eram proscrişĭ, dacă o împrejurare ne-aşteptată nu ar fi venitŭ sĕ ne aducă aminte de situaţiunea nóstră.

Se vedea Focşaniĭ ca la o jumătate poştă înaintea nóstră. Ne opriserămŭ pentru câte-va momente, ca sĕ maĭ resuflămŭ caiĭ, sub o salcie mare şi pletósă ce era în marginea drumuluĭ. Atuncĭ, uĭtându-ne înderĕptŭ, vedemŭ o trupă de călăreţĭ carĭ veniaŭ destulŭ de tare. Nu ne închipuiamŭ ce putéa sĕ fie, şi nicĭ cutezamŭ a întreba pe unŭ trecĕtorŭ ce se oprise o-dată cu noĭ sub salcie.

— Ce sont, des hommes armés, ḑise camaradulŭ meŭ, care avea vederea maĭ bună.

— Nu creḑŭ, ḑiseiŭ eŭ.

— Fără nicĭ o îndouélă, adaogă elŭ totŭ în limba franceză. Eată se vĕḑŭ puscele lor lucindŭ la raḑele sóreluĭ.

— Dar ce dracu, respunseiŭ, de unde sĕ fie cavalerie pe aicĭ?

— Plăĭeşiĭ..... eaca Plăĭeşiĭ, ḑise trecĕtorulŭ nostru necunoscutŭ.... Breee! da mulţĭ sunt: par-că trecŭ peste sută

— Ce Plăĭeşĭ, ne spuĭ, fărtate?

— La Focşanĭ de aseară încă se aştepta sĕ vie nisce Plăĭeşĭ de la munte... pentru buntuşnicĭ.

— *Partons!* ḑise camaraduiŭ meŭ.

Ne aruncarăm în trăsură, şi deterămŭ biciŭ cailor, cu tóte că eŭ stăruiamŭ sĕ maĭ stămŭ ca sĕ mĕ pot uĭta la cavaleria plăĭeşéscă.

— Fuga e ruşinósă, dar e sănătósă; ḑise camaradulŭ meŭ. Nu e timpŭ de făcut poesie. Cine scie? Póte că aceştia vinŭ chiar dupĕ noĭ; maĭ alesŭ că scim încă de le Panciŭ despre întrunirea Plăĭeşilor.

— Dar óre nu cum-va se petrecŭ în ţéră încă ceva lucruri serióse? Nu cum-va a proruptŭ ceva rĕscóle prin districte? N'ar fi maĭ bine óre, ca în locŭ de a căuta sĕ fugimŭ, sĕ ne

mai oprim ?... Eŭ nu-mĭ potŭ explica: Cum așa fără de cuvêntŭ, aceste rădicări de ómenĭ armațĭ? Póte că este ceva. — Orĭ-ce și orĭ cum sĕ fie, trebue sĕ grăbimŭ sĕ ajungem în Focșanĭ.

XIV.

In ast-felŭ de convorbirĭ și ipotese, mergêndŭ răpede și uitându-ne mereŭ îndĕréptŭ la călărimea care părea a se ținea de urmele nóstre, intrarăm în Focșanĭ.

Cu tóte că nu aveam nicĭ unŭ felŭ de rĕvașŭ de drumŭ, nu întêmpinarămŭ însă nicĭ o împedicare; fiind-că Focșaniĭ, ca tóte orașele Moldoveĭ, nu aveaŭ (nicĭ aŭ până acuma) bariere.

Traserămŭ la o cârciumă pĕcătósă, pentru ca sĕ fim maĭ puținŭ expușĭ de a fi luațĭ la ochĭ de Poliție, saŭ de spionĭĭ sĕĭ. Intr'o mică căměruță mobilată cu unŭ singurŭ pătuțŭ, așternutŭ cu o singură rogojină, aduserămŭ tóte bagagele nóstre.

Dupĕ o jumătate de oră, timpŭ pe care-l întrebuințarămŭ ca sĕ ne facem toaleta, eșirămŭ ca sĕ mergemŭ sĕ vedemŭ în cotro vom apuca. Nu eșirămŭ încă pe pórtă, și eată că vedem mulțime de poporŭ grămădindu-se la pórtă. Cauza acesteĭ grămădirĭ era ca sĕ vaḑă venirea Plăĭeșilorŭ, carĭ intraŭ în orașŭ.

Acestia eraŭ simpli țĕranĭ, vênătorĭ de la munte. Armătura lor consista în flinte țĕrănescĭ, care de și próste și cu cremenĭ, însă sciŭ a culca ursulŭ cel puternicŭ și șoimulŭ cel iute. Costumulŭ lor era maĭ uniformŭ: sucmane saŭ zeghĭ albe, nădragĭ saŭ iță de lână albĭ, căciulĭ de óie saŭ pălării. Caiĭ lor, de tóte culorile, eraŭ în genere micĭ dar iuțĭ și petroșĭ. La oblâncul fie-căruia, atârna o traistă cu merinde. Scopulŭ întrunireĭ lor era, precum aflarămŭ, pentru ca sĕ dea mână de ajutorŭ Prefectuluĭ spre a comprima orĭ-ce revoltă s'ar arăta unde-va.

Trupa care o vĕḍusemŭ era ca de o sută de inși tot unulŭ și unulŭ, voinicĭ și spetoșĭ, gata și bunĭ pentru orĭ-ce treabă maĭ bună.

XV.

Dupĕ ce asistarĕmŭ la acest spectacolŭ, eșirĕmŭ pe uliță, fără a sci în cotro apucămŭ și fără a cuteza sĕ întrebăm pe cineva.

In adevĕrŭ camaradulŭ meŭ nu venise nicĭ o-dată prin Focșanĭ. Eŭ cu vre-o douĭ-spre-ḍece anĭ în urmă trecusemŭ o-dată pe aicĭ, dar nu-mĭ rămăsese în memorie maĭ nimica. Sciamŭ numaĭ că este o gârliță, care se chiamă Milcovul, care făcea hotarŭ între ambele Principate, și că pe acolo trebuia sĕ trecemŭ la Muntenĭ.

Eŭ avuseiŭ negligența a eși fără schimbare de toaletă: eram într'unŭ surtucŭ negru și cu nisce botforțĭ lungĭ, care cam bătea la ochĭ. Vedeam că se cam uita lumea la mine, dar nu-mĭ închipuiamŭ că m'ar fi pututŭ recunósce cine-va; maĭ alesŭ că nu sciamŭ pe atuncĭ sĕ fi avutŭ cunoscințe prin acest orașŭ.

Dupĕ ce am trccutŭ maĭ multe strade în dreapta și în stânga, căutândŭ mereŭ ca sĕ dămŭ peste gârla Milcovuluĭ, ne pomenirămŭ într'o stradă, care dupĕ bogăția prăvăliilorŭ ce avea, dam cu socotélă că este strada principală a orașuluĭ. Ne îndouiamŭ însă dacă pe aicĭ puteam da de Milcov. In nerăbdarea mea de a mĕ informa maĭ curêndŭ, intraiŭ într'o prăvălie, lăsândŭ pe camaradulŭ meŭ în stradă.

Uitându-mĕ prin prăvălie, mĕ gândiiŭ îndată ce așĭ putea sĕ târguescŭ, ca sĕ mĕ potŭ da în vorbă cu băețiĭ ce'mĭ recomandaŭ marfa lor. Ceruiŭ o pereche de mănușĭ.

— Alt nimica, domnișorule?

— Nimica, rĕspunseiŭ.

— Poftițĭ mănușĭ glacés?

— Nu, frățióre; mănușĭ de voiagiŭ.

— Poftiți mănuși de visită saŭ de bal?

— Nu sciŭ juca, rĕspunseiŭ.

— Domnulŭ e străinŭ?

— Dă-mĭ mănuși, măĭ frate, și nu-mĭ totŭ lua *doprosŭ*.

— Domnișorule, dacă-ĭ trece la Muntenĭ și-ĭ vedea că-ți iaŭ doprosŭ, sĕ sciĭ că se chiamă *tacrir*.

Poftim mănuși.... de mătasă minunată.... treĭ stanți perechea.

— Fórte bine.. poftim paralele.

— Mulțămimŭ, domnișorule.

— Ascultă, frățióre? Vĕdut'aĭ pe căpitanulŭ Șonțu astă-dĭ pe aicĭ?

— Da, domnișorule; adineaorĭ a trecutŭ spre casă.

— Departe e casa?

— Vĕ voiŭ arăta-o îndată.

Eșindŭ cu mine până în scara prăvălieĭ, îmĭ spuse sĕ merg tot la vale, și dupĕ ce voiŭ trece podețulŭ Milcovuluĭ, sĕ apuc la stânga. Dupĕ aceste indicațiunĭ găsindŭ pe camaradulŭ meŭ, apucarăm calea arătată.

Cum trecurăm podețulŭ, ca când simțiiŭ unŭ aerŭ de răcóre, cu tóte că sórele era destulŭ de ferbinte.

— A! acum putem rĕsufla în siguranță.

— De ce? mĕ întrebă camaradulŭ meŭ.

— Fiind-că am trecut în țéra Muntenéscă.

— Cum? unde e hotarulŭ?

— Podețulŭ care l'am trecutŭ. Acuma sĕ întrebămŭ do omulŭ care ne trebue?

XVI.

Fără multă bătae de capŭ, nemerirămŭ casa căpitanuluĭ Șonțu.

Cu acéstă onorabilă persónă, eŭ avusemŭ vechĭ relațiunĭ, dar nu ne cunosceamŭ de cât prin corespondență.

Intrândŭ în casă și spunêndu-ĭ de numele meŭ, ne îmbră-

ţişarămŭ ca nisce vechĭ amicĭ. In scurte vorbe ĭĭ spuseiŭ împrejurarea ce mĕ aducea, şi se felicită de ocasiunea ce venia a mĕ putea îndatora. El mĕ încredinţà că cât de curêndŭ vom căpĕta pasporturĭ şi trăsură ca sĕ apucămŭ calea spre Ardeal.

Amabila sa consórtă, încredinţându-se că noĭ nu mâncasemŭ, cu tóte că era pe dupe ora prânzuluĭ Focşenenilorŭ, ne împrovisà fórte răpede unŭ prânzŭ deliciosŭ.

Ne aflam într'o expansiune de fericire cu toţiĭ. Eŭ, şi cu camaradulŭ meŭ, uitaserămŭ tóte temerile, îngrijirile şi bătăile de inimă ce le suferisemŭ până aci. Ospĕtătoriĭ noştriĭ, din partea lor, ne mărturisĭaŭ tótă fericirea lor că ne-aŭ pututŭ vedea în casa lor. Convorbirile, de o parte şi de alta. între rîsete şi glume, curgeaŭ maĭ mult asupra evenimentelor politice.

Dar în mijlocŭlŭ veselieĭ care ne delecta, vĕdŭ de o-dată pe Dómna Şonţu sculându-se cu faţa schimbată şi mergêndŭ răpede spre feréstră.

— Vaĭ de mine? ce sĕ fie óre? ţise ea. Ce caută óre Dorobanţiĭ ăştia?

— Bunŭ! ţiseiŭ eŭ. Te maĭ mirĭ? se înţelege, că pe noĭ ne caută. Dar spunele, te rogŭ, cucónă, sĕ nu ne supere, căcĭ şedemŭ la masă.

Atât camaradulŭ meŭ, cât şi ospĕtătorulŭ nostru, se scularà răpede de la masă, paliḑĭ la faţă şi deconcertaţĭ. Eŭ însă, nu mĕ mişcaiŭ până nu terminaiŭ de mâncatŭ piciorulŭ unuĭ puiŭ friptŭ, cu care mĕ ocupamŭ.

Căpitanulŭ Şonţu şi cu soţia sa eşirà afarà, şi se puserà în vorbà cu Tistulŭ de dorobanţĭ, carele era la scară. Eŭ îmĭ aruncaiŭ ochiĭ şi vĕḑuiŭ, de pe feréstră, tótă curtea ocolità, pe din afarà, cu Dorobanţĭ armaţĭ cu puscĭ şi cu pistóle la brâŭ.

Dómna Şonţu, palidà la faţă, intrà în casă şi, frângêndu-şĭ mâinele, cu lacrimile în ochĭ, ne spuse că Dorobanţiĭ aŭ ordină sĕ ne prindă.

XVII.

— Şi de ce atâta supĕrare, dómna mea? Te rogŭ porunceşte o cafea négră, căcĭ e cam de mult de când n'am mirositŭ acéstă bĕutură.

Cât despre Dorobanţĭ, nu vĕ supĕraţĭ. Eŭ voiŭ face ca îndată sĕ vĕ scutéscă de a-ĭ vedea.

Dómna Şonţu eşì ca sĕ ḑică sĕ aducă cafea.

— Eĭ lucru draculuĭ! ḑise D. Şonţu intrându.

— Ce spune Tistulŭ de Dorobanţĭ? îl întrebaiŭ.

— Spune că Ispravniculŭ de la Moldova, urmărindu-vĕ până la casa mea, a venitŭ la Ispravniculŭ nostru şi a mijlocitŭ ca sĕ vĕ prinḑă.

Camaradulŭ meŭ, luându de o-dată unŭ curagiŭ demnŭ pentru împrejurărĭ extra-ordinare, scóse capulŭ pe feréstră şi strigà pe Tistulŭ de Dorobanţĭ înlăuntru.

Eŭ ĭĭ ḑiseiŭ: bravo!

Tistulŭ intrà şi ne salutà cu politeţă.

— Pe cine căutaţĭ voĭ? îl întrebà camaradulŭ meŭ.

— Pe D-v., Domnilor.

— Dar cine suntem noĭ? Sciĭ D-ta?

— Tocmaĭ fiind-că nu vĕ scimŭ, domnilor, voimŭ sĕ facem cunoscinţă.

— Escĭ unŭ obrasnicŭ. Nu sciĭ tu că aĭ a face cu unŭ omŭ care e rudă cu Vodă al tĕŭ?

— Nu sciŭ, Domnişorule, dar mĕ bucurŭ că aflu de acésta. Porunca mea este asta: Sĕ rădicŭ pe douĭ boĭerĭ ce aŭ venitŭ la D. căpitanŭ Şonţu, şi sĕ-ĭ ducŭ la D. Ispravnic.

— Cine este Ispravniculŭ vostru?

— D. Scarlat Filipescu.

— Eĭ bine, dute şi-ĭ spune că aicĭ este unŭ Balş..... Balş. auḑitu-m'aĭ?

— Am auḑitŭ, domnişorule.

— Eĭ, dacă aĭ auḑitŭ, dute și-ĭ spune ca sĕ vie D-luĭ aicĭ, de are poftă sĕ facă cunoscinţă. Eșĭ afară.

Tistulŭ se întórse militărescе la stânga împrejurŭ și eșì. Eŭ începuiŭ a rîde cu hohotŭ, fiind-că în intervalulŭ acesta, îmĭ bĕusemŭ cafeaua și eram prea mulţămitŭ de mine. Astă dată faceam haz.

— Bravo, amiculŭ meŭ Balș! bravo! Așa-mĭ place sĕ te vĕḑŭ: mare la inimă, măreţŭ în nenorocire.

— Ha, ha, ha!

Ast-felŭ rîdea camaradulŭ meŭ.

Nu trecŭ unŭ pătrarŭ de oră, și vĕḑurămŭ pe Tistulŭ de Dorobanţĭ întorcêndu-se. Dupĕ ce intră în casă, amiculŭ Balș îl întrâbà:

— Eĭ! vine Ispravniculŭ?

— Nu póte veni, domnule. A ḑisŭ că nu te cunósce; și cu tóte că doresce sĕ te vaḑă, dar ḑice că maĭ bucurosŭ ar vrea sĕ te vaḑă pe D-ta mergêndŭ la D-luĭ; maĭ alesŭ că e dupĕ masă, și încă nu e îmbrăcatŭ.

— Este unŭ omŭ obrasnicŭ ispravniculŭ D-tale, înţelesu-m'aĭ?

— Domnule, mĭ-a poruncitŭ ca sĕ nu mĕ despartŭ de D-v., până nu veţĭ merge acolo.

— Cu atât maĭ multŭ! Te poftescŭ sĕ mĕ aștepţĭ.

— Dupĕ acésta ne consultarămŭ ce trebue facem.

— Eĭ, lucru draculuĭ! ḑiseiŭ. Intrarămŭ în cursă tocmaĭ când ne credeamŭ maĭ sigurĭ.

— Asta e vina D-tale, îmĭ ḑise camaradulŭ meŭ. Dacă nu eșĭaĭ în botforţĭ pe uliţă; dacă nu te duceaĭ sĕ-ţĭ cumperĭ mănușĭ; dacă nu te puneaĭ cu lumea la vorbă, nu ne-ar fi simţitŭ nimenĭ. Poftim: acum ce facem?

— Il faut avaler la pilule.

Camaradulŭ meŭ se făcuse roșu ca unŭ racŭ fertŭ fiind-că avusese poftă sĕ se mânie pe mine. Il lăsaiŭ sĕ se maĭ liniștéscă. Dupĕ acésta îl făcuĭ sĕ înţelégă că vocea înţelepciuneĭ ne dictézà sĕ ne supunemŭ sórteĭ. El era de idee că sĕ ne opunemŭ; ba încă, cu unŭ pistolașŭ ce avea în buzunarŭ,

ḑicea că-ĭ vine sĕ dea în Dorobanţĭ, pentru ca sĕ facă pe ispravnicŭlŭ sĕ vie la noĭ. sĕ vaḑă că nu suntem hoţĭ.

Dupĕ ce însă ĭi demonstraiŭ că cu pistolaşulŭ acela era cu neputinţă sĕ extermineze treĭ-ḑecĭ de Dorobanţĭ ce împresuraŭ casa; că în fine, şi Dorobanţiĭ avea pistóle şi puscĭ cu carĭ ar fi fost nevoiţĭ a se servi, amicŭlŭ meŭ înţelese că eŭ eram maĭ înţeleptŭ. Cu tóte acestea nu se putea împăca cu ideea ca sĕ mérgă până la Ispravnicŭ escortatŭ de Dorobanţĭ ca unŭ criminalŭ: asta nu-ĭ venia nicĭ de cum la socotélă. Dar, în cele de pe urmă, îl luaiŭ de braţŭ, şi eşirămŭ amêndouĭ în curtea Căpitanuluĭ Şonţuluĭ, dupĕ ce ne luarămŭ adio de la consórta sa.

XVIII.

Dupĕ ordinulŭ Tistuluĭ ce era lângă noĭ, toţĭ Dorobanţiĭ se întruniră la pórtă, şi acolo se împărţiră în douĕ liniĭ, puindu-ne pe noĭ la mijlocŭ.

Se adunase o mulţime de lume, ca la unŭ spectacolŭ. Maĭ pe tóte feţele celor ce se uĭtaŭ la noĭ se vedea întipăritŭ unŭ aerŭ de compătimire. De o dată îmĭ venì ideea că acéstă lume ce ne privia, necunoscêndŭ împrejurările nóstre, putea ca sĕ-şĭ închipuiască că suntem nisce hoţĭ. De aceea mĕ adresaiŭ către ceĭ ce eraŭ maĭ de aprópe, şi ḑiseiŭ în glasŭ tare.

— Nu suntem criminalĭ, ómenĭ bunĭ! Suntem nisce culpabilĭ că ne iubimŭ prea mult patria.

— Suntemŭ boĭerĭ şi fiĭ de boĭerĭ, adaogă camaradulŭ meŭ.

Tistulŭ ne ḑise cu binişorulŭ că ar fi maĭ bine sĕ tăcemŭ, căcĭ alt-felŭ ne punemŭ în posiţiune ridicolă. Cam avea dreptate bietulŭ omŭ; dar cu tóte acestea, în aprinderea nóstră, îl tratarămŭ de unŭ omĕ rĕŭ crescutŭ, de brutalŭ, — mi se pare încă că camaradulŭ meŭ îĭ dăruì şi câţĭ-va măgarĭ —

fiind-că dacă punea temeiŭ pe cuvèntulŭ nostru de onóre, noĭ ne-am fi dusŭ la Ispravnicŭ și fără de escortă.

Certându-ne ast-fel cu Tistulŭ de Dorobanțĭ, intrarămŭ în curtea domnuluĭ Administrator.

XIX.

Casa, în care locuia acest importantŭ personagiŭ, era o casă cu douĕ rênduriĭ. Introducêndu-ne pe ușa de intrare a rênduluĭ de josŭ, vĕdurămŭ la stânga scara care urca susŭ. La capĕtulŭ de susŭ și la cel de josŭ al scăreĭ, eraŭ postațĭ câte douĭ Dorobanțĭ armațĭ. Acestia, la înfățișarea nóstră, întinseră puscele spre noĭ, și strigară ca sĕ stămŭ pe locŭ. Nu așteptarămŭ multŭ, și de o dată ni se arată în capulŭ de susŭ al scăreĭ unŭ omŭ 'naltŭ, carele, de și îmbrăcatŭ într'unŭ halatŭ lungŭ, dar dupĕ figură îmĭ aduse aminte de tipulŭ faimosuluĭ Don-Chișot de la Manșa.

— Ce căutațĭ D-v., domnilor, aicĭ?

— Suntem aduși de Dorobanțiĭ D-tale.

— De unde suntețĭ?

— De la Moldova.

— Avețĭ paspórte?

— Nu avemŭ.

— Dacă nu avețĭ, sunt silitŭ sĕ vĕ spunŭ că trebue sĕ vĕ întórcețĭ în țéra de unde ațĭ venitŭ.

— Asta este o infamie, ḑise camaradulŭ meŭ. Gândesce la ce facĭ, domnule Administratorŭ. Noĭ nu suntem ómenĭ de rêndŭ. Noĭ fugimŭ din Moldova de terorismulŭ guvernuluĭ de acolo.

— Guvernulŭ Moldoveĭ vĕ reclamă, și noĭ, dupĕ Convenție, suntem datorĭ a vĕ trăda.

— Convențiunea este pentru făcĕtorĭ de rele, adăogaiŭ eŭ. Și protestămŭ în numele M. Sale Domnitoruluĭ Bibescu, fiind-că noĭ nu suntem de cât nisce emigranțĭ politicĭ, pe carĭ nu-ĭ prevede Convențiunea.

— Poftiți josŭ în cancelarie, și mai așteptați acolo.

Tistulŭ de Dorobanți ne arată o cameră. Intrarămŭ. O masă de lemnŭ albŭ și necoperită, cu unŭ călimariŭ fără condee, două lavițe lungi, și două dulapuri închise, formaŭ tótă mobila camerei nóstre. Două ferestre despre grădină, care da puțină lumină camerei, eraŭ îngrădite cu nisce gratii de ferŭ fórte solide.

Asta semăna mai multŭ a închisóre, de cât a cancelarie.

XX.

În critica posițiune în care ne aflamŭ, nu ne trebuea de cât speranță și curagiŭ, două calități sufletesci pe care D-ḑeŭ nu le-a împărțitŭ în aceeași dosă între muritori.

Eĭ bine! ḑicea camaradulŭ meŭ, de vorŭ veni lucrurile orĭ cât de rĕŭ, creḑŭ că lungŭ timpŭ nu vomŭ suferi; și apoĭ vomŭ avea drepturi către patriă.

— Ce feliŭ! ḑiceamŭ eŭ, să ne măgulimŭ cu ideea de a ne face martiri? Merci! eŭ unulŭ pentru așa titlu nu amŭ poftă, și la așa onóre nu ambiționezŭ; iar ideea de a-mĭ căpĕta drepturi, o gustŭ și mai puținŭ. Asemine patriotismŭ, eŭ dreptŭ să-ți spunŭ nu-lŭ înțelegŭ. A servi patrieĭ, saŭ a face cuĭ-va bine, este lucru prea frumosŭ; dar a le face acestea cu scopŭ de profitŭ privatŭ, este egoismŭ. Asta arŭ fi totŭ una cu ideea că, dacă 'mĭ place a'mĭ ținea mâna tot-d'a-una în mânușĭ albe profumate, apoĭ să pretinḑŭ de la mâna acésta a-mĭ face versurĭ frumóse, fără să-mĭ batŭ capulŭ cu cugetarea.

Acestŭ paralelismŭ parabolicŭ de morală făcù asupra amiculuĭ meŭ unŭ efectŭ mare; căcĭ urmà a rîde cu unŭ hohotŭ de cele mai voióse. Dar pe când cugetamŭ a prelungi convorbirea într'unŭ tonŭ mai seriosŭ, ne pomenirămŭ cu Tistulŭ de Dorobanți intrând.

— Aveți arme? Domnilorŭ. Vĕ poftescŭ să le depuneți.

Camaradulŭ meŭ, carele avea unŭ pistolașŭ de buzunariŭ,

se adresă la mine și mĕ întrebă în limba francesă ce trebuea sĕ facă. Eŭ îĭ spuseiŭ sĕ dea arma.

Elŭ era de idee contrariă: nu-ĭ venia la socotélă sĕ se lase cu totulŭ desarmatŭ. În fine îĭ demonstraiŭ că arma ce avea nu-ĭ putea fi de nicĭ unŭ folosŭ; și că dacă n'a făcutŭ nimica cu ea înainte de a veni la închisóre, apoĭ după tóte legile lumeĭ, ca prisonierĭ, nu puteamŭ sta cu armele în buzunarŭ. El atuncĭ ilŭ dete Tistuluĭ și-ĭ recomandă sĕ nu-lŭ pérdă, căcĭ ilŭ are suvenirŭ. Iar eŭ făcuiŭ precumŭ făcu maĭ târdiŭ hunoristulŭ Saphir când Vinditzgretz a declaratŭ Viena în stare de assediŭ; scoseiŭ unŭ condeiŭ de plumbŭ ce aveam în portofoliulŭ meŭ de buzunariŭ și-lŭ deteiŭ Tistuluĭ ţicêndŭ: asta este arma mea

XXI.

Tistulŭ luà armele nóstre, și eșì rîdêndŭ. Peste câte-va minute, intrà la noĭ însușĭ administratorulŭ, ne maĭ avêndŭ frică de pornirile nóstre belicóse. Cu mare mirare ilŭ vĕdurămŭ deschiḑêndŭ brațele sale, lungĭ și uscate, și întinḑêndu-le asupra nóstră ca sĕ ne îmbrățișeze. Ne cerù miĭ de scuse pentru maniera brutală cu care fuserămŭ priimiță până aci. Ne spuse că posițiunea sa este dificilă și critică; că ispravniculŭ de la Moldova stărue pentru estradarea nóstră, — că ordinele sale sunt aspre, — că responsabilitatea sa e mare, — că-l dóre inima de posițiunea nóstră, — și că...

— Bine; dar până ce s'o hotărî cu noĭ, în temnița asta aĭ sĕ ne ţiĭ? întrebaiŭ eŭ.

— Allons donc! quelle idée! poftimŭ susŭ! Sunteţĭ óspeţiĭ iar nu prisonieriĭ meĭ.

Eșirămŭ din închisórea arătată, și trecêndŭ printre douĕ rênduri de Dorobanțĭ, ce eraŭ de la ușa nóstră până la capulŭ scăreĭ, ne urcarămŭ susŭ. În capulŭ scăreĭ de susŭ maĭ eraŭ douĭ Dorobanțĭ, și la ușa salonuluĭ alţĭ douĭ.

Administratorulŭ ne poftì, și intrarămŭ în salonŭ.

Acolo găsirămŭ pe ospĕtătorulŭ nostru de maĭ nainte, pe Căpitanul Şonţu, pe administratorulŭ din partea Moldoveĭ, care 'mĭ era cunoscutŭ, o damă tînĕră care părea a fi de casă şi alte câte-va individe.

După ce făcurămŭ o salutare generală în drépta şi în stânga, precum se cuvine la nisce ómenĭ de societate, administratorulŭ ne presentă la soţia sa, la dama despre care vorbiiŭ maĭ susŭ. Dar de odată i se opri vorba pe buze, căcĭ nu scia care din noĭ era Sion şi care era Balş. Eŭ ilŭ scoseiŭ din ameţitură: ĭĭ presentaiŭ pe camaradulŭ meŭ Balş; şi administratorul atunce mĕ presintă pe mine.

Până a nu face cunoscinţă maĭ intimă cu persónele din salonŭ, administratorulŭ din Moldova venì la mine şi mĕ îmbrăţişà. Ne arăta părerea sa de rĕŭ, pentru pasulŭ ce a fost silitŭ sĕ facă. Ne spuse că numele nóstre nu-ĭ eraŭ cunoscute într'unŭ modŭ oficialŭ; că nu are nicĭ unŭ feliŭ de instrucţiune relativă la persónele nóstre; că ne putemŭ întórce fără nicĭ o grijă în Moldova, şi că garantéză pentru nesupĕrarea nóstră.

— Dar atuncĭ, ţiseiŭ eŭ, pentru ce stăruescĭ aicĭ? lasă-ne în pace.

— A! asta nu se póte. D-vóstră aţĭ trecutŭ graniţa fără pasportŭ, şi acesta este unŭ pasŭ osânditŭ de lege.

Moldova vĕ reclamă ca supuşĭ aĭ seĭ, şi nu puteţĭ eşi de cât cu voïe şi cu formalităţile cerute. Isteţulŭ administratorŭ ne lua de copiĭ; credea că cu atâta uşurinţă ne va face sĕ ne întórcemŭ în Moldova. Dar vĕţêndu-ne îndĕrătnicĭ, declară cu solemnitate administratoruluĭ Muntenescŭ că cere estradarea nóstră după Convenţia ce este între ambele ţĕrĭ, şi că-lŭ face responsabilŭ pentru orĭ-ce urmare contrarie.

Administratorulŭ muntenescŭ, fără a ţice nimica, se uita în drépta şi stânga, ştergêndu-se mereŭ de sudóre. Dar dómna consórta sa, trăgêndŭ pe administratorulŭ Moldovénŭ de o parte, ĭĭ şoptì ceva şi-lŭ făcù sĕ iasă din salonŭ.

XXII.

Trecuseră mai toți din salonŭ într'o odae laterală. Rĕmăseserămŭ numai noi și cu dómna de casă. Amiculŭ meŭ se preumbla confusŭ cu mari și deși pași prin salonŭ; iar eŭ mĕ pusesemŭ sĕ facŭ cunoscință mai de aprópe cu dómna de casă.

Acéstă persónă, de și nu prea frumósă, avea o figură simpatică, cu o expresiune angelică. Destulŭ de junĕ pentru ca sĕ se bucure încă de fericirile vieței, cu tóte aceste pe fața ei, pe fruntea ei, în căutătura ochilorŭ sĕi dulci și scânteetori, întrevedeamŭ óre-care suferință sufletéscă, care-mi făcea o întipărire durerósă.

Abia avuseiŭ timpŭ a-i adresa câte-va vorbe, și de odată fuseiŭ întreruptŭ de soțulŭ seŭ, care intrà în salonŭ.

Acestŭ omŭ era de o natură curiósă; caracterulŭ seŭ era atât de indecisŭ, în cât nu putea cine-va conta pe sinceritatea saŭ pe buna credința sa; cu tóte aceste avea unŭ sufletŭ prea bunŭ, și în naivitatea sa mărturisia că nu sciea ce sĕ facă cu noi.

Împrejurarea nóstră atât de tare îlŭ pusese în față cu datoriele sale de funcționarŭ și cu acele de omŭ de societate, în cât făcuse din elŭ o ființă confusă și nenorocită. Spre a-lŭ face ca sĕ se liniscéscă, înainte de a-lŭ lăsa sĕ vorbéscă ceva, luaiŭ o vióră ce vedeamŭ pe piano și i-o puseiŭ în mână, spuindu-i că amŭ mare poftă sĕ audŭ unŭ valsŭ de ale luĭ Straus saŭ vre o simfoniă de ale luĭ Mozart. Elŭ luà vióra machinalicesce, uitându-se în ochiĭ meĭ, și, cu unŭ surîsŭ straniŭ pe buze, întonà o ariă delirantă din Somnambula.

Atunce figura sa cea lungărĕță luase o formă atâtŭ de patethică și de ciudată, în cât persóna sa pentru unŭ poetŭ părea fantastică, de acelea care le descrie Hoffman în povestile sale. Dar sbăăărrn.... pocnesce o córdă!... Eŭ atunce luaiŭ

vióra, și o puseiŭ la loculuĭ eĭ. Dar... ce efectŭ minunatŭ face musica asupra sufletuluĭ! Omulŭ nostru atunce se părŭ maĭ liniscitŭ și maĭ veselŭ. Elŭ se adresà la noĭ și ne spuse că e gata sĕ facă totŭ ce-ĭ vomŭ cere, numaĭ sĕ fie așa în cât sĕ nu se compromilă în ochiĭ guvernuluĭ; căcĭ, ne mărturisì că nu voesce sĕ-și pérdă postulŭ pentru noĭ. Noĭ îi cerurămŭ ca pentru unŭ casŭ așa excepționalŭ sĕ facă un raportŭ specialŭ la ministerŭ, și sĕ urmeze apoĭ dupĕ deslegarea ce va priimì. Elŭ priimì în fine propunerea nóstră; dar ne cerù cuvêntulŭ de onóre că nu vomŭ cerca a ne evada din casa sa, pe cât timpŭ vomŭ fi prisonieriĭ seĭ; și pentru acésta, elŭ ne promise a ne trata ca pe nisce óspețĭ, iar nicĭ de cum ca pe nisce arestațĭ.

După acésta administratorulŭ nostru pregăti a trimite o stafetă la Departamentulŭ din lăuntru printr'unŭ curierŭ extraordinarŭ.

Eŭ, aducându-mĭ aminte de óre-care cunoscințe ce avémŭ maĭ de multŭ în Bucurescĭ, făcuiŭ o scrisóre către unŭ amicŭ, amintindu-ĭ posițiunea mea și rugându-lŭ sĕ facă ce va putea. Rugaiŭ pe administratorulŭ ca sĕ trimiță și scrisórea mea împreună cu stafeta. Administratorulŭ, luândŭ scrisórea mea și vĕdĕndu-ĭ adresa, mĕ întrebà dacă cunoscŭ în adevĕrŭ pe acela căruia o adresamŭ. După ce-ĭ rĕspunseiŭ afirmativŭ, elŭ mĕ îmbrățișà, dicêndu-mĭ că suntemŭ scăpațĭ.

— Pentru ce credĭ asta? Îlŭ întrebaiŭ eŭ.

— Pentru că Costăchiță Filipescu este unŭ favoritŭ alŭ luĭ Vodă.

După acésta, administratorulŭ recomandà curieruluĭ ca sĕ ducă maĭ întâiŭ scrisórea privată după adresă și apoĭ stafeta la ministerŭ.

XXIII.

Cu tóte că dăduserămŭ cuvêntulŭ de onóre că nu vomŭ cerca a ne evada; cu tóte că eramŭ în adevĕrŭ tratațĭ cu tóte politețele și afabilitățile putincióse; cu tóte că în tóte mi-

nutele ascultamŭ declarațiunile cele maĭ înfocate de dragoste de la administratorulŭ nostru ; cu tóte acestea, adeseorĭ simțiamŭ starea nóstră de prisonierĭ. Libertatea de care credeamŭ a ne bucura, era maĭ multŭ ilusoriă de cât reală. Dacă voiamŭ sĕ deschidemŭ nóptea ușa camereĭ nóstre de culcare, trebuea sĕ găsimŭ, aprópe de pragulŭ nostru câte douĭ Dorobanțĭ culcațĭ dar destepțĭ, carĭ ne întrebaŭ cu politeță ce poftimŭ, și ne spuneaŭ că sunt pușĭ spre serviciulŭ nostru. Dacă iarășĭ deschideamŭ feréstra despre grădină, ca sĕ respirămŭ aerŭ saŭ sĕ admirămŭ luna și stelele, — zăriamŭ josŭ, printre arborĭ, lucindŭ óre-carĭ baionete ce păreaŭ a fi purtate de nisce umbre de Dorobanțĭ, carĭ se preumblaŭ sa nisce somnambulĭ. Dacă peste ḑi aveamŭ poftă a eși la preumblare, trăsura isprăvnicéscă ne ducea orĭ unde, dar unŭ Dorobanțŭ împistolatŭ ne acompania pe capră; dacă eramŭ pe josŭ câte douĭ saŭ maĭ mulțĭ, se țineaŭ pe departe de pașiĭ noștri.

Camaradulŭ meŭ atât era de indignatŭ, în cât îmĭ comunică ideea de a cerca sĕ fugimŭ.

— Dar ce vom face cu cuvêntulŭ de onóre care l'am datŭ ispravniculuĭ ?

— Dar ce face elŭ cu cuvêntulŭ nostru de onóre? Ce însemnéză aceștĭ Dorobanțĭ pe la ușele și ferestrele nóstre ? Ce însemnéză aceștĭ ochĭ de Argus neîncetatŭ țintițĭ asupra nóstră ? Asta este o insultă, un despreț, către cuvêntulŭ nostru de onóre.

Camaradulŭ meŭ avea cuvêntŭ, în curândŭ mĕ încredințaiŭ și eŭ că cuvêntulŭ de onóre ce dedeserămŭ nu maĭ eramŭ datorĭ sĕ-lŭ ținemŭ, pre cât nimenĭ n'a pusŭ credință în elŭ. Dar mărturisiiŭ că eŭ nu aveamŭ curagiulŭ a pune în lucrare asemine cercare. Camaradulŭ meŭ atunce maĭ ḑise ca sĕ lasŭ tréba acésta asupra luĭ.

XXIV.

Eŭ, unulŭ, începusemŭ a simți o plăcere în starea mea de prisonierŭ. Tótă ḑiua primiamŭ visite de la onorabiliĭ focșe-

neni, cunoscuți și necunoscuți, ce veniau să ne vadă. Afară de visitele aceste, de care începusemu a mă sătura, aflamu o deosebită plăcere în societatea ospătătorilorŭ noștri. Administratorulŭ, cu totŭ caracterulŭ seŭ de omŭ blasatŭ, posacŭ și pessimistŭ, avea însă unŭ talentŭ minunatŭ pentru vióră; adeseorĭ îmĭ transporta sufletulŭ în regiunĭ poetice, cu tonurile ce eșiaŭ de sub degetele sale. Amabila sa consórtă, când nu era chemată spre a-lŭ acompania cu clavirulŭ, prea rare orĭ cântà singură, cu tóte că era destulŭ de forte în iustrumentulŭ acesta. Dar când degetele sale încetaŭ de a atinge córdele, când mĕ damŭ în convorbire cu ea, mĕ punea totd'a-una în positiune de a o admira. Educațiunea eĭ distinsă, instrucțiunea solidă cu care era dotată, inteligința sa superióră, ideile liberalĭ, simțimintele sale patriotice și liberale, delicatețea manierielorŭ, dulceața espressiunilorŭ în care se reflecta sufletulŭ seŭ, făceaŭ din ea o ființă poetică și o femee fórte distinsă. Dar maĭ cu sémă cu îngrijirile sale minuțióse, cu interesulŭ, compătimirea și temerile ce arăta pentru positiunea nóstră, ajunsese a mĕ face sĕ o privescŭ ca unŭ adevěratŭ îngerŭ de mângâere pentru sufletele întristate de pe acestŭ pământŭ. Și putea óre sĕ fie alt-feliŭ o nepótă a fraților lorŭ Golescĭ, cărora cu dreptŭ cuvêntŭ le se dase numele de Gracchiĭ Românieĭ? Fiă ca, cetindŭ rândurile aceste, sĕ-și aducă aminte cu fericire de ḑilele acele carĭ aŭ făcut'o neuitată pentru sufletulŭ meŭ! (1).

(1) E timpulŭ și loculŭ sĕ spunŭ aice că Administratorulŭ, saŭ prefectuiŭ despre care amŭ vorbitŭ, era rĕposatulŭ Scarlatŭ (saŭ după cum îĭ ḑicea lumea Charlot) Filipescu. Când aŭ apărutŭ suvenirile mele în 1860, elŭ creḑêndu-se ridiculisatŭ prin calificativele ce damŭ figureĭ sale, a trimisŭ sĕ-mĭ céră satisfacțiune L'amŭ făcutŭ însĕ sĕ se convingă că nu avea dreptate, maĭ alesŭ că niciĭ pomenisemŭ numele seŭ.

XXV.

Mergeamŭ maĭ în tóte ḑilele (se înțelege că cu Dorobanțiĭ după noĭ) la grădina publică din Focșanĭ. Acéstă grădină, situată chiar pe marginea hotaruluĭ ce despărția Moldova de Muntenia, era, precum e și astădĭ, locŭlŭ de întâlnire alŭ societățeĭ focșenene din ambele provinciĭ. Acolo se daŭ representațiunile artiștilorŭ ambulanțĭ ce se întêmplă a trece prin acestŭ orașŭ. Acolo, la sunetulŭ musiceĭ lăutarilorŭ, în serile de vară, societatea merge de iea aerŭ și se rĕcorésce cu înghețată saŭ cu cafea. Acolo, într'unŭ micŭ foișorŭ, există și unŭ biliardŭ struncinatŭ (acuma) de loviturile bilelorŭ a sute de ofițerĭ aĭ oscirilorŭ străine ce le-a plăcutŭ a se preumbla prin țĕrile nóstre.

Deosebita plăcere, pentru care ne duceamŭ maĭ cu dinadinsulŭ în grădină, era pentru ca sĕ ne ocupămŭ de politica ḑileĭ. Acolo găsiamŭ ómenĭ de felurite colorĭ, și prin urmare aveamŭ ocasiunea a asculta saŭ a lua parte în felurite convorbirĭ. Afară de chestiunea nóstră, care pentru momentŭ atrăgea curiositatea focșenenilorŭ, la ordinea ḑileĭ era și chestiunea celorŭ exilațĭ peste Dunăre.

Lectoriĭ își aducŭ aminte, de bună sémă, din cele ce amŭ spusŭ în prima parte a suveniriloru acestora, că un-spre-ḑece tinerĭ fuseseră expediațĭ din Iașĭ în căruțe de postă, legațĭ și ferecațĭ, sub escortă de soldațĭ, ca sĕ fie expulsațĭ peste Dunăre. Istoria acestorŭ martirĭ merită a fi urmărită.

XXVI.

Din Iașĭ până în Galațĭ, eĭ avură a suferi multŭ din causa brutalităților soldațilorŭ ce compuneaŭ escorta lorŭ. Eĭ nu fură tratațĭ cu maĭ multă atențiune de cât criminaliĭ ordinarĭ, când se trimitŭ la muncile publice. Uniĭ, bătuțĭ și stâlcițĭ încă

în casarma din Iași, avură mai multu a suferi pe cale din causa legăturelorŭ ce le strângeaŭ mânele în dĕrĕptu, din causa căldurei de peste ḑi și a recelelorŭ de peste nópte. În asemine stare ajungêndu în Galați, ei fură încarcerați iarăși în casarmă pentru douĕ trei ḑile, până sĕ se înțelégă administrațiunea cu autoritățile turcesci. Acésta făcêndu-se, ora pornirei se determină, cu marea fericire a arestaților, carii doriaŭ cât mai curându sĕ vadă că li se schimbă sórta, sperând că brutalitatea turcéscă va fi mai suferită ca cea românéscă.

O barcă militară, din acele instituite pentru paza marginilorŭ Dunărei, cu o companiă de soldați, fu destinată a transporta pe arestanți la Măcin. Prisonierii fură aduși între douĕ șiruri de soldați de la casarmă până la portu, și acolo săriră voioși în barcă. Polcovnicul Mișinca, care comanda garnisóna din Galați, fuse însărcinatŭ cu comanda bărcei.

Prisonierii cerură voie a lua óre-care merinde, lucru ce le se acordă fără nicĭ o greutate. Amicii bine-voitori din Galați se grăbiră a aduce ce găsiră mai la îndemână: pâini, șunci, mezelicuri, și chiar o ladă cu vinuri străine, pe cari vĕḑêndu-le Polcovnicul Mișinca, își răsucia mustățile, fiind că-i plăcea sĕ tragă la măsea ca toți conaționalii sei Ruși.

Publicul numerosu de dame și de orășeni ce era pe malu, cea mai mare parte cu lacrimele în ochi, assista la acésta îmbarcare; căci în adevĕru nimeni nu scia care va fi sórta acestorŭ fii iubiți ai Moldovei; nimeni nu scia unde eraŭ sĕ fie trimiși și ce sórtă le era destinată; ba încă unu sgomotu surdu se rĕspândise că aŭ sĕ fie împușcați chiar pe barcă saŭ aruncați cu mâinele legate, în mijloculu Dunărei. Pe timpulu de absolutismu și de teróre de atunci, lumea credea putincióse tóte infamiele și nelegiuirile.

Dar când se dete ordinulu pentru plecare, când barca se deslipi de malu, se auḑiră o mie de voci ḑicêndu unu adio, care semăna cu unu țipĕtu de durere. Iar proscrișii se dĕpărtară întonându cânteculu de mângâere alu Girondinilorŭ,

«Mourir pour la patrie,
«C'est le sort le plus beau, le plus digne d'envie».

XXVII.

După ce se depărtară mai multŭ de Galaţi, proscrişii veniră la unŭ feliŭ de veselie. Lada cu vinurĭ se deschise; câte-va butilce se destupară, şi toţĭ ridicară câte unŭ toastŭ pentru fericirea patrieĭ din alŭ căreĭa sînŭ se vedeaŭ expulsaţĭ. Polcovniculŭ, invitatŭ a lua şi elŭ parte la acestŭ toastŭ, luă cu mulţămire o butilcă, care se întâmplase a fi cu Madera, şi, puind'o la buze, o lăsă sĕ se scurgă tótă pe gâtlejulŭ seŭ celŭ însetatŭ. Nicĭ odată Polcovniculŭ nu bĕuse maĭ cu poftă bĕutură maĭ deliciósă!

Dar după toastŭ venì şi pofta de mâncare: începură a se sfâşiea franzelele, salamurile şi jambonurile. Unulŭ din proscrişĭ, rumpêndŭ o pâine, găsì, cu marea sa mirare, o bucată de hârtie. Nu apucase însă a o deschide, şi Polcovniculŭ puse mâna pe ea. Elŭ se însărcinà a o ceti. Cuprinsulŭ eĭ era:

«La Măcinŭ or sĕ vĕ ducă. Curagiŭ!»

— Aha! ḑise elŭ. Asta este adevĕratŭ. Acolo vĕ astéptă pilafŭ şi cuşchebacŭ de cele maĭ bune şi maĭ gustóse.

Aceste ḑicêndŭ, elŭ sorbì o butilcă de şampaniă.

Proscrişiĭ aflară cu cale a utilisa pofta de bĕutură a Polcovniculuĭ ce-ĭ conducea, şi începură a-lŭ îndesa cu butilcele, care se vĕrsaŭ în gâtlejulŭ seŭ ca în vasulŭ Danaidelorŭ. După ce-lŭ aduseră în stare de a-lŭ pune sĕ cânte ca cuculŭ, eĭ începură a delecta şi pe soldaţĭ. Aceştia negreşitŭ că eraŭ prea bucuroşĭ ca sĕ imite pe căpitanulŭ lorŭ. Ocupaţĭ cu destupatulŭ butilcelorŭ, vîslaşiĭ făceaŭ a lene datoria lorŭ. Orele treceaŭ pe nesimţite, şi barca maĭ multŭ retrograda în locŭ de a înainta.

Unŭ vêntŭ ce începuse a sufla despre apusŭ, se opunea şi maĭ tare la înaintarea bărceĭ. Polcovniculŭ, cu tóte că era trecutŭ cu deochiulŭ de multe butilce ce deşertase, totuşĭ vedea séra viindŭ, fără a-şĭ putea da cu socotéla de ce n'a ajunsŭ încă la loculŭ destinatŭ.

De aceea începù a striga cu înjurăturĭ muscălescĭ ca sĕ tragă maĭ tare din lopeţĭ.

Barca mergea pe lângă malulŭ stângŭ alŭ Dunăreĭ.

Proscrişiĭ puteaŭ saluta încă de aprópe pichetele de grăniceriĭ românĭ, carĭ le întorceaŭ salutările cu puşca la umĕrŭ, vĕdêndŭ epoletele ofiţerescĭ şi bandiera militară Moldovénă.

XXVIII.

Macinulŭ este situatŭ în faţă cu Brăila.

Acestŭ oraşŭ începuse a se vedea; dar ca sĕ ajungă acolo, trebuea sĕ traverseze nu numaĭ Dunărea, dar şi o matcă vechie pe alŭ căreĭa malŭ se află Măcinulŭ; şi pentru acésta trebueaŭ celŭ puţinŭ douĕ ore, lucru ce nu-lŭ putuse calcula Polcovniculŭ, carele deşertase atâte butilce nenumĕrate. Pe lângă acésta, lucrulŭ era fórte greŭ, căcĭ valurile se făceaŭ din ce în ce maĭ ameninţătóre, şi vêntulŭ se schimbase într'o adevĕrata vijelie. Soldaţiĭ declarară că nu aŭ curagiulŭ a se depărta de malŭ, şi a se hasarda în albia Dunăreĭ, fără a se espune la unŭ pericolŭ neapĕratŭ. Ast-feliŭ barca se apropiase de Brăila, pe când sórele da locŭ vĕluluĭ negru alŭ nopţiĭ.

Atunce Polcovniculŭ nu vedea altŭ chipŭ de cât sĕ se oprésca peste nópte în Brăila, şi de acolo a doua ḑi sĕ trécă pe prisonieriĭ la Macinŭ.

Elŭ se înţelese cu autorităţile din Brăila pentru acésta; şi desbarcându-şĭ prisonieriĭ, îĭ luà între puscĭ ca sĕ-ĭ ducă sĕ-ĭ închidă la casarmă.

Întunecase de totŭ. Ceriulŭ, coperitŭ de norĭ, amenința a plóĭe.

Prisonieriĭ urmaŭ cu bătăĭ de inimă paşiĭ neregulaţĭ aĭ soldaţilorŭ cariĭ îĭ încunjuraŭ. Cu tóte aceste eĭ işĭ dedeseră cuvêntulŭ ca sĕ se strecóre dintre păzitoriĭ lorŭ. Uniĭ din soldaţĭ, după cum se crede, eraŭ chiar iniţiaţĭ întru acésta; alţiĭ, ameţiţĭ de bĕutură, mergeaŭ machinalmente, după ordinulŭ

capuluĭ lorŭ. Când convoiulŭ se îndrepta pe uliţa Carantineĭ care ducea şi la casarmă, prisonieriĭ, făcêndu-şĭ semnŭ, de o dată se debandară; eşindŭ din mijloculŭ soldaţilorŭ, apucară fugindŭ, uniĭ în drépta, alţiĭ în stânga, care încotro, pe uliţele laterale ce le veniaŭ înainte.

Acésta se făcù cu atéta iuţélă şi cu atâta dibăcie, în cât maĭ nicĭ nu băgaseră de sémă soldaţiĭ. Unŭ sub-oficeriŭ însĕ, observândŭ lipsa prisonierilorŭ, comandà soldaţilorŭ sĕ stea.

— Ce este? intrebà Polcovniculŭ.

— Aŭ scăpatŭ arestanţiĭ, ḑise sub-oficerulŭ.

— Ce! cum?... cum? După dênşiĭ, băeţĭ!... sĕ-ĭ prindeţi; saŭ de nu, vĕ împuşcŭ!

Soldaţiĭ, după acestŭ ordinŭ, începură şi eĭ a alerga pe uliţe, făcêndŭ alarmă pentru prinderea fugarilorŭ.

Se dete îndată de scire la casarmă, şi ostaşiĭ muntenĭ aŭ începutŭ a împĕna tóte uliţele, şi a căuta sĕ pună mâna pe Moldovenĭ.

Fugariĭ noş'ri îşĭ făcuseră planulŭ ca sĕ năvăléscă la locuinţa consulatuluĭ Englezŭ, şi sĕ se pună sub protecţiunea sa. Dar necunoscêndŭ nicĭ unulŭ casa consulatuluĭ, alergaŭ resleţiţĭ, care încotro, cercetândŭ, întrebândŭ, bătêndŭ pe la porţĭ necunoscute, fugindŭ îndĕrĕptŭ când da cu ochiĭ de patrule, şi fără a se putea întâlni eĭ între eĭ. Soldaţiĭ, cari-ĭ urmăriaŭ, aŭ fostŭ pusŭ mâna pe şése din eĭ; iar cincĭ, unulŭ după altulŭ, nimerindŭ casa consulatuluĭ care o căutaŭ, intrară acolo şi găsiră mântuirea.

Ceĭ prinşĭ, a doua ḑi fură transportaţĭ peste Dunăre şi daţĭ în primirea Aianuluĭ de Macin, carele, după instrucţiunile ce avea, iĭ trimise sub pază la Stambulŭ. Iar ceĭ-l-aiţĭ rĕmaseră în casa consulatuluĭ Englezescŭ. Autorităţile localĭ, ne putênd călca domiciliulŭ consulatuluĭ, nu putură de cât a pune pază de jurŭ împrejurŭ.

XXIX.

Patru ḑile trecuseră de când ne aflamŭ sub arestulŭ Administratoruluĭ de Focșanĭ. Era Sâmbăta Pascelorŭ, și cea maĭ strălucită și maĭ frumósă ḑi de primă-vară. Eŭ mĕ sculasemŭ de diminéță și coborându-mĕ în grădina ce era în dosulŭ caseĭ, mĕ desfătamŭ în admirarea frumóseĭ naturĭ și a brândușelorŭ ce rĕsăriaŭ sub piciórele mele. Îmĭ venì pofta sĕ facŭ versurĭ, căcĭ asta e bóla celorŭ ce s'aŭ deprinsŭ a rima și le-a intratŭ în capŭ nebunia de a se face autorĭ. Nu mĕ întâlnisemŭ de demultŭ cu Musa mea, fiindŭ-că ea îmĭ eșia înainte numaĭ când eramŭ în singurătate și isolatŭ. Atunce o vĕḑuiŭ viindŭ, cu pașĭ rarĭ și cu fața melancolică. Dar pe când credeamŭ că mĕ apropiŭ de ea, pe când mĕ gătĭamŭ sĕ mĕ aruncŭ în brațele eĭ, de odată mĕ lovescŭ cu nasulŭ de ceva... Ce era? Unŭ Dorobanțŭ ce căta sĕ mĭ-o dispute!

— Fire-aĭ alŭ naibeĭ! ḑiseiŭ eŭ, dar ce dracu cauțĭ p'aci?

— Veniiŭ și eŭ sĕ te vĕḑŭ cum te preumbli.

— Eĭ, ce naiba! gândițĭ c'o sĕ fugŭ?

— Ba nu; sciŭ eŭ că asta n'o poțĭ face D-ta fără de mine.

— Eĭ, prea bine. Du-te, și lasă mĕ în pace; voiŭ sĕ rĕmâiŭ singurŭ, căcĭ amŭ sĕ scriŭ ceva.

— Ce sĕ maĭ scriĭ, Domnule? Acuma nu-ĭ vreme de scrisŭ. Nu sciĭ D-ta că astăḑĭ trebuĭ sĕ vie curierulŭ de la Bucurescĭ?

— Eĭ, ș'apoĭ?

— Ș'apoĭ cum socoțĭ D-ta c'o sĕ fie trébă, dacă te-omŭ duce dincolo, și te-omŭ da pe mâna celuĭ cu gulerŭ roșu?

— Fórte bine, dar lasă-mĕ în pace acuma.

Și ca cum voiamŭ a mĕ desface de elŭ, iĭ întorseiŭ spinarea, si apucaiŭ spre fundulŭ grădineĭ. Cu tóte că vorbele acestuĭ glumețŭ de o camdată mĕ puseseră pe cugete, dar în curêndŭ căḑuiŭ în reveriele mele poetice și mĕ afundaiŭ într'o lume imaginară de poesie și de fericire.

Nu mĕ bucuraiŭ multŭ de acéstă desfĕtare, şi de odată iarăşĭ daŭ peste Dorobanţulŭ meŭ cu ochĭ de Argus.

— Eĭ bine, ce dracu! totŭ în calea mea? Nu te poţĭ uita de departe la mine, şi sĕ mĕ laşĭ în pace?

— Veḑĭ D-ta, domnişorule, adecă nu te supĕra: mĕ uitamŭ la ulucele astea.

— Eĭ, ce aĭ cu ulucele?

— Vĕḑêndŭ ulucele astea,— adecă nu te supĕra,— ḑicémŭ în gândulŭ meŭ: n'aĭ de cât sĕ daĭ cu piciorulŭ şi sĕ-ţĭ deschiḑĭ drumulŭ afară.

— N'aĭ nicĭ o grijă, afurisitule! că nu fugŭ eŭ; ci du-te la dracu!

— Nu fugĭ, asta-ĭ vorbă. Adecă nu te supĕra: dacă eŭ aşĭ deschide ulucele astea, D-ta nu te-aĭ duce?

— Nicĭ de cum, fiind-că amŭ datŭ cuvêntŭ stăpânuluĭ tĕŭ sĕ staŭ pe locŭ.

— Dar, adecă nu te supĕra, dacă arŭ fi nóptea şi ţi-aşĭ ḑice că: eaca o trăsură te ascéptă ca sĕ te ducĭ unde-ĭ vrea?....

XXX.

Nu apucase Dorobanţulŭ a termina frasa, şi de odată-lŭ vĕḑuiŭ că fuge răpede, ca când l'arŭ fi chematŭ cine-va.

Îmĭ întorseiŭ capulŭ, şi mĕ uitaiŭ dupĕ elŭ. Îlŭ vĕḑuiŭ întâlnindu-se cu camaradulŭ meŭ Balş; şi dupĕ câte-va cuvinte ce schimbă cu elŭ, eşì din grădină.

După obicĭnuita bună diminéţă a camaraduluĭ meŭ, ĭĭ spuseiŭ scena comică ce avuseiŭ cu Dorobanţulŭ. Elŭ rîse de odată cu o plăcere nespusă. Apoĭ luându unŭ tonŭ seriosŭ şi misteriosŭ, îmĭ spuse în limba franceză că elŭ s'a înţelesŭ şi a cumpĕratŭ pe Dorobanţĭ, ca sĕ ne înlesnĭască scăparea.

Atâtŭ fuiŭ de surprinsŭ, în cât nu sciamŭ ce sĕ ripostezŭ. Ḑiseiŭ numaĭ atâta că eŭ nu amŭ curagiŭ. Camaradulŭ meŭ atunce se făcù focŭ de mânie, şi cu o mie de cuvinte mĕ conjurà ca sĕ nu facŭ nebunia a mĕ opune.

— Eĭ bine, ce felŭ? Cum o sĕ fie asta?

— Celŭ maĭ uşorŭ lucru. Deséră or sĕ se culce toţĭ de vreme, fiind-că mâine e Pascele. Atuncĭ ne coborîmŭ în grădină; şi eată, prin colţulŭ acesta, dămŭ douĕ scândurĭ la o parte, şi eşimŭ afară.

— Bine, frăţióre; dar gândesce-te bine. Asta arŭ semăna o mişeliă întrégă. Numaĭ galerieniĭ caută sĕ scape cu chipulŭ acesta.

— Allons donc, lasă poesia la o parte. Ce e'n mână nu-ĭ minciună. Mâine vine curierulŭ de la Bucurescĭ; cine scie cu ce deslegare se întórce? Şi ce-o sĕ fie de noĭ, dacă vomŭ intra pe mâna gîdilorŭ? Celŭ maĭ cu minte lucru este ca în astă nópte, numaĭ de cât sĕ scăpămŭ.

— Bine, dar unde sĕ ne ducemŭ? încotro sĕ apucămŭ? cum sĕ mergemŭ?

— Ascultă. Dorobanţulŭ cu care aĭ vorbitŭ, este unŭ craiŭ şi jumĕtate. Elŭ mĭ-a promisŭ că ne întovărăşesce orĭ unde arŭ fi. Elŭ a şi pregătitŭ o frânghie cu care sĕ ne coborîmŭ pe feréstră. Acuma ne trebue o trăsură, saŭ nisce caĭ şi unŭ pasportŭ.

— Va sĕ ţică ne trebuesce totulŭ.

— Sĕ mĕ erţĭ D-ta, totulŭ era ca sĕ avemŭ pe Dorobanţŭ în discreţiunea nóstră. Cât despre trăsură şi pasportŭ, credŭ că le vomŭ putea căpĕta maĭ uşorŭ.

— Ce felŭ?

— Nu-ţĭ pasă. Veĭ vedea.

În momentulŭ acesta, unŭ feciorŭ ne anunţă dejunulŭ.

FUNDAŢIUNEA UNIVERSITARĂ CAROL I. BUCUREŞCI

XXXI.

La dejunŭ luà parte şi unŭ Italianŭ neguţitorŭ din Focşani, carele venia fórte desŭ sĕ ne vadă. Acesta era totŭ odată şi representantulŭ consululuĭ Englezŭ din Iaşĭ, fiind-că în Focşénĭ maĭ eraŭ vr'o douĭ supuşĭ aĭ Mareĭ Bretaniĭ, carĭ nu puteaŭ trăi fără protecţiune. D. Calcani era originalŭ ca unŭ En-

glezŭ şi revolŭţionarŭ ca unŭ Italianŭ; de aceea elŭ căpĕtase o mare afecţiune pentru noĭ, creḑêndu-ne revoluţionarĭ para foculuĭ.

După ce ne scularĕmŭ de la masă, trecurĕmŭ în salonŭ. Societatea se făcuse numerósă prin sosirea unorŭ persóne carĭ veniaŭ maĭ în tóte ḑilele sĕ ne visiteze.

— Ce faceţĭ? ímĭ ḑise D. Calcani. Aice aveţĭ sĕ petreceţĭ Pascele? Când vine curierulŭ de la Bucurescĭ?

— Îlŭ asceptămŭ pe mâine. După venirea luĭ, vom sci ce vom face şi unde vom petrece Pascele.

— Camaradulŭ d-tale este maĭ întrepidŭ. Pe d-ta te vĕḑŭ cam indiferentŭ de posiţiunea asta. În ast-felŭ de timpurĭ, crede-mĕ, nu e bine sĕ fiĭ aşa.

— Vorbescĭ prea emigmatic, respunseiŭ eŭ.

— Eŭ creḑŭ însă că enigmele mele d-ta le deslegĭ prea bine. Dacă socoţĭ cn nu aĭ amicĭ pe aice, te înşelĭ. Vinŭ împrejurărĭ multŭ maĭ critice: omulŭ scapă când voesce.

— Dar când nu vede possibilitatea?

— Acésta stă în curagiulŭ şi tăria de caracterŭ a omuluĭ. Cutézã şi veĭ putea.

Vorba acésta mĕ cam puse pe gânduri. Ímĭ trecŭ îndată prin minte ideea şi planulŭ camaraduluĭ meŭ. De aceea după câte-va momente de continenţă:

— Ascultă-mĕ, ḑiseiŭ Englesuluĭ meŭ, s'ar putea óre găsi o trăsură şi unŭ pasportŭ pe deséră?

— Bravo! rĕspunse Englezulŭ îmbrăţişându-mĕ, aşa ímĭ place sĕ te ascultŭ; şi când Englesulŭ îţĭ spune unŭ cuvêntŭ, sĕ-lŭ creḑĭ. Eŭ sunt omulŭ. Spune-mĭ la câte ore?

— Pe la ḑece ore.

— Unde?

— În colţulŭ grădineĭ, unde se vede o uliţă.

— Potŭ spera pe sigurŭ?

— Cuvêntulŭ de Englesŭ! Adio!

— Ne maĭ vedemŭ?

— De-séră, la colţulŭ grădineĭ, în rĕspîntia uliţeĭ.

D. Calcani plecă plinŭ de veselie.

XXXII.

Trecu ḑiua cu o iuţélă nespusă. Dómna de casă era într'unŭ neastêmpĕrŭ nespusŭ în asteptarea depeşeĭ ce trebuea sĕ sosiască de la Bucurescĭ. Cu curierulŭ trimisŭ, scrisese şi ea, în nesciinţa soţuluĭ seŭ, la óre-carĭ persóne influente în favórea nóstră: avea tótă speranţa într'o reuşită bună, cu tóte aceste era fórte îngrijită.

Era patru ore. Asteptamŭ sĕ ne se vestĭască prânḑulŭ. Administratorulŭ, amabila sa consórtă, vre-o douĭ amicĭ de casă, eŭ şi camaradulŭ meŭ, ne aflamŭ conversândŭ pentru ca sĕ trécă timpulŭ. De odată se audŭ nisce plesnituri de bice de surugiŭ. Administratorulŭ sare şi ese afară. Consórta sa se ràpede către feréstră ḑicêndŭ: curierulŭ trebuĭ sĕ fie!

La aceste vorbe uitându-mĕ la camaradulŭ meŭ, ilŭ vĕḑuiŭ galbenŭ ca céra, cu tóte că de natura sa era roşu ca sfecla. Eŭ nu sciŭ ce mină voiŭ fi făcutŭ, dar simţiamŭ că mi se bătea inima. Dómna de casă însă, după ce se uità pe feréstră, ḑise: Nu e curierulŭ trimisŭ de aice; dar şi acesta este unŭ curierŭ... eată că scóte o depeşă... o dă barbătu-meŭ.

Nu trecură cincĭ minute, şi vĕḑurămŭ pe Administratorulŭ reviindŭ în salonŭ şi voindŭ sĕ ne îmbrăţişeze.

— Asta e îmbrăţişarea de adio? întrebaiŭ eŭ.

— Pentru d-lor este depeşa? întrebà consórta sa.

— S'a sfârşitŭ cu noĭ? întrebà camaradulŭ meŭ.

— O... nu .. linisciţi-vĕ... asta e alt-ceva... rĕspunse elŭ, uitându-se împrejurŭ, şi cu jumătate voce.

După acésta trăgêndu-mĕ într'o cameră laterală, îmĭ arătà scrisórea ce priimise de la Bucurescĭ, ḑicêndu-mĭ: vous êtes sauvés!

Cuprinsulŭ acesteĭ scrisorĭ era în înţelesulŭ următor:

«Până la venirea rĕspunsuluĭ oficialŭ la depeşa ce aĭ tri-«misŭ, fă scăpaţĭ pe prisonieriĭ cari-ĭ aĭ. Sĕ nu simţă nimenĭ,

«Acésta, dupĕ ordine înalte. Dă-le tóte înlesnirile, și chiar «banĭ de cheltuélă, de vorŭ avea nevoie. Dar sĕ nu vie la «Bucurescĭ.»

XXXIII.

Acesta nu era unŭ ordinŭ oficialŭ. Era o simplă scrisóre particulară de la fratele Prefectuluĭ, fericitulŭ întru memorie Costachi Filipescu, carele, pentru caracterulŭ seŭ loialŭ și generosŭ și pentru virtuțile sale patriotice, este încă neuitatŭ pentru ceĭ ce l'aŭ cunoscutŭ.

Cu vre-o treĭ anĭ maĭ înainte cunoscusemŭ puținŭ pe bărbatulŭ acesta. Era unŭ omŭ cu unŭ sufletŭ poeticŭ, cu inimă deschisă, voiosŭ, veselŭ, espansivŭ, plinŭ de dulcéță și de bunătate, de spiritŭ și modestie. Elŭ atuncĭ ocupa o posițiune respectabilă; stimatŭ și iubitŭ de toțĭ, nu era maĭ puținŭ considératŭ și de Vodă Bibescu. Cu tóte că la Curte nu intra nicĭ cu umilire, nicĭ cu interese meschine, nicĭ cu ambițiunĭ, lumea însĕ credea că are fórte mare trecere la Domnŭ, și-ĭ atribuĭa mare putere. După cum aflaiŭ maĭ târdiŭ, elŭ îndată ce priimì scirea despre întâmplarea nóstră, alergà la Domnŭ și intervenì pentru causa nóstră.

Domnulŭ, carele sciea prea bine evenimentele mișcăriĭ din Moldova, și se ascepta la agitațiunĭ identice și în țéra de sub sceptrulŭ seŭ, nu arătà nicĭ o repulsiune pentru noĭ; din contră ḑise că doresce sĕ nu se pue nicĭ o pedică liberăreĭ nóstre.

Ast-felŭ se espedià curierulŭ estra-ordinarŭ, înaintea rĕspunsuluĭ oficialŭ ce trebuea sĕ vie Administratoruluĭ după raportulŭ seŭ.

XXXIV.

După acésta, noĭ eramŭ toleraț̆ĭ, pe sub mână a ne căuta scăparea. Nu puteamŭ însă eși ḑiua și fățișŭ, din arestulŭ Ad-

ministratoruluĭ. Trebuea totŭ cam pe furişŭ şi cu chipŭ misteriosŭ, a ne duce de aicĭ. Ne concertarămŭ dară ca, îndată ce va înopta, sĕ ne facemŭ nevĕdutĭ. Administratorulŭ, voiosŭ şi veselŭ de isbutirea mântuireĭ nóstre, la care ne ajutase atât de multŭ, puse îndată în lucrare pregătirea paspórtelorŭ şi a mijlócelorŭ nóstre de plecare. Elŭ se înţelese îndată cu amiciĭ noştri intimĭ şi ne închipuì tóte înlesnirile. Séra a venitŭ la noĭ maĭ multă lume spre petrecere. Calcani încă venì pentru câte-va momente, ca sĕ ne şoptĭască că o trăsură cu patru caĭ sdravenĭ este la dispositiunea nóstră. Pe la 10 ore, casa fu deşertată de óspeţĭ. Trebuea tótă lumea sĕ dórmă maĭ de timpuriŭ, pentru ca sĕ se pótă scula la ora Invioreĭ. Ne luarămŭ adio de la Administratorulŭ şi demna sa consórtă, şi trecurămŭ în apartamentulŭ nostru.

Acolo ne făcurămŭ bagajele, şi ne gătirămŭ de cale. După acésta Dorobanţuluĭ care se devotase pentru noĭ aduse o frânghie pe care trebuea sĕ ne scoborimu în grădină, căcĭ trecerea prin curte era neputinciósă din causa mulţimeĭ Dorobanţilorŭ ce staţionaŭ acolo. Legarămŭ frânghia de unŭ patŭ de ferŭ solidŭ ce era despre feréstră. După acésta stinserămŭ lumânarea, şi aruncarămŭ saciĭ noştri de călĕtoriă şi mantalele. Dorobanţulŭ se lăsà înainte cu o agilitate de pisică. După ce făcù o alergătură în drépta şi în stânga, după ce se încredinţà că nu e nimenĭ, elŭ fluerà ca o pasere, dându-ne semnŭ ca sĕ ne coborimŭ şi noĭ. Camaradulŭ meŭ avea mare fricà ca sĕ nu se rumpă frânghia, căcĭ înălţimea fiindŭ mare, putea sĕ se pericoleze ; câte-va minute se codì, dar în fine pofta ce avea de a pleca ilŭ împinse : se lăsà şi elŭ pe frânghie, după ce mĕ rugà multŭ ca sĕ o ţinŭ şi eŭ cu mâna. După ce-lŭ vĕduiŭ că a atinsŭ pământulŭ, mĕ aruncaiŭ şi eŭ cu tótă siguranţa, ca unulŭ ce eramŭ essercitatŭ cu gimnastica, şi într'o clipă fuseiŭ josŭ.

Cu Dorobanţulŭ înainte, merserămŭ dreptŭ la colţulŭ grădineĭ, unde avusesemŭ scena de diminéţă.

Doué scândurĭ din uluce eraŭ rădicate. În dreptulŭ loculuĭ deschisŭ însĕ, se vedea o formă de omŭ ca o fantasmă. Do-

robanțulŭ, cum o vĕdŭ, se întórse răpede și ne șoptì cu spaimă că este unŭ omŭ.

— Tacĭ nu aĭ grijă, ĭĭ ḑiseiŭ eŭ. Vino după mine.

Causa era că eŭ sciamŭ cum că fantasma aceea trebuea sĕ fie devotatulŭ nostru Calcani.

În adevĕrŭ elŭ era : de și domnĭa unŭ întunerecŭ compactŭ, dar în zarea orisontuluĭ recunoscuiŭ apropiindu-mĕ, statura și pălăria luĭ cea mare. Cum ne simțì, ne șoptì ca sĕ-lŭ urmămŭ. Ne conduse totŭ prin nisce ulicióre laterale până în marginea orașuluĭ.. Trecurămŭ pe sub barieră, fără a fi vĕḑuțĭ saŭ întrebațĭ de nimenĭ; căcĭ căpitanulŭ de barieră, ca și Dorobanțulŭ de sentinelă, dormĭa. De aci apucarămŭ, drumulŭ celŭ mare. Era însĕ așa de întunerecŭ, în cât nu se vedea unŭ pasŭ înaintea ochilorŭ. Căutamŭ trăsura, dar nicĭ o vedeamŭ, nicĭ o auḑĭamŭ; pe lângă aceste, simțĭamŭ că nu maĭ călcămŭ pe bătătură, și înțeleserămŭ că amŭ perdutŭ drumulŭ. Amiculŭ nostru Calcani, întocmaĭ ca sĕlbaticiĭ din America, se culca din când în când și punea urechĭa la pămêntŭ. În fine ne spune că aude sforăiturile cailorŭ. Puseserămŭ și noĭ urechea la pămêntŭ, dar urechile nóstre nu ne spuneaŭ nimică.

— Veniți după mine, ne ḑisse elŭ ; vĕ potŭ spune cu siguranță că amŭ găsitŭ direcțiunea trăsureĭ, de și e cam departe.

Merserămŭ după elŭ, maĭ multŭ de jumĕtate oră.

Când elŭ, când noĭ, puneamŭ urechile la pămêntŭ și ascultamŭ. Elŭ totŭ ḑicea că aude sforăiturile cailorŭ ; noĭ nu puteamŭ crede. În fine eată și trăsura!

XXXV.

Era în adevĕrŭ lucru prea curiosŭ. Trăsura nu fusese maĭ departe de barieră de cât ca ḑece minute. Ea stătuse pe locŭ, unde o lăsase cu douĕ ore maĭ nainte bravulŭ nostru Calcani. Dar noĭ umblarămŭ maĭ bine de o oră împrejurulŭ eĭ, până sĕ o nemerimŭ.

Atuncĭ ne luarămŭ adio de la Italianulŭ nostru, arătându-ĭ gratitudinea nóstră pentru serviciulŭ ce ne-a făcutŭ. Elŭ ĭmĭ dete o hârtie recomandându-mĭ sĕ nu o perdŭ, și spuindu-mĭ că este itinerariulŭ după care trebuea sĕ călătorimŭ până sĕ trecemŭ în Ardealŭ. Dorobanțulŭi, carele credea că o sĕ vie și elŭ cu noĭ, fu fórte uimitŭ când vĕdù că-ĭ puneamŭ câte-va monede în mână, ḑicêndu-ĭ ca sĕ se întórcă. Elŭ avea poftă, bietulŭ flăcăŭ, de aventurĭ: voia sĕ vagabondeze; ḑicea că ar merge cu noĭ și în *pétra-sécă*, cum ḑice proverbulŭ. Noĭ însĕ îlŭ consultarămŭ sĕ se întórcă la postulŭ seŭ și sĕ fie credinciosŭ patrieĭ și fiilorŭ seĭ celorŭ adevĕrațĭ.

Ḑiserămŭ surugiuluĭ sĕ dea biciŭ cailorŭ.

— Pe care drumŭ? întrebà elŭ.

— Pe drumulŭ Buzĕuluĭ.

Trăsura nóstră era o căruță ordinară, lungă și coperită, dar largă și comodă. Dreptŭ asternutŭ avea paie multe, unŭ covorŭ și o perină lungă de perete. Cu tóte că nu era pe resorturĭ englezescĭ, ea nu struncina. De aceea, simțindu-ne ostenițĭ, găsirămŭ cu cale a ne culca spre a fi maĭ în comoditate. Camaradulŭ meŭ îndată și adormì. Eŭ încă cercaiŭ sĕ-lŭ imitezŭ, dar nu putuiŭ; căcĭ înotândŭ în rememorarea întâmplărilorŭ prin care amŭ fost trecutŭ, mĕ simțiamŭ emoționatŭ de ilusiunĭ și de speranțele cele maĭ fericite.

Dulce fericire! de puține orĭ te-amŭ întâlnitŭ în viața mea. Dar numaĭ când călĕtorescŭ, nóptea, singurŭ, cu stelele și pământulŭ împrejurulŭ meŭ, numaĭ atuncĭ fantasma ta ĭmĭ apare maĭ radiósă și maĭ sublimă!

XXXVI.

Calea era minunată. Nicĭ noroiŭ nicĭ prafŭ. Trăsura părea că uneorĭ nu atingea de pământŭ. Caiĭ eraŭ iuțĭ, marĭ și vêrtoșĭ; biciulŭ surugiuluĭ maĭ nu lucra asupra lorŭ, și eĭ sburaŭ ca vêntulŭ. Nu voiŭ uita nicĭ odată mulțămirea și plăcerea aceĭ călĕtoriĭ!

Dar eată-ne ajunşĭ într'unŭ satŭ. Surugiulŭ se opresce sĕ-şĭ rĕsufle caiĭ. La depărtare ca o sută de paşĭ se vedea o biserică, şi se auḑia unŭ clopotŭ dogitŭ sunându. Era chiemarea poporuluĭ la serbarea Învierieĭ Mântuitoruluĭ. Unŭ simţimêntŭ religiosŭ mĕ cuprinse. Desteptându pe camaradulŭ meŭ din somnŭ, îlŭ îndemnaiŭ sĕ mergemŭ la biserică. Elŭ preferì sĕ dórmă. Eŭ mĕ duseiŭ şi ajunseiŭ tocmaĭ cand preoţiĭ, împreună cu poporulŭ, eşiaŭ afară cu lumânările aprinse şi cântaŭ: «*Cristosŭ a înviatŭ dĭn morţĭ.*»

Eramŭ transportatŭ cu imaginaţiunea în ceĭ întâĭ anĭ aĭ vieţeĭ mele. Mi se părea că mĕ aflamŭ la moşia părintéscă, încongiuratŭ de părinţĭ, fraţĭ şi surorĭ, şi că asceptamŭ cu nerăbdare terminarea liturgieĭ ca sĕ ne întórcemŭ acasă, sĕ gustămŭ zéma de claponŭ obicĭnuită. Dar, o dulcĭ suvenire! cum nu vĕ maĭ întórceţĭ voĭ cu realitatea! cum de nu puteţĭ voĭ sĕ aduceţĭ trecutulŭ în presinte pentru fericirea bietuluĭ muritorŭ care vĕ invócă!

După ce se terminà serviciulŭ religiosŭ afară, processiunea intrà cu cântările obicĭnuite în biserică. Atunci mĕ desceptaiŭ din visările mele, şi mĕ vĕḑuiŭ singurŭ într'o lume necunoscută, ca unŭ meteorŭ căḑutŭ pe pământŭ! Îmĭ făcuiŭ închinăciunile cele din urmă la icónele altaruluĭ, şi eşiiŭ.

Unŭ cântăreţŭ se luà după mine, şi eşindŭ din biserică mĕ întrebà cu politeţă din partea preotuluĭ sĕ-ĭ spuiŭ numele ca sĕ mi lŭ trécă la pomelnicŭ. Ĭĭ deteiŭ unŭ sfanţŭ şi-ĭ recomandaĭ ca sĕ pomenĭască pe toţĭ ceĭ ce călĕtorescŭ fără de voe, goniţĭ şi urmăriţĭ de sbiriĭ nedreptăţiĭ. Cântăreţulŭ îmĭ oferì o basma cu ouĕ şi unŭ colacŭ din cele aduse de poporŭ spre sfinţire. Elŭ mĕ însoţì până la trăsură. După acésta plecarăm.

XXXVII.

În curêndŭ se făcù ḑiuă. Sórele era atât de frumosŭ, cerulŭ atât de seninŭ, în cât părea că natura întrégă serba ḑiua de Pascĭ, sĕrbătórea comemorativă a Omuluĭ-Dumneḑeŭ, a Revo-

luționaruluĭ celuĭ mare, pe care noĭ păcătoșiĭ căutămŭ a-lŭ imita. Earba și frunzele tremuraŭ dezmerdate de zefirĭ; florile deschideaŭ boboceiĭ lorŭ; paserile îșĭ spărgeaŭ gușele în cântărĭ; totulŭ părea a respira viață și fericire.

Ne maĭ oprimŭ.

Surugiulŭ fréca caiĭ la ochĭ.

— Aĭ cuĭ sunt caiĭ și trăsura asta? îlŭ întrebaiŭ eŭ.

— Ce feliŭ? D-vóstră nu sciți? rĕspunse elŭ, holbândŭ ochiĭ.

— Ba sciŭ, ḑiseiŭ eŭ fără a sci cum sĕ coperŭ nesciința mea; dar.... adecă.... voiŭ sĕ sciŭ dacă iubescĭ tu pe stăpânulŭ tĕŭ.

— Auḑĭ vorbă! cuconulŭ Costică este unŭ boĭerŭ, cum nu s'a maĭ vĕḑutŭ maĭ bunŭ, și maĭ de omenie; e omulŭ luĭ Dumneḑeŭ.

Cine sĕ fie acestŭ Costică? ḑiceamŭ în mine.

Cum se póte sĕ fiŭ atâta de zăpăcitŭ în cât sĕ nu mĕ informezŭ măcarŭ cu ce trăsură mĕ ducŭ?

Îmĭ aduseiŭ aminte îndată că în buzunariŭ aveamŭ unŭ itinerariŭ. Îlŭ căutaiŭ și-lŭ găsiiŭ.

Celŭ întĕiŭ locŭ unde ne se recomanda sĕ ne oprimŭ era satulŭ Sibiciul. Pe lângă însemnarea locurilorŭ pe unde aveamŭ a trece, era și o scrisóre alăturată către D. C. Sibiceanu. De la cine însă era acea scrisóre, și ce cuprindea, nu sciamŭ nimica, căcĭ nu avusesemŭ prevederea de a mĕ informa.

Deșteptaiŭ pe camaradulŭ meŭ și-lŭ întrebaiŭ de nu cum-va scia elŭ ceva despre împrejurările acestea. Elŭ nu scia maĭ multŭ de câtŭ mine. Ce era dar de făcutŭ? Complotarămŭ a face unŭ abusŭ de încredere. Deschiserămŭ scrisórea.

Acésta era o recomandațiune amicală în favórea nóstră. Din ea înțeleserămŭ și pe proprietarulŭ trăsureĭ. Era a unuĭ bravŭ amicŭ, Costică Robescu, cu carele făcusemŭ cunoscință în timpulŭ arestuluĭ nostru.

— Heĭ, surugiŭ! strigaiŭ atuncĭ. Multŭ maĭ avemŭ până la Sibiciŭ?

— Dar cum? nu mergemŭ la Buzĕŭ?

— Nu nu; la Sibiciŭ!

— Iha! dar de ce nu-mĭ spuserăţĭ? étă unŭ sfertŭ de postă de când amŭ trecutŭ de drumulŭ Sibiciuluĭ.

— Eĭ, bine că nu e maĭ multŭ. Sĕ întórcemŭ.

Surugiulŭ încălecă iarăşĭ, clătinându din capŭ ca cum avea aerulŭ a se scutura de necazŭ.

XXXVIII.

Lăsarămŭ drumulŭ mare şi apucarămŭ unŭ drumŭ lateralŭ pe valea desfătătóre a Buzĕuluĭ. Trecuràmŭ prin maĭ multe sate. Voirămŭ sĕ ne maĭ oprimŭ undeva; dar în miserabilele cârciume ce întâlnirămŭ în calea nóstră nu găsirămŭ de mâncare, nicĭ pentru caĭ nicĭ pentru noĭ. Dacă nu amŭ fi avutŭ ouele şi colaculŭ ce-mĭ dedese cântăreţulŭ, despre care amŭ vorbitŭ, amŭ fi petrecutŭ prea rĕŭ cu fómea; şi dacă n'amŭ fi avutŭ maĭ multŭ fînŭ în trăsură, ne-arŭ fi căḑutŭ caiĭ.

Pe la 4 ore ajunserămŭ în Sibiciŭ. Acesta este unŭ mare satŭ de moşneniĭ, saŭ, precum se ḑice la Moldova, răzaşĭ. D. Sibiceanu, către care fusesemŭ recomandaţĭ, ne priimì cu o amabilitate care nu voiŭ uita-o. Amabila sa consórtă şi fiica sa, o junĕ şi frumósă copilă (1) de vre-o patru-spre-ḑece anĭ pe atuncĭ, ne înconjurară cu politeţele cele maĭ cordiale. Aicĭ vĕḑurămŭ unŭ adevĕratŭ tabloŭ de familie patriarcală. D. Sibiceanu, de şi bogatu, de şi intratŭ în clasa privilegiată a boĭerilorŭ (căcĭ mi se pare era Serdarŭ), nu se depărta însĕ de relaţiunile naturalĭ ale rudelorŭ sale ce păreaŭ a fi în clasa onorabilă a cultivatorilorŭ de pămêntŭ.

În ḑiua de Pascĭ era maĭ totŭ satulŭ adunatŭ în curtea d-luĭ Sibiceanu. La sunetulŭ musiceĭ de lăutarĭ tótă lumea se desfăta în horă şi în veselie. Iar pe la 5 ore, la o masă mare şi lungă, tóte rudele (saŭ rubedeniile, cum ḑicŭ Munteniĭ) fură

(1) Actuala dómnă Maria St. Borănescu, atâtŭ de bine cunoscută în Bucurescĭ.

invitate, împreună cu noĭ, a prânḑi împreună și a se împărtăși de vesela ḑi a serbătóreĭ Mântuitoruluĭ.

A doua ḑi, lăsând trăsura d-luĭ Robescu ca sĕ se întórcă, încălecarămŭ pe caiĭ ce ne-aŭ procuratŭ D. Sibiceanu, și, însoțițĭ de unŭ călăuzŭ ce cunoscea calea, apucarămŭ prin munțĭ către Brașovŭ.

Trecurămŭ prin locurĭ delicióse, déluri, văĭ și sate cu posițiunĭ fórte pitorescĭ. Nu-mĭ trebuea de cât unŭ talentŭ și unŭ penelŭ de pictorŭ, pentru ca sĕ facŭ albumulŭ celŭ maĭ interesantŭ. Când treceamŭ prin sate și vedeamŭ horele încinse de flăcăĭ și fete, jucândŭ la scârțiitura uneĭ vióre, uitamŭ sórta mea de proscrisŭ, — mĕ oprĭamŭ ca admiratorŭ și adesea mĕ prindeamŭ în horă, între fetele muntence cu tipurĭ răpitóre, pismuindŭ sórta celora ce n'aŭ eșitŭ încă din statulŭ primitivŭ alŭ omenireĭ.

Amŭ masŭ la Văleniĭ de Munte. A doua ḑi amŭ cam întârḑiatŭ cu vizarea paspórtelorŭ; dar de și târḑiŭ, am apucatŭ spre Vîrfulŭ luĭ Craiŭ.

Muntele care pórtă aseminea numire se socóte ca unulŭ din cele maĭ înalte puncturĭ ale Carpațilorŭ. Conducătorulŭ nostru ne încredința că, dacă nu ar fi fostŭ céță, amŭ fi vĕḑutŭ Bucurescĭĭ, cu tóte că era la o distanță de ḑece poste și maĭ bine. Noĭ ilŭ creḑurămŭ dar nu voirămŭ a astepta sĕ se ridice céța; ci, după ce répausarămŭ puținŭ caiĭ, plecarămŭ înainte, maĭ alesŭ că înopta și nisce norĭ depărtațĭ ne amenințaŭ cu o ploie neapĕrată.

Ajunserămŭ la granița austriacă cu jumătate oră după ce s'a închisŭ bariera. După tóte cercările ce făcurămŭ, ne-a fost cu neputință sĕ căpĕtămŭ grația ca sĕ trecemŭ dincolo. Ploa tare. Furămŭ nevoițĭ a cere ospitalitate la o miserabilă cârciumă ce ne se arătà de către unulŭ din soldațiĭ de la barieră.

XXXIX.

Amŭ trebuitŭ sĕ facemŭ vuetŭ mare și sĕ batemŭ multŭ la ușă, până sĕ fimŭ auḑiți din lăuntru. În fine ușa se deschise, și o Evreică murdură ni se înfățișă.

— Aveți o odae ?

— Avem ; numaĭ v'o fi cam strîmtŭ, căcĭ este numaĭ unŭ patŭ. Poftiți de vedeți.

Introducându-ne într'o cămăruță, deterămŭ cu ochiĭ de o damă, care ședea pe unŭ scaunŭ privindŭ la o servitóre ce se încerca sĕ aprinḑă foculŭ. Atuncĭ întorcêndu-mĕ către Evreică :

— Ce felŭ ? Aicĭ o sĕ dormimŭ noĭ ?

— Nu vĕ place ?

— Dar Dómna ?

— Dómna se va culca pe unŭ patŭ, și D-vóstră pe altulŭ. Ce sĕ facemu ? N'avemŭ maĭ multŭ de cât o cameră de óspeți.

— Ce felŭ ? nu se póte asta.

— Cum pofiiți ; aiurea n'am unde.

Eșirămŭ afară plinĭ de necazŭ. Ne uitarămŭ în drépta și în stânga, și nu vedeamŭ nicĭ o locuință alta pe aprópe. Pe din dosŭ nicĭ unŭ bordeiŭ : numaĭ o cameră puturósă maĭ era, în care ședea evreica cu câți-va copiĭ ce miorlăiaŭ în plânsete. Atuncĭ intrarămŭ în camera ce ni se arătase când amŭ venitŭ. După ce salutarămŭ pe dama ce era acolo, îĭ cerurămŭ scuse pentru nevoia ce ne făcea ca s'o incomodămŭ.

Acésta era o femee înaltă și cu trăsurĭ caracteristice. De și nu era în primăvara vêrsteĭ, de și părea a avea treĭ-ḑecĭ anĭ bătuți, dar era încă frumósă și plăcută. Ea se arătă îngăduitóre, și nu se părŭ tocmaĭ centrariată de ciudata ocasiune ce adusese lucrurile ast-felŭ. După ce ne recomandarămŭ cine suntem (ferindu-ne însĕ de a-ĭ spune numele nóstre cele ade-

vărate), ea ne spuse că e Bucurescénă şi că trece la Braşov, pentru apele de la Elepatac. Ea era jumătate măritată, fiind-că de cât-va timpŭ se cam certase cu bărbatulŭ seŭ. Venise cu câte-va momente înaintea nóstră, şi de aceea se vedea osândită, ca şi noĭ, a petrece în acéstă miserabilă cârciumă.

Dama nóstră scóse dintr'o lădiţă ce avea, unŭ micŭ serviţŭ, şi îndată făcù ceaiulŭ. Vĕdêndŭ o singură céşcă, noĭ ne lingeamŭ buzele. Ea însĕ fù atâtŭ de delicată, în cât ne tratà pe amêndouĭ, unulŭ după altulŭ, şi apoĭ bĕù porţiunea sa. După ce petrecurămŭ într'o convorbire destulŭ de veselă până pe la 10 ore, începurămŭ a ne întreba cum o sĕ ne culcămŭ ?

— Eŭ voiŭ pune condiţiunile mele, dise amabila damă.

— Noĭ sperămŭ că le vom priimi, rĕspunseiŭ eŭ ; numaĭ sĕ fie ecuitabile.

— Eată cum sĕ facemŭ, dise ea. Pânà ce eŭ mĕ voiŭ desbrăca, d-vóstră sĕ faceţĭ bine sĕ treceţĭ în tindă. Eŭ voiŭ despărţi patulŭ meŭ de alŭ d-vóstre cu unŭ cearşafŭ. Dar dacă cearşafulŭ va fi transparinte, D-vóstre sĕ-mĭ daţĭ cuvêntulŭ de onóre că nu veţĭ cerca a vĕ uita prin elŭ.

— Acceptămŭ, diserămŭ rîdêndŭ amânduoĭ.

— După ce vĕ veţĭ culca, sĕ fiţĭ obligaţĭ a nu conversa şi apoĭ a dormi fără a sforăi.

— Primimŭ, diserămŭ iarăşĭ rîdêndŭ.

— Afară de acésta, sĕ-mĭ promiteţĭ că veţĭ dormi binişorŭ, că nu veţĭ da nicĭ din mâinĭ nicĭ din picióre; căcĭ fiindŭ patulŭ meŭ prea aprópe, puteţĭ sĕ-mĭ turburaţĭ somnulŭ.

— Prea bine. Primimŭ şi acésta.

— Afară de acésta sĕ-mĭ promiteţĭ că nu veţĭ visa, şi că nicĭ veţĭ vorbi prin somnŭ.

— O, o ! asta e cam greŭ, diseiŭ eŭ. Atuncĭ trebuĭ ca şi d-ta sĕ ne promiţĭ că nu ne veĭ face sĕ visămŭ.

După maĭ multe tocmele, condiţiunea din urmă se înlăturà şi, supuindu-ne la tóte cele-l-alte, le şi urmarămŭ ad-literam.

A doua di de diminéţă mĕ desceptaiŭ la cânteculŭ cocoşilorŭ, în zorĭ de ziuă. Nu cutezamŭ însĕ sĕ mĕ mişcŭ, de temă

sĕ nu desteptŭ pe camarada nóstră. Fusese o neprevedere din parte-ne, că nu ficsaserămŭ ora sculăreĭ. Amiculŭ meŭ, carele dormia totŭ într'unŭ patŭ cu mine, deschise și elŭ ochiĭ; voĭ sĕ se scóle; eŭ îlŭ opriiŭ, făcêndu-ĭ semnŭ cu degetulŭ sĕ nu facă sgomotŭ. Ast-felŭ dară ședémŭ amêndouĭ nemișcațĭ, ne sciindŭ ce sĕ facemŭ.

Cerșafulŭ, de și póte era transparinte, dar numaĭ dama nóstră ar fi pututŭ profita de tentațiunea indiscrețiuniĭ, căcĭ ferestrele eraŭ despre partea nóstră, iar despre partea eĭ era întunereculŭ. Uitându-mĕ lungŭ asupra cerșafuluĭ, vĕḑuiŭ cu siguranță că, pe o găuriță ce era tocmaĭ în mijlocŭ, lucĭa o lumină négră, ce semăna a scânteĭe de diamantŭ negru. Tușiiŭ și lumina perì. Atuncĭ înțeleseiŭ că era ochiulŭ indiscretŭ alŭ dameĭ nóstre.

— A, domnișóră, te-amŭ prinsŭ cu ocaua mică.

— Ce felŭ? rĕspunse ea.

— Te-aĭ uitatŭ prin cearșafŭ.

Ea ne spuse rîḑêndŭ că de o oră era destéptă, dar nu se scula de témă (ca și noĭ) sĕ nu ne strice somnulŭ.

— Acuma sĕ stămŭ la tocmélă nouă, ḑiseiŭ. D-ta, saŭ noĭ, înainte la sculare?

— D-vóstră avețĭ întâietatea, fiind-că suntețĭ douĭ.

— Ba d-ta, fiind-că escĭ damă.

— Ba, vĕ rogŭ.

— Bine, dar cu condițiune sĕ nu te uițĭ la noĭ pe găurița cerșafuluĭ, până ce ne vomŭ îmbrăca, căcĭ ne tememŭ de deochĭ.

Ea ne promise că nu se va uita; și ast-felŭ ne îmbrăcarămŭ și eșirămŭ ca sĕ ne căutămŭ de cale, promițêndŭ dameĭ nóstre că din aventura acésta voiŭ face odată o comedie pentru teatru.

Dar étă o promisiune care am uitatŭ a o pune în lucrare.

PARTEA A TREIA

I.

De diminéță, la optŭ ore, bariera frontiereĭ austriace se deschise.

Trecurămŭ fără nicĭ o dificultate. Vameșulŭ austriac, carele era unŭ bĕtrânŭ căpitanŭ în congediŭ, ne primì cu multă amabilitate; el nicĭ voì sĕ ne caute de nu cum-va avem ceva de supusŭ la vamă. Rigórea vămilorŭ austriace, care era proverbială ca și aceea a vămilorŭ văzduhuluĭ din Apocalips, dispăruse. Acésta ne puse în atâta uĭmire, în cât întrebarăm pe Vameșŭ de este Neamț. El ne respunse cu câte-va teremtetem pe socotéla Nemțilorŭ, care ne încredințară că omulŭ nostru era Ungurŭ, fanaticŭ inemicŭ al Nemțilorŭ.

Dupĕ ce ni se vizară paspórtele, bĕtrânulŭ Vameșŭ ne poftì la căsuța sa. Acolo avù amabilitatea a ne trata cu șuncă și slănină unguréscă, care ne încredința că era de șépte anĭ. Terminândŭ dejunulŭ, voirămŭ a arăta recunoscința nóstră uneĭ nepóte a Vameșuluĭ, care făcea onorile caseĭ, depuindŭ câte-va monede de argintŭ bine sunătóre pe o mică toaletă ce era într'unŭ colțŭ al camereĭ. Dar, dupĕ ce ne luarămŭ adio, când voiamŭ sĕ încălecămŭ, vedemŭ pe bĕtrânulŭ Vameșŭ strigândŭ sĕ ne oprimŭ. El stăruì de noĭ ca sĕ luămŭ

îndĕrĕtŭ monedele ce lăsasemŭ, nevoindŭ nicĭ într'unŭ chipŭ sĕ ne lase a pleca înainte de a le lua.

Ast-felŭ, cu tóte că ploua cu neîncetare, încălecarămŭ și apucarămŭ calea Brașovuluĭ.

Trecurămŭ maĭ multe văĭ și délurĭ ce formézĕ cósta septentrională a Carpaților. Admiramŭ pădurile imense pe sub carĭ umblamŭ, și sĕlbătăcia ce domnĭa pe acolo. In adevĕrŭ, făcurămŭ maĭ multe ore de cale, fără sĕ dămŭ peste vre-unŭ satŭ saŭ o căsuță omenéscă. Infricoșata sete, care ne-o causase slănina ce mâncasemŭ de diminéță, trebuea sĕ o potolim, bĕndŭ apă din rîușórele ce le treceamŭ, din urmele copitelorŭ cailorŭ, saŭ din strașinele pălăriilorŭ nóstre. Nicĭ o cârciumă, nicĭ unŭ puțŭ, nu se arăta în calea nóstră. Nu ne puteam esplica cum se făcea că în Transilvania, care o sciamŭ atât de împoporată, sĕ fie atâtea locurĭ pustiĭ și nelocuite. Unŭ trecĕtorŭ pe care-l întrebarămŭ, ne explică causa: acésta provine din causa asprimeĭ ce domnesce în clima cósteĭ nordice a munților, ca una care împedică și puterea vegetațiuniĭ plantelorŭ nutritive. Acestŭ fenomenŭ maĭ târdiŭ ni se înfățișà și în alte părți ale Carpaților. Când trecurămŭ prin Nordulŭ Transilvanieĭ în Bucovina, pe la cetatea Bistrițeĭ, găsirămŭ o climă dulce și o vegetațiune fericită până aprópe de vêrfulŭ Carpaților, în tocmaĭ ca în cóstele acestor munți despre Romănia; iar când începurămŭ a ne coborî spre Bucovina, pe cósta nord-vestică a Carpaților, vĕdurămŭ aceeașĭ asprime de climă și lipsă de vegetațiune până aprópe de Gura-Homoruluĭ.

II.

Pe dupĕ ameadă-di, îndată ce eșirămŭ din munți, cerulŭ se însenină, ploĭa încetă și unŭ sóre frumosŭ învelĭ orizontele și natura. Atuncea simțirămŭ fericirea care negrĕșitŭ o simte marinarulŭ dupĕ încetarea uneĭ furtune pe mare. Șubredele nóstre vestminte nu maĭ puteaŭ întîmpina pĕtrunderea plóieĭ, și începuserămŭ a simți udéla până aprópe de epidermă.

Pe la patru ore începurămŭ a zări turnurile bisericelorŭ şi ale cetăţiĭ Braşovuluĭ, ale căror coperişurĭ de ferŭ albŭ saŭ de olane smălţuite scânteĭaŭ la raḑele sóreluĭ. Grăbimŭ mersulŭ obositelorŭ nóstre glóbe, care ca şi noĭ aveaŭ necesitate de repaosŭ şi mâncare, şi în maĭ puţinŭ de o oră facurămŭ intrarea nóstră triumfală în oraşŭ. Pentru întêia dată vedeam unŭ oraşŭ afară din ţéra mea; şi mărturisescŭ că, de cum am începutŭ sĕ mĕ apropiiŭ de Braşovŭ, am rĕmasŭ încântat de curăţenia stradelorŭ, de ordinea ce vedeamŭ dominândŭ în tóte, de stilulŭ îngrijitŭ alŭ construcţiunilorŭ, şi de aerulŭ de civilisaţiune ce părea întipăritŭ pe totŭ ce mi se înfăţişa înaintea ochilorŭ.

Braşovulŭ, dupĕ severa sa fisiognomie, pórtă trăsurile caracteristice ale unuĭ oraşŭ german. El este situatŭ în unghiulŭ a duoĭ munţĭ care-lŭ domină, şi fortificatŭ cu zidurĭ înalte carĭ arată a fi fostŭ o adevĕrată cetate tare odinióră. Anticitatea acesteĭ cetăţĭ se urcă până la douĭ-spre-ḑece secolĭ. Pe timpulŭ când s'a fondatŭ, negreşitŭ că nu eraŭ cunoscute armele de focŭ; căcĭ astă-ḑĭ douĕ baterĭĭ de tunurĭ, puse pe dealurile apropiate ce o domină, o potŭ reduce în câte-va ore. Pe o movilă ce este în peptulŭ acestuĭ triunghiŭ, este o cetăţue maĭ modernă, ce pare făcută maĭ multŭ spre a impune puterea sa asupra cetăţeĭ din vale, de cât spre a o apĕra. Aicĭ, de bună sémă, Saşiĭ carĭ aŭ colonisatŭ Transilvania, aŭ făcutŭ prima lor descălecătóre; şi cetăţiĭ ĭ-aŭ datŭ numele Cronstadt, (burg, saŭ oraşŭ de coróną), spre a indica dominaţiunea germană. Biserica catedrală săsséscă, monumentŭ impósantŭ în stilulŭ anticŭ goticŭ, privilegiurile municipale esclusiviste ce şĭ-aŭ păstratŭ Saşiĭ din timpurile cele maĭ vechĭ, sunt o dovadă vie a caracteruluĭ de stabilitate cu care aceştĭ coloniştĭ s'aŭ împlântatŭ în ţéra acésta. Intr'adevĕrŭ cetatea este curatŭ săsséscă; cu rară escepţiune, ómenĭ de altă naţionalitate aŭ pututŭ căpĕta dreptŭ ca sĕ aibă proprietăţĭ în lăuntru. Numaĭ suburbiele sunt locuite de Romînĭ, locuitoriĭ autoctonĭ aĭ Dacieĭ superióre.

III.

Intrândŭ în orașŭ, întrebaiŭ pe celŭ întâiŭ individŭ ce întâlniiŭ despre vre-unŭ otelŭ. Individulŭ nostru, cu tóte că se întâmplase a fi românŭ, nu înțelese vorba de *otelŭ*. Îĭ spuserămŭ *hanŭ*; nu înțelese nicĭ atâta. In fine ĭĭ spuserămŭ *ospĕtărie*; atuncĭ ne înțelese, dar ne spuse că acésta se numesce *făgădăŭ*.

Dupĕ indicarea acestuia, trăserămŭ la hotelulŭ numitŭ Coróna. Acolo, din fericire, aflarămŭ comoditățile și liniștea de care eramŭ doritorĭ.

A doua-ḑi diminéță alergaiŭ sĕ aflu pe redactorulŭ *Gazeteĭ de Transilvania*. Numele luĭ G. Bariț ĭmĭ era cunoscutŭ, căcĭ fóia sa de multe orĭ deschisese colónele sale încercărilor mele poetice și corespondențelorŭ mele. Acestŭ nume, scumpŭ pentru toțĭ Româniĭ din Ardeal, nu era maĭ puțin prețuitŭ de Româniĭ din Moldova. Până la acea epocă, *Gazeta de Transilvania* fusese uniculŭ organŭ politicŭ al naționalitățeĭ românilorŭ. Pe când în Principate domnia terorismulŭ protectoratuluĭ, carele ținea în lanțurĭ aspirările nóstre de progresŭ și de naționalitate, acéstă fóie singură reproducea suspinele nóstre și rădica vocea sa liberală în contra apĕsărilor ce înduramŭ.

Pentru asemenoa motive, cu dreptŭ cuvêntŭ acéstă gazetă se bucura de o mare popularitate între Românĭ, și numele redactoruluĭ seŭ era veneratŭ atât de Muntenĭ cât și de Moldovenĭ.

D. Bariț, îndată ce-mĭ află numele, mĕ primì cu brațele deschise ca pe unŭ vechiŭ amicŭ. Îĭ spuseiŭ amănuntele evenimentelorŭ din Moldova, despre care avea încă sciințe confuse, și fóia sa se grăbi a le reproduce.

In aceeașĭ ḑi făcuĭu cunoscință și cu colaboratorulŭ luĭ Bariț, Andreĭ Mureșianu, ale căruia lucrărĭ poetice începuse a se

semnala în literatura de dincolo de Carpaţi. El scrisese până atuncĭ puţine versurĭ, dar bune. Bucata cea maĭ însemnată, publicată în anulŭ 1844 sub titlulŭ : *O privire de pe Carpaţi* (1) electrisase multe inimĭ române. In adevĕrŭ pe atuncĭ, când în Principate nu se putea scrie de cât sub alegoriĭ şi unde ideile de naţionalitate, independenţă, libertate, eraŭ persecutate ca crime, cu câtă sete şi amorŭ citeaŭ Româniĭ versurĭ ca acestea :

«Fagĭ înclinaţĭ de ḑile, voĭ martorĭ câte rele
«Trecură peste ţĕră a căreĭ pompă-aţĭ fostŭ !
«Preḑiceţi-mĭ în taină : maĭ vinŭ furtune grele
«Pe fiĭ vecheĭ Rome ? maĭ ceru-v'adăpostŭ ?

«Prespuneţi-mĭ, stâncĭ mute ! ce sórtă aŭ s'aştepte
«Aceste ţĕrĭ române, înscrise 'n istoriĭ ?
«Veni-va vre-unŭ ângerŭ din cerŭ sĕ le deştepte ?
«Orĭ că imperiulŭ sileĭ le-a ştersŭ din cele viĭ ?

«Când cugetŭ în tăcere la vremile trecute,
«Ah, lacrimĭ sângerânde se scurgŭ din ochimĭ-josŭ,
«Vĕḑendŭ c'am ajunsŭ sórtea Cassandreĭ celeĭ mute :
«Sĕ cânt, sĕ strigŭ în lume, dară fără de folosŭ !»

Prin asemenea accente, Mureşeanu reproducea gemetele tutulor Românilor de pe atuncea ; căcĭ tirania şi despotismulŭ eraŭ sistematisate şi în Austria ca şi în Principate. Româniĭ nu puteaŭ cugeta la trecutulŭ şi viitorulŭ lorŭ de cât în tăcere şi în durere. Apoĭ cu o strofă maĭ josŭ, Mureşeanu desvĕluia situaţiunea spiritelorŭ prin aceste cuvinte :

«La noĭ e putredŭ mĕrulŭ, nu-ĭ modŭ de curăţire,
«Şi totŭ ce se maĭ speră sunt sîmburiĭ din elŭ ;
«Aceştia cer plantare, silinţă şi unire.
«Atuncĭ va cresce cedrulŭ din ramulŭ tinerelŭ.

(1) Veḑĭ Fóia sciinţifică şi literară ce eşia sub redacţiunea D-luĭ V. Alexandri No. 35. anulŭ 1844.

In aceste puține cuvinte scânteie aspirările către unŭ viitorŭ mai bunŭ. Dar poetulŭ, ca cum nu s'ar încrede în destinatele patriei, ca cum ar vedea fantasma nefericirei neîncetatŭ înaintea sa, se întórce răpede și ḑice :

«Dar norii cei de ghiață, colo, ce vinŭ spre țĕră!
«Privesce... ce 'ntunerecŭ!... Cum scapără de desŭ!!
«Nu vor atinge planta ce-acum vrea sĕ resară?
«Ah, vaĭ! ce rosă crudă de pradă și-aŭ alesŭ!
. . . . . .

Acésta în adevĕrŭ era profeția unor evenimente apropiate, pe carĭ poetulŭ singurŭ le întrevedea. Nu maĭ târḑiŭ, de cât peste patru anĭ, *norii de ghiață* aĭ poetuluĭ aŭ adusŭ oștile de invasiune de la Nordŭ peste Principate și cataclismulŭ resboiuluĭ civilŭ în Ardélŭ. Poetulŭ în prevederea evenimentelorŭ adaoge :

«Atuncĭ daț glasŭ, voĭ, codri! spre semnŭ de pomenire
«Că genulŭ ce-a trasŭ secolĭ prin miĭ nefericirĭ,
«Acum când raḑa ḑilei îl puse în simțire
«Se face jertfă crudă vicleneĭ uneltirĭ.

«Vedea-vor sclaviĭ lacomĭ, ce-aŭ preferitŭ perire
«Uneĭ năciunĭ orfane, cum judele de susŭ
«Va cere sĕ-și dea sémă de-a lor nelegiuire ;
«Atuncĭ va cădea crima pe ceĭ ce-o aŭ prpdusŭ.»

Mureșeanu maĭ târḑiŭ, în timpulŭ evenimentelur de la 1848, făcŭ încă o poesie : *Descéptă-te Române !* care póte întrece în classicitate chiar Marselieza franceză. Vom vorbi despre acésta altă-dată și maĭ pe larg. (1)

(1) Pe la anulŭ 1865 nefericitulŭ poetŭ, amărâtŭ de îngenuchiarea compatrioțilorŭ sĕĭ sub jugulŭ ungurescŭ și de ingratitudinea cu care aŭ fost tratațĭ eĭ dreptŭ atâtea sacrificiĭ ce făcuseră în devotamentulŭ lor pentru causa imperială, s'a alienatŭ și în urmă a muritŭ.

IV.

In câte-va ḑile vizitaiŭ maĭ tóte împrejurimile Braşovuluĭ, destulŭ de pitorescĭ şi interesante. Imprejurulŭ cetăţeĭ din vale este o alee minunată, care ţine locŭ de grădină publică. Acolo într'unŭ locŭ este o rotondă, care se numesce masa luĭ Ţepeş. O legendă spune că acestŭ Domnŭ al ţĕreĭ Românescĭ, într'o invasiune ce a făcutŭ, pentru ca sĕ mănânce maĭ cu poftă, a pusŭ de aŭ trasŭ în ţépă duoĭ-spre-ḑece burgezĭ Saşĭ, şi a ḑis de ĭ-aŭ pusŭ masa în mijloculŭ lorŭ; în adevĕrŭ, originală şi bizară manie de a-şĭ deştepta pofta de mâncare!

Am făcutŭ o escursiune pe jos până la Săcelele, unŭ şirŭ de sate aşeḑate pe póla unuĭ munte, carĭ, fiind-că prin crescerea populaţiueĭ aŭ ajunsŭ a se împreuna, aŭ căpĕtatŭ numele de *Săcelele*, prescurtare din *Sătucelele*. Aceste sate, saŭ maĭ bine acestŭ satŭ, este într'o rânduială cu totulŭ europénă; are strade pavate, pârae canalisate, case aliniate şi coperite cu olane saŭ şindrilă. Locuitoriĭ sunt Saşĭ şi Românĭ; aceştĭ din urmă sunt în maioritate. Făcurămŭ maĭ multe cunoscinţe aci, şi avuiŭ ocasiune a vedea de aprópe felulŭ de viéţă şi de cultură a Românilorŭ. Locuitoriĭ de aci trăescŭ cu agricultura, dar maĭ multŭ cu industria şi cu comerţulŭ vitelorŭ. Din causa îngustimeĭ locurilorŭ, Româniĭ aŭ fost împinşĭ la cele douĕ din urmă întreprinderĭ. In ramura industrieĭ eĭ aŭ începutŭ a rivalisa cu Saşiĭ carĭ, ceĭ întâiŭ aŭ datŭ impulsiunea. Apoĭ comerţulŭ vitelorŭ Românĭĭ îl facŭ pe piciorŭ mare: nenumĕratele turme, carĭ păşunéză în munţiĭ şi câmpiile Românieĭ şi aĭ Moldoveĭ, precum şi acele care trecŭ peste Prutŭ şi peste Dunăre, sunt ale Românilorŭ locuitorĭ de pe aicea. Unĭĭ din eĭ aŭ stărĭ însemnate. Copiiĭ lor, junimea ce se rădică, mergŭ de învéţă până prin scolile Vieneĭ. Dar adesea se vĕḑŭ licenţiaţĭ doctorĭ în dreptŭ saŭ în filosofie, încălţândŭ opincele şi purtândŭ oile prin munţĭ saŭ mânuindŭ plugulŭ pe câmpie.

Am cunoscutŭ mulţĭ tinerĭ instruiţĭ, numiţĭ pe acolo *inteligenţi*, aĭ cărora părinţĭ sunt simpli plugarĭ saŭ ciobanĭ; căcĭ nicăirĭ, credŭ, ca în Ardealŭ, Românii nu aŭ instinctulŭ desvoltatŭ pentru învĕţătură şi cultură.

V.

Dupĕ starea în care vedeamŭ satele din prejurulŭ Braşovuŭĭ, judecamŭ că Transilvania este o ţĕră din cele maĭ fericite. Dar făcêndŭ escursiunĭ maĭ departe, vĕdŭiŭ şi sate ce semănaŭ cu cele din Principate — respirândŭ o miserie desolantă. Acest contrastŭ mĕ uimi, şi mĕ puse a urmări causa acesteĭ marĭ diferinţe.

Transilvania era împărţită în maĭ multe provinciĭ, şi fie care se afla în diferite posiţiunĭ sociale. Provinciele din Fundulŭ Regiŭ, în care se aflaŭ cele 12 scaune (judeţe) săssescĭ, eraŭ în stare înfloritóre: se bucuraŭ de instituţiunĭ comunale şi municipale fórte democratice; pămêntulŭ era împărţitŭ în proprietăţĭ micĭ, ca locurile răzăşescĭ din Principatele nóstre; iobăgia, (claca, boerescului), nu eraŭ cunoscute, fiind-că pe aicĭ *feudĭ*, saŭ proprietarĭ marĭ nu eraŭ. Românii locuitorĭ în aceste părţĭ, se bucuraŭ ca şi Saşiĭ de o viéţă maĭ fericită cu tóte că prin statute nu eraŭ recunoscuţĭ ca naţiune între cele-l-alte popóre. Provinciele însă coprinse în Comitate aveaŭ aspectul provincielorŭ nóstre: proprietariĭ marĭ, grafiĭ şi baroniĭ (în genere unguri) essercitaŭ drepturĭ feodalĭ asupra locuitorilorŭ. Aceştia, în cea maĭ mare parte Românĭ, eraŭ supuşĭ uneĭ iobăgiĭ multŭ maĭ aspre de cât aceea din ţĕrile nóstre.

Este curiosŭ de observatŭ că populaţiunea săséscă din Transilvania, în locŭ sĕ se înmulţéscă, din ce în ce scade. Clima, temperatura, saŭ o combinaţiune providenţială, contribue la decrepitudinea acesteĭ stirpe, pe când Românii crescŭ într'o proporţiune neměsurată.

Se ḑice că ideile luĭ Malthus, atât de tare aŭ prinsŭ rădă-

cină în moravurile sale, în cât mulțimea copiilorŭ într'o familie se crede ca o nenorocire, și se întrebuințéză chiar mijlóce criminale pentru împuținarea lorŭ. De aceea se observă că Sașiĭ fórte sporadicŭ aŭ maĭ multŭ de duoĭ copiĭ. Chiar pe când eram în Brașovŭ, s'a găsitŭ, în pădurea de lângă acéstă cetate, într'o diminéță, unŭ burghezŭ destulŭ de avutŭ, spânzuratŭ și lovitŭ totŭ o-dată în inimă cu unŭ pumnarŭ, care s'a găsitŭ în mâna sa înțepenită. Iar în busunarulŭ acestuĭ nefericitŭ s'a aflatŭ testamentulŭ seŭ autografŭ, în care ḑicea că: «ne maĭ putêndŭ suferi pedépsa luĭ D-ḑeŭ, carele ĭ-a datŭ patru copiĭ, se sinucide!...» Dar la Românĭ este cu totul din contra: acela ce nu are copiĭ, se crede cel maĭ nefericitŭ; ĭar acela ce are o duzină, maĭ fericitŭ de cât unŭ patriarchŭ, maĭ bine-cuvêntatŭ de cât unŭ împĕratŭ.

VI.

Aicĭ e timpulŭ sĕ spuiŭ că în otelulŭ în care traseramŭ, aflarămŭ pe D. N. Ionescu. Acesta era unulŭ din ceĭ patru actorĭ aĭ episoduluĭ de la Grozescĭ. El ne narà întâmplarea aceea maĭ pre largŭ, și meritá sĕ o recapitulezŭ.

Aceștĭ patru tinerĭ, auḑindŭ de revoluțiunea de la Viena, se sculară din Paris, împreună cu maĭ mulțĭ alțĭ românĭ, ca sĕ vie în Principate sĕ ia parte la mișcarea națională ce se prepara. Eĭ, viindŭ prin Transilvania, trecuseră frontiera pe la Oituzŭ. Acolo, ofițerulŭ respectivŭ, avea ordin sĕ nu lase sĕ intre în țérà nicĭ unŭ studentŭ de la Paris; căcĭ guvernulŭ din Iașĭ, prin emissariĭ seĭ din Paris, scia că o sémă de tinerĭ eraŭ se vie cu veleităț revoluționare. Ofițerul însă neavêndŭ reședința sa chiar la frontierà, ședea la Grozescĭ, într'o depărtare de duoĕ ore aprópe. Călătoriĭ, neîmpedicațĭ, veniră până aci și traseră la cârciuma satuluĭ, căcĭ trăsura ce năimiseră din Ardélŭ era tocmità numaĭ până aci. Atuncea se pomeniră cu unŭ sub-ofițerŭ, însoțitŭ de unŭ soldatŭ. Acesta, cerêndu-le paspórtele, și vĕḑêndŭ numele lorŭ, le spuse că are ordinŭ a

nu-ĭ lăsa sĕ intre în ţéră. Studenţiĭ îĭ observară cu dreptŭ cuvêntŭ, că asemenea ordinŭ trebuia sĕ le fi comunicatŭ la frontieră, iar nu dupĕ ce aŭ intratŭ în ţéră, cale de o postă; şi în fine îĭ declarară că eĭ nu vĕdŭ cuvêntulŭ legiuitŭ dupĕ care sĕ fie opriţĭ a intra în căminulŭ părinţilorŭ lorŭ. Sub-ofiţerulŭ insistă cu brutalitate, şi le declară că, dacă nu vor sĕ se întórcă, el îĭ légă şi-ĭ trimite la Iaşĭ; dupĕ acésta eşind afară, trase uşa dupĕ dênsulŭ şi o închise; începù apoĭ sĕ strige la ómeniĭ satuluĭ, sĕ sară ca sĕ prindă nisce hoţĭ. Hangiulŭ, spăimântatŭ, o rupse la fugă. Tineriĭ călătorĭ sparseră uşa, şi, luându-şĭ armele în mână, eşiră afară. Soldatulŭ atuncĭ întinse puşca asupra lorŭ. Unulŭ din aceştia însă îl apucă înainte, şi, trăgêndŭ, culcă pe soldatŭ la pămêntŭ. O a doua descărcătură fu îndreptată asupra sub-ofiţeruluĭ, carele asemenea cădù. Atuncĭ tineriĭ, lăsându-şĭ bagagele acolo, îmbrăcaţĭ numaĭ în bluze subţirĭ, plecară prin mijlocŭlŭ satuluĭ şi intrară în pădure, care nu era departe. Sătenĭĭ îĭ priviră trecêndŭ, şi nicĭ unulŭ nu se puse a le opri calea. Eĭ, dupĕ ce intrară în munţĭ luară calea Braşovuluĭ; temêndu-se însă de fi urmăriţĭ, apucară pe alăturĭ cu drumulŭ, prin munţĭ de-adreptulŭ. In cele din urmă, eĭ perdură cu totulŭ calea: umblară rătăcindŭ, cincĭ ţile şi cincĭ nopţĭ, ostenitĭ şi nemâncaţĭ, fără de a da peste nicĭ unŭ bordeiŭ, fără a întâlni nicĭ unŭ muritorŭ. Cu tóte că era în luna luĭ Aprilie, nopţile eraŭ umedóse şi recĭ; îşĭ póte prin urmare închipui cine-va cât avură a suferi aceştĭ junĭ, deprinşĭ cu o crescere delicată. Dar fómea?... teribila fome, care-ĭ făcea sĕ leşine!

Providenţa în fine îĭ scóse la lumină: eĭ deteră peste unŭ soldatŭ austriacŭ, păditorŭ la frontieră, carele-ĭ duse la satulŭ cel maĭ apropiatŭ, de unde aflară o căruţă care sĕ-ĭ ducă la Braşov.

Mălinescu, Leca (Enaki) şi Chinezu avêndŭ ceva mijlóce se întorsese la Paris. Ionescu nu-ĭ putuse urma.

VII.

A treia saŭ a patra ḑi ne pomenirămŭ cu alţi treĭ óspeţĭ neaşteptaţĭ. Aceştia aŭ fost: V. Alexandri, G. Cantacuzen, şi unŭ unchiŭ al meŭ, Tóder.

In districtulŭ Neamţuluĭ, în munţiĭ ce se ţinŭ de póla Carpaţilor este moşia Bălţăţescĭ, unŭ mare şi frumosŭ domenŭ al familieĭ Cantacuzinescĭ (1). Acéstă familie, compusă din cincĭ fraţĭ, uniĭ însuraţĭ şi alţiĭ încă tinerĭ, locuia pe acéstă moşie, şi petrecea maĭ mult la ţéră, precum petrecŭ maĭ multe familiĭ boĭerescĭ din Moldova. Pe o posiţiune înălţată, este casa Cantacuzinéscă, unŭ adevĕratŭ palatŭ domnescŭ care dacă stilulŭ modernŭ al architectureĭ nu l'ar trăda, ar avea aerŭ de unŭ castelŭ din secolulŭ de mijlocŭ. Cu câţĭ-va anĭ în urmă, am petrecutŭ în acéstă frumósă reşedinţă câte-va ḑile plăcute; şi nu voiŭ uita nicĭ o-dată amabilitatea şi gracia cu care am fost înconjuratŭ în acéstă nobilă familie. Tatălŭ acestor fraţĭ, Knézulŭ George Cantacuzen, servise mult timpŭ în oştirea russéscă, încă pe la începutulŭ secoluluĭ.

Dupĕ el, şi fiiĭ seĭ se bucuraŭ de protecţiunea particulară a guvernuluĭ russescŭ. De aceea, cu tóte că de origină eraŭ Moldovenĭ, dar eraŭ priviţĭ maĭ mult ca străinĭ în faţă cu causa naţională.

Cu tóte acestea, precum am arătatŭ şi în partea întâia a acestor suvenire, Cantacuzinescĭ luaseră o parte fórte activă în mişcarea de la 30 Martie. Precum arătaiŭ, eraŭ bănuelĭ marĭ că aceştia, împreună cu Muruzeştiĭ şi alţiĭ din coteriele politice, ar fi fost instrumente ale politiceĭ moscovite, — care, pentru ca sĕ legitimeze invasiunea în Principate, aŭ contribuitŭ la mişcarea aceea sub masca de patrioţĭ romînĭ. Dar cele pe-

(1) In urma evenimentelorŭ de carĭ vorbimŭ, acéstă moşie a trecutŭ prin vêndare în proprietatea fostuluĭ Domnŭ M. Sturza.

trecute la Iași părea că nu erau de ajunsu; și frații Cantacuzinești, după ce vĕdură arestările și essecuțiunile teroristice ale guvernului, se duseră la moșia lor, și acolo adunară Plăieșii de pe moșiile lor până în numĕ ŭ de trei sute ómeni, organisându-i militărescе și rĕspândindŭ vorba că aŭ sĕ mérgă asupra capitalei pentru ca sĕ rèsbune cruḑimele guvernului. Acéstă vorbă se rĕspândi până la Iași, și mulți din nemulțămiți începură a alerga și a se concentra la Bălțățești. Ast-fel se duse acolo unchiulŭ meŭ despre care vorbiiŭ și V. Alecsandri. Planulŭ acesta ar fi fost realisabilŭ póte, dacă Cantacuzinescii ar fi fost ómeni mai populari, și mai cu sinceritate devotați ca sĕ-lŭ esecute. Dar într'o ḑi veni acolo unŭ funcționarŭ de la Consulatulŭ russescŭ; șopti ceva cu unii din frații Cantacuzinești, și îndată Plăieșii se risipiră. Al treilea din frați, G. Cantacuzen, luà asupră-și responsabilitatea, și se decise sĕ emigreze. Ast-fel, ceĭ-l alți frați rĕmaseră nesupĕrați din partea guvernului, aruncându numai asupra Knézului George culpa resculărei. Ast fel veniră în emigrațiune persónele de care vorbiiu mai susŭ.

VIII.

Revoluțiunea maghiară luase proporțiuni întinse. Tronulŭ Austriei se sguduia în temeliele sale. Naționalitățile diverse ce compunŭ acestŭ mare imperiŭ se aflaŭ într'o confusiune de ideĭ și dorințe: fie-care în parte căuta sĕ-și facă o posițiune mai bună. Maghiarii începură a se pronunța limpede că vor sĕ se deslipéscă de Austria, și sĕ formeze unŭ mare regatŭ Ungurescŭ, în care sĕ coprindă Croația, Dalmația, Banatul și Transilvania. Ajutați de puteri imense, de castele, de cetăți, de ostiri numeróse, de entusiasmulŭ poporului maghiarŭ, și de aventurarii Italieni și Poloni ce alergaseră în Ungaria din tóte părțile, eĭ se credeaŭ siguri pe întreprinderea lor. Cu cuvintele de libertate și fraternitate eĭ credeaŭ că vor putea momi

populațiunile eterogene din țĕrile arătate. Dar aceste populațiunĭ avuserĕ maĭ multe probe despre sinceritatea Ungurilorŭ, a cărora devisă era: *supremația maghiară, și desnaționalisarea celor-l-alte naționĭ*. De aceea, pe când la Pesta se instituia unŭ guvernŭ naționalŭ și independentŭ, Croațiĭ, sub Banul lor Ielacicĭ și sub Patriarchulŭ lorŭ Raiacicĭ, rădicaŭ stindardulŭ spre apĕrarea tronuluĭ austriacŭ, în care vedeaŭ maĭ multă garanție pentru drepturile lor naționale.

In Transilvania, — unde elementulŭ maghiarŭ era întărit de o populațiune robustă ca de 600 miĭ Sĕcuĭ, și unde Dieta (adunarea representativă) era compusă maĭ multŭ de grafi și baronĭ Ungurĭ, — se pregătĭa sĕ se decrete Unirea cu Ungaria pe orĭ-ce prețŭ. Acésta era o cestiune fórte importantă pentru Românĭ, pe carĭ nimenĭ nu voia a-ĭ întreba, și din contra părea a-ĭ desprețuì; căcĭ foile periodice și tóte organele politice ale Ungurilorŭ cântaŭ pe unŭ singurŭ diapasonŭ că nu cunoscŭ națiune Română în Transilvania. Româniĭ, după legile de până atuncĭ, nu se bucuraŭ de nicĭ unŭ dreptŭ politicŭ: mereŭ persecutațĭ de maghiarĭ pentru tendințele lorŭ naționale, — considerațĭ numaĭ ca o a patra națiune tolerată între cele-l-alte naționĭ ale Transilvanieĭ, — de astă-dată simțiră că e timpulŭ ca sĕ dea semne de viĕță și sĕ capete drepturile la carĭ aspiraŭ. Se propuse ideea de a se face o adunare națională, spre a se consulta în împrejurările de față, și acéstă idee ca fulgerulŭ se rĕspândì și se aprobà de tótă românimea. Ḑiua și locŭlŭ se determinară: la Blajŭ, la 3 (15) Maiŭ!

Mĕ îndemnaiŭ și eŭ a merge la acéstă adunare. Mĕ urcaiŭ în diligență cu N. Ionescu, însuflețitŭ și elŭ de asemenea dorință, și plecarămŭ cu vre-o patru ḑile înainte de ḑiua defiptă pentru Adunare.

IX.

La prima staţiune a diligenţeĭ, intrândŭ la unŭ otelŭ ca sĕ mĕ restaurezŭ, mĕ puseiŭ în vorbă cu unŭ individŭ, calătoriŭ ca şi mine. Iĭ adressaiŭ cunoscinţa, şi cu mare fericire îmbrăţişaiŭ pentru prima óră pe Laurianu, cu carele am legatŭ o amicie intimă. Acesta, audindŭ de mişcările din patria sa natală, părăsise catedra de filosofie din Bucurescĭ şi sĕ grăbise a trece în Transilvania; de aceea el se afla ca şi mine, pe cale de a merge la Blajŭ.

Séra am fost în Sibiŭ.

A doua-di diminéţă visitaiŭ oraşulŭ, pe care-l aflaiŭ maĭ mare, maĭ luxosŭ şi maĭ animatŭ de cât Braşovulŭ. Credŭiŭ de cuviinţă a face o visită Episcopuluĭ românescŭ din Sibiiŭ. Acelŭ prelatŭ care numĭa Andreiŭ Şaguna, mĕ primì cu multă bună-voinţă.

Pe figura aceluĭ bărbatŭ se însemna o cuviosie impunătóre; pe fruntea sa părea întipărită cugetarea şi grija, ca în nisce momente supreme. Abia eşiiŭ de la elŭ şi, sosindŭ la otelulŭ unde trăsesemŭ, găsiiŭ unŭ biletŭ prin care eram invitatŭ sĕ prânzescŭ la Episcopie.

Insoţitŭ de amiculŭ meŭ Ionescu, mĕ plimbaiŭ pe stradele Sibiĭuluĭ admirândŭ bisericele şi diversele edificiurĭ frumóse ale oraşuluĭ. Trecêndŭ pe lângă unŭ otelŭ, pe a căruia frontespiţŭ era desemnatŭ unŭ mare sóre de aurŭ, vĕdŭiŭ unŭ băiĕtŭ sub gangŭ, şi-mĭ venì ideea sĕ-ĭ adresezŭ vorba:

— Eĭ, fărtate! sunt pe aicea ceva românĭ?

— Da, Domnule, sunt nisce domnĭ din Bucurescĭ.

— Cum iĭ chiamă?

— No, dĕŭ, nu sciŭ; că abia sosiră, şi sunt maĭ mulţĭ.

Intr'adevĕrŭ se vorbĭa că la adunarea de la Blajŭ eraŭ sĕ vie românĭ din tóte părţile Românieĭ, şi chiar din Bucovina. Cu tóte că nu aveamŭ cunoscinţe prin Bucurescĭ, avuiŭ curiosi-

tatea însă de a sci măcar cine sunt aceĭ românĭ, și voiam sĕ mĕ informezŭ. Amiculŭ meŭ nu prea era de părerea acésta, eŭ însă îl tîrîiŭ, și ne urcarămŭ pe scărĭ.

Abia urcațĭ în vestibilulŭ de susŭ, de o-dată audirămŭ într'unŭ apartamentŭ vorba maĭ multorŭ vocĭ. Ușa fiind deschisă, ne îndreptarămŭ într'acolo, și rĕmaserămŭ încremeniță vĕdĕnd că aceĭ óspețĭ eraŭ toțĭ de aĭ noștri, toțĭ Moldovenĭ, toțĭ cunoscuțĭ, toțĭ frațĭ aĭ causeĭ ce ne făcuse a emigra!

Indată ce intrarămŭ, furămŭ assediațĭ de îmbrățișărĭ, și de miĭ de întrebărĭ. Nu voiŭ uita nicĭ o-dată fericirea ce am simțitŭ în momentele acelea; și o asemenea fericire nu o póte înțelege cine-va de cât în asemenea timpŭ și în asemenea împrejurărĭ.

X.

Aceștia eraŭ: C. Negri, Lascar Rosetti, M Costachi (Iepureanu), I. Alexandri, A. Russu și Z. Moldovanu.

Negri, Alexandri și Russu veniseră din Paris la Bucurescĭ. Guvernulŭ de aicĭ fusese avisatŭ de guvernulŭ Moldoveĭ că eĭ vinŭ pentru o mișcare națională; de aceea li se făcŭ cunoscut că nu le este ertatŭ a sta prin Bucurescĭ. Planulŭ lor era sĕ treacă la Moldova; audindŭ însă de cele petrecute după 30 Martie, și închipuindu-șĭ că, chiar dacă intrarea nu le-ar fi oprită, totușĭ persónele lor n'ar fi în siguranță, se deciseră a se întórce la Giurgiu și a se sui pe vaporŭ pentru ca sĕ mérgă ĭarășĭ la Paris. Pe vaporŭ însă se întâlniră cu Iepureanu, Moldoveanu, Rosetti și A. Moruzi, carĭ scăpaseră de la Brăila prin ajutorulŭ Consululuĭ englezescŭ.

Atuncea se deciseră a nu se depărta de frontiera Moldoveĭ debarcară la Lugoș și veniră în Ardél, unde vedeaŭ simptomele uneĭ mișcărĭ.

După ce le spuseiŭ amăruntele întâmplărilorŭ mele, și amiculŭ Ionescu pe ale sale, fură transportațĭ de fericire când audiră că V. Alexandri se află la Brașov; căcĭ nicĭ frate-sĕŭ, nicĭ

ceĭ alțĭ amicĭ aĭ seĭ, nu sciaŭ nimicŭ despre el. Dupĕ aceea, spuindu-le că mergemŭ la Blajŭ, unulŭ din eĭ, Lascar Roseti, se decise a ne însoți; iar ceĭ-l-alțĭ a se duce la Brașov, unde ne deterămŭ cuvêntŭ a ne întruni dupĕ ce vom termina cu Blajulŭ.

XI.

Maĭ steterămŭ două ḑile în Sibiiŭ. Făcurămŭ maĭ multe cunoscințe între Românii de acolo. Unŭ simțimêntŭ extraordinar de frățietate, care era chiar în atmosfera anuluĭ 1848, ne făcea entusiașțĭ pentru Ardelenĭ. Noĭ, Moldovenii, crescuțĭ maĭ mult saŭ maĭ puținŭ cu ideĭ și cu deprinderĭ aristocratice în țéra nóstră, nu aveamŭ o adevĕrată idee de națiunea și poporulŭ românŭ; afectamŭ popularitatea ca o idee a secoluluĭ, ca o fantasie, ca o idee abstractă căpĕtată din cărțile străine. Cu tóte că tot-d'auna (póte) am fost în relațiunĭ cu poporulŭ nostru, dar poporulŭ a fost (pe atuncĭ ca și astă-ḑĭ) departe de noĭ; abrutisatŭ de împilare, într'o condițiune pururea ticălósă și inferióră, ne cultivatŭ, ne învĕțatŭ, fără conoscința drepturilorŭ și demnitățeĭ sale, poporulŭ nostru (din Moldova) îl consideramŭ compusŭ cu totulŭ din alte elemente; el în noĭ vedea tot-d'a-una nisce ființe superióre, nisce ómenĭ predestinațĭ a fi stăpânĭ saŭ tiranĭ sĕĭ. Iar noĭ, orĭ cât de umanĭ, orĭ cât de filosofĭ, orĭ cât de patrioțĭ, orĭ cât de naționaliștĭ saŭ liberalĭ eram, nu puteamu vedea în acel poporŭ de cât nisce ființe ce ne insufla mila și de care nu ne puteam apropria, cu tótă bună-voința ce am fi avutŭ.

In Transilvania însă, găsiamŭ poporulŭ cu totulŭ în alte condițiunĭ.

Aicĭ preoțiĭ, învĕțațiĭ, poețiĭ, profesoriĭ, toțĭ eșițĭ din popor, toțĭ sunt aĭ poporuluĭ. Ferice de acela căruia natura și învĕțătura ĭ-aŭ datŭ maĭ multă inteligență! acela se bucură de o adevĕrată popularitate; acela e iubitŭ, adoratŭ, stimatŭ, cunoscutŭ de tótă națiunea.

Acolo pentru prima óră audirămŭ vorbindu-se de Barnuțŭ, unulŭ din ceĭ maĭ învĕțațĭ și maĭ popularĭ bărbațĭ aĭ Ardealuluĭ. Merserămŭ maĭ mulțĭ Moldovenĭ la el și făcurămŭ cunoscința luĭ. De o-dată rĕmaserămŭ estasiațĭ: nu ne puteam da sémă cum se putea ca unŭ asemenea omŭ sĕ se bucure de unŭ nume atât de mare. In adevĕrŭ acestŭ omŭ avea unŭ aerŭ de totŭ comunŭ: vorba luĭ îngăimată. natura luĭ timidă, manierile luĭ ordinare, fisiognomia luĭ liniștită, nu esprimaŭ maĭ nimica; din contra, părea a fi o jumătate de omŭ, o fantasmă ce ar fi abandonatŭ Purgatoriulŭ ca sĕ se maĭ întórcă o-dată pe lume. Dar dupĕ ce ne maĭ lipirămŭ de el, dupĕ ce ne lăsarămŭ în convorbirĭ maĭ intime, recunoscurămŭ în el unŭ bărbatŭ în adevĕrŭ superiorŭ: la cuvintele de *patrie*, *națiune*, *românismŭ*, el se entusiasma ca unŭ poetŭ; figura luĭ lua unŭ aerŭ de omŭ inspiratŭ, de profetŭ; vorba luĭ, unŭ accentŭ simpaticŭ și durerosŭ; căutătura sa svârlia scânteĭ de curagiŭ și de terorismŭ.

Bărnuțŭ se bucura de o popularitate imensă și bine meritată. El s'a arătatŭ adevĕratŭ atletŭ al românismuluĭ în contra maghĭarismuluĭ. Ca preotŭ și profesorŭ în Seminariulŭ de la Blajŭ, el, cel întâiŭ, introduse prelecțiunile în limba română; înaintea luĭ învĕțăturile se preda în limba latină și în cea maghiară.

Dar cât nu avuse a suferi pentru acésta! Episcopul Lemeni, de și românŭ, dar mare filomaghiarŭ, îl persecuta cu felurite mĕsurĭ și mijlóce înjosite. El resistà lupteĭ maĭ mulțĭ anĭ, dar în fine lepădà rasa călugăréscâ și se retrase în viéța civilă.

XII.

Inainte de a se face adunarea de la Blajŭ, se strânseră în Sibiiŭ Românĭ de prin maĭ multe părțĭ ale Transilvanieĭ. In mijloculŭ comoțiunilorŭ politice de atuncĭ, capiĭ Românilorŭ voiaŭ sĕ aibă o înțelegere prealabilă și sigură cu Episcopulŭ

confesiuneĭ resăritene. Acestŭ motivŭ causase concentrarea maĭ multor Românĭ în Sibiiŭ. Era o credință în generalŭ răspândită că episcopulŭ Șaguna n'ar fi cu sinceritate devotatŭ dorințelorŭ naționale; lumea îl credea maĭ mult aplecatŭ către politica maghiară; și pre când unulŭ din episcopĭ, cel de la Blajŭ, era fățișŭ declaratŭ antinaționalistŭ, era mare interesŭ pentru Românĭ ca sĕ aibă măcar pe unulŭ din prelațĭ în partea lor.

Cu scopŭ de a manifesta maĭ tare și maĭ bine simțimintele și dorințele lorŭ, saŭ cu scopŭ de a atrage pe numitulŭ Episcopŭ prin adulațiune, Româniĭ se deciseră a-ĭ face o serenadă. Timpulŭ se părŭ favorabilŭ ca, cu ocasiunea acésta, Româniĭ sĕ rădice și stindardulŭ lor naționalŭ. Se făcŭ o colectă de banĭ, la care cu mulțămire luarămŭ și noĭ Moldovenii parte; se cumpĕră materialulŭ trebuinciosŭ, și se improvisă unŭ stindardŭ minunatŭ, represintândŭ cele treĭ culorĭ (albastru, galbenŭ și roșŭ) naționale. Dupĕ acésta, unŭ numĕrŭ ca de o mie Românĭ se adunară pe o piață, aprinseră unŭ numĕrŭ mare de torțe, se puseră în douĕ șirurĭ; și, cu stindardulŭ înainte, încunjuratŭ de o bandă de musică, merserà la locuința Episcopuluĭ. La acéstă manifestațiune luarămŭ și noĭ parte. Dupĕ ce se arătà Episcopulŭ în balconŭ, unŭ june îĭ recità o odă, și unŭ altulŭ unŭ discursŭ prin care îl invoca sĕ bine-cuvinteze stindardulŭ naționalŭ și sĕ se pue în capulŭ națiuneĭ în împrejurările în care se afla.

Episcopulŭ mulțumì poporuluĭ într'unŭ limbagiŭ convingĕtor și elocuentŭ, ce fu urmatŭ de strigărĭ entusiastice de bucurie. Torțele se stinserà, și toțĭ se duserà pe la casele lorŭ.

XIII.

Năimirămŭ trăsurĭ și plecarămŭ de diminéță ca sĕ putemŭ ajunge séra la Blajŭ. Eŭ mĕ puseiŭ într'o trăsură cu D. Lascar Rosetti, oferindŭ unŭ locŭ și unuĭ tênĕrŭ Ardelean, pe care eŭ îl cunoscusemŭ la Săcele. Acesta se numìa Nicolae Boerŭ;

nu era însă nicĭ de cum boĭerŭ ; ast-felŭ de denumirĭ nu sunt prin Ardealŭ. El era unŭ june fórte inteligentŭ şi cu destulă învĕţătură. In timpulŭ călătorieĭ, el ne dete relaţiunĭ multe asupra lucrurilorŭ Transilvanieĭ, destulŭ de instructive şi interesante. Eŭ, care-l cunoscusemŭ maĭ de multŭ, nu sciamŭ nimica detpre originea luĭ. Dar apropiându-ne de unŭ satŭ, el de o-dată ne ḑise :

— Eată loculuĭ nascereĭ mele !

— A ! ḑise camaradulŭ meŭ. D-ta escĭ de aicĭ ?

— Ba, nu ; eŭ sunt funcţionariŭ în Săcele, dar părinţiĭ meĭ sunt aicĭ.

— Aşa dar aĭ părinţĭ ?

— Cum nu ? am tată, mumă, unŭ frate, şi o soră. Sunt cincĭ anĭ de când nu ĭ-am vĕḑutŭ. Serviciulŭ care-lŭ am nu m'a ertatŭ sĕ viŭ.

— Aşa dar o sĕ ne oprimŭ ?

— Dacă nu v'ar fi cu supĕrare...

Primirămŭ că tótă mulţumirea.

Satulŭ în care intramŭ avea, pe aprópe, aspectulŭ satelorŭ din Moldova. Casele semănaŭ maĭ mult a bordeĭe ; unele eraŭ fără curte ; altele pe jumătate dsscoperite de vênturĭ. Miseria cea maĭ mare se vedea predomnindŭ în tóte părţile.

— Dar în adevĕrŭ săracĭ sunt ómeniĭ în satulŭ acesta ? întrebă camaradulŭ meŭ.

— O ! da.

— Şi parintele D-tale este proprietarulŭ moşieĭ aceştia ?

— O ! nu. Asta e moşia unuĭ graf Ungurŭ. Tatăl meŭ este iobagŭ, ţĕranŭ ca toţĭ ţĕraniĭ. Dar étă că ne-am şi apropiatŭ de casa luĭ !

Mânaciulŭ primindŭ ordinŭ sĕ stea, se oprì... O fetiţă ce trecea pe lângă drumŭ cu douĕ donite ce le umpluse cu apă de la unŭ puţŭ, se oprì vĕḑêndŭ trăsura nóstră. Camaradulŭ nostru Ardelean o strigă şi sări din trăsură în gâtulŭ eĭ. Era sora luĭ, care plângea de bucurie !

Ne deterămŭ şi noĭ josŭ din trăsură. Copila îşĭ culese cofele ce ĭ căḑuse din mâinĭ la vederea fratelui seŭ, şi alergă

iute spre casă, ca sĕ vestéscă venirea nóstră. Acolo merserămŭ şi noĭ. Casa era o simplă locuinţă ţĕrănéscă : confortabilulŭ din lăuntru era cât se póte de rusticŭ şi modestŭ ; nicĭ o mobilă, nicĭ unŭ obiectŭ, nicĭ o haină, care sĕ ateste avuţia saŭ luxulŭ de oraşe. Bĕtrânulŭ Boerŭ era unŭ simplu iobagŭ, clăcaşŭ, atât dupĕ portŭ, cât şi dupĕ crescere ; soţia sa asemenea.

Fata, despre care vorbiiŭ maĭ susŭ era ca de opt-spre-ḑece anĭ, înaltă, frumósă, modestă şi sfiiciósă : cu fota ce purta, cu cămaşa eĭ cusută, cu códele eĭ lăsate pe spinare şi împletite cu nisce panglicĭ multi-colore. putea fi unŭ idealŭ graţios pentru o baladă populară.

Furămŭ trataţĭ cu faguri de miere, cu apă rece şi cu caşŭ próspĕtŭ. Camaradulŭ meŭ Rosetti strecură în mâna feteĭ, cu învoirea frateluĭ seŭ, câţĭ-va galbenĭ, carĭ de bună seamă aŭ prinsŭ bunŭ locŭ în sînulŭ şi în casa acesteĭ familiĭ strimtorate. Dupĕ acésta plecarămŭ.

XIV.

Nu voiŭ uita o scenă caracteristică ce mi s'a întêmplatŭ sĕ maĭ vĕḑŭ la o cârciumă într'unŭ altŭ satŭ, unde a trebuitŭ sĕ facemŭ o pausă pentru noĭ şi pentru caiĭ ce ne duceaŭ. Unŭ ţĕranŭ care avea aerulŭ de călătorŭ dupĕ traista ce o avea aruncată pe unŭ umĕrŭ, se oprì la cârciumă, se puse pe prispă la umbră, se întinse puţinŭ cu faţa în susŭ, ca cum voia sĕ-şĭ răsipĭască osteneala ; apoĭ deschise traista şi scóse de acolo o bucată de mămăligă rece, din care începù a mânca cu poftă nespusă. Abĭa se apucase de operaţiunea acésta, şi unŭ altă trecĕtorŭ totŭ de condiţiunea luĭ, vine de se pune alăturĭ cu elŭ ; îşĭ deschide traista şi scóte, o dată cu mămăliga, şi o bucată de slănină, din care s'a pusŭ sĕ mănânce.

— Ce dracu ! ḑice cel întâiŭ ; păgânŭ escĭ tu de mănâncĭ astă-ḑĭ, Vinerea, slănină ?

— No, ḑĕŭ, eŭ maghiar!

— Măgarŭ?

— Ungurŭ! ḑice acesta plinŭ de mândrie.

— A!... mĕ miramŭ eŭ sĕ fiĭ creștinŭ.

— Cum? Eu? Eu, creștinŭ; și Christos fost Ungur.

— Mări ce ḑicĭ! Nu te temĭ că te-o trăsni Dumneḑeŭ?

— Nu; D-ḑeŭ Ungurŭ este; și Adam Ungurŭ fostŭ, cum Atila, cum Arpad, cum Coșut!...

Românulŭ atuncĭ începù a rîde cu hohotŭ despreţuitorŭ. Ungurulŭ începù sĕ-l înjure, cu sbierete asurḑitóre. Eraŭ cât pe ce sĕ se încaĭere. Eŭ merseiŭ în mijloculŭ lorŭ, și-ĭ împăcaiŭ, dându-le o oca de vinŭ, din care aŭ bĕutŭ amêndouĭ. Prânḑulŭ acestora tot urma. Ungurulŭ tăcuse de totŭ, și se părea preocupatŭ de plecare. Dar Românulŭ, carele avea poftă de vorbă, începù iarășĭ:

— Măĭ, ce dracu, voĭ Unguriĭ sunteţĭ așa de fudulĭ? O mână de ómenĭ, și gândiţĭ că mare lucru sunteţi!

— Noĭ? șese spre-ḑece milióne.

— Minţĭ; numaĭ abia patru milióne.

— Nu; așa ḑice Coșut.

— Coșut vĕ înșală; e unŭ lunatecŭ. Noĭ, Româniĭ, suntem de treĭ orĭ maĭ mulţĭ de cât voĭ.

— Unde?

— Aicĭ, și dincolo în ţĕră.

— Nu; aicĭ voĭ Unguriĭ sunteţĭ, nu Românĭ. Ardealul, Ungaria, una este... *Eljen union!*

— Ba sĕ fiţĭ aĭ draculuĭ! Ardealulŭ e al nostru, nu e a vostru.

— Ba al nostru...

— Ba al nostru...

Cât pe ce ĭarășĭ sĕ se înhaţe; ĭar eŭ rîdeamŭ de nu maĭ puteamŭ ascultându-ĭ. Când însă vĕḑuiŭ că se înfierbântă, intraiŭ iarășĭ între eĭ, și-ĭ împăcaiŭ. In fine Ungurulŭ se duse dondănindŭ. Românulŭ maĭ rĕmase. Elŭ îmĭ spuse că se duce la Blajŭ, ca sĕ vadă ce se face cu dreptatea românéscă.

— Dar D-ta, îmĭ ḑise el, de-aĭ noştri escĭ ?

— Da ; eŭ sunt Român, rĕspunseiŭ.

— Din cotro ?

— De peste munţĭ, din Moldova.

— Dar creştin escĭ ?

—. Firesce.

— Postescĭ Mercurea, Vinerea, posturile ?

— Firesce.

— Apoĭ dacă-ĭ aşa, escĭ curat Român.

— Cred şi eŭ !

— Am auḑitŭ eŭ despre Moldova. Bună ţĕră ; acolo nu sunt Ungurĭ, nicĭ Saşĭ ; nu-ĭ aşa ?

— Ne-o feritŭ D-ḑeŭ.

— Eĭ, ce bine sunteţĭ ! Dar veḑĭ aicĭ avemŭ multe nagode : Ungurĭ, Săcuĭ, Saşĭ, Nemţĭ ; apoĭ birurĭ marĭ, iobăgie grea, flăcăĭ de óste, şi dreptate prea puţină. Maĭ bine, ḑĕŭ, nu ne aducea Traian pe aicĭ. Cine scie, póte că acolo, în Italia, eram maĭ bine. Ce folosŭ că suntem mulţĭ ? Eaca... numaĭ în ţĕra Neamţuluĭ vre-o cincĭ milióne şi parcă nicĭ ne vede, nicĭ ne-aude D-ḑeŭ. Acuma vom vedea. Ne adunămŭ mulţĭ la Blajŭ ca sĕ ne sfătuimŭ... Nu mergĭ şi d-ta ?

— Sĕ vedemŭ... póte...

— No, vino, ḑĕŭ, Domnule, ca sĕ fim maĭ mulţĭ ; pentru că sciĭ ḑicătórea : *unde maĭ mulţĭ se adună, ese isprava maĭ bună.* Sĕ ne vedemŭ sănătoşĭ, Domnule !

Cu aceste cuvinte omulŭ meŭ plecă. Iar eŭ rămăseiŭ uimitŭ de progresulŭ spirituluĭ publicŭ ce vedeamŭ rĕspânditŭ în clasa poporuluĭ ardeleanŭ.

XV.

Séra pe la nouă ore ajunserămŭ în Blajŭ. Aveamŭ adressa unuĭ preotŭ de acolo căruia i se recomandase cu douĕ ḑile maĭ înainte ca sĕ ne dea ospitalitate. Intrândŭ în piaţa cea mare a Blajuluĭ, abia resbăturămŭ cu trăsurele printre poporŭ.

Aflându locuința preotului recomandatu, ne oprirăm, și furăm introduși într'o cameră unde eraŭ numaĭ douĕ paturĭ. Ospĕtătorulŭ nostru ne cerù miĭ de scuse ḑicêndŭ că ĭ-a fost peste putință sĕ ne reserve maĭ mult de cât o cameră ; căcĭ viindu-ĭ o mulțime de persóne respectabile, n'a pututŭ sĕ le refuse ospitalitatea, maĭ alesŭ că ploase și nu era chipŭ ca sĕ dórmă cine-va afară.

Acceptarămŭ, cu abnegațiunea ca douĭ din noĭ sĕ se culce josŭ pe scânduriĭ. Eŭ eșiiŭ afară, cu scopŭ de a căuta ceea-ce doriamŭ ; străbătuiŭ prin mulțimea poporuluĭ, întrebândŭ de vre-unŭ făgădăŭ. Mi se arătà unuluĭ : intraiŭ și întrebaiŭ dacă aŭ vre-o cămăruță cu unŭ patŭ, disponibile pentru nópte.

— Numaĭ o singură cămăruță maĭ aveamŭ, ĭmĭ ḑise unŭ servitorŭ, și ne-a luat'o *mintenașu* (1) unŭ domnŭ ce a venitŭ din Bucovina.

— Arată-mĭ acea cămăruță, ḑiseiŭ.

Aveamŭ în adevĕrŭ mare curiositate sĕ aflu cine era domnul din Bucovina, carele vine la Blajŭ pentru asemine împrejurăriĭ. Fuseiŭ întrodusŭ într'o sală mare, plină de ómeniĭ. Abia străbătuiŭ până sĕ ajungŭ la ușa care ducea la cămăruța indicată de băiatulŭ oteluluĭ. Deschiḑêndŭ ușa, ce sĕ vĕḑŭ ?... amiculŭ meŭ Petrachi Casimir ! (2)

Nu potŭ descrie bucuria și esaltațiunea mea la vederea acestuĭ amicŭ, despre a căruia sórtă, după evenimentele de la 30 Martie, nu sciamŭ nimica. Elŭ ĭmĭ spuse că în adevĕrŭ fù, împreună cu frate-seŭ, legatŭ și bătutŭ în închisórea casarmeĭ,

(1) După ungurie, care însemnéză : îndată.

(2) Familia Casimirŭ este una din cele maĭ vechĭ și maĭ nobile din Moldova. Cantemirŭ istoriculŭ ḑice că se trage din urmașiĭ regeluĭ Casimirŭ. Junele de care e vorba era fiulŭ hatmanuluĭ Răducanu Casimirŭ. După ce și-a făcutŭ învĕțăturile elementare în țéră, elŭ împreună cu alțiĭ douĭ frațiĭ, aŭ fostŭ trimiși sĕ studieze la Atena : trecuse apoĭ de acolo în Germania. Studiând dreptulŭ ; căpĕtândŭ doctoratulŭ, elŭ maĭ merse în Francia spre a se perfecționa. În Paris, unulŭ din frațiĭ seĭ murì de o consompțiune de creerĭ. La 1847 elŭ se întórse în țéră cu inima înflăcărată și cu mintea pregătită spre a lua parte la regenerarea națională. După evenimentele de la 1848, la 1849 schimbându-se domnia în Mol-

întocmaĭ precum îlŭ vĕdusemŭ în teribilulu visŭ ce avuseiŭ în casa Olimpieĭ. După acésta elŭ fusese liberatŭ prin mijlocirile unuĭ unchiŭ alŭ seŭ, partisanŭ alŭ regimuluĭ guvernamentalŭ; dar amêndouĭ fraţiĭ fură espulsĭ peste hotarŭ în Bucovina. Acolo eĭ fură maĭ multe ḑile bolnavĭ, în urmă torturelorŭ ce suferiseră. Când se audì despre convocarea adunăreĭ de la Blajŭ. Petrachi Casimirŭ alergà ca sĕ vaḑă ce se face acolo.

Petrecuiŭ cu amiculŭ meŭ vre-o douĕ ore, spuindu-ĭ şi eŭ aventurile mele; şi, cu tóte că în sala vecină era unŭ vuetŭ infernalŭ, ne culcarămŭ amêndouĭ într'unŭ patŭ şi adormirămŭ. ca uniĭ ce eramŭ fórte obosiţĭ de struncinătura trăsurelorŭ.

După unŭ somnŭ de douĕ ore, m'amŭ desteptatŭ în armonia unuĭ concertŭ încântătorŭ. În sala vecină se audìa unŭ corŭ care essecuta unŭ cântecŭ ce simţiamŭ că-mĭ mişcă şi mintea şi inima. Voiamŭ sĕ mĕ scolŭ, ca sĕ vĕdŭ cine făcea concertulŭ acesta; dar nu voiamŭ sĕ smintescŭ somnulŭ camaraduluĭ meŭ. Elŭ încă se sculase; şi, ca şi mine, nu se mişca de témă ca sĕ nu mĕ destepte pe mine. În fine, elŭ simţindŭ că eŭ eramŭ emoţionatŭ, mĕ scuturà încetişorŭ şi mĕ întrebà de dormŭ.

Când ne vĕḑurămŭ amêndouĭ destepţĭ, ne scularămŭ şi deschiserămŭ uşa săleĭ. Eraŭ vre-o treĭ-ḑecĭ de preoţĭ şi cântăreţĭ de bisericĭ carĭ întonaŭ cânteculŭ de care e vorba. Mulţimea din sală asculta cu o tăcere religiósă. Versurile care se cântaŭ nu eraŭ de o poesiă înaltă, nicĭ de o artă îngrijită; dar cu tótă rusticitatea şi simplitatea lorŭ, ele făceaŭ unŭ

dova, elŭ revenì în patrie, unde îndată i s'a deschisŭ calea spre a-şĭ utilisa cunoscinţele. Elŭ fù numitŭ Directorŭ la Ministerulŭ Cultelorŭ, unde de îndată desvollà o capacitate şi unŭ zelŭ de tótă lauda. N'a fost însă predestinatŭ nicĭ Moldoveĭ ca sĕ se bucure multŭ timpŭ de unŭ asemine fiiŭ iubitŭ, nicĭ luĭ de unŭ viitorŭ care-ĭ surîdea, nicĭ amicilorŭ seĭ de inima nobilă şi generósă cu care era înzestratŭ. La 1850 elŭ murì de o apostimă la maţe, care în optŭ ḑile i-a răpitŭ viéţa. Amŭ plânsŭ mórtea acestuĭ june, ca o perdere a unuĭ bunŭ românŭ şi a unuĭ bunŭ amicŭ. Veḑĭ poesiele mele la pag. 110).

efectŭ estraordinarŭ, ca cum ar fi fostŭ inspirate de o cugetare ultra-luméscă. Aria (saŭ musica), originală cu totulŭ, mĕ făcea sĕ-mĭ închipuescŭ cântecele acele druidice care le descriŭ cronicariĭ ceĭ vechĭ. Unulŭ din preoțiĭ de față părea a fi trubadurulŭ ce improvisa versurile și aria: vocea sa de baritonŭ domina și părea a comanda vocile cele-l-alte. Eată câte-va strofe din acestŭ cântecŭ originalŭ și durerosŭ:

«Sub o culme de cetate,
«Plângŭ întru singurătate, (bis)
«Și oftândŭ cu amarŭ strigŭ
«Către sórte cu vaĭ ḑicŭ: (bis)
«Saltă și te'nsufleţesce
Diri, diri, diri....
«Servilismulŭ părăsesce,
Diri, diri, diri....
«Măĭ Române, măĭ!

«Multŭ tirană escĭ tu, sórte;
«Și cumplită 'n fapte fórte;
«Căcĭ pe naţia română
«Aĭ pus'o sub crudă mână. (bis)
«Însă te îusufleţesce
Diri, diri, diri....
«Sórta bună îţĭ zîmbesce,
Diri, diri, diri.....
«Măĭ Române, măĭ!»

Asemine cântece esprimaŭ ideile și simțimintele de carĭ era însufleţitŭ poporulŭ Ardelénŭ în epoca aceea. Religiositatea cu care concertanțiĭ cântaŭ, entusiasmulŭ ce se vedea pe figurele asistenţilorŭ la accentele apĕsate ale refrenuluĭ, represinta în adevĕrŭ o scenă de cele maĭ pătrunḑĕtóre.

XVI.

A doua ḑi, desteptându-mĕ prea de diminéță, eșiiŭ afară. Pe sub streșine, pe sub sopróne, o mulțime de ómenĭ dormiaŭ încă. Mĭ-aruncaiŭ ochiĭ spre o căruță coperită, și vĕḑuiŭ unŭ omŭ carele se desteptase și contempla rĕsărirea sóreluĭ. Figura luĭ delicată, barbișa luĭ lungă, croită *à la française*, desteptă unŭ interesŭ în mine.

— Bună diminéță, domnule! ĭĭ ḑiseiŭ; dar bine trebuĭ sĕ fi dormitŭ d-ta acolo.

— Nu prea: e cam rece de diminéță.

— După vorbă nu prea semenĭ Ardeleanŭ.

— Nu prea; dar cum vĕḑŭ, nicĭ d-ta.

— Creḑŭ însĕ că suntemŭ românĭ amêndouĭ; și dacă nu escĭ de pe aice, trebue sĕ fiĭ Munténŭ. Află dar că și eŭ sunt Moldovénŭ.

După aceste scurte vorbe, ne făcurămŭ cunoscuțĭ unulŭ altuia.

Acesta era Dimitrie Brătianu. Elŭ de la Pitescĭ, auḑindŭ de mișcările naționale din Transilvania, a trecutŭ munțiĭ și a venitŭ ca și mine, la adunarea de la Blajŭ.

XVII.

Din câte amŭ spusŭ până aci, lectoriĭ de bună sémă nu și-aŭ pututŭ închipui ce e Blajulŭ. În adevĕrŭ nicĭ eŭ singurŭ, care amŭ visitatŭ loculŭ acesta, nu sciŭ ce numire ĭ-așĭ da. Nu se póte ḑice că e satŭ, fiind-că aci este o biserică mare catedrală, unŭ așeḑĕmêntŭ seminarialŭ, o piață înconjurată cu edificiurĭ de diferite architecturĭ, o spițeriă (saŭ cum ĭĭ ḑicŭ ţĕranii pe acolo *potecă*, de la apotecă) și unŭ otelŭ. Nu se póte ḑice că e orașŭ, fiind-că nu sunt magasinurĭ, nicĭ Ma-

gistratŭ, nicĭ nimica care sĕ ne dea idee despre unŭ oraşŭ. Nu e nicĭ satŭ, fiind-că pe lângă aşeḑământulŭ acesta, nu sunt de cât fórte puţine case de locuitorĭ agricultorĭ. Aşa dară voiŭ putea ḑice maĭ cu nemerire că Blajulŭ este o comună de unŭ caracterŭ *sui-generis*. N'a scrisŭ nimenĭ o istorie specială a Blajuluĭ. Cu tóte aceste, în loculŭ acesta s'aŭ petrecutŭ evenimente memorabile pentru istoria Românilorŭ de dincolo.

Tradiţiunea spune că aice cu treĭ secolĭ în urmă era o mică Mŏnăstire de ritulŭ şi confesiunea nóstră, carĭ, de şi avea proprietăţĭ imense, era însĕ nebăgată în sémă pe atuncĭ. Douĭ treĭ călugăraşĭ, carĭ trăiaŭ aicĭ, eraŭ sub ascultarea unuĭ stareţŭ rînduitŭ de Mitropolitulŭ Românŭ din Belgradŭ, saŭ Alba-Iulia. Eată că din întêmplare a trecutŭ pe aicĭ unŭ Principe alŭ Ardealuluĭ (numele luĭ nu-lŭ ţiĭŭ minte), carele făcea o escursiune vênătorésca prin întinsele şi virginele pădurĭ ce coperiaŭ locurile aceste. Nóptea viindŭ, Principele dormi în chiliuţa bĕtrânuluĭ stareţŭ, carele fu mulţămitŭ sĕ petrécă nóptea în biserică, făcêndŭ rugăciunĭ pentru sănătatea suveranuluĭ ţĕreĭ. Principele avù visurĭ delicióse în somnulŭ seŭ. Acele visurĭ, inspirate de bună sémă prin rugăciunile stareţuluĭ, făcură pe Principe fórte veselŭ. De aceea a doua ḑi, când se sculà de pe somnŭ, elŭ eşì afară şi rĕmase încântatŭ de posiţiunile romantice ale loculuĭ, pe care le vedea cu ochiĭ în tocmaĭ cum le visase. Principele chiemà îndată pe stareţŭ şi-ĭ spuse ca sĕ şĭ ia călugăraşiĭ, şi sĕ se duduéscă de acolo. Călugărulŭ avù curagiulŭ a protesta în numele dreptăţeĭ şi alŭ legeĭ; dar Principele, carele nu scia glumi, făcù unŭ semnŭ carneficilorŭ seĭ, şi capulŭ stareţuluĭ sburà sub lovitura secureĭ maghiare. După acésta, Principele ḑise şi se făcù, în loculŭ umiliteĭ stareţiĭ, unŭ castelŭ princiarŭ, destinatŭ pentru recreaţiunile sale. Elŭ aice făcea vênătorĭ şi banchete cu sateliţiĭ seĭ favoriţĭ, şi serba nunţile membrilorŭ familieĭ sale. Ast-felŭ apoĭ, Blajulŭ fu maĭ multŭ de unŭ secolŭ apanagiulŭ favoritŭ alŭ urmaşilorŭ Principeluĭ.

Sĕ nu se mire cine-va de monstruositatea unorŭ asemenĭ Principĭ. Românii și clerulŭ din Ardealŭ, după ce aŭ perdutŭ pe Principiĭ seĭ naționalĭ și după ce aŭ căḑutŭ sub dominațiunea maghiară, suferiaŭ multŭ maĭ cumplite nedreptățĭ și asupririĭ. Maghiariĭ, cu tóte că eraŭ maĭ barbarĭ de cât Românĭĭ pe atuncĭ, dar se pricepură a veni la ideea infernală de a desnaționalisa pe Românĭ. Prin diferite mijlóce tiranice, carĭ puterea le ofere dominatorilorŭ, eĭ în fine isbutiră a atrage pe Mitropolitulŭ din Belgrad în politica acésta, și prin elŭ a aduce schismă în ritŭ. Ast-felŭ pe la capĕtulŭ secoluluĭ alŭ 17-lea, Mitropolitulŭ Atanasie, cu câțĭ-va protopopĭ vênduțĭ, atraseră vre-o 20.000 suflete de Românĭ la Uniune cu biserica Romeĭ. Acésta însĕ nu era unŭ curatŭ catolicismŭ: religiunea nu se alterà de cât în patru puncte ritua'e, și anume: recunóscerea Papeĭ de capŭ alŭ bisericeĭ — recunóscerea sânteĭ cuminecaturĭ cu pâine dospită și cu azimă, — recunóscerea purcedereĭ Sântuluĭ Spiritŭ de la Tatălŭ și de la Fiulŭ, și recunóscerea Purgatoriuluĭ. Afară de aceste puncte, biserica rĕmase în formele și canónele eĭ primitive, cu cântările, cu cărțile, și cu tóte ceremoniele carĭ sunt astăḑĭ la biserica grecorĕsăritană.

Acéstă Uniune da Românilorŭ, apĕsațĭ și persecutațĭ de Nemțĭ și de Ungurĭ, óre-carĭ drepturĭ și privilegiurĭ carĭ le maĭ ușura sórta. Ea însĕ nu servì inemicilorŭ noștri la planurile ce le aveaŭ; căcĭ departe de a desnaționalisa pe Românĭ, maĭ tare ĭ-a întăritŭ. Unițiĭ, favorisațĭ de mijlóce materiale, putură a se cultiva și a-șĭ desvolta germeniĭ naționalitățiĭ lorŭ maĭ cu tărie. Apoĭ, mulțĭ din capiĭ bisericeĭ lorŭ, făcură. serviciurĭ reale poporuluĭ prin zelulŭ lorŭ către binele națiunĭĭ Preoțiĭ lorŭ, luminațĭ și învĕțațĭ, aŭ datŭ adese probe de demnĭ fiĭ aĭ Românismuluĭ, și aŭ fostŭ ceĭ întâĭ apostolĭ aĭ regenerăreĭ naționale. Într'unŭ cuvêntŭ, ceĭ maĭ însemnațĭ românĭ, învĕțațĭ și naționaliștĭ, aŭ eșitŭ dintre Unițĭ.

Pe la 1736, Mŏnastirea Blajuluĭ se reconstituì în drepturile sale Acolo se așeḑà o Episcopie, care astăḑĭ s'a rădicatŭ la gradŭ. de Mitropolie,—și, cu veniturile imenselorŭ sale moșiĭ, s'a fun-

datŭ unŭ gimnasiŭ seminarialŭ pentru crescerea junimeĭ devotată carieréĭ clericale.

Eată în scurtŭ descrierea Blajuluĭ, unde se făcea adunarea Românilorŭ la 1848.

XVIII.

Episcopulŭ unitŭ de la Blajŭ, Lemeni, cu tóte că era românŭ, nu simpatisa cu ideile poporuluĭ şi ale inteligenţeĭ române din Ardeal. Elŭ era mare filomaghiarŭ, vorbia maĭ multŭ ungurésce şi arăta chiar unŭ despreţŭ pentru limba română. Adunarea Românilor de la Blajŭ, luĭ nu-ĭ plăcea nicĭ de cum şi cercase multe chipurĭ pentru ca sĕ o paraliseze. La acésta ar fi reuşitŭ, fiind-că guvernulŭ era în mâna Ungurilorŭ (1). Nu putu însĕ face nimica, căcĭ guvernulŭ superiorŭ din Viena, carele prevedea în acéstă adunare o manifestaţiune în contra tendinţelorŭ maghiarismuluĭ, o tolera, şi maĭ alesŭ o încuragia. De aceea câteva batalióne de Românĭ grăniceriĭ priimiră ordinŭ a veni şi asista pentru paza buneĭ orânduele.

Ar fi ḑisŭ cine-va, că în adevĕrŭ trebuea o putere armată aicĭ. Aglomeraţiunea era fórte mare. Se calcula la 100 de miĭ numĕrulŭ Românilorŭ adunaţĭ. Aceştia nu dór că venise cu grămada de prin satele învecinate: satele cele maĭ depărtate trimiseseră din ḑece ómenĭ unulŭ, împreună cu preoţiĭ lorŭ. Dar tótă acéstă mulţime era atât de bine disciplinată, în cât nimenĭ nu putea sĕ observe cea maĭ mică desordine.

La vocea inteliginţilorŭ (2), ca după o baghetă magică, po-

(1) Maĭ târḑiŭ, când Revoluţiunea Maghiară luă proporţiunile de rebeliune în contra dinastieĭ Habsburgice, Episcopulŭ Lemeni se aruncă cu totulŭ şi făţiş în braţele Ungurilorŭ. După căderea Revoluţiuneĭ însĕ, elŭ fu destituitŭ şi relegatŭ la închisóre, unde plătì cu mórtea necredinţa sa către interesele turmeĭ sale spirituale.

(2) Aşa se numia în Ardealŭ tineriĭ eşiţĭ din scóle şi ómeniĭ învĕţaţĭ, pe carĭ poporulŭ îĭ ascultă ca pe profeţĭ.

porulŭ se îndrepta în șiruri, se răria, se înlătura, se depărta, în tăcere religiósă și cu promptitudine.

Inteligenții, carĭ organisaseră și propagaseră ideea acesteĭ adunărĭ eraŭ vre-o treĭ sute. Maĭ mulțĭ din eĭ aveaŭ talentulŭ de oratorĭ; eĭ se puneaŭ pe câte o scară saŭ unŭ scaunŭ, și improvisaŭ discursurĭ, maĭ tot-d'a-una urmate de urărĭ. Istoria Românilorŭ, cu suferințele trecutuluĭ și ale presinteluĭ, drepturile lorŭ naționalĭ, amorulŭ patrieĭ, mândria numeluĭ de Românŭ, eraŭ temele principalĭ asupra cărora oratoriĭ perораŭ. Entusiasmulŭ auditorilorŭ se essalta uneorĭ atâtŭ de tare, în cât se manifesta prin gemete și lacrime.

XIX.

Era 15 Maiŭ. Acésta ḑi fusese destinată pentru deschiderea adunăriĭ. De diminéță pe la nouĕ ore, se făcù unŭ *tedeum* în biserică. Poporulŭ manifestà dorința de a vedea pe amêndouĭ Episcopiĭ, pe celŭ Unitŭ și pe celŭ neunitŭ, celebrând sânta liturgiă împreună în aceeașĭ biserică. Acésta însĕ nu se putù: Canónele bisericescĭ, se ḑicea că nu permiteaŭ; pe lângă acésta Episcopiĭ, pentru motive fórte naturale, nu se iubiaŭ unulŭ pe altulŭ, nu se suferiaŭ. Serviṭulŭ religiosŭ se celebrà de câṭĭ-va protopopĭ Uniṭĭ. Episcopiĭ asistară în biserică pe strane anume așeḑate pentru eĭ.

În biserică amŭ rĕsbitŭ și eŭ. Eramŭ curiosŭ sĕ vĕḑŭ și sĕ ascultŭ liturgia într'o biserică Unită; nu observaiŭ însĕ nicĭ cea maĭ mică diferință în cântărĭ, în costume saŭ în ordinea ceremonialuluĭ.

După terminarea liturgieĭ, Episcopulŭ Unitŭ luà cuvêntulŭ, și făcù unŭ discursŭ lungŭ, cu frase multe și încălcite, dar fără nicĭ o idee limpede asupra împrejurărilorŭ de față. Simeon Bărnuṭŭ, luà cuvêntulŭ în numele poporuluĭ și desvoltà, ca unŭ inspiratŭ, suferințele trecutuluĭ, credințele și dorințele Românilorŭ în principiŭ.

Ast-felŭ adunarea se declară constituită.

Ḑiua întâia s'a petrecutŭ în conferinţe private, între capiĭ inteligenţiĭ Române, spre a formula dorinţele naţionalĭ. Se dete şi unŭ banchetŭ la Episcopie, la care furămŭ invitaţĭ şi noĭ Moldoveniĭ. Noĭ însĕ nu ne duserămŭ, ci ne mulţămirămŭ a prândi sub şopronulŭ uneĭ case ţĕrănescĭ cu o mâncare fórte frugală, compusă din mămăliguţă, brânză, lapte şi ouĕ. Maĭ spre sĕră avurămŭ unŭ spectacolŭ originalŭ. Vre-o sută de flecăĭ dănţuiră jocului Călușarilorŭ, cu o agilitate admirabilă.

În ḑiua acésta făcuiŭ maĭ multe cunoscinţe interesante. Visitaiŭ pe Canonicŭlŭ Timoteiu Cipariu, unulŭ din ceĭ maĭ eruditĭ filologĭ aĭ Ardealuluĭ; asemine pe Aron Pumnulŭ, discipolulŭ şi emululŭ seŭ în filologie.

Aceştia amêndouĭ eraŭ redactoriĭ uneĭ foĭ sĕptĕmânale, intitulată *Organulŭ Luminăriĭ*, şi destinată a propaga cultura raţională a limbeĭ şi a moraleĭ. Acéstă fóie, în urma adunăreĭ de la Blajŭ, îşĭ schimbă titlulŭ şi se numì *Organulŭ Naţionalŭ*, îmbrăţişândŭ în columnele sale şi ideile politiceĭ militante de actualitate.

După ce înoptà, piaţa Blajuluĭ se inluminà într'unŭ modŭ feericŭ. Douĕ transparente, aşeḑate susŭ pe pórta despre biserică, represintaŭ pe Traian învingătorulŭ Dacieĭ şi aducătorulŭ colonielorŭ romane, şi pe Ferdinandŭ Impĕratulŭ Austrieĭ care era şi Principe alŭ Ardealuluĭ. În mijlocŭlŭ acestorŭ transparente, era înălţatŭ stindardulŭ naţionalŭ alŭ Românilorŭ făcut la Sibiiŭ, sub care flutura o banderolă (jumătate négră şi jumĕtate galbenă) ce represinta flamura Austrieĭ.

Mulţimea poporuluĭ se învêrtia în valurĭ rătăcite împrejurulŭ acestorŭ transparinte, narândŭ diverse fabule şi istoriĭ, intonândŭ cântece vesele saŭ dureróse. Episcopilorŭ şi altorŭ bărbaţĭ meritoşĭ, adresându-le oraţiunĭ şi ode improvisate. De acéstă onóre nu scăparămŭ nicĭ noĭ, carĭ acolo represintamŭ ţĕrile surorĭ ale Transilvanieĭ.

XX.

Aşĭ fi pututŭ prea bine sĕ mĕ abţinŭ de a da o relaţiune maĭ prelargŭ lectorilorŭ meĭ despre Adunarea de la Blajŭ şi despre memorabilele evenimente ale anuluĭ 1848 din Transilvania. Ar fi fostŭ de ajunsŭ, póte, sĕ le recomandŭ Istoria Românilor din Dacia superióră, publicată în Viena la 1852 şi scrisă de A. Papiu Ilarian, unŭ june care, încă în adolescenţa sa de atuncĭ, promitea erudiţiunea şi valórea unuĭ mare scriitorŭ. Dar convinsŭ că, după tótă recomandaţiunea mea, puţinĭ vorŭ alerga sĕ caute cartea citată, voiŭ urma naraţiunea suvenirilorŭ şi impressiunilorŭ mele, până a nu mĕ depărta încă de Blajŭ.

Cată sĕ mĕ maĭ întorcŭ încă odată la originea Adunăreĭ de care e vorba, căcĭ acésta a fostŭ cea maĭ mare manifestaţiune de viéţă naţională şi politică a Românilorŭ, celŭ maĭ mare evenementŭ în istoria modernă a lorŭ, şi care din nefericire a avutŭ resultate atâtŭ de negative.

XXI.

Româniĭ se aflaŭ în posiţiunea cea maĭ teribilă şi în confusiunea cea maĭ mare. Pe de o parte se vedeaŭ în faţa uneĭ monarchiĭ, care se sguduia de revoluţiunĭ interióre; pe de alta, în faţa naţiuneĭ Maghiare, care, după aceste amestecăturĭ, părea favorisată de ursită a predomina situaţiunea. Împĕrăţia Austriacă era deja maĭ multŭ desmembrată. Ungaria ajunsese a fi numaĭ cu numele regatŭ austriacŭ: ea prin revoluţiune, se declarase de faptŭ independentă; avea Constituţiunea sa, ministerulŭ seŭ şi guvernulŭ seŭ separatŭ. Totŭ ce se maĭ nevoia a căpĕta, era regularea saŭ întinderea confiniilorŭ sale. Poporulŭ maghiarŭ, de la nobilŭ până la opincă, de cincĭ-

spre-ḑece anĭ era fanatisatŭ de propagandele pan-maghiarismuluĭ. Apoĭ elŭ avea la dispoziţiunea sa puterĭ imense; cetăţĭ, ostirĭ organisate, arme, banĭ, ómenĭ politicĭ, poeţĭ marĭ, oratorĭ, tribunĭ,—nimică nu-ĭ lipsia. Trufia maghiară ajunsese mare. Programa sa era cunoscută şi pe faţă: a face o Ungarie mare, de la Adriatica până la Marea Neagră, cu asservirea şi stingerea celor-l-alte naţionalităţĭ!

Româniĭ în totŭ chipulŭ vedeaŭ pericolulŭ. Organele inteligenţeĭ lor, *Gazeta de Transilvania* din Braşovŭ, *Organulŭ Luminăreĭ* din Blajŭ, cu precugetare de a nu arunca patria în furiile unuĭ rĕsboiŭ civilŭ, începuseră a propaga ideĭ împăciuitóre. Până la óre-care puntŭ, ele admiteaŭ ideea unireĭ Transilvanieĭ cu Ungaria; nu aveaŭ curagiulŭ a se pronunţa din contra; nu aveaŭ credinţă nicĭ în tăria poporuluĭ, nicĭ în puterea împĕrăţieĭ, nicĭ în destinatele providenţeĭ. Dar massele poporuluĭ alt-felŭ simţiaŭ, alt-felŭ cugetaŭ: ele nu maĭ ascultaŭ consiliele gazetelorŭ, ci vocea consciinţeĭ şi instinctulŭ lorŭ, care le ḑicea: *Unirea e fatală; ea e peirea naţiuneĭ române!* Ele nu-şĭ formulaseră însă programa de conduită, asteptându sĕ le-o şoptiască cine va; nu-şĭ aleseseră pe capiĭ mişcăriĭ, asteptându ca eĭ sĕ se înfăţişeze.

XXII.

Atuncĭ se găsì unŭ omŭ cu curagiŭ, carele avù geniulŭ sĕ întrupéscă şi sĕ formuleze aspiraţiunile sufletuluĭ naţiuneĭ. Elŭ scrise la 25 Martie o proclamaţiune concisă, în care resumă programa naţională. Acésta propunea: *Congresu naţionalŭ-românŭ; libertate individuală prin suprimerea iobăgieĭ; libertate politică prin reaşeḑarea naţiuneĭ în drepturile sale de a avea deregătorĭ şi representanţĭ în dieta ţĕreĭ; nicĭ o uniune cu Ungurĭĭ, până ce nu se va trata cu eĭ ca naţiune liberă, cu naţiune liberă.*

Proclamaţiunea acésta cu data memorabilă din 25 Martie, era anonimă. Autorulŭ află prudinte a nu-şĭ espune numele

în timpĭ atât de criticĭ, unde terorismulŭ maghiarŭ începuse a se pronunța. Dar ast-felŭ, anonimă, ea a electrisatŭ pe toțĭ Româniĭ: cuprinsulŭ eĭ s'a făcutŭ îndată decalogulŭ națiuniĭ. Fóia de la Brașovŭ atuncĭ, ca eșită din letargiă, a începutŭ sĕ întrebe: cine este autorulŭ acesteĭ proclamațiunĭ? «Sĕ pă-«șiască, ḑicea ea, între noĭ, sĕ ne arate calea dréptă și mân-«tuitóre, sĕ ne ia de mână și sĕ ne ḑică: *veniți în cóce, aci «sĕ stați, de aci sĕ porniți, cutare sĕ voiți, acestea sĕ pretin-«deți.*»

Inteligința Română, studenții saŭ absolvenții seminariuluĭ de la Blajŭ, recunoscură în circulara aceea péna și sufletulŭ luĭ Bârnuțŭ. Unŭ entusiasmŭ unanimŭ cuprinsese tóte inimele și tóte sufletele. Circulara, copiată în miĭ de essemplare manuscrise, sburà prin tóte colțurile Ardealuluĭ cu răpejunea fulgeruluĭ. Ideile luĭ Bărnuț se făcură într'o clipă ideĭ fixe pentru toțĭ Româniĭ. Nicĭ unŭ silogismŭ, nicĭ o putere alta, nu maĭ eraŭ în stare a împedica torentulŭ opiniunĭ publice.

În orășelulŭ Oșorheiu, ca în maĭ multe alte orașe, junimea română începù a se aduna și a comenta circulara luĭ Bărnuțŭ. Câțĭ-va canceliștĭ și studenții ce veniseră de la Blajŭ cu ocasiunea serbătorilorŭ Pascelorŭ, în numĕrŭ ca de treĭ-ḑecĭ inșĭ, ținură o conferință între eĭ, și deciseră a pune în lucrare programa trasă de proclamațiunea luĭ Bărnuțŭ. Celŭ întâiŭ puntŭ ce aflară cu cale a pune în lucrare a fostŭ: Congresulŭ națională, adică o adunare mare de Românĭ din totŭ cuprinsulŭ Ardealuluĭ și chiar din Banatŭ. Ideea acésta însĕ, orĭ cât de frumósă și nimerită în sine, presenta dificultățĭ la essecuțiune. Se făceaŭ obiecțiunĭ ca acestea: Tolera-va guvernulŭ o asemine adunare? Veni-vorŭ Româniĭ bucuroșĭ și cu curagiŭ la acésta? Cine, și în numele cuĭ sĕ se facă apelulŭ pentru convocarea eĭ? Eată întrebările carĭ-șĭ făceaŭ de bună sémă între sine, aceștĭ tinerĭ patrioțĭ, zeloșĭ de titlurile națiuniĭ lorŭ.

Atuncĭ unulŭ din aceĭ tinerĭ eșì cu ideea ca eĭ sĕ ficseze ḑiua de Dumineca Tomeĭ, și sĕ se anunțe acésta în tóte părțile cu mijlócele cele maĭ espeditive. Acéstă idee, orĭ cât de

cutezătóre, orĭ cât de hazardósă, însufleţi tóte inimele. Toţĭ o adoptară în unanimitate, jurându ca sĕ o realiseze, cu orĭ-ce mijlóce, cu orĭ-ce sacrificiĭ.

XXIII.

Acésta era la 26 Martie. Duminica Tomeĭ cădea în 30 Aprilie. Tineriĭ din Oşorheiu scriseră îndată în tóte părţile, pe la amiciĭ şi confraţiĭ lorŭ de prin tóte cele-l-alte oraşe ale Transilvanieĭ şi-ĭ conjurară ca, fie-care în parte, sĕ propage ideea propusă. Apoĭ şi aceştia. întocmaĭ ca nisce fanaticĭ apostolĭ, plecară care încotro, călare saŭ pe josŭ, cutrierându tóte satele şi invitându pe poporŭ la Blajŭ, de Dumineca Tomeĭ.

Arŭ fi lungŭ ca sĕ descriŭ entusiasmulŭ cu care Româniĭ aŭ primitŭ acéstă invitare, pe care o consideraŭ ca unŭ messagiŭ divinŭ. Arŭ fi prea lungŭ sĕ maĭ descriŭ impressiunea ce a făcutŭ asupra Ungurilorŭ şi temerile ce le-aŭ insuflatŭ, precum şi intrigele ce s'aŭ jucatŭ spre a împedica Adunarea Românilorŭ. Din aceste orĭ-cine póte vedea că o idee fericită, o idee mântuitóre, nu póte sĕ nu aibă rĕsunetŭ în inima uneĭ naţiunĭ, măcarŭ orĭ cât de apĕsată orĭ cât de abrutisată sĕ fie.

Româniĭ în unanimitate se grăbiră a se prepara şi a alerga la Blajŭ, ca la unŭ locŭ predestinatŭ de oracolĭ. Eĭ sciaŭ că acolo era cuibulŭ inteligenţeĭ lorŭ, învĕţaţiĭ şi binevoitoriĭ lorŭ ceĭ sinceriĭ.

Ast-felŭ, din locurile cele maĭ depărtate, se duseră numaĭ preoţiĭ şi fruntaşiĭ satelorŭ, iar din cele maĭ apropiéte sĕ rădicară satele întregĭ.

Guvernulŭ centralŭ austriacŭ vedea aceste preparative cu nemulţămire. Elŭ voia sĕ împedice adunarea ; dar vĕdêndŭ neresistibila pornire a Românilorŭ, află prudentŭ a nu risca o opunere nefolositóre şi chiar anti-naţională, maĭ alesŭ că se

interesa a cruța simpatiele populațiunilorŭ pentru orĭ-ce eventualitate. De aceea elŭ, pe de o parte făcù cunoscutŭ Episcopilorŭ că tolerézà pe Românĭ a se aduna și a petiționa către Împĕratulŭ, însĕ în ḑiua în care eĭ (Episcopiĭ) vorŭ defige-o, iar nu în Dumineca Tomeĭ; pe de altă parte, elŭ regulà a trimite oștirĭ spre a împrăstia pe ceĭ carĭ s'ar aduna în ḑiua precĭtată.

Episcopiĭ, de și póte nu eraŭ cu sinceritate dispușĭ pentru cestiunea națională ast-felŭ cum o înțelegea poporulŭ, totușĭ căutaŭ sĕ armoniseze atâtŭ susceptibilitatea guvernuluĭ cât și neîmpedicabila plecare a națiunĭĭ. Așa dar eĭ determinară ḑiua de $^{3}/_{15}$ Maiŭ.

Dar publicarea acesteĭ despositiunĭ întârḑiindu-se, și timpulŭ fiindŭ înaintatŭ, poporulŭ, carele nu scia de cât de Dumineca Tomeĭ, venì în acéstă ḑi în numĕrŭ ca de 30 miĭ. Atuncĭ fu mare anevoință sĕ se rĕspândĭască mulțimea. Cele 5—6 miĭ baionete imperiale nu aveaŭ curagiulŭ a veni la estremitatea vĕrsăreĭ de sânge. Poporulŭ nu voia a se risipi. Vocea Episcopuluĭ Lemeni era neascultată, și urmată de murmure amenințătóre. Tóte cercările tribunilorŭ eraŭ nefolositóre; ce ḑicŭ? însușĭ tribuniĭ nu sciaŭ dacă arŭ face bine sĕ se risipiască adunarea saŭ ba; eĭ se temeaŭ ca nu cumva acésta sĕ fie o cursă; se îngrijĭaŭ că poporulŭ se putea duce pe acasă și apoĭ nu va maĭ veni la ḑiua de $^{3}/_{15}$ Maiŭ. În fine, pe după prânḑŭ, veni omulŭ poporuluĭ, Bărnuțŭ Acesta asigurà spiritele atâtŭ ale tribunilorŭ cât și ale poporuluĭ, îndemnândŭ pe toțĭ a se retrage în satele învecinate până la ḑiua însemnată de Episcopĭ.

XXIV.

Ast-felŭ s'aŭ urmatŭ evenimentele care aŭ precesŭ Adunarea de la Blajŭ. Amŭ credutŭ cuviinciosŭ a le descrie aice în compendiŭ, numaĭ pentru ca sĕ aducŭ aminte cât de tare

era desvoltatŭ spiritulŭ publicŭ în poporulŭ românŭ din Ardealŭ, cât era elŭ de iniţiatŭ în interesele generale şi în ideile politice, câtă fermitate şi perseverenţă a arătatŭ, câtă bună judecată a desvoltatŭ, şi cu câtă abnegaţiune şi devotamentŭ s'a ocupatŭ de causa naţională.

Cu tóte ameninţările, persecuţiunile şi împedecările ce se făceaŭ din partea Ungurilorŭ şi a guvernuluĭ, pentru ḑiua destinată a adunărieĭ, Românii curgeaŭ ca torente din tóte părţile. Peste rîurile cele maĭ marĭ, pe unde Ungurii rădicaseră înadinsŭ podurile, Românii treceaŭ prin ape până în peptŭ, saŭ în notŭ, numaĭ şi numaĭ ca sĕ mérgă şi sĕ ajungă, la locŭlŭ ce se făcuse unŭ idealŭ de mântuire pentru dênşiĭ. În ḑiua de 3 Maiŭ, poporulŭ adunatŭ ajungea la cifra de o sută de miĭ

Vĕḑêndŭ cine-va acéstă mare mulţime de poporŭ, adunată pentru afaceri publice, îşĭ putea face cea maĭ essactă idee despre comiţiele şi forurile vecheĭ Rome. Pe unŭ câmpŭ deschisŭ, în marginea din sus a Blajuluĭ, se improvisà o tribună înaltă; josŭ, împrejurulŭ acesteĭ tribune, se puseră câte-va mese şi scaune, destinate pentru Episcopĭ, pentru secretarĭ şi pentru persónele cele maĭ alese. Acolo poporulŭ, după comandamentulŭ junilorŭ juriştĭ, făcù unŭ mare cercŭ, în cât sĕ rĕmână locŭlŭ liberŭ de circulatŭ la mijlocŭ. Apoĭ se făcură liniĭ deschise şi largĭ până la biserică, pentru ca, de acolo şi până la tribună, sĕ fie calea liberă. Afară din cercŭlŭ centralŭ, sé improvisară încă vre-o 4—5 tribune maĭ micĭ, destinate pentru tribuniĭ populariĭ destinaţĭ ca sĕ transmiţă poporuluĭ, ce se afla depărtatŭ de centru, decisiunile conferinţelorŭ.

Semnalulŭ deschidereĭ adunăriĭ se dete prin tragerea clopotuluĭ celuĭ mare. Atunci Episcopiĭ, urmaţĭ de clerŭ, de profesorĭ şi de inteligenţĭ, se scularà şi plecară către locŭlŭ preparatŭ. Înainte mergea flamura cea mare naţională pe care sta înscripţiunea aurie: *Virtutea Română reînviată*, flamură improvisată, precum arătaiŭ maĭ susŭ, la Sibiiŭ.

Acéstă flamură era tricoloră; represinta prin vênătŭ, albŭ

și roșu culorile îmbrăcăminteĭ poporuluĭ. Ungurii neroḑĭ ḑiceaŭ că este flamura russéscă! Afară de acéstă flamură, se maĭ improvisară și altele maĭ micĭ cu diferite inscripțiunĭ carĭ arătaŭ dorințele națiunieĭ; pe una se vedea scrisŭ: «*libertatea și independința națională*», pe alta se citia: «*credință neîn-frântă către națiune și tronŭ*», pe alta «*nicĭ o Uniune cu țéra Unguréscă.*»

Cu ocasiunea acesteĭ adunărĭ veniseră maĭ mulțĭ Ungurĭ nobilĭ de prin provinciele învecinate, parte cu scopŭ de a studia lucrurile, parte atrașĭ de curiositate. Mulțĭ din aceștia eraŭ de origine românĭ: strămoșiĭ lorŭ îșĭ renegaseră limba, națiunea și religiunea, pentru diferite interese politice. Aceștia, de astă dată, vĕḑêndŭ măreția și religiositatea acesteĭ imposante Adunărĭ, simțiră inimele lorŭ entusiasmate pentru onórea numeluĭ de românŭ, și începură a îmbrățișa pe conductoriĭ poporuluĭ numindu-ĭ frațiĭ lorŭ, roșindŭ de rătăcirile lorŭ trecute.

XXV.

Adunarea, deschisă sub președința ambilorŭ Episcopĭ, proclamă de vice-președințĭ pe Sim. Bărnuțŭ și G. Bariț̆ŭ; maĭ proclamă și ḑece secretarĭ, între carĭ mĭ-aducŭ aminte de canonicŭlŭ Cipariu, Laurianŭ, protopopu Popasu și Dim. Boeru. Episcopulŭ Șaguna făcŭ o rugăciune către D-ḑeŭ ca sĕ lumineze mintea națiunieĭ și sĕ o îndrepteze spre dragoste către patrie și spre credință către împĕratul. După acésta, Bărnuțŭ, idolulŭ poporuluĭ, înaintă către tribună. În acelŭ momentŭ o tăcere religiósă se făcŭ în poporŭ: cea de pe urmă suflare părea că amuțise. Poporulŭ părea că astéptă sĕ auḑă vorbindŭ oracolulŭ seŭ. Vocea cea jumătate stinsă a oratoruluĭ atuncĭ luă unŭ timbru îngerescŭ, ce resbătea până în fundulŭ inimelorŭ. Elŭ făcŭ cincĭ propunerĭ însemnate:

1. Ca adunarea sĕ se proclame de adunare generală a națiunieĭ.

2. Câmpulŭ pe care se ţine adunarea sĕ se numiască Câmpulŭ Libertăţeĭ.

3. Naţiunea sĕ se declare credinciósă împĕratuluĭ.

4. Naţiunea sĕ se proclame naţiune de sine stătătóre şi de parte întregitóre a Transilvanieĭ.

5. Naţiunea sĕ depue jurumêntŭ de credinţă către împĕratulŭ, către patrie şi către naţiunea română.

Aceste propunerĭ, repercutate şi transmise poporuluĭ prin vocea tribunilorŭ, se adoptară cu aclamaţiunĭ şi cu aplaude. Atuncĭ Bărnuţŭ cetì formula jurămêntuluĭ, care, după ce se adoptă, se recită de către poporŭ cu o solemnitate religiósă.

Cu aceste s'a încheiatŭ şedinţa din $^{3}/_{15}$ Maiŭ.

XXVI.

Secretarĭĭ se consultară între sine cum sĕ termine maĭ curândŭ lucrările, pentru ca sĕ pótă libera poporulŭ a se duce pe acasă. Lucrarea cea maĭ essenţială fu petiţiunea către împĕratulŭ în care sĕ se arate dorinţele naţiunĭĭ. Laurianŭ se însărcină şi o făcù. A doua ḑi redeschiḑêndu-se adunarea, elŭ se suì pe tribună şi cetì proiectulŭ petiţiuneĭ. Acésta cuprindea 16 punte memorabile :

1) Cererea uneĭ diete representative, la care Româniĭ sĕ fie chemaţĭ a trimite deputaţĭ în proporţiunea numĕruluĭ lorŭ. Româniĭ sĕ aibă dregătoriĭ lorŭ naţionalĭ în tóte ramurile. Limba română sĕ serve ca oficială în faţă cu Româniĭ.

2) Independinţa Bisericeĭ române fără distincţiune de confessiune. Restabilirea Mitropolieĭ Române şi a unuĭ sinodŭ generalŭ anualŭ.

3) Desfiinţarea iobăgieĭ (clăceĭ) şi a ḑecimelorŭ, fără despăgubire.

4) Libertatea industrială şi comercială.

5) Desfiinţarea dăreĭ asupra vitelorŭ.

6) Desființarea ḑeciueleĭ metalelorŭ ce se exploatézĕ în coprinsulŭ ţĕreĭ.

7) Libertatea de a vorbi, a scrie și a tipări.

8) Libertatea individuală și dreptulŭ adunărilorŭ.

9) Tribunale de juraţĭ cu publicitate, în care apĕrările sĕ se facă verbale.

10) Guarda naţională. Miliţia română sĕ aibă ofiţerĭ românĭ.

11) Regularea miczuinelorŭ (hotărniciilorŭ) prin comisiunĭ mixte.

12) Dotarea cleruluĭ românŭ din casa Statuluĭ, ca cele-l-alte cleruri.

13) Întinderea instrucţiuniĭ publice, prin scolĭ primare sătescĭ, gimnasiĭ, institute militare și technice, seminariĭ, universităţĭ, și altele.

14) Egalitate de dărĭ și ștergerea privilegielorŭ.

15) O Constituţiune nouă făcută prin o Adunare Constituantă a tuturorŭ naţiunilorŭ ţĕreĭ, pe basele libertăţiĭ, egalităţiĭ și fraţietăţiĭ; codicĭ nouĕ de legĭ civile, penale, comerciale.

16) Causa Uniuneĭ cu Ungaria sĕ nu se tolereze a se desbate până când Românii nu vor lua parte în camera legislativă ca naţiune constitutivă; alt-felŭ de s'arŭ urma, Românii protestézĕ cu solemnitate.

Poporulŭ priimì proïectulŭ de petiţiune cu strigărĭ unanime de entusiasmŭ. Laurian, Bărnuţŭ, Bariţŭ, fură purtaţĭ în triumfŭ și aclamaţĭ ca capĭ și conducătorĭ aĭ naţiuneĭ. Entusiasmulŭ generalŭ era la culme. Însușĭ cerulŭ părea impressionatŭ de fericirea generală, căcĭ în momentele acele începù a ploua, și picăturile de plóie poporulŭ le aseměna cu lacrimĭ de bucurie.

XXVII.

A treia ḑi se ţinù încă o conferinţă. Astă dată însĕ nu se făcu de cât verificarea protocoluluĭ ședinţeĭ II și defigerea

deputațiunii ce lua missiunea a duce petițiunea la împĕratulŭ. După acésta, Adunarea declarându-se terminată, poporulŭ începù a se duce pe la vetrele sale, plinŭ de ilusiunĭ și de speranțe într'unŭ viitorŭ maĭ fericitŭ. Dar vaĭ! cât de amarŭ se arĕtà viitorulŭ acela, atât de dulce visatŭ atuncĭ!

După plecarea poporuluĭ maĭ rĕmaserà în Blajŭ până pe a doua ḑi ceĭ maĭ mulțĭ din protopopĭ, tineriĭ juriștĭ și studenți, și puținiĭ Moldovenĭ și Muntenĭ emigrațĭ, carĭ prin o întêmplare accidentală avuserămŭ fericirea a lua parte la o ḑi așa de mare pentru națiunea nóstră. Cu inimele nóstre tinere și înflăcărate de idealurĭ frumóse, împărtășiamŭ tóte emoțiunile fraților Ardelenĭ, și cu sufletele nóstre de românĭ îmbrățișamŭ aspirațiunile și credințele lorŭ, identificându-ne sórta nóstră cu a lorŭ. O dulce ḑi și frumósă! tu veĭ fi cea maĭ prețiósă din suvenirile mele!

La sunetulŭ uneĭ musice de lăutarĭ ce se rătăciserà pe aicĭ, o cétă de vre-o treĭ-ḑecĭ de pĕrechĭ tinere esecută joculŭ *căluşerilorŭ*, acelŭ jocŭ care a perpetuatŭ până astăḑĭ în poporulŭ nostru legenda răpireĭ Sabinencelorŭ de către strămoșiĭ noștri Romanĭ. Séra se făcurà serenade pe la ceĭ maĭ mulțĭ din bărbațiĭ iubițĭ aĭ poporuluĭ. De onórea acésta ne împărtășirămŭ și noĭ Moldovenii.

A doua ḑi ne căpuirămŭ de trăsurĭ și plecarămŭ ca sĕ ne întórcemŭ la Brașov.

PARTEA A PATRA

I

Numĕrulŭ emigraţilorŭ noştri se mărise. Eram deja vre-o douĕ-ḑecĭ. Maĭ toţĭ ajunseserămŭ fără banĭ de cheltuială. Posiţiunea era cam critică, maĭ alesŭ că, dupĕ cum se croia lucrurile, vedeamŭ că n'o sĕ putemŭ sta multŭ pe aicĭ. Ne făcuserămŭ suspecţĭ. Nemţiĭ se îngrijĭaŭ tare de ideile pan-românismuluĭ, şi pe noĭ ne luaŭ de apostolĭ propagatorĭ aĭ acestor ideĭ; ḑiarele lorŭ buciumaŭ susŭ şi tare că Româniĭ la Blajŭ numaĭ proforma aŭ făcutŭ jurămêntulŭ de credinţă pentru împĕratulŭ; în realitate însă s'ar fi plănuitŭ înfiinţarea uneĭ împĕraţiĭ daco-romane! — Pe de altă parte Unguriĭ ne luaŭ dreptŭ emissarĭ russescĭ, şi insinuaŭ că noĭ am fi organisatŭ Adunarea de la Blajŭ. şi că jurămêntulŭ de acolo s'a făcutŭ pentru Impĕratulŭ Nicolae!

Adunarea de la Blajŭ făcuse o revoluţiune mare între Unguri.

Se vorbĭa că Săcuiĭ grănicerĭ aŭ sĕ se pogóre de la munţĭ şi sĕ vie ca sĕ trécă sub sabie pe toţĭ Româniĭ. Sciriĭ din ce în ce maĭ sinistre se rĕspândĭaŭ în tóte ḑilele. Chiar în Braşov se vorbia că Săcuiĭ din satele vecine era sĕ calce oraşulŭ fără veste, sĕ măcelărĭască pe Saşĭ şi pe Românĭ.

Intr'o séră eŭ, cu Lascar Roseti, ne dusesemŭ la unŭ casinŭ

românŭ. Acolo cetiamŭ gazete și convorbiamŭ cu câți-va cunoscuți.

De o-dată auḑimŭ bătêndŭ tobe de alarmă. Eșimŭ în balconŭ și vedemŭ o mișcare mare pe uliță; apoĭ împușcăturĭ în partea meridională a cetățiĭ. Ceĭ din prejurulŭ nostru începură îndată a ḑice: *Săcuiĭ! Săcuiĭ! la arme, la arme, băeți!* Intr'o clipă casinulŭ se deșertă, și noĭ, plinĭ de grijă, ne scoborîrămŭ. Eșindŭ în uliță, vedemŭ câți-va civilĭ cu armele în mână, alergândŭ în direcțiunea porții de la-vale a cetățiĭ. Aceștia eraŭ soldațiĭ gardeĭ naționale. Intâlnimŭ pe unŭ ofițer: îl întrebămŭ ce este? elŭ ne rĕspunde, grăbitŭ, că sĕ ne ducemŭ pe acasă, sĕ nu stămŭ pe uliță căcĭ póte să ne ajungă glónțele. În adevĕrŭ împușcăturile se îndesĭaŭ. Atuncea am începutŭ și noĭ a îndesi pașiĭ. Ajunserămŭ la otelŭ. Acolo găsiiŭ pe aĭ noștriĭ pregătindu-șĭ armele. Nimenĭ din otelŭ nu sciea ce este; nimenĭ nu avea curagiulŭ sĕ ésă ca sĕ ne încredințeze ce este. Eŭ luaiŭ o pușcă și eșiiŭ răpede în stradă. De acolo mĕ îndreptaiŭ către loculŭ unde se auḑia împușcăturile.

Pórta cetățiĭ nu era departe. O găsiiŭ deschisă. Trecuiŭ pe sub dênsa, și acolo vĕḑuĭu scânteĭerile împușcăturilorŭ de aprópe: vedeamŭ chiar glónțele care vîjiaŭ în drépta și în stânga ca stele căḑĕtóre. Auḑiamŭ maĭ la vale o strigare de comandă militară, apoĭ sbierăte, urlete, văĭerărĭ. Cu tóte acestea nu înțelegeamŭ nimica. In fine mĕ aventuraiŭ sĕ iéŭ direcțiunea la drépta pe marginea șoseleĭ. Intâlniiŭ o companie de guardă națională. Cunoscuiŭ unŭ românŭ. Intrebaiŭ ce este. Imĭ spuse că se batŭ soldațiĭ între eĭ: o companie de Galițienĭ ce venise să schimbe garnisona din Brașov compusă din Italienĭ, se luase la cértă pentru amantele lorŭ, și ast-fel eșiseră la bătaĭe. Unŭ ofițerŭ ce eșise ca sĕ le comande a se retrage, fuse străpunsŭ cu baioneta. Se uciseră vre-o treĭ-ḑecĭ de inșĭ; câți-va se rănirĕ. Generalulŭ comandantŭ al cetățiĭ, aducêndŭ tunurile și îndreptându-le în contra lorŭ, cu mare greŭ reușĭ a-ĭ face sĕ se supună.

II.

Cât despre greutatea lipseĭ de banĭ, în curênd ne puserăm la cale. Negri, al căruia nume avea creditŭ între Românĭ, găsì de se împrumutà cu o sumă bunișóră.

Indată ce elŭ avù banĭ, avurămŭ toțĭ: punga luĭ generósă ca și inima-ĭ frumósă, se deschise pentru toțĭ ceĭ ce aveaŭ lipsă. Cu asemenea sacrificiurĭ, cu asemenea liberalităților, prodigate prin Francia și prin alte locurĭ, acestŭ nobilŭ bărbatŭ își perduse frumósa avere ce moștenise de la părinții.

Dar în ḑilele acele de efervescință politică, nu ne puteamŭ opri de a nu cugeta la afacerile din lăuntru ale țĕreĭ nóstre. Făceamŭ consiliabule îndesite, și ne formulamŭ basele pe carĭ sĕ reorganisămŭ țĕra, dupĕ ce vom reuși a intra în ea. Incheiarămŭ unŭ actŭ prin care ne obligamŭ a lucra pentru Unirea Principatelorŭ, pentru emanciparea țiganilorŭ, pentru împroprietărirea țĕranilorŭ, pentru armarea poporuluĭ, și alte reforme frumóse ce aveaŭ de scopŭ rădicarea Românismuluĭ din miseria în care se afla.

Ceĭ maĭ mulțĭ din noĭ sciaŭ cu încredințare că în țéra Românéscă trebuĭa sĕ prorumpă o revoluțiune politică și socială. In așa alternativă, ne credeamŭ și noĭ moralicesce îndatorații a lucra ceva. Ceea ve vedeamŭ maĭ nainte de tóte că trebuia de făcutŭ, era o nouă mișcare în Moldova spre a rĕsturna guvernulŭ: lucrurĭ prea cutezătóre, ce e dreptulŭ, dar care vedeamŭ că se făceaŭ pe atunci în tóte părțile, maĭ în tóte ḑilele, căcĭ ne aflamŭ în anulŭ revoluțiunilorŭ. Ne ocuparămŭ până și de guvernulŭ provisoriŭ ce trebuia sĕ proclamămŭ. Pentru ca sĕ reușimŭ însă, ne trebuia brațe multe și arme. Cum sĕ facemŭ? Atuncea ne venì ideea sĕ organisămŭ o oștire de Transilvănenĭ, Bănățenĭ și Bucovinenĭ, și sĕ intrămŭ în Moldova pe treĭ părțĭ diferite. Cu așa planŭ chimericŭ, M. Iepureanu și L. Roseti, se duserà în Banat; alțiĭ se deciserà

a merge sĕ se înțeleagă cu Românii de pe la Abrud; iar alții sĕ trécă în Bucovina ca sĕ lucreze în înțelesulŭ acesta. Intre acești din urmă mĕ alăturaiŭ și eŭ. Găsiamŭ mai sigurŭ sĕ mĕ ducŭ în Bucovina, ca sĕ mĕ depărtezŭ de Transilvania, unde lucrurile se înfierbêntaŭ din ḑi în ḑi mai tare.

III.

Plecaiŭ într'o trăsură cu amiculŭ meŭ Casimir, cu vechiulŭ meŭ camaradŭ Balș și cu Zaharia Moldoveanu.

Ni s'a întêmplatŭ sĕ trecemŭ prin Cluj chiar a doua ḑi de 17 (29) Maiŭ, când se deschise Dieta Transilvană. Totŭ orașulŭ era într'o sĕrbătóre. Pe tóte casele se vedeaŭ fluturândŭ stindardele maghiare, pe carĭ se vedea scrisŭ: Unirea cu Ungaria.

Dieta, saŭ Adunarea provincială a Transilvanieĭ, compusă dupĕ vechile legĭ ale țĕreĭ pe basele regimuluĭ aristocraticŭ, represinta mai în unanimitate elementulŭ maghiaro-secuiŭ; prea puțini Sașĭ, și numaĭ clerul din partea Românilorŭ, luaŭ parte în acéstă Adunare.

Ast-felŭ compusă, Dieta, de la cea întâĭ ședință, proclamă Unirea Ardealuluĭ cu Ungaria, fără a da ascultare protestărilorŭ legitime ale Românilorŭ, ce i s'aŭ transmis prin Episcopulŭ Șaguna și prin o deputațiune de la Blajŭ.

Dieta Transilvanieĭ, dupĕ Constituțiunea de până atuncĭ, se compunea din 310 representanțĭ, repărțițĭ în modulŭ următorŭ:

1) Dupĕ religiune .	Catolicĭ	141
	Reformațĭ.	119
	Evangelicĭ	34
	Unitarĭ.	14
		310

2) După națiuni . .	Unguri.	161
	Secui	114
	Sași.	35
		310
3) După staturi sau caste	Nobili (aristocrați) .	245
	Burgari (cetățeni) . .	65
		310
4) După titluri și ranguri sau nascere.	Ca oficiali	62
	Ca notabili sau regaliști	152
	Deputați	96
		310
5) După cum sunt chemați sau aleși.	Chemați de Domnitor.	198
	Aleși	96
	Chem. și tot odată al.	16
		310

Numai după acestu tabloŭ se póte vedea ce monstruósa Constituțiune avea Ardealulŭ. Ei bine, cu tóte acestea, Unguriĭ ce aŭ amețitŭ lumea cu liberalismulŭ lorŭ, și astădĭ susținŭ legalitatea votuluĭ din 1848 al Dieteĭ acesteia.

IV.

Ne aflamŭ în Clujŭ pe la 17 (29) Maiŭ. Era unŭ timpŭ frumosŭ; si maĭ alesŭ că aceste locurĭ sunt favorisate de natură cu cea maĭ frumósă climă. Clujulŭ este mare și destulŭ de plăcutŭ: uliți regulate, architectură modernă și elegantă; rênduele bune, curățenie, mișcare multă industrială și comercială. In majoritate locuitŭ de Unguri, elŭ represintă fanatismulŭ maghiarŭ în tótă puterea cuvêntuluĭ: nu vedeaĭ de cât costume naționale; auḑiaĭ la toțĭ opincariĭ și bocâncariĭ zuruindŭ pintenii; urechile-țĭ eraŭ lovite neîncetatŭ de *teremtetem* și alte

cuvinte aspre, carĭ sunt în natura limbeĭ Ungurescĭ. Apoĭ pe tóte casele, pe tóte edificiurile publice, la tóte ferestrele se vedeaŭ fluturându stindardele maghiare; în tóte părţile, pe stindarde, pe pereţĭ, se vedea inscripţiunea *Unio*, saŭ *Eljen unio*. Acésta se esplica prea bine: căcĭ Ungurii cu maioritatea lorŭ în Dietă, cu influenţa guvernuluĭ ce le era în mână, proclamaseră Unirea Transilvanieĭ cu Ungaria. Acéstă urmare arbitrară şi nedréptă, învĕlită cu forma legalităţiĭ, fu causa înfricoşatelorŭ vĕrsărĭ de sânge ale nenorocitului rĕsboiŭ civilŭ ce irupse nu târdiŭ între Românĭ şi Ungurĭ; calamitate care a costatŭ aprópe o sută de miĭ de capete de Românĭ şi Ungurĭ, perdute fără nicĭ unŭ folosŭ!

Dupĕ ce prânḑiserămŭ la ospĕtăria unde trăseserămŭ, camaraḑiĭ meĭ, obosiţĭ de escursiunile ce făcuserămŭ, simţiră trebuinţa a se repausa. Eŭ însă, setosŭ de a maĭ vedea aceste locurĭ străine pentru mine, mĕ aventuraiŭ pe uliţe, şi din stradă în stradă, mĕ pomeniiŭ afară din barieră. Acolo deteiŭ cu ochiĭ de o grădină întinsă. Adoratorŭ al umbreĭ şi al verdeţeĭ, intraiŭ în lăuntru şi mĕ afundaiŭ în nisce aleĭe frumóse, boltite cu ramurile arborilorŭ ce eraŭ împrejurulŭ lorŭ. Nu era maĭ nimenĭ care sĕ-mĭ întrerupă admirarea acesteĭ frumóse grădinĭ; nu maĭ vedeamŭ nicĭ sórele ce scăpĕta către apusulŭ seŭ; nu ascultamŭ ne cât fâşiitulŭ frunḑelorŭ bătute de unŭ vêntuleţŭ uşorŭ şi cântările privighetorilorŭ de prin crângurĭ, cu carĭ doriamŭ a rivalisa, dacă natura mĭ-ar fi datŭ dorulŭ cântăriĭ.

V.

Umblândŭ prin aleĭele acelea, de o-dată zărescŭ pe o bancă isolată, o damă îmbrăcată în negru şi ţiindŭ o carte în mână. Când mĕ apropiaiŭ, o salutaiŭ fără sĕ voiŭ; căcĭ uitându-mĕ la ea, vĕḑuiŭ o frumuseţe răpitóre. Ea se înclină puţinŭ la salutarea mea; şi atuncĭ mĕ întêlniiŭ cu nisce ochĭ în care eram gata a mĕ îneca, dacă m'aşĭ fi pututŭ transforma într'o

rață de sóre saŭ într'o musculiță aeriană. Simțiiŭ piciórele mele slăbindŭ de sub genuchĭ, pașiĭ meĭ rărindu-se fără de voĭe, și têmplele mele sbătêndu-se. «De, drace! ḑiseiŭ în sinemĭ; sĕ nu cum-va sĕ mĕ împingĭ la vre-o aventură!»

Mĕ maĭ întúrnaiŭ. Trecuiŭ ĭarășĭ pe lângă acéstă damă. Iarășĭ o salutaiŭ. Ea, fără a se maĭ mișca, se uità lungŭ la mine.

Dupĕ ce făcuiŭ vre-o cincĭ pașĭ înainte, iarășĭ mĕ întúrnaiŭ, astă-dată decisŭ a o acosta.

— Imĭ permitețĭ a vĕ întreba, dómna mea...

— *Nemtudum*, respunse ea.

Înțelegêndŭ că nu scie românesce, cercaiŭ a-ĭ vorbi nemțesce, grescesce, italienesce. Ea însă îmĭ rĕspunse totŭ cu *nemtudum*. In fine îĭ adresaiŭ cuvêntulŭ în limba franceză. Acéstă limbă. de și cu greutate, totŭ o vorbia puținŭ. O întrebaiŭ dacă e dómna acesteĭ frumóse grădiniĭ. Ea îmĭ respunse afirmativŭ. O întrebaiŭ dacă e măritată; ea puse batista la ochĭ, și părù a suspina. Îĭ maĭ făcuiŭ câte-va întrebărĭ, dupĕ care înțeleseiŭ că am a face cu o persónă de distincțiune și cu o ființă ce suferia de o mare nenorocire.

Începù, dupĕ aceste, și ea sĕ-mĭ facă felurite întrebărĭ. Vĕḑêndŭ că am a face cu o maghiară, mĕ feriiŭ de a-ĭ spune că sunt românŭ, sciindŭ înverșunata ură ce aveaŭ Maghiariĭ în contra Românilorŭ din învechite timpurĭ; îĭ spuseiŭ că sunt unŭ călĕtorŭ francesŭ, venitŭ cu misiunĭ archeologice prin Transilvania.

Ea mi se arătà atuncea prea mulțămită: mĕ întrebà de câte ḑile mĕ aflu în Clujŭ, unde sunt la otelŭ, cum mi se pare țéra, câtam sĕ maĭ staŭ pe aci, — și alte întrebărĭ mărunte de carĭ nu-mĭ maĭ aducŭ aminte. In mijlocŭlŭ întrevorbirĭĭ, ea se sculà. Îĭ oferiĭŭ brațulŭ. Ea însă mĕ refusà, ḑicêndŭ că e târḑiŭ, și că cată sĕ reintre în casă. Cutezarea mea merse până a-ĭ cere voĭe de a o visita. Ea îmĭ respunse cu unŭ surîsŭ graciosŭ că francesiĭ sunt tot-d'a-una bine-venițĭ în casa Maghiaruluĭ.

Dupĕ acésta mĕ ținuiŭ de ea, și trecêndŭ prin câte-va co-

titurĭ și cărărĭ, mĕ vĕḑuiŭ sub peristilulŭ uneĭ case cu douĕ caturĭ, mică dar frumósă și bine îngrijită. Condusŭ de ea, intraiŭ într'o mică sală din catulŭ de josŭ, care după mobilamentulŭ seŭ părea a fi cameră de recreațiune. O lampă era aprinsă pe o masă rotundă. Unŭ bĕtrânŭ se înfățișà. Ea îĭ adresà câte-va vorbe, după tonulŭ cărora înțeleseiŭ că vorbesce cu unŭ servitorŭ.

In curêndŭ, după ce ne așeḑarămŭ pe scaune, venì o bĕtrână, pe care mĭ-o recomandă de mumă a sa, și care nu scia nicĭ o limbă altă de cât cea maghlară.

VI.

Aci juna și frumósa maghiară, după óre-carĭ convorbirĭ trecĕtóre, îmĭ spuse maĭ multe lucrurĭ despre ea și familia sa.

Tatălŭ seŭ era adevĕratŭ maghiarŭ, nobilŭ magnatŭ, cu unŭ arbore genealogicŭ de maĭ mulțĭ secolĭ, aristocratŭ în tótă puterea cuvêntuluĭ, și mare proprietarŭ de feude în Transilvania. Bărbatulŭ eĭ, cu care se mărităse de vre-o șépte anĭ, se trăgea diutr'o familie românéscă ; dar părinții părinților seĭ încă, renegaseră naționalitatea lorŭ și îmbrățișaseră naționalitatea maghiară, ajungêndŭ prin acésta la demnitățile și privilegiurile nobililorŭ de sânge. In marea mișcare națională a Mahgiarilor, socrulŭ și ginerele, se aruncară cu totŭ entusiasmulŭ și devotamentulŭ caracteristicŭ raseĭ Avarilorŭ și Hunilorŭ. Amênduoĭ aceștia depuseră tesaurele lorŭ pe altarulŭ patrieĭ, și lăsându-șĭ femeile la Clujŭ, încinseră săbiile și alergară la rĕsboiulŭ ce se declarase de curêndŭ între Croațĭ și Ungurĭ. In fruntea cetelorŭ lorŭ de voluntarĭ Honveḑĭ, eĭ luară parte la maĭ multe lupte, și căpĕtaseră maĭ multe succese ; dar în cele de pe urmă, plătiră impetuositatea lorŭ cu mare prețŭ ; într'o bună diminéță cadavrele lorŭ se găsiră góle pe unŭ câmpŭ de bătălie, unde cu o ḑi maĭ înainte Ielacicĭ triumfase. Ast-felŭ, aceste

două văduve purtau doliulu cu resignațiunea și cu mândria de martiri ai causei naționale.

Abia tênăra maghiară apucase a-mi da aceste puține relațiuni, întrerupte adese de lacrime și suspine, dominate însă cu o putere în adevĕru eroică, — și mĕ vĕduiu de o-dată înconjuratu de o societate numerósă. Mai multe rude și amici ai dómnei de casă, umplură salonulu. Fuseiu la toți presintatu, dar numai cu vre-o trei putuiu abia conversa, fiind-că limba francesă nu prea era în usanță pe atunci între familiele maghiare; și fiind-că maghiarulu, în genere, este din natura sa atât de mândru de limba și naționalitatea sa, în cât limbele străine le desprețuesce și prea rarŭ care învață câte una. Mai toți nouii veniți eraŭ ómeni politici: deputați, demagogi, diariști, funcționari. Nu era vorba de cât despre marea faptă a proclamărei Unirei. Entusiasmulu era generalu: chiar în ochii văduvelorŭ maghiare scânteia atât de tare veselia și fericirea, în cât păreaŭ a-și fi uitatu de doliulu lorŭ.

In mijloculu acestorŭ ómeni fanatici, numai eŭ singurŭ eram fără voia mea tristu, îngrijitu și deconcertatu, căci de unde pornisemŭ ca sĕ mĕ înfigu într'o aventură de femei, mĕ vedeamŭ încurcatu într'o societate patriotică cu sentimente oposite.

— De ce nu te bucuri și d-ta ca noi? mĕ întrebà unulu ce era deputatu.

— Imi pare rĕu, rĕspunseiu, că nu potu sĕ fiu veselu. Pre cât admirŭ entusiasmulu vostru, pre atâta mĕ întristezu că nu-l vĕdu pentru o causă mai justă.

— Ce vrei sĕ dici?

— Voiu sĕ dicu că prevĕdu mari nenorociri, atât pentru țéra acésta, cât și pentru națiunea vóstră. Fapta de astă-di, cu al căreia triumfu vĕ glorificați, o sĕ tragă dupĕ sine calamitățile rĕsboiului civilu, și Dumnedeu scie câte nenorociri...

— Pentru ce?

— Pentru că proclamați Unirea, fără consimțimêntulu și înțelegerea prealabilă a Românilor, populațiunea cea mai nume-

rósă din Ardealŭ; și nu prevedeți la ce estreme de desperare pótă sĕ ajungă acestŭ poporŭ insultaĭŭ ast-felĭu!

Dómna de casă distribuia ceaiulŭ, și cu ocupațiunea acésta nu băgase de sémă vorbele mele. Iar Maghiariĭ ce eraŭ aci începură a se uĭta de o-dată uniĭ la alțiĭ; și, încetândŭ de a maĭ vorbi cu mine, începură a vorbi între eĭ unguresce, arătându mĕ mereŭ cu degetulŭ.

Atuncea înțeleseiŭ efectulŭ imprudențeĭ mele. Eŭ lovisemŭ pe Unguriĭ în buba care-ĭ durea: vorbele mele furĕ ca nisce trăsne'e pentru eĭ; și îndată înțeleseiŭ că persóna mea era aci ca unŭ scandalŭ. Imĭ luaiŭ pălăria, pretestândŭ că e târdiŭ, și ḑiseiŭ adio damelorŭ din casă. Dupĕ acésta, făcêndŭ o reverință către ceĭ-l-alțiĭ domnĭ, eșiiŭ.

VII.

Credeamŭ că ast-felŭ aventura mea era terminată. De unde intrasemŭ în casa acésta cu cugete amoróse, eșiamŭ cu sufletulŭ indignatŭ de ideĭ politice. De unde intrasemŭ cu ilusiunĭ de fericire, eșiamŭ cu îngrijire.

Traversândŭ grădina, mi se părŭ că douĭ ómenĭ mĕ urmărescŭ. Indesaiŭ pașiĭ. Dupĕ ce eșiiŭ din aleele cele întunecóse, mé opriiŭ puținŭ, și vĕḑuiŭ, la lumina luneĭ, că aceĭ douĭ ómenĭ eraŭ chiar dintre persónele ca care întrevorbisemŭ cu o oră maĭ 'nainte. Eșiiŭ din grădină, și intraiŭ în cetate. Imĭ aruncaiŭ ochiĭ înderĕptŭ, și vĕḑuiŭ că acele douĕ persóne tot mĕ urmăriaŭ.

Unŭ orologiŭ de la o barieră bătea ḑece ore și unŭ pătrarŭ. Prăvăliele eraŭ închise. Pe strade nu circula de cât soldațiĭ și garda națională. Oameniĭ ce mĕ urmăriaŭ îndesiseră pașiĭ, imĭ eșiseră înainte. Îĭ vĕḑuiŭ schimbândŭ câte-va vorbe cu o companie de gardiștĭ, și apoĭ depărtându-se.

Când am venitŭ în dreptulŭ gardiștilorŭ, mĕ vĕḑuiŭ înconjuratŭ de eĭ; începură a-mĭ vorbi unguresce și nemțesce. Le

spuseiŭ românesce că nu înțelegŭ. Unulŭ din eĭ atuncĭ îmĭ vorbì în limba mea.

— Cine escĭ ?

— Omŭ bunŭ.

— De unde viĭ ?

— De la contesa... unde am petrecutŭ séra.

— Dar de la ḑece césurĭ, nu maĭ e slobodŭ sĕ umble nimenĭ pe uliṭe.

— N'am sciutŭ ; sunt străinŭ.

— Pasportŭ aĭ ?

— Am ; e la făgădăŭ.

— Vino dupĕ noĭ.

— Aide.

Inconjuratŭ de 'aceștĭ ómenĭ înarmaṭĭ, credeamŭ că o sĕ mergŭ la otelŭ, de unde nu mĕ îndouiamŭ că o sĕ mĕ mântuiŭ de dênṭiĭ fără nicĭ o supĕrare. Dar sosindŭ la o réspântie, vĕḑuiŭ că sinistriĭ meĭ companionĭ mĕ împingŭ la drépta, direcṭiune de totŭ opusă cu calea otelului meŭ.

— Eheĭ ! dar unde apucaṭĭ ?

— La Poliṭie.

— Dar ce sĕ facŭ eŭ la Poliṭie ? ce ? mĕ luaṭĭ de hoṭŭ ? Ce felŭ de ómenĭ sunteṭĭ D-v. pe aicĭ ? Ce felŭ de legĭ aveṭĭ ? De voiṭĭ sĕ vĕ încredinṭaṭĭ despre mine, veniṭĭ la făgădăŭ, sĕ vĕ arătŭ pasportulŭ, sĕ vedeṭĭ și pe camaraḑiĭ meĭ...

— De prisosŭ, domnișorule. Porunca este că cine se va prinde dupĕ ḑece césurĭ, sĕ fie dusŭ la poliṭie : este *belagerungzustand* (stare de assediŭ) !

Vĕḑendŭ că nu e chipŭ de opunere, mĕ supuseiŭ, ḑicêndŭ în mine : «a draculuĭ aventură !» Cu tóte acestea rĕmăseiŭ încredinṭatŭ că acésta era consecinṭa ideilorŭ politice ce mĕ hasardasemŭ a le da pe faṭă în salonulŭ Conteseĭ ; și că era o cursă pregătită de ceĭ douĭ Unguri ce se luaserĕ dupĕ mine.

VIII.

La Poliție, fuseia introdusŭ într'o cameră mică, unde nu era de cât unŭ patŭ așternutŭ cu o rogojină.

Păzitorulŭ, îndată ce mĕ puse aci, eșĭ și încuià ușa pe diu afară. Protestaiŭ cu unŭ țipetŭ, ḑicêndŭ că eŭ nu sunt hoțŭ; dar dreptŭ rĕspunsŭ nu auḑiiŭ de cât câte-va *teremtete*. Din nefericire, în dreptulŭ grilateĭ mele ferestre era unŭ felinarŭ: astfelŭ aveamŭ fericirea de a nu mĕ vedea în întunerecŭ. Dar necazulŭ meŭ fu maĭ mare când căutaiŭ în sînŭ și vĕḑuiŭ că nu luasemŭ portofoliulŭ cu mine. Dacă l'așĭ fi avutŭ, negreșitŭ că așĭ fi făcutŭ o meditațiune durerósă, prin care așĭ fi blestematŭ și Ungurĭ, și contese, și Clujŭ, și totŭ neamulŭ maghiarilorŭ.

Ca sĕ mĕ distragŭ, măsuramŭ camera mea în totŭ sensulŭ, și cu pașiĭ, și cu palma, și în largŭ și în lungŭ. Nu-mĭ venia sĕ mĕ culcŭ, căcĭ rogojina nu era prea elastică. De necazŭ mĕ suiamŭ pe patŭ și umblamŭ pe elŭ. Singurulŭ lucru ce mĕ incomoda eraŭ nisce insecte mărunte carĭ se urcaŭ mereŭ pe mine și mĕ pișcaŭ; dar dupĕ ce înțeleseiŭ că aceste nu eraŭ de cât puricĭ, mĕ mângăiamŭ cu poetica cântare a grierilorŭ. De atuncĭ, vĕ mărturisescŭ, am căpĕtatŭ o mare dragoste pentru grierĭ: cea maĭ plăcută mulțămire a mea este ca sĕ am în camera mea unde dormŭ unŭ grierŭ.

Nicĭ o-dată n'am așteptatŭ ḑiua cu maĭ mare nerăbdare.

Când am vĕḑutŭ rĕsărindŭ aurora, mĭ am adusŭ aminte de frumósele gene ale primeĭ mele amante când le deschidea deșteptându-se din somnŭ la strigarea mea amorósă. Iar când am vĕḑutŭ răsărindŭ sórele, mi s'a părutŭ maĭ dulce de cât prima ḑi când am vĕḑutŭ lumina, (cu tóte că pe acésta, dreptŭ sĕ spunŭ, nu o ținŭ minte).

IX.

Camaraḑiĭ meĭ, dupĕ ce mĕ căutaseră tótă séra, vĕḑêndŭ că nicĭ a doua ḑi diminéţă nu venĭamŭ la otelŭ, intraseră în miĭ de bănuele; maĭ alesŭ că fusese vorba sĕ plecămŭ de diminéţă. Unulŭ din eĭ merse la capulŭ Poliţieĭ. Acesta nu scia încă nimica; cu tóte acestea îĭ promise că va da ordine de cercetare. Acéstă împrejurare aduse pe capulŭ Poliţieĭ maĭ de diminéţă la postulŭ seŭ.

Pe la 8 ore, auḑiiŭ deschiḑêndu-se închisórea mea. Fuiŭ poftitŭ afară şi condusŭ înaintea Poliţaiuluĭ. Fără a sci cine era omulŭ către care eramŭ înfăţişatŭ, când vĕḑuiŭ în aceeaşĭ cameră pe camaradulŭ meŭ Casimir, mĕ aruncaiŭ pe dată în braţele sale.

Dupĕ ce fuiŭ expusŭ la unŭ micŭ interogatoriŭ; dupĕ ce mi se examină pasportulŭ, care se găsì în bună rêndueală, Poliţaiulŭ, unŭ Ungurŭ cu mustăţĭ lungĭ şi ceruite, ne spuse că sunt marĭ bănuele asupra nóstră. Elŭ îmĭ aduse aminte de vorbele ce avusemŭ în séra precedentá la contesa L... Eŭ încă nu ascunseiŭ adevĕrulŭ, şi spuseiŭ că ast-felŭ sunt şi acuma convincţiunile mele, şi că nu înţelegŭ pentru ce aşĭ putea fi bănuitŭ.

— Aŭ dóră nu póte omulŭ sĕ se bucure (ḑiseiŭ) de atâta libertate în ţéra acésta, ca sĕ spue cu francheţe ideile sale politice? Aŭ dóră asta e legalitatea Unguréscă? Aŭ dóră ast-fel înţelegŭ Unguriĭ ospitalitatea ce sunt datorĭ a da emigranţilor din ţĕrile lor vecine?

Nu-mĭ maĭ aducŭ aminte ce maĭ spuseiŭ mustăciosuluĭ meŭ Ungurŭ; dar sciŭ că mĕ aprinsesemŭ tare, şi-ĭ vorbisemŭ cuvinte aspre. Elŭ ne spuse cu francheţă că Unguriĭ se temŭ de Panslavismŭ, că s'aŭ prinsŭ în maĭ multe părţĭ emissarĭ russescĭ carĭ aŭ fost împuşcaţĭ.

Dar dupĕ ce spuserămŭ Unguruluĭ motivulŭ emigrăreĭ nóstre,

adică mişcarea din Moldova, care nu era de cât o protestaţiune în contra protectoratuluĭ russescŭ, el părù a se convinge de adevĕrŭ. Ne spuse că suntem liberĭ, cu cuvêntŭ de onóre că vom pleca îndată din Clujŭ, şi că nu ne vom maĭ ocupa de politică.

El ne spuse că sunt ordine fórte aspre de la Ministerul din Pesta pentru emissariĭ politicĭ; şi că, dacă ne-am apuca de politică şi în alte părţĭ, potŭ sĕ se găsĭască funcţionarĭ carĭ sĕ nu voĭască a ne înţelege; şi ast-fel ne-am espune a fi escortaţĭ la Pesta, saŭ.... şi maĭ rĕŭ.

X.

Eşindŭ de la Poliţie, merserămŭ la otelŭ; mâncarămŭ câte ceva, luarămŭ şi câte o cafea cu lapte parfumată cu slănină dupĕ maniera Unguréscă, şi apoĭ plecarămŭ, fericiţĭ că am scăpatŭ numaĭ cu atâta din terorismulŭ ungurescŭ.

Trecurămŭ prin maĭ multe sate legate între ele cu şosele minunate.

Satele ungurescĭ se cunosceaŭ dupĕ aspectulŭ lor teatralŭ; căcĭ la fie-care bordeiŭ se vedea câte douè-treĭ stindarde maghiare cu inscripţiunĭ *unio* saŭ *éljen Coşut*. Pe unele locurĭ, eraŭ şi inscripţiunĭ scrise românesce, ca sĕ le înţeleagă şi Româniĭ; *unire saŭ mórte, unire saŭ furcĭ;* şi în adevĕrŭ că în curêndŭ s'aŭ pusŭ furcĭ pe tóte drumurile, şi Româniĭ ce cutezaŭ a se pronunţa contra Uniriĭ eraŭ spânzuraţĭ fără nicĭ o judecată!

Dupĕ vre-o patru ore de călătorie, ne oprirămŭ la cârciuma unuĭ satŭ, ca sĕ rĕsuflămŭ caiĭ. Acestŭ satŭ, dupĕ locuinţele sale miserabile, se cunoscea că era locuitŭ de Românĭ, şi proprietate a unuĭ magnatŭ Ungurŭ, al căruia castelŭ se vedea albindŭ nu departe, aşeḑatŭ pe o cóstă de dealŭ, ocolitŭ de zidurĭ şi de o grădină întinsă. Comandaserămŭ ceva de mâncare; şi până sĕ se gătĭască, ne preumblamŭ la umbra uneĭ şandramale ce era în faţa cârciumeĭ. Ne puseserămŭ la

vorbă cu vre-o trei români trecători, cărora le oferisemŭ și de bĕutŭ. In intervalul acesta, vedeamŭ din când în când intrândŭ și eșindŭ din cârciumă câte unŭ Ungurŭ cu pipa în gură și cu pușca pe umere. Ni se spuse că eraŭ guardiști naționalĭ sătescĭ: că se dedeseră arme și pe la sate, însă numaĭ Ungurilorŭ, ear Românilorŭ nu. Aceștĭ guardiștĭ se totŭ uitaŭ la noĭ, și păreaŭ a trage cu urechia întrevorbirile nóstre cu țĕraniĭ românĭ. De o-dată ne pomenirămŭ cu vre-o dece din aceștia, viindŭ și întrebându-ne de unde venimŭ, unde ne ducemŭ și ce felŭ de ómenĭ suntemŭ. Nemulțumiți de respunsurile nóstre, ne cerură paspórtele. Neputêndu-le ceti, ne spuseră că suntemŭ arestațĭ, și că trebue sĕ ne ducă la Grafulŭ.

Nu era nicĭ unŭ modŭ de înțelegere cu aceștĭ ómenĭ sĕlbateciĭ și fioroșĭ. Trebuea a ne supune. Escortațĭ între puscĭ, câte-șĭ patru, furămŭ dușĭ la castelulŭ Grafuluĭ. Norocire că nu era departe.

Dupĕ ce traversarămŭ grădina, furămŭ aduși sub balconulŭ palatuluĭ, și ținuțĭ în sóre, ale căruia rade ne frigea ca în frigare. Maĭ mult de douĕ decĭ de minute stăturămŭ acolo, așteptândŭ venirea Grafuluĭ. In fine acesta se arătà în balconŭ Ne adressà vorba unguresce; apoĭ vĕdêndŭ că nu-ĭ putemŭ respunde, ne vorbì românesce. Ne întrebà ce felŭ de ómenĭ, și de unde suntem. Ĭi rĕspunserămŭ că suntem Moldovenĭ, și că dacă ar fi venitŭ și el în Moldova, nu ar fi fost tratatŭ astfelŭ. Indată ordonà guardiștilorŭ sĕ se ducă, iar elŭ ne poftì sus.

XI.

Grafulŭ era unŭ omŭ ca de 70 anĭ, robustŭ, și cu o fisiognomie plăcută și veselă. El ne eșì înainte până la jumătatea treptelorŭ scăreĭ, pre când ne urcamŭ. Ne cerù miĭ de scuse pentru supĕrarea ce din neînțelegere ni s'a făcutŭ, promițênd a ne ținea tótă ziua la elŭ, spre a ne arăta ce felŭ Ungurĭĭ

dau ospitalitate străinilorŭ. Ne spuse de îndată că suntem óspeţiĭ luĭ bine-veniţĭ; şi că dacă ne face plăcere, putemŭ sĕ şedemŭ maĭ multe ḑile la elŭ, sĕ petrecemŭ, sĕ vênămŭ, sĕ ne preumblămŭ. Indată începù a răcni ungurésce, şi o mulţime de servitorĭ fură ordonaţĭ a grăbi cu prânzulŭ.

Refusarămŭ tóte, afară de prânzŭ; căcĭ în adevĕrŭ de mult nu prânḑiserămŭ cum se cade; bucatele de la oteluri se lucra maĭ mult în sosurĭ de slănină rîncedă, cu care stomacurile românescĭ cam greŭ se împăca.

Grafulŭ vorbĭa românesce destulŭ de bine; numaĭ dupĕ accent putea cine-va sĕ cunóscă că e Ungurŭ. Acéstă limbă îĭ era familiară din copilărie, fiind-că satele moşiilor sale sunt locuite maĭ mult de românĭ. Apoĭ ne maĭ lămurì, póte spre a flata sentimentele nóstre naţionale, că cu vre-o sută cincĭ-ḑecĭ de anĭ în urmă strămoşiĭ seĭ eraŭ Românĭ, că are mare dragoste pentru Românĭ, şi că cu durere de inimă îĭ vede rătăciţĭ de missionariĭ germanismuluĭ şi aĭ panslavismuluĭ. Graful îşĭ trimisese familia la Clujŭ, mărturisindu-ne că că-ĭ e frică, de o jăcherie românséscă.

Ne spuse că unuiŭ din fiiĭ sĕĭ e depulatŭ la Dietă, ca şi dênsulŭ; iar că alţiĭ treĭ sunt în oştire la Pesta. El singur rĕmăsese la moşie, ca sĕ-şĭ păzească casa.

Prânzulŭ care ne dete Grafulŭ, fu splendidŭ. El se arăta transportatŭ de mulţămire pentru întêmplarea ce ne adusese în casa sa. In timpulŭ prânḑuluĭ convorbirea nóstră cu el fusese cu totul espansivă; căcĭ era de o bonomie nespusă, şi de unŭ caracterŭ fórte veselŭ. Când venĭa vorba despre politica ḑileĭ, el ne ruga sĕ schimbămŭ vorba. Ne afirma că politica nu-ĭ place; dar cu tóte acestea era adoratorulŭ mişcărilŏr naţionale. Pentru elŭ, Coşut era unŭ semi-ḑeŭ, şi Göergöei unŭ Achile. Când însă voiamŭ a-ĭ demonstra că politica maghiară în contra celor-l'alte naţionalităţĭ este fatală, — elŭ nu se opunea, da iarăşĭ ḑicea că Coşut scie ce face, că acesta nu póte sĕ greşéscă, şi că D-ḑeŭ ţine cu Ungurulŭ.

Dupĕ prânzŭ, luarămŭ cafeaoa într'unŭ pavilionŭ în grădină, unde admirarămŭ o galerie de tablouri destulŭ de frumóse.

Ne spunea Ungurulŭ că acésta îl costa peste ḑece miĭ de galbenĭ, și că era gustulŭ unuia din fiĭ seĭ. Aceste eraŭ tóte tablourĭ istorice, lucrate de pictorĭ maghiarĭ. Dupĕ acésta ne luarĕmŭ ḑiua bună de la venerabilulŭ Grafŭ, carele cu multă părere de rĕŭ ne petrecù până la eșirea grădineĭ.

Îmĭ pare rĕŭ că între hârtiele mele nu maĭ găsiiŭ însemnarea despre numele și moșia acestuĭ nobilŭ ungurŭ. Nu târḑiŭ însă, dupĕ ce trecuiŭ în Bucovina, când irumpse rĕsboiulŭ civilŭ, îmĭ aducŭ aminte că am cetitŭ în ḑiarele dupĕ atuncea că castelulŭ în care furămŭ ospĕtaṭĭ fu prefăcutŭ în cenușă cu tótă strălucirea sa, și că bĕtrânulŭ Grafŭ însușĭ căḑù victima furieĭ populare a Românilorŭ ce rădicaseră o cruciată binecuvêntată asupra Maghiarilorŭ.

Dupĕ acéstă romantică și seriósă întêmplare, plecarĕmŭ.

XII.

Nu voiŭ maĭ spune tracasseriele care amŭ maĭ avutŭ în timpulŭ acesteĭ călĕtoriĭ maĭ prin tóte satele și orașele ce am trecutŭ. Voiŭ spune însĕ cele maĭ principale.

Séra amŭ ajunsŭ într'unŭ orașŭ care se chiamă Deșŭ (Déés). Acesta este locuitŭ maĭ cu totulŭ de Ungurĭ: póte sĕ fie și ceva Românĭ prin suburbiĭ, dar nu ni s'a întâmplatŭ sĕ auḑimŭ nicĭ unŭ omŭ vorbindŭ armoniósa nóstră limbă.

Furămŭ dușĭ la unŭ otelŭ miserabilŭ, unde abia găsirămŭ douĕ păcătóse camere în etagiulŭ de susŭ. Mĕ învoiiŭ cu camaraḑiĭ meĭ, ca eĭ sĕ dórmă câțeșĭ treĭ într'o cameră, unde eraŭ treĭ paturĭ, iar eŭ sĕ rĕmâiŭ singurŭ într'una, fiindŭ-că doriamŭ sĕ mĕ apucŭ de scrisŭ ceva.

Pentru ca sĕ cinămŭ puținŭ, ne coborîrămŭ într'o sală din etagiulŭ de josŭ, unde era birtulŭ, traversândŭ o mare sală de cafenea p'între o mulțime de ómenĭ ce se ocupaŭ cu biliardulŭ și alte jocurĭ obicĭnuite pe la asemine locurĭ. Ne puserămŭ în curândŭ la o masă lungă, unde în fața nóstră locurile eraŭ ocupate de alte persóne. S'a întâmplatŭ ca eŭ sĕ

mĕ punŭ în faţă cu unŭ omŭ ce avea o figură şi o căutătură sinistră, şi care îşĭ răsucia mereŭ mustăţile, după care putea orĭ-cine sĕ cunóscă că e Ungurŭ. O pipă mare unguréscă atârna de buzele acestuĭ omŭ, carele învârtia mereŭ unŭ paharŭ cu vinŭ între degete, uitându-se cu impertinenţă la noĭ. Acéstă căutătură, nu sciŭ de ce, mi se părea insultătóre, şi-mĭ venia sĕ-ĭ observŭ că nu-lŭ potŭ suferi, dar uniforma şi sabia ce purta mĕ ţinea în respectŭ.

După o lungă tăcere, acestŭ omŭ îmĭ adresă vorba, pe când scoteamŭ baniĭ din pungă ca sĕ plătescŭ socotéla mâncăreĭ. Elŭ îmĭ vorbì românesce, dar după accentŭ cunoscuiŭ că e Ungurŭ. Elŭ încă cunoscù că nu suntemŭ indigenĭ. Îĭ răspunseiu la câte-va întrebărĭ cu indiferenţă, cu răcélă şi cu laconismŭ.

— Sunteţĭ trecătorĭ, Domnilorŭ?

— Da.

— Veniţĭ din Ungaria?

— Da.

— Aţĭ vêndutŭ boĭ acolo?

— Da.

— Treceţĭ în Moldova?

— Da.

— Frumosŭ trebue sĕ fie în ţéra D-vóstre.

— Da.

Ast-felŭ, răspundeamŭ totŭ cu *da*, numaĭ ca sĕ mĕ scapŭ de acéstă mutră nesuferită, şi maĭ alesŭ sĕ nu mĕ aventurezŭ a vorbi de politică. În fine, fără a-ĭ ḑice măcarŭ nópte bună, îlŭ lăsaiŭ şi mĕ urcaiŭ cu camaraḑiĭ meĭ, de carĭ mĕ despărţiiŭ îndată, trecêndŭ în camera mea.

Citiiŭ şi scriseiŭ ca vre-o douĕ ore. Apoĭ, simţindŭ că somnulŭ mĕ învinge, stinseiŭ luminarea şi mĕ culcaiŭ. O feréstră ce era alăturĭ cu uşa, despre galeria comună, avuseiŭ imprudinţa sĕ o lasŭ deschisă, pentru ca sĕ mĕ uitŭ cu libertate la lună, şi pentru ca sĕ intre recórea în cameră, fiind-că era o căldură fórte simţitóre.

XIII.

Mĕ culcaiŭ. Nu apucasemŭ însă a închide ochiĭ, şi de odată auḑŭ óre-carĭ paşĭ de omŭ despre galerie. Deschiḑŭ ochiĭ şi vĕḑŭ silueta unuĭ omŭ la feréstră. Atuncĭ puiŭ mâna pe unŭ pistolŭ care-lŭ aveamŭ sub perină. Individulŭ meŭ, după ce se uită lungŭ pe feréstră, sărì în lăuntrulŭ camereĭ mele; se duse întinsŭ la unŭ patŭ ce era aprópe de feréstră, şi se culcà. De îndată, îlŭ auḑiiŭ sforăindŭ. Aprinseiŭ lumânarea, şi cu pistolulŭ în mână, mĕ duseiŭ la elŭ. Îmĭ fu peste putinţă sĕ-lŭ desteptŭ. Era unŭ june ca de 20 anĭ, îmbrăcatŭ ungurésce cu haine fine; era roşu la faţă ca o sfeclă şi puţia a holercă ca o bute. Înţeleseiŭ de îndată că trebuia sĕ fie vre-unŭ nenorocitŭ de beţivŭ; şi în simţimintele mele filantropice şi umanitare, găsiiŭ că maĭ bine făceamŭ sĕ-lŭ lasŭ sĕ dórmă, de cât sĕ facŭ gălăgie chemândŭ pe ómeniĭ oteluluĭ ca sĕ-lŭ dea afară.

Mĕ culcaiŭ de a doua óră; însĕ astă dată mĕ îngrijiiŭ a închide şi uşa şi feréstra despre galerie, lăsândŭ deschisă o altă feréstră care da într'o uliţă strimtă şi întunecósă. Dar pe când mĕ fura somnulŭ, simţiiŭ iarăşĭ o mişcare pe lângă feréstra deschisă şi pe lângă peretele despre uliţă. Mĕ sculaiŭ, îmĭ aruncaiŭ ochiĭ pe feréstră, şi vĕḑuiŭ că unŭ omŭ pusese o scară, şi se gătia sĕ se urce.

«La dracu! ḑiseiŭ în sine-mĭ, asta e seriosŭ. Negreşitŭ că acesta e unŭ hoţŭ. Dar sĕ vedemŭ ce comedie o sĕ mi se maĭ întêmple.»

Iaŭ în mână pistolulŭ cu douĕ focurĭ ce aveamŭ, şi mĕ vîrŭ răpede sub patulŭ beţivuluĭ care dormia, decisŭ a mĕ servi de arma mea numaĭ la cea din urmă estremitate.

Hoţulŭ, îndată ce sărì pe ferĕstră, merse întâiŭ la patulŭ meŭ; neaflându-mĕ acolo, merse la patulu cel-altŭ. Simţiiŭ o sguduitură în patŭ; apoĭ o mugire surdă; apoĭ auḑiiŭ o col-

căire ca dintr'o victimă înjunghiată ;... apoĭ o tăcere profundă. După acésta, vĕḑuiŭ că hoţulŭ, luându ceva de pe patŭ, sări pe feréstră înderĕptŭ cu iuţélă.

Atunce eşiiŭ răpede de sub patŭ ; alergaiŭ la feréstră, şi o închiseiŭ.

Eşiiŭ apoĭ afară, şi începuiŭ a ţipa ca unŭ nebunŭ, strigându : hoţiĭ şi tîlhariĭ !

Totŭ otelulŭ se ridică în picióre. Camaraḑiĭ meĭ eşiră ; şi eramŭ atâtŭ de confusŭ, în cât nu sciamŭ ce sĕ le spunŭ. În fine intrară maĭ mulţĭ ómenĭ în camera mea, şi se constată faptulŭ. Victima era cunoscută : era unŭ fiiŭ alŭ Poliţaiuluĭ din cetate, cunoscutŭ de toţĭ ca omŭ căḑutŭ la beţie. Oamenii din otelŭ spuneaŭ că acesta bĕuse până după meḑulŭ nopţiĭ în cîrciuma din rîndulŭ de josŭ ; şi că adeseorĭ avea obiceiŭ a se urca furişŭ prin camerele de susŭ şi a se culca unde găsia deschisŭ. Nenorocitulŭ era lovitŭ cu unŭ pumnariŭ la inimă, în peptŭ şi în gîtŭ. Se căută cu deamăruntulŭ şi nu se găsi asemine armă la mine. Apoĭ, după spusa mea căutându-se, se găsiră câte-va picăturĭ de sânge pe marginea din afară a peretuluĭ despre feréstră. Pe lângă aceste, se constată că lipsia unŭ micŭ sacŭ de voiagiŭ alŭ meŭ, sacŭ cu care mĕ vĕḑuseră maĭ mulţĭ când amŭ venitŭ în otelŭ, şi pe care-lŭ pusesemŭ în patulŭ pe care se culcase beţivulŭ meŭ.

XIV.

Cu turburarea şi vuetulŭ acesteĭ afaceriĭ, trecură maĭ multe ore. Se făcuse chiar ḑiuă. Fie-cine îşĭ póte închipui spaima şi îngrijirile mele. Eŭ strigamŭ mereŭ sĕ vie Poliţia, pentru că încă nu vedeamŭ ómenĭ de aĭ Poliţieĭ. În fine, cu mare bucurie vĕḑŭ pe Ungurulŭ cu mustăţite răsucite, care şeḑuse de cu séră la locandă în faţa mea. Cum vĕḑŭ pe omulŭ acesta, alergŭ şi m'apucŭ de gâtulŭ luĭ. Elŭ de o dată începŭ a ţipa, pronunţându câte-va vorbe ungurescĭ care eŭ nu le înţeleseiŭ ;

apoĭ leşină şi căd̨ù josŭ. Rĕmăseiŭ uimitŭ; nu maĭ sciamŭ ce se petrece în jurulŭ meŭ.

Ce sĕ maĭ lungescŭ descripţiunea? Ucigaşulŭ era chiar acesta, şi victima era fiulŭ seŭ! Elŭ, de şi în serviciulŭ Poliţieĭ, avea deprinderea faptelorŭ criminale. I se păruse că punga mea este grea; şi fiindŭ sigurŭ că vêndusemŭ boĭ la Pesta, îşĭ închipuia că voiŭ fi avêndŭ banĭ maĭ mulţĭ. Elŭ se vede că aflase camera mea, şi ast-felŭ venise sĕ mĕ ucidă. Ţipetulŭ şi leşinulŭ seŭ era căcĭ credea că vede în mine o fantasmă, a căreia realitate creduse că a ucisŭ. Apoĭ când vĕd̨ù pe fiulŭ seŭ mortŭ, mărturisì de îndată crima sa, d̨icêndŭ că degetulŭ luĭ D-d̨eŭ l'a pedepsitŭ cu însuşì sângele seŭ!

Alţĭ agenţĭ de aĭ Poliţieĭ aduseră îndată de la casa ucigaşuluĭ saculŭ meŭ de călĕtorie, pe care lŭ găsiiŭ neatinsŭ. După acésta ne grăbirămŭ a pune caiĭ şi a pleca, cu dorinţa de a ne depărta cât maĭ curêndŭ de acestŭ locŭ ce ne însuflase atâta spaimă şi îngrijire.

XV.

A doua d̨i amŭ ajunsŭ, cam pe la amiad̨ă-d̨i la Bistriţa. Fiind-că de aci înainte nu maĭ era vre-unŭ oraşŭ la care sĕ putemŭ ajunge séra, şi fiind-că mînaciulŭ nostru avea trebuinţă sĕ-şĭ repauseze caiĭ maĭ bine, ne deciserămŭ a mânea aice.

Îndată ce ne restaurarămŭ stomahurile cu o mâncare maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ mistuibilă, eşirămŭ pe josŭ ca sĕ vedemŭ oraşulŭ, şi împrejurimile sale.

Acéstă localitate, chiar după numele seŭ, ne însufla unŭ deosebitŭ interesŭ. În Moldova avemŭ riulŭ Bistriţa, ale căruia sorginţĭ le sciamŭ că vinŭ din Transilvania; apoĭ maĭ avemŭ o Mŏnăstire numită Bistriţa; apoĭ în ţéra soră, în Muntenia, maĭ era încă o apă şi o Mŏnăstire cu asemine numire. Pentru ce aceste riurĭ, aceste monastirĭ şi acéstă cetate, sĕ fi

luatŭ unŭ singurŭ nume? Eată în adevĕrŭ, materie care ar fi bine sĕ o esploateze archeologiĭ, cărora Statulŭ le dă banĭ de cheltuiélă pentru missiunĭ sciinţifice fără sĕ facă adessea maĭ nimica; eĭ arŭ putea sĕ ne lămurésca dacă vechia numire *Bistertia* de prin cronicele latine se cuvine a se da cetăţiĭ, rîurilorŭ saŭ Monastirilorŭ. Eŭ însĕ, acuma voiŭ veni la lucrurĭ maĭ uşorŭ de naratŭ, şi maĭ lesne de cercetatŭ.

Acéstă cetate, situată la confiniele Maramureşuluĭ, din învechite timpurĭ a fost disputată de Domniĭ Moldovenĭ. Pe aicea îşĭ făcuse cale Dragoş-Vodă când a emigratŭ din Transilvania şi şĭ-a fundatŭ unŭ tronŭ în Moldova; şi apoĭ aicĭ era unŭ puntŭ strategicŭ, de unde Moldovenii puteaŭ împedica năvălirea Ungurilorŭ în secolulŭ de mijlocŭ. Ast felŭ, Bistriţa ca şi Ciceulŭ, ca şi cetatea de Baltă, de maĭ multe orĭ cucerite şi perdute, aŭ foştŭ maĭ multŭ timpŭ feude ale Domnilor Moldovenĭ. Acestea serviaŭ totŭ odată de asilŭ Domnilorŭ românĭ în casurĭ estraordinare când se vedeaŭ respinşĭ de incursiunile tartare saŭ alungaţĭ de resbóiele civile. Aice se ţineaŭ garnisóne moldovene, şi eraŭ palate domnescĭ, ale cărora urme, vaĭ! s'aŭ stersŭ de cruḑimea timpurilorŭ. Acuma (adecă la 1848), numaĭ de-asupra uneĭ porţĭ se vede săpatŭ în pétră unŭ capŭ de zimbru ce memorează de bună seamă cea din urmă cucerire a luĭ Pe'ru Rareş la 1530.

Bistriţa, odinióră ocupată şi stăpînită de Românĭ, astăḑĭ este unŭ oraşŭ străinŭ, ca tóte oraşele şi cetăţile din Transilvania. Saşiĭ şi Ungro-Săcuiĭ luară loculuĭ Românilorŭ; căcĭ după decodenţa domniilorŭ române din Principate, şi Românii din Ardélŭ aŭ căḑutŭ sub tirania celorŭ treĭ naţiunĭ, secundate de Unguri şi de Austriacĭ.

A doua ḑi de diminéţă ḑiserămŭ adio Bistriţeĭ, întristaţĭ de suvenirile şi de decădinţa sa.

XVI.

Cum trece cineva de Bistrița înainte, și se afundă în Carpați, este lovitu la fiă-care pasu de vederea locurilorŭ celorŭ mai pitorescĭ și mai desfătătoare. Natura este atâtŭ de bogată, în cât poate ḑice că a descălecatŭ D-ḑeŭ pentru fericirea celorŭ ce locuescŭ aice. Clima pe aice face unŭ contrastŭ fórte vederatŭ cu acea care domnesce în sudulŭ Transilvanieĭ despre Brașov; ea se asémănă prea multŭ cu clima munțilorŭ Muntenieĭ care se uĭtă cătră Dunăre.

Satele în genere sunt locuite de grăniceriĭ. E o plăcere ca sĕ trécă cineva prin aceste sate. Organisațiunea lorŭ, disciplina și viéța locuitorilorŭ, merită a le studia orĭ-ce bărbatŭ de Statŭ.

Pămêntulŭ este proprietate a grănicerilorŭ: eĭ sunt usufructieriĭ perpetuĭ; și pentru acésta aŭ sarcina de a purta armele cu toțiĭ, părinții și fiiĭ, din tinerețe până la bĕtrânețe.

Eĭ păzescŭ granițele: altŭ serviciŭ nu facŭ, și din liniele granițelorŭ nu essŭ de câtŭ la întâmplărĭ de invasiunĭ și de pericolĭ marĭ pentru monarchie.

Oprindu-ne la unŭ satŭ mare, alŭ căruia nume cu părere de rĕŭ l'am uitatŭ, avuiŭ curiositatea a visita scóla care se vedea la óre-care distanță. Era tocmaĭ în órele de prelecțiune. Îndată ce-mĭ spuseiŭ nnmele, profesoriĭ mĕ înconjurară cu ceremoniele cele maĭ măgulitóre: ca uniĭ carĭ cetiseră câte ceva din scrierile mele în Gazeta de Transilvania, îmĭ arătară o mare considerațiune. În scólă, eraŭ peste treĭ sute de scolarĭ de tóte vêrstele. Studiele se făceaŭ după metoda mutuală, în limba română și germană. Din aceste scolĭ, Austria recrutézĕ pe căprarĭ și maĭ pe toțĭ funcționariĭ ce-ĭ trimite în servițulŭ agențielorŭ consulare din Principate.

Scolariĭ sunt toțĭ esternĭ; cu tóte aceste, de la celŭ maĭ micŭ până la celŭ maĭ mare, toțĭ sunt supușĭ disciplineĭ mi-

litare. La scólă, fie-care vine cu puşculiţa sa de lemnŭ pe umĕrŭ. Profesoriĭ mĕ făcură sĕ vĕdŭ manevrele lorŭ. Într'o clipă toţĭ copiiĭ se împărţiră în cete şi în companiĭ, aşeḑêndu se ceĭ înalţĭ în frunte şi ceĭ maĭ scurţĭ în urmă; căcĭ eraŭ de tóte vîrstele şi de tóte taliele.

Eĭ aveaŭ dintre eĭ ofiţerĭ de tóte gradele, şi făcură cu o precisiune admirabilă, o mulţime de evoluţiunĭ militare. A fostŭ o adevĕrată plăcere pentru mine, ca sĕ vĕḑŭ aceste lucrurĭ, şi cugetamŭ mereŭ la organisarea unorŭ ast-felŭ de instituţiunĭ şi pe la noĭ.

XVII.

Calea ce străbate Carpaţiĭ în trecerea din Ardealŭ spre Bucovina, este minunată. Şoséua este lucrată totŭ din cremene pisată, şi săpată în massivulŭ munţilorŭ. Se uimesce mintea omuluĭ de mărimea acestorŭ lucrărĭ gigantice: în adevĕrŭ, vĕḑêndŭ acele văĭ prăpăstióse umplute, acele stâncĭ uriaşe sfărămate, şi traversândŭ văile şi délurile în trépădulŭ cailorŭ, nu póte a nu se minuna cineva de geniulŭ şi puterea omenéscă. Trecerea Carpaţilorŭ era o călătorie feerică pentru mine: la totŭ pasulŭ vedeamŭ peisagiurĭ noue, şi aşĭ fi doritŭ ca o asemene cale sĕ nu se maĭ termine.

Cum trece cineva de vêrfulŭ munţilorŭ, se vede într'o climă cu totulŭ diferită. Arboriĭ chiar aŭ o expresiune maĭ severă şi maĭ posomorîtă. Verdeaţa e maĭ négră şi maĭ tristă. Plantele sunt maĭ micĭ şi maĭ aspre. Aerulŭ e maĭ umedŭ, maĭ rece, şi maĭ pĕtrunḑătorŭ. Codriĭ sunt maĭ sĕlbaticĭ şi maĭ maĭestoşĭ.

Ajunserămŭ la frontiera ce desparte Ardealulŭ de Bucovina. Aice furămŭ supuşĭ la revisiunea vameşilorŭ şi la essaminarea paspórtelorŭ, întocmaĭ ca cum amŭ fi intratŭ într'o ţéră străină, de şi ne aflamŭ totŭ în imperiulŭ Austrieĭ. Obiectulŭ principalŭ de care vameşiĭ se interesaŭ, era tutunulŭ: sĕ nu cumva

să ne scape vre-o lulea saŭ vre-o ţigară de tutunŭ care să nu fiă austriacŭ! Causa era că în Ardealŭ tutunulŭ turcescŭ nu era proibitŭ, pre când în Bucovina era supusŭ uneĭ marĭ tacse.

Nu voiŭ maĭ vorbi despre băile de ferŭ şi de aramă, nici despre alte fabrice ce amŭ visitatŭ în cursulŭ acesteĭ călătoriĭ; acéstă lucrare o recomandŭ mineralogilorŭ, industrialilorŭ, şi economiştilorŭ noştri. Voiŭ trece ca unŭ turistŭ pe lângă tóte aceste; voiŭ traversa maĭ întâiŭ valea desfătătoare a Câmpu-lunguluĭ, împopulată de sate frumóse şi de români necorumpţĭ, vale care servia tot-d'a-una de Termopile Domnilorŭ Moldovenĭ în contra năvălirilorŭ unguriscĭ. Dupĕ acésta voiŭ maĭ traversa Gura-Homoruluĭ, celŭ întâiŭ orăşelŭ ce este pe pólele Carpaţilorŭ Bucovineĭ, şi de aci voiŭ trece răpede înainte. Dar cu tóte că drumulŭ mare duce dreptŭ la Cernăuţĭ, voiŭ face unŭ micŭ ocolŭ, pentru ca să visitezŭ Sucéva, vechia capitală a Moldoveĭ, care are atâte suveniriî marĭ şi frumóse în istoria nóstră.

XVIII.

Dar şi aice nu mĕ voiŭ opri multŭ. Voiŭ arunca numa ochiĭ asupra ruinelorŭ vecheĭ cetăţĭ ale Suceveĭ: voiŭ lăsa numaĭ câteva lacrime pe ele, şi mĕ voiŭ întórce altă dată caĭ să le visitezŭ maĭ de aprópe şi maĭ bine. Fósta capitală a Moldoveĭ astăḑĭ nu maĭ e unŭ oraşŭ românŭ: locuitoriĭ seĭ în genere sunt Israeliţĭ, Şvabĭ şi alte seminţiĭ austriace; abia într'o mahala aŭ maĭ rĕmasŭ câţĭ-va lăutarĭ bĕtrânĭ, carĭ prin cântecele lorŭ întreţinŭ suvenirile naţionale!

Mĕ voiŭ grăbi dară să ajungŭ maĭ curândŭ la Cernăuţĭ, capitala actuală a provincieĭ Bucovineĭ.

Dar orĭ cât durerea îmĭ strângea inima călcândŭ pe acéstă ţeră, pe caare părinţiĭ meĭ aŭ apucat'o nedesliṗită încă de tulpina sa, mintea mea se uimia, vĕḑêndŭ frumuseţa şoselelorŭ

regularitatea și curățeniea orașelorŭ, progresele agriculturei și rânduéla, domnindŭ pretutindenĭ în perfectă regulă că în mașina uneĭ locomotive.

Amŭ trasŭ la unŭ otelŭ, unde amŭ găsitŭ încă câțĭ-va emigrațĭ din Moldova. Eĭ ne informară despre starea lucrurilorŭ din Moldova.

Escesele guvernuluĭ se făceaŭ din ḑi în ḑi maĭ nesuferite: violărĭ de domiciliŭ, arestărĭ, maltratărĭ, persecuțiunĭ de totŭ felulŭ, se făceaŭ în tóte ḑilele, fără cruțare și fără témă de respundere. Oameniĭ ceĭ maĭ meprisabilĭ formaŭ guvernulŭ luĭ Michaĭ Sturza; ciocoiĭ ceĭ maĭ nerușinațĭ, maĭ corumpțĭ și maĭ venalĭ, își băteaŭ jocŭ de totŭ ce era nobilŭ și onestŭ în țéră.

După cum relataiŭ faptele de la începutulŭ suvenirilorŭ mele, s'a vĕḑutŭ că, din manifestațiunea spontanee și sinceră a spiritelorŭ liberale, sateliții politicĭ aĭ Rusieĭ voiră sĕ facă o rescoală, pentru ca sĕ legitimeze invasiunea Muscalilorŭ. Era și Vodă Sturza inițiatŭ în complotulŭ acesta? Escesele luĭ de putere le făcea elŭ cu consimțimîntulŭ Rusieĭ? Nu: cată sĕ mărturisimŭ adevĕrulŭ. Dacă arŭ fi fostŭ inițiatŭ, elŭ arŭ fi lăsatŭ ca mișcarea sĕ ia caracterulŭ uneĭ revoluțiunĭ, și n'ar fi sugrumat'o de îndată, precum a făcutŭ în urma celorŭ petrecute după 29 Marte. Generalulŭ Duhamelŭ, întorcêndu-se de la Bucurescĭ la Iașĭ, se ḑice că arŭ fi propusŭ luĭ Sturza ca sĕ céră intrarea unuĭ corpŭ de oștire russéscă, pentru ca sĕ menție ordinea. Acesta însĕ arŭ fi refusatŭ, după tóte amenințările ce i s'arŭ fi făcutŭ, rĕspunḑêndŭ că elŭ este în stare a înfrâna orĭ-ce rebeliune și a ținea buna ordine în țéră. Pentru acésta se afirma că elŭ își perduse favórea puterei protectrițe, care l'a fostŭ susținutŭ până aice. Acésta simțindu-se în țéră, opositiunea, represintată de astă dată numaĭ de elementulŭ aristocraticŭ, se făcuse amenințătóre: numaĭ mijloacele și curagiulŭ lipsiaŭ, pentru ca Vodă sĕ fie resturnatŭ și gonitŭ de pe tronŭ.

Acesta însĕ se ținea cu puțina oscire de care dispunea și cu curagiulŭ ce ĭ însufla fiiul-seŭ și sateliții ce-lŭ încunjuraŭ:

crédea că, după complicațiunea lucrurilorŭ din Europa, va putea încă sĕ-și mai țină tronulŭ chiarŭ fără protecțiunea Rusiei, și cu desprețulŭ opiniunei publice din țéră.

XIX.

Pe lângă terorismulŭ guvernamentalŭ carele bântuïa Moldova în ḑilele acelea, venise și flagelulŭ holerei cu o furie spăimântătóre. În Iași muriaŭ până la 300 persóne pe ḑi; prin orașele și satele din provinciĭ ravagiurile eraŭ nu mai puținŭ furióse. Capitala ajunsese mai pustie: boeriĭ, și toțĭ aceĭ ce aveaŭ vre unŭ colțŭ de proprietate pe afară, se retrăseseră pe la țéră; Evreimea cea numerósă și totŭ poporulŭ de josŭ se tăbărîse prin colibe pe la marginele Iașilorŭ. Cu tóte aceste mortalitatea nu era mai puținŭ teribilă.

În tóte ḑilele primiamŭ scrisorĭ carĭ ne anunța câte o nenorocire, câte o perdere pintre amicii și rudele nóstre. De aceea, pe lângă emigranții politicĭ, în Cernăuțĭ veniseră și mai mulțĭ Moldovenĭ ce fugiaŭ de holeră; ast-felŭ colonia nóstră ajunsese în curândŭ destulŭ de numerósă.

Bucovinenii ne primiră în genere cu ospitalitatea cea mai afectuósă. Era epoca deșteptăriĭ naționalităților; și românismulŭ, care până atunce era unŭ simțimêntŭ necunoscutŭ în Bucovina, atuncĭ începuse a mișca inimele.

În acéstă provincie, orașele aŭ degeneratŭ cu totulŭ. Comerțulŭ e cuprinsŭ de străinĭ: Nemțĭ, Polonĭ și Evreĭ. Românii sunt înfundațĭ pe la moșii, și dedațĭ mai multŭ cu agricultura; căcĭ cariera funcțiunilorŭ publice nu e deschisă de cât Nemților, saŭ acelora ce se devotéză culturei și politicei austriace. Ceea ce ne-a surprinsŭ și ne-a întristatŭ mai multŭ eră căcĭ în acéstă țéră vedeamŭ o corupțiune înfricoșată: desnaționalisarea făcuse progresele cele mai marĭ în favórea sistemei austriace. Educațiunea publică prin scolĭ reușise a strivi elementulŭ românŭ. Numaĭ poporulŭ

de josŭ, muncitorii de câmpŭ, țĕranii, și-aŭ păstratŭ intacte limba și datinele strĕbune (1). Dar ce folosŭ ! când întrebaĭ unŭ țĕranŭ de e Românŭ, elŭ respundea : «Sĕ mĕ ferescă Dumnedeŭ ! sunt Moldovanŭ.» Pănă într'atâta eraŭ spiritele de înapoĭete !

Proprietariĭ, ómenĭ avuțĭ, vechĭ familiĭ Moldovene, eraŭ în genere desnaționalisațĭ : limba românéscă, bĕtrâniĭ abia o maĭ vorbiaŭ, iar tineriĭ nu scieaŭ de cât Nemțesce, Russesce și Leșesce.

Când întreba cine-va pe acești ómenĭ ce sunt, spuneaŭ că sunt boierĭ ; și acésta o dovediaŭ cu aceea că aŭ dreptulŭ de a pune unŭ *von* înaintea numeluĭ lorŭ (von Grigorcea, von Tabără, von Vasilco !) ; când îĭ maĭ întreba de ce națiune sunt, abia înțelegea asemine vorbă, și în fine rĕspundeaŭ că sunt Bucovinenĭ ! Cea maĭ mică idee despre istoria, limba saŭ literatura română, nu aveaŭ ! Spiritele, cu totulŭ materialisate, nu puteaŭ concepe cea maĭ elementară idee de patriotismŭ saŭ naționalitate. Numaĭ în treĭ patru familiĭ se conservase, ca 'ntr'unŭ tabernacolŭ, tradițiunile, datinele, limba și simțimintele naționale. Una din aceste era familia Hurmuzachi. Capulŭ acesteĭ familiĭ anume Eudocsie, unŭ bĕtrânŭ octogenariŭ, plinŭ de virtuțĭ antice, soția sa venerabilă ca și elŭ, represinta în adevĕrŭ tipulŭ patriarchilorŭ Biblicĭ. Casa acestora era casa luĭ Avraam : tot-d'a-una deschisă și gata a îmbrățișa pe orĭ-ce trecĕtorŭ sau emigratŭ, care arŭ fi purtatŭ numele de românŭ. Cincĭ frațĭ, fiĭ aĭ acestora, toțĭ tinerĭ cu instrucțiune solidă, cu inime generóse, eraŭ adevĕrați emulĭ aĭ părinților lorŭ sub toate privirile (2).

În această familie, maĭ cu sémă, toțĭ emigrațiĭ găsirămŭ ospitalitate, îmbrățișare, ajutóre și mângâerĭ la durerile și lacrimele esiluluĭ.

(1) De la 1848 încóce inemiciĭ naționalităților române aŭ ajunsŭ, a corumpe și poporulŭ, făcêndu-lŭ sĕ îmbrățișeze limba ruténă.

(2) Acești fraț se numiaŭ : Constantinŭ, George, Eudoxiŭ, Alexandru și Nicolae. În timpulŭ când tipărescŭ cartea acésta, numaĭ celŭ din urmă trăĭesce ! Maĭ trăĭescŭ încă douĕ surorĭ ale lorŭ : D na Barona Eufrosina P. Petrino (muma poetuluĭ) și D-na Elisa Sturza de la Dulcescĭ.

XX.

Trecură vre-o trei sĕptĕmâni după sosirea nóstră în Cernăuți; și întru una din dile primirămŭ scire că câți-va din partisanii causei naționale vorŭ sĕ ne vadă și sĕ aibă o înțelegere cu noi. Locŭlŭ de întâlnire se însemnà pe una din moșiile Muruzescilorŭ, a căreia margine venia chiar pe frontiera Bucovinei, și în vecinătate cu moșia unuĭ proprietariŭ românŭ din Bucovina, cu care unulŭ din emigrații noștri era rudă.

Ne îmbărcarămŭ în vre o șepte trăsurĭ, și, după o cale de jumĕtate ḑi aproape, resbăturămŭ pe josŭ prin o pădure mare și désă, până la șanțulŭ ce făcea frontiera țereĭ. Acolo găsirămŭ câțĭ va soldați austriacĭ: le deterămŭ câți-va fiorinĭ, și-ĭ făcurămŭ sĕ se facă că nu ne vĕdŭ. Câți-va păzitorĭ ce eraŭ pe linia de frontieră a Moldoveĭ fiindŭ inițiațĭ de către aĭ noștri, îndată ce ne vĕdură, ne arătară unde trebuea sĕ așteptămŭ. Nu trecù multŭ, și vre-o douĕ-ḑecĭ de partisanĭ aĭ causeĭ noastre veniră. Arŭ fi ḑisŭ cine-va că suntemŭ nisce conspiratorĭ grozavĭ și periculoșĭ. Cu tóte aceste eramŭ în genere fórte pacificĭ, și nu cugetamŭ de cât la fericirea de a vedea pe rudele și amicii noștri.

Scopulŭ acesteĭ întâlniriĭ fuse pentru ca sĕ fimŭ pușĭ în curentŭ cu cele ce se petrecŭ în țeră, pentru ca sĕ ne consultămŭ asupra acțiuniĭ noastre în viitorŭ.

După ce ne îmbrățișarămŭ, și ne spuserămŭ uniĭ altora patimele și întêmplările, ne constituirămŭ în conferință, ne improvisarămŭ unŭ președinte, tologindu-ne pe érbă verde la umbra unorŭ stejarĭ bĕtrânĭ.

Relațiunea cea maĭ frumoasă a fostŭ despre evenementulŭ de la 11 Iuniŭ. În acéstă ḑi, când la Bucureștĭ se făcea o revoluțiune care a făcutŭ epocă în viața Românilorŭ, la Iașĭ se făcea o manifestațiune destulŭ de imposantă. Duhamel, comisarulŭ Kusescŭ despre care amŭ maĭ vorbitŭ pe la începu-

tulŭ acestorŭ suveniriĭ, se întorsese de la Bucurescĭ la Iașĭ împreună cu Talaat Efendi, Comisarulŭ trimisŭ de Pórtă, avênd de astă dată missiunea formală de a se încredința despre starea lucrurilorŭ din țĕrile noastre după manifestațiunile rădicate în contra guvernelorŭ.

XXI.

Aceștĭ Comissarĭ veniserĕ tocmaĭ când holera era maĭ în furie, și când capitala era maĭ multŭ desertă. Cu tóte aceste, boĭeriĭ carĭ se raliaserĕ în opositiune, îndată ce audiră despre venirea acestorŭ Comissarĭ, alergară din tóte părțile și se întruniră la Iașĭ. Eĭ făcură de îndată unŭ Memorialŭ, în care espuserĕ violările de legĭ, arbitrarităților, jefuirile, cruțimile și crimele luĭ Michaĭ Sturza. Omulŭ care se purta cu maĭ multŭ curagiŭ, energie, inteligență și devotamentŭ în aceste țile nefaste, și carele pentru acésta era capulŭ opositiuniĭ, a fostŭ neuitatulŭ Alecu Sturza Miclăușanu.

Boĭeriĭ de tóte stările, marĭ și micĭ, îșĭ dedeserĕ mâna, și unŭ strigătŭ unanimŭ se făcuse în contra Domnuluĭ. Dar vaĭ! mulțĭ plătiră scumpŭ acestŭ devotamentŭ! Postelniculŭ Ioanŭ Cuza (tatălŭ viitoriuluĭ Domnŭ care a făcutŭ Unirea), Spătarulŭ Antohie Sion (unchiu alŭ celuĭ ce scrie aceste rênduriĭ) și alțĭ bărbațĭ iubițĭ și respectațĭ de țéra întrégă, fură loviți de holeră și muriră! Nu târțiŭ și Miclăușanu, atăcatŭ și elŭ, (saŭ, după cum spuneaŭ unĭĭ, înveninatŭ de sicariĭ luĭ Michaĭ Vodă), se duse din lumea acésta, victimă patriotismuluĭ seŭ!... Dar sĕ lăsămŭ aceste nenorocirĭ, și sĕ venimŭ la fapte.

În țiua de 11 Iuniŭ, pe la ameațăți, palatulŭ Vorniculuĭ Alecu Ghica, în care era găsduitŭ Comissarulŭ Otomanŭ, se umplu de mulțimea boĭerilorŭ ce formaŭ opositiunea. În fruntea acestora era însușĭ Mitropolitulŭ Meletie. Talaat-Efendi, intrândŭ în salonŭ, priimì din mâna Mitropolituluĭ Memorialulŭ ce se făcuse și care se subscrisese de maĭ bine de o mie per-

sóne. Dar fără a deschide acéstă hârtie, elŭ întrebà ce cuprinde ea.

Îĭ esplicară că sunt plângerile ţĕreĭ în contra Domnuluĭ.

Turculŭ atunce întórse hârtia în mâna Mitropolituluĭ, şi-ĭ spuse că elŭ n'a venitŭ ca sĕ priméscă petiţiunĭ în contra Domnuluĭ, că înalta Pórtă a recunoscutŭ ca bune mĕsurile luate de elŭ spre a înăbuşi revolta ce începuse a se urzi în ţéră.

Unŭ ţipătŭ de indignaţiune generală se ridică în tótă sala. Alecu Sturza Miclăuşanu, luândŭ cuvêntulŭ în numele tuturorŭ celorŭ de faţă, espuse Turculuĭ, cu vorbele cele maĭ amare, greşéla sa de a nu priimi plângerile ţĕreĭ. Talaat-Efendi, de şi mişcatŭ la naraţiunea sa, totuşĭ nu voĭ sĕ reprimĭască hârtia ce i se dedese; prin acestŭ refusŭ elŭ afirma rumórea ce circula că în ţioa aceea de dimineaţă primise unŭ peşcheşŭ de câte-va miĭ de galbenĭ. Cu tóte aceste, oposiţiunea nu se lăsà numaĭ cu atâta. Ceĭ adunaţĭ se îndreptară cătră Comissarulŭ Russescŭ. Acesta, îndată ce vĕdŭ mulţimea viindŭ spre locuinţa sa, (care era în casele Logofĕtuluĭ Costachi Sturza, chiar acolo unde se subscrisese actulŭ din 29 Martie,) trimise rĕspunsŭ că nu póte priimi acéstă mulţime; şi că, cel multŭ, va priimi o deputaţiune. Şése persóne se aleseră prin aclamaţiune, şi intrară la generalulŭ Diuhamelŭ.

Acesta, desesperatŭ de prostulŭ resultatŭ ce căpătase missiunea sa la Bucureştĭ, priimì deputaţiunea moldovénă dupĕ datina calmucă, în papucĭ şi în halatŭ. Elŭ întrebà ce cere, şi fără a aştepta respunsulŭ, începù a ţipa şi a sbiera ca unŭ turbatŭ, tratândŭ tótă ţara de revoluţionară şi acusândŭ chiar pe colegulŭ seŭ turcŭ că s'a înjositŭ a primi acestă mulţime de canalĭĭ. Deputaţiunea înmărmurită de unŭ limbagiŭ atâtŭ de aspru şi de barbarŭ, eşì, fără a riposta.

Între representanţiĭ puterilorŭ străine carĭ vedeaŭ de aprópe aceste fapte şi eveneminte, era unulŭ singurŭ carele avea o adevĕrată compătimire de miseriele şi nenorocirile ţĕreĭ. Acesta era Baronulŭ Richthofen, consululŭ Prussieĭ. Elŭ se interesa sĕ afle tóte, şi de tóte raporta guvernulnĭ seŭ. Aşa dară cerêndŭ

de la capiĭ opositiuneĭ Memorialulŭ pregătitŭ pentru Comisariĭ ruso-turcĭ, și cerênd permisiune de la guvernulŭ seŭ, se oferì sĕ mérgă la Constantinopole, spre a duce acolo plângerile țĕreĭ.

XXII.

Aceste amănunte și fapte le aflarămŭ de la compatrioțiĭ noștri. În țéră nemulțămirea crescea. Chiar puțina oștire ce de la începutŭ se arătase credinciósă Domnuluì tiranŭ, de astă dată începuse a murmura: flagelulŭ holereĭ care o bântuia cu furie, era înterpretatŭ ca blestemŭ Dumnedeescŭ pentru că se făcuse instrumentulŭ orbŭ alŭ tiranieĭ. Funcționariĭ din tóte părțile îșĭ da demisiunile. Guvernulŭ perduse orĭ-ce prestigiŭ. Uniĭ din aĭ noștri veniseră la ideea ca sĕ organisămŭ în Bucovina unŭ pumnŭ de oameni armațĭ, sĕ intrămŭ în țéră, sĕ facemŭ o lovitură fără veste asupra capitaleĭ, sĕ prindemŭ pe Domnŭ și sĕ prochiămămŭ unŭ guvernŭ provisoriŭ: unulŭ încă găsindŭ unŭ tunŭ îșĭ bătea capulŭ cum sĕ-ĭ facă róte și cum sĕ găsească ghiulele potrivite pe calibrulŭ seŭ. Dar asemine ideĭ belicóse nu putură afla aderenți în maioritatea nóstră. De aceea găsirămŭ cu cale a maĭ răbda și a aștepta efectulŭ Memorialuluĭ trimisŭ prin baronulŭ Richthofen (1).

Mâncarămŭ pe érbă verde unŭ bunŭ prânțŭ care ne-lŭ pregătiră frațiĭ noștri de dincolo. Înecarămŭ multe suspine și necasurĭ în vinŭ bunŭ de Cotnariu, și închinarămŭ multe toaste pentru căderea tirănieĭ ce apĕsa patria nóstră și pentru fericirea sa viitóre. După acésta, fiindŭ ḑiua înaintată, ne îmbrățișarămŭ și ne despărțirămŭ. Colonia nóstră atuncĭ maĭ crescù cu câteva persóne, carĭ, temêndu se de persecuțiunĭ și voindŭ a emigra, profitară de ocasiune spre a trece granița fără paspórte.

(1) Acestŭ importantŭ documentŭ, ceĭ ce se ocupŭ cu studiĭ istorice îlŭ potŭ găsi publicatŭ în estenso în Revista Carpaților, în numerele din 15 Noembre și 1 Decembre 1861.

XXIII.

In urma măcelurilorŭ urmate în Galiția la 1846, și despre carĭ am maĭ vorbitŭ în aceste suveniriĭ, bieții patrioțĭ Polonĭ, căutându-șĭ scăparea vieții, alergară în Moldova. Guvernulŭ de atuncĭ al patrieĭ mele avea sistema de a se face gendarmulŭ tuturorŭ guvernelorŭ despotice. Dacă deserta unŭ soldatŭ din oștirea russească și trecea Prutulŭ, elŭ era îndată prinsŭ, garotatŭ și datŭ înděrĕptŭ în mâna autorităților russescĭ. Dacă emigra vre-unŭ Polonŭ compromisŭ în ochiĭ guvernuluĭ austriacŭ, Poliția locală îlŭ urmărĭa, îlŭ prindea și-lŭ da pe mâna căprarilorŭ austriacĭ: sute de asemine nenorociți ce căutaŭ asilŭ pe pământulŭ osptalierŭ al Moldoveĭ fură prinșĭ și trecuțĭ peste frontieră în Bucovina, unde cădură saŭ sub securea călăilorŭ, saŭ în carcerile de la Șpilbergŭ.

Avusemŭ fericirea a fi mântuitorulŭ unuĭ Polonŭ, tocmaĭ în momentulŭ când Poliția din Iașĭ pusese mâna pe elŭ; îlŭ scăpasemŭ chiar din mâna unuĭ agentŭ care-l prinsese. Acesta era unŭ june ca de 30 anĭ, naltŭ, bine-făcutŭ, și cu o figură nobilă. Dupĕ ce-lŭ ținuiŭ maĭ multŭ timpŭ ascunsŭ la mine acasă și la viea mea, îlŭ trimiseiŭ maĭ departe la moșia unuĭ amicŭ alŭ meŭ, unde mergeamŭ adesea de-l vedeamŭ. Elŭ se numĭa Carlŭ, dar în confidență îmĭ spunea că acestŭ nume era pseudonimŭ. Dupĕ maniere, dupĕ cunoscințele ce avea, dupĕ sufletulŭ celŭ mare care se manifesta prin vorbele sale, se cunoscea că era dintr'o familie nobilă. Atât de multŭ compătimĭamŭ cu sórta sa, atâtŭ de multŭ veneramŭ nenorocirea sa, în cât nicĭ eŭ, nicĭ amiculŭ meŭ, nu cutezamŭ sĕ-lŭ întrebămŭ despre numele sĕŭ celŭ adevĕratŭ. La moșia amiculuĭ meŭ elŭ făcea pe grădinarulŭ, căcĭ trebuia sĕ trécă sub titlulŭ uneĭ professiunĭ: acéstă ocupațiune îĭ făcea plăcere căcĭ avea predilecțiune pentru istoria naturală; și, ca unulŭ ce avea idee și de medicina populară, se făcuse iubitŭ chiar de sătenĭ, dându-le ușóre medicamente la bólele lorŭ cele ușóre.

XXIV.

De vre-o cinci luni nu vĕḍusemŭ pe emigratulŭ meŭ. Nu mai sciamŭ unde se afla și ce mai făcea. Dar într'o ḍi preumblându-mĕ pe stradele Cernăuților, vĕḍŭ că în dreptulŭ meŭ se opresce o căruță: unŭ omŭ plinŭ de prafŭ sare din ea, și se aruncă în gâtulŭ meŭ. Era Carlŭ.

— Nu; nu-mi mai ḍice Carlŭ; ḍi-mi Leon Polaski. Acesta este numele meŭ adevĕratŭ. Acuma nu mĕ mai temŭ de persecuțiunile austriace: ora mântuireĭ pare c'a sositŭ; naționalitățile parŭ a învia la vocea libertățiĭ; patria mea.... o! sperŭ, că patria mea se va rădica ca Sfinxulŭ din cenușa sa!

— Dar despre familia Polaski mĭ-a vorbitŭ ḍilele acestea unŭ professorŭ de aicĭ; aĭ unŭ nume cunoscutŭ, dacă nu mĕ înșelŭ, iubitulŭ meŭ?

— Cunoscutŭ, iubitulŭ meŭ! Mĕ tragŭ din o familie ce numĕră câte-va sute de anĭ de noblețe, câte-va sute de grafĭ și de baronĭ, și câte-va sute de moșiĭ și palaturĭ. Amŭ încă o avere însemnată. Dar eată douĭ anĭ de când nu sciŭ nimica, nicĭ de averea mea, nicĭ de rudele mele; amŭ trăitŭ, precum sciĭ, din mila ta și altorŭ suflete generóse carĭ nu m'aŭ lăsatŭ sĕ morŭ de fóme, saŭ sĕ caḍŭ în mâna Nemțilorŭ. Indată ce am auḍitŭ despre revoluțiunea din Viena, amŭ trecutŭ granița pe la Oituzŭ și m'amŭ dusŭ la Pesta, sĕ mĕ înțelegŭ că comitetulŭ nostru de propagandă națională. De acolo m'amŭ dusŭ la Bucurescĭ. Amŭ vĕḍutŭ și acolo frumóse lucrurĭ. Iți aducŭ unŭ suveniriŭ care sciŭ că o sĕ-ți placă.

Elŭ îmĭ dete o hârtie, și, întrebându-mĕ la ce otelŭ sunt, se duse spre a căuta o cameră acolo, ca sĕ maĭ petrecemŭ câte-va ore împreună.

După ce s'a depărtatŭ, deschiḍŭ hârtia ce-mĭ dăduse, și....

ce să vĕdŭ ! proclamaţiunea Guvernuluĭ provisoriŭ din Bucurescĭ !

Alergaiŭ îndată la camaraḑiĭ meĭ de esilŭ, adunaiŭ maĭ mulţĭ din eĭ la casa amiculuĭ nostru Alecu Hurmuzaki, unde era cartierulŭ nostru generalŭ, şi cetirămŭ în lacrime de entusiasmŭ acestŭ actŭ însemnatŭ în istoria nóstră.

Atuncĭ se făcŭ între noĭ propunerea ca să trecemŭ prin Austria în ţéra Românéscă : acolo să lucrămŭ ca să se dispue guvernulŭ a face o invasiune în Moldova, şi ast-felŭ să proclamămŭ Unirea Principatelorŭ, Republica, şi maĭ nu sciŭ ce. Asemenea ideĭ, pe atuncĭ eraŭ în aerulŭ atmosfereĭ ; căcĭ tóte naţionalităţile se deşteptaseră ; în tóte părţile se făceaŭ revoluţiunĭ, şi nu lipsia de cât înţelegerea între popóre pentru ca să se facă o Republică universală în Europa. Numaĭ în Russia vêrtejulŭ revoluţiuneĭ nu rĕsbătuse ; numaĭ acéstă putere se părea ameninţătóre pentru noĭ ; dar după calculele ce le făcea tótă lumea, şi după unŭ manifestŭ al Impĕratuluĭ Nicolae, în care ḑicea că va sta spectatorŭ la tóte aceste mişcărĭ, nu ne îngrijĭamŭ că va face o invasiune în ţĕrile nóstre ; cu atâta maĭ alesŭ că, prin mişcarea de la Iaşĭ şi prin revoluţiunea de la Bucurescĭ, credeamŭ că amŭ interesatŭ pe tótă Europa pentru noĭ, că ne am ruditŭ chiar cu Francia pe care o imitaserămŭ : că ast-felŭ, ne aflamŭ intraţĭ în concertulŭ popórelorŭ europene, şi prin urmare o invasiune din partea Russieĭ ar fi respinsă de tótă Europa.

Lipsa de banĭ ne împedeca maĭ pe toţĭ de a pune în lucrare escursiunea aventurósă ce o meditamŭ ; şi acésta ne făcu ca să fimŭ atât de prudenţĭ, în cât să stămŭ pe locŭ, şi să lăsămŭ pe alţiĭ să facă tóte. Prea puţinĭ din noĭ, carĭ căpĕtaseră mijlóce din ţéră, plecară pentru Viena, Paris, şi ţéra Românéscă ; maioritatea se decise a rĕmânea în Bucovina.

XXV.

Cholera era în furie : ea începuse a face ravagiurĭ însemnate și în Cernăuțĭ. Chiar unulŭ din camarad̦iĭ noștrĭĭ de exilŭ, C. Negri, fu atacatŭ, și numaĭ prin stăruitorele nóstre îngrijirĭ scăpase. Mica nóstră colonie atuncĭ vĕd̦ù că nu maĭ e chipŭ de șed̦utŭ în acestŭ locŭ. Maĭ toț̦ĭ se deciseră a merge la Cernăuca, moșia familieĭ Hurmuzaki, și a sta acolo până va trece furia epidemieĭ. Se duseseră maĭ toț̦ĭ. Rĕmăseiŭ numaĭ eŭ și cu Manolaki Iepureanu, cu care conlocuiamŭ într'unŭ apartamentŭ închiriatŭ la o vĕduvă germană. Camaradulŭ meŭ avea o fricĭ grozavă de cholerĭ ; în tóte buzunarele purta flacóne cu medicamente, și, maĭ rigurosŭ de cât unŭ doctorŭ Nemț̦ŭ, se păd̦ia de mâncare, de bĕutură, de răceală, de ostenélă, și de orĭ-ce escese, ceea ce ne făcea multŭ a rîde.

Cu totulŭ din contra, eŭ nu aveamă cea maĭ mică temere saŭ îngrijire. Eramŭ fatalistŭ ca și unŭ turcŭ ; credeamŭ că, de-mĭ va fi scrisŭ sĕ morŭ de choleră, nu voiŭ scăpa, măcar orĭ cât m'aș̦ĭ păzi. De aceea nu urmamŭ nicĭ o dietă ; nu mĕ ferĭamŭ de nimica. Eșiamŭ serele și diminețele la preumblare afară din oraș̦ŭ. Trecêndŭ prin mahalale, vedeamŭ maĭ în tóte d̦ilele scene de durere : credeamŭ că mĕ aflu în valea plângerilorŭ. In tóte părț̦ile vedeamŭ nenorocirĭ carĭ îmĭ sfâșiaŭ inima. Aci la o casă, bărbatulŭ mortŭ întinsŭ pe masă și femeea, atacată și ea de choleră, plângêndŭ de perderea luĭ. Aci la altă casă, patru cincĭ copiĭ carĭ se boceaŭ peste corpurile neînsufleț̦ite ale părinț̦ilorŭ lorŭ. Aci o mumă care-și bocea fiĭulŭ unicŭ ce perduse. Aci unŭ tată carele, urlândŭ de desperare, aș̦eda într'unŭ cosciugŭ douĭ copiĭ ce-ĭ muriseră. Aci un bĕtrânŭ, rĕmasŭ singurŭ sub strĕș̦ina căsuț̦eĭ sale, atacatŭ de bolă, și fără a se putea mișca ca sĕ ia măcarŭ unŭ paharŭ de apă. Aci o paralitică, ale căreia rude din casă muriseră,

și ea murindŭ la rêndulŭ eĭ de fóme și de sete. Vĕḑêndŭ asemenea nenorociriĭ, îmĭ impuneamŭ adesea nisce datoriĭ care-mĭ mulțămĭa sufletulŭ: la mulțĭ nenorocițĭ am închisŭ ochiĭ cu mâna mea; la mulțĭ neputincioșĭ, carĭ se aflaŭ în momentele din urmă, le-amŭ datŭ ajutórele de care aveaŭ nevoe; pe mulțĭ am mângâiatŭ prin cuvinte și alte mijlóce; dar... D ḑeŭ le scie; ce sĕ-mĭ maĭ aducŭ aminte?

XXVI.

In tóte nopțile, morțiĭ se rădicaŭ prin căruțe anume regulate de Poliție, și se transportaŭ afară din orașŭ, la unŭ locŭ destinatŭ pentru îngropăciunea celorŭ căḑuțĭ de choleră. Intr'o diminéță îmĭ venì ideea sĕ mĕ ducŭ la acelŭ cimitirŭ. Când ajunsesemŭ acolo, încă nu svîrliserà țĕrîna de-asupra. D-ḑeule! ce spectecolŭ cumplitŭ și fiorosŭ! Eraŭ patru gropĭ. In fie-care din ele eraŭ câte 20—25 cadavre: bărbațĭ, femeĭ, tinerĭ, bĕtrânĭ, copiĭ, toțĭ în pieile góle, aruncațĭ, fără nicĭ unŭ respectŭ pentru omenirea ce represintaŭ, în tocmaĭ cu gunóĭele cele maĭ necurate!

Intorcêndu-mĕ acasă, tristŭ și înfioratŭ, treceamŭ pe lângă otelulŭ la care trăsesemŭ întâia dată când venisemŭ la Cernăuțĭ. Vĕḑêndŭ pe chiriașulŭ oteluluĭ, îl întrebaiŭ de sănĕtate. Elŭ îmĭ rĕspunse mulțămindŭ luĭ D-ḑeŭ; dar îmĭ spuse că e fórte îngrijatŭ căcĭ vre-o câțĭ-va passageriĭ aŭ muritŭ în otelulŭ seŭ atacațĭ de choleră.

— Chiar erĭ, adaose elŭ, a venitŭ o damă de la Moldova; și aseară cholera a lovit'o.

— Cum se póte? ce damă?

— Nu sciŭ cum o chiamă; nicĭ pasportulŭ n'a avutŭ timpŭ sĕ mi-l dea.

— Dar adus'aț̆ĭ vre-unŭ medicŭ?

— Așa! unde găsescĭ acuma medicĭ? Am trimisŭ de treĭ orĭ la doctorulŭ ***, și nu l'am pututŭ găsì nicăirĭ.

— Spunemĭ, mĕ rogŭ, la ce numĕrŭ este ea?

— La 13, chiar în camera unde aĭ fost trasŭ D-ta când aĭ venitŭ.

M'am urcatŭ iute ca fulgerulŭ. Deschiseiŭ ușa. Moribunda era întórsă spre perete, în patŭ, cu fața înfundată în perine. Pĕrulŭ eĭ blondŭ castaniŭ, era despletitŭ și aruncatŭ în neorênduială peste umeriĭ seĭ. Unŭ fiorŭ grozavŭ îmĭ trecu prin inimă; ast-felŭ în cât nu putuiŭ de-o-camdată sĕ mĕ apropiiŭ de patŭ, și mĕ puseiŭ pe unŭ scaunŭ. Peste puținŭ luându-mĭ inima în dinți, mĕ duseiŭ la ea și o mișcaiŭ. Ea se întórse răpede. Cum mĕ vĕḑu dete unŭ țipetŭ și leșină. Eŭ înmărmuriiŭ de uĭmire. Pe cine vedeamŭ?... Pe Olimpia!

Câte-va momente rĕmăseiŭ în starea unuĭ omŭ lovitŭ de trăsnetŭ. Nu sciamŭ ce se petrece în mine. Nu-mĭ venĭa în minte nicĭ o decisiune. Suspinele mĕ înecaŭ, și abia puteamŭ sĕ mĕ stăpânescŭ de a nu țipa.

Din norocire îmĭ aduseiŭ aminte că luasemŭ în ḑiua aceea unŭ flaconașŭ de eterŭ, pe care-l aveamŭ în busunarŭ. Il puseiŭ la nasulŭ Olimpieĭ. Ea se deșteptă.

— Cum te simțĭ, Olimpio?

— Mulțumescŭ luĭ D-ḑeŭ.

— Pentru ce?

— Pentru că la mórtea mea elŭ te aduce ca sĕ te maĭ vĕḑŭ.

— Dar ce vorbescĭ tu de mórte? Nu; asta nu se póte. D ḑeŭ e bunŭ; speră în elŭ. Nu, nu se póte sĕ morĭ tu, Olimpio!

— Oh! nu; steaua mea anune: o vĕḑŭ... nu e cu putință.. îngerulŭ morțiĭ e aprópe... elŭ vine... Eată-lŭ... Opresce-l daca poțĭ... ah!

Ea căḑù iarășĭ în leșinŭ. O maĭ deșteptaiŭ iarășĭ; și, dându-ĭ flaconulŭ în mână, ĭĭ recomandaiŭ sĕ-l pue la nasŭ, de câte orĭ va simți că-ĭ vine rĕŭ până mĕ voiŭ întórce. Imĭ luaĭ îndată pălăria, și alergaiŭ ca sĕ aducŭ unŭ medicŭ.

Alergaiŭ maĭ bine de o oră, căutândŭ pe mediciĭ cunoscuțĭ pe la casele lorŭ, fără sĕ-ĭ potŭ afla. In fine întâlniiŭ pe unulŭ într'o stradă; ilŭ luaiŭ, și merseiŭ la Olimpia.

Nenorocita era în delirŭ. Fața eĭ era rumenită de sudorile carĭ o coprinseseră, și se părea maĭ frumósă de cât tot-deauna. Dar ochiĭ seĭ eraŭ fără de focŭ și maĭ de totŭ neînsuflețițĭ. Cum mĕ vĕdŭ, ea întinse mâna la mine. Eŭ o apucaiŭ de amêndouĕ mâinele, cu tóte că mediculŭ îmĭ recomandase sĕ mĕ ferescŭ de contactulŭ eĭ In fine mediculŭ dupĕ ce o essamînà, scrise o rețetă, și-și luă pălăria. Dupĕ ce a eșitŭ, m'am luatŭ dupĕ elŭ, și l'amŭ întrebatŭ de este speranță sĕ scape. Imĭ spuse că rețeta ce ĭ-a rênduitŭ este de mângâere ; că ajutorulŭ ca ĭ ar fi pututŭ da, este prea întârdiatŭ. și că numaĭ o întêmplare providențială o póte mântuì.

XXUI.

Mĕ întorseiŭ la Olimpia, dupĕ ce trimeseiŭ unŭ servitorŭ de la otelŭ la farmacie că sĕ aducă medicamentele. O găsiiŭ tot în starea în care o lăsasemŭ, dar cu surîsulŭ pe buze, și cu o espresiune de fericire pe față.

— Gândescĭ sĕ mĕ scapĭ ?... O D-ĝeule ! maĭ bine staĭ aprópe de mine, ca sĕ morŭ maĭ fericită avêndu-te înaintea ochilorŭ meĭ. O ! asta îmĭ face bine : sedĭ în fața mea.. sĕ te privescŭ !

— Olimpio !

— O ! nu mĕ maĭ mângâia. Credĭ că sunt speriată de mórte ? Nicĭ de cum. O nenorocită ca mine, nu maĭ avea ce astepta de la viață. Dar sĕ nu maĭ vorbimŭ de asta. Timpulŭ e scurt... Voiŭ sĕ-țĭ mulțumescŭ pentru ospitalitatea ce am avutŭ la via D-tale. Amŭ trăitŭ prea bine acolo, și am fostŭ maĭ fericită de cât tot-d'una. Dacă nu primiamŭ rĕspunsŭ de la sorà-mea ca sĕ mĕ ducŭ la ea, aș fi ședutŭ acolo până te-aĭ fi întorsŭ în țéră. Te întorcĭ curêndŭ ? când ? Dacă n'ar fi sĕ morŭ, — cum m'aș întorce cu D-ta !

— Prea multŭ vorbescĭ, Olimpio ! Gândesce te că escĭ slabă ..

Trebue sĕ vorbescŭ, căcĭ trebue sĕ-țĭ spunŭ totulŭ, până

sunt în lumea celorŭ viĭ. Nu am timpŭ de perdutŭ. Ascultă: sĕ scriĭ surorei mele, și sĕ-ĭ trimiți cruciulița care o amŭ la gâtŭ: s'o aibă suvenire de la mine. Înțelesu-m'aĭ? In geamandanulŭ meŭ veĭ găsi o scrisóre a eĭ, din care veĭ afla adressa sa.

— Dar, Olimpio, rĕŭ facĭ de te gândescĭ la mórte. Uită-te: doctoriile aŭ venitŭ. Sĕ-ți daŭ sĕ ĭeĭ.

— Bine; eată că le iaŭ, fiind-că voiŭ sĕ-ți facŭ plăcerea; dar crede-mĕ e de prisosŭ. Eŭ simțŭ că mĕ ducŭ. Lumea nouă póte va fi maĭ bună. De aceea, ḑiua de astă-ḑĭ mi se pare o frumósă sĕrbătóre.

— Olimpio!

— Ascultă. Sciŭ că escĭ bunŭ, și-mĭ veĭ face bine chiar și dupĕ mórte.

— Ce vreĭ sĕ ḑicĭ?

— Te rogŭ sĕ nu mĕ lașĭ sĕ mĕ arunce în șanțulŭ comunŭ al cholerișților. Sunt femee, și am mândria mea. Sunt nobilă, și nu voiŭ sĕ fie batjocoritŭ corpulŭ meŭ. Căcĭ uĭtă-te: mi se pare că am unŭ corpŭ nobilŭ...

— Dar linisteste-te, Olimpio! lasă aceste gânduri sinistre.

— Ba nu. Nu e timpŭ de perdutŭ. Ține cheea de la saculŭ meŭ de călătorie. Acolo este o pungă cu câți-va galbeni. Vor fi de ajunsŭ ca sĕ-mĭ facĭ unŭ mormêntŭ separatŭ la unŭ cimitirŭ, și sĕ-mĭ puĭ o mică cruce de-asupra.

— Pentru D-ḑeŭ, Olimpio! alină-te; nu-ți turbura sufletulŭ.

— Sufletulŭ? O, sufletulŭ! Ce este óre sufletulŭ? Eŭ nu sciŭ ce este; dar dacă e adevĕratŭ că eŭ am unŭ sufletŭ, te încredințezŭ că acuma e fórte liniscitŭ. Așĭ fi muritŭ în sbuciumărĭ grozave, dacă în aceste momente supreme nu te-ar fi scosŭ D-ḑeŭ înaintea mea; și dacă n'așĭ fi sciutŭ că este o ființă compătimitóre carĭ sĕ-mĭ închidă ochiĭ.

— Olimpio!

— O, dar; te încredințezŭ: sunt fórte liniscită. Acum mi se pare că mĕ ducŭ la nunta mea. Eŭ sunt acuma mireasă; nu-ĭ așa? Eată altarulă... Dar unde este mirele meŭ? Mirele meŭ!

A! elŭ rĕmâne în urmă... și eŭ sunt la altarŭ!... O, ce dureri! ține-mĕ... cadŭ...

In cuvintele acestea, s'a rădicatŭ de-odată în susŭ; m'a apucatŭ cu amêndouĕ brațele de dupĕ gâtŭ, și strângêndu-mĕ cu tótă puterea sa, a căduțŭ ĭarăși pe perină, târîndu-mĕ și pe mine. Cu o voce de totŭ slăbită, gura eĭ pronunță la urechea mea vorba *adio*; și dupĕ acésta simțiiŭ că brațele ce mĕ strângeaŭ eraŭ recĭ ca marmora. Dedeiŭ mânele eĭ în lăturĭ. Vĕdŭiŭ că peptulŭ eĭ nu maĭ bătea. Ochiĭ seĭ deschișĭ încă, mĕ lăsaŭ în ilusiunea că era leșinată. Îĭ puseiŭ flaconulŭ la nasŭ: nicĭ o mișcare. Cercaiŭ sĕ vĕdŭ daca inima i se maĭ bate. In deșertŭ... Olimpia murise!

Plânseiŭ; îĭ închiseiŭ ochiĭ cu însăși mâna mea; o înmormêntaiŭ, și împliniiŭ dispositiunile eĭ testamentare cu religiositate.

XXVIII.

Vre-o treĭ ḑile dupĕ acéstă întêmplare, o servitóre din casa unde locuiamŭ fu lovită de choleră ca de trăsnetŭ, și muri.

Camaradulŭ meŭ Iepureanu atuncĭ se spăimêntă de totŭ, și îmĭ declară că nu maĭ șede în Cernăuțĭ, și că se duce la Cernauca. S'ar fi dusŭ maĭ departe, dar paralele nu-ĭ venise încă din țĕră. Elŭ insistà de mine sĕ-ĭ urmeḑŭ esemplulŭ. Așa dară plecà elŭ într'o parte, și eŭ în alta, ca sĕ găsimŭ o trăsură sĕ ne transporte. Abia găsiiŭ unŭ evreŭ cu o căruță cu unŭ calŭ înhămatŭ la oișteḑ, dupĕ maniera galițiană. Luarămŭ câte unŭ sacŭ de călătorie, și plecarămŭ.

Când treceamŭ pe podulŭ Siretuluĭ, camaradulŭ meŭ întrebà pe Evreŭ ce câștiga pe ḑi. Acesta afirma că de când cu cholera câștigă ceva maĭ bine; căcĭ transportândŭ morțĭ la cimitirŭ căpĕtă câte 25 creițarĭ de cadavru de la Magistratŭ (primărie). Cu ocasiunea acésta, el spunea că încarcă câte 10—12 cadavre; apoĭ ne arătà sângele care mânjise carâmbiĭ căruțiĭ. Amiculŭ Iepureanu atuncea începù a răcni ca sĕ stea și sări

din căruță, strigându și la mine să mĕ coborŭ mai curêndŭ; căcĭ căruța fiindŭ molipsită, puteamŭ sĕ ne pomenimŭ cu cholera.

N'am pututŭ combate logica amiculuĭ meŭ: trebuia sĕ recunoscŭ că avea dreptate. Așa dar ne luarămŭ sacĭĭ, plătirămŭ căruțașuluĭ și luarămŭ pe josŭ drumulŭ spre Cernauca, ducênd în părângă bagagele nóstre. Dupĕ o călătorie de treĭ ore am ajunsŭ. Acolo, în satŭ nu ne lăsară sĕ intrămŭ, până maĭ întâiŭ nu amŭ făcutŭ o carantină de câte-va ore, afumându-ne prin fumŭ de băligarŭ în tocmaĭ ca nisce jambóne. Cu venirea nóstră la Cernauca, numĕrulŭ emigraților noștri ajunse la 18. Toțĭ avémŭ tóte ce ne trebuia: mâncare, așternuturĭ, grije despre orĭ-ce; nimica nu ne lipsĭa. Tótă familia Hurmuzaki era acolo, și avea pentru noĭ tóte prevenințele putincióse. Nu ne maĭ aduceamŭ aminte că suntem în essilŭ; credeamŭ că ne aflămŭ la o petrecere de țéră. Eramŭ tótă ḑiua în veselie. O grădină mare și frumósă, ne procura umbră désă și largĭ aleĭe pentru preumblare, precum și băncĭ pentru repaosŭ. O casă mare și confortabilă ca unŭ palatŭ, ne oferĭa camere îndestule pentru culcare și unŭ salonŭ comunŭ. Acolo ne adunamŭ, cetiamŭ, studiamŭ, scriamŭ, discutamŭ, saŭ ne dedamŭ în convorbirĭ și glume interminabile.

Dupĕ vre-o ḑece ḑile, cholera s'a ivitŭ și în Cernauca. Acésta aduse spaima între noĭ. Atunci atât ospĕtătoriĭ noștrĭ, cât și noĭ, luarămŭ decisiunea ca sĕ mergemŭ spre munțiĭ Dorneĭ. Fără a perde cât de puținŭ timpŭ, ne făcurămŭ preparativele și plecarămŭ. Până la Cernăuțĭ venirămŭ cu toțiĭ. De aci ne despărțirămŭ: ne făcurămŭ maĭ multe cete, ne închipuirămŭ trăsurĭ și plecarămŭ către munțĭ. Uniĭ din noĭ, carĭ avură mijlóce maĭ marĭ, plecară spre Viena, alțiĭ spre Paris. Eŭ însoțindu-mĕ cu pianistulŭ Carlŭ Miculi, mĕ duseiŭ la Lăpușna.

La loculuĭ acesta era unŭ stabilimentŭ de băĭ de aburĭ, dupĕ sistema luĭ Prisnițŭ. Moșia era a unuĭ Român Bucuvineanŭ, D. Iordaki Vasilco, cu care mĕ cunosceamŭ. Ea este sub pólele Carpaților carĭ se întindŭ spre Galiția. De aicĭ purcede Siretulŭ,

carele din rîușorŭ micŭ, întrunindu-se cu maĭ multe ape, traverséză Moldova de-alungulŭ, și ajunge în Dunăre ca unŭ fluviŭ.

La Lăpușna natura este aspră ; dar pe la luna luĭ Iuliŭ era de o frumusețe grandiósă. Maĭ tóte apartamentele stabilimentuluĭ eraŭ pline ; căcĭ afară de ceĭ ce făceaŭ cură pentru motive de bólă, eraŭ mulțĭ carĭ fugĭaŭ, ca și noĭ, de cholerŭ. Camaradulŭ meŭ îșĭ oprise de maĭ nainte apartamentulŭ, și ast-felŭ eramŭ asigurațĭ despre locuință. Vre-o ḑece ḑile petrecurămŭ fórte bine : ne desfătarămŭ în preumblărĭ și în petrecerĭ. Camaradulŭ meŭ îșĭ adusese clavirulŭ, și în tóte serele societatea de la Lăpușna se desfăta în concerte musicale. Dar de o-dată începură ploile. Acésta ne incomoda fórte ; maĭ alesŭ că camaradulŭ meŭ la audirea tunetelorŭ, pe care nu le puteŭ suferi, se simțĭa apucatŭ de atacurĭ de nervĭ, în cât, fără a fi bolnavŭ, petrecea nopțile fórte turmentatŭ ; acésta mĕ supĕra și pe mine, carele dormiamŭ totŭ într'o cameră cu elŭ. Cu tóte acestea, de și ploile s'aŭ maĭ prelungitŭ, amŭ statŭ șése sĕptĕmânĭ în Lăpușna.

XXIX.

Nu voiŭ pleca din Lăpușna înainte de a vorbi ceva și despre locuitoriĭ seĭ.

In acéstă parte a Bucovineĭ, adecă începêndŭ de la sorgințile Siretuluĭ și urmândŭ pólele Carpațilorŭ spre Galiția, locuescŭ unŭ soiŭ de ómenĭ carĭ se chiamă Huțanĭ. Etnografiĭ aŭ uitatŭ a se ocupa de originea acestuĭ poporŭ, cu tóte că sub multe privințe este interesantŭ.

Dacă va căuta cine-va prin crônicele vechĭ, carĭ puținĭ le maĭ citescŭ, va găsi că între Barbariĭ carĭ făceaŭ incursiunĭ în țĕrile nóstre și năvălindŭ asupra Ociidentuluĭ îșĭ căutaŭ adese-orĭ peirea, a fostŭ o semințe carĭ se numĭa Huțiĭ, și carĭ eraŭ totŭ din familia Geților și a Sarmaților, din cari es tragŭ Slaviĭ de astădĭ. Huțiĭ de bună seamă sunt strămo-

și ĭĭ Huțanilorŭ actualĭ : după peirea lorŭ, câte-va familiĭ aŭ găsitŭ azilŭ în aceștĭ munțĭ, carĭ pe atunciĭ eraŭ nelocuițĭ ; și ast-felŭ din secolĭ în secolĭ s'aŭ înmulțitŭ, și s'aŭ perpetuatŭ până astă-dĭ. Acésta o indică dialectulŭ lorŭ, carele, de și are óre-care diferență de cele-alte dialecte slavice, totuși se vede că are afinitate cu ele.

Huțaniĭ sunt ca 40 miĭ suflete în munțiĭ Bucovineĭ. Se póte dice că eĭ sunt încă barbarĭ : limba lorŭ nu este scrisă ; cultură intelectuală nu aŭ. De și aŭ îmbrățișatŭ religiunea creștină, dar credința lorŭ este încă bazată pe superstițiunĭ, ca la tóte popórele primitive. Tipulŭ lorŭ este de rasă caucasiană : atâtŭ bărbațiĭ, cât și femeile, sunt în genere de statură atletică și de o frumusețe rară. Portulŭ lorŭ este fórte originalŭ și pitorescŭ.

Bărbațiĭ pórtă unŭ felŭ de cămeșă imitată după tunica romană ; peste cămeșă unŭ felŭ de bondă fără de mânicĭ în formă de giletă, făcută de pĭele de óĭe care se încheĭe pe din dreapta ; pe de-asupra, unŭ felŭ de mantale negre fără mânicĭ și lungĭ, nădragĭ saŭ pantaloniĭ largĭ până la genuchĭ, și de acĭ în josŭ strîmțĭ, făcuțĭ dintr'unŭ felŭ de postavŭ fabricatŭ de eĭ și văpsitŭ roșu. Căciula și opincele pare că le-aŭ împrumutatŭ de la Românĭ. Afară de acésta, atâtŭ bărbațiĭ cât și femeile, pórtă la gâtŭ câte cinciĭ șése rênduriĭ de salbe, compuse din monede și alte obiecte carĭ lucescŭ. Femeile aŭ unŭ portŭ maĭ variatŭ : unele se vĕdŭ îmbrăcate ca Româncele ; altele ca Ungróicele, și altele ca Polonezele.

Moralitatea între aceștĭ ómenĭ este esemplară ; reaoa credință, felonia, furtișagulŭ, adulteriulŭ, nu sunt cunoscute ; unŭ Huțanŭ ucide pe unŭ inemicŭ alŭ seŭ, dar nu pentru ca să-lŭ prade, ci pentru ca să-șĭ răsbune.

Amŭ asistatŭ într'o dĭ de sĕrbătóre la unŭ danțŭ huțănescŭ, care se făcuse înaintea uneĭ cârciume. Orchestra era compusă din duoĭ cimpoĭerĭ Românĭ. Jucaŭ vre-o cinciĭ-spre-dece perechĭ, flăcăĭ și fete ; căcĭ bărbațiĭ și femeile, dacă o-dată se mărituŭ, nu maĭ intră în danțŭ. Flăcăiĭ purta după capŭ, la ceafă, câte o secure, a căreia códă era vîrită pe lângă pĭele

sub bondă. Jocului lorŭ era acompaniatŭ de cântece, pe care le recita în corŭ cu toţii. Aria cânteculuĭ era monotonă, dar bine cadenţată, originală şi plină de vivacitate. Danţulŭ semăna cu alŭ Călușarilorŭ; în intervaluri se opria, chiuindŭ; şi, lăsându fetele de mână, luaŭ securele de dupĕ capŭ, le asvârlïa în susŭ, şi apoĭ le prindea ĭarăşĭ cu o adresă extraordinară. Acela ce din nedibăcie ar fi scăpatŭ securea, era datŭ afară din danţŭ, şi nu maĭ avea voia sĕ jóce în ḑiua aceea. Dar ceea ce era curiosŭ în jocŭlŭ acesta, era că fetele nu se îngrijïaŭ nicĭ de cum de pericolulŭ ce le-ar fi pututŭ ameninţa jocŭlŭ securelorŭ: atât de sigure se păreaŭ că nu vorŭ fi lovite, în cât nicĭ se uita măcarŭ în susŭ la securele cavalerilorŭ lorŭ.

XXX.

Dupĕ Constituţiunea ce Impĕratulŭ Austrieĭ promulgase pentru popórele Monarchieĭ, silitŭ de revoluţiune, urma sĕ se adune o Adunare generală la Viena, compusă din representanţiĭ tuturorŭ provincielorŭ. Bucovina avŭ sĕ trimiţă optŭ deputaţĭ. Aceştia se alesĕră prin votŭ universalŭ; şi ast-felŭ, eşiră toţĭ din rêndulŭ opincarilorŭ: cincĭ eraŭ Romînĭ, douĭ Rutenĭ şi unulŭ Huţanŭ. Când se întrunirĕ spre a pleca la Viena, proprietariĭ şi neguţitoriĭ din Cernăuţĭ ïĭ tratară cu unŭ banchetŭ, şi ïĭ petrecură cu ceremonie până afară din oraşŭ.

Dintre toţĭ aceştia, Romînïĭ eraŭ ceĭ maĭ inteligenţĭ: eĭ sciaŭ şi ceva carte; unulŭ încă vorbïa bine şi limba germană, cu tóte că era unŭ simplu păstorŭ de munte. Dar acela ce atrăgea atenţiunea publică, era deputatulŭ huţanŭ, carele se numïa Cobelţă. Acesta era unŭ bărbatŭ ca de 32 anĭ, naltŭ frumosŭ, în cât unŭ pictorŭ l'ar fi pututŭ lua de modelŭ pentru ca sĕ facă unŭ Christŭ de adoraţiune. Elŭ avea o căutătură curiósă: se uïta tot-d'a-una în susŭ, în cât părea că cugetă totŭ la D-ḑeŭ. Elŭ, dupĕ cum se ḑicea, trecea între Huţanĭ ca

profetŭ, şi se bucura de o mare popularitate ; de aceea şi fusese alesŭ cu unanimitate.

Dupĕ uneltirile reacţiuneĭ din Viena, Adunarea generală în curêndŭ se desfiinţă, şi deputaţiĭ se înturnară, fără a fi lăsatŭ pe urma lorŭ de cât câte-va discursurĭ şi câte-va pagine în istorie. Cobeliţă, cu capulŭ plinŭ de ideĭ şi de utopiĭ revoluţionare, se întórse în munţiĭ seĭ, şi se decise a juca unŭ mare rolŭ. Arătându Huţanilorŭ medalia de recunóscere ce i se dedese luĭ, ca tuturorŭ celorŭ-lalţĭ deputaţĭ, se servì cu ea ca cu unŭ talismanŭ, spre a-şĭ ajunge scopul. Elŭ le spuse că Impĕratulŭ l'a făcutŭ duce de Bucovina, şi le comandà ca sĕ nu maĭ asculte de autorităţile din Cernăuţĭ, ci tóte dările lorŭ sĕ le aducă la elŭ, pentru ca sĕ le întrebuinţeze cum ĭ-a spusŭ împĕratulŭ. Huţaniĭ credulĭ nu se îndoiră, şi se grupară împrejurulŭ seŭ. De astă-dată elŭ trecea ca trimisulŭ luĭ D ḑeŭ. Preoţiĭ îl primĭaŭ în altare pe uşa cea mare, ca pe împĕraţĭ. Elŭ se cumineca în tóte ḑilele, căcĭ pretindea că nu mănâncă nicĭ o-dată nimicŭ, şi că nu trăiesce de cât cu apă. Bolnaviĭ şi neputincioşiĭ alergaŭ la elŭ, şi credeaŭ că se facŭ sănătoşĭ, îndată ce Cobiliţă ĭĭ atingea cu póla haineĭ sale, cu vêrfulŭ opinceĭ sale, saŭ cu suflarea sa.

Atuncĭ Huţaniĭ se puseră în stare de adevĕrată revoltă. Eĭ refusară de a plăti dările ; şi îndată ce unŭ funcţionarŭ austriacŭ, civilŭ, fiscalŭ saŭ militarŭ, se înfăţişa într'unŭ satŭ Huţănescŭ, era prinsŭ şi dusŭ la Cobeliţă, de unde se făcea nevĕḑutŭ, ca cum îl înghiţia pământulŭ. Aceste fapte rĕspândiră grôza în guvernulŭ din Cernăuţĭ. Se ḑicea că Cobeliţă s'ar fi înţelesŭ cu Unguriĭ revoluţionarĭ, pentru ca sĕ facă diversiune în armiele austriace. In adevĕrŭ a trebuitŭ sĕ se trimiţă trupe numeróse ca sĕ supue pe rebeliĭ Huţanĭ ; căcĭ eĭ, cu puscele lorŭ cu cremene şi cu securele lorŭ, în munţiĭ lorŭ rîpoşĭ carĭ eraŭ disputaţĭ numaĭ de şoĭmĭ, de urşĭ, de cerbĭ şi de căprióre, se făcuseră spăimântătorĭ ; într'unŭ cătunŭ de 50 de familiĭ, trebuia sĕ se ducă 500 de soldaţĭ pentru ca sĕ fie în siguranţă. Dar bieţiĭ Huţanĭ, nearmaţĭ, nedisciplinaţĭ şi neorganisaţĭ, în curêndŭ se învinseră de carabinele gendar-

merieĭ austriace, care totŭ o-dată îĭ convinseră că Cobeliță nu era în adevĕrŭ Duce.

Cu tóte acestea, orĭ câtă anevoință îșĭ deteră Austriaciĭ, orĭ cât de mare prețŭ puseseră pe capulŭ seŭ, nu putură pune mâna pe Cobeliță. Nicĭ până în ḑiua de astă-ḑĭ nu se scie ce s'a făcutŭ omulŭ acesta. Huțaniĭ ḑicŭ că elŭ trăesce în stâncele munțilorŭ ca lilieciĭ, nutritŭ și adăpatŭ de îngerĭ; și că, la ḑiua mântuireĭ, elŭ se va arăta plinŭ de mărire și de strălucire, pentru ca sĕ îndeplinéscă missiunea ce ĭ-a încredințatŭ D-ḑeŭ pe pământŭ pentru conaționaliĭ seĭ. Se bănue ce însă că elŭ ar fi trecutŭ peste munțĭ la Ungurĭ, și că în resbelulŭ civilŭ ar fi muritŭ. Mulțĭ ĭarĕșĭ credŭ că elŭ este și astă-ḑĭ în munțiĭ seĭ, și că Huțaniĭ îl ținŭ ascunsŭ cu religiositate ca se nu cadă în mâinile Nemțilorŭ.

XXXI.

Colonia emigraților dintr'o ḑi într'alta se făcea maĭ numerósă. Persecuțiunile guvernuluĭ din Moldova, care voia sĕ loviască în tótă lumea care arăta cât de puținŭ spiritŭ de independență, siliă pe mulțĭ sĕ emigreze. Guvernulŭ din Bucovina dedese ordine ca celorŭ ce vorŭ voi sĕ trécă printre cerdacurile (picheturile) de graniță sĕ nu le céră paspórte, ci numaĭ declarațiunĭ despre numele lorŭ. Ca persóne maĭ mărcante voiŭ nota pe unŭ Episcopŭ Iustinŭ, pe Anastasie Panu, în fine pe Cogălniceanu, care a tipăritŭ în Cernăuțĭ *Dorințele partideĭ naționale din Moldova*, broșură care a făcutŭ sensațiune și multŭ sânge negru luĭ Michaĭ Sturza. Ast-felŭ că pe la începutulŭ luĭ Septembre maĭ tóte otelurile din Cernăuțĭ eraŭ pline de Moldovenĭ.

Lumea însă era preocupată de evenimentele cele marĭ din Europa, și maĭ alesŭ din Austria. Unguriĭ rădicaseră stindardulŭ revolteĭ, și făceaŭ progrese marĭ: cetățile Ungarieĭ capitulaseră înaintea lorŭ și în resboiulŭ cu Croațiĭ repurtaseră maĭ multe biruințe. In Transilvania lucrurile eraŭ într'o stare

fórte curiósă: guvernulŭ și guarda națională eraŭ în mâna Ungurilorŭ, iar oștirea în mâna generalilorŭ Austriacĭ; bine înțelegêndu-se că, din acéstă oștire Ungurĭi și Secuiĭ trecuseră sub stindardulŭ Ungurescŭ. Guvernulŭ din Clujŭ, audindŭ că în Sibiiŭ resida comitetulŭ naționalŭ alŭ Românilorŭ care se numise în adunarea de la Blajŭ și carele dirigea spiritulŭ național, trimise pe la jumĕtatea luĭ Augustŭ ca sĕ puie mâna pe membriĭ seĭ. Se prinde maĭ întêiŭ Barnuțŭ care, ca prin minune, scăpă sărindŭ pe o feréstră. Dupĕ acésta se arestézĕ Laurianŭ și Bălășescu; hârtiele lorŭ se secuestrézĕ și se trimitŭ la Pesta. Atuncĭ Românii din satele vecine se rădicară cu miĭele, veniră la Sibiiŭ, și, sprijiniți de unŭ regimentŭ de grăniceri Românĭ ce eraŭ acolo, eliberară pe arestați, și-ĭ purtară în triumfŭ.

Guvernulŭ Transilvanieĭ încă nu rupsese relațiunile cu Austria; de și compusŭ din Ungurĭ (ca astă-dĭ), dar încă guverna în numele Impĕratuluĭ, cu tóte că propaganda revoluționară elŭ însușĭ o făcea pe față cu impunitate. Acéstă stare de lucruri nsă nu se prelungi. Pe la începutulŭ luĭ Septembre, guvernulŭ dete ordine ca sĕ se pue în lucrare legea de recrutațiune ce o lucrase Adunarea revoluționară din Pesta, și care apucase de o întărise Impĕratulŭ. Acéstă mĕsură alarmase tótă țéra. Românii se vedeaŭ în dilema cea maĭ dificilă: saŭ sĕ se supună acesteĭ legĭ, și ast-felŭ sĕ mărească oștirea maghiară care trebuia sĕ bată pe Românĭ, saŭ sĕ refuse, și sĕ rădice stindardulŭ rĕsboiuluĭ civilŭ. Spre a se putea decide într'unŭ felŭ saŭ în altulŭ, Comitetulŭ propuse ca sĕ se facă iarăși o adunare generală la Blajŭ pe Câmpulŭ Libertățeĭ. La 16 Septembre se și adunară peste 20,000 ómenĭ; în cursŭ de o sĕptĕmână Adunarea se făcŭ multŭ maĭ numerósă: se ținură maĭ multe consiliurĭ, și în fine se așternură decisiunile poporuluĭ într'unŭ protocolŭ. Celŭ maĭ însemnatŭ punctŭ din acestŭ protocolŭ a fost organisarea guardeĭ naționale, și cererea de arme de la comanda militară austriacă. Se trimise pentru acésta o deputațiune la Sibiiŭ; iar pe de alta, Românii se și organisară chiar acolo pe locŭ. Axentiŭ Severŭ, Jovianŭ Bradu, și

Avramŭ Iancu, proclamându-se capĭ militarĭ, îșĭ organisaseră fie-care cadrele necesarii spre a împrovisa o sută de mĭĭ de oștenĭ.

Dar sĕ lăsămŭ ale Urdealuluĭ, care de acì înainte intră în partea seriósă a istorieĭ.

XXXII.

Pe la Inceputulŭ luĭ Octombre, mare parte din emigrațiĭ noștri se adunase la Cernăuțĭ. Furia cholereĭ încetândŭ, ceĭ ce nu putură merge maĭ departe se întórseră la gasdele ce aveaŭ prinse de cu vară. Eŭ de astă-dată eramŭ singurŭ: tovarășulŭ meŭ Epurénu căpĕtândŭ parale din țéră se dusese la Viena, unde impreună cu Vasilică Ghica aŭ făcutŭ pe baricade discursurĭ incendiare în contra luĭ Windisgreț și a reacțiuniĭ guvernamentale. Locuiamŭ în casa unuĭ ceasornicarŭ, ocupândŭ douĕ micĭ cămĕruțe, simplu, dar curatŭ mobilate. Cartierulŭ generalŭ, adecă casa în care ne făcémŭ véculŭ, unde adese-orĭ mâncamŭ și ne adunamŭ, era casa fericituluĭ întru memorie Doxaki Hurmuzaki, singura casă particulară în care se păstra limba și datinele vecheĭ viețĭ patriarchale românescĭ.

Intr'una din ḑile eșindŭ și apucândŭ sĕ mĕ ducŭ spre baia de aburĭ, când treceamŭ peste uuŭ podŭ de pétră vĕdŭ unŭ omŭ îmbrăcatŭ în sdrențe, negru la față, pletosŭ, murdarŭ, cu opincĭ în picióre și cu o pălărie mare mocănéscă în capŭ. Acelŭ om se opresce în dreptulŭ meŭ și-șĭ scóte pălăria. Luându-lŭ dreptŭ cerșitorŭ, scoseiŭ o monetă de aramă și-ĭ oferiiŭ. Elŭ însă în locŭ de a întinde mâna spre a o primì, ḑice:

— Mulțumescŭ; dar maĭ nainte așĭ întreba pe domnulŭ, dacă memoria nu mĕ înșală. Sunteți D. Sion?

— Da, domnule, nu te înșelĭ; dar de unde mĕ cunoscĭ?

— Aĭ dormitŭ o nópte în casa mea.

— Unde? Când? Cine escĭ? Adu-mĭ aminte, căcĭ eŭ nu sciŭ sĕ te fi vĕḑutŭ unde-va.

— La Blajŭ... Pumnulŭ...?

— A! ce! D-ta? Pumnulŭ... Aronŭ Pumnulŭ....

— Da, domnule Sion. Iată în ce stare mĕ aflu!

— Cum se póte? pentru ce?

— Ţĭ-oiŭ spune pe scurtŭ. Dupĕ isbucnirea revoluţiuneĭ în Bucurescĭ, amŭ trecutŭ în România. Guvernulŭ provisoriŭ m'a însărcinatŭ sĕ predicŭ şi sĕ explicŭ poporuluĭ spiritŭlŭ Constituţiuneĭ şi alŭ principiilorŭ liberale. Amŭ fostŭ în cele din urmă surprinsŭ la Focşanĭ de invasiunea Muscalilorŭ..... abia amŭ scăpatŭ, şi, sub acestŭ portŭ, m'amŭ strecuratŭ până acilea.

— O, sermane omule! dar nu poţĭ sĕ te arăţĭ aşa în lume. Aştéptă-mĕ în acestŭ locŭ; într'unŭ pătrarŭ de oră mĕ veĭ revedea.

Mĕ întorse'ŭ răpede la gasda mea, luaiŭ unŭ rêndŭ de primenele într'o pânzătură, apoĭ revenindŭ la nobilulŭ apostolŭ alŭ libertăţeĭ, îlŭ duseiŭ la baie, îlŭ scăldaiŭ, îlŭ răseiŭ, îlŭ tunseiŭ, îlŭ îmbrăcaiŭ, şi ast-felŭ îlŭ introduseiŭ în familia Hurmuzaki şi în societatea Cernăuţénă.

Venirea acestuĭ martirŭ alŭ libertăţeĭ a fostŭ unŭ adevĕratŭ evenimentŭ. Cernăuţeniĭ în curêndŭ se încredinţară că elŭ avea marĭ merite, care îlŭ făceaŭ demnŭ de afecţiunea lorŭ. Căpĕtândŭ permissiune ca sĕ ţie câte-va conferinţe literare, şi cu ocasiunea acésta vorbindŭ despre limba şi originile naţiuneĭ române, în curêndŭ îşĭ făcù o popularitate imensă între tóte clasele societăţeĭ, carĭ până atuncĭ, în ce privesce studiulŭ limbeĭ naţionale, eraŭ fórte înapoiate. Elŭ în curêndŭ fu consolatŭ de suferinţele ce îndurase: toţĭ aceĭ ce făceaŭ cunoscinţa luĭ se întreceaŭ a-ĭ trimite ajutóre şi darurĭ, ca ofrande cuvenite veneraţiuneĭ ce insufla persóna sa. Popularitatea luĭ Pumnu se mărì şi maĭ tare când, abjurândŭ confessiunea Uniuneĭ, a trecutŭ la confessiunea greco-resăriténă. Dupĕ aceea favorisatŭ de titlurile sale academice şi de acela de vechiŭ professorŭ alŭ Seminaruluĭ de la Blajŭ, elŭ în curêndŭ căpĕtă o catedră de limba română în gimnasiulŭ din Crenăuţĭ; şi

ast-felŭ luându-şĭ missiunea de apostolŭ alŭ naţionalităţiĭ în provîncia acésta, ameninţată de desnaţionalisare atât de Rutenĭ cât şi de Germanĭ, se stabilì pentru tot-d'a-una acolo, şi cu apostolatulŭ seŭ îşĭ făcù unŭ mare nume în istorie.

XXXVII.

Dar sĕ reviŭ la ale Moldoveĭ.

Indată ce Muscaliĭ s'aŭ înţelesŭ cu Turcii ca sĕ restabileze regimulŭ Regulamentuluĭ în ţéra Românéscă, o dublă ocupaţiune s'a decisŭ pentru ambele Principate. Peste 100 miĭ o tirĭ russo-turcescĭ aŭ inundatŭ ţerele noastre, tratându-le ca cucerite. După lovirile simultanee ce suferise Moldova de la tirania Domnuluĭ, de la flagelulŭ cholereĭ, de la lăcuste şi seceta din anulŭ acela, aŭ trebuitŭ sĕ sufere şi calamitatea uneĭ ocupaţiunĭ atâtŭ de apĕsătoare. Vodă Sturza, cândŭ a primitŭ depeşă că Muscaliĭ aŭ trecutŭ peste Milcovŭ şi că Turcii aŭ ocupatŭ Bucureştiĭ, întorcêndu-se către sateliţiĭ ce-lŭ înconjura, le-a ḑisŭ: «Puteţĭ sĕ rĕsuflaţĭ, boerĭ, şi sĕ vĕ heretisiţĭ, căcĭ s'a «sfârşitŭ cu dreptatea şi cu frăţia Muntenilorŭ.»—Aga de oraşŭ, Vorniculŭ Iordachi Pruncu, în entusiasmulŭ seŭ, rădică cu-vêntulŭ şi ḑise: «Sĕ trăeştĭ, Măria Ta! de astăḑĭ înnainte mĕ «declarŭ ţiganŭ alŭ Mărieĭ Tale!» Cu ocupaţiunea Ruşilorŭ, tirania luĭ Michaĭ Sturza nu era maĭ puţinŭ apĕsătoare. Din contra, elŭ profita de ocasiune pentru ca sĕ-şĭ rĕsbune maĭ bine pe inemiciĭ seĭ, pe cari-ĭ numia revoluţionarĭ. Sateliţiĭ seĭ carĭ eraŭ însărcinaţĭ cu casernarea şi aprovisionarea Muscalilorŭ, loviaŭ fără măsură maĭ multŭ în locuinţele, în productele şi în satele acestora. Apoĭ se deschisese o cale nesăcată pentru abusurĭ: acolo unde se cereaŭ, de esemplu, 1000 de kile, se lua 3000, din care 2000 se escamotaŭ; asemine cu lemnele; asemine cu carele de beilicurĭ, şi altele. Abusurile se făceaŭ cu atâta nerușinare, în câtŭ chiarŭ Ruşiĭ le simţiră şi siliră pe Domnŭ a da unŭ ofisŭ prin care sĕ se publice

ca producte sĕ nu se maĭ libereze de nimenĭ, de câtŭ pe cuitanțe rusescĭ: umilire și degradare a guvernuluĭ naționalŭ!

Afară de aceasta, sub felurite preteste se continua persecutarea oamenilorŭ de omenie. Profitândŭ de înverșunarea Muscalilorŭ în contra spirituluĭ revoluționarŭ, se acusaŭ astŭ-felŭ oamenĭ nevinovațĭ: le se călca casele, se arestaŭ și se torturaŭ în diferite modurĭ. De la asemine persecuțiunĭ nu se cruțaŭ nicĭ supușiĭ străinĭ carĭ se bănuĭaŭ că compătimescŭ cu țéra; însășĭ casa Episcopuluĭ Catolicŭ fu călcată și maltratată.

În timpulŭ acesta, nefiindŭ nicĭ unŭ mijlocŭ de publicitate în țéră, aceĭ ce aveaŭ a-șĭ espune păsurile saŭ a arăta miseriele și ticăloșiele guvernuluĭ, publicaŭ foĭ volante și broșurĭ în Cernăuțĭ. Michaĭ Sturza atuncĭ printr'unŭ ofisŭ promulgà o lege de presă draconiană, cu tóte că pe lângă guvernulŭ seŭ era cea maĭ aspră censură. După acéstă lege, se pedepsiaŭ și aceĭ ce arŭ fi cutezatŭ a primi, a ceti și a rĕspândi scrierĭ tipărite în alte părțĭ. Pe lângă acésta, sub auspiciile baionetelorŭ rusescĭ, elŭ cerù de la Agenția austriacă ca sĕ oprească intrarea în țéră a gazetelorŭ din Transilvania și din Bucovina, saŭ celŭ puținŭ, când sosescŭ cu posta austriacă, sĕ le trimiță la censura guvernuluĭ. Acéstă miserabilă mĕsură, cu tóte împotrivirile de momentŭ ale agentuluĭ austriacŭ, în cele din urmă se și puse în lucrare. Cu toate aceste, Gazeta de Bucovina, fundată la 4 Octombre de frațiĭ Hurmuzachi în colaborare cu mulțĭ din emigrațiĭ noștri, și alte publicațiunĭ volante, totŭ găsia mijloace a rĕsbate, trimise sub plicurĭ ca scrisorĭ saŭ în pachete prin contrabandierĭ ovreĭ.

Acéstă stare de lucrurĭ rĕspândise desolațiunea cea maĭ mare. Eĭ nu maĭ sciaŭ la ce sĕ se aștepte, vĕḑêndŭ pe de o parte tirania care se esercita asupra țĕreĭ Româneștĭ, iar pe de alta toleranța Rușilorŭ asupra faptelorŭ luĭ Michaĭ Sturza, fără a le se lua în băgare de sémă atâtea plângerĭ și atâtea demonstrațiunĭ legale.

Pe la capĕtulŭ luĭ Noembre, ne veni știrea că unŭ ordinŭ de la Petersburgŭ adressatŭ Domnuluĭ opria deschiderea Adu-

năreĭ generale. Acésta a răspânditŭ în ţéră o rază de speranţă: căcĭ se întrevedea efectulŭ Memorialuluĭ din luna luĭ Iuniŭ.

XXXIV.

Petrecurămŭ érna în Cernăuţĭ, saŭ pe la moşiile amicilorŭ ce făcuserămŭ în Bucovina. În tóte ḑilele ne surprindeaŭ evenimentele cele marĭ din Europa. Teribila revoluţiune din Octombre de la Viena, abdicarea luĭ Franţ-Carl împĕratulŭ Austrieĭ şi suirea pe tronŭ a luĭ Franţ-Iosif, turburările şi revoluţiunile ce isbucnĭaŭ maĭ în tóte provinţiele Austrieĭ, eraŭ fapte atâtŭ de marĭ, în câtŭ nu se putea sĕ nu ne impressioneze.

Dar evenimentele ce făceaŭ maĭ mare sensaţiune pintre noĭ, eraŭ acele ce se petreaŭ în Ardealŭ, a căruia sórtă se identifica cu a nóstră. Acolo Ungurĭĭ purtaŭ un resbel de esterminaţiune atât cu Românĭĭ cât şi cu oştirile austriace, fiind-că proclamase Republica şi detronarea dinastieĭ Habsburgilor. Corpul de armată din Sibiŭ, înfrântŭ de Unguri. rĕmăşiţele luĭ îşĭ aflară scăparea în România. Între acestea aŭ fost nevoiţĭ sĕ se strecóre şi câţĭ va din capiĭ Românilor ardelenĭ.

Într'o ḑi aflând că la Comanda Pieţeĭ din Cernăuţĭ s'a adus unŭ Românŭ ferecatŭ în lanţurĭ, alergaiŭ ca sĕ aflu cine este. Cu mare greŭ, prin intermediulŭ unuĭ ofiţerŭ de origină polonă, ce cunoscémŭ, căpĕtaiŭ permisiunea a merge ca sĕ vĕdŭ pe acelŭ prisonierŭ. Care fu surprinderea mea de a vedea în carcerea austriacă pe Bariţŭ, redactorulŭ Gazeteĭ de Transilvania, vechiulŭ meŭ amicŭ! Acesta făcuse parte ca membru în Comitetulŭ de Pacificaţiune care era instalatŭ în Sibiŭ sub auspiciele armateĭ austriace. Cândŭ acéstă armată s'a vĕdutŭ risipită, Românĭĭ aŭ trebuit sĕ fugă care încotro: ceĭ maĭ tinerĭ s'aŭ băgatŭ în glótele carĭ apucase cósa şi securea spre a lupta cu Ungurĭĭ; ceĭ maĭ puţinŭ belicoşĭ, câţĭ aŭ pututŭ, aŭ apucatŭ peste munţĭ în România. Bariţŭ. de la frontieră,

însoțitŭ de sentinele fu escortatŭ la Bucurescĭ. Aci, poliția fiindŭ sub ordinele severe ale armateĭ de ocupațiune russe, și numele luĭ Bariț fiindŭ notatŭ în registrulŭ revoluționarilorŭ periculoșĭ pentru essistența statelorŭ monarchice, luà mĕsura a-lŭ aresta și a-lŭ espulsa peste hotarŭ în Bucovina, spre a fi datŭ în primirea autorităților austriace.

Aci după garanția câtor-va notabilĭ carĭ din nume îlŭ cunosceaŭ, cu mare greŭ fu liberatŭ.

XXXV.

Cunoscémŭ treĭ frați Stârcea, proprietarĭ marĭ din Bucovina carĭ veniaŭ adessea prin Moldova, unde aveaŭ rude. Unulŭ din aceștia, pe care 'lŭ numiamŭ Cuconulŭ Manolaki fiindcă multŭ ținea la originea luĭ de boĭerŭ și la suvenirile strămoșescĭ, într'o ḑi, prin postulŭ Crăciunuluĭ, întâlniudu-mĕ în Cernăuț și apucându-mĕ în brațe cu vechia luĭ familiaritate, îmĭ ḑice: «De aḑĭ diminéță te cautŭ: bine că te găsescŭ. De acuma nu te maĭ lasŭ. Aĭ sĕ mergĭ cu mine.

— Ḑeŭ...? dar unde?

— La Crasna, la moșia mea. Nevasta mea auḑindŭ că escĭ pe aice, m'a însărcinatŭ sĕ te găsescŭ și sĕ te ducŭ acolo.

— D'apoĭ bine, Dumniaeĭ nicĭ mĕ cunósce.

— Nu te cunósce, dar te scie, și te ascéptă. Haide! Aĭ sĕ ne facĭ mare plăcere.

— Bine, dar veḑĭ e érnă și... sciĭ... e cam frigŭ...

— N'aĭ grijă: amŭ blane, sĕ te facŭ s'asuḑĭ.

— E departe, dar vomŭ scurta drumulŭ cu graiulŭ și cu gluma, daca nu cu biciulŭ vizitiuluĭ.

Cu tóte că óre-carĭ împrejurărĭ trebue sĕ mĕ maĭ reție în Cernăuțĭ, stăruințele acestuĭ bunŭ amicŭ mĕ făcură a-lŭ urma. A doua ḑi diminéță veni cu trăsura la gasda mea și stărui sĕ-mĭ ia totŭ bagagiulŭ, declarându-mĭ că póte împrejurările mĕ vorŭ ținea maĭ multŭ timpŭ la Crasna. Mĭ-a fostŭ cu ne-

putință de a mai resista. Amŭ plătitŭ chiriea apartamentului meŭ și amŭ plecatŭ.

La Crasna găsiiŭ o a doua familie patriarcală, care o puteamŭ asemĕna cu aceea a luĭ Hurmuzaki. Dómna Stîrcea, care pe atuncea avea peste 40 de anĭ, era o damă cu o educațiune distinsă, cu suflet îngerescŭ și cu inima plină de nobile sentimente. Venirea mea, în starea maladivă în care trăia, părea că fusese de bunŭ augurŭ. Ea de maĭ multŭ timpŭ suferia tare de stomachŭ, și atuncea credea că se simte maĭ alinată : nu sciea ce sĕ maĭ facă pentru ca sĕ-mĭ facă petrecerea la țĕră maĭ plăcută și sĕ-mĭ mulțăméscă de sacrificiulŭ ce credea că amŭ făcutŭ venindŭ la Crasna. Eŭ însă eramŭ fórte mulțămitŭ: făceamŭ adesse escursiunĭ și vênătorĭ prin muntĭ, iar serele petreceamŭ spuindŭ anecdote care făceaŭ sĕ ridă pe óspeții meĭ, saŭ jucêndu-mĕ cu copiiĭ lor, cariĭ eraŭ fórte drăgălașĭ. In adevĕr Eugeniŭ care atuncea era de 15 anĭ, și Victorŭ care venia după dênsulŭ, eraŭ plinĭ de spiritŭ și de inteligență ; iar domnișóra Victoria, care era numaĭ de șépte anĭ, avea atâtea drăgănele, în cât mĕ silia sĕ-ĭ facŭ versurĭ.

Pe cândŭ mĕ delectamŭ în acéstă plăcută societate, în ajunulŭ Bobotezeĭ séra, se respândesce scirea că Bem sfărâmase oștirea austriacă la granița despre Transilvania, și că înaintézá cu armata maghiară în Bucovina, puindŭ tóte satele sub focŭ și jefuindŭ totŭ ce-ĭ eșia în cale. Acésta aduse mare spaimă în familia ospĕtătorilorŭ meĭ. Tótă nóptea se pregătiră ca sĕ-și rădice ce vorŭ putea, și a doua ḑi sĕ plece spre a emigra în Moldova. Acéstă spaimă nu era fără cuvêntŭ ; căcĭ ómeniĭ vĕḑêndŭ că guvernulŭ rădica grajdurile de prăsilă ce era în vecinătate, vĕḑêndŭ că frânturele de ostire austriacă fugiaŭ spre Cernăuțĭ; nu aveaŭ la ce se aștepta. Plecaiŭ și eŭ a doua ḑi cu familia ospĕtătorilorŭ meĭ îmbărcațĭ în maĭ mulțe săniĭ, cu decisiunea ca eĭ sĕ trécă în Moldova iar eŭ sĕ mĕ întorcŭ la Cernăuțĭ. Ne oprirămŭ vre-o douĕ ḑile la o moșie aproape de frontieră ; dar pe urmă ne întorserămŭ, încredințându-ne că Ungurii nu înaintédă. Bemŭ în adevĕrŭ bătuse pe Urbanŭ la Dorna, dar se mulțămi numaĭ cu luarea câtorva

tunurĭ și muniţiunĭ de rĕsboiŭ; după acésta se întórse în Transilvania. Eŭ maĭ stătuiŭ în Crasna până pe la finele luĭ Februarie apoĭ mĕ înturnaiŭ la Cernăuţĭ.

Dar voiŭ lăsa descrierea acestorŭ eveneminte, fiindŭ că ele s'aŭ înscrisŭ în cronicele timpuluĭ, și fiindŭ că trebue sĕ scurtezŭ periodulŭ acestorŭ Suveuire. Voiŭ reveni la ale Moldoveĭ.

XXXVI.

Domnia luĭ Michaiŭ Sturza se prelungi până în primăvară. În fine după multe și îndelungate discussiunĭ urmate la Constantinopole între ambasadorulŭ Rusescŭ și Poarta Otomană, la care luară parte și represintanţiĭ celor-l-alte puterĭ, se făcu Convenţiunea numită de Balta Liman. Se decise destituirea luĭ Michaĭ Sturza, și numirea luĭ Grigori Ghica Domnŭ pentru Moldova și a Domnuluĭ Barbu Știrbeiŭ pentru ţéra Românéscă.

La 13 Maiŭ 1849, pe la 3 ore după prânḑŭ plecà Sturza Vodă din Iașĭ cu tótă casa sa, apucândŭ calea spre ţéra Românéscă, unde cugeta sĕ se așeḑe sub protecţiunea baionetelorŭ rusescĭ. Acéstă cădere era atâtŭ de neașteptată și necreḑută pentru sateliţiĭ și creaturele sale, în câtŭ unŭ boĭerŭ ce se numia Bălșucă, carele credea și interpreta visurile, când primi scirea că M. Sa Dómna în adevĕrŭ îșĭ desface perdelele i-și gătește geamandanulŭ, a căḑutŭ lovitŭ de apoplexie. Toţĭ funcţionariĭ ceĭ credincioșĭ aĭ luĭ Michaĭ Sturza îșĭ deteră tremurândŭ demisiunile în mâna Domnuluĭ lorŭ, carele in ultimele momente ale puterei sale rĕspândia decrete de laude și mulţămirĭ pentru merite mincinóse și infame.

Ministerulŭ luĭ M. Sturza priimì ordinulŭ de la Vizirulŭ Porţiĭ Otomane ca sĕ administreze ţéra după legĭ până la venirea nouluĭ Domnŭ. Acésta se prelungì până pe la jumĕtatea luĭ Augustŭ.

Atuncĭ ne pregătirămŭ şi noĭ emigraţiĭ ca sĕ intrămŭ în ţéră, ale căreia frontiere eraŭ deja deschise pentru noĭ.

Dragostea şi îmbrăţişarea ce vĕdusemŭ de la familia Hurmuzachi, respectulŭ şi veneraţiunea ce aveamŭ către bĕtrâniĭ acesteĭ familiĭ, amiciţia ce contractasemŭ cu fiiĭ lorŭ, îmĭ punea sacra datorie de a merge la Cernauca, unde se aflaŭ ca sĕ-mĭ iaŭ ḑiua bună. Aşa dară maĭ vĕḑuiŭ încă odată acéstă casă a luĭ Avraamŭ, în care cu unŭ anŭ maĭ înainte cătamŭ refugiŭ de téma cholereĭ; mai vĕḑuiŭ încă odată acea familie bine cuvêntată de Dumneḑeŭ căreia 'ĭ eramŭ datorŭ atâta recunoscinţă; şi mĕ despărţiiŭ de ea cu lacrămĭ.

Trecuiŭ frontiera pe la Michăileni. Găsiiŭ administratorŭ noŭ numitŭ pe D-nu N. Pisoţchi, vechiŭ cunoscutŭ şi amicŭ, carele mĕ primi cu o inimă de frate. De acolo, înainte de a pleca spre Iaşĭ, uitându-mĕ încă o dată asupra pămêntuluĭ Bucovineĭ, iĭ adresaiŭ ultimulŭ meŭ adio prin strofele următóre:

O, dulce Bucovină! te lasŭ, şi înc'o dată
Mĕ 'ntorcŭ ş'a ta ţĕrână sărutŭ înduioşatŭ.
Eŭ mĕ despartŭ de tine cu inima 'ncântată
De multe suvenire ce'n tine-amŭ căpĕtatŭ.

Nu este istoria ce-mĭ vine-acumŭ în minte:
Eŭ ultŭ acuma toate ce sciŭ şi-amŭ auḑitŭ.
Eŭ nu maĭ plângŭ eroiĭ ce aĭ tu în morminte,
Nicĭ tristele lorŭ óse ce-acumŭ s'aŭ risipitŭ.

Nu plângŭ eŭ templurĭ sacre de dênşiĭ înălţate
Pentru glorificarea luĭ Dumneḑeŭ celŭ bunŭ,—
Nicĭ triste monuminte de seculĭ ruinate,
Ce gloria română acuma încă spunŭ.

Româniĭ sciŭ prea bine că ţĕrmurile tale
De multe orĭ pre Ştefanŭ-celŭ-Mare aŭ legănatŭ
Căcĭ vechea capitală preste-a Sucevei vale
Şi-acumŭ şoptesce imnurĭ ce Ştefanŭ le-a cântatŭ.

Triumfele Române și gloria trecută,
O! nu, nu sunt uitate de neamulŭ Românescŭ.
De-or fi sub orĭ-ce jugurĭ, de-or fi cu gura mută,
Bĕtrâniĭ le vorŭ spune la pruncĭĭ care crescŭ.

Când ora mântuireĭ va maĭ suna odată;
Când tucĭulŭ libertăţeĭ semnalulŭ va maĭ da,
Va sci, va sci Românulŭ sĕ-şĭ ştérgă a sa pată!
Și gloria română se va redeștepta.

Nu plângŭ eŭ nicĭ ursita ce prin diplomaţiă
Te-a smulsŭ de lângă muma ce-o dată aĭ avutŭ;
Acumŭ și tu cu lumea scăpașĭ de o tiraniă
Ce-avea de planŭ sĕ facă poporulŭ tĕŭ perdutŭ.

De-acumŭ se schimbă timpiĭ, și în viitorime
Dreptatea, libertatea, nu se vor maĭ zugruma.
Pe tine, Bucovino, nu te va plânge nime:
Căcĭ viitoriŭ ferice e scrisŭ în cartea ta.

Naţionalitatea, care-ţĭ era răpită,
Acuma se deștéptă; și tineriĭ tĕĭ fiĭ
La gloria Română, de anĭ înăduşită,
Gândindŭ, şĭ-aducŭ aminte că eĭ sunt încă viĭ.

Eŭ plângŭ, o Bucovino, căcĭ îmĭ aducŭ aminte
Că pe-ale tale ţĕrmurĭ am plânsŭ de multe orĭ:
Am plânsŭ dup'a mea ţéră cu lacrime ferbinte
Căcĭ o vedeamŭ sub jugulŭ de miĭ de-apĕsătorĭ.

Moldova, bântuită de-unŭ Domnŭ fără de lege,
Mĕ alungă din sinu-ĭ și 'n lume-am rătăcitŭ;
Și cum unŭ fluturŭ locului pe-o roză îşĭ alege,
Așa și eŭ în tine unŭ légănŭ mĭ-amŭ găsitŭ.

Ah! cincĭ-spre-ḑece secoliĭ – căcĭ secolŭ mi se pare
C'a fostŭ fiă-ce lună trecută în durerĭ—
Nu mi-amŭ vĕḑutŭ părinţiĭ ce iarăşĭ cu 'ntristare
În ţéra lorŭ sĕrmaniĭ eĭ n'aŭ gustatŭ plăcerĭ.

Co ilŭ fără de mumă, aveamŭ eŭ fraţi a plânge,
Şi mulţi amicĭ ce póte ca fraţii mĕ iubĭa;
Sărmanŭ svârlitŭ în lume, cu lacrime de sânge
Privĭamŭ nenorocirea aceluĭ ce cerşĭa!

Românŭ, curatŭ la sufletŭ, a ţĕreĭ mele sórtă
Plângeamŭ întru suspine, plângeamŭ neîncetatŭ;
Plângeamŭ, plângeamŭ poporulŭ care lŭ vedeamŭ că pórtă
Âtâtea lanţurĭ grele ce l'aŭ martirisatŭ.

Plângeamŭ fiinţe scumpe de mórte secerate.
Alŭ cărora adio, vaĭ! n'amŭ pututŭ lua.
Plângeamŭ din curăţiă familiĭ întristate
De secera holerĭ ce ţéra 'mĭ svântura!

Plângeamŭ!... şi cine óre mĕ asculta pe mine?
Cu care mângâere durerea-mĭ s'alina?
O, dulce Bucovină! de nu eramŭ în tine,
Ce-aşĭ fi făcutŭ eŭ óre? ce ḑile m'aştepta?

Ah! după grele valurĭ o navă sfărâmată
Ajunge fără scire la portulŭ ce-a doritŭ!
Aşa o providenţă trimite câte-odată
Scânteĭ de mângâere la celŭ nenorocitŭ.

Când vêntu de miaḑă-ḑiuă bătea, simţiamŭ că vine
Cu dulcele adio alŭ celorŭ ce iubiamŭ;
Eŭ auḑĭamŭ o şoptă care venĭa la mine
De la aceea care în visurĭ o dorĭamŭ!

Când vre-o păsărică venĭa în primă-vară,
Eŭ o 'ntrebamŭ de scie ceva din ţéra mea:
Aflamŭ o mângâere la patima-mĭ amară;
Cuvinte de speranţă credeamŭ că-mĭ spune ea.

Iar când durerea, dorulŭ, mĕ alunga din lume,
Şi mĕ ducea 'n ascunsurĭ sĕ plângŭ nemângâĭatŭ;
Când m'arunca 'n delirurĭ, durerĭ fără de nume!
Când peptu-mĭ de suspine părea că-l sfâşiatŭ;

Atunci, atunci, ah Doamne! ce dulce suvenire!
Putea-voiŭ sĕ uitŭ óre? O, nu, nu voiŭ uita!
Mĕ urmărĭa pe mine chiar o dumnedeire,
Ce nu lasă pe ómenĭ de totŭ a despera.

Vedeamŭ ca'n panoramă, vedeamŭ pe lângă mine,
Părinţĭ, amicĭ ce cerulŭ din cerŭ mi-ĭ trimitea:
Simţiamŭ pe nesimţite că-mĭ perŭ orĭ-ce suspine,
Şi omŭ ferice érăşĭ ursita mĕ făcea.

Eraŭ fiinţe scumpe cu sufletulŭ de îngerĭ
Ce cu-ale mele patimĭ multŭ aŭ compătimitŭ,
Care-aŭ privitŭ cu lacrimĭ la ale mele plângerĭ
Şi tót'a mea durere cu vorbe-aŭ măgulitŭ.

Eraŭ copiĭ cu sufletŭ, cu inima 'nalţată,
Carĭ speraŭ ca mine unŭ dulce viitorŭ;
Carĭ plângea ca mine o patrie lăsată
În voĭa întâmplărei, cu sufletulŭ în dorŭ.

O, dulce Bucovină! te lasŭ, şi înc'o dată
Mĕ 'ntorcŭ ş'a ta ţĕrână sărutŭ înduioşatŭ.
Eŭ mĕ despartŭ de tine cu inima 'ncântată
De multe suvenire ce 'n tine-amŭ căpĕtatŭ.

DIN COPILARIE

DIN COPILĂRIE

DIN COPILĂRIE

I.

Mai mulți publiciști, negăsindu póte subiecte mai importante de tractatu, s'au ocupatu și de biografia mea; și cu acésta au găsitu ocasiune a îndruga, — cum se întêmplă mai tot-d'a-una în asemenea casuri, — felu de felu de anecdote, mai multu sau mai puținu adevărate. Deci vĕdêndu că mica mea personalitate nu este de totu indiferentă pe lumea acésta, nu credu a face rĕu, cu ocasiunea publicării suvenirilorŭ mele, a spune și eu o serie de anecdote relative la biografia mea.

Unii au voitu a mĕ face coboritorŭ dintr'o familie cu strămoși nobili, cu unu arbore genealogicu de mai mulți secoli, luându-se negreșitu dupĕ spusa unora din membrii familiei dominați de slăbiciunea grandomaniei. Amu avutu în adevĕrŭ unu membru în familie, — D-dĕu sĕ-lu erte! — care dupĕ rĕsboiulu din urmă alu Orientului a făcutu mare tapagiu la Constantinopole, printre culisele porții Otomane, cu o pretențiune curiósă: basatu pe nisce documente ce proba că se trage dintr'unu Hanu Ghereiu óre-care, cându a vĕdutu că Rușii au mâncatu bătae la Sevastopole, a socotitu că era timpulu sĕ solicite revendicarea legitimă a frumóseĭ peninsule tătărescĭ, spre a restabili dinastia perdută, dinestie care (vai!) unu altu Ghereĭ

în cele din urmă o caută în penitenciarele de la Văcărescĭ!

Decĭ fiindŭ-că amŭ ajunsŭ într'unŭ stadiŭ de civilisaţiune când asemenea deşertăciunĭ sunt nu numaĭ nefolositóre dar şi ridicole, credŭ că este timpulŭ sĕ restabilescŭ adevĕrulŭ. Vechimea originieĭ nobilitare a familieĭ mele, care astă-ḑĭ nicĭ scutire de dărĭ nu acordă nimenuĭ, nicĭ dreptulŭ de a possede robĭ, mi se pare absurdŭ de a se invoca. Boĭerismulŭ nostru, de va fi existatŭ în vécurile trecute, astă-ḑĭ e bine sĕ stea în întunereculŭ trecutuluĭ cu tóte pergamentele cele ruginite. In timpĭ maĭ apropiaţĭ, adecă cam cu unŭ secolŭ în urmă, este certŭ că a essitatŭ bunulŭ meŭ Iordachi Sion, care a fostŭ *Bimbaşa*, saŭ cum s'ar ḑice astă-ḑĭ *Colonelŭ*, în mica armată a Moldoveĭ pe atuncea. Nu sciŭ de se va fi mândritŭ cu boeria saŭ cu rangulŭ sĕŭ bunulŭ meŭ, fiindŭ-că nu l'amŭ apucatŭ; bar bunică-mea, care a trăitŭ până m'a vĕḑutŭ de 10 anĭ, fudulă şi mândră ca tóte femeile, o auḑiamŭ lăudându-se că se trage din faĭmosulŭ Tăutu, care a tractatŭ prima Capitulaţiune a Moldoveĭ cu Pórta Otomană, care a bĕutŭ prima cafea turcéscă înaintea Viziruluĭ fără sĕ scie ce e, şi care a scuipat'o când a vĕḑutŭ că-lŭ frige cu ferbinţeala eĭ. Este certŭ apoĭ, că bunulŭ meŭ era unŭ voinicŭ şi jumătate; căcĭ fără a căuta moştenirea prin ţéra luĭ Han-tătarŭ, a sciutŭ sĕ-şĭ facă maĭ multe moşiĭ pe valea Racoveĭ, în districtulŭ Vasluiuluĭ, fiindŭ-că amŭ apucatŭ pe ceĭ şése fiĭ aĭ sĕĭ certându se pentru împărţéla lorŭ. Maĭ este certŭ, apoĭ că aceĭ şése fiĭ, (între carĭ era şi tatălŭ meŭ), eşiţĭ în lume pe la începutulŭ secoluluĭ curentŭ, căpĕtându óre-care cultură, pe cât se putea căpĕta în scólele grecescĭ de pe atuncea, aŭ ajunsŭ în adevĕrŭ la rangurĭ de boerie, luându parte activă atâtŭ în serviciile publice cât şi în evenimentele politice ce s'aŭ preurmatŭ până aprópe de ḑilele nóstre.

II.

In timpulŭ domnieĭ luĭ Scarlatŭ Vodă Calimachŭ, care a vĕnitŭ la tronulŭ Moldoveĭ dupĕ pacea de la 1812 și dupĕ retragerea Rușilorŭ, tatălŭ meŭ, ca Diacŭ de Visterie (1), fu onoratŭ cu caftanulŭ de Serdarŭ. Elŭ a ajunsŭ la asemenea onóre nu numaĭ prin capacitate și inteligență, dar și prin farmeculŭ mustățilorŭ sale frumóse; acestea, în adevĕrŭ atrăsese atențiunea cocóneĭ mareluĭ Vistieru Petraki Sturza, sub al căruia ministerŭ servia; și dacă pe atuncea s'ar fi ocupatŭ cine va de chronica scandalósă a timpuluĭ, cine scie ce ar maĭ fi scrisŭ despre intrigele și victemele ce aŭ făcutŭ mustățile tateĭ!

Aci e loculŭ, pare-mi-se, se spunŭ cum s'a însuratŭ tatălŭ meŭ, fiindŭ-că și în actulŭ căsătorieĭ luĭ aŭ jucatŭ rolŭ năprasnicile luĭ mustățĭ.

Sub domnia luĭ Suțu, care a succedatŭ pe Calimachŭ, se introdusesĕ obiceiulŭ că: în tóte Duminicele, dupĕ eșirea din biserică, la o oră fixă, toțĭ funcționariĭ sĕ mérgă la Curte, în costume de sĕrbătóre, călărĭ saŭ în trăsurĭ, fie care dupĕ rangulŭ ce avea în archondologie.

Acolo, în salonulŭ de gală, dupĕ ce se adunaŭ toțĭ, se înșiraŭ în grupe dupĕ cum îĭ orînduia Postelniculŭ al douilea, care era unŭ felŭ de maĭstru de ceremonie alŭ Curțiĭ. Dupĕ ce veniа Vodă și Dómna, carĭ se aședaŭ pe tronurile lorŭ, suita lorŭ luă locurĭ designate: icĭ-oglaniĭ (pagiĭ) despre partea luĭ Vodă, iar fetele de onore (copile orfane, aduse din Constantinopole spre căpĕtuire) despre partea Dómneĭ, formândŭ unŭ semicercŭ. Atuncea dupe ce începea sĕ cânte Meterhanéla domnéscă, se duceaŭ toțĭ de sărutaŭ mâna luĭ Vodă și a Dómneĭ, făcêndŭ maĭ întêiŭ câte o metanie pânĕ la pămêntŭ.

(1) Vorba *diacŭ* corespunde cu aceea de funcționarŭ saŭ împiegatŭ.

Dupe ceremonia acésta, Vodă se scula și vorbĭa câte ceva cu persónele notabile, prin carĭ făcea și cunoscința celorŭ inferióre; iar când Vodă se întorcea spre Dómna, și când acésta se rădica dupĕ tronŭ, visitatoriĭ se retrăgeaŭ și plecaŭ.

Dómna luĭ Suțu, în cursulŭ acestorŭ visite, se uita tot-d'a-una cu o privire admirativă la mustățile tatăluĭ meŭ, care din când în când părea că o făceaŭ sĕ suridă. Într'una din dile, dupĕ terminarea ceremonieĭ, când se coborîse la scară și striga ca sĕ-ĭ aducă calulŭ de călărie (1), se pomenesce cu unŭ *ridichiŭ* care vine de-ĭ spune că M. Sa Vodă îl chiamă susŭ. Bietulŭ tatălŭ meŭ, aducêndu-șĭ aminte de ochiadele ce-ĭ aruncase Dómna în maĭ multe rênduriĭ, și închipuindu-șĭ că póte periculósele sale mustățĭ vor fi aruncatŭ vre-o bănuială de scandalŭ, s'a speriatŭ așa de tare de acéstă chemare subită, în cât maĭ că nu-lŭ țineaŭ picĭórele ca sĕ se urce susŭ. Cu tóte acestea, luându-șĭ inima în dințĭ, s'a urcatŭ. Se strecurase toțĭ visitatoriĭ: Vodă se afla în mijlocŭ salonuluĭ în picióre, iar Dómna, încă pe tronŭ, se afla înconjurată de haremulŭ eĭ, compusŭ din vre-o duzină de fete. Înaintându spre tatălŭ meŭ cu câțĭ-va pașĭ, Vodă îlŭ întrebă de cie și de vorbesce grecesce. Rĕspunsulŭ fiindŭ afirmativŭ, atuncea cu surîsulŭ pe buze, îĭ dice că M. Sa Dómna voesce sĕ-ĭ vórbéscă. Când a înaintatŭ tatălŭ meŭ spre Dómna, fetele eĭ s'aŭ cam depărtatŭ spre unŭ colțŭ alŭ salonuluĭ. Vĕdêndŭ că Dómna îĭ surîde, tatălŭ meŭ a prinsŭ la inimă; se apropiă și-ĭ maĭ surătă mâna. Dómna adresându-ĭ vorba în limba grecéscă, îl face sĕ-șĭ decline numele și pronumele; apoĭ cu o grație particulară, îĭ spune că ar trebui sĕ-șĭ dică și *mustacas* (care în grecesce însemnéză *mustăciosŭ*). Dupe maĭ multe întrebărĭ glumețe, Dómna aflându că tatălŭ meŭ e flăcăŭ, îĭ spune că ar face bine sĕ se însóre; apoĭ fără lungĭ comentariĭ, îĭ propuse

(1) Pe atuncea toțĭ tinerĭĭ umblaŭ călare: acésta era moda cea mare și toțĭ se întreceaŭ care de care sĕ aibă caĭ maĭ bunĭ și șele maĭ luxóse. Numaĭ boĭerĭĭ însurațĭ umblaŭ în trăsurĭ cu femeile lorŭ. Séra, pe timpulŭ preumblărĭĭ la Copoŭ, era o adevĕrată petrecere vederea caracoladelorŭ cu care se întreceaŭ cavalerĭĭ

sĕ ia o fată din haremulŭ eĭ, assigurându-lŭ că cu acésta va căpĕta nu numaĭ favorile domnescĭ şi protecţiunea eĭ, dar totŭ o-dată o onestă şi duĭósă îngrijitóre pentru mustăţile sale. De o cam dată, timiditatea nu-lŭ lăsa sĕ se pronunţe categoricŭ : dise numaĭ, cu aerŭ respectuosŭ, că ar dori sĕ împlinéscă dorinţa M. Sale, daca ar sci că în frumósa turmă de fete ce ea patronéză ar găsi o inimă care sĕ se potrivéscă cu a sa. Dar în intervalulŭ convorbireĭ, tatălŭ meŭ nu înceta de aşĭ îndrepta privirile asupra dróeĭ de fete ce avea înaintea sa.

Dómna atuncea strigà ca una din fete sĕ se apropie : înaintà una din ele ; iĭ făcù o întrebare fără importanţă, maĭ multŭ pentru ca s'o facă a vorbì, apoĭ iĭ făcù drumŭ cu pretextŭ de a-ĭ aduce o batistă.

Pe când fata se depărta, Dómna, observându că tatălŭ meŭ o fixase cu privirile şi că, dŭpe ce plecase, se uĭta lungŭ la ea, îl întrebà : nu cum va ĭ-ar conveni ? Tatălŭ meŭ rĕspunse cam îngăĭmatŭ, dar din puţinele sale vorbe, M. Sale Dómneĭ ĭ a plăcutŭ a conchide la o afirmaţiune ; iar când fata se întórse cu batista, Dómna o întrebà dacă-ĭ place mustăţile juneluĭ ce era înaintea eĭ. Amêndouĭ tineriĭ se uitară unulŭ la altulŭ roşindu se la faţă. Atuncĭ Dómna făcù semnŭ feteloră sĕ se apropie, strigându şi pe Vodă, care se uĭta pe o feréstrĕ în fundulŭ salonuluĭ, şi cu voce solemnă anunţă că Frossa Schina este logodită cu serdarulŭ Sion.

Vodă atuncea felicită pe tinerĭ şi le uréză viaţă fericită ; iar tatăluĭ meŭ iĭ spuse că fata se trage dintr'o nobilă familie constantinopolitană, că tatălŭ eĭ a muritŭ ca martirŭ pentru patrie şi libertate (1), şi că, pe lângă dota domnéscă obişnuită, ginerele va maĭ căpĕta înaintare la rangŭ şi la funcţiune.

(1) Tatălŭ mameĭ mele, George Schina, fusese unulŭ din fundatoriĭ *Eterieĭ* faĭmóse ce avea de scopŭ liberarea Grecilorŭ şi gonirea Turcilorŭ din Europa. Descoperindu-se firele acesteĭ conjuraţiunĭ, elŭ fu prinsŭ, împreună cu alţĭ 50 de conso ţĭ şi decapitatŭ pe piaţa numită At-meidan, la 1816.

III.

Cu acéstă narațiune amŭ voitŭ, nu numaĭ sĕ vorbescŭ despre origina maiceĭ mele, dar sĕ și arătŭ modulŭ originalŭ cu care se măritaŭ fetele orfane pe care Dómnele grece le aduceaŭ din Constantinopole. E inutilŭ de a maĭ spune, póte, că dupĕ aceea tatălŭ meŭ avù ordinŭ sĕ prânzéscă în tóte ḑilele la masa domnéscă, alăturĭ cu promissa sa, pe care, în adevĕrŭ, cu cât o cunoscea maĭ bine și maĭ de aprópe, cu atâta se felicita că a datŭ peste o bună parte pentru fericirea vieței sale. Inutilŭ iarăși este, póte, de a maĭ spune că Vodă, voindŭ a înainta pe tatălŭ meŭ în rangŭ, ĭ-a oferitŭ sĕ-lŭ facă *Banŭ* saŭ *Spătarŭ*; consultându-se însă cu mirésa, și acésta, avêndŭ în vedere că cu asemenea rangurĭ trebuia sĕ intre în protipendadă și prin urmare trebuia ca, pe lângă cheltuiala *ighemoniconuluĭ*, sĕ-și lase barba, l'a conjuratŭ sĕ se mulțămescă cu Păhărnicia, care se representa destulŭ de frumosŭ prin înfățișarea bătătóre la ochĭ a mustățilorŭ sale.

Logodna viitóreĭ mele mame a fostŭ de bunŭ augurŭ pentru haremulŭ Dómneĭ. In Dumineca următóre unŭ altŭ Diacŭ de Visterie, Ión Cuza (tatălŭ viitoruluĭ Domnitorŭ, sub care s'a făcutŭ Unirea), se logodì cu o altă fată; și așa, totŭ într'o ḑi, s'aŭ celebratŭ cu paradă mare domnéscă, nunțile ambelorŭ fete venite totŭ pe o corabie din Țarigradŭ, naștĭ fiindu-le Beizadé Iorgu Suțu cu o soră a sa, fiĭ aĭ Domnitoruluĭ. Apoĭ ambilorŭ mirĭ, pe lângă caftanele de înaintare în rangŭ, dându-le și funcțiunile promise în districtulŭ Fălciuluĭ, Cuza se făcù Ispravnicŭ iarŭ tatălŭ meŭ Sameșŭ (Cassierŭ), duș ĕ care plecară amêndouĭ ca sĕ se bucure de fericirea conjugală.

IV.

Nu târdiŭ însă veniră evenimentele de la 1821, carĭ aduseră ţéra într'unŭ felŭ de anarchie. Vodă Şuţu, când Eteriştiĭ aŭ rădicatŭ stindardul revolteĭ uciḑêndŭ pe Turciĭ din Iaşĭ şi din Galaţĭ, neavêndŭ curagiulŭ a se pronunţa nicĭ în favórea Grecilorŭ pentru carĭ ar fi fostŭ cu inima, nicĭ în favórea Turcilorŭ pe carĭ credea că o sĕ-ĭ nimicéscă Greciĭ ajutaţĭ de Muscalĭ, — vĕḑêndŭ că Principele Cantacuzino, fostŭ generalŭ în armata russéscă, venĭa sĕ se pue în capulŭ revoluţiuniĭ, — elŭ, ca unulŭ ce nu era nicĭ omŭ de luptă, a socotitŭ că este maĭ prudentŭ a părăsi tronulŭ şi a se retrage în Russia.

Turciĭ venindŭ în mare numĕrŭ, aŭ distrusŭ maĭ întêiŭ pe ceĭ 200 eteriştĭ carĭ sę fortificase în Galaţĭ, apoĭ aŭ înaintatŭ spre Iaşĭ, unde domnĭa, ca locotenentŭ alŭ luĭ Cantacuzino, unŭ grecŭ deşuchiatŭ numitŭ Pentedeca. Atuncea, se înţelege, că toţĭ greciĭ din tóte unghiurile, tineriĭ saŭ bĕtrânĭ, căuta sĕ se ascundă şi în găurĭ de şerpĭ; iar administraţiunea generală a ţĕreĭ căḑuse în paralisia cea maĭ mare. Boĭeriĭ ceĭ maĭ marĭ fugiseră peste hotar; iar ceĭ maĭ micĭ, remâindŭ fără cârmă, orbecaŭ într'o parte saŭ într'alta. Funcţionariĭ părăsiseră posturile lorŭ. Tatălŭ meŭ lăssà Cassieria sa în plata Domnuluĭ şi se trase la Iaşĭ. Aicea se aflaŭ încă resturĭ din ómeniĭ Curţiĭ luĭ Vodă Suţu; chiar unulŭ din ministriĭ seĭ, Postelniculŭ Rizu, (care se numĭa şi Nerulosŭ) se învêrtĭa printre Eteriştĭ, ca unulŭ care avea simpatiĭ adevĕrate pentru causa grecéscă, decisŭ însă a trece peste Prutŭ la cea din urmă extremitate. Unŭ frate alŭ mameĭ mele, Cupariulŭ Iancu Schina, căsătoritŭ şi aşeḑatŭ maĭ de multŭ în Bassarabia, afiliatŭ şi elŭ cu causa grecéscă, se afla venitŭ în Iaşĭ. Când se vĕḑŭ că Turciĭ se apropie, maică-mea cu lacrime amare, cerŭ ca sĕ trécă în Bassarabia. Tatălŭ meŭ, care nu simpatisa cu Greciĭ, nu prea voia s'o lasse; dar în cele din urmă n'o putŭ ţinea şi o în-

credința fratelui ei, ca să trécă dincolo. Plecarea însă, din diferite cause, și mai alesu din aceea că Eteriștii voiau să împedice emigrațiunea, întârdia ; astu-felu că, când a pututu să plece, drumulu l'au găsitu cu totulu îmbulditu, mai alesu de mișcările Eteriștilorŭ. Acestia, vĕdêndu că nu se potu mĕsura cu numĕrulu celu mare alu Turcilorŭ, începuseră a părăsi Iașii și a se retrage în diferite direcțiuni. Corpulu care se numĭa *Legiunea sacră* (ἱερός λόχος), și care rĕmăsese în urmă, își luase de missiune ca, în retragerea sa, să protégă pe conaționalii Greci ce voiau să trécă peste Prutu. Mai întêiu avusese hărțuiri cu Turcii la Stânca, moșia Rosnovanului, care vine la jumătate cale între Iași și Sculeni, apoi la podulu de pe Jijia, ce este între Stânca și Prutu ; în cele din urmă chiar la Sculeni, unde era vama și podulu de trecĕtóre.

V.

Trecerea se făcea cu anevoie, fiindu-că era prea multă lume ce voia să se serve de miculu podu ce făcea serviciulu. Podulu nu era stabilu : compusu din nisce grinzi puse pe șăici, nu putea primi pe elu de cât 50—60 persóne și era trasu printr'unu scripete, pe unu odgonu fixatu pe ambele maluri ale riului ; apoi apa fiindu fórte mare și riulu largu, se perdea fórte multu timpu până să mérgă și să se întórcă.

O di întrégă aprópe a trebuitu să aștepte bĭată maĭcă-mea, în anxietatea cea mai mare, până să-i vie rêndulu. Gróza era cu atâtu mai mare, că bătălia Eteriștilorŭ cu Turcii se urma cu neîntrerupere, și glónțele șueraŭ pe la urechile mulțimei ce voia să se vadă pe malulu de dincolo ; acésta s'a făcutu mai înfiorătóre când s'a vĕdutu că bombele tunurilorŭ turcesci transformase în ruine puținele case ce eraŭ pe malulu dreptu alu Prutului.

Eteriștii sub comanda lui Atanasie și a lui Condu-Ipirotulu, plecase din Iași în numĕru de o mie și mai bine. Dar mulți din aceștia vĕdêndu că Turcii ce-i urmăriaŭ aveaŭ 6,000 de

infanterie și 200 de cavalerie, și că prin urmare persistența de a se bate (mai alesŭ în câmpŭ deschisŭ) era o încăpățînare nebunéscă, aŭ găsitŭ mai prudentŭ sĕ se strecóre peste Prutŭ pintre emigranții ceĭ l-alțĭ. Remâindŭ în cele din urmă numaĭ 485 credincioșĭ jurămêntuluĭ lorŭ, se fortificară în șanțurĭ și suportară sórta martiriuluĭ, luptându-se cu fanatismŭ până și-aŭ găsitŭ mórtea, omorîndŭ însă și eĭ Turcilorŭ peste 2,000 de ómenĭ.

La celŭ din urmă transportŭ alŭ poduluĭ venise rêndulŭ maĭceĭ mele. Spaĭma era maĭ teribilă de cât tot-d'a-una în momentele acelea; căcĭ Turcii băteaŭ, cu tunurile, cele din urmă șanțurĭ în care se adăpostĭaŭ Grecii, și ghiulelele lorŭ se îndreptaŭ chiarŭ asupra poduluĭ. Unŭ momentŭ fatalŭ a voitŭ atuncea ca o ghiulea, rătăcită póte, sĕ nemerésca dreptŭ în odgonulŭ pe care se trăgea podulŭ, și dreptŭ în mijlocŭlŭ Prutuluĭ. Podulŭ, mânatŭ de apele rapeḑĭ ale rîuluĭ, apucă la vale învêrtindu-se cu o răpejune vertiginósă și isbindu-se când de unŭ malŭ, când de altulŭ. Póte orĭ-cine sĕ-și închipuiască țipetele și spaĭma tuturora, și maĭ alesŭ a femeilorŭ. In fine, dupe unŭ percursŭ de maĭ bine de treĭ ore, podulŭ fu apucatŭ și trasŭ la malŭ de locuitoriĭ unuĭ satŭ bassarabianŭ; și ast-felŭ, ca prin minune, aŭ putut scăpa ceĭ ce se aflaŭ pe elŭ, expușĭ la o peire sigură. Acea catastrofă, de natură a înfiora și a spăimânta bărbațiĭ ceĭ maĭ curagioșĭ, pentru femeĭ a fostŭ teribilă: unele aŭ leșinatŭ, altele s'aŭ essaltatŭ până la nebunie, iar maĭcă-mea a căḑutŭ într'unŭ felŭ de prostrațiune din care nu s'a pututŭ rădica de cât a doua ḑi prin îngrijirile unorŭ bĕtrâne caritabile din satulŭ unde s'a prinsŭ pluta.

VI.

Dupĕ restabilirea lucrurilorŭ, și dupĕ venirea la domnie a luĭ Ioniță Sturza, primulŭ domnŭ pămênteanŭ dupĕ domnia de unŭ secolŭ și jumĕtate a Fanarioților, tatălŭ meŭ a fostŭ numitŭ ispravnicŭ la Herța, care pe atunci forma unŭ județŭ

micŭ la nordulŭ Moldoveĭ. Maĭcă-mea simțindu-se aprópe de a nasce, a plecatŭ sĕ mérgă la Cernăuțĭ; dar când sĕ trécă granița la vama de la Mamornița, a fostŭ apucată de durerile facereĭ. N'a fostŭ chipŭ a merge înainte, maĭ departe. Abĭa a fostŭ timpŭ sĕ vie o babă din apropiere ca sĕ o assiste; și, cum din norocire era cu o trăsură mare cu covĕrtirŭ, vechilul ĭ-a servitŭ de cameră și de patŭ, și în ḑiua de 22 Maiŭ 1822, pe la amédă-ḑi, amŭ venitŭ pe lumea acésta, în care trăescŭ până astă ḑĭ când scriŭ aceste rêndurĭ.

VII.

Tatălŭ meu vĕḑêndŭ că familia i se impovăréză, se grăbesce a părăsi cariera serviților publice spre a se da la agricultură. Partea de moșie ce ĭ-a venitŭ moștenire de la părinți, situată pe valea Hîrsoveĭ, la distanță de o oră de la Valea Racoveĭ, era înțelenită și coperită de păduri seculare carĭ nu aduceaŭ nicĭ unŭ venitŭ. Trebuia dar sĕ punŭ multă muncă și stăruință ca sĕ deschidă locurĭ de cultură. Spre a ajunge la acésta, a trebuitŭ sĕ călătorească și spre Transilvania pentru ca sĕ-și aducă ceva ómenĭ: găsindŭ acolo vre o patru-ḑecĭ de familiĭ, gata de a emigra din causa uneĭ marĭ lipse de bucate, le aduse la moșia sa spre a funda satulŭ Hîrsova, care essistă și până astă-ḑĭ. Până sĕ-și facă însă la Hîrșova o aședare, a luatŭ în arendă o moșie în apropiere, numită Laza, proprietate a uneĭ monastirĭ grecescĭ. Acolo așeḑêndu-ne familia, amŭ petrecutŭ o copilărie fórte durerósă: nu sciŭ de ce bólă amŭ fostŭ coprinsŭ, dar înainte de treĭ anĭ n'amŭ pututŭ vorbi, și pe picióre nu m'amŭ pututŭ ținea de cât în anulŭ alŭ cincilea. La țéră lipsindŭ medicĭĭ, eramŭ datŭ pe mâna vracilor și a babelorŭ, de mĕ căutaŭ dupĕ manierele lorŭ tradiționale: unele mĕ duceaŭ pe la biserică, unde mĕ puneaŭ josŭ pentru ca sĕ pășéscă popa (când oficia liturgia) peste corpulŭ meŭ. De și nu puteamŭ vorbi, dar când vedeamŭ că Popa mĕ încăleca, țipamŭ ca din gură de șarpe. Alte babe

iarăşĭ mĕ purtaŭ în ḑorĭ de ḑiuă pe la nisce şipote de isvóre, unde mĕ desbrăcaŭ şi mĕ stropĭaŭ cu apă neîncepută în momentulŭ când se arătaŭ primele rade solare ; şi numaĭ sfântulŭ sóre a vĕḑutŭ înfiorările mele şi a auḑitŭ ţipetele şi răcnetele ce eşiaŭ din gura mea ! Până a nu putea umbla, mĕ purtaŭ cu unŭ căruţŭ pe care-lŭ trăgeaŭ nisce băĭeţĭ din ţigănimea nóstră : avémŭ patru strengarĭ de câte 10—12 anĭ cărora le ordonamŭ în cotro sĕ mĕ ducă şi cât sĕ mĕ pórte. Imĭ plăcea sĕ mĕ vĕḑŭ dusŭ departe de casă, şi chiar afară diu satŭ, la câmpŭ ; şi ţigănuşiĭ trebuia sĕ mĕ ducă, căcĭ de cuteza sĕ nu mĕ asculte, eraŭ pedepsiţĭ de Vătafulŭ curţiĭ. O dată mĭ-a venitŭ fantasia ca sĕ punŭ sĕ înhame la căruţulŭ meŭ nisce cânĭ. Aşa dar amŭ poruncitŭ ţiganilorŭ meĭ ca sĕ facă hamurĭ de cânepă sĕlbatică saŭ de funiĭ de teiŭ, şi sĕ înhame patru lătrătorĭ la róte, în tocmaĭ cum se înhăma caiĭ la trăsura tateĭ când se ducea la Vasluiŭ. Băĭeţiĭ şĭ aŭ pusŭ tótă silinţa ca sĕ-mĭ satisfacă gustulŭ ; dar fiindŭ-că nu eraŭ hămurarĭ, unulŭ din eĭ a rugatŭ pe tatălŭ seŭ, care era vizitiŭ, de a venitŭ şi le a ajutatŭ ca sĕ încropéscă harnaşamentulŭ. Dupĕ acésta cu vaĭ nevoĭe aŭ adusŭ patru cânĭ, trăgêndu-ĭ de gâtŭ şi de códă, şi ĭ-aŭ băgatŭ în hamurĭ. S'a suitŭ unŭ băiatŭ pe capră, ca de acolo sĕ mâĭe câniĭ, cu tóte că hăţurĭ nu aveaŭ. Nu voiaŭ bieţiĭ lătrătorĭ sĕ tragă, nefiindŭ deprinşĭ sĕrmaniĭ cu asemenea serviţiŭ ; dar, dupĕ porunca mea, punêndu-se sĕ-ĭ bată cu nuele şi sĕ-ĭ tragă de urechĭ, aŭ începutŭ cu încetulŭ a se deprinde a merge dupe sforile care-ĭ ţineaŭ legaţĭ. A doua şi a treia ḑi repetându-se aceste exerciţiĭ, caniĭ s'aŭ fostŭ datŭ pe brasdă şi mergeaŭ binişorŭ, în cât ocoliamŭ tótă curtea şi trăgeamŭ la scară, unde, când mĕ opriamŭ, cânĭ se puneaŭ josŭ şi gâfâĭaŭ cu limbele scóse. Acésta imĭ făcea o plăcere nespusă ; de aceea ḑiceamŭ sĕ le dea mămăligă multă şi apă de bĕutŭ, ceea ce se essecuta numaĭ de cât.

VIII.

Părinții mei, vĕdêndŭ jocurile acestea, făceaŭ mare hazŭ, plăcêndu-le sĕ vadă că, neputinciosŭ cum eramŭ de piciore, sciamŭ sĕ mĭ consolezŭ infirmitatea. Intr'o ḑi însă, amŭ păţit'o rĕŭ, eşindŭ cu căruţulŭ afară din curte, amŭ cerutŭ sĕ mĕ ducă la arie. Drumulŭ se făcea pe lângă muchia unuĭ dealŭ care avea o cóstă fórte răpede, presărată cu buturugĭ de rădăcinĭ uscate, cu bolovanĭ şi cu mărăcinĭ ghimpoşĭ. Eată că ca năprasna, se rădică unŭ măgarŭ care dormise tologitŭ până atuncea în pulbere pe drumŭ; la vederea urechiatuluĭ, lătrătoriĭ meĭ se sperie; cârmescŭ la stânga spre vale; căruţulŭ se restórnă; eŭ, căḑêndŭ, mĕ ducŭ de-a berbeleaculŭ, isbindu-mĕ când de o buturugă, când de o pétră, când de unŭ mărăcine, până în fine m'amŭ opritŭ de vale strivitŭ, plinŭ de sânge şi în nesimţire. Oameniĭ de la arie vĕḑêndŭ catastrofa, alérgă, mĕ ridică şi mĕ ducŭ acasă leşinatŭ şi fără semne de viaţă.

Din întêmplare se pripăşise la noĭ unŭ grecŭ Lĕtrânŭ, care s'a băgatŭ chelarŭ în curte la tatălŭ meŭ. Acela essercitase messeria de *girahŭ* (aşa se chĭamă în Orientŭ hirurgiĭ empiricĭ saŭ practicianĭ, în Macedonia de unde venise). Fuiŭ încredinţatŭ îngrijirilorŭ luĭ, care, vĕḑêndu-mĕ, assigură că nu va fi nimica. Intru adevĕrŭ, dupĕ diverse băĭ şi massagiurĭ, la sĕptĕmâna, nu numaĭ că reveniiŭ la viéţă şi mĕ simţiiŭ bine, dar, o, minune a minunilorŭ! mĕ ridicaiŭ singurŭ în picióre! Nu potŭ uĭta bucuria ce amŭ simţitŭ când amŭ vĕḑutŭ că potŭ face aceea ce alţĭ copiĭ, cu patru anĭ maĭ micĭ, puteaŭ face, eŭ, care mĕ credeamŭ ologŭ şi fără speranţă de a mĕ ridica! Strigamŭ cât îmĭ ţinea gura: «Tată! mamă! umblu!... vedeţĭ... amŭ picióre... sunt omŭ... amŭ sĕ fiŭ bărbatŭ!...»

Bucuria în casa nóstră a fostŭ mare: mama, tata, fratele, surorile cele maĭ micĭ, ómeniĭ caseĭ, când mĕ vedeaŭ în pi-

cióre îșĭ făceaŭ cruce, mĕ sărutaŭ, mĕ pipăiaŭ, rîdeaŭ, plângeaŭ, jucaŭ,.., nu sciaŭ ce sĕ maĭ facă și ce sĕ-mĭ maĭ ḑică! iar séra a fostŭ adusŭ popa de la biserică, pentru ca sĕ citéscă unŭ paraclisŭ, spre a mulțămi luĭ Dumneḑeŭ pentru miraculósa mea vindecare. La acéstă ceremonie, eŭ assistamŭ culcatŭ în așternutulŭ meŭ, căcĭ atâta de multŭ umblasemŭ în cât mĕ simțisemŭ ostenitŭ. Ascultându psalmodiile popeĭ și ale Psaltuluĭ, și uitându-mĕ la toțĭ aĭ caseĭ cum făceaŭ la crucĭ, (căcĭ, pe lângă aĭ familieĭ, assistaŭ și tóte slugile), somnulŭ începu a-mĭ păinjini ochiĭ: din ce în ce simțiamŭ că se închidŭ, și din ce în ce vedeamŭ maĭ micĭ lucrurile și ómeniĭ din casă; la facerea metaniilorŭ, părea că se maĭ mărescŭ ceva, dar apoĭ iĭ vĕḑuiŭ iarășĭ micșorându-se, și ajungêndŭ în fine așa de micĭ, în cât iĭ perduiŭ din ochĭ. Se înțelege că adormisemŭ.

IX.

Dupĕ acestŭ evenimentŭ, însemnatŭ în copilăria mea, n'amŭ maĭ voitŭ sĕ fiŭ trasŭ cu căruțulŭ: locomoțiunea aceea o consideramŭ ca de rĕŭ augurŭ. Cercamŭ ca sĕ mergŭ călare; dar fiindŭ-că mi se observa, și cu dreptŭ cuvêntŭ, că la vêrsta de cincĭ anĭ n'așĭ putea sĕ mĕ ținŭ pe calŭ fără sĕ cadŭ, încălecamŭ pe grumajiĭ celorŭ patru țigănușĭ ce-mĭ eraŭ dațĭ spre serviciŭ; și în curândŭ ajunsesemŭ a-mĭ ținea atâtŭ de bine echilibrulŭ, în cât nu maĭ aveamŭ nevoĭe a mĕ ținea de chica lorŭ, ci luamŭ câte o nuia pe care o învêrtiamŭ surugiesce și lovĭamŭ în celŭ pe care încălecamŭ cu tóte puterile; apoĭ când îl vedeamŭ că plânge, rîdeamŭ până nu maĭ puteamŭ. Tatălŭ meŭ însă vĕḑêndŭ într'o ḑi acestŭ essercițiŭ, mĕ chemă în casă, și ĭmĭ spuse sĕ nu maĭ batŭ așa băĭețiĭ, căcĭ eĭ sunt ómenĭ iar nu vite; spre a mĕ convinge, ĭmĭ ceti într'o carte câte va maxime de morală precum: «Nu face altuia ceea ce ție nu-ți place. Fă bine, iar nicĭ o-dată rĕŭ. Iubesce pe aprópele tĕŭ ca pe tine însu-ți.» Apoĭ spre a mĕ convinge că bătaia e lucru rĕŭ, și că lovitura face durere și usturime, ĭmĭ

trase o vargă bună pe partea de 'nderĕptŭ care nu se prea chĭamă pe nume, ceea ce mĕ făcù sĕ ţipŭ şi sĕ plângŭ cu lacrimĭ ferbinţĭ. Dupĕ acésta n'amŭ maĭ rădicatŭ vérga, saŭ bĕţulŭ, asupra ţigănuşilorŭ meĭ, nicĭ n'amŭ maĭ voitŭ sĕ-ĭ încalecŭ, ci puindu-le nisce sforĭ la gurĭ în formă de hăţurĭ, îĭ luamŭ la gónă, şi-ĭ făceamŭ sĕ mérgă în trépĕdŭ şi în fuga mare dupĕ cât mĕ ţineaŭ şi pe mine piciórele.

Tatălŭ meŭ, în fine, observândŭ iresistibila plăcere ce aveam pentru călărie, mĕ dete pe mâna luĭ Chir Dumitru grecŭlŭ, chelarulŭ nostru, ca sĕ mĕ pue pe unulŭ din caiĭ ceĭ maĭ bĕtrânĭ şi maĭ blânzĭ ce eraŭ în grajdiŭ. La începutŭ, chir Dumitru, de fricĕ sĕ nu cadŭ, mĕ legà cu nisce şişturĭ pe şea, şi ast-felŭ mĕ purta prin curte. Dupĕ patru cincĭ lecţiunĭ de ecuitaţiune însă, declaraiŭ că nu maĭ simţŭ nevoia de a fi legatŭ, numaĭ sĕ potrivéscá scările dupe piciórele mele, ca sĕ mĕ sprijinŭ în ele. Făcù esperienţa Chir Dumitru, şi se convinse că-mĭ ţinŭ echilibrulŭ chiar fără sĕ mĕ ţinŭ de oblâncŭlŭ şeleĭ. Până în douĕ treĭ ţile dupĕ acésta, putuĭŭ chiar sĕ conducŭ eŭ însumĭ calulŭ, mergêndŭ de la grajdiŭ până la scară, în aclamaţiunile tuturorŭ din casă.

X.

Intr'o diminéţă, pe când dormĭamŭ încă, m'a luatŭ Dădaca în braţe şi m'a trecutŭ în camera de alăturĭ. Acolo m'amŭ simţitŭ strînsŭ de nasŭ: fórte supĕratŭ, amŭ începutŭ a scânci, gata de a plânge şi a ţipa, dar deschidêndŭ ochiĭ şi vĕdêndŭ că aceea ce mĕ stringea de nasŭ era mama care mĕ săruta cu dragoste, m'amŭ sculatŭ şi amŭ întrebatŭ de ce mĭ-aŭ stricatŭ somnulŭ?

— Mergemŭ cu caiĭ, ţice mama. Scólă-te de te spală şi te îmbracă.

Maĭ plăcută surprindere nu putea fi pentru mine, fiindŭ-că trăsura şi caiĭ îmĭ făcea o plăcere nespusă. Fórte răpede fuiŭ gata. Eşiiŭ îndată afară, şi atuncea vĕduiŭ resărirea sóreluĭ.

Primele luĭ rațe carĭ se iviaŭ de dupe unŭ délŭ, nu sciŭ de ce, mĕ uĭmiră. Pentru prima óră ochiĭ meĭ se vedeaŭ lovițĭ de așa spectacolŭ. Stamŭ cu ochiĭ fixațĭ și cu gura căscată de mĕ uĭtamŭ la sóre, așa că nicĭ băgasemŭ de sémă că trăsura trăsese la scară. Atuncea venì tatălŭ meŭ și, vĕdêndu-mĕ în extasŭ, îmĭ ḑice : «Heĭ, nătărăule, unde te uiță ? haĭde ! Orĭ ți-e somnŭ ? întórce-te de te culcă daca nu mergĭ.»

Ne urcarămŭ în trăsură, tată meŭ, mama și eŭ. Se înhămase patru căĭ la róte, pe care-ĭ mâna vizitiulŭ de pe capră, și patru înainte, cu unŭ surugiŭ călare. Eramŭ cu răḑvanulŭ celŭ mare, care lŭ primise mama de zestre de la Dómna luĭ Vodă Suțu : o trăsură spênḑurată, prin nisce curele gróse de piele, de nisce arcurĭ massive de ferŭ, îmbrăcată cu mătase și văpsită cu ŭleiŭ de culóre galbenă, așa că părea a fi auritä. Multŭ timpŭ încă dupe plecare, eŭ mĕ totŭ uĭtamŭ la sóre și eramŭ așa de aĭuritŭ, în cât tată-meŭ m'a apucatŭ iarășĭ de nasŭ, ca sĕ mĕ facă sĕ mĕ uĭtŭ la elŭ.

— Unde te uiță așa lungŭ, nătărăule ? N'aĭ maĭ vĕḑutŭ délurile astea ?

— Mĕ uĭtamŭ la sóre. Nicĭ o-datä nu l'amŭ vĕḑutŭ așa de frumosŭ. Cine a făcutŭ sórele, tată ?

— Totŭ acelŭ ce-a făcutŭ și pământulŭ, și tóte cele de pe fața pământuluĭ : Dumneḑeŭ !

Apoĭ începuiŭ a face unŭ interogatoriŭ neîntreruptŭ : unde șede Dumneḑeŭ ? ce felŭ e ? cine l'a vĕḑutŭ ? cum de mișcă el sórele și luna ? și câte și maĭ câte !

Vĕḑêndŭ că în urma nóstră veniaŭ maĭ multe căruțe, cu femeĭ și copiĭ din satŭ, pe carĭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ îĭ cunosceamŭ, amŭ întrebatŭ : de ce se ținŭ de noĭ ?

— Fiindŭ-că mergŭ totŭ acolo unde ne ducemŭ și noĭ, ḑisse tata. Astă-ḑĭ este serbătórea Sfinților Impĕrațĭ : se face hramŭ la Monastirea Florescĭ, acolo unde ne ducemŭ. Avemŭ sĕ vedemŭ și sĕ sărutămŭ icóna făcĕtóre de minunĭ a Maiceĭ Domnuluĭ, pentru ca sĕ ne dea sănătate și viéță lungă.

Dupĕ ce trecurămŭ gîrla și lanca Racoveĭ, trebuea sĕ ur-

cămŭ unŭ dealŭ fórte înaltŭ și răpede, învĕlitŭ cu o pădure de copacĭ fórte groșĭ, pe carĭ sburaŭ, pe lângă felurite păserĭ, și nisce alte animale în forma pisicilorŭ, micĭ, cu coḑile tufóse și fórte drăgălașe, carĭ mi s'a spusŭ că se chĭamă veveriṭe. Cereamŭ ca sĕ pue pe vizitiŭ sĕ-mĭ prindă una. Dar fiindŭ-că vizitiiĭ eraŭ ocupaṭĭ cu caiĭ, mi s'a rospunsŭ că nu se póte. Pofta mea însă era așa de mare, că m'amŭ pusŭ pe plânsŭ, și nu m'amŭ potolitŭ de cât dupĕ ce m'a încredinṭatŭ mama că veveriṭele muscă rĕŭ și că, dupĕ ce le prinde omulŭ, se prefacŭ în vîrcolacĭ carĭ mănâncă sórele și luna. Atuncea însĕ m'amŭ pusŭ sĕ întrebŭ: de ce sunt pe pămêntŭ văĭ și délurĭ? Cine le-a făcutŭ? pentru ce? și alte de acestea, întrebărĭ la carĭ tatălŭ meŭ rospundea cam alene, fiindŭ ocupatŭ cu mersulŭ cailorŭ și cu împedicatulŭ rótelorŭ la vale.

XI.

Ajunserămŭ la Florescĭ tocmaĭ când trăgeaŭ clopotele de liturgie. Era miĭ de ómenĭ și sute de trăsurĭ de totŭ felulŭ. Abia resbirămŭ în biserică, căcĭ eraŭ o mulṭime de boĭerĭ cu cocóne și ṭeranĭ cu ṭerance. Tatălŭ meŭ cu maĭcă-mea fură poftiṭĭ în strane, la locurĭ de onóre. Eŭ, cam ghemuitŭ lângă piciórele mameĭ, pe pragulŭ straneĭ, ascultândŭ cântările popilorŭ și ale cântăreṭilorŭ, amŭ adormitŭ ca unŭ fericitŭ, pentru ca sĕ-mĭ împlinescŭ somnulŭ ce perdusemŭ de diminéṭă.

La ora eșireĭ din biserică deșteptându-mĕ, merseiŭ cu tata și cu mama la Egumenulŭ. Acolo era o sală mare, plină de boĭerĭ și de cocóne, care se regalaŭ cu dulcéṭa tradiṭională. Tatălŭ meŭ, vechiŭ cunoscutŭ alŭ Egumenuluĭ, sărutându-ĭ mâna ĭĭ presentă pe maĭcă-mea, de a căreĭa cunoscinṭă se părŭ fórte voĭosŭ, fiindŭ-că elŭ fusese amicŭ alŭ tatăluĭ eĭ. Pe mine, Egumenulŭ mĕ bine-cuvêntă, iar când vĕḑŭ că la întrebările luĭ rospundémŭ în limba nemuritóre a ḑeilorŭ gre-

cescĭ, remase încântatŭ, mĕ puse pe genuchĭ și mĕ sărută cu dragoste.

Pe la amĕdă-ḑi urmà prânḑulŭ, servitŭ la o masă întinsă sub unŭ umbrarŭ de frunze făcutŭ în fața Bisericeĭ, sub care încăpeaŭ peste o sută de persóne. Douĕ alte mese întinse de-o parte și de alta a bisericeĭ pe nisce scândurĭ albe, josŭ pe érbă verde, eraŭ pentru ca sĕ regaleze poporulŭ de rêndŭ, care căpĕta câte unŭ felŭ de bucate și o ólă de vinŭ. Dupĕ mâncare, ne retraserămŭ într'o cameră, unde părintele Egumenulŭ ne a oferitŭ o ospitalitate particulară și maĭ cordială de cât la altă lume. In deséră maĭ tótă lumea a plecatŭ; numaĭ familia nóstră fu reținută până a doua ḑi de amabilitatea bunuluĭ Egumenŭ, a căruĭa figură frumósă și imposantă pare că și acuma îmĭ stă întipărită în memorie. Bietulŭ bĕtrânŭ nu înceta de a întreba pe maĭca-mea despre sórta fraților și a surorilorŭ sale, despre venirea eĭ în Moldova, despre căsătoria și viéța eĭ. Aceste subiecte eraŭ fórte interesante pentru elŭ, ca unulŭ care purta încă vie suvenire și adorațiune pentru tatălŭ eĭ, despre a căruia mórte lăcrăma și suspina maĭ tare de cât maĭcă-mea.

A doua ḑi dupĕ ce luarămŭ unŭ dejunŭ copiosŭ, pre când așteptamŭ sĕ ne vie trăsura ca sĕ plecămŭ, bunulŭ Egumenŭ dăruì tatăluì meŭ o gĭubea frumósă de samurŭ, mameĭ mele unŭ șalŭ bogatŭ de Persia, ĭar mie, aflândŭ că-mĭ placŭ caiĭ, îmĭ dete unŭ căluțŭ mititelŭ, de o frumusețe nedescriptibilă: șargŭ, cu cóma și códa negre, gâtulŭ grosŭ și încordatŭ, rotundŭ la corpŭ ca unŭ pepene. Când l'amŭ vĕḑutŭ, m'amŭ uĭmitŭ totŭ așa de tare ca în ajunŭ de rĕsărirea sóreluĭ; apoĭ m'amŭ apropiatŭ de elŭ și amŭ cerutŭ ca sĕ-ĭ aplece capulŭ pentru ca sĕ-ĭ sărutŭ ochiĭ și sĕ-ĭ desmierdŭ urechile; și nu sciŭ, nicĭ credŭ eŭ sĕ fi sărutatŭ și sĕ fi desmierdatŭ maĭ cu dragoste pe prima amantă ce mĭ a fostŭ datŭ sĕ întâlnescŭ în furia tinereței mele. Acestŭ dobitocŭ în adevĕrŭ m'a făcutŭ sĕ gustŭ cele întâĭ mulțămirĭ în viéță. Illŭ încălecamŭ în tóte ḑilele de douĕ orĭ, însoțitŭ de câte douĭ din ceĭ patru adĭutanțĭ negri ce aveamŭ, carĭ alergaŭ gâfâindŭ dupĕ umbletulŭ caluluĭ,

ţinêndŭ fie-care câte o pénă de la căpĕstrulŭ ce purta de desubtulŭ frêuluĭ, de fricĕ ca sĕ nu scape şi sĕ apuce peste câmpŭ. Dupĕ ce însĕ mĕ convinseiŭ despre blândeţea şi înţelepcĭunea dobitoculuĭ, care părea că-mĭ gîcesce gustulŭ şi mergea maĭ tare saŭ maĭ încetŭ dupĕ cum mişcamŭ dîrlogiĭ saŭ îĭ spuneamŭ din gură, n'a maĭ fostŭ trebuinţă de precauţiunĭ: mergeamŭ singurŭ, fără nicĭ unŭ însoţitorŭ, la arie, la vie, la livadă, la bostănărie, în tóte părţile. De aceea şi afecţiunea mea pentru acestŭ dobitocŭ era aşa de mare, în cât nu se putea sĕ trécă o oră, fără sĕ mergŭ sĕ-lŭ vĕdŭ, ducêndu-ĭ tot-d'auna câte ceva bunŭ de mâncare, sărutându-lŭ, desmerdându lŭ şi îngrijindŭ ca totŭ-d'aŭ una sĕ aibă fînŭ de celŭ maĭ bunŭ şi grăunţe de cele maĭ curate şi maĭ suculente. Cereamŭ sĕ-mĭ mute patulŭ chiar în grajdiŭ, ca sĕ dormŭ lângă dênsulŭ, dar orĭ şi cât eramŭ dragulŭ Nenécăĭ, maĭcămea n'a voitŭ sĕ consimţă a-mĭ face acéstă poftă.

XII.

Dar eată că într'una din ḑile, tatălŭ meŭ, întorcêndu-se de la Iaşĭ, vine însoţitŭ de unŭ individŭ, care a cam pusŭ capĕtŭ sburdălniciilorŭ mele neměsurate şi poftelorŭ mele de jocheĭŭ. Acesta era Gospodin Arseni, care trebuia sĕ mĕ pună la carte, sĕ învĕţŭ russesce şi franţuzesce, limbĭ ce eraŭ la modă fiind-că veniseră Ruşiĭ în ţéră. Ce urîtŭ era Gospodin Arseni! Era roşu la faţă, rasŭ peste totŭ, cu ochĭ galbenĭ şi micĭ înfundaţi în capuluĭ luĭ celŭ cât baniţa, gura strânsă de părea că n'are buze, ĭar unŭ nasŭ aşa de mare şi borcănosŭ, cum nu maĭ vĕdusemŭ. In ḑiua d'ântêiŭ mĭ a datŭ mie şi la cele douĕ surorĭ ce veniaŭ dupĕ mine, nohotŭ şi stafide negre ce purta în buzunarŭ; şi numaĭ cât ne a arătatŭ cărţile pe care trebuea sĕ învĕţămŭ. Aceste eraŭ douĕ: unŭ abecedariŭ francesŭ şi unulŭ russescŭ, dar nu sĕmĕnaŭ nicĭ de cum cu alfavitarulŭ, care mi-lŭ arăta mama câte o-dată: mi se păreaŭ literele maĭ prostŭ făcute şi maĭ urîte. Eŭ, în adevĕrŭ, aveamŭ predilecţiune

pentru limba grecéscă. Cândŭ, la etatea de treĭ anĭ, mi s'a deslegatŭ limba, vorbĭamu şi grecesce şi românesce în perfecţiune: de şi nu putusemŭ vorbi până atuncea, urechile mele se deprinsese cu sunetele şi cu vorbele acestorŭ limbĭ, pe care le auḑiamă împrejurulŭ meŭ mereŭ; căcĭ pe când tótă lumea în casă vorbĭa limba românéscă, mama şi dadaca, carĭ mĕ ĭubĭaŭ şi mĕ desmĭerdaŭ, maĭ multŭ ímĭ vorbĭaŭ grecesce, şi simultaneŭ amŭ învĕţatŭ ambele limbĭ. Apoĭ grecésca chiar atuncea ímĭ fusese de folosŭ: acésta făcuse pe Egumenulŭ de la Florescĭ de-mĭ dete calulŭ celŭ minunatŭ, deliciulŭ visurilorŭ mele de copilŭ.

Dascălulŭ nostru era muscalŭ, dar vorbĭa puţinŭ şi românesce, fiindŭ-că essercitase messeria acésta vre-o ḑece anĭ în Bassarabia, unde a avutŭ a face cu Moldovenĭi. Câte-va ḑile nu ne-a pusŭ la carte, mărginindu-se numaĭ a ne învĕţa câte 10—15 cuvinte russescĭ pe ḑi. Intre aceste essercitiĭ, vĕḑêndŭ că totŭ-d'a-una la masă cerea usturoiŭ, într'o ḑi l'amŭ întrebatŭ cum se chĭamă franţuzesce acéstă plantă; după ce ne-a spus'o, l'amŭ maĭ întrebatŭ: dar russesce? Când ne spuse că se chĭamă *cĭasnocĭi*, nu sciŭ de ce ni s'a părutŭ aşa de curiosŭ, că toţĭ am începutŭ a rîde; ĭar eŭ amŭ opinatŭ că luĭ trebue sĕ-ĭ ḑicemŭ Gospodin Cĭasnocŭ, ceea ce l'a făcutŭ şi pe dênsulŭ de o-cam-dată a rîde. Când a vĕḑutŭ însĕ că a doua ḑi şi a treia ḑi slugile din casă îl numĭaŭ Gospodin Cĭasnocŭ, fórte multŭ s'a supĕratŭ dascălulŭ nostru şi s'a plânsŭ tatăluĭ meŭ, care a fostŭ nevoitŭ sĕ dea poruncă straşnică ca sĕ înceteze de a-lŭ maĭ numi ast-felŭ.

XIII.

Într'o ḑi ne pomenirămŭ că vine la noĭ Ocolaşulŭ (1) de pe Racova, însoţitŭ de vre-o duoĭ ofiţerĭ ruşĭ. Acestia eraŭ urmaţĭ de vre-o sută de Cazacĭ călărĭ, carĭ însĕ s'aŭ opritŭ la pórtă. Spre a se putea înţelege maĭ bine cu ofiţeriĭ, Ocolaşulŭ nostru venise sĕ róge pe Gospodin Arseni ca sĕ-ĭ serve de dragomanŭ. Era vorba de a se recuisiţiona vite de tăĭere pentru trebuinţa armateĭ russescĭ. Mare larmă a făcutŭ acéstă mĕsură. Peste puţinŭ veniră Vorniculŭ (2) şi Vătămaniĭ (3) satuluĭ cu o mulţime de locuitorĭ. Se cereaŭ 200 de boĭ. Ţĕraniĭ ţipaŭ şi se văĭtaŭ că vorŭ remânea peritorĭ de fóme, de le vor lua vitele. Tatălŭ meŭ, interessatŭ de a nu ajunge locuitoriĭ la sapă de lemnŭ, căcĭ atuncea n'ar fi avutŭ nicĭ unŭ folosŭ de la moşie, a intervenitŭ prin Gospodin Arseni la ofiţeriĭ muscalĭ ca sĕ se mulţăméscă cu 100 de capete, pe care le-a datŭ elŭ din vitele sale propriĭ, remâindŭ ca apoĭ sĕ se împace cu ţĕraniĭ pentru acéstă sarcină de care ĭ-a uşuratŭ.

XIV.

Recuisiţionarea însĕ, atât de vite cât şi de producte, se vede că maĭ apoĭ s'a organisatŭ într'o sistemă întrégă de spoliaţiune şi de mâncătorie, între funcţionariĭ moldovenĭ şi muscalĭ. Nu trecea sĕptĕmâna, şi ne visitaŭ felŭ de felŭ de oamenĭ, în-

(1) Sub-administratorulŭ de plasă în Moldova din vechime se chema *Ocolaşŭ*. Sub Regulamentulŭ organicŭ s'a numitŭ *Privighetoriu* ; în timpiĭ modernĭ aŭ luatŭ numele de *sub prefectŭ*.

(2) Aşa se numia Primarulŭ Comuneĭ.

(3) Consilieriĭ comunalĭ.

soțiță de câți-va Cazacĭ, carĭ dânduși nume de essecutorĭ trimișĭ de guvernŭ, cereaŭ ba vite, ba podvóde, ba producte. Tatălŭ-meŭ îĭ împăca pe uniĭ cum putea, numaĭ sĕ scape de eĭ, ĭar pe alțiĭ îĭ gonĭa maĭ cu îmbrâncelĭ, maĭ cu amenințărĭ, une-orĭ chiar cu pumnuelĭ. In cele din urmă însĕ, denunțatŭ fiindŭ de turburătorŭ saŭ rebelŭ, într'o ḑi s'a vĕḑutŭ înconjuratŭ de o sotnie de Cazacĭ, legatŭ ca unŭ criminalŭ, și rădicatŭ într'o chibitcă négră russéscă, coperită cu unŭ covĕrtirŭ sub care nu putea sĕ ședă de cât culcatŭ. Dusŭ la Iași, acolo fu închisŭ la Poliție și supusŭ la unŭ lungŭ interogatoriŭ de către unŭ Polițmaistru bassarabianŭ russificatŭ, care din limba românéscă nu ținea minte de cât înjurăturile. Era vorba de o conspirațiune politică. Atuncea se lucra Regulamentulŭ Organicŭ sub Presedința Generaluluĭ Kiselefŭ la Bucurescĭ, de către o Comissiune de boĭerĭ moldovenĭ în care era Vorniculŭ Mihaĭ Sturza (care pe urmă s'a făcutŭ Domnŭ) și G. Assaki. In Moldova aflându-se că schița aceluĭ Regulamentŭ, care urma sĕ fie basa Constituțiuniĭ viitóre a țĕreĭ, favoriséză clasa de susŭ a Boierilorŭ, cu scopŭ de a întemeia oligarchia câtor-va familiĭ privilegiate, s'a suggeratŭ ideia de a protesta, pe motivulŭ că aristocrație hereditară n'a existatŭ în țĕră nicĭ o-dată și nicĭ póte intra assemenea sistemă în firea și caracterulŭ Moldovenilorŭ. Se făcuseră și proclamațiunĭ prin care se deșteptaŭ proprietariĭ și boĭeriĭ de classele inferióre, spre a se aduna în fie-care districtŭ și a alege câte douĭ delegați cu missiunea de a se întruni în Iași, și aci a decide forma și modulŭ protestațiuniĭ. La unulŭ din unchiĭ meĭ, Spătarulŭ Antohi Sion, se găsiseră proclamațiunile acelea, înainte de a se espedia, și, cu mare urgie, îl porniră într'o chibitcă cu escortă de Cozacĭ. Se credea, fiindŭ-că anume se respîndise vorba de Poliție, că-lŭ vorŭ trimite la Camceatca în Siberia; dar după ce-lŭ scóseră pe bariera despre Sculenĭ, — ca ast-felŭ sĕ se acrediteze vorba în orașŭ — chibitca, după ce eși din orașŭ, fu îndreptată pe după morile de vêntŭ ale Tătărașilorŭ, pe drumulŭ mare spre Bucurescĭ, unde era sediulŭ luĭ Kisselef. Pentru acésta s'a fostŭ găsitŭ cu cale ca sĕ se

aresteze toți frații Sionești, ca capi ai complotului. Cât pentru tatălu meu, acusațiunea era absurdă, fiindu-că după cea mai minuțiósă percuisițiune ce i-au făcutu, atât la țéră câ și în casa de la Iași, nu găsiseră nimicu. Cu toate acestea Poliția voia sĕ-lu trimită și pe elu după frate-seu, dacă nu intervenia pentru elu o veche adoratóre a mustăților lui, ajunsă favorită a unui generalu. Acelu generalu îl luà pe garanție, dar îl obligà ca sĕ mérgă sĕ escorteze nisce transporturi cu suchariu și cu potcóve peste Dunăre pentru trebuințele armatei care assediase Șumla. Ast-felu bietulu tatălu meu abia căpĕtà voie sĕ vie pentru trei dile sĕ-și ĭea ḑiua bună de la familie, și se întórse la Iași spre a-și îndeplini missiunea cu care-lu însărcinau, cu promissiune că până într'o lună se va putea întórce. Dar trecù jumătate de anu și despre tatălu meu nu se sciea nimica; ĭar maĭcă-mea, auḑindu că peste Dunăre ciuma secera ómenii cu miile, ducea ḑilele cele mai negre, cu lacrimele totu-d'a-una pe obrazu, fără speranță de a-lu mai vedea. Eu singuru m c rcamu s'o consoleḑu, spuinḑu-i în tóte diminețele că amu visatu pe tata, și că trebue sĕ vie.

XV.

Spre toamnă, întru adevĕru, pe când începuse a ninge, amu vĕḑutu intrându pe poartă unu ómu călare viindu în galopu spre scară. Eu fuiu celu întêiu care m'amu răpeḑitu afară spre întêmpinarea lui. Nu sciu cum se făcù, dar o presimțire neînțelésă îmi spuse îndată că acela era tatălu meu; îndată amu începutu a striga: *tata! tata!* Mama eși afară după strigarea mea: se uità lungu la elu, pe când se scutura de noroiu, ĭar când după voce îl recunoscù, a căḑutu josu leșinată. Elu o luà în brațe, o duse în casă, și o lăsà pe mâna femeilorŭ din casă, spre a se retrage ca sĕ se spele și sĕ se primenéscă. ntru adevĕru tatălu meu era necunoscutu: purta nisce haĭne

gróse bulgărescĭ, fiindŭ-că tóte ale luĭ se rupsese și putredise ; își lăsase barba, fiindŭ-că nu avea nicĭ timpŭ nicĭ mijlocŭ ca sĕ se radă ; era slabŭ ca unŭ ofticosŭ, fiindŭ-că multŭ răbdase de fóme și beutură ; era negru și pârlitŭ, fiindŭ-că stătuse atâta timpŭ cu fața deschisă înaintea intemperiilorŭ. O sĕptĕmână întrégă ne-a povestitŭ, fără a termina, suferințele, privațiunile îndurate și pericolele de totŭ felulŭ la carĭ aŭ fostŭ espusŭ. Din tóte pericolele însĕ, celŭ maĭ teribilŭ a fostŭ flahelulŭ asiaticŭ, ciuma. Nu trecea ḑi sĕ nu vadă alăturĭ cu elŭ căḑêndŭ ḑecimĭ de ómenĭ fără a se maĭ putea scula. Din treĭ miĭ de moldovenĭ carĭ cu treĭ miĭ de care aŭ fostŭ trecutŭ Dunărea, nu s'aŭ întorsŭ nicĭ cincĭ sute ! Duoĕ miĭ cincĭ sute de care aŭ remasŭ acolo, fără a se maĭ sci de urma lorŭ saŭ a vitelorŭ ce le purtase ! Tatălŭ meŭ a fostŭ reținutŭ acolo pentru ca sĕ priméscă provianturile ce veniaŭ din țéră și pentru ca sĕ le predea intendenței militare russescĭ. Munca luĭ era óre-cum remunerată cu bune apuntamente, dar mulțămi luĭ Dumneḑeŭ când se vĕḑŭ liberatŭ. Când plecà de acolo, Generalulŭ comandantŭ alŭ Corpuluĭ îĭ dete unŭ bunŭ certificatŭ ; și, vĕḑêndŭ, că-și perduse caiĭ și căruța cu care se dusese, iĭ dărui unŭ calŭ cu o șea din prăḑile luate de la turciĭ căḑuțĭ în bătălie.

XVI.

Pre când tatălŭ meŭ își ruina sănătatea în Bulgaria, averea luĭ maĭ tare se ruina la Laza. Maĭcă-mea lipsită și de esperiență și de protecțiune, vedea risipindu-se vitele și productele fără a sci cum sĕ se opue : cu motivŭ de recuisițiune, veniaŭ felŭ de felŭ de individe cu titlu de agenți aĭ cârmuiriĭ și rădicaŭ vite, grâne, păpușoiŭ, lăsândŭ chitanțe subscrise cu nume fictive, pe carĭ tatălŭ meŭ nu le-a maĭ pututŭ urmări ! Strungcinarea a fostŭ completă ; tatălŭ meŭ, nemaĭ avêndŭ vite cu carĭ sĕ facă plugărie, nicĭ capitalŭ cu care sĕ esploateze mo-

șia și sĕ plătéscă arenda, a trebuitŭ sĕ părăséscă Laza și sĕ se retragă la Hîrsova, la răzășia sa, unde din fericire avuse buna inspirațiune de a-șĭ construi o casă destulŭ de bună și încăpĕtóre pentru numerósa sa familie.

Intre acestea, Gospodin Ciăsnocŭ îșĭ dedese arama pe față. Era unŭ bețivŭ și jumĕtate; dóră că nu era harțăgașŭ când se îmbĕta. Cu învĕțătura nu făceamŭ nicĭ unŭ progresŭ. Elŭ ne servĭa maĭ multŭ ca pedagogŭ, și întru acésta escela. Câte-va frase russescĭ și câte-va francese, pe care ne făcea sĕ le recităm și sĕ le repetăm cu dênsulŭ, abĭa făceaŭ pe părinții noștri sĕ crédă că noĭ profităm de dăscălia luĭ; în realitate, nu sciamŭ nimica. Profitamŭ maĭ multŭ de lecțiunile ce ni le da mama pe apucate; ajunsesemŭ a citi grecesce fără împedicare și bine, chiar și a scrie puținŭ. Tata ĭarășĭ când dispunea de timpŭ mĕ chiema și mĕ învĕța românesce pe Psaltire și pe Ceaslovŭ. Dupe ce amŭ învĕțatŭ a ceti, mĕ puse și la scrisŭ: maĭ întêiŭ cu degetulŭ pe nisipŭ, apoĭ pe o tablă ceruită pe care scriamŭ cu unŭ cuiŭ ascuțitŭ la vêrfŭ; ĭar după ce umplea tabla, o trecea puținŭ prin flacăra foculuĭ de se netedĭa și se făcea proprie ĭarășĭ pentru scrisŭ. Acéstă metodă dascălulŭ Arseni ḑicea că a învențat'o elŭ, pentru ca sĕ nu facă cheltuélă cu hârtia. Incetulŭ cu încetulŭ făcusemŭ așa progrese, în cât citiamŭ nu numaĭ scriptura tateĭ pe care o avusemŭ de modelŭ, dar și scripturĭ de documente vechĭ câte cu douĕ și treĭ caturĭ, cu elisiunĭ și forme de litere capricióse și încărligate. La etatea de 10—12 anĭ eramŭ potŭ ḑice unŭ paleografŭ; căcĭ tatălŭ meŭ, spre a-șĭ descurca hotarele moșieĭ, cutropite în multe părțĭ de răzașĭ, a trebuitŭ sĕ recurgă la calea judecățiĭ și sĕ studieze mereŭ documentele vechĭ și prăfuite ce-ĭ remăsese de la părinții. Cu acea ocasiune mĕ chiema și pe mine ca sĕ mĕ inițieze în misterele criptografieĭ.

XVII.

Intr'o diminéță ne pomenirămŭ că tata plécă la Iași, luându și pe dascălulŭ Arseni cu sine. Bietulŭ Gospodin Ciasnocŭ ne sărută cu lacrimele în ochĭ, plângêndŭ și plinŭ de jale că părăsĭa casa nóstră din a căreĭa pimniță bĕuse multe sute de vedre de vinŭ și avusese atâtŭ de bunŭ traiŭ! Cu tóte că nu era omŭ pe care sĕ-lŭ fi pututŭ iubi, dar nu sciŭ cum, cu duioșia luĭ m'a făcutŭ și pe mine sĕ plângŭ; și pare-mi se că de atuncea amŭ rĕmas cu pĕcatulŭ că, îndată ce vĕdŭ pe cine-va plângêndŭ, mĕ punŭ de plângŭ și eŭ.

Când s'a întorsŭ tatalŭ meŭ de la Iași, l'amŭ vĕdutŭ aducêndŭ unŭ altŭ individŭ, pe care ni l'a recomandatŭ de dascălŭ grecŭ.

Acesta se numĭa Dumitraki Logadi; venise nu de multŭ de la Constantinopole, cu recomandațiunĭ de omŭ învĕțatŭ, spre a propaga cultura limbeĭ elene.

Atuncea a începutŭ partea seriósă a copilărieĭ mele. Dascălulŭ Logadi în curêndŭ m'a făcutŭ sĕ înțelegŭ că a sci carte nu era ceea ce învĕțasemŭ de la Gospodin Ciasnocŭ. Acesta adusese cu sine o ladă plină de cărțĭ, cu care amŭ trebuitŭ sĕ facŭ cunoscință: gramatică, dicționare, aritmeticĭ, tractate de geografie și de istorie. Magasinulŭ copiilorŭ, care se numĭa Ἀποθήκη τῶν παίδων, și multe altele, tóte scrise grecesce. Atuncea russésca și franțuzésca luĭ Gospodin Ciasnocŭ amŭ trebuitŭ sĕ le punemŭ în cuĭu, fiindŭ-că, după preceptele noului nostru preceptorŭ, limba elenă este singura limbă nobilă care trebue sĕ o învețe cine-va spre a se face omŭ; căcĭ era limba Ḑeilorŭ din Olimpŭ, limba Bisericeĭ Rĕsăritului, limba luĭ Omerŭ, a luĭ Euripide, a luĭ Socrate, și a mulțime de ómenĭ marĭ cât nisce dumneḑeĭ, despre carĭ în tóte serile ne vorbĭa cu multŭ entusiasmŭ dascălulŭ Dumitraki, la gura sobeĭ, și chiar după ce ne culcamŭ, până adormiamŭ.

Venirea dascălului grecŭ a coincidatŭ cu o tristă suvenire. A doua saŭ a treia ḑi mĭ-a muritŭ *Zmeulŭ*, așa numĭamŭ eŭ căluțulŭ celŭ frumosŭ, care legănase copilăria mea cu atâta dragoste șése anĭ și maĭ bine! Mórtea luĭ a fostŭ prima perdere pentru care amŭ purtatŭ doliŭ și regrete neconsolabile. Doliulŭ meŭ însĕ nu durà maĭ multŭ de cât vre-o douĕ lunĭ. Pentru ḑiua hramuluĭ de la Florescĭ cerêndu-se dascălulŭ Logadi ca sĕ mérgă spre a face și elŭ cunoscinţă cu Grecĭi de acolo, mĕ duseiŭ și eŭ cu elŭ. Bĕtrânulŭ Egumenŭ, cum mĕ vĕḑù, mĕ recunoscù, fiindŭ-că în intervalulŭ acesta venise și elŭ de vre-o douĕ orĭ pe la noĭ, pre când ședeamŭ la Laza. Decĭ, dupĕ ce făcù cunoscinţa dascăluluĭ meŭ, care ĭ-a făcutŭ mare mulţămire, m'a întrebatŭ ce face căluțulŭ. Ca respunsŭ, amŭ începutŭ a plânge cu lacrimĭ de focŭ. Bietulŭ bĕtrân înduioșându-se, s'a silitŭ sĕ mĕ consoleze spuindu-mĭ că voĭ avea altulŭ; și în adevĕrŭ, când amŭ plecatŭ mĭ-a oferitŭ unŭ altŭ calŭ roibŭ, brézŭ, cu cóma albă, destulŭ ds frumosŭ, însĕ ceva maĭ mare de cât Zmeulŭ, tocmaĭ potrivitŭ cu statura mea, care atuncea, la 12 anĭ, atingeamŭ talia unuĭ bărbatŭ de mijlocŭ. Acestuĭa ĭĭ dedeiŭ numele de *Puiu*, și dupĕ ce-lŭ aduseiŭ acasă și-lŭ cercaiŭ, rĕmăsseiŭ deplinŭ mulţămitŭ ca de cel l'altŭ, fiindŭ și acesta totŭ așa de blândŭ, cu minte, iute, inteligentŭ, fără nicĭ unŭ defectŭ.

XVIII.

Intr'o ḑi întorcêndu-se de la Vasluiŭ, unde se dusese pentru afacerĭ, tatălŭ meŭ adusse scirea că pe a treia ḑi trebuea sĕ trécă pe la posta Onceĭ (drumulŭ mare de la Vasluiŭ la Iașĭ) noulŭ Domnitorŭ, Michaiŭ Sturza. De la noĭ fiindŭ cale de douĕ ore, tatălŭ meŭ se decise a merge întru întêmpinarea luĭ, spre a-ĭ ura buna-venire.

Mĕ luà și pe mine. Luà însĕ totŭ o-datà și vre-o 12 flăcăĭ călărĭ, îmbrăcaţĭ în haĭne de serbătóre, cu panglicĭ și cu florĭ la pălăriĭ.

La Postă, unde trebuia sĕ schimbe caiĭ la trăsurile domnescĭ, era făcutŭ unŭ umbrarŭ mare şi unŭ arcŭ de triumfŭ. O mulţime de boĭerĭ şi boĭernaşĭ, veniţĭ ca şi noĭ, aducêndŭ fie-care câte o cétă de călăreţĭ, aşteptaŭ sosirea nouluĭ Domnŭ. Dupĕ o aşteptare de vre-o treĭ patru ore, maĭ întêiŭ sosì unŭ Lipcanŭ într'o căruţă mică de postă, anunţândŭ că M. Sa sosesce, recomandând ca caiĭ sĕ fie gata spre a-ĭ înhăma în loculuĭ celorŭ osteniţĭ ce veniaŭ; totŭ o-dată ḑisse ca sĕ se găséscă apă rece şi dulcéţă pentru setea Măriilorŭ lorŭ. Nu trecù multŭ dupĕ plecarea Lipcanuluĭ, şi étă că se vĕḑură şi trăsurile domnescĭ: în cea d'ântêiŭ era Ispravniculŭ din Vasluiŭ cu unŭ ofiţerŭ care se ḑicea că este adiutantŭ; imediatŭ dupĕ prima trăsură, era o carêtă mare cu geamurĭ, cum nu maĭ vĕḑusemŭ până atuncĭ. Se deschise carêta, şi se coborì Vodă, care avea barbă roşie şi purta uniformă cu epolete marĭ, fesŭ pe capŭ şi sabie. Dómna de lângă elŭ nu s'a coborîtŭ. Vodă s'a datŭ în vorbă cu proprietariĭ ce eşise înaintea luĭ, primì de la câţĭ-va petiţiunĭ şi luà dulcéţă. Când unŭ Ocolaşŭ ducea tava cu dulcéţă la Dómna ce sta în trăsură, tatălŭ meŭ mĕ împinse şi mĕ dusseiŭ de-ĭ oferiiŭ unŭ buchetŭ de florĭ ce luasemŭ de acasă spuindu-ĭ: «Ἐκ μέρος τῆς μητρός μα.» Dómna era fica luĭ Stefan Vogoride, Principele de Samos. Ca gréca, când m'a auḑitŭ vorbindŭ în limba eĭ, a remasŭ încântată, a rîsŭ, m'a întrebatŭ cum mĕ chiamă, cum de sciŭ grecesce, şi îmĭ spunea sĕ arătŭ mameĭ sĕ vie la ea. N'apucà a-şĭ termina frasa, şi Vodă venindŭ, s'a urcatŭ lângă ea, ĭar trăsura a plecatŭ în góna cailorŭ, escortată de flăcăiĭ călăreţĭ, rînduiţĭ a o însoţì până la jumătata postă.

XIX.

Vre-o treĭ anĭ următorĭ ĭ-amŭ petrecutŭ cu destulă monotonie. Dascălulŭ Logadi se ocupa cu o particulară assiduitate de mine. De şi maĭ lua lecţiunĭ la elŭ o soră şi unŭ frate maĭ micĭ de cât mine, dar nu sciŭ de ce, numaĭ cu mine se ocupa

mai seriosŭ : mie îmĭ da lecţiunile cele mai marĭ şi themele cele mai grele. Afară de sarcina lecţiunilorŭ mele, mai aveamŭ sarcina de a face classă cu treĭ surorĭ mai micĭ, pe care eŭ trebuea sĕ le învĕţŭ a citi şi a scrie romănesce. Sciea destulă carte dascălulŭ Logadi, dar nu avea metodă pentru ca sĕ-mĭ comunice mai răpede cunoscinţele sale. Prin urmare mĕ chinuiamŭ multŭ cu gramatica şi cu ortografia, pe care dupĕ treĭ anĭ de muncă continuă âncă nu reuşisemŭ a le cunósce perfectŭ. Ce folosŭ că ajunsesemŭ a citi şi chiar a traduce pe Omerŭ şi alţĭ autorĭ classicĭ în limba comună vorbitóre, daca încă nu putemŭ sĕ-mĭ daŭ sémă de regulele şi de secretele sintacticeĭ ! Din fericire se închiară aniĭ ce se tocmise dascălulŭ Logadi ca sĕ ĭ petrécă la noĭ ; cine scie daca, mai prelungindu-se şederea luĭ, nu căpeamŭ în vre unŭ felŭ de idiotismŭ, de multă aplicaţiune şi muncă ce mĭ damŭ cu sintactica limbeĭ elene ! Intr'o bună diminéţă dascălulŭ Logadi, ca şi dascălulŭ Cĭasnocŭ, ne-a părăsitŭ cu lacrimele în ochĭ pentru tot-d'auna. Atuncĭ resuflaiŭ ; şi de unde la treĭ ţile o dată aveamŭ voĭe sĕ facŭ câte o cavalcadă, acuma în tóte ţilele călărĭamŭ pe Puiu câte 2—3 ore.

XX.

Tatălŭ meŭ, de şi cunoscea prea puţinŭ, şi mai multŭ din practică, limba grecésca, totuşĭ apreciase în destulŭ progresele ce făcusemŭ sub dascălulŭ Logadi. Auţindu mĕ vorbindŭ limba în modŭ mai corectŭ, dupĕ preceptele propagate de faĭmosulŭ Corai, vĕţêndŭ că eramŭ în stare sĕ traducŭ, pe orĭ-ce pagină, pe Omerŭ, a căruĭa limbă luĭ i se părea ca şi chinezéscă, îşĭ făcŭ socotéla că cu atâte cunoscinţe eramŭ deja capabilŭ sĕ-mĭ croiescŭ o carieră, de şi abĭa împlinisemŭ cincĭ-spreţece anĭ. Elŭ mai întêiŭ mĕ întrebà pe mine ca ce aşĭ dori sĕ mĕ facŭ ; căcĭ maĭcă-mea, de şi esprimase dorinţa sĕ mĕ facŭ doctorŭ, dar ideea ar fi fostŭ nerealisabilă, fiindŭ că nu aveaŭ mijlóce sĕ mĕ trimită la scolĭ în străinĕtate. Eŭ, ca

unuiŭ ce nu aveamŭ ideĭ și dorințe determinate, respundeam că nu sciamŭ ce sĕ ḑicŭ, dar că sunt gata a face ce mĕ va sfătui elŭ.

Intr'o ḑi avêndŭ a merge la Iași, mĕ luà cu elŭ. Pe drumŭ se puse a-mĭ spune și a mĕ capacita că cea maĭ bună carieră la care ar trebui sĕ ținteséŭ în viața mea, ar fi aceea de Mitropolitŭ.

— Mitropolitŭ ! esclamaiŭ eŭ, cu ochiĭ holbațĭ.

— Da, dragă. Mitropolitulŭ este ca unŭ alŭ douilea Vodă în țéră. Elŭ face popi și călugărĭ, preoțĭ, Archimandriți și Vlădicĭ, Stariți și Egumenĭ. Pe mâna luĭ sunt tóte monastirile cu moșiile lorŭ cele marĭ și multe. Apoĭ elŭ are venituri nesecate de la Egumenĭ, de la Stariți, de la cununiĭ, de la botezurĭ, de la înmormêntărĭ, în fine de la morți și de la viĭ.

— Daca e așa, prea bine, tată, fă-mĕ Mitropolitŭ. Eŭ nu mĕ opunŭ. Atuncea voiŭ putea ajuta și pe voĭ, și pe frați, și pe surorĭ. Nu-ĭ așa ?

— Negreșitŭ.

A doua ḑi fiindŭ Duminică, merserămŭ sĕ ascultăm liturgia la Mitropolie. Dupĕ eșirea din biserică, împreună cu alți notabilĭ, traversaremŭ grădinița ce este chĭar în dreptulŭ ușeĭ bisericeĭ, și ne urcarămŭ toți ca sĕ facemŭ visita nóstră de veneratiune capuluĭ bisericeĭ, a căruĭa posițiune ambiționamŭ s'o moștenescŭ în viitorŭ. Eraŭ în sala de primire maĭ mulțĭ călugărĭ, îmbrăcați maĭ totŭ într'unŭ feliŭ și cu camelafce pe deasupra potcapilorŭ, dar dintre toți se distingea acela care se numĭa Mitropolitulŭ Veniaminŭ. Cu talia luĭ cea înaltă, cu ochiĭ luĭ ceĭ albaștri marĭ, cu căutătura luĭ cea candidă, cu barba luĭ albă și lungă, părea unŭ omŭ îndumnedeitŭ ce impunea veneratiunea și respectulŭ. Dupĕ ce s'a strecuratŭ musafiriĭ, el întrebă pe tatălŭ meŭ dacă are sĕ maĭ stea în Iași. Tatălŭ meŭ rĕspunde că va sta pênĕ va vedea resultatulŭ cerereĭ ce voesce a face Inalt-Prea-Sânțieĭ sale. Apoĭ arătându-ĭ că eŭ doresc a mĕ consacra călugărieĭ, a scosŭ chĭar în ḑioa aceea o scrisóre prin care se ordona ca sĕ fiŭ ad-

misŭ și înscrisŭ ca rasoforŭ în Monastirea Neamțuluĭ. Apoĭ în douĕ ḑile îmĭ făcù haine călugărescĭ, cu care sĕ mĕ potŭ îmbrăca, îndată ce voiŭ ajunge la Sânta Monastire.

XXI.

Dupĕ ce ne-amŭ întorsŭ la Hîrșova însĕ, lucrurile aŭ luatŭ o altă întorsătură. Maĭcă mea, estasiată de bizara idee a călugărieĭ mele, a începutŭ a plânge și a se lamenta, ḑicêndŭ că la acésta nu va consimți nicĭ o dată, și amenințândŭ că va merge la Mitropolitulŭ și chĭar la Vodă sĕ se plângă de acéstă mĕsură, pe care o considera ca contrară legilorŭ umane și divine. In fine se cerù ca sĕ mérgă la Bucurescĭ sĕ-și vadă frațiĭ, ca sĕ se și consulte cu eĭ pentru acésta. Tatălŭ meŭ, de și convinsŭ că era pe cale a face tréba cea maĭ bine cugetată, totușĭ vĕḑêndŭ furiile mameĭ, îșĭ maĭ opri avêntulŭ; de aceea nu numaĭ că se învoì la călătoria mameĭ, dar mĕ dete și pe mine ca s'o întovărășescŭ la Bucurescĭ, pentru ca sĕ nu facă singură unŭ drumŭ așa de lungŭ.

Acésta era în vara anuluĭ 1837.

Frațiĭ mameĭ mele, Eustațiŭ și Alecu Schina, în Bucurescĭ esercitaŭ profesiunea de avocațĭ. Vederea subită a surorĭĭ lor de care se despărțise de maĭ bine de douĕ-ḑecĭ de anĭ, pentru dênșiĭ a fost o surprindere cu atât maĭ vie cu cât nu fuseseră avisațĭ despre acésta. Pe atuncĭ nefiindŭ unŭ servițiŭ postalŭ pentru corespondența privată între ambele țerĭ, și acestea ținêndu-se înadinsŭ isolate una de alta pentru ca sĕ nu se pótă urzi vre o înțelegere politică între ele, scrisorĭ nu se puteaŭ trimite de cât cu ocasiunĭ eventuale de la Iașĭ la Bucurescĭ, saŭ prin curieriĭ rusescĭ ce treceaŭ la Constantinopole.

Unchiulŭ meŭ Eustațiŭ la care am fostŭ în gazdă, nu numaĭ că a desaprobatŭ ideea ciudată de a mĕ consacra călugărieĭ, dar stărui de maica mea ca sĕ mĕ lase la elŭ în Bucurescĭ, pentru ca nu cumva întorcêndu-mĕ sĕ mĕ facă victimă călugărilorŭ. Când mi s'a comunicatŭ acéstă părere, de o dată

n'am prea gustat'o, fiindŭ-că îmĭ era gândulŭ mereŭ la Puiul și la viéța plăcută de la țéră, în sînulŭ părinților și a surorilorŭ pe carĭ le iubiamŭ. Dar în timpŭ de o lună, cât a stat maĭcă mea în Bucurescĭ, deprinḑêndu-mĕ cu atrăgătórele mulțămirĭ ce se puteaŭ gusta în acéstă veselă capitală, unde făcusemŭ și câte-va cunoscințe plăcute, m'amŭ pronunțatŭ pentru ideea de a rĕmânea aice spre a frecuenta scólele publice. Decĭ maĭcă mea, dupĕ ce s'a bocitŭ cu mine de gâtŭ o ḑi întrĕgă, a plecatŭ spre a se întórce acasă unde numerósa sa familie o aștepta cu dorŭ. Ea, plecândŭ, mĭ-a lăsatŭ ca zestre unŭ băétŭ de țiganŭ, din vechiĭ meĭ adiutanțĭ, formatŭ prin practică fórte bunŭ servitoriŭ.

XXII.

Pe-atuncea încă tênĕrŭ, unchĭulŭ meŭ după perderea primeĭ sale soțiĭ, se însurase pentru a doua óră cu Smaragda, una din multele fete ale Serdarululuĭ Marcu, unŭ Macedonénŭ însemnatŭ nu numaĭ prin frumósa avere ce-șĭ făcuse, dar și prin rolulŭ ce jucase în timpulŭ evenimentelorŭ de la 1821, ca partisanŭ alŭ Eterieĭ grecescĭ. Casa unchiuluĭ meŭ, — care ca avocatŭ ducea unŭ traiŭ fórte modestŭ — era cu tóte acestea plină de viéță, și în ea avémŭ ocasiune ca sĕ vĕḑŭ și sĕ învĕțŭ multe. In ḑile de sĕrbătorĭ vedeamŭ visite de la persónele cele maĭ marcante, de la boĭeriĭ ceĭ maĭ marĭ, de la profesoriĭ și ómenii ceĭ maĭ instruițĭ, carĭ-șĭ făceaŭ onóre cu intimitatea unuĭ bărbatŭ atâtŭ de instruitŭ și respectabilŭ ca unchiulŭ meŭ. Societatea luĭ era fórte agreabilă: totŭ deauna veselŭ, blândŭ, afectuosu, glumețŭ, spiritualŭ, bun amicŭ, bună rudă, era precât de stimatŭ, pre atâta și iubitŭ Petrecerile de séră, în casa luĭ, eraŭ din cele maĭ desfătătóre fiindŭ că elŭ poseda o adevĕrată sciință spre a face pe lume sĕ petrécă.

Când se ducea unde-va, de cum intra în casă, urîtulŭ și monotonia fugiaŭ pe feréstră. Câte odată în timpulŭ vereĭ, pre

când musafirii și amicii eșiau într'unu pavilionu mare ce avea casa de-asupra scării spre a se delecta de frumusețea luneĭ, unchiulu meu eșia cu tambura (1) și se punea sĕ cânte manele turcescĭ (2), de acele ce din copilărie învĕțase la Constantinopole. Nu trecea jumătate oră și sute de omenĭ, trecĕtorĭ saŭ vecinĭ, se adunaŭ în dreptulu casei, ca sĕ asculte acea musică răpitóre care numaĭ în Orientu se maĭ póte concepe și asculta cu mare plăcere, fiindu-că unchiulu meu posseda o voce minunată de baritonu. Unu singuru omu era pe atuncea în Bucurescĭ care maĭ cunoscea musica orientală, profană și religiósă, cu unchiulu: acesta era Anton Pan, care se distingea prin aceea că elu scia a și scrie musica, și maĭ sciea a compune cântece de lume carĭ ajungeaŭ populare. Și Anton Pan veniia adesea și lua parte la concertele familiare ale unchiuluĭ meu, ale cărora accente și deliciurĭ nu le voiŭ uita cât voiŭ trăi.

XXIII.

Nu târdiu dupĕ plecarea mameĭ, fiindu timpulu deschidereĭ scolilorŭ, unchiulu meu stărui și mĕ înscrise în scóla de la Sântulu Sava. Mĕ dete pe mâna luĭ C. Aristia, care-ĭ era amicu intimu; și acesta, în considerațiunea etățiĭ mele și a cunoscințelorŭ înaintate ce vĕdŭ că amu în limba elenă, mĕ trecu în classa a doua umanióră ca externu. Aci avuiu de profesorĭ: pe astronomulu Genilie, pentru Geografie și Cosmografie, pe Aristia, pentru limba francesă și grécă, — pe Ioniță Popp, pentru gramatică și sintaxă, — pe Valenstein, pentru desemnu. Aflaiu între camaradiĭ de classă maĭ multe inimĭ cu care legaiŭ frăție și amiciție fórte intime. O, buniĭ meĭ amicĭ, Nenovicĭ, Naĭe Manolescu, Al. Cretescu, Ioranu, Bolintineanu, Zane, voĭ cu care mĕ luptamu și mĕ trântiamu prin classă și

(1) Unu felu de mandolină cu gâtulu fórte lungu și cu có de de metalu.
(2) Cântece ce esprimă tristeța, amorulu și melancolia.

prin pridvorulŭ Sântuluĭ Sava, — voĭ cu carĭ făceamŭ atâtŭ de plăcute nebunieĭ pe délulŭ Mitropolieĭ și pe câmpulŭ Filaretuluĭ, — voĭ cu carĭ maĭ târdiŭ, peste 20 și 30 de anĭ, cât aĭĭ trăitŭ, amŭ fostŭ totŭ-d'auna amicŭ bunŭ, sincerŭ și desinteresatŭ, — voĭ, care aĭĭ părăsitŭ maĭ înainte de cât trebuea lumea acésta și patria, în care aĭĭ lăsatŭ atâtea visurĭ patriotice realisate prin concursulŭ vostru cu alțĭ luptătorĭ carĭ aŭ făcutŭ Unirea și regenerarea Romănieĭ, — ne maĭ întêlni-vomŭ óre în regiunile necunoscute în carĭ v'aĭĭ dusŭ, spre a ne da îmbrățișările și sărutările acele dulcĭ cu carĭ eramŭ deprinșĭ ?

XIV.

Cu tóte că, dacă nu venĭa tătâni-meŭ estravaganta poftă de a mĕ face Mitropolitŭ, eŭ ar fi trebuitŭ sĕ fiŭ aședatŭ în Academia Mihăilénă de la Iași,— unde, ca fiĭŭ de boĭerŭ, aveamŭ chĭar dreptulŭ sĕ intru internŭ,— cu tóte acestea și în scóla Sântuluĭ Sava de la Bucurescĭ aveamŭ ocasiunea sĕ învĕțŭ ceva pentru ca sĕ ajungŭ sĕ mĕ facŭ ceva saŭ cine-va. Profesoriĭ mĕ iubĭaŭ cu preferință. In clasă eramŭ Ședatorŭ (așa se dicea pe atuncea Monitorul) fiindŭ-că mĕ numĭaŭ «moldovénulŭ celŭ cu minte». Unĭĭ din professorĭ mĕ chemaŭ adessea la eĭ acasă și-mĭ dedeaŭ esplicațiunĭ suplimentare asupra lecțiunilorŭ, așa că eramŭ totŭ-d'auna superiorŭ celorŭ lalțĭ camarațĭ de classă. Amŭ petrecutŭ classa a doua și a treia cu mare succesŭ, cu eminență la tóte obiectele, și cu premiĭ la essamenele generale. Dar la vacanța mare a anuluĭ 1839 m'amŭ pomenitŭ cu scrisóre de la parințĭ că mĕ dorescŭ fórte multŭ și că sĕ viŭ sĕ petrecŭ la Hîrsova până la timpulŭ deschidereĭ cursurilorŭ. Motivŭ de opunere nu puteamŭ avea, maĭ alesŭ că-mĭ trimisese și banĭ pentru cheltuéla drumuluĭ. Amŭ trebuitŭ sĕ mĕ despartŭ cu mare jindŭ de Bucurescĭ, unde, pe lângă alte plăcerĭ, începusemŭ a gusta și deliciulŭ primuluĭ amorŭ platonicŭ pentru o fată din vecinătate, ce mi se părea maĭ frumósă de

cât Elena luĭ Menelaŭ din Iliada şi de cât Iléna Cosînzéna din istoria luĭ Arghir. Dar ceea ce-mĭ făcea plecarea maĭ tristă era despărţirea de unchiulŭ meŭ, pentru care aveamŭ o adevĕrată idolatrie, recunoscêndŭ că de la elŭ primĭamŭ în tóte ḑilele essemplele cele maĭ frumóse şi noţiunile cele maĭ utile carĭ aŭ formatŭ fondulŭ sentimentelorŭ, caracteruluĭ, şi educaţiuniĭ mele, şi totŭ-odată probele celeĭ maĭ sincere afecţiunĭ, care mĕ făcea sĕ uitŭ de dorulŭ familieĭ mele (1).

XXV.

Dupĕ ce-mĭ îmbrăţişaiŭ părinţiĭ şi surorile, pe care acum le găsisemŭ sporite cu încă douĕ la numĕrŭ, alergaiŭ şi la grajdŭ de-mĭ sărutaiŭ bidiviulŭ, care părŭ a mĕ recunósce, căcĭ îndată ce mĕ vĕḑù începù a rîncheza şi a bate din picióre. Spre a-ĭ completa mulţămirea, pe lângă fălia de pâine ce-ĭ adusseiŭ, iĭ deduiŭ şi promissiunea că-lŭ voiŭ încăleca de câte douĕ orĭ pe ḑi, ceea ce şi făcuiŭ cu strictă punctualitate.

Cu puţinele ideĭ şi cunoscinţe ce apucaseră a-mĭ nutri spiritulŭ cât stătusemŭ în Bucurescĭ, simţiiŭ o mare frângere de inimă vĕḑêndŭ pe surorile mele crescêndŭ fără a frecuenta vre-o scólă. Pe frate-meŭ, care venĭa al treilea dupĕ mine, l'amŭ găsitŭ aşeḑatŭ în Academia Mihăilénă, ĭar pentru surorĭ nu se luase nicĭ o mĕsură spre a le scóte din ignoranţă. Nefiindŭ mijlóce materiale spre a le da o instrucţiune óre-care, maĭ alesŭ că pe atuncea chiar în Capitală nu eraŭ scóle publice saŭ pensionate pentru fete, ĭar maĭcă-mea, prea multŭ împovărată de

(1) Unchiulŭ meŭ, dupĕ plecarea mea s'a mutatŭ la Brăila ca directorŭ alŭ Carantineĭ. Elŭ fu apoĭ înaintatŭ în diferite funcţiunĭ: sub domnia luĭ Stirbeiŭ a fostŭ Prefectŭ şi Preşedinte de tribunalŭ ; sub a luĭ Cuza, membru la Curtea de Apelŭ, Preşedinte, şi apoĭ membru la Curtea de Cassaţiune. Elŭ a reposatŭ în anulŭ 1862, lăsândŭ o fiică şi patru fiĭ, din carĭ celŭ maĭ mare, demnŭ urmaşŭ alŭ tatăluĭ sĕŭ este actualmente Primŭ-Preşedinte la Cassaţiune.

grijile a duoĭ-spre-ḑece copiĭ, ne-avêndŭ răgazŭ a le da lecțiunĭ de limba grecéscă, surorile mele cresceaŭ ocupându-se numaĭ de lucrările manuale carĭ se învață în casă. Prima mea grijă a fostŭ ca, împreună cu frate meŭ, sĕ ținem classe și sĕ dămŭ lecțiunĭ la cele maĭ marĭ din ele, spre a le putea învĕța a ceti și scrie, măcar cât de puținŭ.

XXVI.

Orĭ câtă ocupațiune însă îmĭ damŭ atât cu dăscălia cât și cu cavalcada, care era cea maĭ mare din plăcerile mele, dorulŭ de Bucurescĭ nu putea sĕ-mĭ trécă. Camaraderiile scóleĭ de la Sântulŭ Sava, petrecerile multiple ce le gustamŭ în vesela și sgomotósa capitală a Muntenieĭ, se formaŭ mănunchĭ, mănunchĭ, și treceaŭ mereŭ pe dinaintea mea, nu numaĭ nopțile prin visele mele, dar și chiar ḑiua în orele de lucru. Ceea ce însĕ mĕ turmenta maĭ tare și mĕ făcea sĕ suspinŭ până în adânculŭ sufletuluĭ, era aducerea aminte a Dulcineeĭ mele, care, de și nicĭ o-dată nu-mĭ rostise vorba «te iubescŭ», de astă-dată părea că, îndurându-se de suspinele mele care o făceaŭ sĕ se convingă că o iubescŭ, îmĭ adresa (bine înțelesŭ prin visŭ) buzele de pe feréstra din catulŭ de susŭ unde ședea, ba une-orĭ îmĭ întindea o scară de mătasă pentru ca sĕ mĕ ducŭ la ea, la idolulŭ fericiriĭ și adorațiuniĭ mele! Aceste dorurĭ aŭ formatŭ în mine preludele poesieĭ. In adevĕrŭ m'amŭ apucatŭ sĕ facŭ versurĭ: sĕ spunŭ cu vorbe rimate iubiteĭ mele foculŭ ce mĕ consuma și imensitatea dragosteĭ ce-ĭ păstramŭ în sufletulŭ și inima mea pentru dênsa. Scrisesemŭ o duzină de acrostiche pe numele «Luxița» — căcĭ așa se numea idolulŭ meŭ — dupĕ modelulŭ uneĭ colecțiunĭ de versurĭ grecescĭ ce mĕ făcuse sĕ citescŭ maĭcă-mea. Aceste prime inspirațiunĭ ale uneĭ Muse nenorocite le scriamŭ cu o îngrijită caligrăfie pe hârtie vênătă (căcĭ hârtie maĭ de luxŭ pe atuncea nu se găsĭa), le puneamŭ într'unŭ plicŭ făcutŭ cu fórfeca, și, prin prima ocasiune ce mi se presenta, le trimiteamŭ la Con-

sulatulŭ russescŭ din Iaşĭ spre a se espedia la Bucurescĭ, la adressa eĭ, pe Podulŭ Beiliculuĭ. N'a trecutŭ însĕ multŭ şi, ducêndu-mĕ o-dată eŭ însumĭ la Iaşĭ ca sĕ-ĭ maĭ trimitŭ unŭ mănuchiŭ de acrostichide, găsescŭ la cancelaria Consulatuluĭ o scrisóre către mine. O deschidŭ cu o nerăbdare febrilă, şi..... ce sĕ veḑĭ !... tóte acrostichurile mele înapoiate ! Atuncea n'am pututŭ (aşa de multŭ mĕ prostise amorulŭ) înţelege altŭ-ceva, de cât că Luxiţeĭ nu-ĭ placŭ versurile sub forma aceea. Decĭ întorcêndu-mĕ acasă, mĕ puseiŭ sĕ scriŭ sonete, elegiĭ, ode, tóte pline de înflăcărare, repetândŭ şi respirândŭ în fie-care strofă vorbele *amorŭ*, *iubire*, *dragoste*. Dar pe când mĕ credeamŭ assiguratŭ că de astă-dată producerile museĭ mele vor fi apreciate (maĭ alesŭ că le scrisesemŭ pe hărtie albă şi subţire), m'amŭ pomenitŭ cu unŭ altŭ pachetŭ de la Bucurescĭ în care mi se înapoia iarăşĭ, cu unŭ post-scriptumŭ scrisŭ de mână femeiască (negreşitŭ a eĭ) cu următórele cuvinte : «slăbesce-mĕ, prostule !»

Vĕḑêndu-mĭ amorulŭ ofensatŭ cu atâta cruḑime, m'amŭ juratŭ că amŭ sĕ mĕ rĕsbunŭ, adressându-ĭ, când mĕ voiŭ întórce, o plóĭe de satire şi de epigrame muşcătóre. De aceea şi aşteptamŭ ca sĕ se încheĭe vacanţa maĭ curêndŭ, spre a mĕ putea întórce la Bucurescĭ, ca sĕ mĕ răfuescŭ ca Dumniaeĭ. Fatalitatea însĕ se puse în calea mea, tocmaĭ când îmĭ gătĭamŭ bagagele ! Tatălŭ meŭ cade greŭ bolnavŭ, şi maĭca mea nu voesce sĕ mĕ lasse sĕ plecŭ. Bóla tătâni-meŭ prelungindu-se până la Crăciunŭ, amŭ trebuitŭ sĕ mĕ însărcinezŭ cu direcţiunea economică, cu arăturile, cu velniţa (povarna), cu grija vitelorŭ, cu culesulŭ viilorŭ, cu administrarea în fine a tuturorŭ intereselorŭ multiple ale caseĭ. In cele din urmă, orĭ cât de desolatŭ mĕ vedea tată-meŭ că nu mĕ puteamŭ întórce la scólă, a încheĭatŭ prin a mĭ declara că se simte prea slabŭ spre a maĭ munci, şi că trebuĭe sĕ remânŭ acasă spre a conduce economia moşieĭ, singura sorginte pentru susţinerea numeróseĭ nóstre familiĭ. Trebuea sĕ accepţŭ situaţiunea, căcĭ n'aveamŭ în cotro face : consciinţa mĕ făcea sclavulŭ datorieĭ; egoismulŭ nu-şĭ putea face locŭ în inima mea.

XXVII.

Obiceiulŭ fiindŭ pe atuncea în Moldova ca boieriĭ carĭ aveaŭ fete maĭ multe sĕ dea câte-va și la călugărie, și assemine dorință repetându-se adesse-orĭ prin casă de către tatălŭ meŭ, a doua soră a mea, Smaragda, arătă, de la vêrsta de 12 anĭ, predilecțiunea de a merge la monastire. Ea fu reținută însĕ încă vre-o duoĭ anĭ, fiindŭ-că cea maĭ mare se măritase și ea trebuea sĕ ajute la menaginlŭ casseĭ. Se întêmplă ca a treĭa soră, Ana, care era și cea maĭ frumósă din tóte, sĕ cadă bolnavă de tifosŭ, după care a remasŭ surdă. Atuncea vĕdêndŭ preparativele Smaragdeĭ, ea ḑisse mameĭ că daca soră-sa se duce, și ea trebue s'o urmeze, căcĭ unŭ ângerŭ i s'a arătatŭ în visŭ care ĭ-a spusŭ că ea nu trebue sĕ se mărite. Maĭcă-mea nu voĭa, dar ea se cerea cu lacrime. In cele din urmă, fiindŭ eŭ însărcinatŭ sĕ le ducŭ la Monastirea Agapieĭ, plecaiŭ cu ele într'o trăsură numită *Brașovancă*, și cu recomanḑațiunĭ pentru o nepótă a tatăluĭ meŭ, Maica Tarefta Ursaki, călugăriță la acea monastire.

Ajungêndŭ la monastire dupĕ o călătorie de douĕ ḑile, am trasŭ la Archondaricŭ : așa se numescŭ apartamentele în care se primescŭ, se găsduescŭ și se ospetézĕ óspețiĭ ce visitézĕ monastirile. Merseiŭ cu surorile mele la Maica Ursaki (1), care conlocuĭa afară din Monastire cu o altă maică din familia Canta. Furămŭ primițĭ cu multă dragoste și afabilitate. La buna nóstră rudă aflându-se în visită o maĭcă tênĕră numită Agafia Canta, cum a auḑitŭ că mĭ-amŭ adusŭ surorile cu destinațiune

(1) Acésta maĭ târḑiŭ a ajunsŭ Stariță, și în acéstă demnitate a păstoritŭ maĭ treĭ-ḑecĭ de anĭ monastirea, cu o inteligență și o înțelepcĭune care aŭ făcut'o neuĭtată de toți ceĭ ce aŭ cunoscut'o. Mitropolitulŭ Moldoveĭ Iosifŭ, ĭĭ conferise unŭ rangŭ escepționalŭ de Armandrită, precum se și cuvenĭa înaltelorŭ eĭ merite.

ca să se călugărească, numaĭ de cât îmĭ cerù pe soră-mea cea mare ; ĭar pe cea maĭ mică, Ana, mĭ-o cerù o altă maĭcă din Varaticŭ, numită Fevronia Cuza (1), care asemine se întêmplase acolo.

Aducerea surorilorŭ mele fiindŭ unŭ evenimentŭ însemnatŭ pentru comunitatea sântuluĭ locașŭ, fiindŭ-că ele se distinaŭ a maĭ mări turma de mirese ale luĭ Christosŭ, maĭ tóte maĭcele de distincțiune alergară ca să le vadă, să le cunóscă și, la casŭ de a le vedea triste, să le încurageze. Chilia Maiceĭ Agafieĭ, la a căreĭa metanie se închinase soră-mea, era alăturĭ cu Archondaricului, cu douĕ etagiurĭ, și mobilată cu unŭ confortŭ lucsosŭ ce arăta că stăpâna era adevĕratŭ fată de boĭerŭ mare. Acésta în adevĕrŭ era fiica Mareluĭ Logofĕtŭ Neculaĭ Canta, boĭerŭ puternicŭ și influentŭ pe timpulŭ acela.

In curêndŭ cunoscuiŭ tótă societatea agapiană. Nu voiŭ ḑice tóte maicele, (căcĭ atuncea Agapia numĕra maĭ o mie), dar pe acelea care eraŭ fete de boĭerĭ, și carĭ se distingeaŭ prin crescerea și prin nobleța lorŭ. Printre acestea se putea aduna unŭ mănuchiŭ care ar fi pututŭ face onóre chĭar Paradisuluĭ luĭ Mahometŭ, daca portulŭ lorŭ cel negru nu le-ar fi destinatŭ a se face mirese ale luĭ Christosŭ. Eraŭ unele atât de frumóse, ba (Dómne értă-mĕ !) chĭar cochete, în cât, daca nu m'aș fi gânditŭ la pĕcatŭ și daca nu aș fi fostŭ inocentŭ și timidŭ (cum eram atuncea), cine scie cu câte pĕcate mĭ-aș fi împovăratŭ sufletulŭ ! Dar eată jumătate secolŭ de atuncea și încă nu pot uĭta deliciósele petreceriĭ ce am gustatŭ în cele treĭ patru ḑile cât am statŭ acolo. Ḑilele le petreceamŭ în vizite în care, pe lângă dulcéță, cafele, dejunurĭ și prânzurĭ cu care eramŭ regalatŭ, mĕ simțiamŭ scăldatŭ în ochiade fermecĕtóre și legănatŭ în visurĭ de voluptate.

De la Agapia trecêndŭ la Varatecŭ cu soră-mea Ana, acolo amŭ făcutŭ noue cunoscințe și amŭ gustatŭ noue plăcerĭ sufletescĭ, de carĭ cu mare jindŭ amŭ fostŭ nevoitŭ să mĕ despartŭ.

(1) O mătușă a fostuluĭ Domnŭ Cuza.

XXVIII.

Intorcêndu mĕ spre casă, m'amŭ opritŭ la unŭ hanŭ, numitŭ Rateşulŭ lui Cuza, ca sĕ resuflu caiĭ şi sĕ mănâncŭ. In sala de cârciumă se auḑĭa sbîrnăitulŭ uneĭ cobze, care acompania douĕ vocĭ, una de bărbatŭ şi alta de femeĭe, şi cari cântaŭ alternativŭ câte o strofă de cântece de jale. Eşiiŭ din camera unde stamŭ de mâncamŭ, şi mĕ uitaiŭ sĕ vĕḑŭ pe ceĭ ce cânta, fiindŭ-că melodiea ce ascultasemŭ mĕ încântase. Vĕḑuiŭ că cobzarulŭ era unŭ ţiganŭ orbŭ şi ciupitŭ de vĕrsatŭ, ĭar vocea de femeĭe care-lŭ însoţĭa era a uneĭ persóne ce nu părea a avea maĭ multŭ de 17 anĭ, şi care, cum mĕ vĕḑŭ mĕ fixà într'unŭ modŭ aşa de curiosŭ, ca cum cum ar fi căḑutŭ în extasă.

Fără a intra înlăuntru, unde eraŭ maĭ mulţĭ ómenĭ de rêndŭ, chemaiŭ pe hangiŭ şi-lŭ întrebaiŭ de unde e lăutarulŭ acesta. Mi se spuse că e unŭ ţiganŭ din Cordun (1) care se hrănesce cântândŭ prin sate cu fiica sa. Mĕ trăseĭŭ în camera mea, aşteptândŭ sĕ mănânce caiĭ grăunţele, ca apoĭ sĕ plecŭ. Auḑulŭ meŭ însă nu putea sĕ rĕmâĭe indiferentŭ la musica ce asculta, maĭ alesŭ că din ce în ce se făcea maĭ simpatică, maĭ duiósă şi maĭ răpitóre. Nu trecù multŭ, şi musica încetà ; ĭar la uşa camereĭ mele vĕḑuiŭ arătându-se cobzarulŭ cu fiica sa. Scoseiŭ unŭ sorcovĕţŭ şi dedeiŭ bĕtrânuluĭ. Atuncea se puse sĕ maĭ cânte ceva anume pentru mine. De astă dată cântà fata singură, uĭtându-se ĭar fixŭ la mine. Atuncĭ amŭ observatŭ că nu era urîtă : părea a fi din némulŭ celorŭ carĭ se chĭamă vătraşĭ ; albă la faţă, cu ochiĭ verḑĭ, genele lungĭ, sprincenele şi pĕrulŭ negri, o mustăcióră pronunţată, gură perfectă, nasulŭ arcatŭ,

(1) Aşa numesce poporulŭ din Moldova provinciile de peste frontieră precum Bucovina, saŭ Transilvania. Vorba probabilŭ e formată de la *cordonŭ*, saŭ linia de graniţă.

figura ovală, mânele și piciórele minuscule. Dar pe când eŭ mĕ uĭtamŭ la amănuntele figureĭ și corpuluĭ eĭ, ea cânta din ce în ce maĭ duĭosŭ, din ce în ce maĭ sentimentalŭ, așa că, când îmĭ reurcaiŭ privirile la ea, vĕḑuiŭ că din ochiĭ eĭ picuraŭ lacrime șiróĭe. Nu cutezaiŭ s'o întrebŭ de ce plânge: întêiŭ fiindŭ-că era tată-sĕŭ de față, și alŭ doilea fiindŭ-că mĕ credeamŭ datorŭ sĕ respectezŭ sentimentele póte dureróse ale vre-uneĭ passiunĭ secrete. Dar fiindŭ-că eŭ, și la tinerețe și la bĕtrânețe, n'amŭ pututŭ sĕ vĕdŭ lacrime fără a mĕ înduĭoșa, mĕ simțiiŭ, cu mare rușine, cu lacrimele pe obrazŭ. Din fericire vizitiulŭ mĕ anunță că caiĭ sunt gata, și amŭ trebuitŭ sĕ punŭ capĕtŭ sensibleriеĭ mele absurde. Intinseiŭ încă unŭ sorocovĕțŭ bĕtrânuluĭ cobzarŭ și mĕ urcaiŭ în trăsură. Tatălŭ cât și fata îmĭ sărutară mâna. După ce plecaiŭ, mĕ siliĭ sĕ nu mĕ maĭ uĭtŭ către cântărĕță, cu tóte acestea mi sĕ părea că căutăturile eĭ mĕ urmăriaŭ, și că ele se înfigeaŭ în spinarea mea ca nisce săgețĭ răpedite.

XXIX.

Intr'una din ḑile, către séră, maĭcă-mea se duse, ca după obiceiŭ, sĕ visiteze grădina de zarzavaturĭ, ce o aveamŭ de la vale de livedea de prunĭ. Acolo era căsuța unuĭ țiganŭ bĕtrânŭ, a căruĭa femee mĕ dădăcise, și care acuma era ca păḑitor al grădineĭ. Pe când bĕtrânulŭ culegea castravețĭ verḑĭ, cu care sĕ regaleze pe copiiĭ ceĭ micĭ carĭ se luase dupĕ mama, ea auḑi sbîrnăitulŭ uneĭ cobze. Intrĕbă cine este. Bĕtrânulŭ ĭĭ respunde că a datŭ ospitalitate unuĭ orbŭ lăutarŭ. Maĭca mea, curiósă de a vedea și a asculta unŭ aseminea rapsodŭ, care-ĭ aducea amintea de istoria luĭ Omerŭ, ḑise sĕ i-lŭ aducă. Venĭ orbulŭ, adusŭ de fiică-sa. Când i a spusŭ că și fata cântă cu tatălŭ eĭ, maĭcă-mea, care și ea însăși era cântărĕță și nu maĭ auḑise până atuncea o lăutărésă, plină de curiositate, o puse sĕ cânte. Vocea puternică și armonióză a feteĭ resunândŭ până în satŭ, în curêndŭ se adunară o mul-

ţime de femeĭ şi copiĭ ca sĕ o asculte. Maĭcă mea simţĭ nu numaĭ plăcere, dar şi simpatie; de aceea, când s'a întorsŭ acasă, a spusŭ feteĭ ca sĕ vie la curte, unde va primi tainŭ de făină de păpuşoiŭ cât va sta în satulŭ nostru. Ea mulţămĭ, ĭar a doua dĭ, însoţită de dădaca mea, venĭ la Curte. Eŭ cum o vĕdŭĭŭ, o recunoscuĭŭ. Cum a datŭ cu ochiĭ de mine, ea şĭ-a făcutŭ cruce şi a remasŭ uĭmită privindu-mĕ. Era în cămaşă albă cusută cu altiţe, prin care sĕ străvedea talia, sînulŭ şi tóte formele corpuluĭ eĭ voluptosŭ. De la brâŭ în josŭ, avea unŭ felŭ de fotă de lână colorată. La gâtŭ purta o salbă de banĭ de argintŭ de diferite mărimĭ, monete din diferite ţerĭ.

— Cum te chĭamă, fată?

— Anca.

— Tu escĭ aceea care te-amŭ vĕdutŭ acum o sĕptămână, mi se pare, la Rateşulŭ luĭ Cuza?

— Eŭ.

— Mĕ cunoscĭ?

— Sĕ póte sĕ te uĭtŭ?

— Aĭ sĕ staĭ multŭ aicea?

— Până mĕ veţĭ goni.

— Cu tatălŭ tĕŭ escĭ?

— Cum l'aşĭ putea lăsa singurŭ?

— Sĕ ḑicŭ sĕ-ţĭ dea tainulŭ. Vino încóce.

O chemaiŭ la celaltŭ capĕtŭ al galerieĭ. Strigaiŭ pe chelariŭ, şi-ĭ ordonaiŭ ca în tóte ḑilele sĕ dea feteĭ câte douĕ mertice de făină. Când fata eşĭ din hambarŭ cu tăgârţa cu făină, douĕ din surorile cele micĭ ĭĭ eşiră înainte, o luară cu ele spre a o duce în casă pe din dosŭ, şi o puseră sĕ le cânte, ceea ce ea essecută cu mare plăcere. Când eşi din casă, se oprĭ pe pragulŭ uşeĭ spre a mĕ privi. Eŭ eramŭ în balconŭ ocupatŭ cu cercetarea unorŭ compturĭ, aşeḑatŭ la o masă de scrisŭ. Vĕḑênd'o pironită în locŭ, întorseiŭ capulŭ spre ea. O vĕḑuiŭ uĭtându-se ĭarăşĭ la mine cu ochiĭ lăcrămaţĭ.

— Ce aĭ, Anco?

— Nimica.

— Vreĭ ceva ?
— Nimica.
— Parcă plângĭ : de ce ?
— Sciŭ eŭ !
Plecă.

XXX.

Maĭ tótă vara ţiganca cântăréţă a petrecutŭ în satulŭ nostru. Maĭ la tóte lucrările câmpuluĭ, la praşilă, la secere, la trierŭ, o vedeamŭ înlocuindŭ pe câte cine-va din muncitorĭ, pentru o plată óre-care.

Când nu găsĭa însĕ de lucru, şi maĭ alesŭ în ḑile ploĭóse, venĭa la curte, unde cu mare plăcere îşĭ găsĭa ocupaţiune la lucrările manuale. In casa părintéscă era o cameră destinată pentru lucru : acolo surorile mele cele maĭ marĭ, assistate de 4—5 fete de ţiganĭ, pe gherghefurĭ întinse, brodaŭ cearşafurĭ, feţe de perine, prosópe, şi alte pânḑeturĭ, dupĕ moda de atuncĭ. Anca, care, în scóla de la Bistriţa, se perfĕcţionase în asemenea lucrărĭ, se părea măĭéstră. Maĭcă-mea nu sciea cum sĕ-ĭ mulţămĭască vĕḑêndŭ că ea era în stare sĕ dea chiar lecţiunĭ la lucrările manuale, pentru care făcea modelurĭ admirabile. De aceea totŭ-d'a-una când o vedea lucrândŭ cu degetele eĭ fine şi delicate, carĭ păreaŭ a fi făcute anume pentru lucrărĭ de artă, ĭĭ ḑicea totŭ-d'a-una : «De gĕba, Anco, ne amăgescĭ tu spuindu-ne că escĭ ţigancă... nu, nu se póte sĕ fiĭ ţigancă !» Iar Anca rîḑêndŭ, susţinea că e ţigancă, că a crescutŭ sub cortŭ şi că scie ţigănesce maĭ bine ca românesce.

Anca venĭa cu preferinţă acolo unde afla că viŭ şi eŭ. Atuncea, îndată ce mĕ vedea, cu acelaşĭ focŭ mĕ privĭa şi aceleaşĭ lacrime picuraŭ din ochiĭ eĭ ; ĭar când mĕ depărtamŭ, o auḑiamŭ cântândŭ ca o privighetóre. Intrigatŭ în cele din urmă despre acésta, ḑisseiŭ dădaceĭ mele, la care ea găzduia, sĕ o ispitéscă ca sĕ afle pentru ce se uită ea cu aşa focŭ la mine

și lăcrimézā. Acésta îmĭ aduse respunsŭ că numaĭ mie are sĕ-mĭ spue ea o-dată dorulŭ care o arde și o chinuesce.

Intr'o di, spre séră, întorcêndu-mĕ de la câmpŭ, mĕ decidŭ a mĕ oprì la unŭ șipotŭ ce sciamŭ că este nu departe de drumŭ, spre a-mĭ potoli setea, sciindŭ că acolo apa este fórte bună. Acestŭ șipotŭ, cam depărtatŭ de satŭ, se afla într'o văgăună, saŭ surpătură de malŭ, și nu se vedea de cât când te apropiaĭ. Anca, desbrăcată ca Eva, se scălda la șipotŭ, al căruĭa murmurŭ o făcea sĕ nu audă pașiĭ caluluĭ meŭ: cum o vĕdŭiŭ, fără a descăleca, mĕ opriiŭ pe locŭ. Aveamŭ înaintea ochilorŭ unŭ spectacolŭ ce nicĭ prin visurĭ nu vĕdusemŭ până atuncea: unŭ corpŭ de o frumusețā, pentru care așĭ fi doritŭ sĕ amŭ încă o sută de ochĭ pentru ca sĕ-l potŭ maĭ bine admira. Intr'unŭ momentŭ când voia sĕ facă ca sĕ-ĭ curgă apa pe spinare, rădicândŭ ochiĭ, mĕ vĕdù, sloboḍì unŭ țipetŭ și puse mânele crucișŭ ca sĕ-și copere sînulŭ și ochiĭ. Atuncea amŭ datŭ pintenĭ caluluĭ și amŭ fugitŭ, mustratŭ de cugetŭ că amŭ assitat la scăldătórea uneĭ fete, a căreĭa pudóre mi se părea că amŭ insultat'o cu privirile mele. A doua ḍi venindŭ la ora când îșĭ primĭa tainulŭ, se întêmplase sĕ mĕ aflu în calea eĭ: ea puse mâna la gură și trecù pe lângă mine fără a mĕ privi. Pentru prima óră, nu-ĭ vedeamŭ căutăturile. Apoĭ intrà pe din dosŭ în casă la maĭcă-mea, care, ca totŭ-d'a-una când o vedea, o punea sĕ-ĭ cânte și-ĭ dăruĭa câte ceva. Peste o oră plecândŭ ca sĕ mérgă la gazda eĭ, și avêndŭ a traversa via, mĕ găsesce la unŭ butucŭ alegêndŭ și culegêndŭ strugurĭ, carĭ începuseră a se pârgui. O chemaiŭ și-ĭ oferiiŭ și eĭ. După câte-va întrebărĭ banale, îĭ spuseiŭ că mi s'a părutŭ prea frumosŭ corpulŭ eĭ. Ea îmĭ sărută mâna, apoĭ apucând'o cù amêndouĕ mânele eĭ, o lipì de partea inimeĭ eĭ, care o simțiiŭ bătêndu-se grozavŭ; ĭar în ochiĭ eĭ ĭarăși amŭ vĕdutŭ lacrime.

— Ce aĭ? escĭ bolnavă, Anco?

— Da; și voiŭ fi cât voiŭ trăi.

— Pentru ce?

— Of! bine că te-o adusŭ Dumnedeŭ, ca sĕ-ți spunŭ D-tale.

— Ce este?

— Trupulŭ acesta, care ți s'a părutŭ frumosŭ, a fostŭ ursitŭ sĕ fie fericitŭ. Amŭ iubitŭ, și... numaĭ treĭ ḑile amŭ trăitŭ cu elŭ! Eată foculŭ meŭ!

— De unde era elŭ!

— Din cetatea Bistrițeĭ, de peste Cordun.

— Și ce s'a făcutŭ?

— A muritŭ!... Unŭ altŭ flăcăŭ, care de douĭ anĭ mĕ curteniă, găsindu-mĕ în brațele luĭ, l'a ucisŭ pĕtrunḑêndu-ĭ inima cu cuțitulŭ! Sunt unŭ-spre-ḑece lunĭ.... De aceea mĭ-amŭ luatŭ lumea în capŭ, trăindŭ cu cerșitulŭ împreună cu tatălŭ meŭ.

— Dar ucigașulŭ?

— A fostŭ prinsŭ, judecatŭ și spânḑuratŭ, ĭară eŭ amŭ rĕmasŭ cu inima sdrobită!

— Mare nenorocire, Anco. Dar tóte-sŭ trecĕtóre pe lumea asta: va trece și dorulŭ tĕŭ. Acuma voiŭ sĕ te rogŭ de unŭ lucru: când te veĭ maĭ uita la mine, sĕ nu plângĭ. Asta îmĭ face rĕŭ, căcĭ lacrimele mĕ înduĭoșézĕ; mĕ facŭ tristŭ. Te rogŭ nu maĭ plânge.

— Nu potŭ.

— De ce?

— Pentru că a datŭ Dumnedeŭ de semenĭ cu elŭ, ca douĕ picăturĭ de rouă. Când te vĕḑŭ, pare că lŭ vĕḑŭ pe elŭ. Când te uiți la mine, pare că mĕ privesce elŭ!.... sprincenele, mustăcióra, buzele, capulŭ, pĕrulŭ, trupulŭ... Of!.... Of!.... tocmaĭ elŭ!...

— Eĭ, bine, tocmaĭ de aceea ḑicŭ că trebuĭ sĕ-ți trécă dorulŭ. Liniștesce-te, nu maĭ plânge. Cine scie? Póte veĭ găsi un altŭ ursitorŭ care sĕ-ĭ semene și de a căruia inimă sĕ te poți lipi. Escĭ tênĕră și frumósă; o sĕ ți găsescĭ noroculŭ.

— Dumnedeŭ scie. Până atuncea amŭ o ferbinte rugăminte.

— Spune.

— Sĕ nu ne goniţĭ. Sĕ ne lăsaţĭ sĕ maĭ stămŭ pe aicea, pre cât ne putemŭ scóte pânea de tóte ḑilele. Duminicele şi serbătorile ne ducemŭ prin satele vecine, de câştigămŭ câte ceva pe la cârcĭume ; în ḑilele de lucrătóre, totŭ găsescŭ pe aicĭ de lucru pe la ómenĭ. Apoĭ câştigulŭ celŭ maĭ mare, pentru sufletulŭ meŭ, numaĭ aicĭ îl potŭ afla.

— Cum ?

— Ce mĕ maĭ întrebĭ ?... te vĕdŭ... étă câştigulŭ meŭ ! Şi ce-mĭ vorbescĭ d ta de altulŭ ?... unde aşĭ găsì unŭ altulŭ care sĕ-ţĭ semene ?... apoĭ ce ? daca sórta m'a făcutŭ ţigancă, óre ţigancă sunt ?... Eŭ singură nu sciŭ...

— Ce ţelŭ ? te îndoïescĭ despre némulŭ tĕŭ ? Dar tatălŭ tĕŭ ?...

— Tatălŭ meŭ ? Sciŭ eŭ cine-ĭ ? Orbulŭ, nu e tatălŭ meŭ. Îl numescŭ ast-ţelŭ, ţiindŭ-că, dupĕ mórtea mameĭ mele, elŭ m'a crescutŭ, şi de la elŭ amŭ învĕţatŭ sĕ cântŭ. Dar maĭcămea mereŭ îmĭ spunea că nu e tatălŭ meŭ : aci ḑicea că m'a cumpĕratŭ de la nisce trecĕtorĭ pe unŭ coreţŭ de făină, aci că m'a făcutŭ cu unŭ ofiţerŭ némţŭ, aci cu unŭ grafŭ Ungurŭ. D-ḑeŭ singurŭ scie din ce sânge mĕ tragŭ. Dar... facă-se voia luĭ ! D-vóstră sĕ trăiţĭ !

— Nu aĭ nicĭ o grijă, Anco. Nimenĭ nu te va gonì de aicĭ ; maĭ alesŭ că maĭcă-mea ţine multŭ la tine. La orĭ-ce nevoïe, sĕ năzuescĭ la casa nóstră. Eŭ te voiŭ ajuta totŭd'a-una cu ce voiŭ putea Cere-mĭ orĭ-ce credĭ că ţi-aşĭ putea da.

— Sĕ fie adevĕratŭ !?

— Prea adevĕratŭ.

— Sĕ-ţĭ cerŭ ?

— Cere.

— Dă-mĭ voïe sĕ mĕ mângâiŭ, luându-ţĭ o sărutare.

— Bine, ḑiseiŭ, fără a cugeta la consecinţe.

La aceste verbe, Anca se răpeḑì cu unŭ gestŭ de nebună, mĕ luà de gâtŭ, îşĭ înfipse buzele pe gura mea, şi, într'unŭ sărutatŭ lungŭ şi neîntreruptŭ urmatŭ de convulsiunĭ spasmo-

tice, simțiiŭ că leșină în brațele mele. Mĕ scuturaiŭ de clestele brațelorŭ eĭ: o vĕduiŭ că cade josŭ fără simțirĭ... mĕ speriaĭ închipuindu-mĭ că a muritŭ, și amŭ rupt'o de fugă.

XXXI.

Imprudența de a permite întristateĭ cântărețe sĕ se mângăĭe cu persóna mea a fostŭ fatală. Îndată pare că amŭ recunoscutŭ greșéla mea. Buzele Ancăĭ, puse în contactŭ cu ale mele, restpândiră în totŭ corpulŭ meŭ nisce sensațiunĭ neînțelese. Din tălpĭ și până în creștetŭ, sângele se urca și se cobora în mine cu o ĭuțélă nespusă. Peste nópte n'amŭ pututŭ dormi: șiróĭe de sudorĭ, aci recĭ ca ghĭața, aci fierbințĭ ca foculŭ, curgeaŭ de pe fruntea mea. Mĕ credeamŭ vrăjitŭ. Mĕ simțiamŭ bolnavŭ. Până în ḑiuă amŭ chematŭ pe maĭcă-mea, și 'ĭ-amŭ spusŭ totulŭ. Ea trimise și chĭemă pe țiganca care mĕ dădăcise, ca sĕ-mĭ descânte de deochĭŭ ca alte dățĭ. Cum o vĕḑuiŭ, o întrebaiŭ daca Anca e sănătósă. Imĭ rĕspunse că de când ĭ-amŭ datŭ strugurĭ, e maĭ veselă și maĭ sglobie; că nu vorbesce de cât despre mine, și cântă maĭ frumosŭ de cât tot-d'a-una.

— Se înțelege, ḑisseiŭ eŭ. Ea cântă; ea e veselă, fiindŭ-că m'a fermecatŭ, fire-ar a draculuĭ!

— A... șa! cum se póte sĕ credĭ una ca acésta? sĕ-țĭ facă rĕŭ, ea, carĭ s'ar da și în focŭ pentru D-ta?

— De ce dar m'a durutŭ capulŭ? De ce-mĭ arde corpulŭ și sufletulŭ? Ce amŭ?

— Eŭ nu sciŭ, dar sunt sigură că dacă te-ar descânta ea, țĭ ar trece.

— Cum! Scie ea sĕ descânte?

— Tóte țigancele sciŭ.

— Dacă te prinḑĭ tu că nu mĭ-a face farmece și că scie sĕ descânte de deochiŭ, spune-ĭ sĕ vie, sĕ vie maĭ curêndŭ!

Peste câte-va minute intră la mine bĕtrâna aducêndu pe

Anca, care venise să și ĭea tainulŭ. Acésta, cum mĕ vĕḑu, mĕ întrebà ce amŭ.

— Tu trebue sĕ sciĭ ; eŭ credŭ că tu mĭ-aĭ făcutŭ ceva farmece.

— Nu sciŭ dacă eŭ ți-amŭ făcutŭ D-tale, saŭ D-ta mie ; căcĭ de când te-amŭ vĕḑutŭ, pace nu maĭ are sufleţelulŭ meŭ.

— Dacă sciĭ, descântă-mĭ.

— Îți voiŭ descânta cum sciŭ eŭ : nu încetŭ ca babele de aicĭ, ci tare, în gura mare. — Atuncĭ vocea eĭ cea argintie începù sĕ resune, neteḑându-mĭ uşurelŭ fruntea cu degetele eĭ :

«Frunză verde grâŭ în spicŭ,
Sĕ descântŭ, dar cum sĕ ḑicŭ ?
Scie numaĭ Dumneḑeŭ
Că bolnavă sunt totŭ eŭ.
Sărmănica inimióră
Simţŭ că 'n mine o sĕ móră.
Sĕrmănelulŭ sufleţelŭ,
O sĕ sbóre, vaĭ de elŭ !
De-ar muri şi de-ar sbura,
Póte m'aşĭ maĭ alina ;
Căcĭ aĭ crede 'n dorulŭ meŭ
Că în sfântulŭ Dumneḑeŭ ;
Căcĭ eŭ nu voiŭ sĕ trăĭescŭ
De cât ca sĕ te iubescŭ.»

— Maĭ cântă, maĭ cântă, strigaiŭ când ea încetà. Dar când mĕ uĭtaiŭ la figura eĭ şi o vĕḑuiŭ cu ochiĭ lăcrămaţĭ : Iar plângĭ ? Pentru ce ?

— Pentru ca sĕ te facĭ sănătosŭ ; mĕ rogŭ luĭ Dumneḑeŭ cu lacrimĭ.

— Cântarea ta îmĭ face bine. Maĭ cântă.

Nu maĭ ţinŭ minte ce şi cum mĭ-a maĭ cântatŭ, dar sciŭ că m'a încântatŭ, şi m'amŭ creḑutŭ atâtŭ de bine descântatŭ, în cât dupĕ aceea adesse-orĭ fără sĕ mĕ dóră capulŭ ḑiceamŭ

că mĕ simţŭ deochĭatŭ, pentru ca sĕ mĭ aducă pe Anca sĕ-mĭ maĭ descânte.

Sciŭ că Anca, vĕdêndŭ că-ĭ tolerezŭ slăbiciunea, s'a aruncatŭ cu o passiune fiorósă asupra inocenţeĭ mele virginale. Sciŭ că Anca, în tóte ḑilele cântându-mĭ şi vĕrsându lacrime pe genuchiĭ meĭ, m'a făcutŭ a vedea ce este amorulŭ adevĕratŭ. Sciŭ că Anca, prin poetica sa iubire, a săditŭ potŭ ḑice, în sufletulŭ meŭ sentimentulŭ poesieĭ. Sciŭ că Anca, ţigancă şi vagabondă cum era, prin delicateţa sentimentelorŭ şi manierelorŭ sale, prin îngrijirea ce da figureĭ şi corpuluĭ eĭ, se părea că în tóte ḑilele se făcea maĭ graciósă şi maĭ voluptósă, îmĭ proba că în vinele eĭ curgea unŭ sânge maĭ nobilŭ şi o origină maĭ alésă de cât aceea ce o afişa. Sciŭ că Anca, apreţuindŭ condiţiunea eĭ în faţă cu a mea, douĭ anĭ de ḑile cât a statŭ în satulŭ nostru, n'a divulgatŭ relaţiunile nóstre furişate către nimenĭ. Sciŭ în fine că Anca m'a făcutŭ sĕ comitŭ cea din urmă neroḑie a copilărieĭ mele, şi celŭ de'ntêiŭ episodŭ din romanţulŭ tinereţeĭ mele, despre care voiŭ fi silitŭ a vorbi maĭ departe.

XXXII.

La 1842 maĭcă mea era pentru a optŭ-spre-ḑecea óră grea Cu cât se apropia de timpulŭ uşurinţeĭ, cu atâta părea a avea presimţirĭ funeste. Incepù dar a se prepara, ca bună creştină şi mumă. Incepù a da instrucţiunĭ suroreĭ mele ceĭ maĭ marĭ, care, după un anŭ de căsătorie perḑêndu-şĭ bărbatulŭ prin mórte, trăĭa ca vĕduvă la casa părintéscă. Surorilorŭ celorŭ maĭ micĭ le spuse că, cât voruŭ trăi, sĕ asculte de mine. Prescrise cum sĕ se distribue lucrurile şi puţinele scule ce avea. Cu mine avù o lungă conferinţă, în care mĕ povăţuì ce sĕ facŭ în viitorŭ pentru surorĭ, maĭ alesŭ cândŭ ar rĕmânea fără avere şi protecţiune; a terminatŭ anunţându mĕ că maĭ are a-mĭ spune ceva, dar aceea va fi consiliulŭ celŭ din urmă ce va avea a-mĭ da. Inţelegêndŭ însĕ că ceea ce voĭa sĕ-mĭ

céră are sĕ mĕ coste, totŭ hesità maĭ multe ḑile. Când o rugamŭ sĕ mĭ spue, ea îmĭ dicea că acésta va fi ultima eĭ vorbă cu mine.

In fine durerile facereĭ începêndŭ, mĕ chĭemà la căpĕtêĭulŭ eĭ și, dupĕ ce depărtà pe toţĭ din cameră, îmĭ ḑisse:

«Pentru binele și viitorulŭ tĕŭ, nu face sĕ-ţĭ legĭ vĭaţa de o ţigancă. Caută și te desfà de Anca. Pên' acuma, amŭ sciutŭ a face ca sĕ nu ajungĭ de svonulŭ publicŭ. Dă-ĭ drumulŭ; și când veĭ găsi o partidă bună, însóră-te.»

Promisseiŭ că voiŭ urma consiliulŭ eĭ, considerându-lŭ ca unŭ oracolŭ.

Dupĕ douĕ ḑile de agonie, móșa din satŭ care o assista de clară că facerea este grea, tatălŭ meŭ mĕ trimise cu trăsura cu patru caĭ ca sĕ aducŭ pe doctorulŭ de la Hușĭ, cunoscutŭ ca mamosŭ. Cale de patru poște o făcuiŭ în șése ore. Doctorulŭ aflându-se bolnavŭ, îmĭ declarà că nu póte merge, dar îmĭ dete nisce medicamente. A doua ḑi diminéța amŭ fostŭ înderĕptŭ. Era însĕ prea tĕrḑiŭ! Biata maĭca mea sucombase! Casa tótă urla de bocete, la carĭ se adăogiră și ale mele!

Mórtea maĭceĭ mele m'a făcutŭ sĕ cunoscŭ ce este adevĕrata durere și sĕ portŭ jalea pentru perderea uneĭ fiinţe iubite. Mulţĭ anĭ amŭ plâns'o; căcĭ nu puteamŭ sĕ-mĭ aducŭ aminte de figura eĭ cea dulce, de ochiĭ eĭ ceĭ frumoșĭ albastri, de surîsulŭ eĭ încântătorŭ, de vocea eĭ argintie, de nobleţea manierelorŭ și sentimentelorŭ eĭ, fără sĕ uĭtŭ amorulŭ ce-mĭ păstra și siguranţa cu care preḑicea viitorulŭ meŭ.

Dupĕ ce mĕ desmeticiiŭ ceva de durerile ce mĕ copleșiseră, readunându mĭ minţile, mĭ amŭ pusŭ înainte datoriile și sarcinele ce mĕ apĕsaŭ dupĕ promissiunile ce dădusemŭ maiceĭ mele. Aveamŭ înaintea mea o familie din cele maĭ grele: aveam 10 surorĭ și 3 fraţĭ, de carĭ trebuea sĕ îngrijescŭ ca unŭ al douilea părinte, maĭ alesŭ că bĭetul tatălŭ meŭ părea zăpăcitŭ de greutatea nevoilorŭ.

XXXII.

Amŭ trebuitŭ sĕ începŭ cu sacrificarea plăcerilorŭ mele. Chemaiŭ pe Anca și-ĭ declaraiŭ că, după jurămêntulŭ ce făcusemŭ maĭceĭ mele, trebuea sĕ se ducă de pe la noĭ. Ea de o-cam-datădă îngălbenì, mĕ făcù sĕ-ĭ maĭ repetŭ cele din urmă cuvinte, apoĭ rîse cu hohotŭ și căḑù din picióre leșinată. Veniră surorile mele lângă ea, o stropiră cu apă și o deșteptară. Atuncea ea le spuse că ĭ-a venitŭ rĕŭ din causă că tată-sĕŭ voesce sĕ se întórcă în țéra unguréscă. Toțĭ din casă plânseră, fiindă-că pe toțĭ ĭĭ desfătase atâta timpŭ cu cântecele eĭ. Apoĭ săru'ândŭ mâna la toțĭ, eșĭ cântândŭ :

«Haide, suflete, cu mine :
Lasă 'n urmă foculŭ tĕŭ.
Căcĭ în lacrimĭ și suspine
M'am ursitŭ sĕ trăescŭ eŭ.
Haide, dorule, departe,
Sĕ căṭamŭ ca sĕ găsimŭ
Mângâĭere 'n altă parte,
Saŭ de jale sĕ murimŭ !»

Sguduitŭ până în fundulŭ inimeĭ de cruḑimea cu care am congediatŭ acéstă poetică ființă, care m'a ĭubitŭ atât de multŭ și care mĕ părăsĭa cu o resignațiune atât de angelică, simțindŭ că-mĭ curgeaŭ lacrimele șiróĭe fără sĕ le potŭ oprì, amŭ datŭ fuga de vale la casa Dadaceĭ mele unde ea găsduĭa, decisŭ ca s'o oprescŭ. A fostŭ însĕ cu neputință.

«Trebuĭ sĕ te lasŭ, ḑisse ea. Nu voiŭ supĕra sufletulŭ cocóneĭ, Dumneḑeŭ s'o ĭerte !»

Puseiŭ în mâna bĕtrânuluĭ orbŭ o pungă cu o sută leĭ, ĭar pe buzele Ancăĭ o lungă și focósă sărutare, cu care a plecatŭ cântândŭ ĭarășĭ cânteculŭ eĭ de susŭ.

1838 Martie.

DIN TINERETE

DIN TINEREȚE

I.

Până la etatea maiorității, amŭ trăitŭ și amŭ lucratŭ sub direcțiunea tatăluĭ meŭ; rare orĭ, sub scutulŭ de dragoste al mameĭ mele, îmĭ permiteamŭ a mĕ emancipa și a face lucrurĭ neaprobate de dênsulŭ. Acuma venise timpulŭ când credeamŭ că mi se cuvenĭa a mĕ emancipa. Tatălŭ meŭ însĕ fărŭ a considera că nu maĭ eramŭ copilŭ și că trebuea sĕ asculte și avisulŭ meŭ, din contra din ḑi în ḑi se arăta maĭ nătângŭ: voĭa a face tóte după capriţulŭ sĕŭ, și contraria orĭ-ce părere saŭ idee manifestamŭ relativŭ la sórta intimă a familieĭ, care mĕ interesa maĭ tare ca orĭ-ce.

Cu vre-o duoĭ anĭ înainte, voindŭ a regula sórta surorilorŭ date la călugărie, a găsitŭ cu cale sĕ le ĭea de la Monastirile cele marĭ unde le așeḑasem, și sĕ le mute la schiturĭ maĭ micĭ și maĭ apropiate de moșia nóstră. Decĭ uneĭa îĭ făcù chilie la Giurgenĭ, în districtulŭ Romanuluĭ, ĭar alteĭa la Bogḑănița, în districtulŭ Tutoveĭ. Apoĭ după mórtea maĭceĭ mele, a voitŭ sĕ maĭ dea patru fete la călugărie, ceea ce eŭ nu voĭamŭ a aproba. Din acéstă causă, și altele care e de prisosŭ a le maĭ memora, aŭ venitŭ neințelegerĭ între noĭ. Vĕḑendŭ acésta, într'o ḑi ĭ-amŭ declaratŭ că eŭ nu maĭ stau acasă, că mĕ voiŭ duce la Iași, pentru ca sĕ caulŭ saŭ sĕ intru în vre-o scólă, saŭ sĕ îmbrățișeḑŭ cariera funcțiunilorŭ.

II.

Tatălŭ meŭ atuncea, departe de a se opune, mĭ-a destinatŭ în plină possessiune via de la Valea-Adâncă, de lângă Iaşĭ, douĕ camere în casele ce le aveamŭ lângă sântulŭ Nicolae celŭ Săracŭ, şi douĭ băĭeţĭ de ţiganĭ spre a mĕ servi. Apoĭ aducêndu-mĕ elŭ însuşĭ la Iaşĭ, merse cu mine la Spatarulŭ Vasile Pogorŭ, care era Directoru Departamentuluĭ Dreptăţiĭ, presentându-mĕ şi arătându-ĭ dorinţa mea de a căpĕta vre-o funcţiune. Ca unulŭ care cetisemŭ Henriada luĭ Voltaire, tradusă de acestŭ importantŭ personagiŭ, mĕ dusesemŭ cu entusiasmŭ la elŭ, sigurŭ fiindŭ că ómeniĭ carĭ facŭ versurĭ — saŭ aşa ţicêndŭ poeţiĭ — trebuĭ sĕ fie bunĭ, blânţĭ, veselĭ şi espansivĭ. Nu sciŭ de ce, dar aşa credeamŭ eŭ că trebuĭ sĕ fie ceĭ ce se ţicŭ fiiĭ Muselorŭ, carĭ se inspiră de Apolon şi caută rime pe sub cóstele Olimpuluĭ.

In contra aşteptăriĭ mele însĕ, viitorulŭ meŭ superiorŭ, departe de a mĕ încânta, la prima aparenţă mi s'a părutŭ maĭ indigestŭ de cât versurile Henriadeĭ. Posacŭ, posomoritŭ, gravŭ, seriosŭ, atâta mi se părŭ de antipaticŭ, în cât ĭmĭ veniă sĕ lasŭ la elŭ pe tatălŭ meŭ şi s'o rupŭ de fugă. M'a întrebatŭ ce carte sciŭ, unde amŭ învĕţatŭ şi daca scriŭ bine. Rĕspunseiŭ cum mĕ pricepuiŭ, apoĭ se puse de scrise pe o bucăţică de hârtie ceva, şi acea hârtie dând'o tatăluĭ meŭ, ĭĭ ţise sĕ mĕ ducă la Căminarulŭ Dumitraki Cornea, care era capŭ de divisiune, saŭ *şef de secţie*, cum se ţicea pe atuncea.

Acestŭ personagiŭ era cu totulŭ de altă natură: veselŭ, surîdĕtorŭ, glumeţŭ, după ce a îmbrăţişatŭ pe tatălŭ meŭ, pe mine m'a sărutatŭ părintesce şi mĭ-a spusŭ că, numaĭ sĕ fiŭ aplicativŭ, şi va face tóte chipurile ca sĕ mĕ înainteze, adăogêndŭ că suntemŭ şi ceva rude, saŭ *cimotiĭ*, cum se ţice la Moldova. Decĭ mĕ dete sub ordinile Stolonacealniciloru (capĭ de biuroŭ) sĕĭ Mataki Lupu, şi G. Papafilŭ, carĭ la rêndulŭ lor

mĕ puserĕ în comunicaţiune cu alţĭ copistĭ, cu carĭ trebuea sĕ conlucrezŭ.

Eată-mĕ căpĕtuitŭ şi intratŭ într'o viéţă cu totulŭ nouă, în care a trebuitŭ sĕ facŭ atâtea esperienţe şi sĕ încercŭ atâtea decepţiunĭ!

III.

Nu scieamŭ de amŭ léfă saŭ nu. La capĕtulŭ luneĭ însĕ mĕ pomeniiŭ chĭematŭ în cabinetulŭ Directoruluĭ, care mĕ puse sĕ subscriŭ pe o listă, şi apoĭ ímĭ dete în mână 50, adecă cincĭ decĭ leĭ (vechĭ se înţelege), ḑicêndu-mĭ că acésta este de la Excelenţa sa Domnulŭ Ministru. In adevĕrŭ acea Excelenţă era atâta de nobilă, în cât nu se înjosĭa sĕ ĭea léfa pentru funcţiunea ce ocupa. A servi ca ministru, după părerile de atuncea, pentru nobilĭ era o datorie, care nu se cuvinea sĕ fie remunerată. De aceea léfa de duoĕ miĭ leĭ pe lună, ce avea ministrulŭ, se distribuĭa la candidaţiĭ ce nu intraŭ în statŭ (ca de-al-de mine), şi la alţĭ funcţionarĭ din Departamentŭ şi chĭar de prin Tribunale, carĭ se sciaŭ că sunt maĭ necessitoşĭ.

Ce bogatŭ m'amŭ credutŭ când amŭ primitŭ ceĭ întêĭ banĭ ca léfă! Ce maĭ chefurĭ amŭ făcutŭ cu ceĭ 50 de leĭ! Până şi luxulŭ de a lua înghĭeţată mi l'amŭ permisŭ, o dată pe sĕptămână, (de câte 20 parale), şi mi se părea că facŭ unŭ actŭ de desfrênare!

In curêndŭ mĭ-amŭ făcutŭ camaraderiĭ plăcute, căcĭ, nu sciŭ cum se făcea, maĭ toţĭ ceĭ cu carĭ făceamŭ cunoscinţă mĕ afecţionaŭ. Până şi morocănosulŭ de directorulŭ meŭ, într'o ḑi nemerindu-se sĕ ne întêlnimŭ în scară când eşiamŭ de la cancelarie, mĕ pomeniiŭ că-mĭ spune sĕ mĕ urcŭ în trăsura sa, care trăsese la scară. Apoĭ ducêndu-mĕ acasă la elŭ, mĭ-a spusŭ (ceea ce fórte multŭ m'a uimitŭ) că amŭ sĕ mănâncŭ la elŭ. După ce mĕ presentă la Cocóna D-sale, acésta mĭ-a vorbitŭ cu atâta bunătate şi blândeţă în cât mĭ-a descleştatŭ

gura ; și nu numaĭ că amŭ mâncatŭ bine (de treĭ orĭ póte cât eĭ amêndouĭ), dar amŭ și vorbitŭ, se vede, ceva care ĭ-a făcutŭ sĕ rîdă ; ĭar, după masă, când le-amŭ sărutatŭ mâna ca sĕ-mĭ ĭaŭ adio, cocóna m'a invitatŭ ca în tóte joile sĕ viŭ sĕ mănâncŭ la eĭ. Când amŭ spusŭ acésta la Cancelarie a doua ḑi, s'aŭ minunatŭ toți, fiindŭ-că nimenĭ, nicĭ o dată, nu vĕḑuse pe boĭerulŭ Pogorŭ rîḑêndŭ saŭ surîḑêndŭ ; decĭ eŭ comisesemŭ o adevĕrată minune, puindu-lŭ în veselie.

IV.

Era rênduélă, pe atuncea, la tóte ministerele, ca în tóte ḑilele sĕ stea în permanență câte unulŭ din scriitorĭ douĕ-ḑecĭ și patru ore în Cancelarie, atât pentru priveghierea cât și pentru primirea corespondențelorŭ, pe care în casurĭ de urgență le ducea la Directorulŭ. Aceștĭ jurnalierĭ, carĭ pe atuncea se numĭaŭ *dejurna*, eraŭ înscrișĭ pe o listă, după care toți, fiecare la rêndulŭ seŭ, îșĭ făcea datoria. Ca unulŭ ce fuseiŭ înscrisŭ și eŭ în acea listă, peste vre-o douĕ-ḑecĭ de ḑile dupe intrarea mea în serviții, amŭ trebuitŭ sĕ-mĭ facŭ rêndulŭ ; sarcină inutilă, absurdă și urîciósă, căreĭa trebuea sĕ mĕ supunŭ.

După ce plecà tótă lumea de la Cancelarie, trimiseiŭ pe unŭ odagiŭ (odăĭașŭ) sĕ-mĭ aducă ceva de mâncare : îmbucaiŭ ceva, nu maĭ ținŭ minte ce, dar fórte prostŭ, și apoĭ mĕ puseiŭ sĕ citescŭ Regulamentulŭ Organicŭ și Codica Civilă ce se aflaŭ pe masa Directoruluĭ. După ce odagiiĭ aŭ măturatŭ și aŭ grijitŭ tóte camerele, m'amŭ instalatŭ în salonulŭ celŭ mare, unde mĭ-amŭ alesŭ o masă lungă care sĕ-mĭ serve de patŭ, și câte-va dossare pe care sĕ-mĭ facŭ căpĕtâiulŭ în lipsă de perină ; apoĭ, ca sĕ-mĭ trécă timpulŭ, mĕ puseĭŭ sĕ citescŭ cărțile puținŭ distractive ce le spuseiŭ maĭ susŭ.

Séra, după ce ascultaiŭ, din balconŭ, concertele privighĭetorilorŭ din grădinele învecinate, carĭ parea că adoraŭ strălucirea luneĭ și frumusețea scânteĭetóre a stelelorŭ, mĕ culcaiŭ pe masa ce-mĭ alessesemŭ, avêndŭ în față mĭ șése

ferestre mari pe cari venia lumina luneĭ până în ochiĭ meĭ. Eramŭ singurŭ : nu aveamŭ altŭ tovarășŭ, de cât dóră câte-va duzinĭ de greĭerĭ, ale căror concerte cadențate îmĭ loviaŭ auduluĭ, făcêndu-mĕ surdŭ la răcăitulŭ șorecilorŭ numeroșĭ ce nopțile rodeaŭ dossarele de pe mese.

Așteptândŭ ca sĕ vie Morfeŭ cu visele sale, saŭ cum dice poporulŭ *Moșŭ Ienе pe la gene*, mi s'a părutŭ a vedea o stranie ceremonie : în mijloculŭ salonuluĭ era o masă cu lumânărĭ de céră aprinse și cu o cruce, ĭar alăturĭ cu masa o cristelniță, saŭ căldare de botezŭ, apoĭ vre-o duoĭ popĭ cu dascălĭ lorŭ ce cântaŭ, apoĭ unŭ boĭerŭ bĕtrânŭ, îmbrăcatŭ cu haĭne fórte bogate, cu ceacșirĭ roșiĭ, cu meșĭ în picióre, cu fesŭ în capŭ, cu o fermenea scurtă de mătasă, purtândŭ unŭ copilŭ în brațe și stândŭ în fața meseĭ, lângă care popiĭ psalmodiaŭ. Atunci mĕ apropiaiŭ și eŭ ca sĕ vĕdŭ ce copilŭ este ; ĭar tatălŭ meŭ (care părea că venise și elŭ împreună cu o femeĭe ce negreșitŭ era *mancă*, saŭ *doĭcă)*, vĕdêndu-mĕ cuprinsŭ de curiositate, mĕ trase și-mĭ spuse că boĭerul celŭ bĕtrânŭ este Logofĕtulŭ Tódor Balșŭ, care mĕ botézĕ pe mine. Uĭmitŭ de vorbele tateĭ, mi se ațița curiositatea și maĭ tare, mĕ apropiaiŭ când scotea copilulŭ din cristelniță și în adevĕrŭ mĕ recunoscuiŭ pe mine, când eramŭ în etate de șése lunĭ, mititelŭ, slabŭ și pipernicitŭ !

Acéstă fantasmagorie n'a întârdiatŭ însĕ a dispărea ca unŭ norŭ de fumŭ luatŭ de vênturĭ. Curêndŭ apoĭ se făcea că se strecuraŭ, ca într'o panoramă plutitóre pe o gârlă cu cursŭ răpede, pe dinaintea mea, tóte fasele copilărieĭ mele, de la căruciorulŭ trasŭ de cânĭ până la furia amoruluĭ meŭ pentru Anca, a căreĭa aducere aminte îmĭ rescolĭa sângele de la creștetulŭ capuluĭ până la tălpile picióreloră. O vedeamŭ aci rîdêndŭ, aci plângêndŭ, aci făcêndu-mĭ semnŭ sĕ viŭ la ea, aci sĕ fugŭ de dênsa. O auḍiamŭ cântândŭ, când de jale, câad de veselie. Mĕ răpeḍiamŭ s'o apucŭ în brațe, ea fugîa ; alergamŭ după dênsa cât ce puteamŭ gonind'o pe déluri și pe văĭ, și tocmaĭ când se apropiaŭ mânele mele de ea, dispărea ca năluca, și mĕ pomeniamŭ înconjuratŭ de toțĭ camaraḍĭ meĭ din

Ministerŭ rîdêndŭ cu hohote de prostiile mele. Simțindŭ atuncea că inima mi se bătea ca o pîrpăriță de móră, gata a sbura de la locŭlŭ eĭ, o apucaiŭ cu dințiĭ ca s'o ținŭ pe locŭ, și readunându-mĭ puterile căḑute în lângeḑire, mĕ siliiŭ sĕ adormŭ.

Dar pe când somnulŭ se juca de-a *baba órba* cu mine, rotindu-se mereŭ împrejurulŭ ochilorŭ meĭ fără a-mĭ atinge genele, de o-dată auḑiiŭ unŭ felŭ de fîșiitură, ce părea că imita tîrîtura picióreloru uneĭ babe bĕtrâne pe nisce scânduri uscate. Mĕ uitaĭu în lungulŭ salonuluĭ și atuncea, cu mare spaĭmă, vĕḑuiŭ că din colțulŭ opusŭ veniа, abĭa mișcându-se, o ființă în chipŭ de omŭ, înaltă de treĭ orĭ cât mine și îmbrăcată în albŭ de susŭ până josŭ ; și pe lângă sgomotulŭ cĭudatŭ al pașilorŭ eĭ, auḑiamŭ încă unŭ sgomotŭ ce sĕmĕna cu clăpăitura fălcilorŭ și dințilorŭ unuĭ animalŭ puternicŭ. De astă-dată nu maĭ era de glumitŭ : fără dór și póte, acésta trebuea sĕ fie stafia caseĭ, despre care odagiiĭ Ministeruluĭ spuneaŭ cu certitudine ca se arată adesse-orĭ în carne și în óse. Eŭ însĕ, care nu credeamŭ în aseminea absurdităț, atuncea aducêndu-mĭ aminte de vitejia eroilorŭ din Mitologia grecéscă și din Povestile populare, mĕ decidŭ sĕ sdrobescŭ capulŭ matahaleĭ ce veniа asupra mea. Decĭ de pe masa pe care mĕ aflamŭ culcatŭ, întinseiŭ încetișorŭ mâna și apucaiŭ de spetéză unŭ fotoliŭ solidŭ și greŭ, pe care lucra șefulŭ de secțiune, ĭar când mi se părŭ că dihania era numaĭ la distanță de cincĭ pașĭ, mĕ sculaiŭ ca fulgerulŭ și, rădicându fotoliulŭ de-asupra capuluĭ meŭ, îl răpeḑiiŭ asupra eĭ cu tóte puterile. Și răpeḑitura mea a fostŭ așa de puternică și violentă, în cât matahala mea a intratŭ în pămêntŭ, ĭar eŭ, storsŭ de puterĭ și de palpitațiunĭ, căḑuiŭ pe parchetŭ fără de simțire.

M'amŭ deșteptatŭ, apoĭ, înconjuratŭ de odagiĭ, carĭ, cu lumînările aprinse, mĕ stropiaŭ cu apă și mĕ spălaŭ de sângele ce-mĭ curgea pe nărĭ, în urma lovitureĭ violente ce primisemŭ prin propriile mele porniriĭ.

V.

Ḍiua începuse a se îngâna. Cu capulŭ încă turburatŭ de coşmarulŭ ce avusesemŭ, amŭ deschisŭ uşa despre balconŭ, şi amŭ eşitŭ afară. Mi se risipiră imediatŭ impressiunile de oróre ce căpĕtasemŭ peste nópte, înaintea spectaculuĭ măreţŭ al naturel, în momentele când lumina ḍileĭ desbrăca luceferiĭ de scânteile lorŭ şi părea că gonesce cu flacără de focŭ întunereculŭ nopţiĭ. Cântărĭ plăcute, ce-mĭ păreaŭ divine, se revĕrsaŭ din guşele micelorŭ cĭocârliĭ carĭ, cu fălfăirĭ continue, se ţineaŭ în aerŭ şi se urcaŭ mereŭ în susŭ pentru ca ele, cele întâiŭ, sĕ întêmpine primele raḍe ale sóreluĭ, şi sĕ le aducă în triumfŭ pe faţa globuluĭ pământescŭ, spre a respândi lumina şi viéţa. După ce sórele mĭ-a arătatŭ tóte raḍele sale, maĭ ascultaiŭ ca jumatate oră concertele răpitóre ale privighitorilorŭ din crângurile grădinelorŭ vecine; apoĭ intraiŭ în salonulŭ în care petrecusemŭ nóptea atât de urîtŭ, şi punêndu-mĕ la o masă, făcuiŭ conceptulŭ uneĭ petiţiunĭ cam în cuprinsulŭ următorŭ:

«Excelenţă! (Pe atuncea ministrilorŭ li se da acestŭ titlu). Fiindŭ-că casa în care este aşeḍatŭ Departamentulŭ D-v. este visitată de stafiĭ, carĭ pe mine se vede că mĕ urmărescŭ ca sĕ mĕ necăjască, şi fiindŭ-că mie nu-mĭ place societatea de asemenea dobitóce, vĕ rogŭ porunciţĭ sĕ mĕ scutéscă de sarcina *dejurneĭ*; saŭ de nu, sĕ primiţĭ demissiunea mea.»

După ce amŭ decopiatŭ acéstă petiţiune cu cea maĭ mare îngrijire şi cu cele maĭ frumóse caractere chirilice în douĕ şi treĭ etagiurĭ, după cum se scriea pe atuncea, o puseiŭ pe masa Directoruluĭ, care primia petiţiunile în locŭlŭ ministruluĭ şi care, potŭ ḍice, că maĭ în permanenţă îl înlocuia; căcĭ ministrulŭ titularŭ maĭ că nu da pe la Departamentulŭ sĕŭ; hârtiile curente se espediaŭ subscrise de Directorulŭ, şi numaĭ pe

cele mai importante le trimitea prin cine va ca să le sub-scrie ministrulŭ.

Până a nu veni ora cancelarieĭ, mĕ pomeniiŭ cu tatălŭ meŭ. Elŭ venise de la ţéră în ajunŭ şi, negăsindu-mĕ acasă, plecase sĕ-mĭ dea de urmă la Departamentŭ. Lĭ spuseiŭ, cu lacrimele în ochĭ, visiunile mele de peste nópte şi-ĭ declaraiŭ că, de nu va mijloci elŭ ca sĕ fiŭ scutitŭ de *dejurnă*, apoĭ facŭ causă ministerială.

Tatălŭ meŭ, care nu era tocmaĭ incredulŭ la superstiţiunĭ, îmĭ esplică că visurile mele aveaŭ raţiunea lorŭ. Maĭ întêiŭ scena botezuluĭ era adevĕrată ; căcĭ acolo, în salonulŭ acela, reposatulŭ Tóder Balşŭ mĕ botezase în anulŭ 1822 ; ĭar apariţiunea stafieĭ o credea ĭarăşĭ adevĕrată, ca pedeapsă a sufletuluĭ luĭ, pentru că nu şĭ-a ţinutŭ promissiunea de a-mĭ face parte de moştenire din imensa luĭ avere şi mie, finuluĭ sĕŭ, ci a lăsat'o tótă cuĭ nu trebuea.

Cu ocasiunea aceea, tatălŭ meŭ îmĭ spuse că bĕtrânulŭ Balşŭ, când a venitŭ cu domnia Michaĭ Sturza Vodă, care-ĭ era nepotŭ de soră, în avêntulŭ seŭ patrioticŭ vĕdêndŭ cu fericire aşedată în ţéră domnia pământéna, când a mersŭ sĕ-lŭ felicite pentru prima óră, ĭ-a spusŭ : «Prea înălţate Dómne şi nepóte, fiindŭ-că D-dĕeŭ nu mĭ-a datŭ copiĭ, şi fiindŭ-că elŭ a voitŭ ca sĕ te înalţe la o tréptă aşa de slăvită, eată că prin acestŭ testamentŭ te facŭ moştenitorŭ pe averea mea, care sciĭ că covêrşesce şi pe a luĭ Rosnovanu, pentru ca sĕ aĭ mijlóce sĕ trăescĭ ca unŭ Domnŭ falnicŭ şi sĕ poţĭ face bine patrieĭ fără a-ţĭ pângări numele cu catachrisurĭ (abusurĭ) ca Domniĭ veneticĭ de maĭ nainte.» După treĭ patru anĭ însĕ, dragostea bĕtrânuluĭ slăbi, fiindŭ-că chronica scandalósă în tóte ḑilele iĭ aducea pe la auḑŭ fapte abusive de notorietate publică : se ḑicea că Măria sa făcea ca sĕ-ĭ vie peşcheşurĭ grase, ba de Vămĭ, ba de la Ocne, ba de la Chrisóve, ba chĭar şi de la funcţiunile cele maĭ însemnate. Atuncea se ḑicea că bĕtrânulŭ în câte-va rêndurĭ s'ar fi dusŭ sĕ-lŭ mustre şi sĕ-ĭ spue că, de nu va înceta cu asemine fapte ruşinóse, elŭ îşĭ va retrage donaţiunea. Intr'o bună diminéţă însĕ bĕtrânulŭ Balşŭ dete or-

tulŭ popeĭ până a nu apuca sĕ-șĭ schimbe testamentulŭ, lăsândŭ nepotuluĭ seŭ nu numaĭ multele luĭ moșiĭ și casa (care atuncea se închiria pentru ministerŭ), dar chĭar barba luĭ cea lungă, care, împreună cu mustățile și cu genele, căḑuse până în ḑiua înmormêntăriĭ. Lumea, ciudată cum e totŭ-d'a-una, șoptĭa și ḑicea că boĭerulŭ ar fi luatŭ, pentru ca sĕ petrécă, arsenicŭ saŭ șoricésă ; dar pe atuncĭ nicĭ procurorĭ nu eraŭ, nicĭ medicĭĭ nu se ocupaŭ cu constatărĭ de decesurĭ nenaturale ca în ḑilele nóstre. Astŭ-felŭ după înmormêntare, o mulțime de rudeĭ carĭ se uĭtaŭ cu jindŭ la averea bĕtrânuluĭ Balșŭ, și o mulțime de finĭ (între carĭ și eŭ) cărora le promisese câte ceva, aŭ remasŭ cu buzele umflate.

VI.

Evenimentulŭ meŭ a datŭ motivŭ de cercetărĭ sgomotóse. Bĕtrânulŭ Pogorŭ, după ce a cetitŭ petițiunea mea, maĭ întêiŭ se ḑice că ar fi rîsŭ așa de tare în cât ĭ-aŭ căḑutŭ ochelariĭ ; apoĭ chemândŭ pe șefiĭ de secțiunĭ le-a spusŭ ca sĕ facă o anchetă în tótă regula. Decĭ arătarea mea corespunḑêndŭ cu semnele de loviri ce aveamŭ pe nasŭ și pe frunte, precum și cu depositiunile odagiilorŭ atât ale celorŭ de susŭ cât și ale celorŭ din etagiulŭ de josŭ, carĭ afirmaŭ că și eĭ adessea se întâlnescŭ cu stafia spăimântătóre a caseĭ, s'a decisŭ ca funcționariĭ sĕ facă dejurna numaĭ până la ora când se aprindŭ luminările, ĭar după aceea sĕ se ducă acasă, ceea ce mie mĭ-a făcutŭ o popularitate nespusă între colegiĭ meĭ. Maĭ târḑiŭ chĭar s'a decisŭ a se părăsi casa din causa stafieĭ, în cât proprietarulŭ eĭ, Vodă Sturza, vĕḑêndŭ că n'o maĭ póte închiria, a transformat'o în teatru, în care patru-ḑecĭ de anĭ și maĭ bine nisce altŭ-felŭ de stafiĭ, sub nume de artistĭ, aŭ jucatŭ farse și comediĭ, până ce în anulŭ 1888 de o-datăs'a consumatŭ de unŭ incendiŭ, ce se crede a se fi pusŭ totŭ de stafia cea veche a luĭ Balșŭ.

De prisosŭ a spune că narațiunile mele despre stafia acésta

aŭ înveselitŭ multă lume, fiindŭ-că maĭ toțĭ șefiĭ meĭ mĕ invițaŭ anume la mesele lorŭ pentră ca sĕ mĕ asculte și cocónelor. Cu acéstă ocasiune amŭ făcutŭ multe cunoscințe plăcute, carĭ aŭ contribuitŭ la succesele ce le-amŭ avutŭ maĭ tărdiŭ în societate.

VII.

Maĭ răpede de cât m'așĭ fi așteptatŭ, m'amŭ vĕdutŭ într'o bună diminéță numitŭ în statŭ, adecă scriitorŭ regularŭ. Dintre vre-o ₫ece practicanțĭ multŭ maĭ vechĭ, am fostŭ preferitŭ în considerațiune că scriamŭ maĭ curatŭ și maĭ iute de cât toțĭ ; amŭ simțitŭ însĕ că la acésta a contribuitŭ (fără a mi se spune, negreșitŭ) și protecțiunea delicată a nobileĭ consórte a Directoruluĭ meŭ, la care màncamŭ de datorie în tótă sĕptămâna și care părea că mĕ afecționa.

Acéstă căpĕtuire însĕ de și îmĭ arăta până la óre-care gradŭ perspectiva înaintărilorŭ, nu-mĭ mulțumĭa încă sufletulŭ. Simțĭamŭ că mĕ róde necontenitŭ unŭ ghimpe la inimă, care mĕ neliniștĭa. Mĕ simțiamŭ inferiorŭ în lumea acésta din punctulŭ de vedere intelectualŭ ; și mĕ frămêntamŭ cu mintea cum sĕ facŭ ca sĕ iesŭ din starea de ignoranță în care mĕ vedeamŭ. Imĭ blestemamŭ sórta că nu aveamŭ mijlóce de traiŭ îndestule, pentru ca sĕ intru iarășĭ în scóle, sĕ potŭ sĕ mĕ luminezŭ maĭ bine și sĕ mĕ facŭ maĭ folositorŭ în lumea acésta. Ușorulŭ meŭ bagajŭ de cunoscințe, ce căpĕtasemŭ în cele douĕ clase din Sântulŭ Sava, se evaporase în timpulŭ celorŭ douĭ treĭ anĭ cât stătusemŭ la țéră : nu-mĭ rĕmăsese de cât versurile svăpăĭate ce făcusemŭ pentru Luxița. De multŭ timpŭ încetasemŭ chĭar de a face versurĭ. Sorbisemŭ cu atâta poftă armoniósele cântece ale Ancăĭ, în cât, cupa plăcerilorŭ avênd'o tot-d'a-una plină înaintea mea, nu maĭ simțiamŭ nevoĭe a-mĭ încorda lira spre a căuta și a găsi armoniĭ maĭ dulcĭ, fiindŭ-că ea însășĭ era o armonie suavă și fermecătóre pentru orĭ-ce sufletŭ poeticŭ. Vechile mele încercărĭ poetice le găsiaŭ ad-

mirabile nătărăii de colegii mei, când le cetiamŭ din ele; dar laudele lorŭ nu mĕ îmbĕtaŭ, căci eŭ aveamŭ convincțiunea că nu eraŭ de cât copilării risibile și fără de nicĭ o valóre. Astă dată doriamŭ, sĕ facŭ ceva maĭ bunŭ, maĭ cu vlagă, maĭ solidŭ, și la acésta eramŭ convinsŭ că n'așĭ putea ajunge de cât daca mĭ-așĭ maĭ freca cincĭ-șése anĭ cótele de băncele scólelorŭ de atuncea.

Preocupatŭ mereŭ de dorulŭ acesta, maĭ întâiŭ de tóte aveamŭ recursŭ la lectură: citeamŭ cu nesațiŭ orĭ-ce carte îmĭ cădea sub mână, orĭ-ce jurnalŭ, orĭ-ce publicațiune. Afară de acésta, amŭ începutŭ a mĕ roti pe lângă ómeniĭ ce auḑiamŭ că sunt învĕțațĭ. In casa unuĭ unchiŭ alŭ meŭ, Spătarulŭ Antohi Sion, cunoscuiŭ câțĭ-va professorĭ: fără a fi elevulŭ lorŭ, mĕ duceamŭ de ascultamŭ cursurile ce le făceaŭ la Academia Michaileănă. Ast-felŭ, cu încetulŭ, legândŭ cunoscințe și chĭar intimităților atât cu professoriĭ, cât și cu studenții ceĭ maĭ marĭ, mĕ pusseiŭ în curentulŭ mișcăriĭ culturale și intelectuale.

Simțindŭ necessitatea de a cunósce măcar o limbă străină modernă, fiindŭ-că limba grecéscă acum începuse a eși din usŭ și nu o vorbĭaŭ de cât greciĭ puținĭ câțĭ maĭ eraŭ în țéră, mĕ puseiŭ sĕ învĕțŭ limba francesă. Sciindŭ a ceti puținŭ, din cât apucasemŭ de la dascălulŭ Cĭasnocŭ, căḑuiŭ pe o carte cu Dialoguri, lucrată de T. Codrescu, apoĭ pe o gramatică și unŭ Dicționarŭ (împrumutate de la unŭ amicŭ) și încetŭ, încetŭ, mereŭ făcêndŭ esserciții cu lectura și cu memorisarea, ajunseiŭ a pĕtrunde în secretele acesteĭ limbĭ, care din ḑi în ḑi se făcea maĭ de modă în societate. Apoĭ vĕḑêndu-mĕ în stare de a putea și traduce fără greșelĭ orĭ-ce citĭamŭ (după cum mĕ încredințaŭ uniĭ amicĭ cu cunoscințe căpĕtate în scóle), mi se părŭ că amŭ găsitŭ mijlocelŭ de a ajunge la ținta ce o doriamŭ: de a mĕ lumina singurŭ, și de a căpĕta, între ceĭ patru pereți aĭ camereĭ mele, cunoscințele ce le-așĭ fi pututŭ căpĕta în scóle.

Urmărindŭ cu predilecțiune ideea și dorulŭ de a mĕ pune în comunicațiune cu ómeniĭ învĕțațĭ și cu aceĭ ce se distingeaŭ

prin spiritu saŭ talente, legaiŭ intimităț cu maĭ mulț din eleviĭ de la Academie. Nicolae Ionescu, feciorulŭ luĭ Popa Ion din Roman, care până a nu avea barbă, mĕ făcea a vedea în elŭ, ceea ce în adevĕrŭ amŭ apucatŭ cu patru-ₔecĭ anĭ maĭ târₔiŭ, unŭ parlamentarŭ din ceĭ maĭ limbuț ce a pututŭ sĕ producă pămêntulŭ fertilŭ al Romanuluĭ.

Acesta întru adevĕrŭ avea unŭ talentŭ extraordinarŭ de improvisaţ̦iune : era în stare ca pentru orĭ-ce subiectŭ, cu fondŭ saŭ fără fondŭ, comandatŭ chĭar, sĕ vorbéscă câte o oră saŭ douĕ și, cu discursurĭ ciceroniane bine ₔisse și elegantŭ espresse, sĕ uĭméscă pe orĭ-care ascultătorŭ saŭ gură-cască, fără a spune însĕ în realitate nimicŭ care sĕ convingă saŭ sĕ instruéscă.

Cu tótă inutilitatea și inopurtunitatea unuĭ asemine talentŭ, pe atuncea, când nicĭ tribună nicĭ baroŭ nu essista, mulț tinerĭ se essercitaŭ în frumósa artă de a vorbi, fiindŭ-că toț nutriamŭ speranţ̦a uneĭ ere de viéţ̦ă parlamentară și constituţ̦ională, fiindŭ-că toț ne credeamŭ chemaț a lucra la regenerarea patrieĭ. Esperienţ̦a însĕ maĭ târₔiŭ ne-a datŭ trista decepţ̦iune de a ne convinge că elecuenţ̦a parlamentară nu patrieĭ, ci ambițioșilorŭ a servitŭ ca pârghie spre înălţ̦are. Eŭ, unulŭ, orĭ cât admiramŭ pe amiculŭ meŭ Ionescu, aveamŭ încă de atuncea assemine convincţ̦iunĭ pessimiste, și de aceea nicĭ unŭ preţ̦ŭ nu puneamŭ pe acéstă frumósă artă, și nicĭ nu-mĭ băteamŭ capulŭ sĕ facŭ essercițiĭ de declamaţ̦iune saŭ de retoricĕ.

Era póte și ceva inherentŭ natureĭ mele. Arta, care chĭar înainte de a o cunósce bine o simţ̦ĭamŭ în sufletulŭ meŭ, era poesia : acésta voĭamŭ a cultiva ; în acésta căutamŭ a mĕ instrui, și pentru acésta căutamŭ a găsi modele pe urma cărora sĕ potŭ merge. Printre studenţ̦iĭ de la Academie ascultamŭ din când în când câte o palidă producţ̦iune de versurĭ, dar nu era ceva care sĕ mĕ misce. Unŭ vĕrŭ al amiculuĭ meŭ Ionescu, numitŭ Ión Poni, mĕ mulţ̦ămĭa ceva maĭ bine ; părea că atinge maĭ bine cordele simţ̦itóre ; dar elŭ avea o predilecţ̦iune particulară pentru teatru, și de aceea făcea maĭ adessea tirade

lungĭ dramatice, pe care le declama fórte frumosŭ. Acesta, în adevĕrŭ, după ce a eșitŭ din scólă, s'a devotatŭ arteĭ dramatice și a jucatŭ cu destulŭ succesŭ în drame și tragediĭ până la capĕtulŭ vieței sale (1). Maĭ era unŭ tênĕrŭ, care se da de poetŭ dar care fiindŭ maĭ în vêrstă de cât mine și professorŭ, pe lângă aceste și cam prea încântatŭ de persóna sa, evitamŭ de a-lŭ apropia. Acesta era Dimitrie Gusti, celŭ întâiŭ care 'șĭ făcuse nume de poetŭ liricŭ. Lirismulŭ luĭ consista în aceea că făcea strofe multe, versurĭ lungĭ, bine cadențate, bine rimate, dar fórte palide, fără sentimentŭ, fără ideĭ, fără gustŭ și într'o limbă fórte încălcită. Acesta fusese celŭ întâiŭ și uniculŭ elevŭ al Referendaruluĭ scólelorŭ, multŭ trâmbițatulŭ părinte al literatureĭ George Assaki.

VIII.

Singurulŭ organŭ cuasi-literarŭ pe atuncea în Moldova era «Albina Românéscă», fundată de G. Assaki. Eramŭ în curentulŭ acesteĭ publicațiunĭ, pe care o citĭamŭ la unchĭulŭ meŭ Antohi Sion. Acestŭ unchĭŭ vĕdêndŭ aptitudinele mele pentru literatură, după unele strofe de versurĭ ce din când în când ĭĭ recitamŭ, într'o Duminecă mĕ luà în trăsură și mĕ dusse de mĕ presentà la acestŭ veteranŭ al literatureĭ.

Ne deprinsŭ încă bine cu lumea, mi se părea cam ciudată visita acésta, sciindŭ maĭ alesŭ că mĕ ducŭ la unŭ omŭ ce mi se dicea că e fórte învĕțatŭ și care juca unŭ rolŭ așa de mare, fiindŭ Referendarĭŭ, titlu ce mi se părea că ecuivala cu acela de Vodă al scólelorŭ. Când citiĭŭ pe frontispiciulŭ casseĭ sale cu litere marĭ «*Pacea și al meŭ repaosŭ*» mi se părŭ lucrulŭ așa de sublimŭ, în cât nu mĕ maĭ îndoĭamŭ că amŭ sĕ mĕ înfățișezŭ înaintea unuĭ omŭ îndumnedeitŭ ; unŭ singurŭ lucru însĕ mĕ intriga la inscripțiunea acésta, și mĕ totŭ

(1) A muritŭ, de nu mĕ 'nșelŭ, pe la anulŭ 1852.

întrebamŭ : de ce nu va fi făcutŭ frasa maĭ naturală ? de ce nu va fi scrisŭ «*Pacea şi repaosulŭ meŭ ?*»

Fuseiŭ primitŭ cu multă bună-voinţă şi supusŭ la unŭ adevĕratŭ interogatoriŭ. După ce-ĭ spuseiŭ pe scurtŭ fasele copilărieĭ mele, ḑisse : «Pĕcatŭ că aĭ părăsitŭ aşa de curêndŭ scóla ! Nu-ţĭ rĕmâne de cât sĕ te instruescĭ singurŭ, prin lectură şi prin contactŭ cu învĕţaţiĭ. Vino maĭ desŭ pe la mine... de séră, la 7—8 ore !»

Visita acésta o făcusemŭ cam de diminéţă. Assaki, care era îmbrăcatŭ într'unŭ halatŭ şi cu o scufie de catifea pe capŭ, ne primise în camera sa de lucru. Acéstă cameră era destulŭ de mare : pe de lăturĭ eraŭ maĭ multe dulapurĭ cu cărţĭ, ĭar în mijlocŭ o masă mare pe care eraŭ recuisite de scrisŭ, maĭ multe cărţĭ marĭ deschise, instrumente ingineresci, tablourĭ litografiate, pietre litografice, forme tipografice şi altele, care tóte păreaŭ a-mĭ spune că Assaki e şi maĭ învĕţatŭ de cât auḑissemŭ.

După o scurtă convorbire cu unchiulŭ meŭ, la care nu prea făceamŭ atenţiune fiindŭ-că mĕ uĭtamŭ cu gura căscată la tablourile de pe pereţĭ, ne luarămŭ ḑiua bună de la marele omŭ, care, la retragere, îmĭ repetà invitaţiunea pe deséră.

Maĭ tótă ḑiua amŭ statŭ la cumpene : sĕ mĕ ducŭ, saŭ nu ? Hesitaţiunea mea era motivată pe cuvêntulŭ că nu sciamŭ ce voiŭ face eŭ acolo ; apoĭ mĕ temeamŭ că voiŭ da peste lume prea numerósă şi necunoscută, lucru ce nu-mĭ prea plăcea, fiindŭ-că aveamŭ o predilecţiune pentru viéţa isolată. Dar pe după prânḑŭ venindŭ pe la mine vre-o duoĭ academişţĭ şi spuindu-mĭ că şi eĭ sunt invitaţĭ acolo, mĕ luaiŭ cu dênşiĭ.

Furămŭ primiţĭ în grădină. Găsirămŭ câţĭ-va professorĭ tinerĭ, între carĭ era şi Gusti, şi maĭ mulţĭ elevĭ de ceĭ maĭ marĭ. Assaki recomandà pe ceĭ nouĭ veniţĭ la respectabila sa consórtă, care apoĭ la rêndulŭ eĭ îĭ recomandà fiiceĭ sale, o frumósă fată de vre-o douĕ-ḑecĭ de anĭ, care mi s'a părutŭ aşa de frumósă, în cât m'a lovitŭ unŭ felŭ de ameţéḑă ; şi póte

așĭ fi căḑutŭ din picióre, daca nu aflamŭ arborĭ de care sĕ mĕ rézămŭ.

A fostŭ o adevĕrată serată literară. Intr'unŭ pavilionŭ ce era în grădină, se citiră și se declamară versurĭ, se făcù și musică. Gusti recità vre-o douĕ poesiĭ inedite, care 'ĭ atraseră multe aplause, dar care mie nu mĭ-aŭ plăcutŭ ; póte că eraŭ prea sublime pentru inteligența și priceperea mea. Poni declamà câte-va passagiurĭ din Saul, care apăruse de curêndŭ în Curierulŭ de Ambe Sexe, tradusŭ de C. Aristia. Dómna de casă, Cocóna Helena Assaki, cântà în piano, așa de frumosŭ, în cât daca nu ar fi făcut'o Dumneḑeŭ așa de urîtă, negreșitŭ că m'așĭ fi înamoratŭ și de ea. Domnișóra Hermiona, fiica luĭ Assaki, cântà în harpă, atât singură cât și acompaniată de clavirulŭ maĭceĭ sale. Ca unulŭ ce pentru prima óră auḑiamŭ acestŭ instrumentŭ, care până atuncea îl vĕḑusemŭ numaĭ în Mitologie pusŭ în mânele luĭ Orfeŭ, și în Psaltire pusŭ în mâna Impĕratuluĭ Davidŭ, amŭ remasŭ extasiatŭ și atât de pĕtrunsŭ, în cât póte așĭ fi improvisatŭ o odă în onórea încântătóreĭ cântărețe. M'amŭ opritŭ însĕ de la poetica mea pornire, vĕḑêndŭ că împrejurulŭ Diveĭ se învêrtĭa cu órecare aerŭ de autoritate unŭ tênĕrŭ blondŭ, frumosŭ, înaltŭ și bine făcutŭ, care cânta din gură cu voce de baritonŭ bucățĭ din Norma și alte opere, de care nicĭ auḑisemŭ până atuncea. Cercetândŭ, amŭ aflatŭ că acela era Beizadea Alecu Moruzi de la Pechea, care în curêndŭ apoĭ o luà în căsătorie (1).

Cu acea ocasiune făcuiŭ cunoscință cu fiulŭ celŭ micŭ al luĭ Assaki, Alecu, căcĭ cel mare care se numĭa Dimitrie, se afla în Russia, unde ĭĭ plăcuse sĕ intre în armată pentru ca sĕ omóre Circasienĭ. Alecu, cu care apoĭ m'amŭ pusŭ în strînsă

(1) Dupd o scurtă conjugalitate și după o lungă vĕduvie, acéstă distinsă persónă, s'a căsătoritŭ de a doua óră cu marele publicistŭ și filosofŭ francesŭ Edgard Quinet. La 1866 amŭ petrecutŭ o séră de érnă la gura sobeĭ, în Elveția, la Chateau Chillon, cu acestŭ ilustru bărbatŭ care trăĭa proscrisŭ din patria sa ; ĭar venerabila sa consórtă, care împletĭa la ciorapĭ și făcea la ceaĭurĭ, fară a lua parte la convorbirile nóstre, părea fórte necăjită pe vêrtejulŭ anilorŭ, care-ĭ albise pĕrulŭ ca și mie!

intimitate, se ocupa puținŭ cu ingineria, dar maĭ multŭ cu desemnulŭ și cu pictura, pentru care arăta predilecțiune, de și cu tótă buna-voință, n'a parvenitŭ sĕ ajungă nicĭ pe Apeles, nicĭ pe Rubens. Pe urma luĭ însĕ a remasŭ doctorulŭ Assaki, celebritate medicală care și-a făcutŭ nume maĭ întêiŭ în Paris și apoĭ în Bucurescĭ, unde actualmente se bucură de o bună reputațiune.

IX.

Fiindŭ-că amŭ venitŭ cu suvenirile la o persónă, căreĭa acuma i se rădică unŭ monumentŭ, credŭ că este bine sĕ spunŭ și eŭ câte-va cuvinte, cu atât maĭ alesŭ că după mórtea luĭ s'aŭ spusŭ de mulțĭ multe lucrurĭ essagerate.

S'a ḑisŭ, de essemplu, că Assaki ar fi fostŭ de orgină Arménŭ, pentru că avea unŭ accentŭ care seména cu al Armenilorŭ. Acéstă asserțiune însĕ se combate prin aceea că tatălŭ seŭ a fostŭ preotŭ ortodoxŭ și chĭar protopopŭ : amŭ vĕḑutŭ cu ochiĭ meĭ (într'unŭ dossarŭ din Archivele de la Kișinĕu) unŭ raportŭ al Consistoriuluĭ Mitropolieĭ din Iași în care figuréză *Protoiereulŭ Lazar Assakevicĭ ;* și apoĭ se scie că acela era tatălŭ veteranuluĭ nostru literatŭ. Se maĭ scie că Lazar, maĭ pe urmă remâindŭ vĕduvŭ și călugărindu-se, a luat numele de Leon. Se maĭ scie că numele de Assaki s'a formatŭ prin prescurtare din Assakevicĭ, probabilŭ după gustulŭ de italianisare ce avea fiulŭ luĭ Lazar, ca unulŭ care își completase studiele la Roma. Daca cum-va Assakevicĭ va fi avêndŭ vre unŭ omonimŭ între Armenĭ, acésta nu e unŭ indice spre a putea confirma armenia luĭ Assaki. Mi s'a întêmplatŭ a întâlni Israeliț, Armenĭ, Italienĭ și Francesĭ, purtândŭ numele de Sion, fără a se rudi nicĭ de cum cu familia mea, néoșă românéscă.

Asserțiunea că Assaki sĕ se fi născutŭ la Herța, este ĭarășĭ o fabulă. Daca în adevĕrŭ popa Lazar va fi fostŭ din Herța, nicĭ mijlóce ar fi avutŭ ca sĕ-și trimită copilulŭ pentru învĕ-

țătură în străinătate, și atât de departe, nicĭ ar fi alesŭ Cracovia pentru acésta; maĭ curêndŭ l'ar fi trimisŭ la Iașĭ ca sĕ învețe la seminariŭ, de cât în scóle papistășescĭ. E maĭ probabilŭ dar că Assakevicĭ, ca Ruteanŭ, avea relațiunĭ saŭ póte chĭar rude la Cracovia, între Rutenĭ saŭ Românĭ sporadicĭ de pe acolo.

Dar urmărirea cercetărilorŭ asupra casuluĭ de față ar avea importanța reală numaĭ atuncea când ar fi vorba despre unŭ geniŭ saŭ talentŭ extraordinarŭ. Assaki, în realitate, nu avea (Dumnedeŭ sĕ-l erte!) assemine calităț̆ĭ; și acele puține lucrărĭ carĭ i se atribue sunt exagerate. Ca inginerŭ, architectŭ saŭ professorŭ, a fost mediocru: scrierile luĭ despre cosmografie saŭ matematică nu ĭ-aŭ făcutŭ nicĭ unŭ renume. Ca publicistŭ, a avutŭ singurulŭ meritŭ că elŭ, celŭ întêiŭ, a scosŭ la 1829 prima gazetă intitulată *Albina Românéscă*. Ca omŭ de litere, de și s'a încumĕtatŭ a scrie în tóte genurile, n'a excelatŭ însĕ în nicĭ unulŭ: poesiile sale, precum Odele ce făcea Impĕratuluĭ russescŭ și armatelorŭ sale învingĕtóre, Fabulele, Sonetele, Baladele istorice, Liricele, nu presinta nicĭ o strofă ca modelŭ de limbă saŭ de gustŭ literarŭ; piesele de teatru, Nuvelele saŭ orĭ-ce alte produceriĭ în prosă, maĭ tóte sérbăde și indigeste, nicĭ ne-aŭ desfătatŭ, nicĭ ne-aŭ luminat. Posteritatea nu va putea cita din voluminósele sale publicațiunĭ nicĭ douĕ rênduriĭ scrise cu stilŭ românescŭ, cu frasă măcar corectă, cu limbă bună, cu spiritŭ saŭ cu vre-o înaltă cugetare.

Dar precum în țéra orbilorŭ celŭ cu unŭ ochiŭ ajunge împĕratŭ, așa și Assaki, profitândŭ de starea de înapoiere în care se afla societatea Moldoveĭ și a românimeĭ pe atuncea, a sciutŭ sĕ speculeze cunoscințele sale enciclopedice, orĭ cât de superficiale eraŭ. Prin Odele sale slugarnice, s'a însinuatŭ pe lângă Kisselef și a fostŭ întrebuințatŭ la redacțiunea Regulamentuluĭ Organicŭ, saŭ maĭ bine ḑisŭ la traducerea conceptuluĭ scrisŭ în franțuzesce de representantulŭ Tzaruluĭ. Apoĭ totŭ prin protecțiunea russéscă, sub domnia luĭ Vodă Sturza, s'a perpetuatŭ ca Referendarŭ al scólelorŭ, nu cu missiunea de a accelera desvoltarea instrucțiuneĭ și a progresuluĭ

cultureĭ, ci cu aceea de a o ținea în stagnațiune. Sub aceeașĭ protecțiune, Assaki a cumulatŭ adesse-orĭ și funcțiunea de capŭ al censureĭ, pentru ca nu cum-va spiritele libere sĕ manifeste ideĭ și tendințe de naționalitate saŭ libertate, considerate ca subversive și periculóse pentru siguranța pubilcă, după politica de la Petersburg.

Dar și absurditatea face minunile sale. Ast-felŭ ea a creatŭ o sémă de adoratorĭ aĭ mediocrităților, carĭ nu s'aŭ mulțămitŭ de a funda o Revistă și o societate cu numele de «Assaki», dar a întreprinsŭ de a-ĭ rădica chĭar unŭ monumentŭ! O deșertăciune a deșertăciunilorŭ! Dar óre cum vomŭ maĭ onora memoria luĭ Beldiman, a luĭ Conaki, a luĭ Negruți, a luĭ Cogălnicénu, a luĭ Alexandri (vorbindŭ numaĭ despre Ieșenĭ), carĭ aŭ lăssatŭ atâtea mărgăritare carĭ de-apururea vor străluci în literatura românéscă? Cum vom maĭ onora pe unŭ Grigore Vodă Ghica, care a ruptŭ lanțurile sclavieĭ și ale censureĭ, și cu facla libertățiĭ de tiparŭ a deschisŭ calea Unireĭ, a Regalității, și a vieții naționale de care ne bucurămŭ?

X.

Moștenisemŭ de la maĭcă-mea vre-o ḑece cărțĭ grecescĭ, pe care le păstramŭ cu religiositate ca dulcĭ suvenire despre memoria eĭ.

Ele în adevĕrŭ adesse-orĭ îmĭ aduceaŭ aminte cum, pe când eramŭ micŭ, îmĭ făcea câte o lectură plăcută, și cum, după ce mĕ făcusemŭ maĭ mare, mĕ punea sĕ-ĭ citescŭ cu voce tare. Intre aceste era o broșurică ce coprindea o tragedie în versurĭ, întitulată «Ἀχιλέυς» și compusă de Atanasie Christopulo în limba dorico-eolică, limbă care o preconisaŭ unĭĭ din scriitorĭĭ grecĭ moderni după perceptele celebruluĭ Corai. Când mĕ simțiŭ în stare a face versurĭ, îmĭ veni ideea sĕ traducŭ acestŭ opusculŭ, în memoria maĭceĭ mele care afecționa pe acestŭ autorŭ, pe care-l cunoscuse la Constantinopole și despre care vorbĭa cu entusiasmŭ.

Câți-va amicĭ cărora le-amŭ arătatŭ lucrarea acésta mĕ îndemnară s'o tipărescŭ. Ideea de a mĕ produce în lume ca autorŭ, și maĭ alesŭ ca poetŭ, se înțelege că-mĭ surise ; de aceea mĕ și încercaiŭ s'o punŭ în lucrare. Mĕ duseiŭ maĭ întêiŭ la tipografia «*Foiceĭ Sătescĭ*» ca sĕ mĕ informezŭ de costulŭ traducereĭ. Directorulŭ Tipografieĭ, Berman, îmĭ dete o notă care mĕ cam puse pe gânduriĭ : se cerea o sumă de banĭ, de care n'aș fi pututŭ dispune. Imĭ venĭa sĕ renunțŭ la pofta de a mĕ vedea tipăritŭ și mĕ gătĭamŭ sĕ plecŭ. Atunci bĕtrânulŭ Berman mĕ îndemnà sĕ mĕ ducŭ la D. Cogălnicénu, proprietarulŭ tipografieĭ, încredințându-mĕ că el póte mĕ va ajuta la acésta, chĭar daca nu dispunŭ de banĭ.

Pe Cogălniceanu îl cunosceamŭ din nume. Dupĕ ce și terminase studiele în Germania, venise în țéră cu mintea încărcată de cunoscințe și cu sufletulŭ înflăcăratŭ de a împinge patria sa pe calea renascereĭ și pe făgașulŭ progreselorŭ, în care pășĭaŭ popórele occidentale. Elŭ își făcuse o tipografie, cu planŭ ca prin acésta sĕ tipăréscă cărțĭ, care sĕ lumineze tinerimea care începuse a se rădica, și maĭ alesŭ cărțĭ de acelea carĭ sĕ essalteze sentimentele și mândria națională. Elŭ înființase fóĭa publicațiunilorŭ oficiale care se întitula «Fóĭa sătéscă», — întreprinsese publicarea Revisteĭ «*Dacia Literară*», care după o scurtă viéță (de unŭ anŭ) censura a suprimat'o, — și atuncea începuse a publica Letopsițele, saŭ Cronicele vechĭ ale Moldoveĭ, carĭ se păstraŭ în manuscripte.

Profitaiŭ de consiliulŭ bĕtrânuluĭ Berman și bătuiŭ cu sfiélă la ușa acestuĭ voinicŭ taurŭ al inteligențeĭ, care se arăta pe orizonulŭ Moldoveĭ, gata a lua în córne și a rĕsturna stavilele carĭ se opuneaŭ lumineĭ și progresuluĭ. Mĕ primì cu multă afabilitate, îmĭ luà manuscriptulŭ, citì pe sărite maĭ multe pagine făcêndŭ gesturĭ de mulțămire ; apoĭ oprindu-se, maĭ întâiŭ îmĭ spuse că, după construcțiunea versurilorŭ constată cu plăcere că limba în care scriŭ este curatŭ românéscă, și nu pare a fi de scóla Referendaruluĭ scólelorŭ. După acésta mĕ întrebà daca amŭ și compositiunĭ originale. Iĭ respunseiŭ că, de și amŭ comisŭ și pĕcate originale, nu cutezamŭ însĕ a

le publica, nefiindŭ sigurŭ de valórea lorŭ literară. Apoĭ luândŭ două cărticele de pe un stelagiŭ ce avea în camera sa, mi le dete ḑicêndu-mĭ : «Eată, dragulŭ meŭ, două autorĭ, pe care ți-ĭ recomandŭ sĕ-ĭ aĭ de modelŭ, atât pentru limbă cât și pentru concepțiune.»

Cărțile ce-mĭ oferĭa Cogălnicénu eraŭ de curêndŭ eșite de sub téscurile tipografieĭ sale, și ediționate de elŭ. Eraŭ : poesiile luĭ Grigori Alexandrescu din Bucurescĭ și ale luĭ Alexandru Chrisoverghi din Iașĭ.

XI.

Voiŭ întrerupe, pentru câte-va momente, narațiunea primeĭ mele întrevederĭ cu Cogălnicénu, spre a spune ceva relativŭ la unulŭ din ceĭ două autorĭ, la Chrisoverghi, fiindŭ-că despre celŭ întâiŭ voiŭ vorbi maĭ târḑiŭ.

De și contimpuranŭ, nu cunoscusemŭ personalŭ pe acestŭ tênĕr : îl vĕḑusemŭ însĕ de câte-va orĭ pe stradă, ca unulŭ care trăgea atențiunea prîn frumusețea și eleganța sa, prin uniforma sa de adiutantŭ domnescŭ care-l arăta și maĭ frumosŭ ; și apoĭ prin numele ce-șĭ făcuse cu nisce versurĭ ce adressase ruinelorŭ Cetățiĭ Némțuluĭ, — versurĭ care, nepermise de censură a se tipări, circulaŭ în societate copiate de mănă și se recitaŭ de rostŭ până și de copiĭ. Elŭ murise cu câte-va lunĭ maĭ înainte, în împrejurarea uneĭ aventurĭ amoróse, care a avutŭ un desnodămêntŭ tragicŭ.

Acestŭ june, pe care mulțĭ îl numĭaŭ Adonis, căḑuse în cursele uneĭ din cele maĭ frumóse femeĭ ce strălucea pe atuncea în Iașĭ. Acuma credŭ că potŭ sĕ o și numescŭ, fiindŭ-că și ea, și nobilulŭ sĕŭ soțŭ de atuncea, nu maĭ trăescŭ, Dumneḑeŭ sĕ-ĭ erte!

Fată a unuĭ boĭerŭ mare și bogatŭ, persóna despre care voiŭ sĕ vorbescŭ era o ființă fórte poetică, nu numaĭ pentru că natura o născuse plină de poesie, dar și pentru cuvêntulŭ că chĭar în pruncie fusese legănată de Muse. Tatălŭ sĕŭ, con-

timpuranŭ cu Beldiman și Conaki, era unulŭ din pleĭada puținiloru ómenĭ de gustŭ, carĭ în momente de distracțiune se ocupa cu cultura literelorŭ și cu frumósa artă a poesieĭ. In adevĕrŭ Vorniculŭ Dimaki (căcĭ așa se numĭa tatălŭ Cocóneĭ Catincăĭ), scrisese multŭ, și posteritatea ar fi pututŭ avea după urma talentuluĭ seŭ unŭ grosŭ volumŭ de poesiĭ, daca elŭ nu le-ar fi distrusŭ, către capĕtulŭ viețeĭ sale, provocatŭ de cine scie ce necazurĭ sufletescĭ (1).

(1) Vorniculŭ Nicolae Dimache a lăsatŭ lumea celorŭ viĭ în anulŭ 1837, când ajunsese la etatea de 59 anĭ. Pe la 1870 Cocóna Catinca, după stăruințele mele de a-mĭ da ceva note despre tatălŭ eĭ, pe lângă acestŭ detaliŭ, mĭ-a dictatŭ următórele douĕ poesiĭ pe care le-a păstrat în memoria sa, care în adevĕrŭ era prodigiósă. Credŭ a face plăcere lectorilorŭ reproducêndu-le aicea, fiind până astă-dĭ inedite :

ODA

Către Dumneḑeŭ.

O, prea înțelepte și nemărginite !
Cela ce 'nvĭĭ firea, lumea împodobescĭ !
Față nevĕḑută în treĭ fețe sfinte,
Ce din neființă vécurĭ isvodescĭ !
Duhulŭ și mișcarea de la tine vine
Tu începutŭ nu aĭ ; te 'ncepĭ de la sine.
Nicĭ că te pricepe mintea omenéscă.
Te-afli în tot locul, plinescĭ lucrulŭ tĕŭ ;
Și aĭ priveghĭere, nimicŭ sĕ lipséscă ;
Totulŭ te slăvesce ; tu escĭ Dumneḑeŭ !
Măcar sĕ se pótă vr'unŭ omŭ prin ispite
Sĕ mĕsóre marea, sĕ-ĭ găséscă fundulŭ,
Se numere colbulŭ, stele și planite ;
Dar a ta mĕsură n'o ajunge gândulŭ.
Căcĭ deșértă este mintea omenéscă,
Ceva luminată din raḑa cerésca.
In a ta mărire părerile sale
Se perdŭ ca unŭ aburŭ ; nimicŭ nu le 'nchiagă ;
Nicĭ sĕ afle póte hotarele tale,
Orĭ cât se silesce omulŭ se 'nțelégă.

Poetica fată, cu mintea înflăcărată pentru poesie, neavêndŭ ocasiune sĕ întâlnéscă în calea eĭ vre-unŭ poetŭ căruĭa sĕ se dea în sacrificiŭ, a întâlnitŭ pe unŭ fiu al poetuluĭ Beldiman (Iordaki) şi, în ilusiune că-lŭ va putea poetisa, l'a luatŭ de bărbatŭ. Speranţele eĭ însĕ furĕ vane : cucónulŭ Iordaki, orĭ cât de nobilŭ sufletŭ avea, orĭ cât de bunŭ patriotŭ şi cetăţénŭ era, numaĭ gustŭ de poesie nu avea ; din contra, era fórte seriosŭ şi prosaicŭ, ceea ce nu se potrivĭa cu temperamentulŭ focóseĭ sale consórte. De aceea întâlnindu-se cu Chri-

Cu unŭ cuvêntŭ numaĭ, aĭ făcutŭ tăria :
In a tale faceri slava ta se vede :
A totuluĭ lumină tu escĭ în vecie ;
Rada 'nţelepţiuneĭ din tine purcede !
Pe sine cu sine te 'nfiinţaşĭ, sfinte !
Insuţĭ de la tine escĭ, prea fericite !
Tu aĭ făcutŭ crugulŭ, a timpuluĭ vêrste ;
Sĕ învie firea flórea primăveriĭ ;
Sĕ prefacă ḑile a ernelorŭ triste ;
Vara sĕ vestéscă tómna 'mbelşugăriĭ.
Mâna ta cu lanţurĭ pe fiinţĭ le lĕgă ;
I-aĭ chîbzuitŭ cursulŭ ; le miscĭ cu mĕsură ;
Intre ele tóţe de la sine 'nchégă
Cu înţelepciune a lorŭ legătură.
Precum scânteĭ multe năbuşesce foculŭ,
Se revarsă stele pe cerŭ în totŭ locul.
Şi cum la gerŭ érna în ḑiua senină
Fulgĭ de promorócă scăpărândŭ la sóre,
Lucescŭ, scânteézĕ, în a luĭ lumină,
Aşa 'ţĭ sclipescŭ ţie stele sub picióre !
Luceferiĭ veselĭ resarŭ ca s'alerge
In sine se verse clipirĭ luminóse.
Implinindu-ţĭ voĭa şi sânta ta lege
Şi slobodindŭ lumiĭ rade priincióse ;
Dar de-ar fi de focurĭ aceste candile,
De-ar fi de brilianturĭ ceriurile pline,
De s'ar ivi încă maĭ strelucitóre
Alte fiinţĭ noue peste aceste tóte,
Saŭ lumĭ şi cometurĭ de focŭ arḑétóre,
Tóte-sŭ către tine ca ḑi către nópte.
Decĭ dar către tine din orĭ-ce tărie

soverghi, tênĕrŭ, frumosŭ, spiritualŭ, poeticŭ, pe lângă altele dotatŭ cu epolete şi eguilete de ofiţerŭ, ceea ce-lŭ făcea şi mai irésistibilŭ, de aceea, ţicŭ, n'a aşteptatŭ de cât sĕ-l audă pe acesta ţicêndu-ĭ că are pĕru frumosŭ, şi îndată s'a dusŭ în camera sa de toaletă şi tăindŭ o şuviţă ĭ-o oferì cu o graciositate sentimentală. Chrisoverghi a doua ţi găsì ocasiune de a-ĭ trimite o poesie asupra şuviţeĭ sale de pĕrŭ, ĭar cocóna Catinca, atinsă la córda simţibilă, profitândŭ de prima ocasiune de întâlnire între patru ochĭ, ĭĭ permise a săruta întregŭ pĕrulŭ

Ca unŭ stropŭ în mare ce din nuorĭ vine
Ce remâne lumeĭ cunoscute mie,
Maĭ alesŭ eŭ, omulŭ, Dómne, către tine?
Şi daca 'n totŭ crugulŭ ceriurilorŭ 'nalte,
Ar fi lumĭ mulţime, miĭ nenumĕrate,
Şi însutitŭ încă sĕ se maĭ sporéscă
Ar fi ele tóte o puntură mică
Cutezândŭ cu tine sĕ se potrivéscă,
Apoĭ eŭ nu-sŭ alta de cât o nimică!
Sunt nimica, însĕ în mine lucesce
A ta bunătate fără de mĕsură:
Faţa ta în mine se închipuesce,
Ca raţa din sóre într'o picătură.
Şi de sunt nimică, dar te simtŭ în mine,
Te cunoscŭ, mĕ judecŭ, cugetezŭ la tine:
Mĕ înalţŭ cu mintea maĭ presusŭ de lume;
Sufletulŭ meŭ scie c'al tĕŭ duhŭ el este,
Şi că-mĭ escĭ tu mie ziditorŭ anume
Şi eŭ slaveĭ tale martorŭ într'aceste.
Ca prin mórte iarăşĭ sĕ mĕ chemĭ la tine.
Sĕ gustŭ în vecie de ceresculŭ bine.
Slaba mea fiinţă n'aĭ lăsatŭ sĕ péră
De viclénulŭ şérpe de multŭ otrăvită
Prin gustare dulce cu otrav' amară.
Luândŭ pe-al tĕŭ umĕrŭ óia rătăcită,
Nu ajunge gândulŭ, nu rostesce gura,
Câtă ţi se cade laudă şi slavă.
A ta bunătate a trecutŭ mĕsura:
Nicĭ maĭ póte omulŭ, o zidire slabă,
După vrednicie sĕ te proslăvéscă,
De cât umilite lacrimĭ sĕ-ţĭ jertvéscă.

eĭ celŭ frumosŭ, pe care elŭ îl cântase cu atâta focŭ, precum și întregŭ corpulŭ eĭ celŭ voluptosŭ. Relațiunile adulterine însĕ, orĭ cât de misteriosŭ fusese organisate, n'aŭ pututŭ dura multŭ. Soțulŭ înșelatŭ, prevenitŭ de bună sémă de cine-va dintre servitorĭ, într'o ḑi plecà la ț́ĕră, spuindŭ că se duce pe maĭ multe ḑile, ĭar în séra aceleĭașĭ ḑile se întórse și, după ce se assigurà despre tóte eșirile, bătù la ușa camereĭ de culcare. Tênĕrulŭ Chrisoverghi se îmbrăcà cât maĭ răpede putù, deschise feréstra despre grădină și spunêndŭ cocóneĭ că póte sĕ de-

Și c'unŭ glasŭ sĕ strige : Eŭ, Dómne, 'sŭ zidire
Nemulțumitóre, scumpŭ rescumpĕrată :
Rătăcirea értă-mĭ și-mĭ dă fericire,
Raiulŭ desfătărĭĭ cea dintâiașĭ dată.

CORABIA PE VALURI

Pe-ale măreĭ lucĭĭ valurĭ cu cârma minț́ĭĭ înotŭ
Cătândŭ sĕ zărescŭ limanurĭ din primejdiĭ sĕ mĕ scotŭ :
Alergŭ cu pânzele întinse pe luciulŭ cel de focŭ
Pe marea acea aprinsă a viclénuluĭ norocŭ.
Inainte întunerecŭ, înapoĭ vêntulŭ vêrtejŭ.
Cu totulŭ în spre perḑare furtuna 'mĭ cată prilejŭ.
O cerule ! în ce bine ! cum ochĭĭ mi s'aŭ deschisŭ !
Saŭ cine trăĭa ca mine, óre nu mĕ aflu 'n visŭ ?
Așĭ face o hotărîre sĕ mĕ întorcŭ înapoĭ,
Dar vêntulŭ cu 'mpotrivire mĕ dă ĭar peste nevoĭ ;
Ș'așa cu pânzele 'ntinse stihiilor mĕ jertfescŭ
In stânca acea înaltă ajungŭ și mĕ prăpădescŭ.
— Nicĭ meșteșugulŭ m'ajută, și busola a slăbitŭ.
Acea politică multă viéț́a mĭ-a otrăvitŭ.

schidă ușa ; după aceea se aruncă în spațiŭ. Coconulŭ Iordaki intră, și după ce nu vĕdù pe amantulŭ care sciea bine că fusese acolo (fiindŭ-că chĭar întârdierea deschiderĭi ușeĭ îl încredințase despre acésta), după ce-l căută prin tóte colțurile și dulapurile, deschise feréstra și atuncea vĕdù josŭ, sub păretele caseĭ unŭ cadavru care abĭa se mișca. Se întórse către infidela sa consórtă și-ĭ ḑise : «L'aĭ mâncatŭ friptŭ pe bietulŭ băétŭ ! Eșĭ, pĕcătós'o, din ochiĭ meĭ.» Apoĭ împingênd'o, aprópe desbrăcată cum era, o scóse afară, o puse în trăsură și o trămise la părinții seĭ.

După acésta, rădicândŭ pe bietulŭ Chrisoverghi, maĭ mortŭ, pe prostirĭ (cearșafurĭ), îl duse în camera de culcare de unde sărise și-l îngriji cu cea maĭ creștinéscă solicitudine. Nu fu însĕ posibilŭ sĕ-lŭ scape, cu tóte ajutórele ce i s'a datŭ, căcĭ i se dislocase tóte ósele din închieturĭ și i se frânsese șira spinăriĭ. După vre-o ḑece ḑile de cumplite durerĭ, nefericitulŭ se duse din lumea celorŭ viĭ !

Acésta se petrecuse în casa care actualmente aparține luĭ Sculi. Cocóna Catinca maĭ târḑiŭ se consolà, mărintându-se cu Th. Balsŭ, cu care făcù maĭ mulțĭ copiĭ. Apoĭ remâindŭ iarășĭ vĕduvă, își petrecù bĕtrânețele după Unire în Bucureșcĭ, unde murì în anulŭ 1887.

XII.

Chemândŭ pe Berman, Cogălnicénu îĭ dete ordinŭ sĕ-mĭ tipăréscă opuscululuĭ pe creditŭ, spuindu-mĭ că voiŭ respunde baniĭ când mĕ voiŭ înlesni. Ceea ce și făcuiŭ.

Publicațiunea aceluĭ opusculŭ îmĭ făcù unŭ micŭ renume. Literații nu abunda atuncea ca acumă : puținĭ se ocupaŭ de a scrie, și maĭ alesŭ de a face versurĭ, care eraŭ gustate cu mare plăcere, daca eraŭ bine făcute. M'am vĕdutŭ culminatŭ de complimente și atrasŭ în multe case unde cunoscința mea personală era dorită și așteptată. Câțĭ-va din boĭerĭĭ aristocrațĭ, carĭ-și făceaŭ glorie de a încuraja literatura, trimiserà sĕ-m

céră câte 50 și chiar câte 100 de essemplare : mĕ grăbiamŭ a merge însumĭ spre a le mulțămi, și eĭ, după ce-mĭ plătiaŭ prețulŭ pe o sută, îmĭ luaŭ numaĭ douĕ treĭ essemplare. Astfelŭ făcuiŭ cunoscință cu câțĭ-va din fruntașiĭ Iașilorŭ, precum Nicolaki Rosnovanu, Al. Sturza Miclăușénu și frațiĭ sĕĭ, frațiĭ Roseti de la Bohotinŭ, Catargiescĭ, Balșescĭ, la mesele cărora eramŭ adessea invitatŭ și tractatŭ cu atențiunile cele maĭ nobile și maĭ generóse, atât din partea bărbațilorŭ cât și a coconélorŭ, carĭ câte o-dată mĕ arătaŭ ca modelŭ către tineriĭ lorŭ copiĭ. Relațiunile acestea îmĭ făcură multŭ bine. Maĭ întâiŭ mĕ maĭ degroșiră : mĕ desfăcuiŭ de gesturile și apucăturile mitocănescĭ saŭ provinciale, și mĕ conformaiŭ manierelorŭ buneĭ societățĭ. Pe lângă aceste, aflaiŭ ocasiune a mĕ familiarisa maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ cu limba francesă, pe care până acuma abĭa o înțelegeamŭ din citire. In familiile aristocratice acéstă limbă fiindŭ obligatorie pe atuncea, eraŭ case unde ea se vorbĭa maĭ multŭ și maĭ bine de cât cea românéscă ; de aceea, chiar de nu cutezamŭ a o vorbi (de frică ca sĕ nu facŭ greșelĭ de pronuncie), dar profitamŭ de ocasiune spre a mĕ iniția în literatura eĭ, în care puteamŭ găsi instrucțiunea și învĕțămintele care 'mĭ lipsiaŭ.

Vĕdêndŭ succesulŭ ce póte dobândi omulŭ cu ocupațiunile spiritului, mĭ-amŭ consacratŭ orele de distracțiune la poesie.

Făceamŭ și refăceamŭ la versurĭ de tóte genurile, pe care citindu-le pe la diferite locurĭ și persóne, observamŭ ce impressiune facŭ, imitândŭ pe Molière cu bucătărésa sa. Căpĕtândŭ maĭ multe încredințărĭ că nu sunt tocmaĭ rele unele din producțiunile mele, mĕ decisseiŭ a tipări din ele. Decĭ adunaiŭ unŭ bunŭ mănunchiŭ din cele ce mi s'aŭ părutŭ maĭ reușite, și, cu ajutorulŭ tipografieĭ luĭ Cogălnicénu, la care 'mĭ făcusemŭ creditŭ, le tipăriiŭ sub titlulŭ de «*Césurile de mulțămire*», titlu sub care nu de mult apăruse poesiile luĭ C. A. Roșeti din Bucurescĭ, și care mi se părŭ destulŭ de modestŭ și destulŭ de bine cugetatŭ.

Acésta publicațiune a maĭ măritŭ succesele mele. Nu nu-

mai ḑiarele române dar și câte-va străine se ocupară cu mica mea persónă, prodigându-mĭ laude, care póte m'ar fi și înfumuratŭ daca eramŭ mai slabŭ de ângerŭ, și daca eŭ însumĭ nu-mĭ valutamŭ justŭ slabele mele încercărĭ. Societatea însĕ mi se arăta din ce în ce mai bine-voitóre spre a mĕ încuragia. Cunoscinţele mele se întindeaŭ din ce în ce mai multŭ; mĕ vedeamŭ invitatŭ mai în tóte ḑilele pe la prânḑurĭ și la partide de veselie; mĕ abandonamŭ câte o dată prea mult plăcerilorŭ, carĭ fiindŭ inherente la etatea în care mĕ găsĭamŭ, abĭa de-mĭ remâneaŭ ore de reculegere, pentru ca sĕ recunoscŭ că acestea îmĭ făceaŭ mai multŭ rĕŭ de cât bine.

XIII.

Alecu Sturza Miclăușénu, într'o ḑi întâlnindu-mĕ pe stradă, îmĭ spune că s'a numitŭ Directorŭ la Ministerulŭ de interne și-mĭ propune ca, daca îmĭ convine, sĕ trecŭ acolo. Primiiŭ cu mare plăcere, dorindŭ ca sĕ facŭ practică și în ale administraţiunĭĭ. Fuiŭ trecutŭ în statŭ, cu léfă de o sută leĭ vechĭ cum eraŭ toţĭ copiștiĭ, și totŭ o-dată însemnatŭ pe lista privată a Ministruluĭ ca sĕ capĕtŭ încă unŭ suplimentŭ de 50 leĭ din léfa Excelenţeĭ Sale, care tótă se distribuĭa la împĭegaţiĭ inferiorĭ. Fuiŭ alipitŭ la secţiunea criminală, unde aveamŭ de superiorŭ (numitŭ șefŭ de secţie) pe Spatarulŭ Dim. Ganea, unŭ omŭ plinŭ de bunătate sufletéscă. Acesta cum mĕ vĕḑŭ îmĭ arătă o dragoste particulară, invitându-mĕ fórte desŭ la masa sa. Cu ocasiunea acesteĭ familiarităţĭ, făcuiŭ cunoscinţă cu Costaki Negrutzi, care-ĭ era ginere. Ce fericire simţiiŭ întâlnindŭ pe acestŭ omŭ, pe care în curêndŭ l'amŭ consideratŭ ca maĭstru, vĕḑêndŭ că possede atâta spiritŭ, atâta gustŭ literarŭ, atâta ideĭ frumóse și solide în ceea ce privesce literatura în genere, și cultura în specie a limbeĭ și literatureĭ române. In Iași, elŭ era uniculŭ cu care se putea vorbi despre asemine lucrurĭ, căcĭ era unŭ adevĕratŭ enciclopedistŭ, vĕrsatŭ în cunoscinţe nu numaĭ literare, dar și istorice și filosofice,

ajutatŭ de o memorie prodigiósă şi de cunoscinţa maĭ multorŭ limbĭ străine. Elŭ în adevĕrŭ vorbĭa şi scriea grecesce, franţuzesce, nemţesce şi russesce, fără a menţiona latina şi italiana, ale cărora literaturĭ nu-ĭ eraŭ străine. Elŭ era judecătorŭ de Curte, şi ar fi pututŭ trece chĭar de ĭurisconsultŭ (judecândŭ după frumósele sentinţe ce redacta), daca pe atuncea s'ar fi cerutŭ cunoscinţa dreptuluĭ la judecătoriĭ ce compuneaŭ Tribunalele saŭ Curţile.

Pe atuncĭ în adevĕrŭ nu se cerea sciinţă multă, capacitate, saŭ învĕţătură, pentru ca sĕ ajungă cine-va la posturĭ marĭ. Trebuea sĕ aĭbă saŭ protecţiunea luĭ Vodă, saŭ numele sonorŭ al uneĭ familiĭ aristocratice, pentru ca sĕ capete posturĭ saŭ ranguri. Funcţiunile publice, ca şi titlurile de boĭerie, eraŭ împărţite cam în treĭ classe distincte. Familiile de boĭerĭ vechĭ şi marĭ, precum Sturzescĭ, Ghiculescĭ, Roseţĭ, Catargiĭ, Cantacuzinĭ, aveaŭ privilegiurĭ asupra funcţiunilorŭ şi rangurilorŭ marĭ : de la acestia nu se cerea nicĭ învĕţătură, nicĭ capacitate, pentru ca sĕ ajungă membri de Curte saŭ ministri, saŭ ca sĕ capete ranguri de Logofeţĭ, Vornicĭ, Postelnicĭ şi Agĭ. Familiile de mâna a doua, precum Draghicescĭ, Pogorĭ, Grecenĭ, Coroĭ, Gănescĭ, Sionescĭ, Negruţescĭ, Cazimirescĭ, Cuzesĭ, aveaŭ dreptŭ sĕ aspire la posturĭ de mâna doua, precum Casierĭ, membri de Tribunale, Directorĭ saŭ capĭ de secţiunĭ prin Departamente ; numaĭ daca aveaŭ legăturĭ cu familiile cele marĭ, saŭ se impuneaŭ prin capacităţĭ marcante, ajungeaŭ la funcţiunĭ alăturĭ cu cele marĭ ; ĭar în archontologie se urcaŭ de la *Pitarŭ* până la *Spătarŭ*. Familiile cele micĭ, plevuşca rădicată dintre neguţitorime, saŭ dintre Mazilime, era primită la funcţiunile inferióre şi onorată abĭa cu ranguri de Şetrarĭ, Vtori-Lohofĕtŭ saŭ Vtori-Vistŭ, ranguri care abĭa îĭ distingea din plebe şi-ĭ scăpa de contribuţiunile fiscale.

Asemine prejudeţe absurde, moştenite de la educaţiunea venită din Fanarŭ, orĭ cât aŭ ţinutŭ unele familiĭ şi persóne la ele, cu timpulŭ însĕ aŭ începutŭ a se toci. Spiritulŭ de egalitate îşĭ făcea locŭ, în mĕsură cu respândirea ideilorŭ moderne ale Occidentuluĭ. Boĭeriĭ ceĭ marĭ aŭ începutŭ a pofti pe ceĭ

micĭ la petrecerile și la mesele lorŭ ; n'aŭ întărdiatŭ apoĭ a se face, maĭ întâiŭ în modŭ sporadicŭ ĭar maĭ târdiŭ în modŭ generalŭ, și încuscrirĭ, întocmite prin influența averilorŭ ; în cele din urmă, ideile din anulŭ 1848 aŭ adusŭ contopirea maĭ totală a classelorŭ, precum aŭ adusŭ și căderea privilegiurilorŭ.

Costaki Negruți a fostŭ, pe timpulŭ acela, unulŭ din ceĭ întâĭŭ care făcuse minunea de a se introduce în societatea boĭerilorŭ de classa întâia, de a căpĕta funcțiunea de membru de Divanŭ și rangulŭ de Postelnicŭ, funcțiune și rangŭ ce eraŭ ca apanagiŭ pentru familiile aristocratice. Elŭ în adevĕrŭ cu inteligența sa superióră, cu cultura sa rară pe atuncea, cu manierele sale originale dar distinse, era nu numaĭ bine primitŭ, dar chĭar invitatŭ și trasŭ cu stăruință în casele cele marĭ. Elŭ apoĭ, coalisatŭ cu Cogălnicénu și Alexandri, aŭ datŭ avêntŭ renascereĭ naționale, prin propagarea gustuluĭ literarŭ, prin combaterea prejudețelorŭ absurde și prin poleirea spirituluĭ publicŭ.

XIV.

Fiindŭ-că amŭ vorbitŭ de primele mele relațiunĭ cu Negruți, sĕ spunŭ și o curiósă aventură ce a avutŭ elŭ pe timpulŭ acela, maĭ alesŭ că acésta póte da o idee maĭ bună despre epocă.

Se întorseseră din străinătate, unde fuseseră pentru studiĭ, fiiĭ luĭ Michaĭ Vodă Sturza. Amênduoĭ avêndŭ ranguriĭ militare, căpĕtate fără sĕ fi fostŭ vre-o dată sub vre-unŭ stindardŭ saŭ în vre-o sasarmă, celŭ maĭ mare Dimitrie, fu pusŭ în capulŭ armateĭ, cu nume de Hatmanŭ, saŭ ministru de resbelŭ. Armata Moldoveĭ avea atuncea unŭ tunŭ, douĕ sute de lănceriĭ, vre-o șése sute de soldațiĭ de infanterie, și o barcă canonieră (fără tunuriĭ) la Galațiĭ. Avea ce comanda Hatmanulŭ !

Fiiulŭ al douilea, Beizadea Grigori, frumosŭ, voinicŭ, spiritualŭ, cu aerŭ și educațiune în adevĕrŭ princiară, nu găsì funcțiune care sĕ convie îndestul temperamentuluĭ sĕŭ înfocatŭ și spirituluĭ sĕŭ sburdalnicŭ. Neputêndu-se pune în perfectă armonie ideile luĭ moderne cu ideile vechĭ și ruginite ale tatăluĭ sĕŭ, negăsindŭ unŭ orizontŭ destulŭ de largŭ pentru desvoltarea activităților și inteligenței sale, care aspira sĕ domineze peste o lume maĭ întinsă, neaflândŭ în fine în societatea ĭașénă elemente care sĕ corespundă idealurilorŭ sale, manifestà dorința de a se retrage la țĕră, pentru ca sĕ-și maĭ complecteze studiile într'o viéță maĭ multŭ contemplativă. Vodă îĭ aprobà dorința și îĭ și dete în possessiune una din cele maĭ frumóse moșiĭ de pe valea Jijieĭ, numità Perienii, pe care eraŭ case marĭ domnescĭ, ocolite cu ziduri masive ca de cetate, grădinĭ, parcurĭ și altele. Acolo fiiulŭ de Domnŭ, în apartamente splendidŭ mobilate și într'unŭ confortŭ ce nu lăsa nimicŭ de doritŭ, ducea viéța de anahoretŭ excentricŭ și de filosofŭ somptuosŭ. Acolea ședea ḑile întregĭ cu capulŭ între cărțĭ, după ce diminețele făcea câte o oră gimnastică ; ĭar când se simțĭa cuprinsŭ de urîtŭ, se scula și, ca unŭ leŭ ce scapă din colivie, eșĭa afară, încăleca pe câte unŭ calŭ sirépŭ și pleca peste câmpĭ în fuga mare, trecêndŭ déluri și văĭ, sărindŭ peste gârle și ponóre, și uciḑêndŭ, cu unŭ bunŭ pistolŭ ce avea, aci o rândunică, aci o turturică, aci o cîntiță, aci o gâscă, aci unŭ porcŭ al vre-unuĭ țĕranŭ, pe care apoĭ le plătea de cincĭ orĭ maĭ multŭ de cât făceaŭ.

Într'una din nebunele sale cavalcade, într'o ḑi s'a pomenitŭ într'unŭ satŭ pe care nu-lŭ maĭ vĕḑuse. Intrebà al cuĭ e satulŭ : i se spuse că este al luĭ C. Negruți. Merse la curte, se presintà proprietaruluĭ și astŭ-felŭ legà cu elŭ cunoscință, care apoĭ ajunse o intimă amiciție. Negruți, care din causa uneĭ nuvele ce publicase într'o Revistă atuncea, perduse postulŭ și trăĭa ca și essilatŭ la țĕră, nu întârḑie de a-ĭ întórce visita. Este primitŭ în salonŭ. Acolo dă peste o damă frumósă și elegantă, care se părea absorbità în lectura uneĭ

cărți ce ținea în mână. Până a nu apuca însĕ a se apropia de ea și a-ĭ vorbi, întrà pe o ușă din drépta Beizadé Grigori, care numaĭ de cât îl presentà aceĭ dame declinându-ĭ numele și pronumele, ĭar luĭ ĭĭ ḍice : «*J'ai l'honneur de vous presenter Madame la Comtesse Dasch, ma fiancée.*» La auḍirea acestuĭ nume, Negruți a remasŭ uĭmitŭ și nu scia ce sĕ crédă : era óre romanțiera ale căreĭa opere le citise ? Eată întrebarea ce maĭ întâiŭ făcu (în românesce) princiaruluĭ cĭ logodnicŭ. Acesta ĭĭ respunse afirmativŭ.

Comtessa Dasch remase încântată de cunoscința acésta, fiidŭ-că pentru prima óră da peste unŭ omŭ cu care putea vorbi literatură, în loculuĭ unde se vedea ca exilată. Negruți remase nu maĭ puținŭ încântatŭ de cunoscința acesteĭ persóne, care 'n societățile cele maĭ înalte putea sĕ strălucéscu cu spiritulŭ și distincțiunea sa. Dar când voĭ sĕ plece de la Perienĭ, se uĭmì auḍindŭ ruga ce-ĭ făcea Beizadé Grigori ca sĕ nu spue nimĕruĭ c'a întâlnitŭ la elŭ pe Comtessa, fiindŭ-că Vodă nu scie nimica, și că trebuea maĭ întâĭ sĕ-lŭ prepare pentru ca sĕ-ĭ capete consimțimêntuluĭ.

Nu trecură multe ḍile și, într'o duminică diminéța, Negruți se pomenì invitatŭ împreună cu dómna la prânḍŭ la Perienĭ. Nu se putea refusa. Fură primiți cu brațele deschise, dar ceea ce li se părù curiosŭ era că vĕḍură pe Comtessa în toaletă de mirésă. Beĭzadé Grigori, care și elŭ era îmbrăcatŭ de gala, descurcà lucruluĭ spuindŭ luĭ Negruți că l'aŭ poftitŭ anume pentru ca sĕ-lŭ cunune ; că înainte de a cerca sĕ capete consimțimêntuluĭ tătâni-sĕŭ, s'a gânditŭ că ar fi maĭ rĕŭ daca ar întêmpina unŭ refusŭ, și deciĭ s'a decisŭ a pune pe Vodă în fața unuĭ faptŭ împlinitŭ. S'a cercatŭ sĕ refuse bĭetulŭ Negruți, pe motivŭ că se temea de urgia luĭ Vodă, dar în fine n'a pututŭ scăpa ; și fiindŭ-că eraŭ tóte lucrurile pregătite și maĭ totŭ satulŭ adunatŭ la biserică (din ordinulŭ Beizadeleĭ), Negruți dândŭ brațulŭ Comtesseĭ și Beizadea dómneĭ Negruți, se coborîră și merseră la biserică, care era în parculŭ din dosulŭ caseĭ. Acolo preotulŭ, care sta gata învestmêntatŭ, nu

voi a procede la cununie până nu i se va da *Pecĭulŭ* (1); dreptŭ Pecĭu însĕ, i se arătà o gură de pistolŭ care lŭ amenința de va stărui în refusŭ. Așa vĕdêndŭ, Preotulŭ își luà inima 'n dinți, și cu jumătate voce cântà «Issaiea dănțuesce,» după care perechĭa princiară maĭ întâiŭ assistà la o horă mare de țĕranĭ ce se făcuse în bătătura din fața Castelului, apoĭ se urcà susŭ spre a se pune la masă.

Nu durà multŭ însĕ fericirea de la Perieni. Popa a doua ḑi se repeḑì la Mitropolie și raportà despre posna ce a făcutŭ. Mitropolitulŭ era cât pe ce sĕ pue ca sĕ-lŭ raḑă și sĕ-l rĕspopéscă, fiindŭ-că a cununa fără *Pecĭu* era o greșélă care cu nicĭ unŭ cuvêntŭ nu se póte erta unuĭ popă. Cu tóte aceste a găsitŭ cu cale ca maĭ întâiŭ sĕ aducă la cunoscința luĭ Vodă faptulŭ.

Acéstă noutate pentru Vodă a fostŭ ca o lovitură de trăsnetŭ. Nu se aștepta sĕ vaḑă pe fĭĭulŭ seŭ rebelŭ până la așa gradŭ. A se însura fără a-ĭ cere consimțimêntulŭ, fără a-ĭ spune nimica, era unŭ ce enormŭ, fără precedente în familia sa. A se însoți, elŭ pravoslavnicŭ cu o străină, de altă lege, era ceva care se împăca și maĭ puținŭ cu credințele sale religióse. A se lega apoĭ cu o femee care, prin faptulŭ chĭar de a se mărita în modŭ clandestinŭ, părea a proba maĭ multŭ că era o comtesă imaginară, i se părea ceva monstruosŭ și nedemnŭ pentru posițiunea sa socială. De aceea declarându-lŭ de fiŭ nesupusŭ și călcătorŭ de cele sfinte, prin aceea că a violentatŭ pe preotŭ pentru ca, în contra legeĭ, sĕ celebreze o cununie netolerabilă, ca părinte și ca Domnŭ, decretézà anularea căsătorieĭ, și supunerea sa la o pedépsă disciplinară, care va remânea sĕ se determine după ce va fi adusŭ la casa părintéscă.

După acéstă decisiune, și paternă și domnéscă, într'o bună diminéță, în ḑorĭ de ḑiuă, palatulŭ de la Perieni se pomenesce assediatŭ de ceĭ douĕ sute de Lăncerĭ ce compuneaŭ cavale-

(1) Așa se numĭa țidula, sau Cartea Dicasterială care ordona a celebra cununia cuĭva.

ria nóstră. Servitorii abĭa avuseseră timpŭ sĕ deştepte pe Beĭzadé, şi acesta abĭa avuse timpŭ sĕ dea ordinŭ ca sĕ încuie pórta, spre a definde intrarea assediatorilorŭ. Beizadeaoa după ce se îmbracă merge la pórtă. Acolo Prefectulŭ districtuluĭ, care venise cu forţa armată, ĭĭ spune că are ordinŭ sĕ-lŭ rădice şi sĕ-lŭ ducă sub pază la M. S. Vodă.

«Mergĭ de spune, se respunde Prefectuluĭ, că nu s'a născutŭ încă omulŭ care sĕ pue mâna pe Beizadea Grigori, şi că el nu se predà pre cât va fi în viéţă.» Totŭ o-dată i se făcù cunoscut că cel d'întâiŭ omŭ ce ar cuteza sĕ trécă peste ziduri, saŭ sĕ intre pe pórtă cu sila, va fi mortŭ.

Castelulŭ stete assediatŭ câte-va ţile. Nimenĭ nu avea voĭe din afară sĕ intre, dar nicĭ vre-o pornire ofensivă nu se făcea asupra luĭ. Porţile, închise şi încuĭate, maĭ eraŭ păţite de câţĭ-va Arnăuţĭ şi ómenĭ credincioşĭ. Celorŭ dln năuntru însĕ li se permitea sĕ éssă ; şi în adevĕrŭ ajungêndŭ a se împuţina provisiunile de mâncare, ceĭ maĭ mulţĭ ómenĭ de-aĭ caseĭ, câte unulŭ, câte unulŭ, se strecurară afară. Când se vĕţù în fine că servitorii ceĭ maĭ indispensabilĭ, precum bucătarĭ, vizitiĭ, feciorĭ, desertézä, cetatea trebuea sĕ se predea ; forţa lucrurilorŭ o silĭa la acésta. Decĭ într'o diminéţă s'a vĕţutŭ deschiţêndu-se pórta şi Beizadea Grigori, cu o carabină atârnată în bandulieră, cu 4 pistóle la coburŭ şi cu sabia gólă în mână, călare pe celŭ maĭ sĕlbatecŭ armăsarŭ ce avea, esse în galopŭ, apucându calea spre pădure. Câţĭ-va Lănceri se făcură că se ĭeaŭ după dênsulŭ, dar după ce-l perdură din ochĭ, se întórseră. Arnăuţiĭ din lăuntru se predară. Prefectulŭ intrà neîmpedicatŭ, ĭar Comtessa Dasch făcêndu-şĭ bagagele maĭ răpede de cât ar fi conceputŭ subiectulŭ unuĭ romanţŭ, fu urcată cam fără voĭe într'o Braşovéncă, care aştepta acéstă missiune, şi, escortată de 12 Lănceri, apucà calea Bucovineĭ : pe la Mamornita, trecù la Cernăuţĭ, unde a căţutŭ bolnavă din causa emoţiunilorŭ şi a scuturăturilorŭ Braşovenceĭ. Acolo nefericita romanţieră a zăcutŭ vre-o treĭ lunĭ ; şi numaĭ vênţêndu-şĭ

parte din sculele prețióse și-a închipuitŭ mijlóce spre a se întórce la Paris (1).

E de prissosŭ, póte, de a spune că Beizadea Grigori s'a dusŭ întinsŭ la Iași ca sĕ cerce a căpĕta ertarea tatăluĭ sĕŭ. Vodă ĭ-a acordat'o, însĕ cu condițiune de a nu se maĭ gândi la Comtessa și de a merge numaĭ de cât la Bucurescĭ, unde se întocmise lucrurile pentru ca sĕ se însóre cu fata luĭ Mihalaki Ghica, ceea ce a și făcutŭ.

Rogŭ pe Beĭzadea Grigori sĕ mĕ ĭerte de orĭ-ce omissiune saŭ erorĭ voiŭ fi comisŭ în narațiunea acesteĭ nebuniĭ a tinerețelorŭ sale. Dar eŭ așa amŭ apucat'o de la reposatulŭ meŭ amicŭ Negruți.

XV.

Într'una din ḑile, ca copistŭ în Departamentulŭ din lăuntru, mĭ-a venitŭ rêndulŭ sĕ facŭ *dejurna* la D. Ministru, adecă sĕ staŭ tótă ḑiua acasă la elŭ pentru afacerile eventuale ale serviţiuluĭ. Grozavŭ îmĭ bătea inima când mĕ urcamŭ pe scara caseĭ mareluĭ Logofĕtŭ Costaki Sturza (unde astă-ḑĭ este scóla militară); nu sciamŭ ce figură voiŭ face eŭ în fața unuĭ personagiŭ așa de mare, maĭ alesŭ că auḑisemŭ că este fórte severŭ și cu tóne de omŭ excentricŭ. Amŭ intratŭ cu tóte aceste în salonulŭ celŭ mare, și amŭ spusŭ unuĭ servitorŭ că eŭ sunt *dejurna* de la Ministerŭ. N'a trecutŭ multŭ și m'amŭ pomenitŭ chĭematŭ în lăuntru. După ce amŭ traversatŭ unŭ salonașŭ și unŭ micŭ cabinetŭ, amŭ intratŭ într'o cameră mare, unde am înțelesŭ că era camera sa de culcare. Ex. Sa era în halatŭ. Unŭ bărbierŭ, care îl răsese, îĭ da celŭ din urmă perdafŭ. Cum mĕ vĕḑŭ, îmĭ arătà unŭ scaunŭ și mĕ invità sĕ șeḑŭ. După ce terminà cu bărbierulŭ, mĕ întrebà cum mĕ chĭamă și apoĭ, spuiudu-mĭ că cunósce pe tatălŭ meŭ, se aproprie de

(1) Reposatulŭ Negruți păstra cu religiositate manuscriptulŭ unuĭ romanțŭ, scrisŭ la Perienĭ, ce i l'a datŭ ca suvenire nobila sa fină.

mine, mĕ apucă de barbă şi cu un aerŭ desmĭerdatorŭ îmĭ ḑice : «frumosŭ băĕtŭ ! samenĭ cu tată-tĕŭ, când era tênĕrŭ ; dar pĕcatŭ că te laşĭ netunsŭ şi nerasŭ, ca Lăĭeşiĭ... Şeḑĭ colea... Bărbierŭ, pune-te şi taie-ĭ pletele şi barba... fă-mi-lŭ frumosŭ !» După aceste vorbe, trecŭ în altă cameră, ca sĕ se îmbrace.

Mĕ aflamŭ cu unŭ vrafŭ de hârtiĭ în mână, pe care trebuea sĕ le subscrie Ex. Sa. De nu aveamŭ sarcina acésta, prin urmare şi responsabilitatea, aşĭ fi rupt'o de fugă ca sĕ scapŭ de asemine batjocură : ţineamŭ la pletele mele, nu numaĭ fiindŭ-că îmĭ sta bine cu ele, dar apoĭ era moda de a le purta aşa ; fără de plete lungĭ, n'aşĭ fi avutŭ aerŭ de liberalŭ şi patriotŭ naţionalŭ ; barba ĭarăşĭ îmĭ era prea scumpă, fiindŭ-că era vergină şi nu făcuse cunoscinţă cu briciulŭ. Ce n'aşĭ fi datŭ atuncea sĕ fi găsitŭ o gaură de şérpe pe care sĕ potŭ intra, saŭ o gură de puţŭ pe care sĕ m'aruncŭ ! Bărbierulŭ, de şi părea a compătimi cu mine, mĕ sfătuĭ sĕ nu facŭ cum-va posna ca sĕ mĕ opunŭ, căcĭ Coconu Costaki este fórte ciudatŭ când îl supĕră cine-va. Decĭ cu durere de inimă mĕ puseĭŭ pe scaunŭ : pletele mele într'o clipă sburară pe josŭ ; ĭar barba mea cea frumósă, perdută prin clăbucĭ de săpunŭ, se rostogolĭ în lighénulŭ bărbieréscŭ. Când mĕ uitaiŭ în oglindă, nu mĕ cunoscuiŭ şi, cu stringere de inimă, blestemaiŭ ora care mĕ aduse în serviţulŭ Departamentuluĭ din năuntru.

Abĭa terminasemŭ de a-mĭ curăţi surtucului de perĭ, şi Marele Logofĕtŭ venĭ. Mĕ essaminà şi, cu aerŭ de satisfacţiune, ḑisse :

«Eĭ, veḑĭ ? acuma escĭ bine. Nu te bucurĭ ?»

— Nu prea, cocóne Costaki, căcĭ îmĭ plăcea multŭ pletele şi barba.

— Dar pentru ce, mĕ rogŭ ?

— Pentru că aceste le considerŭ ca semnele bărbăţieĭ mele ; şi precum leuluĭ şi caluluĭ, credŭ că nu le-ar şedea bine daca li s'ar tăia cómele, totŭ aşa mi se pare că nicĭ omulŭ n'ar trebui sĕ-şĭ tundă aceste ornamente de virilitate. De omulŭ spânŭ saŭ chelŭ, nu ride tótă lumea ? Apoĭ în tóte tablourile

care ne represintă pe strămoșii noștri romani, nu i vedemŭ cu plete și cu barbe ?

— A, dar multe ideĭ aĭ D-ta ! Acum vreĭ sĕ arăți că-mĭ escĭ roman ? ha, ha, ha ! romanŭ ! audĭ, romanŭ !

Și hohotele mareluĭ Lohofĕtŭ nu maĭ încetaŭ ; așa că mĕ temeamŭ că nu cum-va sĕ-ĭ abată a-mĭ trage câte-va, saŭ a mĕ trimite la Poliție. Pentru ca sĕ-ĭ îmblândescŭ ceva pornirea, ḑisseiŭ cu unŭ aerŭ de jale :

— Acum, pe lângă altele, trebue sĕ am și cheltuéla bărbierieĭ.

— De cheltuélă e vorba ? N'aĭ sĕ cheltuescĭ nimica. Bărbierulŭ meŭ nu-ți va lua nicĭ o dată plată. Vino...

Mĕ trasse în cabinetulŭ de lucru, îĭ citiiŭ hârtiile ce aduseserŭ ; le subscrise ; mĕ puse sĕ-ĭ citescŭ nisce jalube ce primise ; mĕ complimentà că citescŭ bine ; apoĭ îmĭ spuse ce felŭ de resoluțiunĭ sĕ punŭ pe ele. După acésta eșĭ, lăsându-mĕ ca sĕ punŭ resoluțiunile și spuindu-mĭ ca sĕ viŭ cu ele în salonulŭ cel mare.

Pusŭ pentru prima óre la asemine încercare, amŭ întârḑiatŭ maĭ o oră până sĕ terminŭ, căcĭ mĕ temeamŭ sĕ nu facŭ vre-o greșélă de stilŭ saŭ vre-o altă bazaconie. Apoĭ luândŭ hârtiile, trecuiŭ în salonŭ unde găsiiŭ pe boĭeru stândŭ de vorbă cu unŭ altŭ boĭerŭ ce ședea peste drumŭ de pórta sa. Acesta era Hatmanulŭ Toderașcu Balș, pe care-l cunosceamŭ și eŭ din vedere. Cum mĕ vĕḑù, îmĭ ḑisse sĕ mĕ apropiiŭ și sĕ citescŭ ce amŭ scrisŭ.

«Bravo, — îmĭ ḑisse — bine aĭ înțelesŭ ce ți-amŭ spusŭ, și frumosŭ aĭ scrisŭ. Cum vĕḑŭ, aĭ semne de procopsélă. Adă condeiulŭ sĕ iscălescŭ.»

Ducêndu-mĕ sĕ-ĭ aducŭ condeiulŭ, îl auḑiamŭ povestindŭ în limba francesă visitatoruluĭ seŭ cum a pusŭ de m'a tunsŭ și m'a rasŭ. După ce m'amŭ întorsŭ cu condeiulŭ, boĭerulŭ Hatmanŭ a începutŭ sĕ rîdă și elŭ de mine.

«Eĭ apoĭ ? Ce-a sĕ ḑică *tasta ceea* tată-tĕŭ ? Are sĕ te cunóscă ? Aĭ remasŭ fără *tasta ceea* — barbă și plete.»

Nu sciŭ ce amŭ ḑisŭ, dar eŭ auḑindu-lŭ repetândŭ la fie-

care cuvêntŭ *ĭasta ceea*, amŭ începutŭ a rîde înfundatŭ, ĭar după risulŭ meŭ a începutŭ și ministrulŭ meŭ sĕ rîdă cu o voĭoșie s omot sĕ.

Când voiiŭ a mĕ retrage, bĕtrânulŭ îmĭ spuse ca sĕ ducŭ hârtiile la Departamentŭ, dar sĕ mĕ întorcŭ ĭarășĭ, făcêndu-mĭ cunoscutŭ că, fiindŭ mulțămitŭ de mine, mĕ opresce ca dejurnă în permanență, cu serviciulŭ pe lângă elŭ.

Acéstă notificare, de și avea aerulŭ de favóre, nu-mĭ prea plăcŭ. Mĭ-amŭ închipuitŭ că Marele Logofĕtŭ voesce sĕ mĕ înregistreze între ómeniĭ caseĭ sale, ceea ce nu corespundea cu ideile mele liberale și independente. Cu tóte acestea a trebuitŭ sĕ mĕ resignezŭ ca și la sacrificarea pieteloru și a barbeĭ.

Când mĕ întorseiŭ de la Ministerŭ, unde amŭ anunțatŭ șefuluĭ meŭ ordinulŭ Ex. Sale D-luĭ Ministru și Cavalerŭ a maĭ multe ordine, în anticameră mĕ vĕduiŭ întêmpinatŭ de douĭ tinerĭ bine îmbrăcațĭ și dichissițĭ, carĭ mi se recomandară ca ómenĭ aĭ caseĭ : unulŭ Dim. Codreanu, comptabilŭ, ĭar altulŭ *Scarlat Clemente* ajutorulŭ seŭ. Eĭ îmĭ spuseră că Boĭerulŭ ĭ-a avisatŭ cum că eŭ sunt *dejurna permanentŭ*, și că mĭ a preparatŭ și o cameră destinată anume pentru locuința mea. Aceștĭ domnĭ mĕ felicitară de noroculŭ ce amŭ avutŭ ca sĕ intru în favórea Boĭeruluĭ, assigurându-mĕ că elŭ, de și firea îl arăta cam severŭ și fudulŭ, dar era cel maĭ bunŭ sufletŭ ce póte avea unŭ omŭ pe pămêntŭ.

Acuma așteptați-vĕ, ĭubițĭ lectorĭ, la o lungă narațiune despre acéstă mare casă boĭerésca, cu care amŭ venitŭ din întêmplare în contactŭ, și în care amŭ făcutŭ atâtea cunoscințe și amŭ vĕdutŭ atâtea lucruri așa de curióse, în cât s'ar părea necrédute în dilele nóstre.

XVI.

Treĭ boĭerĭ, maĭ marĭ între ceĭ marĭ, avea Moldova pe la începutulŭ acestuĭ secolŭ. Unulŭ era Canta Deleanu, altulŭ Săndulaki Sturza, și al treilea Iordaki Rosnovanu. E bine sĕ se scie însĕ că aceștia n'aŭ ajunsŭ marĭ prin niscaĭ fapte marĭ carĭ sĕ fi ilustratŭ numele lorŭ ; nicĭ lucrărĭ de geniŭ n'aŭ eșit din creeriĭ lorŭ, nicĭ descoperirĭ de lumĭ noue aŭ făcutŭ, nicĭ vre unŭ prafŭ de pușcă aŭ inventatŭ, nicĭ resboinicĭ viteĭĭ s'aŭ arătatŭ, nicĭ monumente neperitóre pe urmele lorŭ aŭ lăsatŭ, nicĭ pămêntulŭ patrieĭ cu sângele lorŭ nu l'aŭ stropitŭ, nicĭ cu vre-o glorie s'aŭ distinsŭ. Nimica alta n'aŭ făcutŭ de cât că aŭ apucatŭ averĭ marĭ de la părinții lorŭ, averĭ în mare parte dobândite prin moștenire, prin hrăpire, saŭ prin injustiție. Și eraŭ marĭ, fiindŭ-că aveaŭ moșiĭ multe și marĭ, turme marĭ de vite și de țiganĭ, case mari și somptuóse, în fine trecere mare în țéră, înaintea Domniloru și înaintea străinilorŭ năvălitorĭ.

Logofĕtulŭ Costaki Sturza, fiĭulŭ Logofĕtuluĭ Sandulaki Sturza, avea peste șése-decĭ de anĭ pe când l'amŭ cunoscutŭ. Din prima căsătorie avea, pe lângă o fată măritată cu Alecu Sturza Miclăușénu, și treĭ băeți carĭ fuseseră trimiși la Paris ca sĕ învețe și acum se întorseseră în țéră spre a intra în cariere. Celŭ maĭ mare din aceștia, Sandulaki, studiase legile și era atuncea cel întâiŭ doctorŭ în dreptŭ în Moldova. Al douilea, Alexandru, se ocupase cu sciințele diplomatice ; ĭar al treilea, Iorgu, cu arta militară. Acuma însĕ, marele Logofĕtŭ se afla în a doua căsătorie cu o persónă a căreĭa viéță, bogată în peripețiĭ, dacă ar fi fostŭ urmărită de niscaĭ cronicarĭ pricepuțĭ, ar fi lăssatŭ posterității memoriĭ voluminóse și pline de interesŭ.

Cocóna Marghiolița, despre care voiŭ sĕ vorbescŭ, era fiĭca mareluĭ Logofĕtŭ Dumitraki Ghica, proprietarulŭ faĭmóseĭ moșiĭ

Comănescĭ din districtulŭ Bacăuluĭ, cu întindere colossală de duoĕ sute de miĭ fălcĭ. Ea de bună sémă s'a născutŭ pe la începutulŭ secoluluĭ, fiindŭ-că pe când amŭ avutŭ fericirea de a o cunósce (1842), lumea ḑicea că era trecută de patru-ḑecĭ de anĭ.

Cu tóte acestea frumuseţea eĭ era încă atât de strălucită, în cât nu i s'ar fi pututŭ determina numĕrulŭ anilorŭ fără actŭ de botezŭ. Tóte Graţiile din Mitologie îĭ făcuseră parte din darurile lor fermecătóre : figură, corpŭ, talie, spiritŭ, tóte eraŭ în perfecţiune la dênsa ; se putea ḑice că representa idealulŭ frumuseţeĭ perfecte. Cu aceste daruri dotată de natură, cu educaţiunea îngrijită ce căpĕtase în sînulŭ nobileĭ sale familiĭ, cu frumósa zestre ce avea în perspectivă, ea putea aspira la trépta cea maĭ înaltă a Ursiteĭ : principiĭ şi Regiĭ s'ar fi onoratŭ sĕ facă din ea o soţie. Cel maĭ distinsŭ tênĕrŭ ce era în Moldova pe atuncea, poetulŭ Alexandru Beldiman, găsise în ea idolulŭ adoraţiuniĭ sale : elŭ îĭ consacrase primele şi póte cele maĭ frumóse inspiraţiunĭ ale Museĭ sale, pe care, vaĭ ! a trebuitŭ sĕ le distrugă când a vĕḑutŭ că preferinţele eĭ s'aŭ întorsŭ către altulŭ. Nu dóră că frumósa fată era nesimţitóre pentru acestŭ tênĕrŭ, care avea şanse de a se face chĭar Domnŭ în Moldova (1) ; dar când a vĕḑutŭ că Domnia (la 1822) s'a dat luĭ Ioniţă Sturza, a preferitŭ maĭ bine sĕ se facă noră acestuĭa, în speranţă că fiĭulŭ seŭ póte sĕ moştenéscă tronulŭ. Decĭ n'a avutŭ de cât sĕ şoptéscă unŭ cuvêntŭ, pentru ca simplicissimulŭ Beizadea Costaki, sĕ-ĭ céră mâna cu succesŭ. Acesta apoĭ fiindŭ cerutŭ a se duce ca ostatecŭ (zălogŭ) pen-

(1) Intre ceĭ şése boĭerĭ carĭ în urma evenimentelorŭ Eterieĭ de la 1821 s'aŭ trimisŭ la Constantinopole pentru ca sĕ céră a se numi unŭ Domnŭ pământénŭ, a figuratŭ şi poetulŭ Beldiman. Se dice că Vizirulŭ, surprinsŭ de frumuseţea statureĭ şi chipuluĭ sĕŭ, ar fi spusŭ că el ar fi bunŭ de Domnŭ. Beldiman însĕ ar fi refusatŭ ḑicêndŭ că se simte născutŭ pentru viéţa contemplativă iar nu pentru guvernarea ţĕreĭ. La 1859 a maĭ fostŭ unŭ asemine essemplu. Poetuluĭ Alexandri i se oferîa domnia din partea câtor-va representanţĭ aĭ Moldoveĭ. Elŭ însĕ a refusatŭ, ca sĕ facă parte de sorţĭ luĭ Cuza.

tru assigurarea fidelității părinteluĭ seŭ către Pórtă, Cocóna Marghiolița s'a dusŭ la Stambulŭ, pentru ca totŭ o-dată sĕ sperie Orientulŭ cu frumusețele eĭ. In adevĕrŭ succesele eĭ aŭ fostŭ imense. Cavalerii ceĭ maĭ strălucițĭ din Legațiunile Puterilorŭ europene, înseșĭ uniĭ din ambasadorĭ, se rotĭaŭ împrejurulŭ frumóseĭ moldovence ca albinele împrejurulŭ rosetelorŭ ; și se făceaŭ certe marĭ, chĭar sângeróse, între ceĭ ce aspiraŭ la amiciția saŭ favorile sale. S'a vorbitŭ că însușĭ seriosulŭ Sultan Mahmud, care domnĭa pe atuncea, vĕdĕnd'o într'o dĭ de paradă la Sânta Sofia, ar fi fostŭ fulgeratŭ de vederea eĭ și că, aflândŭ cine este, a trimisŭ de a o aduce (împreună cu soțulŭ eĭ) pentru ca s'o admire de aprópe ; s'a vorbitŭ chĭar că Padișahulŭ, într'unŭ momentŭ de essaltațiune, ar fi invitat'o sĕ visiteze haremulŭ imperialŭ ; s'a vorbitŭ, căcĭ gura lumeĭ este rea, dar nu s'a crezutŭ nicĭ o dată ca marele Suzeranŭ sĕ cuteze a atenta asupra vasaleĭ sale din Moldova, de și a constatatŭ că așa giuvaerŭ nu avea între comorile sale.

Ceea ce a fostŭ certŭ însĕ, a fostŭ că Cocóna Marghiolița ne maĭ putêndŭ suferi nicĭ vorbele lumeĭ, nicĭ positiunea sa de *zălógă*, aflândŭ apoĭ că în curênd era sĕ se declare resboĭulŭ între Rușĭ și Turcĭ, după care ar fi trebuitŭ sĕ fie încarcerată în cele șépte Turnurĭ, într'o bună diminéță a desertatŭ de la casa Beizadeleĭ și, suindu-se pe o corabie ce pleca spre Galațĭ, s'a întorsŭ la Moldova, doritóre de a vedea armatele russescĭ despre care audisse multe lucrurĭ frumóse. Dorința acésta n'a întârdiatŭ d'a se realisa. Rușiĭ viindŭ într'o séră fără veste, aŭ călcatŭ palatulŭ Domnescŭ și aŭ rădicatŭ pe Vodă, spre a l trimite cu onóre căzăcéscă ca prisonierŭ în Russia. Cocóna Marghiolița cu modulŭ acesta scăpândŭ și de socru, precum scăpase de bărbatŭ, s'a pusŭ sĕ cucerescă pe Muscalĭ pe calea diplomatică a ochilorŭ eĭ. Se dice că în adevĕrŭ ea a și făcutŭ multe cuceririĭ printre generaliĭ ceĭ maĭ de frunte ; și ast-felŭ, ca supusă fidelă a Sultanuluĭ, a rĕsbunatŭ victimele făcute de Rușĭ asupra Turcilorŭ în atâtea resbele sângeróse.

După încheĭerea păcĭĭ de la Andrianopole, a făcutŭ pace și Cocóna Marghiolița cu Rușiĭ ; s'a decisŭ chĭar a trece în Russia cu unŭ colonelŭ saŭ generalŭ ce se numĭa Principele Muhanov, care voĭa s'o ĭa de soție ; dar certându-se și cu acesta la Sculenĭ, tocmaĭ când era sĕ trécă frontiera, s'a întorsŭ la Iașĭ, unde mulțĭ adoratorĭ o așteptaŭ spre a se îndulci de bunele eĭ grațiĭ.

Dintre toțĭ adoratoriĭ, celŭ maĭ fericitŭ a fostŭ marele Logofĕtŭ C. Sturza, carele a și luat'o întru însoțire. Fericirea acestuia însĕ în curêndŭ se vĕdŭ sguduită de marele Vistiernicŭ Nicolaki Rosnovanu, carele, maĭ multŭ din încăpățînare și cĭudă, s'a pusŭ sĕ ĭea cu assalt pe Cocóna Marghiolița. Căcĭ trebue sĕ spunemŭ : între aceste douĕ familiĭ, a luĭ Sturza și a luĭ Rosnovanu, essista o ură seculară, care se lăssa moștenire de la părinți la fiiĭ lorŭ, întocmaĭ ca ura dintre Montechi și Capuleti, descrisă de nemuritorulŭ Schakspeare. Rosnovanu, dominatŭ póte de acestŭ sentimentŭ maĭ multŭ de cât de grațiile Cocóneĭ Marghioliței, s'a încăpățînatŭ ca s'o possedeze cu orĭ-ce prețŭ, și maĭ alesŭ sĕ facă lucrulŭ cu sgomotŭ cât se póte maĭ resunătorŭ.

Marele Logofĕtŭ vĕdêndŭ intențiunile luĭ Rosnovanu, a credutŭ prudentŭ sĕ plece din țéră, calculându că prin depărtarea persóneĭ ce era motivŭ de tentațiune va rĕci ostentațiunile luĭ Rosnovanu. Decĭ făcêndu-și bagagele și luându-și pasportŭ pentru Russia, a trecutŭ, împreună cu Cocóna, peste Prut și apoĭ a apucatŭ calea spre Odessa. Acolo luându un apartamentŭ mare, la celŭ maĭ însemnatŭ otelŭ, s'a pusŭ pe traĭŭ ca unŭ boĭer mare, făcêndŭ cunoscințe cu personagiurile cele maĭ notabile, punêndu-se în relațiunĭ cu persónele înalte, dându prânzurĭ, organisându partide de cărți și de petreceri, atât ḑiua cât și nóptea, fără a cruța nicĭ o cheltuélă, nicĭ o ostenélă. Acestea tóte le făcea și cu intențiunea ca sĕ distragă pe Cocóna Marghiolița, și s'o facă a nu se gândi la impertinentele stăruințe ale luĭ Rosnovanu. Dar tocmaĭ când își organisase viața maĭ bine, unŭ personagiŭ nu maĭ puținŭ aristocraticŭ din Moldova, care însĕ trecea sub nume de francezŭ, se așeḑa,

în catulŭ de josŭ al oteluluĭ, într'unŭ apartamentŭ ce da spre Bulevardŭ, și acolo elŭ ~~elŭ~~ primĭa serile pe o damă pe care o punea chĭar pe genunchiĭ seĭ, fără a lăsa perdelele și fără a se jena de trecĕtorĭ. Chronica scandalósă ḑicea că acea damă era chĭar Cocóna Marghiolița, care se cobora în momentele când marele Logofĕtŭ era încurcatŭ în partide de vistŭ saŭ de alte jocurĭ de cărțĭ ; și escentriculŭ Coconulŭ Nicolaki o făcea acésta într'adinsŭ ca dóră va vedea lumea cu ochiĭ cum punea elŭ córne mareluĭ Logofĕtŭ. Iar când chronica repercuta assemenea lucrurĭ și le aducea până la auḑulŭ nefericituluĭ încornoratŭ, acesta se grăbĭa a-șĭ lua consórta și a pleca cu ea spre Moscova ; apoĭ când se vedea ĭarășĭ urmăritŭ de Rosnovanu, care totŭ cam assemenea farse îĭ juca, apuca, pe rêndŭ, spre Kiev, Varșavia și Petersburgŭ. Aceste peregrinațiunĭ eraŭ de natură a struncina ecuilibrulŭ în finanțele mareluĭ boerŭ : fie-care strămutare îl costa prețulŭ uneĭ moșiĭ, până când s'a pomenitŭ că din ḑece moșiĭ ce-ĭ remăsese de la părințĭ, îĭ remăsese numaĭ Ruginósa și Todireniĭ, și acelea încă hypotecate !

XVII.

Aicea e loculŭ sĕ memorezŭ că, în mijloculŭ peregrinațiunilorŭ acestora, boĭeriĭ noștri făceaŭ și politică de statŭ. Atât unulŭ cât și altulŭ, întroducêndu-se în sferele înalte ale societățiĭ din Petersburg, cercaŭ a surpa creditulŭ luĭ Vodă Sturza, denunțându-lŭ că prin abusurile sale a nemulțămitŭ țéra ; așa că eĭ înseșĭ ajunseseră a crede că Vodă e disgrațiatŭ de Puterea Protectóre, că în curêndŭ are sĕ fie resturnatŭ, și fiecare în parte spera că candidatura sa póte sĕ fie agreată de Cabinetulŭ Russieĭ. Bĕtrânulŭ Sturza însĕ, maĭ bine luminatŭ prin confidențele amicilorŭ ce-șĭ făcuse, se assigurà că de o cam-dată domnia era o păssĕrică pe care nu putea pune mâna fiindŭ-că Vodă avea proptele tarĭ pe acolo. De aceea vĕḑêndŭ totŭ o-dată că situațiunea sa privată mergea către unŭ debaclu, se decise a se împăca cu Vodă, ca dóră va putea sĕ

se ecuilibreze. Decĭ găsindŭ prudentŭ a lua, de la óre-carĭ persóne marĭ, recomandaţiunĭ bune către Consululŭ russescŭ şi către Vodă, se întórse în ţéră rechiemândŭ şi pe ceĭ treĭ fiĭ ce-ĭ trimisese în străinătate pentru studiĭ.

Michaĭ Vodă, care trimisese anume copoiĭ sĕĭ spre a urmări demersurile celorŭ douĭ pretendenţĭ, aflase că acestĭ douĭ boĭerĭ marĭ, ocupându-se maĭ multŭ de fustele uneĭ femeĭ, se făcuseră maĭ multŭ ridicolĭ de cât ameninţătorĭ pentru elŭ. De aceea, când a vĕdutŭ pe marele Logofĕtŭ reîntorsŭ în ţéră, departe de a-ĭ face vre-o mustrare, ĭi spuse că de multŭ îl aştepta, fiindŭ-că patria avea nevoĭe de capacitatea şi esperienţa sa : îl chĭemà numaĭ de cât la Preşedinţa Consiliuluĭ de miniştri, oferindŭ şi fiilorŭ sĕĭ posturĭ şi favorĭ.

Cam pe timpulŭ acela avusesemŭ scena cu pletele şi cu barba. Ce fericitŭ era bĕtrânulŭ Logofĕtŭ ! Ce casă mare, bogată şi îmbelşugată ! Ce strălucite mobile şi trăsurĭ ! Ce splendóre şi ce luxŭ la elŭ şi la tótă familia sa numerósă ! Toţĭ ceĭ din casă, boĭerulŭ, cocóna, fiiĭ, aveaŭ fie-care ecuipagiurile lorŭ de gală, de preumblare saŭ de dîrvală. In grajdulŭ seŭ nu eraŭ maĭ puţinŭ de douĕ-ḑecĭ caĭ, plus vacĭ şi bivoliţe de lapte. In şoprónele sale nu eraŭ maĭ puţinŭ de cincĭspre-ḑece trăsurĭ. O slugărime incalculabilă : lacheĭ, feciorĭ, rêndaşĭ, vizitiĭ, bucătarĭ, cameristĭ, cameriste, românĭ, nemţĭ, ţiganĭ, ţigance, pentru tóte serviciile, mişunaŭ pe susŭ, pe josŭ, prin curte, în grădină, în tóte părţile. In adevĕrŭ nicĭ casa domnéscă nu desvolta luxulŭ, largeţa şi magnificenţa care se vedea în casa Logofĕtuluĭ C. Sturza. Singură casa luĭ Rosnovanu putea rivalisa cu acésta !

Când pentru prima óră amŭ fostŭ chiematŭ la masa mareluĭ Logofĕtŭ şi amŭ datŭ ochiĭ cu Cocóna Marghioliţa, amŭ remasŭ trăsnitŭ la vederea frumuseţeĭ şi a graţiilorŭ eĭ. In adevĕrŭ era ceva care nu maĭ vĕḑusemŭ, ceva ce nicĭ putusemŭ visa, ceva ce-mĭ închipuĭa în minte pe Iléna Cosinzéna, pe Elena luĭ Menelau saŭ pe Afrodita din Mitologie. De mĭ ar fi adressatŭ în minutulŭ acela vre-o întrebare, ea saŭ chĭar altulŭ cine-va, nu sciŭ daca buzele mele ar fi pututŭ

respunde ceva. Norocŭ pe mine că a fostŭ lume multă, și nu s'a băgatŭ de sémă mina de uimire ce voiŭ fi făcutŭ atuncea : atâta sciŭ că dupe ce s'aŭ pusŭ toțĭ la masă, eŭ încă stamŭ înlemnitŭ nesciindŭ ce se petrece în jurulŭ meŭ ; și numaĭ când unŭ sofragiŭ mĭ-a împinsŭ scaunulŭ sub genunchĭ, m'am așeḑatŭ la masă. Atuncea se vede că amŭ făcut o mișcare neobicĭnuită, care a făcutŭ pe Cocóna sĕ se uĭte la mine. După ce mĕ vĕḑù, se plecà către boĭerulŭ și-lŭ întrebà, în limba francesă, cine sunt. Elŭ ĭĭ rĕspunse că sunt unŭ scriitorŭ pe care voesce sĕ-lŭ facă unŭ felŭ de secretarŭ, fiindŭ-că amŭ stilŭ și pricepere. L'a maĭ întrebatŭ dacă eŭ sciŭ franțuzesce. I-a rĕspunsŭ că nu sciŭ, dar totŭ o-dată mĕ întrebà pe mine :

— Sciĭ limba francesă, Iorgule ?

— Nu sciŭ, fiindŭ-că n'amŭ învĕțatŭ la Academie ; apoĭ Boĭeriĭ din classa a doua, din carĭ amŭ onóre a face parte, nu se servescŭ cu acéstă limbă. Abia sciŭ ceva grecesce, cât m'a învĕțatŭ mama.

— A fostŭ gréncă mama d-tale ? întrebà Cocóna uĭtându-se la mine.

— Constantinopolitană, din Fanarŭ, venită cu haremulŭ luĭ Vodă Suțu.

Atuncea întorcêndu-se către boĭerulŭ, ĭarăși ḑisse : «C'est drole ! comme on reconnait tout de suite le sang grec chez quelqu'un, quand on l'en a.»

— Mĕ ertațĭ, Cuconiță, ḑisseiŭ ; nu sunt grecŭ, sunt moldovénŭ. Eŭ nu sunt vinovatŭ dacă tată-meŭ a avutŭ pofta sĕ ĭea o gréncă.

La aceste vorbe a rîsŭ ceva Cocóna Marghĭolița, ĭar Boĭerulŭ a datŭ nisce hohote care aŭ resunatŭ póte până la scara de josŭ.

Ast-felŭ, de unde credeamŭ că acéstă divină ființă trebuea sĕ fie mândră și fudulă ca o ḑînă, vĕḑuiŭ că era bună și apropiată. Maĭ în tóte ḑilele îmĭ adressa câte o întrebare binevoitóre și câte o aruncătură de ochĭ care, nu sciŭ de ce, mĕ făcea sĕ mĕ roșescŭ până la estremitățile urechilorŭ. Într'o ḑi

chiar îmi spuse că a aflatu cum că facu versuri, că ei încă îi place poesia română, că a cetitu multe, și că i-așĭ face plăcere sĕ-i citescu ceva.

Ori cât mĕ feriiu, ḑicêndu că ceea ce-a auḑitu era o calomnie, cu tóte acestea m'amu vĕḑutu silitu sĕ comitu pĕcatulu. De aceea a doua ḑi îi cetiiu o cançonetă satirică, întitulată *Filon*, după numele unuĭ mare zăvodu ce avea Boĭerulu. Acéstă lectură îi făcu așa mare plăcere, în cât, din fundulu salonuluĭ, unde mĕ aflamu numaĭ eu, alergà fuga până la celaltu capĕtu (unde se afla bărbatu-sĕu cu unu grupu numerosu de óspeți) pentru ca sĕ spue ce a ascultatu. După aceea am fost nevoitu sĕ maĭ citescu cançoneta mea, oprindu-mĕ la fie-care strofă hohotele veseluluĭ Logofĕtu, care atuncea m'a și sărutatu pe frunte, ḑicêndu-mi că are sĕ-mi dea o recompensă. In adevĕru peste câte-va ḑile mĕ chiemà și-mi dete decretulu de Pitaru. Acésta mĕ îndemnà sĕ facu o nouă satiră asupra rânguluĭ meu, care a produsu iarăși o nouă hilaritate până la lacrimi mareluĭ Logofĕtu.

XVIII.

Intr'o ḑi de 1 Maiu, câți-va tineri se decidu a se întruni la viia unuia din eĭ spre a face o veselie, cu masă mare, cu bĕutură bună, și cu lăutarĭ. Invitatu fiindu, mĕ duseiu și eu la acea viie, situată pe o fórte frumósă cóstă lângă șoséua ce ducea la Răpedea. La umbra unuĭ nucu centenaru se întinsese o masă de douĕ-ḑecĭ persóne. Vesela societate se adunase, dispusă a gusta tóte plăcerile la care era invitată. Intre convivĭ eraŭ cincĭ-șése inși cu femeile lorŭ, tóte tinerele și frumușele, numaĭ sĕ te jocĭ cu ele. Mâncarea însĕ se cam întârḑia în așteptarea lăutarilorŭ. Se vĕḑură în fine douĕ trăsurĭ venindu în fuga mare : din ele se cobóră tarafulu vestitu al luĭ Angheluță ; dar între ceĭ ḑece inși carĭ compuneaŭ tarafulu, vedemu și o femee în costumu ungurescu, cu o ghitară în banduliera, cu pălărie de paie și cu vĕlu peste obrazu. Până sĕ-și

înstrune lăutarii instrumentele, femeea se duce spre bordeiulŭ unde se făcea bucatele, spre a-şĭ spăla obrazulŭ plinŭ de prafulŭ de pe drumŭ, apoĭ înaintéză şi se pune între lăutarĭ.

— Acésta este o surprisă ce vĕ facŭ, ḑice amfitriomulŭ nostru. E o cântăréță ungurói̯că ce amŭ descoperit'o în Tătăraşĭ şi pe care amŭ plătit'o scumpŭ, fiindŭ fórte capriţiósă. Cântă rarŭ, dar bine. Nu cântă fără douĕ-ḑecĭ de galbenĭ, dar face. O sĕ vedeţĭ...

Ne puserămŭ la masă. Atuncea ţiganiĭ înaintară şi începură cu o doină. Cântăréța, care nu-şĭ rădicase vĕlulŭ, revĕrsa nisce rulade fermecătóre. Vocea eĭ părea a-mĭ deştepta o suvenire plăcută : ímĭ treceaŭ prin inimă şi prin minte aceleaşĭ sensaţiuni care mi le provoca o-dată Anca. Mĕ simţĭamŭ înduĭoşatŭ şi coprinsŭ de dorulŭ Ancăĭ, pe care de douĭ anĭ n'o vĕḑusemŭ şi nicĭ maĭ scieam de ea.

Dar cu cât mĕ înduĭoşamŭ, cu atâta mi se aţiţa curiositatea de a vedea pe cântăréță, care părea că înadinsŭ se feriа de a-mĭ arăta figura eĭ. Nu-mĭ veniа însĕ sĕ mĕ ridicŭ de la locŭlŭ meŭ spre a mĕ duce la ea ; şi ea sta în dosulŭ unuĭ cobzarŭ înaltŭ şi spĕtosŭ ca după unŭ paravan. Unŭ comesénŭ din cea-laltă estremitate a meseĭ, care o vedea, ḑice în limba francesă : «Cu tóte că nu-şĭ ridică voalulŭ, cântăréța mi se pare că e pré frumósă.» In totŭ timpulŭ meseĭ şi a toasturilorŭ, n'amŭ putut'o vedea. Dar când ne gătĭamŭ sĕ ne sculămŭ, Angheluță ne rógă sĕ maĭ şedemŭ, comandândŭ camaraḑilorŭ seĭ şi ḑicêndu-le : «Incă unŭ cântecŭ !» Atuncea s'a cântatŭ unŭ cântecŭ de inimă, ĭar vocea cântăreţeĭ ne-a făcutŭ sĕ auḑimŭ o melodie care ne-a pĕtrunsŭ inimele şi ne-a făcutŭ pe toţĭ, tinerĭ şi bĕtrânĭ, bărbaţĭ şi femeĭ, sĕ vĕrsămŭ câte douĕ şirurĭ de lacrime.

Când cânteculŭ a încetatŭ, m'amŭ rădicatŭ ca fulgerulŭ, am alergatŭ la ea ca s'o vĕḑŭ. Ea a cercatŭ sĕ-şĭ maĭ ascundă faţa cu unŭ evantaliŭ ; dar după talie, după braţe, după culóre, recunoscênd'o, ĭi ḑicŭ : «De ce te ascunḑĭ, Anco ?» Ea îşĭ împreună mânele, şi fără a-mĭ vorbi, printr'unŭ gestŭ, mĕ

rugà ca sĕ tacŭ. Îĭ respectaiŭ dorința. Petrecurămŭ apoĭ maĭ tótă ḑiua în veselie: danțarămŭ pe érbă verde, ne chefuirămŭ, maĭ făcurămŭ unŭ prânḑŭ pe la 4 ore; apoĭ în deséră, pe rĕcóre, ne urcarămŭ în trăsurĭ spre a reintra în orașŭ.

Când mĕ gătĭamŭ sĕ mĕ urcŭ în trăsură, unulŭ din lăutarĭ mĕ trage la o parte și mĕ întrébă de adressă. Iĭ spuseiŭ că mĕ póte găsi în totŭ-d'a-una în deséră, de la 7 la 8 ore în grădina luĭ C. Sturza.

Nu maĭ târḑiŭ de cât a doua ḑi Anca, venì și mĕ găsì într'o alee cu umbră désă, ce era în dosulŭ caseĭ. Ea era îmbrăcată ca o damă elegantă. Cum mĕ vĕḑù, se aruncà pe gâtulŭ meŭ, plânse, leșinà, apoĭ, după ce-și venì în simțirĭ, îmĭ spuse patimele eĭ. După plecarea eĭ din Hîrsova, apucase drumulŭ spre Transilvania. Când se apropia de frontieră, tatălŭ sĕŭ s'a simțitŭ bolnavŭ. A trasŭ în gasdă la o babă vĕduvă, care, ori câtă îngrijire a datŭ bietuluĭ orbŭ, viéța însĕ nu ĭ-a putut'o salva: neîndurata Mórte l'a dusu în altă lume. Anca, după ce l'a îngropatŭ, n'a avutŭ curagiulŭ sĕ se ducă singură în țéra eĭ. S'a decisŭ a se trage spre Iașĭ. Aci se lipì pe lângă o cétă de lăutarĭ. Vĕḑêndŭ că cu cânteculŭ câștigă, și-a făcutŭ din acésta o meserie. S'a îmbrăcatŭ ungurésce, ca sĕ-și dea importanță maĭ mare. Vĕḑêndŭ apoĭ că succesele eĭ devinŭ din ce în ce maĭ căutate, se ducea numaĭ acolo unde i se plătía maĭ bine: cânta rarŭ, pentru ca sĕ nu-și useze vocea; ĭar timpulŭ ce-ĭ remânea îl întrebuința cu lucrulŭ și cu lectura, căcĭ învĕțase a scrie și a citi românesce fórte bine. Ast-felŭ a ajunsŭ a-și aduna unŭ capitalŭ de 250 galbenĭ. Ședea într'o căsuță în Tătărași, pentru ca nu cum-va sĕ o ĭea dreptŭ femee publică saŭ sĕ o prade niscaĭ făcĕtorĭ de rele. Imĭ ofería punga eĭ, ca sĕ-ĭ administrezŭ baniĭ. Refusaiŭ. Mĕ rugà sĕ nu mĕ ducŭ pe la ea, ca nu cum-va sĕ vorbéscă vecinii că nu trăesce ca femee onestă; îmĭ cerù însĕ voíe ca sĕ vie ea din când în când la mine. In grădina Sturzéscă, care Joile și Duminicele era desehisă ca și o grădină publică, în adevĕrŭ am întâlnit'o de câte va orĭ. Relațiunile nóstre ulte-

rióre însĕ aŭ fostŭ cu totulŭ platonice, căcĭ eŭ contractasemŭ alte legăturĭ, la care nu voĭamŭ sĕ renunțŭ.

Intr'una din ḑile, ea fu întâlnită de fiĭulŭ cel maĭ micŭ alŭ mareluĭ nostru Boĭerŭ, unŭ tênĕrŭ frumosŭ si cu epolete, fiind adĭutantŭ Domnescŭ. Acesta fu fermecatŭ de ea. Anca resistà cât-va timpŭ. In cele din urmă devenì amanta luĭ adorată. Avù căsă bine montată și birjă cu luna. Nu maĭ cânta de cât amiculuĭ sĕŭ, și mie câte o-dată, căcĭ adĭutantulŭ, care-mĭ purta o sinceră amiciție, nu putea sĕ fie gelosŭ de mine. De aceea desse-orĭ făceamŭ partide de plăcere câte-șĭ treĭ la câte o viĭe, unde, daca se rătăcĭa câte o cobză șĭ-o vióră, vocea Ancăĭ desfĕta crângurile cu păsărele ca și sufietele nóstre.

Colonelulŭ Iorgu Sturza ducea cu Anca viéța într'o fericire neîntreruptă. După câțĭ-va anĭ însĕ, tocmaĭ când tatălŭ sĕŭ îĭ declarase că averea i s'a compromisŭ și că nu maĭ putea sĕ compteze în marĭ venituri, fu lovitŭ de unŭ anevrismŭ și muri. Anca, care în intervalulŭ concubinagiuluĭ acestuĭa realisase o sumușóră de vre-o treĭ miĭ de galbenĭ, purtà doliŭ o sĕptămână, câte-va ore și nu sciŭ câte minute. După aceea, mereŭ curtenită de unŭ altŭ tênĕrŭ, care era protocolistŭ la Divanŭ, terminà, după consiliulŭ meŭ, prin a se mărita cu elŭ și a ajunge în societatea burgheză și în rêndulŭ femeilorŭ oneste. Ea fu soție și mumă bună; după vre-o douĕ-ḑecĭ de anĭ de la căsătorie, murì lăsândŭ pe urmă-i douĭ fiĭ cu avere și posițiune respectabilă.

XIX.

Casa mareluĭ Logofĕtŭ era frecuentată așa de multŭ, în cât avea maĭ multŭ aerulŭ unuĭ otelŭ de prima ordine. Se vedea o mișcare de trăsurĭ și unŭ *dute-vino* neîntreruptŭ. Până la amĕḑă-ḑi veniaŭ ómenĭĭ carĭ aveaŭ trebuință la primul ministru al țĕreĭ. După amĕḑă-ḑi începeaŭ visitele de amicĭ ale tutulor celor din casă.

Boierulŭ, Cocóna, Coconașiĭ, fie-care în parte, primĭaŭ în apartamentele lorŭ, fără a sci unulŭ visitele care le primiaŭ ceĭ-l'alțĭ.

Cum se vor fi petrecutŭ lucrurile nu sciŭ, dar între visitatoriĭ assiduĭ aĭ Cucóneĭ, vedeamŭ maĭ în tóte ḑilele pe Visternicŭlŭ Rosnovanu : elŭ venĭa regulatŭ între 3—5 ore, elegantŭ, parfumatŭ, tot d'a-una próspĕtŭ rasŭ ca unŭ popă nemțescŭ, în trăsură deschisă trasă de patru caĭ înhămațĭ rusesce, fudulŭ și mândru ca Penește împĕratulŭ. Ceĭ din casă și chĭar fiiĭ mareluĭ Logofĕtŭ, carĭ ?scieaŭ că aceste visite nu sunt desinteresate, nu-șĭ puteaŭ esplica lucrulŭ acesta. Se vorbĭa însĕ că se stipulase o convențiune diplomatică între aceste înalte persóne, neratificate încă de opiniunea publică.

Intr'una din ḑile Cucóna Marghiolița, în timpulŭ prânduluĭ, declară venerabiluluĭ eĭ soțŭ că se simte prea obosită de sgomotulŭ capitaleĭ și că ar vrea sĕ se retragă pe vre-o douĕ lunĭ la Ruginósa.

— Nimicŭ nu te opresce, dragă. Poțĭ sĕ mergĭ când vreĭ.

— Așĭ dori totŭ o-dată sĕ se facă rostŭ, ca sĕ nu-mĭ vie nimenĭ în visite. Așĭ vrea sĕ nu vĕdŭ pe nimenĭ altulŭ de cât dóră pe vre-unulŭ din fiiĭ tĕĭ, care sĕ-mĭ ție companie.

— Va putea merge Săndulaki. Iți convine ?

— Prea bine, daca pe elŭ nu-l contrariéză acésta.

— Nicĭ de cum, ḑise gentilulŭ tênĕrŭ. Eŭ încă așĭ avea nevoĭe de a-mĭ termina nisce studiĭ în liniște și retrasŭ.

— Așĭ voi fórte multŭ, ḑise cucóna, maĭ alesŭ sĕ scapŭ de nisce visite carĭ mĕ importunéză și cărora aicĭ nu le potŭ închide ușa.

Acéstă conversațiune se urmà în limba francesă, pe care toțĭ credeaŭ că eŭ nu o cunoscŭ. După prânḑŭ, amŭ întrebatŭ pe Iorgu ; ce a înțelesŭ din decisiunea cucóneĭ Marghioliței, și la ce visite supĕrătóre făcea alusiune ?

— Fleacurĭ ! ḑisse bunulŭ Iorgu. Cucóna Marghiolița crede că ne póte amăgi pe toțĭ cum amăgesce pe bĭetulŭ papa. Se face că visitele luĭ Rosnovanu nu le póte suferi, pe când în realitate ea le provócă.

In doue-trei dile se făcură preparativele plecării. Se espediară patru-cinci căruțe mari harabagiesci, încărcate cu articole de provisiuni, cu bagagiuri, baterii de cuhne și slugărimea necesarie. In urma acestora plecă și Cucóna, cu fiiulŭ bărbatului sĕŭ. într'o caléscă închisă, cu doui-spre-dece cai de postă, pe unŭ timpŭ admirabilŭ, care le promitea o vilegiatură de cele mai plăcute.

Casa boiérescă de la Ruginósa, de curêndŭ transformată în castelŭ de stilŭ goticŭ, de curêndŭ mobilată dar până atunci nelocuită încă de nimeni, de o-dată se însufleți ca prin farmecŭ, în stare de a da ospitalitate chiar unui Rege. Ilustra castelană făcù intrarea sa în curte nóptea, la lumina a vre-o dece masalale aprinse și în assistența a vre-o trei sute de ómeni, țărani și țărance, aduși anume de arendașulŭ moșiei (unŭ Ungurŭ) pentru ca sĕ-i ureze buna-venire. Afară de acésta, o gardă compusă din dece arnăuți și cinci-deci de Plăieși, aduși de la moșiile de munte ale boieruluĭ, aŭ fostŭ surprisa cea mai plăcută ce făcuse marele Logofĕtŭ adorabilei sale soții.

Nimica nu lipsia la confortabilulŭ frumósei locuinți de la Ruginósa. Nobila castelană putea sĕ se bucure de viéța contemplativă care o doria, fără sĕ-și oboséscă mintea cu ceva : avea totŭ ce i-ar fi trebuitŭ ; nu avea nevoie sĕ comandeze nimica. Serviciulŭ în tóte amănuntele se făcea cu promptitudine. Dejunurile, prânzurile, îi oferiaŭ totŭ ce putea pofti. De pe ferestrele casteluluĭ, spre câte-și patru punturile cardinale, avea vederi frumóse și variate spre a-și desfăta privirile și a se putea lăsa în reveriile cele mai plăcute : aci déluri cu colnice, aci cóste cu crânguri, aci câmpii cu o vegetațiune luxuriantă ; iar împrejurulŭ casei o grădină imensă cu alei artificiale, cu arbori roditori, cu partere de flori artisticŭ întocmite; apoi mai depărtișorŭ, satulŭ cu locuințele țărănesci, biserica, casa arendășéscă, magaziele, porumbarele, și tóte acareturile necesarii unei mari gospodării agricole. Ori în care parte ar fi doritŭ, găsia umbră saŭ sóre, vederi pitoresci saŭ locŭ de repaosŭ.

Nu petrecuse însă o săptămână în acéstă stare de beatitudine, și eată că primesce o scrisóre printr'unŭ omŭ călare ce a venitŭ de la Stâncă ; ast-felŭ se numesce o moșie a caseĭ Rosnovănescĭ situată în apropiere de o postă de Iașĭ, unde pe unŭ locŭ înaltŭ ce dominézĕ văile Jijieĭ și a Prutuluĭ se înalță o casă boĭeréscă care s'ar putea numi și regéscă. Marele Vistierŭ Rosnovanu întreba pe Cocóna Marghiolița de sănătate, și o anunța că peste treĭ ḑile va veni spre a-ĭ supune omagiurile. Cocóna atuncea chĭemà pe Sandulaki și-ĭ arătà scrisórea, cerêndu-ĭ părerea : ce rĕspunsŭ sĕ-ĭ dea.

— Respundețĭ cum poftițĭ ; suntețĭ stăpână.

— Dar nu voiŭ, dragă, sĕ primescŭ pe nimenĭ ; și maĭ puținŭ pe acestŭ omŭ care mĕ plictisesce cu curtenirile. Sciŭ bine că lumea vorbesce, mi se pare, pe comptulŭ meŭ. Se șoptesce că așĭ fi amanta luĭ. Eŭ însĕ amŭ consciința împăcată că n'amŭ insultatŭ onórea caseĭ tatăluĭ tĕŭ. Potŭ lua de martorŭ pe D-ḑeŭ, că acestŭ omŭ nu m'a atinsŭ.

— Atuncea n'așĭ înțelege pentru ce l'ațĭ primi.

— Dar nu veḑĭ că elŭ nu-mĭ cere voĭe, obrazniculŭ ! ci mĕ anunță. Ar avea aerulŭ că-mĭ poruncesce sĕ-l așteptŭ. Și daca va veni și va stărui sĕ se urce la mine, trebui-va sĕ mĕ încuĭŭ într'o cameră saŭ sĕ fugŭ de a-casă ?

— Daca îmĭ daĭ voĭe mie, iĭ voiŭ opri intrarea de la pórta cea mare.

— Daca poțĭ face acésta, spune trimisuluĭ că eŭ nu primescŭ pe nimenĭ și sĕ nu se ostenéscă a veni.

XX.

După conciliambulul ce avù cu arendașulŭ, unŭ vechiŭ omŭ al caseĭ, de origine ungurŭ. (care maĭ târḑiŭ îmĭ spuse aceste amănunte), Bulubașa țiganilorŭ boĭerescĭ fu chĭematŭ și ordonatŭ ca sĕ aducă la Curte o sută de ómenĭ din ceĭ maĭ voinicĭ și maĭ bătăĭoșĭ.

Ordinulŭ fu essecutatŭ cu punctualitate. A doua ḑi o sută de Faraonenĭ voinicĭ, pletoșĭ și spetoșĭ, gratificaț fie-care cu câte douĭ sorocoveț, și tămâiaț cu câte-va vedre de vinŭ și rachiŭ, primiră ordinŭ ca sĕ se înarmeze cu ciomege și măciucĭ și sĕ mérgă sub ordinele Vătafuluĭ de Curte la hotarulŭ moșieĭ, unde cu orĭ-ce preț sĕ respingă venirea unuĭ boĭerŭ străĭnŭ, care s'a aflatŭ că vine cu dușmănie asupra caseĭ boerescĭ.

Țiganiĭ auḑindŭ apoĭ că daca s'or purta bine, vor avea și cincĭ buț de vinŭ, strigară și se jurară într'o unire că vor și mânca friptŭ pe boĭerulŭ acela, daca nu se va întórce de unde ar veni.

Cu acéstă óste improvisată, vătafulŭ de Curte, un vechiŭ omŭ al caseĭ plinŭ de devotamentŭ, se duse la hotarulŭ moșieĭ, unde se postă într'unŭ crânguleț, aprópe de drumulŭ cel mare, ce ducea de la Iașĭ spre Botoșanĭ.

Rosnovanu, care prin omulŭ ce trimisese cu scrisórea aflase despre mijlócele de apĕrare de la Ruginósa, care prin urmare se aștepta la eventualitatea uneĭ ostilităț, luă cu sine cincḑecĭ de feciorĭ boĭerescĭ (1) călărĭ, înarmaț cu câte o flintă, și ḑece Arnăuț pe carĭ îĭ luase în serviț când a aflatŭ că rivalulŭ seŭ trimisese ḑece asemine ómenĭ la moșie. Până a nu se apropia de hotarulŭ Ruginóseĭ, află de la unŭ drumeț despre tabăra țigănéscă care avea sĕ-ĭ ație calea. Atuncea el ordonă tuturorŭ ómenilorŭ seĭ ca sĕ-și schimbe încărcăturile de la puscĭ, înlocuindŭ glónțele cu plóie, saŭ halice micĭ de turturele, spuindu-le ca, în casŭ de a vedea ceva țiganĭ că se obrăsnicescŭ, sĕ tragă în eĭ cu plóĭe de la brâŭ în josŭ. Acésta se și essecută. Când ciomăgașiĭ se iviră, călăreț îĭ

(1) Sub regimulŭ Regulamentuluĭ Organicŭ, proprietariĭ aveaŭ privilegiulŭ de a scuti câte unulŭ din ḑece locuitorĭ țĕranĭ (după alegere) de orĭ-ce imposite saŭ prestațiunĭ către Statŭ, sub titlulŭ de *feciorĭ boĭerescĭ*. Aceștia nu eraŭ supușĭ nicĭ la munca obligatorie a *boĭeresculuĭ*, fiind-că dreptŭ orĭ-ce sarcină aveaŭ obligațiunea de a secunda pe proprietarŭ la essecutarea lucrărilor câmpuluĭ. Dincóce de Milcov asemine servitorĭ se numĭaŭ *isprăvniceĭ*.

primiră cu o salvă, descărcată fórte de aprópe. Țiganiĭ, care nu avuseseră vorba ca sĕ se bată în contra puscelorŭ, când s'aŭ vĕdutŭ pârliță de alice, aŭ începutŭ a țipa și a da dosŭ în tufe, de unde nu s'aŭ mai arătatŭ; ĭar Vătafulŭ ceĭ conducea fu prinsŭ și legatŭ de unŭ copaciŭ, pentru ca sĕ nu se pótă lua după óstea sa.

Intrândŭ triumfătorŭ în satŭ, Rosnovanu avù a întêmpina resistența de la castelŭ. Căpetenia Arnăuțilorŭ seĭ îl assigurase că cu o sută de galbenĭ va face pe conaționaliĭ sĕĭ din năuntru sĕ fie inofensivĭ. Plăĭeșiĭ, carĭ aveaŭ ordinŭ sĕ se pue la metereze și de acolo sĕ tragă asupra assediatorilorŭ, s'aŭ servitŭ în adevĕrŭ cu armele lorŭ, dar, de frica pĕcatuluĭ ca sĕ nu facă mórte de omŭ, trăgeaŭ în susŭ, pe d'asupra capetelorŭ ómenilor luĭ Rosnovanu. Aceștia însĕ, pregătițĭ și de topóre, în curêndŭ sfărămară pórta cea mare și năvăliră în lăuntru precedațĭ de Arnăuțĭ. Atuncea Plaĭeșiĭ fugiră prin crângurile grădineĭ, ĭar între Arnăuțĭ începù o luptă înverșunată. Pistólele și șușanelele lorŭ pocnĭaŭ cu neîntrerupere; ĭar după o luptă de jumătate de oră, ceĭ din lăuntru se predară, ĭar ceĭ din afară deteră assaltŭ casteluluĭ. Acolo, în capulŭ scăriĭ, se aținea tênĕrulŭ Sandulaki cu unŭ curagiŭ cavalerescŭ ca sĕ apere onórea caseĭ părinteluĭ seŭ. Se ḑice că elŭ ar fi datŭ mai multe focurĭ din armele ce le avea, și că ar fi și rănitŭ vre-o douĭ din Arnăuțiĭ luĭ Rosnovanu. Resistența sa eroică însĕ n'a pututŭ de cât sĕ-ĭ causeze peirea: unulŭ din assediatorĭ ĭĭ înfipse unŭ hangiarŭ în pieptŭ! Cadavrulŭ fu datŭ la o parte. Iar Coconulŭ Nicolaki intrândŭ nesupĕratŭ în casă și găsindŭ (după cum s'a ḑisŭ și după cum este și probabilŭ) pe Cocóna Marghiolița leșinată, a găsitŭ cu cale sĕ o rădice și s'o ducă la Stâncă, spre a o deștepta și a o consola.

După acésta, Plăĭeșiĭ vĕḑêndŭ grozăvia petrecută în curtea boĭerescă, se speriară și apucară calea spre căminele lorŭ de la munte.

XXI.

In camera ce ocupamŭ alăturĭ cu aceea a adiutantuluĭ, abĭa începuse radele sóreluĭ ce rĕsărĭa a se respândi; abĭa mĕ sculasemŭ spre a deschide feréstra ca sĕ ascultŭ ciripirile păsĕrilorŭ, și de o-dată vĕduiŭ că intră la mine comptabilulŭ Codreanu urmatŭ de camardinerulŭ boĭeruluĭ (pe jumătate îmbrăcatŭ) și arendașulŭ de la Ruginósa (încă plinŭ de prafulŭ de pe drumŭ), cu figurile consternate. Imĭ spuseră fatala nuvelă, rugându-mĕ sĕ mergŭ eŭ ca s'o comunicŭ susŭ boĭeruluĭ. Credŭiŭ că e maĭ bine sĕ o comunicŭ maĭ întâiŭ fiilorŭ luĭ, pentru ca eĭ s'o ducă tatăluĭ lorŭ. Era numaĭ Iorgu acasă; petrecuse tótă nóptea la Anca, de la care se întorsese aprópe de ḑiuă. Dormĭa dusŭ; abĭa 'lŭ putuiŭ deștepta. Îĭ spuseĭŭ totulŭ repetându mĕ de douĕ-treĭ orĭ, aflându-se amețitŭ de somnŭ. După ce m'a ascultatŭ, îmĭ declară că n'are curaginlŭ sĕ mérgă la tată-seŭ. Decĭ căḑù pĕcatulŭ pe mine.

Mĕ urcaiŭ susŭ, urmatŭ de ceĭ ce veniseră la mine. Intraiŭ călcândŭ încetișorŭ, pe ușa camereĭ de culcare, care nu era încuiată. Bĕtrânulŭ dormĭa. Nu m'a simțitŭ până l'amŭ mișcatŭ de picióre. Deschiḑêndŭ ochiĭ și vĕḑêndu-mĕ, întrébă: ce este?

— O tristă veste, Excelență.

— Cum? Ce? ḑisse sculându-se în susŭ.

— Cuconu Sandulaki la moșie a avutŭ o întêmplare...

— Ce întêmplare? spune.

— Nisce Arnăuțĭ l'aŭ ucisŭ.

— Ce? Cum? Care Arnăuțĭ?

— Nisce Arnăuțĭ aĭ luĭ Rosnovanu.

— Și Marghiolița...?

— Răpită și dusă la Stâncă...

— Ce? cum? răpită?... Cine a adusŭ vestea?

— Iancik arendașulŭ...

— Unde-ĭ ?

Alergaiŭ și introduseiŭ pe Iancik. Acesta-ĭ spuse totulŭ. Nu voiŭ face tabloulŭ sfâșietor al durerii și disperării bĭetuluĭ bĕtrânŭ. Orĭ-cine îșĭ póte imagina lamentațiunile unuĭ omŭ care sufere de o-dată douĕ loviriĭ atât de teribile. In adevĕrŭ așteptamŭ sĕ-lŭ vedemŭ nebunindŭ pe omulŭ acesta. A avutŭ însĕ o prea mare forță creieriĭ și inima luĭ. Dupĕ doue ore de plânsete și gemete, părŭ a se liniști și a se reculege. Ordonà comptabiluluĭ seŭ ca sĕ se ducă, împreună cu arendașulŭ pentru ca sĕ îngrópe pe nenorocitulŭ Săndulaki. Mĕ rugà și pe mine ca sĕ mergŭ cu dênșiĭ.

Pe la optŭ ore, bĕtrânulŭ se duse la palatŭ. Intrà la Vodă, pe când se îmbrăca ; singurŭ elŭ, avea voĭe a intra ne-anunțatŭ și la orĭ ce oră. Căḑù la piciórele Domnitoruluĭ, strigând : «Dreptate ! dreptate, Măria ta!»

— Ce dreptate ? pentru ce ? ce ți s'a întêmplatŭ, vere ? Ce aĭ? spune-ne... linistesce-ne... fiĭ bărbat...

Bĭetulŭ bĕtrânŭ de astă-dată se simți rĕŭ. Plânsetele luĭ, urmate de unŭ sughițŭ neîntreruptŭ, nu-lŭ lăsaŭ sĕ vorbéscă ca sĕ spue ceea ce voĭa. Căḑù într'unŭ felŭ de sincopă. Doctorulŭ Basseraux, care ședea peste drumŭ de palatŭ, fu adusŭ. Acesta iĭ dete nu sciŭ ce, și în fine îl deșteptà. Domnitorulŭ îndată ce ascultà causa care 'lŭ adusese, chiemà pe Colonelulŭ Scheleti și pe Președintele Curțiĭ criminale. Celuĭ întâiŭ iĭ spuse sĕ mérgă cu o sută de soldațĭ de cavalerie la Stânca, sĕ rădice pe Rosnovanu și sĕ-l ducă la fața loculuĭ unde s'a comisŭ crima, ĭar pe Cocóna cu pricina s'o ducă la casa eĭ. Președintele Curțiĭ primì ordinŭ sĕ mérgă imediatŭ la Ruginósa, împreună cu Ispravnicŭlŭ ținutuluĭ, pentru ca sĕ facă instrucțiunea conform cu legea, fără a cruța pe nimenĭ. (1)

După aceste dispositiunĭ se aștepta ca sĕ se facă dreptate ; și o crimă care făcuse atâta sensațiune în capitala Moldoveĭ, tótă lumea aștepta sĕ o vadă rĕsbunată.

(1) In Moldova pe atuncea nu eraŭ procurorĭ. Acestia s'aŭ instituitŭ maĭ târḑiŭ, dupe unificarea legislațiuniĭ judiciare sub Cuza Vodă.

XXII.

Nu era însĕ tocmaĭ uşorŭ a pune mâna pe păsărelele de la Stâncă. Orĭ cât de voinicŭ era Polcovniculŭ Scheleti, orĭ cât de vitejĭ eraŭ Lănceriĭ puşĭ sub ordinele luĭ, nu puteaŭ sări peste zidurile înalte care înconjóră castelulŭ luĭ Rosnovanu, nicĭ puteaŭ sparge pórta cea cumplitŭ ferecată, pe unde putea sĕ intre cine-va. A lua cu assaltŭ acéstă fortăréță în miniatură, era cu atâta maĭ greŭ, cu cât înăuntru se aflaŭ vre-o patru-decĭ de ómenĭ armaţĭ bine, carĭ ar fi pututŭ înfrunta şi puterile a o mie de năvălitorĭ. De aceea Polcovniculŭ raportândŭ despre dificultăţile ce întîmpina, cerea ca numaĭ de cât sĕ i se trimită parculŭ de artilerie pentru ca sĕ facă o spărtură în zidŭ. Vodă însĕ nu voi a ridiculisa artileria, fiind-că era compusă numaĭ dintr'unŭ tunŭ (şi acela mititelŭ), ci trimise ordinŭ ca sĕ ţină assediatŭ castelulŭ, până când ceĭ din lăuntru, nevoiţĭ de fóme, se vor preda.

Dar orĭ cât îşĭ făcea curagiŭ şi Rosnovanu, după şépte-optŭ dile de assediŭ vĕdêndŭ: pe de o parte că uniĭ dic servitorĭ începuseră a deserta sărindŭ nóptea peste ziduri, ĭar pe de alta că provisiunile i se împuţinaŭ, — vĕdêndŭ maĭ alesŭ că-ĭ fugise chĭar bărbierulŭ, fără de care se vedea espusŭ a se face mustăciosŭ, ceea ce credea că l'ar face risibilŭ în ochiĭ Cocóneĭ care-ĭ mărturisise că-ĭ placŭ bărbaţiĭ raşĭ, — vĕdêndŭ, dicŭ, tóte acestea, începù a vedea că se îngróşă gluma şi că în cele din urmă are sĕ fie prinsŭ. A comunicatŭ decĭ Cocóneĭ îngrijirile sale şi ĭ-a cerutŭ avisulŭ. Cocóna atuncea îĭ spuse că ea unŭ singurŭ modŭ crede că l'ar scăpa.

— Care modŭ, îngerulŭ meŭ?

— Unŭ mare sacrificiŭ: sĕ mĕ laşĭ sĕ mĕ întorcŭ la elŭ.

— Şi ce voiŭ face eŭ fără de tine?

— Veĭ răbda puținŭ, și apoĭ ĭarășĭ voiŭ fi a ta pentru totd'auna.

— Fă ce vreĭ, sufletulŭ meŭ!

Cocóna Marghiolița, care sciea sĕ și scrie după cum sciea sĕ farmece lumea, scrise o epistolă fórte patetică ĭubituluĭ eĭ soțŭ. Ea calificà de infamă purtarea răpitoruluĭ eĭ. Ea deplânse nenorocita perdere a luĭ Săndulaki, căḑutŭ victimă devotamentuluĭ seŭ pentru dênsa. Ea în fine îĭ spune că Rosnovanu, cedându lacrimelorŭ eĭ, s'a îndupleca tŭ a-ĭ da drumulŭ spre a se întórce la căminulŭ conjugalŭ, cu condițiune ca sĕ înceteze orĭ-ce urmărire saŭ anchetă asupra luĭ și sĕ trécă cu buretele peste evenimentele de la Ruginósa.

Acéstă epistolă, (stilisată în franțuzesce, bine înțelesŭ) fu recomandată Polcovniculuĭ Scheleti spre a o trimite imediatŭ D-luĭ Ministru din lăuntru. Acesta o primi la ora dejunuluĭ. Eram față. Nu mĭ-așĭ fi pututŭ închipui în viața mea o transfigurare ca aceea ce amŭ vĕḑutŭ la omulŭ acela, care, de când cu grozăviile acestea, era neîncetatŭ tristŭ și cu lacrimele în ochĭ.

De o-dată figura sa s'a înseninatŭ, gura sa începutŭ a surîde, și, sculându-se răpede de pe scaunŭ, ḑisse sĕ-ĭ pue caiĭ. In maĭ puținŭ de unŭ pătrarŭ de oră, îșĭ făcù toaleta, coborî scara și, urcându-se în trăsură, strigà : «La Palatŭ!»

Michaĭ Vodă cum îl vĕḑù, îl întrebà : Ce maĭ veste ? Pus'aŭ mâna pe Rosnovanu ? Dusu-l'aŭ la Ruginósa ?

— Incă nu, Măria Ta. Dar pare că lucrulŭ trebue sĕ ĭea o altă turnură. Marghiolița nu e vinovată. Ea a fostŭ răpită, și e captivă acolo. Tocmaĭ voĭamŭ a vĕ spune că amŭ primitŭ o scrisóre de la ea, adusă de unŭ lăncerŭ. Imĭ spune că a reușitŭ a îndupleca pe Rosnovanu s'o libereze, dar cu o condițiune....

— Ce condițiune ?

— Ca ancheta sĕ înceteze.

— Cum ? sĕ remâe nepedepsită mórtea luĭ Săndulaki ?

— Va fi greŭ de dovedităŭ pe vinovatulŭ în orĭ-ce casŭ.

După informările ce amŭ luatŭ, Rosnovanu n'a luatŭ parte la omorŭ, nicĭ a datŭ ordinŭ cuĭ-va. Lovitura ce i s'a datŭ a fostŭ din partea unuĭ Arnăutŭ, gravŭ rănitŭ de unŭ glonțŭ al luĭ Săndulaki, și acelŭ criminalŭ și-a luatŭ pedeapsa, fiindŭ că a muritŭ a doua ḑi. A fostŭ, precum vedețĭ, unŭ jocŭ al fatalităţiĭ.

— Și ce voescĭ sĕ se facă ?

— Sĕ se întórcă Comissiunea de anchetă ; sĕ nu se maĭ facă nicĭ o urmărire. Mĕ rogŭ Mărieĭ tale, fă ca sĕ se trécă cu buretele peste acéstă nenorocită afacere.

— Dar ce va ḑice lumea... opiniunea publică ?

— Care lume ? Bonjuriștiĭ și pantalonariĭ ? Dac'ar fi sĕ ținemŭ comptŭ de ce ḑicŭ nebuniĭ, ar trebui ca și Măria Ta sĕ te coborĭ de pe Tronŭ. A, nu ! pentru Dumneḑeŭ, nu maĭ ḑicețĭ că essistă în seriosŭ o opiniune publică : acésta ar fi unŭ rĕŭ essemplu.

— Bine, fie ! Fă ce vreĭ, și lasă-mĕ 'n pace ! terminà Vodă întorcêndu-ĭ spetele și trecêndŭ în altă cameră.

De îndată fu trimisŭ unŭ curierŭ la Ruginósa, cu ordinŭ ca sĕ se întórcă Comissiunea de anchetă, și unŭ altŭ curierŭ la Stâncă ca sĕ se întórcă armata de assediŭ. Acestŭ din urmă curierŭ în aceeașĭ séră întorcêndu-se, a adusŭ respunsŭ că Cocóna Marghioliţa va face intrarea sa în Iașĭ a doua ḑi la șépte ore.

La ora indicată, marele Logofĕtŭ și ministru din lăuntru urcându-se în trăsura sa de galĕ, trasă de patru caĭ, însoțitŭ și de douĭ-spre-ḑece Slujitorĭ călărĭ, — de carĭ avea facultatea ministrulŭ de interne a se servi la ocasiunĭ de parade, — apucà spre délulă ḑisŭ Copoulŭ. Il urmaiŭ și eŭ într'o birjă, însoțitŭ de comptabilulŭ Codrénu. Acolo, la o respântie de unde se face drumulŭ spre Sculenĭ, după o așteptare de câte-va minute, se vede venind în galp o trăsură cu patru caĭ marĭ negri și apropiându-se de trăsura ministerială. Din acea trăsură se cobóră Coconulŭ Niculaki Rosnovanu și, dându mâna Cocóneĭ Marghioliţeĭ, o ajută a se coborî și apoĭ a o urca în

trăsura Excelenței sale mareluĭ Logofĕtŭ. După acésta, trăsura luĭ Rosnovanu se întórse spre Stânca în galopŭ, ĭar a Ministruluĭ aduse la domiciliulŭ conjugalŭ pe prea frumósa Cocóna Marghiolița, spre a respândi fericirea și veselia în casa care de atâtea ḑile se afla în doliŭ de lipsa eĭ.

XXIII.

Trecuseră aprópe douĕ lunĭ de la aceste evenimente. Tómna începuse a schimba fața arborilorŭ : foile lorŭ multicolóre începeaŭ a cădea. Căldura însĕ sĕ mănținea : abĭa diminéța se simțĭa ceva maĭ recóre, când cădea câte o uṣóră brumă. Acéstă stagiune, ca și cea de primă-vară, îmĭ plăcea fórte multŭ, fiindŭ-că admirarea natureĭ mĕ arunca desse orĭ în reverĭĭ delicióse. Mĕ sculamŭ, ca tot-d'a-una, fórte diminéță ca sĕ privescŭ rĕsărirea sóreluĭ. Mĕ îmbrăcamŭ răpede și mĕ urcamŭ în balconulŭ celŭ mare despre sudŭ, de unde privindŭ ca într'o panoramă oraṣulŭ cu turnurile bisericelorŭ și délurile frumóse despre Răpedea și Galata, ascultamŭ fiṣiitura frunḑelorŭ ce cădeaŭ de pe arborĭ într'unŭ modŭ aprópe cadențatŭ, după suflarea vênturilorŭ.

Intr'una din acele diminețe, pe la orele când încă tótă lumea dormĭa în casă, vĕḑŭ intrândŭ pe pórtă o trăsură mare închisă cu douĭ-spre-ḑece caĭ, mânațĭ de treĭ surugiĭ carĭ, în contra obiceiuluĭ lorŭ tradiționalŭ, de astă-dată nicĭ țipaŭ, nicĭ pocnĭaŭ cu bicele.

Curiosŭ de a vedea cine sosesce, întru în salonŭ ca sĕ alergŭ spre scară. Trebuea sĕ traversezŭ salonulŭ, care era imensŭ de lungŭ. Dar până sĕ ajungŭ la estremitatea unde era uṣa de eṣire, vĕḑŭ o femee învoalată, cu unŭ micŭ sacŭ de voiagiŭ în mână, mergêndŭ răpede spre eṣire, atât de preocupată de plecarea eĭ, în cât nicĭ ṣĭ-a întorsŭ fața spre mine care mer-

geamŭ totŭ în direcțiunea aceea. Indesiiŭ pașiĭ, dar ea era maĭ agilă de cât mine ; și pe când eŭ mĕ coboramŭ pe scară, trăsura pleca, de astă-dată cu plesnete și cu pocnete de bice din partea surugiilorŭ. Eramŭ mistificatŭ. Din fericire găsescŭ unŭ rândașŭ care mătura scara de josŭ. Il întrebŭ : cine s'a urcatŭ în trăsură ? Elŭ îmĭ ḑice : o cocónă ? — Cine maĭ era în trăsură ? — Unŭ boĭerŭ.—Mare minune ! — Mĕ reurcaiŭ și apucaiŭ pe unŭ coridorŭ, care scieamŭ că da spre buduarulŭ Cocóneĭ, în fața căruĭa era o cămăruță. Acolo găsescŭ pe cameristă că-șĭ făcea o boccea ca de plecare. O întrebŭ ce însemnéză asta ? Ea îmĭ respunde, surîḑêndŭ, că Cocóna ĭ-a datŭ drumulŭ, fiind-că D-eĭ s'a dusŭ.— Unde ?— Nu scie.— Cu cine ? Nu scie.—Atunceĭ sentimentulŭ datorieĭ amŭ simțitŭ că-mĭ dicta sĕ daŭ alarma.

Alergŭ la camera de culcare a Boĭeruluĭ, intru, îl deșteptŭ și-lŭ întrebŭ de scie despre plecarea Cocóneĭ. — «Ha ? Ce ?» și merse ĭute spre ușa ce da în camera eĭ de culcare. — Inchisă. Bate cu amêndouĭ pumniĭ. — Nimenĭ nu respunde. — Atunceĭ o scenă sfâșiitóre, în cât mĕ petreceaŭ și pe mine lacrimele. Bĭetulŭ bĕtrânŭ plângea, sbiera, se bocĭa, tăvălindu-se pe josŭ ca copiiĭ.

Dupŭ ce i se maĭ potoli durerea și se liniști ceva, îmĭ ḑise ca sĕ trimitŭ sĕ cheme pe Aga de orașŭ și pe Privileghe, antreprenorulŭ Postelorŭ. Acestia venindŭ, pe cel întâiŭ îl însărcină sĕ cerceteze pe ce barieră a eșitŭ Rosnovanu. In maĭ puținŭ de jumătate oră, aduse rĕspunsŭ că a eșitŭ pe bariera Pĕcurarilorŭ, însoțitŭ de o cocónă voalată. Atuncea înțelegêndŭ că a apucatŭ drumulŭ mare al Botoșanilorŭ, ḑise luĭ Privileghe că sĕ răpédă unŭ curierŭ cu ordinŭ către Căpitaniĭ de postă ca nu cum va sĕ-ĭ slobódă caĭ ; ĭar de se va arăta cum-va, sĕ-lŭ ție pe locŭ și sĕ raporteze.

Ordinulŭ se essecută, curierulŭ plecà pe urmele răpitoruluĭ. La Posta de la Têrgu-frumosŭ aflândŭ că a luatŭ caĭ de postă, s'a luatŭ după elŭ ; dar orĭ cât mergea elŭ de ĭute, Rosnovanu mergea și maĭ ĭute, fiindŭ-că da câte unŭ galbenŭ de

fie-care surugiŭ. A doua ḑi curierulŭ se întórse cu respunsŭ că Coconulŭ Nicolaki a trecutŭ granița pe la Mihăileni, cu pasportŭ în tótă regula.

Peste câte-va ḑile, o scrisóre anonimă venită de la Cernăuți cu recepisă, anunța pe ministrulŭ de interne al Moldoveĭ că soția sa s'a cununatŭ cu Vistierulŭ N. Rosnovanu în ḑiua de.... la moșia Cernauca, proprietate a familieĭ Hurmuzaki.

N'a trecutŭ o lună după acésta, și s'aŭ cetitŭ în tóte bisericele din Iași, o carte de blăstemŭ fulgerătóre asupra luĭ Rosnovanu și a familieĭ sale, declarându căsătoria luĭ de anticanonică și pe dênsulŭ de călcătorŭ al religieĭ. Se înțelege că acéstă carte de blăstemŭ s'a scosŭ după intervențiunea guvernuluĭ Moldoveĭ către Patriarhie.

XXIV.

După acestŭ evenimentŭ, bĕtrânulŭ Sturza îșĭ cam perduse ecuilibrulŭ facultățilorŭ intelectuale ; cam câḑuse în copilărie. Nu târḑiŭ elŭ fu înlocuitŭ cu Stefan Catargiu, dar compensatŭ prin aceea că fiuluĭ seŭ, s'a datŭ portofoliulŭ de esterne. Eŭ încă nu maĭ eramŭ funcționarŭ al ministeruluĭ de interne : din causa uneĭ poesiĭ satirice ce publicasemŭ în *Fóia de Minte și Inimă* din Transilvania, fuiŭ destituitŭ după insistențele Consulatuluĭ russescŭ. Urmarea evenimentelorŭ ce mĕ privescŭ, le póte afla cititorulŭ în seria *Suvenirilor* din anulŭ 1848. Permită-mi-se însĕ sĕ facŭ o săritură peste unŭ hopŭ de vre-o ḑece anĭ și maĭ bine.

În anulŭ 1857 însurându-mĕ, amŭ plecatŭ cu mirésa mea sĕ facŭ o călătorie în străinătate. Imbarcându-mĕ pe unŭ vaporŭ al Companieĭ de navigațiune Danubiană, aflaiŭ că, într'o cabină reservată, călătorescu și N. Rosnovanu spre Viena, ca sĕ se caute cu mediciĭ afiându-se bolnavŭ de dropică. La tim-

pulŭ prânḑuluĭ, amŭ vĕḑutŭ în câte-va rênḑurĭ pe Cocóna Marghioliṭa, pe care abĭa amŭ recunoscut'o, de tristă, abătută și svêntată ce era. Nicĭ ea nu m'a recunoscutŭ pentru motivulŭ naturalŭ că trecuse atâṭĭa anĭ de când nu mĕ vĕḑuse, și în intervalulŭ acesta mĕ schimbasemŭ și eŭ. A doua ḑi, dându-se în vorbă cu regretatulŭ Mitică Kreṭulescu, care mergea și elŭ spre Viena, de la acesta ea a aflatŭ cine eramŭ eŭ. După revelaṭiunea acésta, ea îndată a venitŭ sĕ mĭ întindă mâna și sĕ mĕ întrebe daca sunt vechĭa eĭ cunoscinṭă. Apoĭ, ca cum ar fi avutŭ nevoĭe de o intimitate, apucà a mĕ întreba maĭ întâiŭ despre viéṭa mea, și apoĭ a-mĭ povesti despre a eĭ. Imĭ spuse cum, după ce s'a cununatŭ în Bucovina și a auḑitŭ de blăstemulŭ Patriarchieĭ, aŭ îmbrăṭișatŭ maĭ întâiŭ religiunea catolică; cum, după ce s'a certatŭ cu popiĭ catoicĭ, s'aŭ făcutŭ luteranĭ; cum apoĭ, după intervenṭiunea luĭ Vodă Ghica (care-ĭ era vĕrŭ) deslegându-se de cartea de blăstemŭ, a revenitŭ la religiunea strămoșéscă și după o emigraṭiune de șése anĭ s'a reîntorsŭ în patrie. Acuma bărbatulŭ eĭ căḑêndŭ gravŭ bolnavŭ de dropică, îl ducea la Viena pentru ca sĕ-l opereze.

Totŭ drumulŭ cât amŭ călătoritŭ până la Pesta, ea nu înceta de a mĕ aborda și a-mĭ vorbi cu multă afecṭiune: părea a-șĭ rememora cu plăcere viéṭa din casa bĕtrânuluĭ Sturza, și astă dată deplângea sórta luĭ, aflându că a căḑutŭ în miserie și că a avutŭ unŭ atacŭ de aploplexie. Iar când și eŭ ĭĭ spuneamŭ despre sensaṭiunile ce resimṭĭamŭ când pentru prima óră amŭ vĕḑutŭ marea eĭ frumuseṭe, nu se putea opri de a a mĭ întinde mâna spre a-mĭ mulṭămi.

La Pesta avêndŭ a mĕ coborì, mĕ despărṭiĭŭ de ea, care trebuĭa sĕ mérgă pe apă până la Viena. De atuncea nu s'a maĭ întâmplatŭ s'o maĭ întâlnescŭ.

Dar eată-mĕ nevoitŭ sĕ facŭ o sáriturà și maĭ mare.

In anulŭ 1887 m'amŭ dusŭ sĕ assistŭ la solemnitatea sfinṭireĭ Mitropolieĭ din Iași, urmată cu mare pompă. A doua ḑi de Sântul Gheorghe mĕ aflamŭ la nepóta mea Amelia Ganea (soṭia Prefectuluĭ) unde era Regele în gasdă. Pe la 4 ore amŭ vĕḑutŭ

intrându în curte o trăsură-căléscă, în care o ființă mică gârbovită și aprópe uscată, ședea ghemuită într'unu colțu. Trebuea sĕ-mĭ spue cine-va că este acea falnică persóna, care se numĭa Cocóna Marghioliță, singura, unica și necomparabila frumusețe a Moldoveĭ. Ea venise sĕ întórcă visita ce-ĭ făcuse Maĭestatea Sa Regele; dar neputêndu-se coborî, fiindu bolnavă, depuse buchetulu sĕu în mânele unuĭ ofițerŭ de ordonanță. In luna Decembre a anuluĭ 1887 — nu ținu minte ḍiua — gazetele din Iașĭ anunțară că acéstă nobilă și mărétă damă, care a jucatu unu așa mare rolu în țéră, care da tonu societățiĭ elegante din Iașĭ, care representa nobleța și fastulu aristocrațieĭ moldovene, care a sciutu în cele din urmă a se face venerată chĭar cu uĭtarea pĕcatelorŭ eĭ din trecutu, a părăsitu lumea celorŭ viĭ!

1888 Iunie.

EPILOGŬ

EPILOGU

Amŭ ajunsŭ a da suvenirilorŭ mele o întindere atât de mare, în cât vĕdŭ că volumulŭ se face prea greŭ spre a se purta în mână. Apoĭ cheltuéla tiparuluĭ mi s'a făcutŭ atât de simţitóre, în cât mĕ vĕdŭ nevoitŭ a mĕ oprì.

Materie de a maĭ scóte unŭ volumŭ aşĭ găsì, dar nu sciŭ de voiŭ maĭ urma cu acéstă întreprindere. După esperienţa ce amŭ, vĕdŭ că publiculŭ nu se prea grăbesce a citi la cărţĭ, mulţămindu-se cu literatura jurnalelorŭ.

In adevĕrŭ amŭ ajunsŭ la unŭ stadiŭ de regenerare care nu sciŭ cum s'ar putea califica. Cu 30—40 de anĭ în urmă, cărţile găsĭaŭ maĭ mulţi cititorĭ de cât acuma: Citezŭ unŭ casŭ. Pe la 1854, Bolintinénu aflându-se în essilŭ (la Brussa mi se pare), mĭ-a trimisŭ prima colecţiune a poesiilorŭ luĭ, netipărite încă, cu rugăminte ca sĕ facŭ ceva cu ele spre a-ĭ trimite unŭ ajutorŭ pecuniarŭ. M'amŭ pusŭ de le-amŭ tipăritŭ într'o miĭe essemplare cu propriele mele mijlóce, şi, după treĭ lunĭ de la aparițiunea lorŭ, n'amŭ maĭ avutŭ unŭ essemplarŭ. Astă-dĭ însĕ, când numĕrulŭ lectorilorŭ a ajunsŭ de celŭ puţinŭ o sută de orĭ maĭ mare, — astă-dĭ când amŭ ajunsŭ a numĕra cu miile doctorĭ, licenţiaţĭ şi professorĭ, — astă-dĭ, când Facultăţile nóstre numĕră cu miile studenţiĭ ce le frecuentézŭ,

—astă-dĭ, dicŭ, avemŭ lectorĭ maĭ puţinĭ de cât pe atuncea! Pe timpulŭ acela, cel din urmă scriitoraşŭ, şefŭ de masă saŭ grefier, avea o bibliotecă cu celŭ puţinŭ 100 cărţĭ românescĭ. Dar óre astă-dĭ...? m'aşĭ prinde că la o sută unulŭ nu are o carte românéscă (de literatură) în biblioteca sa! Ce face? cu ce îşĭ lustruesce tinerimea spiritulŭ? Citesce, celŭ puţinŭ, jurnale saŭ reviste prin cafenelele saŭ cluburile în care îşĭ perde timpulŭ?

Nu facŭ alusiune la tineriĭ aceĭa stricaţĭ şi corupţĭ carĭ nu înţelegŭ viéţa de cât pentru ca sĕ se bucure de plăcerĭ; dar aşĭ întreba pe ceĭ maĭ serioşĭ, carĭ aspiră a ne da pe noĭ bĕtrâniĭ în lăturĭ de la orĭ-ce locŭ de onóre, — şi ĭ-aşĭ ruga sĕ-mĭ maĭ arate o ţéră, cât de puţinŭ cultă, în care sĕ se vadă fenomenulŭ acesta. Eŭ însĕ îĭ potŭ încredinţa că nicĭ în Russia, pe care o calificămŭ de înapoĭată, nu vomŭ vedea acestŭ essemplu tristŭ de decadenţă socială.

Intru adevĕrŭ: în classa maĭ cultă a societăţiĭ nóstre lectura distractivă maĭ ocupă ceva spiritele. Dar numaĭ romanţurilorŭ străine li se face assemene onóre: tineriĭ saŭ damele ce pretindŭ a fi de *bună societate*, afectéză a nu putea citi, ba nicĭ a se rosti bine în limba strămoşéscă. Acesta este unŭ *bon ton* care la noĭ predomnesce, şi care mĭ se pare că s'a împrumutatŭ de la veciniĭ noştri Muscalĭ; eĭ, cu invasiunile lor armate, ne-aŭ lăsatŭ de moştenire străinomania, şi maĭ alesŭ galomania. Romanţurile scrise saŭ traduse abĭa de se citescŭ în classa maĭ de' josŭ a societăţiĭ, unde galomania nu şĭ-a făcutŭ încă locŭ, unde se cugetă şi se simte ceva maĭ multŭ românesce. Aicea însĕ este o altă nenorocire. Se face o specŭlă infectă din partea pretinşilorŭ literaţĭ, carĭ fără a cunósce nicĭ limba din care traducŭ nicĭ limba în care scriŭ, stimulaţĭ numaĭ de spiritulŭ mercantilŭ, alegŭ cărţile cele maĭ rele, preferindŭ adessea pe cele pornografice, ca sĕ le dea publiculuĭ; şi acestŭ publicŭ, îndopatŭ mereŭ cu insanităţile literaturilorŭ străine, departe de a-şĭ polei mintea cu ceva, îşĭ corumpe gustulŭ literarŭ şi chiar moravurile.

* * *

Care va fi sórta probabilă a acesteĭ cărțĭ, care, cu cheltuele atât de simțitóre (pentru mine) o scotŭ de sub téscurĭ ?

Unŭ domnŭ (professorŭ de gramatică mi se pare), venindŭ la mine ca sĕ-ĭ daŭ colecțiunea veche a poesiilorŭ mele și spuindu-ĭ că n'o maĭ amŭ, mĕ întreba de ce nu scotŭ o nouă edițiune. I-amŭ respunsŭ că póte voiŭ maĭ face și nebunia acésta, de și maĭ amŭ unŭ carŭ mocănescŭ de cărțĭ tipărite carĭ nu se potŭ vinde ; dar de o cam-dată voiŭ sĕ-mĭ vĕdŭ tipărite Suvenirile.

— Ce ? vĕ tipăriți suvenirile ?... scrise în versurĭ ?

— Ce felŭ de suveniri în versurĭ !... în prosă, domnule, în prosă, și încă fórte prosaică prosă.

— Ciudatŭ ! nu credeamŭ că d-ta sĕ sciĭ a scrie și în prosă.

— Când va eși cartea mea, veĭ vedea că mĕ pricepŭ puținŭ a scrie și prosă ; dar sĕ sciĭ că prosa mea e cât se póte de simplă : nu mĕ scremŭ a face spiritŭ, nicĭ a spinteca aerulŭ ca sĕ găsescŭ ideĭ, nicĭ a mĕ arăta escentricŭ, originalŭ, saŭ classicŭ. Din contra, prin prosa mea m'amŭ silitŭ sĕ-mĭ reflectezŭ modestia și simplicitatea cu care m'a dotatŭ natura, fără nicĭ o afectațiune. Apoĭ în scrierea suvenirilorŭ am adoptatŭ genulŭ anecdoticŭ...

— Cum aĭ ḑisŭ ? anecdoticŭ ? Ce genŭ este acesta ?

— Veĭ vedea că în narațiunile mele vorbescŭ și despre mica mea personalitate... așa, sciĭ, ca fuĭorul popeĭ....

— Fuĭorul popeĭ ?... Vaĭ de mine ! Ce maĭ e și asta ?

— Veĭ vedea, domnule, veĭ vedea : de prisosŭ sĕ-ți spunŭ maĭ multe.

Apoĭ când cultura literară este așa de superficialŭ tractată în scóle, în cât un profesorŭ de gramatică sĕ crédă că unŭ poetŭ n'ar putea scrie prosă, pasŭ de maĭ scrie, sĕrmane omule !

și pune-ți pielea zălogŭ ca sĕ te împrumuți și sĕ mai tipărescĭ la cărți !

Decĭ, aflându-mĕ aprópe de ultimele douĕ-treĭ cóle cu care voĭamŭ sĕ-mĭ încheĭŭ cartea, îmĭ luaĭŭ decisiunea ca, dupĕ ce-mĭ va aduce legătorulŭ cele o miĭe de exemplare ce le-amŭ tipăritŭ, sĕ le aruncŭ în podŭ lângă cele-alalte vechiturĭ, sĕ încuiŭ bine podulŭ și sĕ facŭ ca numaĭ dupĕ mórtea mea sĕ se scótă cărțile la lumină. Ar fi póte, pentru liniștea sufletuluĭ meŭ, maĭ bine sĕ facŭ acésta, de cât sĕ vĕdŭ că marfa nu mi se caută, faptŭ care mĭ-arŭ da a pricepe că amŭ făcutŭ o carte fără valóre, ca atâtea altele.

Dar eată că vine o împrejurare ce mĕ face a-mĭ schimba decisiunea.

* * *

Amiculŭ mĭeŭ V. Alexandri venise ḑilele acestea la Bucurescĭ. Elŭ trebuea sĕ trécă la Sinaea, unde Curtea regală îlŭ invitase ca sĕ ĭea parte la festivitățile ce se organisase în onórea Principeluĭ de Wales, moștenitorulŭ tronuluĭ Angliei, care pentru prima óră onora cu visita sa pământulŭ românescŭ. In scurta sa petrecere în Bucurescĭ, îlŭ vĕḑuiŭ. Mĕ întrebà, între altele, despre cursulŭ mișcăriĭ literare ; căcĭ ocupațiunĭ oficiale și afacerĭ de familie îlŭ făcuseră a rĕmânea în urma curentuluĭ acestuĭa, și a ignora maĭ cu totulŭ ce s'aŭ scrisŭ de unŭ anŭ încóce.

Nu-mĭ trebuì multŭ ca sĕ gândescŭ ce relațiunĭ sĕ-ĭ daŭ. Gazete și ĭar gazete, jurnale și ĭar jurnale, unele cari aparŭ și altele cari disparŭ, ca meteorĭ saŭ ca efemere ce rĕsarŭ din seninŭ și nu sciŭ încotro apucă și încotro se ducŭ, maĭ fără a lăsa vre-o urmă dupĕ urma lorŭ ! Ba nu, totŭ este ceva : *Revista nouă*, sub direcțiunea aprópe obosită a nefericituluĭ nostru colegŭ de la Academie, Hasdeŭ, pe lângă care se vĕḑŭ óre-care tinere talente.

— Dar ce s'a întâmplat luĭ Hăsdeŭ ?

— Cum? Nu sciĭ? Și-a pĭerdutŭ fata, singurulŭ copilŭ ce avea, o stea ce apărea radiósă și plină de speranțe pentru ilustrarea juneĭ pleĭade literare, și care s'a stinsŭ ca unŭ lucéfĕrŭ gonitŭ de rațele sóreluĭ!

— Te rogŭ, daca se póte, sĕ-mĭ împrumuțĭ colecțiunea acesteĭ Reviste, din care numaĭ unŭ numĕrŭ amŭ vĕdutŭ... Dar *Convorbirile?* cum maĭ mergŭ?

— Traducerea luĭ Don Chijot... Lascar Viorescu...

— Cum? numaĭ atâta?

— Pênĕ dupĕ alegerĭ... Negruți acuma face discursurĭ politice la Iași; voĭesce sĕ împace lumea, care nu prea merge în armonie cu politica junimiștilor de la putere. De vreĭ sĕ maĭ sciĭ ceva, îțĭ voiŭ adăoga că și eŭ îmĭ tipărescŭ Suvenirile. De aĭ curiositate sĕ sciĭ ce sunt ele, voĭŭ regula prin testamentulŭ meŭ ca sĕ-țĭ vie unŭ exemplarŭ dupĕ mórtea mea.

— Dar îmĭ garantezĭ că voĭŭ trăi maĭ multŭ de cât tine?

— Escĭ nemuritorŭ.

— Lasă glumele și trimite-mĭ ce aĭ tipăritŭ pênĕ acuma. La Sinaea cât voĭŭ sta, în orele de repaosŭ voĭŭ sĕ petrecŭ cu literatura română.

— Fie voĭa ta, precum în cerŭ așa și pre pământŭ!

Dupĕ câte-va țile, la 1 Octombre, primescŭ o epistolă cu scriptura acea fină și frumósă ce caracterisă sufletulŭ poetuluĭ Alexandri, avêndŭ finalulŭ următorŭ:

« *Aicea, precum sciĭ, aŭ fostŭ festivităț în onorulŭ Prinț luĭ*
« *de Walles, care a plecatŭ încântatŭ dupĕ o ședere de patru*
« *țile. Acele serbărĭ eraŭ pre cât de strălucite, pre atât de obo-*
« *sitóre, căcĭ în unele țile ne-amŭ culcatŭ de abĭa la douĕ óre*
« *dupĕ mĭedulŭ nopțĭ. Singura odihnă ce am găsitŭ în orele*
« *de liniscc, este în citirea* **Suvenirilorŭ contimpurane** *ce pu-*
« *blicĭ, și care m'aŭ interesatŭ prea multŭ. Te îndemnŭ dar cu*
« *totŭ dinadinsulŭ sĕ urmezĭ înainte, sĕ le completezĭ, căcĭ maĭ*
« *aĭ multe de scrisŭ, ca sĕ laș astŭ-fclŭ unŭ soiŭ de chronică*
« *istorico-literară de mare preț pentru generația actuală și*

« cea viitóre. Bine ar face toți bătrânii să urmeze pilda lui « Ion Ghica și a D-tale. »

Da, are dreptate iubitulŭ nostru bardŭ : în adevĕrŭ, multe aşĭ maĭ avea de scrisŭ. De acolo unde m'amŭ opritŭ cu Suvenirile, aşĭ avea de spicuitŭ şi de înmănunchĭétŭ unŭ câmpŭ imensŭ de peripețiĭ prin care amŭ trecutŭ ca spectatorŭ saŭ ca membru activŭ. In ultima jumătate a vieţiĭ mele, strămutându-mĕ din Iaşĭ în Bucurescĭ, într'o societate cu totulŭ alta de acea în mijloculŭ căreĭa mĭ-amŭ petrecutŭ copilăria şi tinerețea, amŭ fostŭ în contactŭ cu o nouă lume şi amŭ trecutŭ prin atâtea evenimente, cari mĭ-ar da subiecte cu isvóre bogate şi pline de interesŭ pentru posteritate, dar care s'aŭ strecuratŭ fără a fi băgate în sémă de contimporanĭ, ca nisce fenomene naturale.

Dar înainte de a merge cu închipuirea pênĕ la mulţămirea ce ar gusta generaţiunea viitóre din asemine Suvenire, mărturisescŭ că nu potŭ fi indiferentŭ de impresiunile generaţiuniĭ actuale. Acéstă generaţiune însĕ nu-mĭ pune în perspectivă şi nu-mĭ dă altă speranţă de cât dóră onórea de a-mĭ face îmmormêntarea pe socotéla Statuluĭ. Cu acésta în adevĕrŭ ar proba că se trage din strămoşiĭ de pe malurile Tibruluĭ, carĭ astŭfelŭ contribuĭeaŭ la ilustrarea numeluĭ romanŭ. Dar s'a făcutŭ atâta abusŭ de aseminea liberalităţĭ, pentru atâţĭ rĕposaţĭ cari nu s'aŭ ilustratŭ cu nimica, în cât aşĭ ruga-o sĕ mĕ slăbéscă cu aseminea parade : onorile la îmmormêntare sĕ nu mi le arate maĭ marĭ de cât mi le-a arĕtatŭ în vieţă ; sufletulŭ meŭ nu-ĭ va fi recunoscătorŭ pentru ironiea cu care mĕ va petrece la mormêntŭ, precum nu s'a turburatŭ nicĭ pentru puţina consideraţiune ce mĭ-a arătatŭ cât am trăitŭ.

* * *

Aice credeamŭ sĕ terminŭ cu epilogulŭ meŭ. A trebuitŭ însĕ sĕ-mĭ maĭ revĕdŭ conceptulŭ ; şi, avênd a pleca în provincie pentru alegerĭ, amŭ lăsatŭ manuscriptulŭ acasă. Peste cincĭ ḑile întorcêndu-mĕ pênĕ a nu-lŭ da la tiparŭ, credŭ că nu voĭŭ greşi către posteritate daca aşĭ însemna încă ceva şi despre evenimentulŭ recentŭ ce m'a făcutŭ ca sĕ plecŭ în escursiunea arătată.

Sub Ministerulŭ transitoriŭ, numitŭ alŭ Junimiştilorŭ, fiind a se premenì Corpurile Legiuitóre şi promiţêndu-se pe tóte tonurile că alegerile vor fi libere şi nicĭ de cum influinţate de administraţiune, amŭ avutŭ slăbiciunea a crede că ar fi momentulŭ ca sĕ mĕ alegŭ şi eŭ deputatŭ. De acéstă onóre nu mĕ bucurasemŭ în ţéra mea nicĭ o dată pênĕ acuma, fiind-că nu mĕ putusemŭ conforma cu sistema politicianilorŭ, cari, pentru ambiţiunea de a ajunge la deputăţie şi apoĭ la portofoliĭ, recurgŭ la mijlócele cele maĭ umilitóre : se înregimentézĕ la unŭ partitŭ saŭ la altulŭ, se gudură spre a căpĕta protecţiunĭ, alérgă cu rugăminţĭ în drépta şi în stânga, se jură pe toţĭ dumneḑeiĭ astă-ḑĭ că este albŭ ĭar mâine că este roşu, sacrifică banĭ spre a cumpĕra voturĭ, şi cele-lalte. Cu asemine sistemă incompatibilă cu firea şi caracterulŭ meŭ, nu m'amŭ pututŭ conforma, şi de aceea, precum voĭŭ arăta maĭ pre largŭ în altă serie de Suvenire, amŭ statŭ maĭ multŭ ca spectatorŭ la luptele electorale cari aŭ frământatŭ ţéra de cănd se bucură de regimulŭ electoralŭ. Cu aseminea natură şi cu aseminea caracterŭ, apoĭ, nicĭ putémŭ atrage simpatia colegĭurilorŭ în cari votamŭ : alegătoriĭ fiind în genere conduşĭ maĭ multŭ de interese de cât de principiĭ, corupţi saŭ coruptibilĭ, naĭvĭ saŭ vicleni, tîritorĭ saŭ tîriţĭ, venalĭ saŭ stupiḑĭ, fricoşĭ saŭ linguşitorĭ, cu convicţiunĭ elastice, cu educaţiune devergondată, fără principiĭ, fără credinţă, fără demnitate, fără patriotismŭ, nu vedeaŭ necesitatea de a alege unŭ omŭ care trăesce cu capulŭ între cărţĭ şi-şĭ sacrifică viéţa şi interesele lucrândŭ pentru înavuţirea literaturei, unŭ omŭ devotatŭ ideilorŭ generóse şĭ bineluĭ publicŭ, unŭ omŭ cu esperienţe şi cunoscinţe, — ci maĭ adesea aŭ preferiţŭ şarlatanĭ de meserie, avocaţĭ esploatatori

de situaţiunĭ, mediocrităţĭ fără vre o mare valóre morală, saŭ notabilităţĭ improvisate după oroscopulŭ schimbătorŭ alŭ împrejurărilorŭ.

De astă-dată însă amŭ creḍutŭ că era timpulŭ sĕ mĕ adresezŭ la elementulŭ numitŭ cu emfasă *talpa* caseĭ, la poporulŭ ruralŭ alŭ Ialomiţeĭ, care după Constituţiune are dreptŭ a trimite unŭ representantŭ. Amŭ creḍutŭ că la acéstă clasă, care nu maĭ târḍiŭ de cât astă primăvară a făcutŭ o rescólă fără sĕ scie pentru ce, care a suferitŭ schingiuirĭ şi glónţe spre a se potoli, şi care are atâtea şi serióse interese de apĕratŭ, va avea resunetŭ vocea unuĭ sufletŭ sincerŭ şi devotatŭ. De aceea amŭ făcutŭ următoriulŭ apelŭ cătră Delegaţiĭ Colegiuluĭ III de Ialomiţă :

« In puterea relaţiunilorŭ ce de 30 de anĭ amŭ avutŭ şi amŭ cu locuitoriĭ din Plasa Câmpuluĭ, carĭ aŭ avutŭ ocasiunea sĕmĭ cunóscă persóna şi caracterulŭ,—în vederea alegeriĭ ce sunteţĭ chemaţĭ în curândŭ a face, viŭ a vĕ adresa acéstă scrisóre.

De când Constituţiunea a datŭ ţĕranilorŭ dreptulŭ de a trimite un deputatŭ la Cameră, colegiulŭ vostru rar şi-a nemerit ómeniĭ : maĭ tot-d'auna s'aŭ alesŭ deputaţĭ recomandaţĭ de zapciiĭ guvernuluĭ, saŭ ómenĭ carĭ, pentru ruşinea numeluĭ de român, aŭ găsitŭ sĕ cumpere voturile delegaţilorŭ. De aceea colegiulŭ ţĕrănescŭ s'a numitŭ o *minciună*, saŭ zestre guvernamentală. De aceea Camerele ajungênd a fi compuse din deputaţĭ carĭ speculaŭ voturile lor, în loc de a se ocupa de interesele claseĭ rurale, se ocupaŭ de interesele lor particulare. De aceea administraţiunea ajungêndŭ a fi dupĕ chipulŭ şi asemĕnarea Camerelor, venală şi coruptibilă, vĕ lăsa în prada lăcomieĭ tutulorŭ rĕilorŭ, carĭ trăescŭ exploatândŭ munca ţĕranuluĭ. De aceea justiţia a fost vitregă pentru dreptatea vóstră. De aceea bisericele şi şcólele vóstre aŭ fostŭ abandonate de orĭ-ce solicitudine. De aceea preoţiĭ şi învĕţătoriĭ voştri pirotescu în miserie. De aceea tinerimea vóstră cresce fără învĕţătură, căḍêndŭ în viţiĭ degradate şi trăindŭ în ticăloşie. De aceea astă primăvară ţĕraniĭ s'aŭ rĕsculatŭ şi cu violenţă aŭ voitŭ sĕ pedepséscă maĭ întâiŭ pe Delegaţiĭ lorŭ carĭ 'şĭ

aŭ fostŭ vêndutŭ voturile, și apoĭ sĕ cérĕ drepturĭ carĭ credéŭ că se potŭ căpĕta cu puterea. De aceea s'aŭ făcutŭ o mulțime de victime între sătenĭ: pe unĭĭ glónțele ĭ-aŭ prăpăditŭ, pe alțiĭ casnele 'ĭ-aŭ schiloditŭ, pe alțiĭ gârbaciul 'ĭ-aŭ umilitŭ, ajungêndŭ o mulțime de familiĭ la sapă de lemnŭ; iar representanțiĭ lor alergaŭ a se ascunde în gaure de șerpĭ.

Tóte aceste nenorocirĭ s'ar fi pututŭ înlătura dacă țéra avea o Cameră liber alésă, dacă și voĭ, țĕranilĭ, aț fi trimisŭ deputațĭ cu dorŭ de inimă pentru voĭ.

Cădé-veț óre, fraților, și acuma în greșelele de maĭ nainte?

Stărui-veț a trimite deputațĭ totŭ ómenĭ străinĭ de voĭ și necunoscĕtorĭ de nevoile vóstre?

Alege-veț iarăș avocațĭ limbuțĭ, carĭ vĕ amețescŭ cu vorbele și carĭ nu se gândescŭ de cât la câștigulŭ lorŭ.

Da-veț voturile vóstre iarăș celorŭ ce vĕ vorŭ ospĕta saŭ vĕ vorŭ plăti maĭ bine?

Ajunge-veț óre a vĕ înșela de vorbele frumóse ale unorŭ ómenĭ carĭ aŭ maĭ fostŭ în Cameră, dar carĭ n'aŭ deschisŭ o dată gura ca sĕ cérĕ ceva pentru țĕranĭ?

Băgaț bine de sémă! Causa țĕranuluĭ e mare, și Camera viitóre are sĕ se ocupe de ea. La 1864 ea s'a resolvitŭ cu dreptate, dar cu neajunsulŭ acela că n'a pregetat la sórta țĕranuluĭ într'unŭ viitorŭ maĭ depărtatŭ. După unŭ pătrarŭ de vécŭ însă, lumea s'a îmmulțitŭ, și plugarilorŭ nouĭ nu le ajunge pământulŭ datŭ părinților lorŭ. Decĭ dreptate este sĕ li se dea (cu despăgubire bine înțelesŭ), căcĭ plugarulŭ fără pământŭ e ca pasĕrea fără aerŭ și fără aripĭ, ca vita fără pășune, ca pescele fără apă. Decĭ trebue revisuită în înțelesulŭ acesta legea rurală.

Diferitele partite însă carĭ vorŭ sĕ fie în capulŭ țĕriĭ, acele maĭ alesŭ carĭ compunŭ colegiurile claselorŭ superióre, nu cugetă în struna acésta. Liberaliĭ (până maĭ erĭ la putere) strigă pe tóte tonurile că nu e *cestiune rurală* saŭ *agrară* în țéră; că, prin urmare, nu pământ ci libertate de muncă trebue țĕranuluĭ! Conservatoriĭ nicĭ vorŭ s'audă de legea rurală; eĭ și pe cea de la 1864 ar revoca-o, daca ar putea; eĭ, nu pământ

ci cerbice de ascultare și supunere vorŭ sĕ dea ţĕranuluĭ! Singurŭ ministerulŭ interimar, la putere astă-dĭ, prin o serie de legĭ (publicate prin *Monitorŭ*) pare că promite a da ceva ţĕranilorŭ. Dar modulŭ cu care voesce a da, dupĕ ce că e urdĭtŭ ca abia dupĕ 20 de anĭ sĕ se pótă esecuta, apoĭ nu credŭ că sĕ convie din maĭ multe punte de vedere ţĕranilorŭ.

Trebue dar ca, la desbaterea acestorŭ legĭ, deputatulŭ vostru sĕ aĭbă nu numaĭ dragoste pentru voĭ și pricepere, dar și greutate la cuvêntŭ, adecă omŭ cu trecutŭ onorabil și cu fapte cunoscute. Alt-felŭ legile ministeruluĭ, așa cum sunt propuse, dacă nu se vorŭ amenda cum se cuvine, nu vorŭ aduce nicĭ o îmbunătăţire în sórta ţĕranuluĭ.

De aceea, domnilorŭ delegaţĭ, ca proprietarŭ interesându-mĕ sĕ vĕdŭ resolvită cestiunea acésta așa, în câtŭ ţĕranulŭ sĕ întindă cu plăcere mâna la ómenĭ cu haĭne albastre, — ca unul care de 40 de anĭ amŭ nutritŭ sentimente umane și fraterne pentru ţĕranĭ, — ca judeţén care n'așĭ dori sĕ maĭ vĕdŭ rĕscóle ca cele de astă primăvară, — vĕ ḑic: când veţĭ merge la urnă, gândiţi-vĕ cu inimă curată și senină la votulŭ ce voiţĭ a da.

Dacă veţĭ crede că eŭ însușescŭ calităţile ce trebue sĕ aĭbă unŭ representantŭ alŭ ţĕranuluĭ, voĭŭ primi cu plăcere mandatulŭ vostru. De veţĭ dori unŭ altulŭ cu maĭ marĭ merite, vĕ ureḑŭ: **Noroc la nemerélă!** »

* * *

Alegerile s'aŭ făcutŭ cu pace bună. Administraţiunea locală ca tot-deauna a exercitat influenţa sa, pe sub mână, cu dibăcie, sub aparenţa celeĭ maĭ stricte legalităţĭ. Cu tóte aceste, judeţulŭ Ialomiţa, care se întrecea a da tot-deauna deputaţĭ de culóre liberară, de astă dată a datŭ junimiștĭ și conservatorĭ, saŭ maĭ bine guvernamentalĭ. Rumórea publică afirma că treĭ patru persóne bogate aŭ făcutŭ o colectă de fonduri,

cu carĭ s'aŭ cumpĕratŭ voturile ómenilorŭ coruptibilĭ, introduşĭ în listele electoralĭ, graţie legeĭ oportuniste făcută de ministerul din 1884, cu intenţiune de a se perpetua la putere. Oposiţiunea nedispunêndŭ de fonduri, nu putea combate cabalele guvernamentalilorŭ.

La colegiul III n'aŭ urmatŭ corupţiunĭ în modŭ brutalŭ, adecă cu plată tarifată, precum s'aŭ făcutŭ în alte rânduri; apoĭ era şi cam greŭ de a corumpe şépte sute de votanţĭ. Dar colegiulŭ acesta fiindŭ din natura luĭ conceputŭ — spre batjocora poporuluĭ românescŭ — a fi zestre guvernamentală, era fórte greŭ de luatŭ din mânele administraţiuniĭ. Candidatura fiindŭ promisă unuĭ fostŭ directorŭ alŭ ministeruluĭ de Culte (1), demisionatŭ numaĭ pentru acésta, şi acesta, ca Directorŭ alŭ *Românieĭ libere*, organ al partituluĭ de la putere, avêndŭ interesŭ a fi în Parlamentŭ, totŭ aparatulŭ administrativŭ s'a întrebuinţatŭ pentru susţinerea luĭ. Maĭ întâĭŭ s'aŭ pregătitŭ învĕţătoriĭ şi preoţiĭ carĭ aŭ voturĭ directe : Revisorulŭ scolarĭŭ şi Protopopulŭ districtualŭ n'aŭ avutŭ de câtŭ şoptindŭ sĕ le spue că, de nu vorŭ alege pe candidatulŭ oficialŭ, acesta se va întórce la postulŭ ce ocupa şi va găsi acŭ pentru cojoculŭ lorŭ. Cu delegaţiĭ sătenilorŭ, apoĭ, a fostŭ şi maĭ uşorŭ de manevratŭ. Primariĭ (dupĕ ordine verbale de la subprefecturĭ) aŭ făcutŭ tóte chipurile sĕ alégă ómenĭ câtŭ se póte maĭ docilĭ şi fără sciinţă de carte; apoĭ aŭ venitŭ cu dênşiĭ în ajunulŭ alegeriĭ séra până la reşedinţa districtulnĭ, unde ĭ-aŭ consemnatŭ în hanurĭ saŭ cârcĭume (ce se putéŭ închide şi păzi) şi-ĭ ţinéu pe mâncare şi pe bĕutură (în socotéla domnuluĭ profesorŭ de morală filosofică) fără a putea comunica cu nimenĭ. Aceştĭ delegaţĭ, aduşĭ cu cheltuéla comuneĭ, escortaţĭ chĭar de primarĭ, a doua ḑi la 9 ore eraŭ liberaţĭ şi aduşĭ, hrăniţĭ şi junimesce cinstiţĭ, la urnă, unde unŭ învĕţătorŭ saŭ unŭ preotŭ (din ceĭ maĭ bine catechisaţĭ) le punea în mână buletinele ce trebue sĕ depue.

Câţĭ va învĕţătorĭ şi delegaţĭ, putêndu-se strecura dintre strejile care-ĭ păzéŭ, veniră sĕ-mĭ spue că apelulŭ meŭ a fa-

(1) Dim. Aug. Lanrianu profesorŭ de Filosofie.

natisatŭ pe maĭ mulţĭ carĭ ar fi decişĭ a vota pentru mine dar mult se temŭ de persecuţiunĭ; totŭ odată însĕ ĭmĭ spuseră că resultatulŭ pentru candidatulŭ stăpâniriĭ este asiguratŭ. Acésta vĕḑêndŭ, amŭ mulţămitŭ aderenţilorŭ meĭ şi le-amŭ declaratŭ că, dacă lucrurile sunt aşa, maĭ bine preferŭ a face ca sĕ nu aĭbă supĕrare din causa mea. De aceea amŭ trimisŭ de mĭ-aŭ înapoiatŭ buletinele, retrăgêndu-mĭ canditatura.

Intorcêndu-mĕ la Bucurescĭ, m'amŭ cufundatŭ în lectura foilorŭ şi Revistelorŭ ce mĕ aşteptaŭ. Aruncându-mĭ ochiĭ pe scórţa (coperta) *Convorbirilorŭ Literare*, amŭ remasŭ uĭmitŭ vĕḑêndŭ şi numele meŭ. Amŭ luatŭ îndată condeĭulŭ şi amŭ scrisŭ următórele rânduriĭ Directoruluĭ acesteĭ publicaţiunĭ:

« Când v'amŭ oferitŭ, înainte de a eşi de sub tiparĭŭ, Suvenirile mele, amŭ creḑutŭ a vĕ servi, dându-vĕ materie pentru o recensiune bibliografică, precum adesea obişnuiţĭ a face pentru alte publicaţiunĭ în Revista ce dirigeţĭ.

Cu mirare însĕ amŭ vĕḑutŭ că, în numĕrulŭ de la 1 Oct. al Convorbirilorŭ Literare, a începutŭ a se reproduce *în extenso* unulŭ din episodele mele fără autorisaţiunea mea specială. Acéstă urmare ĭmĭ causézăă douĕ neajunsurĭ, pe carĭ cu părere de rĕŭ mĕ vĕḑŭ nevoitŭ a vi le semnala.

Primulŭ, este materialŭ: căcĭ dacă tóte revistele periodice ar reproduce ast-felŭ fragmente din cartea mea, apoĭ ea, când se va pune în comerţŭ, n'ar maĭ avea căutare, căcĭ cuprinsul eĭ ar ajunge a fi cunoscutŭ publiculuĭ; şi nu pentru acésta amŭ ţinutŭ eŭ ḑece anĭ şi maĭ bine lucrările mele în cartóne, refusândŭ chiar remuneraţiunĭ considerabile ce mi se oferĭaŭ de la alte reviste, numaĭ pentru planulŭ de a le tipări pe tóte într'unŭ singurŭ volumŭ.

Alŭ douilea, este unŭ neajunsŭ moralŭ, nu maĭ puţinŭ gravŭ. Dupĕ urmarea acésta, publiculŭ (în mare parte) póte sĕ crédă că voĭŭ sĕ mĕ strecorŭ către onórea de a mĕ numĕra între colaboratoriĭ organuluĭ ilustreĭ societăţĭ *Junimea*, pre când în realitate, maĭ alesŭ de când s'a constituitŭ în societatea politică, cu ea mĕ aflu în cea maĭ perfectă răcélă şi indiferenţă. Pe lângă acestea, publiculŭ, care adesea trage conclu-

siunĭ ciudate și din nimicurĭ, vĕdêndŭ scrierile mele reproduse cu ortografia *Convorbirilorŭ*, ar putea crede că aș fi capitulatŭ înaintea școleĭ fonetice inaugurată de ea, pentru care (precum vĕ este cunoscutŭ din discuțiunile nóstre de la Academie) nu amŭ de câtŭ prea puțină stimă și considerațiune ; și, ca unulŭ care aț sciutŭ acestea, mĕ mirŭ că nu mĭ aț făcutŭ onórea măcar de a mĕ întreba dacă suferŭ sĕ mĕ vĕdŭ tipăritŭ cu o altă ortografie, fără a-mĭ face sânge rĕŭ.

Pentru aceste neajunsurĭ, carĭ potŭ sĕ vĕ dea subiectŭ și pentru vre-o nouă comedie de Zefclemele, — și carĭ ĭmĭ place a crede că le-aț comisŭ din distracțiune saŭ cu intențiune sinceră de a mĕ obliga, — nu voĭŭ alerga la tribunale spre a vĕ cere daune interese, ci mĕ voĭŭ mărgini a vĕ ruga ca sĕ încetați cu publicarea urmăriĭ articoluluĭ meŭ. »

18 Octombre 1888.

* * *

Sănătate și voĭe bună, iubiț lectorĭ !

VERIFICAT 1987

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI 33